

การสร้างสรรคัวรรณคดีที่เกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย แบบ 2.1 อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาภาษาไทย

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2566

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย แบบ 2.1 อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาภาษาไทย

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2566

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

THE CREATION OF LITERARY WORKS IN RELATION TO THE ROYAL
CORONATION CEREMONY IN THE RATTANAKOSIN PERIOD

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Doctor of Philosophy THAI
Department of THAI
Academic Year 2023
Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
สมัยรัตนโกสินทร์
โดย นางสาวเก๋ แดงสกุล
สาขาวิชา ภาษาไทย แบบ 2.1 อักษรศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปัทมา ทิฆมประเสริฐกุล

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรอักษรศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปัทมา ทิฆมประเสริฐกุล)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อารีญา หุตทินทะ)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(อาจารย์ ดร. นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิตย์)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(รองศาสตราจารย์ ดร. อุบล เทศทอง)

61202801 : ภาษาไทย แบบ 2.1 อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต

คำสำคัญ : วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

นางสาว เก๋ แต่งสกุล: การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปัทมา ชีฆประเสริฐกุล

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะ บทบาท และความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

ผลการวิจัยพบว่าวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์จะมีเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นแกนกลางและเป็นเนื้อหาสำคัญ สรุปเป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) การบอกวาระและความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก 2) การปรารภเหตุการณ์เสด็จขึ้นครองราชย์และการแสดงสิทธิธรรมในการปกครอง 3) การบันทึกขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีและองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพิธี 4) การถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ บรรยากาศในพิธี ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี และ 5) การกล่าวถวายพระพรชัยมงคลและความสวามิภักดิ์แด่พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ ทั้งการใช้เสียง การสรรคำและการสื่อความหมาย ทำให้วรรณคดีที่สร้างสรรค์ขึ้นมีความไพเราะงดงามสมกับแต่งเพื่อใช้ประกอบในพิธีและบันทึกพระราชพิธีสำคัญของพระมหากษัตริย์ สามารถบรรยายให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพและเกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมได้เป็นอย่างดี

วรรณคดีกลุ่มนี้มีบทบาทสัมพันธ์กับการประกอบพระราชพิธีและความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย ได้แก่ บทบาทต่อการสร้างความสมบูรณ์ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทำหน้าที่สื่อสารในพิธีช่วยให้ดำเนินพิธีราบรื่นสมบูรณ์ บทบาทต่อการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันจะย้าเตือนความทรงจำและเป็นหลักฐานการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแต่ละยุคสมัย และบทบาทต่อการแสดงเอกลักษณ์ของชาติที่มีวัฒนธรรม ทั้งการสืบทอดพระคุณสมบัติของผู้ปกครอง การธำรงแบบแผนราชประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชย์ และการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชาติให้รับรู้โดยทั่วกัน

การสร้างสรรค์วรรณคดีกลุ่มนี้สัมพันธ์กับบริบททางสังคมในแต่ละช่วงสมัยอย่างชัดเจน ในช่วงรัชกาลที่ 1-3 เป็น “ยุคก่อร่างสร้างตัวบทใหม่” เนื่องจากเป็นช่วงสร้างบ้านแปลงเมืองให้มั่นคง การพระราชพิธียังจำกัดภายในราชสำนัก ทำให้ผู้แต่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ พบตัวบทน้อย และมุ่งนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมเพื่อยืนยันสิทธิธรรมการปกครอง พอถึงช่วงรัชกาลที่ 4-7 เป็นช่วงการเข้ามาของชาติตะวันตกทำให้การพระราชพิธีเปิดกว้างมากขึ้น ส่งผลให้วรรณคดียุคนี้เป็น “ยุคเฟื่องฟูและความหลากหลายของตัวบท” มีผู้แต่งทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ พบตัวบทจำนวนมากทั้งแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองและร้อยแก้ว และนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์หลากหลายขึ้น โดยเฉพาะภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเจริญสัมพันธ์ไมตรีและปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัย ครั้นถึงรัชกาลที่ 9-10 เป็น “ยุคตัวบทของประชาชนและเทคโนโลยีการสื่อสาร” สืบเนื่องจากการปกครองระบอบประชาธิปไตยทำให้การพระราชพิธีเชื่อมโยงกับประชาชนมากขึ้น ผู้แต่งหลักจึงเป็นประชาชน เน้นนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขตามระบอบประชาธิปไตยและทรงเป็นที่พึ่งของปวงชนด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกถ่ายทอดผ่านสื่อต่าง ๆ มากขึ้น ส่งผลให้มีตัวบทบันทึกพิธีน้อยลง กล่าวได้ว่าบริบททางสังคมส่งผลให้การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละยุคเกิดจุดเปลี่ยนและมีรายละเอียดต่างกัน อันส่งผลให้วรรณคดีกลุ่มนี้ยังคงเคลื่อนไหวอยู่ในสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน

61202801 : Major THAI

Keyword : LITERARY WORKS IN RELATION TO THE ROYAL CORONATION CEREMONY, CORONATION CEREMONY IN THE RATTANAKOSIN PERIOD

MISS Kae DANGSAKUL : The Creation of literary works in relation to the royal coronation ceremony in the Rattanakosin Period Thesis advisor : Assistant Professor PATTAMA THEEKAPRASERTKUL, Ph.D.

This research aimed to study the characteristics, roles, and relationships between the social context and the creation of literature related to the coronation ceremony in the Rattanakosin period.

The findings revealed that literature related to the coronation ceremony in the Rattanakosin period had the coronation ceremony as the main theme, summarized in 5 characteristics: 1) describing the agenda and importance of the coronation ceremony; 2) the announcement of the ascension to the throne and the right clarification to rule; 3) recording the steps of the royal ceremony and key components in the ceremony; 4) expressing event's atmosphere in the ceremony with the emotions of participants in the ceremony; and 5) offering blessings and allegiance to the King. Besides, there were outstanding literary strategies including using sound, word choice, and meaning conveying, making the literature exquisite, suitable for use in ceremonies, and recording key royal ceremonies of the King. This method can enhance the reader's imagination and mutual emotions well.

This kind of literature plays a role in the royal ceremonies and the importance of the monarchy in Thai society, such as creating the completeness of the coronation ceremony, being as a communicator in the ceremony for smoothness, recording the coronation ceremonies as memories as evidence of the coronation ceremonies in each era and expressing the identity of a nation with culture both inheriting the qualification of the ruler, maintaining the royal tradition of ascension to the throne, and the dissemination of national arts and culture for public awareness.

The creation of this kind of literature is obviously related to the social context of each period. During the reigns of King Rama 1-3, it was an *"era for the formation of the new text"* since it was a period of building the city for stability. Since the Royal ceremonies were limited within the royal court, the author was therefore a member of the royal family. Few texts were found, and the aim was to present a picture of a righteous monarch to confirm the rights of governance. During the reign of King Rama 4-7, it was a period when the arrival of Western nations made the royal ceremonies more open. Therefore, the literature of this era was *"the prosperity and variety of texts"* with both Thai and foreign authors. Many texts were found and written in poetry and prose to show a variety of images of the King, especially the image of the King who cultivated friendly relations and modernized the country. During the reign of King Rama 9-10, it was *"the era of texts of the people and communication technology"*. Due to democratic governance, royal ceremonies were more connected to the people. The main authors were therefore citizens. Emphasis was

placed on the image of the King who was democratically head of state and responsible for the people. With advances in technology, the coronation ceremony has been increasingly being broadcasted through various media, resulting in fewer text recordings of the ceremony. It can be inferred that the social context led to the creation of literature related to the coronation ceremony in each era with different turning points and details. Therefore, this kind of literature is still occupied in Thai society until the present.

กิตติกรรมประกาศ

การเดินทางของวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะไม่สามารถถึงปลายทางได้เลยถ้าปราศจาก “แสงเทียนแห่งความกรุณา” จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา ชิมประเสริฐกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ให้ความรู้ ชี้แนะแนวทาง ให้กำลังใจตลอดการเดินทางครั้งนี้ แม้ในยามที่ศิษย์เดินทางหรือจอดแวะพัก ครูจะคอยเตือนสติและนำทางให้ศิษย์มีแรงก้าวเดินต่อไป ทำให้ศิษย์คนนี้ยังคงเชื่อมั่นบนเส้นทางนี้ ครูเปรียบเสมือนแม่ที่รับฟังเรื่องราว คอยอยู่เคียงข้างในทุกช่วงเวลาของชีวิต ศิษย์คนนี้ซาบซึ้งใจและดีใจที่ได้รับโอกาสจากครูเสมอมาและขอกราบขอบพระคุณครูเป็นอย่างสูงนะคะ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ณิชนัน พรหมสุทธิรักษ์ ประธานสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ยิ่งต่อการปรับแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.อุบล เทศทอง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารียา หุติณทะ อาจารย์ ดร.นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิตย์ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ กรุณาให้คำแนะนำต่อการพัฒนาวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้สมบูรณ์

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้เข้ามาศึกษาหาความรู้และคอยสนับสนุนช่วยเหลือผู้วิจัยมาโดยตลอด ขอกราบขอบพระคุณ “ครูแม่จุ่ม” รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาณี พัดทองที่เมตตาบ่มเพาะความรู้ คอยห่วงใยและเป็นกำลังใจให้ศิษย์เสมอมา

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยมหิดลและคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลที่สนับสนุนทุนพัฒนาอาจารย์ตลอดการศึกษา และขอขอบคุณคณาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลทุกท่านที่ส่งกำลังใจและใช้เวลาผู้วิจัยทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนเสร็จสมบูรณ์

พี่ขอบคุณมิตรภาพอันงดงามของ “สี่ตรุณี” น้องแพรว น้องตอง และน้องแป้ง เราผ่านหลายเรื่องราวมาด้วยกันแต่เราไม่เคยทิ้งกัน พี่ไม่เคยรู้สึกเดียวดายบนเส้นทางนี้เลยสักครั้ง ยามใดที่ตนเองรู้สึกหมดพลังจะมีกำลังใจจากน้อง ๆ ที่ส่งมาให้พี่มีแรงลุกเดินต่อไปได้ พี่ดีใจที่เราร่วมเดินทางจนถึงปลายทางด้วยกัน เราจะรักและหวังดีต่อกันบนเส้นทางชีวิตต่อไป

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่ ๆ เพื่อน ๆ น้อง ๆ ปริญาเอกทุกคนที่ให้คำปรึกษาและเป็นกำลังใจที่ดีเสมอมา

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณความรักของ “แม่ต๊ะ” แม่ผู้ให้โอกาสและเชื่อมั่นในตัวลูกเสมอ ขอขอบคุณทุกแรงใจทุกถ้อยคำ และอาหารทุกมื้อของแม่ที่ทำให้ลูกมีร่างกายแข็งแรงใจทำสิ่งที่ตั้งใจไว้ได้สำเร็จ ปริญาใบนี้ลูกขอมอบให้แม่ต๊ะนะ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณแม่ริ ป๊ะ “บัดดี้และคู่ชีวิต” คุณภาพงศ์ ซาฮิบที่รับฟังเรื่องราว เตือนสติในยามที่ไร้สติอยู่เคียงข้างไม่ว่ายามทุกข์หรือยามสุขและเป็นที่พักใจให้กันเสมอมา ขอขอบคุณเพื่อนทุกคนที่คอยถามไถ่ส่งกำลังใจให้กันตลอด ขอใจน้อง ๆ ทับทิมแบนด์ที่ทำให้พี่มีรอยยิ้ม สุขใจทุกครั้งยามเมื่อเจอกัน ขอใจแม่นี่เหาเหาสองแสบที่นั่งเฝ้าแม่ทำงานและเป็นกอดที่แสนอบอุ่นในทุกช่วงเวลา

ท้ายสุด...ผู้วิจัยขอขอบคุณ “วิทยานิพนธ์” เล่มนี้ที่ทดสอบผู้วิจัยหลายอย่างและสอนหลายสิ่งที่มีค่าแก่ผู้วิจัยเช่นกัน ผู้วิจัยจะจดจำทุกคำสอนและจะนึกถึงทุกช่วงเวลาที่เราอยู่ด้วยกันมาตลอด 5 ปี สิ่งที่เขาได้ไม่ได้เลย...ขอขอบคุณร่างกายและจิตใจของตัวเองที่อยู่ “สู้” ด้วยกันมาจนถึงวันนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ	1
สารบัญตาราง.....	2
บทที่ 1 บทนำ	3
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	3
1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	7
1.3 สมมติฐานของการศึกษา	7
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	8
1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น	16
1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา	18
1.7 วิธีการศึกษา.....	18
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	18
1.9 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	19
1.9.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.....	19
1.9.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก....	25
1.10 แหล่งข้อมูล	31
บทที่ 2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและ วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธี บรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์.....	32

2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก	32
2.1.1 ที่มาและความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.....	32
2.1.2 ขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.....	36
2.1.3 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์	38
2.1.3.1 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยสุโขทัย	38
2.1.3.2 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยอยุธยาและธนบุรี	39
2.1.3.3 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์.....	44
2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์..	63
2.2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์... 63	
2.2.1.1 กลุ่มคำประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.....	64
2.2.1.2 กลุ่มคำกราบบังคมทูลและคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคล	76
2.2.1.3 กลุ่มคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี	83
2.2.1.4 กลุ่มพระธรรมเทศนา.....	86
2.2.1.5 กลุ่มกาพย์เห่เรือ	94
2.2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์. 101	
2.2.2.1 การจำแนกวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามผู้สร้างสรรค์ผลงาน... 104	
2.2.2.2 การจำแนกวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามรูปแบบคำประพันธ์ 106	
2.2.2.3 การจำแนกวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามวิธีการบันทึก 108	
บทที่ 3 ลักษณะเฉพาะของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ 112	
3.1 ลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหาของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์.....	112
3.1.1 การบอกวาระและความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.....	112
3.1.2 การปรารภเหตุของการเสด็จขึ้นครองราชย์และการแสดงสิทธิธรรมในการปกครอง . 115	
3.1.3 การบันทึกขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีและองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพิธี.....	120

3.1.4 การถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ บรรยากาศในพิธี ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี	132
3.1.5 การกล่าวถวายพระพรชัยมงคลและความสวามิภักดิ์แด่พระมหากษัตริย์	140
3.2 ลักษณะเฉพาะด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมัยรัตนโกสินทร์.....	148
3.2.1 กลวิธีการใช้ภาษา	149
3.2.1.1 การเล่นเสียงสัมผัส	149
3.2.1.1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ.....	150
3.2.1.1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระ	153
3.2.1.2 การสรรคำ.....	155
3.2.1.2.1 การสรรคำเพื่อแสดงการสืบทอดสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี.....	155
3.2.1.2.2 การสรรคำเพื่อแสดงความเห็นชอบพร้อมใจและความเป็นมหาชน นิกงโมสรสมมติ.....	159
3.2.1.2.3 การสรรคำเรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์ที่ผ่านการพระราชพิธี บรมราชาภิเษก.....	162
3.2.1.2.4 การสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพ.....	177
3.2.1.3 การใช้ความเปรียบ	191
3.2.1.3.1 การใช้ความเปรียบเพื่อแสดงสถานภาพเทวราชาและพุทธราชา .	192
3.2.1.3.2 การใช้ความเปรียบเพื่อแสดงลักษณะของเครื่องประกอบพิธีและ ความงดงามของสถานที่ประกอบพิธี.....	197
3.2.2 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา	202
3.2.2.1 การนำเสนอเนื้อหาตามลำดับวันเวลา.....	203
3.2.2.2 การนำเสนอเนื้อหาตามลำดับขั้นตอนพระราชพิธี	205
3.2.2.3 การนำเสนอเนื้อหาโดยแทรกรูปภาพประกอบ.....	208
บทที่ 4 บทบาทของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์	213
4.1 บทบาทต่อการสร้างความสมบูรณ์ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.....	213

4.2 บทบาทต่อการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์	220
4.2.1 การบันทึกข้อเท็จจริงเพื่อเป็นหลักฐานการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ...	221
4.2.2 การบันทึกภาพเหตุการณ์เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์	230
4.2.3 การบันทึกอารมณ์ความรู้สึกเพื่อแสดงการยอมรับของประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ..	232
4.3 บทบาทต่อการแสดงเอกลักษณ์ของชาติที่มีวัฒนธรรม.....	236
4.3.1 การแสดงพระคุณสมบัติและแบบแผนราชประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์	237
4.3.1.1 การมีพระชาติที่ดี	238
4.3.1.2 การสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี.....	240
4.3.1.3 การได้รับความเห็นชอบพร้อมใจจากชนหมู่มาก	242
4.3.1.4 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.....	245
4.3.1.5 การเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม	246
4.3.1.5.1 การกล่าวถึงพระราชภาระของพระมหากษัตริย์ตามคติพระพุทธศาสนา... 247	
4.3.1.5.2 การแสดงหลักธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์.....	250
4.3.1.5.3 การประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก	256
4.3.2 การแสดงศิลปวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของสยามประเทศ	262
บทที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์.....	266
5.1 วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3: ยุคก่อร่างสร้างตัวบทใหม่.....	267
5.1.1 สังคมราชสำนักแบบปิด: การจำกัดผู้แต่งและจำนวนตัวบท	269
5.1.2 สังคมตามชนบนิยามอยุธยา: การเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภท “โคลง”	270
5.1.3 สังคมการเมือง: การนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมและมีสิทธิธรรม	271

5.2 วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7: ยุคเฟื่องฟูและความหลากหลายของตัวบท.....	273
5.2.1 สังคมแห่งการเปิดรับวิทยาการและอิทธิพลตะวันตก: ความหลากหลายของกลุ่ม ผู้แต่ง และจำนวนตัวบท.....	276
5.2.1.1 ความหลากหลายของกลุ่มผู้แต่ง	276
5.2.1.2 การเพิ่มขึ้นของจำนวนตัวบท.....	278
5.2.2 สังคมแห่งการผสมผสาน: การเลือกใช้คำประพันธ์ร้อยกรองประเภท “ลิลิต” กับ คำประพันธ์ “ร้อยแก้ว”	280
5.2.2.1 การเลือกใช้คำประพันธ์ร้อยกรองประเภท “ลิลิต”	280
5.2.2.2 การเลือกใช้คำประพันธ์ร้อยแก้ว.....	283
5.2.3 สังคมแห่งการปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัยและการประกาศความเป็นชาติที่มีอารยะ: การนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์.....	285
5.2.3.1 ผู้ทรงเป็นราชาแห่งรัฐตามธรรมเนียมนิยมตะวันตก	285
5.2.3.2 ผู้มีพระราชวิเทโศบายเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตก	288
5.2.3.3 ผู้มีพระราชวิเทโศบายปฏิรูปสยามประเทศให้ทันสมัย	292
5.2.3.4 ผู้มีพระราชวิเทโศบายประกาศความเป็นชาติที่มีอารยะ	297
5.2.4 สังคมแห่งความหลากหลายทางเชื้อชาติและศาสนา: การเพิ่มกลุ่มตัวบทที่ใช้ประกอบพระราชพิธี.....	303
5.3 วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัชกาลที่ 9 ถึงรัชกาลที่ 10: ยุคตัวบทของประชาชนและเทคโนโลยีการสื่อสาร.....	312
5.3.1 สังคมการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย: การขยายกลุ่มผู้แต่งสู่ภาคประชาชน การนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ และการปรับเปลี่ยนกลุ่มตัวบทที่ใช้ในพระราชพิธี	313
5.3.1.1 การขยายกลุ่มผู้แต่งสู่ภาคประชาชน.....	313
5.3.1.2 การนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์: ผู้ทรงเป็นประมุขตามระบอบประชาธิปไตยและผู้ทรงเป็นที่พึ่งของปวงชน	315
5.3.1.2.1 ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขตามระบอบประชาธิปไตย.....	315

5.3.1.2.2 ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งและเป็นศูนย์รวมจิตใจของ ประชาชน.....	318
5.3.1.3 การปรับเปลี่ยนกลุ่มตัวบทที่ใช้ประกอบพระราชพิธี.....	323
5.3.2 สังคมแห่งความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร: การลดจำนวนตัวบทบันทึกพิธี	324
บทที่ 6 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา.....	327
6.1 สรุปผลการศึกษา	327
6.2 อภิปรายผลการศึกษา	337
6.3 ข้อเสนอแนะ	350
รายการอ้างอิง	351
ประวัติผู้เขียน	370

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับการปรับเปลี่ยนพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และการ สร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์	267
ภาพที่ 2 การนำโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทที่ 9-11 และ 141-147 ประกอบการอธิบายเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.....	348
ภาพที่ 3 การนำโคลงลิลิตมหามกุฏราชคุณาสนุสรณ์ประกอบการอธิบาย เรื่องพระราชพิธีบรม ราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	349

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์	44
ตารางที่ 2 จำนวนกลุ่มวรรณคดีที่ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์	64
ตารางที่ 3 จำนวนประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์	65
ตารางที่ 4 พระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์	87
ตารางที่ 5 การเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค	94
ตารางที่ 6 การเปรียบเทียบเนื้อหาของภาพยนต์ที่ประกอบพิธีเสด็จ ฯ เลียบพระนคร	98
ตารางที่ 7 การแสดงรายละเอียดของวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์	102
ตารางที่ 8 ลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหาและการเรียบเรียงเนื้อหาของวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง กับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์	147
ตารางที่ 9 การสรรคำเพื่อแสดงการสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี	158
ตารางที่ 10 การสรรคำเพื่อแสดงความเห็นชอบพร้อมใจและความเป็นมหาชนนิกรสโมสรสมมติ	161
ตารางที่ 11 การสรรคำเรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์	175
ตารางที่ 12 การเปรียบเทียบถ้อยคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี บรมราชินี ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	225
ตารางที่ 13 การแสดงหลักธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์	250

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีสำคัญที่สุดของผู้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ แสดงถึงการปรับเปลี่ยนสถานภาพสู่ความเป็นพระราชาธิบดีของประเทศนั้นโดยสมบูรณ์ดังในจดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2518:1) ความว่า

“...ตามราชประเพณีในสยามประเทศนี้ ถือเป็นตำรามาแต่โบราณว่าพระมหากษัตริย์ซึ่งเสด็จผ่านพิภพ ต้องทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก่อน จึงจะเป็นพระราชาธิบดีโดยสมบูรณ์ ถ้ายังมิได้ทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอยู่ตราบใด ถึงจะได้ทรงรับรัชทายาทเมื่อเสด็จเข้าไปประทับอยู่ในพระราชวังหลวง ก็เสด็จอยู่เพียง ณ ที่พักแห่งหนึ่ง พระนามที่ขานก็คงใช้พระนามเดิม เป็นแต่เพิ่มคำว่า ‘ซึ่งทรงสำเร็จราชการแผ่นดิน’ เข้าข้างท้ายพระนาม แลคำรับสั่งก็ยังไม่ใช้พระราชโองการ จนกว่าจะได้ทรงมุรธาภิเษก ทรงรับพระสุพรรณบัฏจารึกพระบรมราชนามาภิไธยกับทั้งเครื่องราชกกุธภัณฑ์จากพระมหาราชครูพราหมณ์ ผู้ทำพิธีราชาภิเษกแล้ว จึงเสด็จขึ้นเฉลิมพระราชมณเฑียร **ครอบครองสิริราชสมบัติสมบูรณ์ด้วยพระเกียรติยศแห่งพระราชามหากษัตริย์แต่นั้นไป เพราะถือเป็นนิตินิติตั้งกล่าวมานี้...**”

เนื่องด้วยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีสถาปนาความเป็นองค์พระมหากษัตริย์อย่างเป็นทางการ จึงพบหลักฐานที่บันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยใน**ศิลาจารึกวัดศรีชุมหรือจารึกหลักที่ 2 และศิลาจารึกหลักที่ 3 ที่ 4 และที่ 5 ของวัดป่ามะม่วง สมัยกรุงศรีอยุธยา**หลักฐานเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมีน้อยเพราะสูญหายไปเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 หลักฐานที่ทำให้พอรับรู้เรื่องลักษณะพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในยุคสมัยนี้พบใน**คำให้การชาวกรุงเก่าคำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์** บันทึกดังกล่าวทำให้รู้ว่าในสมัยอยุธยาเพิ่มเครื่องราชกกุธภัณฑ์เป็นเบญจราชกกุธภัณฑ์ ประกอบด้วย 5 อย่าง คือ พระมหามงกุฎ พระแสงขรรค์ พัดวาลวิชนี ธารพระกรและฉลองพระบาท รวมถึงรับรู้รายละเอียดพระราชพิธีมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบ**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยาที่รวบรวมขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (ฉันทธานุภาพ จันทวิษ, 2530:17-23) สมัยกรุงธนบุรี** ไม่มีเอกสารเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบแต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ช่วงที่ทรงปราบดาภิเษกปี พ.ศ.2310 ใน**จดหมายเหตุโหร(โรม บุนนาค, 2561:25)** และพบในหลักฐานทางวรรณคดีเรื่อง**โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี**ของนายสวน มหาตเล็ก เนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ที่สมเด็จพระ

พระเจ้าตากสินมหาราชเสด็จประทับ ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ แต่ไม่ปรากฏรายละเอียดการประกอบพระราชพิธีและเครื่องประกอบพิธี

จากหลักฐานข้างต้นทำให้เห็นว่าตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงกรุงธนบุรีเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะบันทึกในรูปแบบเอกสารทางประวัติศาสตร์เป็นหลัก ยังไม่พบการสร้างสรรคัวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นเรื่องเฉพาะมาก่อน พบเพียงการนำบางขั้นตอนพิธีมาแต่งแทรกไว้ในวรรณคดีเพื่อมุ่งสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ว่าพระองค์เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติตามโบราณราชประเพณี

ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พบหลักฐานที่กล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติของพระมหากษัตริย์และการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมากขึ้น ทั้งในเอกสารทางประวัติศาสตร์ เช่น พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้าบุนนาค) จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 5 ครั้งแรก พ.ศ.2411 และครั้งหลัง พ.ศ.2416 จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ราชกิจจานุเบกษาฉบับจดหมายเหตุพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชสยามินทราธิราช พ.ศ. 2493 ฯลฯ และที่สำคัญพบการสร้างสรรคัวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะไม่ว่าจะเป็นวรรณคดีที่ใช้ขณะประกอบพิธีและวรรณคดีที่บันทึกเหตุการณ์ประกอบพระราชพิธีอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

เนื่องจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกประกอบด้วยขั้นตอนพิธีอันซับซ้อน แต่ละขั้นตอนพิธีก็จะมีตัวบทที่ใช้อ่านหรือให้เฉพาะขั้นตอนนั้น ๆ ทำให้วรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์มีหลายประเภท เช่น ในขั้นเตรียมการพิธีและพิธีเบื้องต้น พบวรรณคดีประเภทประกาศการพระราชพิธี ตัวอย่างเช่น **ประกาศเทวดา เริ่มปรีภาวนพิธี ทำน้ำพระกระยาसन สรงในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช** พระนิพนธ์ในสมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรส **ประกาศเทวดาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 4** พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ฯลฯ ชั้นพิธีบรมราชาภิเษกในวันพระฤกษ์ พบวรรณคดีประเภทคาถาและคำกราบบังคมทูล เช่น **คาถาถวายน้ำอัฐทิศและคำแปลที่ราชบัณฑิตใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2468** **คำกราบทูลถวายสิริราชสมบัติคำกราบบังคมทูลเฉลิมพระปรมาภิไธยเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องบรมราชาภรณ์เครื่องประดับอศรียศ** ฯลฯ ในชั้นพิธีเบื้องปลายจะพบวรรณคดีหลายประเภท ได้แก่ ประเภทคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคล เช่น **คำถวายไชยมงคลฝ่ายหน้าและฝ่ายในคำถวายไชยมงคลของชาวยุโรป คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการเสด็จ**

ออก ณ สิบัญชกร ฯลฯ ประเภทคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิ เช่น คำประกาศสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี ฯลฯ และประเภทพระธรรมนูญเทศนา เช่น พระธรรมนูญเทศนาทศพิธราชธรรมจรรยาทศกภาพระธรรมนูญเทศนา มงคลสูตร รัตนสูตร กรณียเมตตสูตร ฯลฯ และชั้นพิธีเสด็จฯ เลียบพระนครพวรวรรณคดีประเภทกภาพย์เห่เรือ เช่น กภาพย์เห่เรือเมื่องานพระบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ.2454 เป็นต้น กล่าวได้ว่าในสมัยรัตนโกสินทร์พบการสร้างสรรคัวรรณคดีที่ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกหลายประเภทเพื่อนำไปใช้ในแต่ละชั้นตอนพิธี อันจะทำให้การพระราชพิธีดำเนินไปอย่างราบรื่นสมบูรณ์

เมื่อการพระราชพิธีเสร็จสิ้น พบการสร้างสรรคัวรรณคดีที่บันทึกรายละเอียดและเหตุการณ์ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชกาลไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ผ่านประสบการณ์ของผู้แต่งที่ได้เข้าร่วมพระราชพิธี ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่น โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พบการนำเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมาบันทึกไว้โดยละเอียด หนังสือการเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของอิวาน เดอ เซค แต่งขึ้นเมื่อตามเสด็จแกรนด์ดยุก บอริส วลาดีมีโรวิช มกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียมาร่วมงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื้อหาส่วนหนึ่งกล่าวถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ทั้งแบบแผนขั้นตอนพิธี ภาพเหตุการณ์บรรยากาศในพิธี รวมถึงทัศนคติที่มีต่อพระราชพิธีตามมุมมองของตนเอง โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหากักรังค์ พ.ศ.2468 พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ฯ ทรงถ่ายทอดการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ครบถ้วน ทั้งแบบแผนการพระราชพิธี องค์ประกอบในพิธีและภาพเหตุการณ์บรรยากาศขณะประกอบพิธี โดยนำเสนอตามลำดับวันเวลาและลำดับขั้นตอนพิธีไปอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น กล่าวได้ว่า สมัยรัตนโกสินทร์เป็นยุคสมัยแรกๆที่เรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้รับการบันทึกในรูปแบบวรรณคดีผ่านประสบการณ์ของผู้แต่งหรือผู้บันทึกที่ได้เข้าร่วมพระราชพิธี ความน่าสนใจก็คือ หลังการพระราชพิธีของแต่ละรัชกาลจะต้องมีการสร้างสรรคัวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ด้วยเสมอเหมือนเป็นขั้นตอนสุดท้ายของพระราชพิธี ดังจะเห็นได้จากการสร้างสรรคัวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสืบเนื่องมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน

กล่าวได้ว่า “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก” เป็นพระราชพิธีสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณคดีทั้งนำมาใช้ขณะประกอบพิธีเพื่อให้ดำเนินพิธีอย่างราบรื่นสมบูรณ์และเกิดสวัสดิมงคล และบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชพิธีเพื่อให้ผู้อ่านไม่ว่าจะร่วมสมัยหรือต่างสมัยได้รับรู้ถึงการพระราชพิธี

บรมราชาภิเษกร่วมกัน ถึงแม้วรรณคดีทั้ง 2 กลุ่มจะมีหน้าที่สัมพันธ์กับพิธีในลักษณะที่ต่างกัน แต่ก็มีลักษณะร่วมกัน คือ การมีเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นแกนกลางสำคัญและมีเนื้อหาที่มุ่งนำเสนอเฉพาะพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวถึงขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก องค์ประกอบสำคัญในพิธี การนำเสนอภาพเหตุการณ์บรรยากาศในพิธี อันจะทำให้เห็นการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของผู้ที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์ไปตามลำดับจนเข้าสู่ความเป็นราชาธิปไตยโดยสมบูรณ์นอกจากนี้ผู้แต่งยังเรียงร้อยผ่านภาษาวรรณศิลป์ พิถีพิถันในการเลือกสรรถ้อยคำเพื่อให้เกิดเสียงไพเราะเหมาะแก่การนำไปใช้อ่านหรือห่ประกอบพิธีในแต่ละขั้นตอนพิธี รวมถึงเลือกสรรคำเพื่อสื่อสารสำคัญของพระราชพิธีควบคู่กับการสร้างจินตภาพและถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก อันจะทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความสำคัญของพระราชพิธีพร้อมกับนึกเห็นภาพเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในลักษณะต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีกล่าวได้ว่าวรรณคดีทั้ง 2 กลุ่มนี้มีลักษณะร่วมกันทั้งเนื้อหาที่มุ่งนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและลักษณะการแต่งที่มีวรรณศิลป์ จนสามารถนำมาพิจารณาจัดประเภทเดียวกันได้เป็นวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องยังไม่พบการนำวรรณคดีทั้ง 2 กลุ่มนี้มาพิจารณาร่วมกันในฐานะวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์มาก่อน แต่พบว่ามีการศึกษาแยกประเภทและนำวรรณคดีบางเรื่องมาศึกษาในฐานะวรรณคดีประเภทต่าง ๆ เช่นวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ ของเสาวณิต วิจารณ์ (2530) และงานวิจัยเรื่องวรรณคดียอพระเกียรติ ของยุพร แสงทักษิณ (2537) ได้นำโคลงปราบดาภิเษกยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ มาศึกษาในฐานะวรรณกรรมยอพระเกียรติ เนื่องจากมีลักษณะร่วมด้านเนื้อหาที่กล่าวสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์ ในบทความวิจัยเรื่องมอวรรณกรรมพระราชพิธีในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ของค้ายวง วราสิทธิชัย (2549) ได้นำประกาศการพระราชพิธีและภาพยอพระเกียรติมาศึกษาในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เนื่องจากมีเนื้อหาร่วมด้านเนื้อหาที่มุ่งแสดงคุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำและผู้ปกครองบ้านเมือง วิทยานิพนธ์เรื่องวรรณคดีประกอบพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์: แนวคิดธรรมราชากับกลวิธีทางวรรณศิลป์ของชัยรัตน์ พลมุข (2552) และตำราวรรณคดีพระราชพิธีของบาทหยัน อิมสำราญ (2559) ได้นำประกาศการพระราชพิธีและภาพยอพระเกียรติมาศึกษาในฐานะวรรณคดีประกอบพระราชพิธี โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับพระราชพิธีว่าเป็นไปในลักษณะที่วรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธี กล่าวคือวรรณกรรมทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้พระราชพิธีดำเนินไปอย่างราบรื่นและสมบูรณ์แบบ นอกจากนี้ยังพบการศึกษาในฐานะวรรณกรรมประวัติศาสตร์ เช่น ตำราวรรณกรรม

ประวัติศาสตร์ของประสิทธิ์ ภาพยนตร์กลอน (2529) และตำราวรรณคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพัชรี ลินจี่ จินนุ่น (2560) นำโคลงกลอนสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหากัจจิวรศักดิ์ พ.ศ. 2468 ลลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ฯลฯ เนื่องจากมีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์เป็นแก่นของเรื่อง ทั้งบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญของสังคมและบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่ายังไม่มีมีการนำวรรณคดีประกอบพระราชพิธีและวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาพิจารณาจัดประเภทร่วมกัน อีกทั้งมีวรรณคดีอีกหลายเรื่องที่ยังไม่ได้นำมาศึกษาประกอบกับวรรณคดีบางเรื่องเผยแพร่อยู่ในไมโครฟิล์มจัดอยู่ในกลุ่มหนังสือและวรรณกรรมหายาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจจะรวบรวมวรรณคดีประกอบพระราชพิธีและวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและนำมาศึกษาาร่วมกันในฐานะวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามแนวคิดการจัดประเภทวรรณคดี (Genre) เพื่อพิจารณาว่าวรรณคดีกลุ่มนี้มีลักษณะเฉพาะทางวรรณคดีอย่างไร ลักษณะเฉพาะดังกล่าวได้เชื่อมโยงให้เห็นบทบาทของวรรณคดีกลุ่มนี้ต่อการประกอบพระราชพิธีและการสร้างความรับรู้เกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างไร รวมถึงบริบททางสังคมในแต่ละรัชสมัยได้ส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีกลุ่มนี้ให้มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร ผลการศึกษาในครั้งนี้ น่าจะเป็นแนวทางสำคัญต่อการศึกษาการจัดประเภทวรรณคดีไทย เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างสรรค์วรรณคดีกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและบริบททางสังคมผ่านวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทย อีกทั้งช่วยต่อเติมความรู้เกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์และประวัติวรรณคดีไทยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

1.2.2 เพื่อศึกษาบทบาทของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

1.2.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

1.3.1 วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์มีลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหาทั้งส่วนที่มุ่งแสดงขั้นตอนการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เพื่อแสดงการเปลี่ยนผ่าน

สถานภาพพระมหากษัตริย์สู่ความเป็นราชาธิบดีโดยสมบูรณ์ และเนื้อหาส่วนที่มุ่งถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ประกอบพิธีและอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี นอกจากนี้ยังมีลักษณะเฉพาะด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ ทั้งการเลือกสรรคำ เช่นการสรรคำเพื่อแสดงสิทธิธรรมในการสืบราชสมบัติและความเป็นอเนกนิกรสโมสรสมมติ การสรรคำเพื่อพรรณานarayanaละเอียดองค์ประกอบสำคัญในพระราชพิธี นอกจากนี้ ยังมีการเล่นคำ เสียงสัมผัสและใช้ความเปรียบเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศในพระราชพิธี รวมถึงแสดงพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์

1.3.2 บทบาทของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ สัมพันธ์กับการประกอบพระราชพิธีและความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย เช่น การสร้างความสมบูรณ์ของการประกอบพระราชพิธี การบันทึกเหตุการณ์และสาระสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การแสดงสิทธิธรรมของผู้ปกครอง การแสดงเอกลักษณ์ของชาติที่มีวัฒนธรรม

1.3.3 บริบททางสังคมมีผลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ในแต่ละยุค ทั้งด้านผู้แต่ง รูปแบบคำประพันธ์ จำนวนตัวบทและการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ผู้วิจัยศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ที่แต่งขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2325-2563 ทั้งรูปแบบคำประพันธ์ร้อยแก้วและร้อยกรองที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่แล้วรวมทั้งสิ้น 105 เรื่อง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.4.1 กลุ่มวรรณคดีที่ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ พิจารณาตามขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีทั้ง 5 ขั้นตอน พบจำนวน 87 เรื่อง ดังนี้

1.4.1.1 ชั้นเตรียมการพระราชพิธี พบวรรณคดีที่ใช้ประกอบพิธี จำนวน 3 เรื่อง ดังนี้

ชั้นเตรียมการพระราชพิธี	ชื่อเรื่อง	รัชสมัย
การทำพิธีตักน้ำและพิธีเสกน้ำสำหรับถวายเป็นน้ำอภิเษกและน้ำสรงพระมูรธาภิเษก	1. ประกาศเทวดา เริ่มปริภาวนพิธี ทำน้ำพระกระยาसनานสงรงในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พระนิพนธ์ในสมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรส	รัชกาลที่ 6
	2. คำกล่าวโองการบวงสรวงเพื่อบูชาเทพยดาประจำแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์แต่ละจังหวัด	รัชกาลที่ 10
	3. คำกล่าวคาถาพิธีกรรมตักน้ำของผู้ว่าราชการจังหวัด (ประฐานในพิธี)	

1.4.1.2 ชั้นพิธีเบื้องต้น พววรรณคดีที่ใช้ประกอบพิธี จำนวน 8 เรื่อง ดังนี้

ชั้นพิธีเบื้องต้น	ชื่อเรื่อง	รัชสมัย
พิธีจุดเทียนชัย	1. คำแปลคาถาอธิษฐานเทียนชัยในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ร.ศ.129	รัชกาลที่ 6
การอ่านประกาศเทวดาหรือประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก	2. ประกาศเทวดาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 4 (พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)	รัชกาลที่ 4
	3. ประกาศเทวดาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5	รัชกาลที่ 5
	4. คำประกาศเทวดาในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลปัจจุบันนี้	รัชกาลที่ 6
	5. คำประกาศเทวดาในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมโภชในรัชกาลปัจจุบันนี้ (พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส)	รัชกาลที่ 6
	6. ประกาศเทวดาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 7	รัชกาลที่ 7
	7. ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (ประพันธ์โดย พระศาสนโสภณ (จวน อุฏฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม)	รัชกาลที่ 9
	8. ประกาศเทวดาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 10	รัชกาลที่ 10

1.4.1.3 ชั้นพิธีบรมราชาภิเษก พววรรณคดีที่ใช้ประกอบพิธี จำนวน 15 เรื่อง ดังนี้

ชั้นพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในวันพระฤกษ์	ชื่อเรื่อง	รัชสมัย
การถวายน้ำอภิเษก ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์	1. คาถาถวายน้ำอัฐทิศและคำแปลที่ราชบัณฑิตใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2468 ประกอบด้วย 7 คาถา ได้แก่ คาถาถวายน้ำทศบูรพา คาถาถวายน้ำทศอาคนย์ คาถาถวายน้ำทศทักษิณ คาถาถวายน้ำทศหริตตี คาถาถวายน้ำทศปัจฉิม คาถาถวายน้ำทศพายัพ คาถาถวายน้ำทศอุดร คาถาถวายน้ำทศอีสาน	รัชกาลที่ 7
การถวายสิริราชสมบัติ ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ	2. คำกราบบังคมทูลถวายสิริราชสมบัติ โดยพระมหाराชครู	รัชกาลที่ 1, 4-10
การเฉลิมพระปรมาภิไธยเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องบรมราชาภรณ์ ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ	3. คำกราบบังคมทูลเฉลิมพระปรมาภิไธย เครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องบรมราชาภรณ์เครื่องประดับอิศริยยศ โดยพระราชครูวามเทพมุนี	รัชกาลที่ 5
	4. คำกราบบังคมทูลเฉลิมพระปรมาภิไธยและเครื่องราชกกุธภัณฑ์ โดยพระมหाराชครู	รัชกาลที่ 6

ชั้นพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในวันพระฤกษ์	ชื่อเรื่อง	รัชสมัย
	5. คำกราบบังคมทูลเฉลิมพระปรมาภิไธยถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ และเครื่องบรมราชาภรณ์ เครื่องประดับอิสริยยศ โดยพระราชครูวามเทพมุนี	รัชกาลที่ 7
	6. คำกราบบังคมทูลถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องบรมราชาภรณ์ เครื่องประดับพระอิสริยยศ โดยพระราชครูวามเทพมุนี	รัชกาลที่ 9
	7. คำกราบบังคมทูลถวายพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธยเบญจราชกกุธภัณฑ์ ชัตติยราชวราภรณ์ และพระแสงราชศัตราวุธโดยพระมหาราชครูพิธีศรีวิสุทธิคุณ	รัชกาลที่ 10
การถวายพระมหาเศวตฉัตรหรือพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร พระที่นั่งภัทรบิฐ	8. คำกราบบังคมทูลถวายพระมหาเศวตฉัตร	รัชกาลที่ 1
	9. คำกราบบังคมทูลถวายพระมหาเศวตฉัตร โดยหลวงสิทธิไชยพระหมอแก้ว	รัชกาลที่ 4
	10. คำกราบบังคมทูลถวายพระบรมมหาเศวตฉัตร โดยหลวงอัญญา	รัชกาลที่ 5 (ครั้งแรก)
	11. คำกราบบังคมทูลถวายนพปฎลมหาเศวตฉัตร โดยพระสิทธิชัยบดีเจ้ากรมพราหมณ์พฤฒินาศ	รัชกาลที่ 5 (ครั้งหลัง)
	12. คำกราบบังคมทูลถวายพระนพปฎลเศวตฉัตร โดยพระสิทธิไชยบดี	รัชกาลที่ 6
	13. คำกราบบังคมทูลถวายนพปฎลมหาเศวตฉัตร โดยเจ้าพระสิทธิชัยบดีเจ้ากรมพราหมณ์พฤฒินาศ	รัชกาลที่ 7
	14. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรถวายพระเศวตฉัตร โดยพระราชครูวามเทพมุนี ณ พระที่นั่งอัฐทิศ	รัชกาลที่ 9
15. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรถวายพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร โดยพระราชครูพิธีศรีวิสุทธิคุณ	รัชกาลที่ 10	

1.4.1.4 ชั้นพิธีเบี่ยงปลาย พบวรรณคดีที่ใช้ประกอบพิธี จำนวน 59 เรื่อง ดังนี้

ชั้นพิธีเบี่ยงปลาย	ชื่อเรื่อง	รัชสมัย
การเสด็จออกมหาสมาคม ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย	1. คำกล่าวถวายชัยมงคลโดยพระศรีภูมิปรีชาเสนาบดี ศรีอลักษณ์	รัชกาลที่ 4
	2. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลจากผู้แทนชาวต่างประเทศ โดยซินญอร์ จี.เอฟ.วี.เอนา	รัชกาลที่ 5 (ครั้งที่ 2)

ชั้นพิธีเบื้องปลาย	ชื่อเรื่อง	รัชสมัย
	3. คำถวายไชยมงคลฝ่ายหน้า โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทวะวงศัวโรปการ	รัชกาลที่ 6
	4. คำถวายไชยมงคลฝ่ายใน โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ	
	5. คำถวายพระพรชัยมงคลฝ่ายหน้า ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2468	รัชกาลที่ 7
	6. คำถวายพระพรชัยมงคลฝ่ายใน ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2468	
	7. คำกราบบังคมทูลถวายความจงรักภักดีและถวายพระพรชัยมงคลในนามคณะรัฐมนตรีและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั่วพระราชอาณาจักร โดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี	รัชกาลที่ 9
	8. คำกราบบังคมทูลถวายความจงรักภักดีและถวายพระพรชัยมงคลในนามประชาชนชาวไทย โดยเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์ ประธานรัฐสภา	
	9. คำถวายพระพรชัยมงคล สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนพระบรมวงศานุวงศ์	รัชกาลที่ 10
	10. คำถวายพระพรชัยมงคล ของพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนคณะรัฐมนตรี ข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ และพสกนิกรทุกหมู่เหล่า	
	11. คำถวายพระพรชัยมงคล ของนายพรเพชร วิชิตชลชัย ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนฝ่ายนิติบัญญัติ	
	12. คำถวายพระพรชัยมงคล ของนายชีพ จุลมนต์ ประธานศาลฎีกา กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนข้าราชการตุลาการ	
พิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิราช	13. ประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิราช (สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี)	รัชกาลที่ 7
	14. ประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิราช (สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี)	รัชกาลที่ 9
	15. ประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิราช (สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ พระบรมราชินี)	รัชกาลที่ 10
	16. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลในนามประชาชน โดยพระยารามราชภักดี ปลัดกระทรวงมหาดไทย	รัชกาลที่ 9

ชั้นพิธีเบื้องปลาย	ชื่อเรื่อง	รัชสมัย	
การเสด็จออก ณ สีหบัญชร พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท	17. คำถวายพระพรชัยมงคล ของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนพสกนิกรทุกหมู่เหล่าในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก	รัชกาลที่ 10	
การแสดงพระธรรมเทศนา	พระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 6 18. ทศพิธราชธรรมจรรยาทิกถา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส ถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ร.ศ.129)	รัชกาลที่ 6	
	พระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 9 19. พระธรรมเทศนา มงคลสูตร รตนสูตร และเมตตสูตร (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทราวาส ถวาย) 20. พระธรรมเทศนาเทวตาทิสกถา ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร (สมเด็จพระสังฆราช พระวชิรญาณวงศ์ ถวาย)	รัชกาลที่ 9	
	พระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 10 21. พระธรรมเทศนาถวายทศพิธราชธรรมจรรยาทิกถา (สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก)	รัชกาลที่ 10	
การเสด็จออกให้ประชาชนทูลถามทูลและกงสุลต่างประเทศเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล	22. คำถวายไชยมงคลของพวกไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ โดยพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล	รัชกาลที่ 6	
	23. คำแปลคำถวายไชยมงคลของชาวยุโรปประเทศ โดยมิสเตอร์ แฮ มิลตันไปรซ์ ผู้เป็นหัวหน้ากรมการสภา		
	24. คำถวายไชยมงคลของพวกพ่อค้าจีน โดยพระโสภณเพชรรัตน์ (กี)		
	25. คำถวายไชยมงคลของพวกแขก โดยเอมหมัดฮูเซ็น		
	26. คำถวายไชยมงคลทหารเรือ โดยสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ		
	27. คำกราบบังคมทูลของคณะทูตานุทูต		รัชกาลที่ 7
	28. คำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลในนามแห่งมิชซังโรมันคาทอลิก		
	29. คำกราบบังคมทูลของคณะเปรสบีเตียนเรียน		
	30. คำกราบบังคมทูลของพวกพ่อค้าไทย		
	31. คำกราบบังคมทูลของพวกพ่อค้าฝรั่ง		
	32. คำกราบบังคมทูลของพวกพ่อค้าญี่ปุ่น		
	33. คำกราบบังคมทูลของพวกพ่อค้าจีน		
	34. คำถวายพระพรชัยของพวกอิสลาม		

ชั้นพิธีเบื้องปลาย	ชื่อเรื่อง	รัชสมัย
	35. คำกราบบังคมทูลของพ่อค้าชาตีสึกข	
	36. คำกราบบังคมทูลของชาวฮินดู	
	37. คำกราบบังคมทูลของคณะดาวู้ดี โบหรา มหะหมัด	
	38. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของจุฬาราชมนตรี	รัชกาลที่ 9
	39. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของ คณะโรมันคาทอลิก	
	40. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของ คณะเพรสไบเตเรียน	
	41. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของ คณะเซเวนต์เดย์ แอดเวนติส	
	42. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของ คณะสภาคริสตจักรในประเทศไทย	
	43. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของ คณะสมาคมอเมริกัน	
	44. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของ คณะหอการค้าอังกฤษ	
	45. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของ สมาคมพาณิชย์จีน	
	46. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของสโมสรสวิสส์	
	47. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของสมาคม ชาวเดนมาร์ค	
	48. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของหอการค้าอินเดีย	
	49. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของสมาคมซิกส์	
	50. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของคณะบริษัท อีสต์ เอเชียติก จำกัด	
	51. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของคณะสมาคม ไว เอ็ม.ซี. เอ.	
	52. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของคณะหอการค้าไทย	
	53. คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของคณะสมาคมพ่อค้า ไทย	
การจัดเครื่อง สักการบูชา	54. ประกาศเทวดาถวายราชสักการในมหาเจดีย์สถาน 6 แห่ง ประกาศเทวดาพระปฐมเจดีย์ ในรัชกาลปัจจุบันนี้	

ชั้นพิธีเบื้องปลาย	ชื่อเรื่อง	รัชสมัย
พระราชทานถวาย ณ มหาเจดีย์สถานทั่วราชอาณาจักร	55. ประกาศเทวดาบูชาพระพุทธชินราชพิศณุโลกในรัชกาลปัจจุบันนี้	
	56. ประกาศเทวดาบูชาพระพุทธบาท ในรัชกาลปัจจุบันนี้	
	57. ประกาศเทวดาพระธาตุนครศรีธรรมราชในรัชกาลปัจจุบันนี้	
	58. ประกาศเทวดาพระธาตุหริภุญไชยในรัชกาลปัจจุบันนี้	
	59. ประกาศเทวดาพระธาตุพนมในรัชกาลปัจจุบันนี้	

1.4.1.5 การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร พววรรณคดีที่ใช้ให้ประกอบการเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค จำนวน 2 เรื่อง ดังนี้

การเสด็จ ฯ เลียบพระนคร	ชื่อเรื่อง	รัชสมัย
การเสด็จ ฯ เลียบพระนครทางชลมารคโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค	1. กาพย์เห่เรือเมื่องานพระบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. 2454 พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์	รัชกาลที่ 6
	2. กาพย์เห่เรือเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสสมหามงคลการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารควันที่ 12 ธันวาคม 2562 ประพันธ์โดยนาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย	รัชกาลที่ 10

1.4.2 กลุ่มวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ พบจำนวน 18 เรื่อง ดังนี้

ลำดับ	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก	รายชื่อวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก	ผู้แต่ง
1.	รัชกาลที่ 2	โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์
2.	รัชกาลที่ 4	ลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
3.		มหามกุฏราชคุณานุสรณ์	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
4.		เหตุการณ์ตอนต้นรัชกาลที่ 4	ไม่ปรากฏ

ลำดับ	พระราชพิธี บรมราชาภิเษก	รายชื่อวรรณคดีบันทึกพระราชพิธี บรมราชาภิเษก	ผู้แต่ง
5.	รัชกาลที่ 5	ลิลิตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวช	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
6.		“พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสยาม” ในหนังสือสยามและลาว ในสายตามิชชันนารีชาวอเมริกัน	ศาสตราจารย์ เอ.เอ.แมคโดนัลด์ (Rev.N.A.McDonald)
7.		“พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์” ตีพิมพ์ใน หนังสือรายปี Bangkok Calendar ฉบับ ค.ศ. 1869	ดร.แดน บีช บรัดเลย์ (Dr.Dan Beach Bradley)
8.		“พระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งหลังของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ตีพิมพ์ในหนังสือราชสำนักสยามในทรรศนะของ หมอสมิธ	ดร.มัลคอล์ม สมิธ (Dr.Malcolm Smith)
9.	รัชกาลที่ 6	เฉลิมพระเกียรติแลปลุกกระตัญญู (พิมพ์เป็นที่ ระลึกในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช)	คณะหนังสือพิมพ์สยามไมตรี
10.		ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัว	วิจิตร ศรีเมือง
11.		“พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ” ใน หนังสือ “ดินแดนแห่งแสงตะวัน : บันทึกและ ความทรงจำจากการเดินทางในดินแดนตะวันออก”	เจ้าชายวิลเลียมแห่งประเทศ สวีเดน (H.R.H.Prince William of Sweden)
12.		หนังสือการเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมาร แห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	อีวาน เดอ เชค (Ivan de Schaeck)
13.		พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งสยาม	พันเอก ลี เฟบิเกอร์ (Col.Lea Febiger)
14.		พระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันน่าประทับใจยิ่ง ของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงสยาม	หนังสือพิมพ์นิวยอร์ก ไทมส์ (The New York) ของประเทศ สหรัฐอเมริกา
15.	รัชกาลที่ 7	โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปต มะราชมหาจักรีวงศ์ พ.ศ.2468	ผีพระโอรสเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์
16.	รัชกาลที่ 9	ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิม พระราชสมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทร มหาภูมิพลอดุลยเดช	จิรภา อ่อนเรือง

ลำดับ	พระราชพิธี บรมราชาภิเษก	รายชื่อวรรณคดีบันทึกพระราชพิธี บรมราชาภิเษก	ผู้แต่ง
17.		เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช	คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา
18.	รัชกาลที่ 10	ดวงใจในทรงจำ จดหมายเหตุภาคประชาชน เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2562	ธงทอง จันทรางศุ (บรรณาธิการ)

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.5.1 ผู้วิจัยจะศึกษาตัวบทบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยแก้ว และร้อยกรองที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2325-2563 เท่านั้น

1.5.2 ผู้วิจัยจะศึกษาตัวบทที่ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจากหนังสือต่าง ๆ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว และเอกสารที่ได้รับการเผยแพร่ในเว็บไซต์ของสำนักพระราชวัง หน่วยราชการในพระองค์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ราชกิจจานุเบกษาเท่านั้น

1.5.3 หากปรากฏชื่อตัวบทที่ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารทางประวัติศาสตร์ว่าใช้ประกอบในขั้นตอนพิธีต่าง ๆ แต่ไม่พบตัวบทฉบับจริง ผู้วิจัยจะไม่นำมาศึกษาในครั้งนี้

1.5.4 ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะกลุ่มตัวบทที่ได้รับการแปลเป็นคำสยามหรือภาษาไทยแล้วเท่านั้น จะไม่นำบทสวดของพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นภาษาบาลี คำถวายสิริราชสมบัติและคำกล่าวถวายชัยมงคลที่เป็นภาษามคธ บทเวทสรรเสริญศิวาไภลาศหรือบทเปิดประตูศิวาลัยไภลาศที่แต่งด้วยภาษามหิพ อนุชฌภควิมณฑ์และอนุชฌภควิชณุมณฑ์ที่แต่งด้วยภาษาสันสกฤต คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล และบันทึกของชาวต่างประเทศที่ยังไม่ได้แปลเป็นภาษาไทยมาศึกษาในครั้งนี้

1.5.5 ผู้วิจัยจะไม่นำหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น จดหมายเหตุการพระราชพิธี พระราชพงศาวดาร ฯลฯ มาเป็นตัวบทวรรณคดีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แต่จะใช้เป็นกลุ่มข้อมูลประกอบการศึกษาวิเคราะห์ตัวบท

1.5.6 การสะกดคำหรือการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ ในตัวอย่างบทประพันธ์ทั้งหมดจะเป็นไปตามที่ปรากฏในต้นฉบับ

1.5.7 การนิยามคำว่า **“วรรณคดี”** ในการศึกษาครั้งนี้พิจารณาตามที่พระยาอนุমানราชธนกล่าวไว้ในหนังสือการศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ (2533:1-4) ที่ว่า **“หนังสือที่แต่งขึ้นและเขียนหรือตีพิมพ์เป็นเรื่องแล้ว ย่อมเรียกได้ว่าเป็นวรรณคดีแต่หนังสือที่วรรณคดีสโมสรยกย่อง สมควร**

ได้รับประโยชน์ คือหนังสือที่มีลักษณะตามที่กำหนดเงื่อนไขไว้ในพระราชกฤษฎีกานั้น¹ ส่วนหนังสืออื่น ๆ ซึ่งไม่เข้าอยู่ในข่ายแห่งข้อความในพระราชกฤษฎีกาก็จะต้องถือว่าเป็นวรรณคดีด้วยเหมือนกัน”

ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนิยามคำว่า “วรรณคดี” ในความหมายกว้างตามพระยาอนุมานราชธนที่ว่า “เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นและเขียนหรือตีพิมพ์เป็นเรื่อง”

นอกจากนี้ยังพิจารณาถึงความเป็นวรรณกรรม (Literariness)² ร่วมด้วย ทั้งด้านเนื้อหาที่นำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์มาเป็นแกนหลักของเรื่อง และกลวิธีการประพันธ์ที่ทำให้วรรณคดีกลุ่มนี้แตกต่างจากงานเขียนอื่น ๆ ทั่วไป โดยเฉพาะการเลือกสรรคำที่เหมาะสมแก่การนำไปใช้ประกอบพิธี รวมถึงการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อถ่ายทอดภาพเหตุการณ์และสื่ออารมณ์ความรู้สึกแก่ผู้อ่านผู้ฟัง

1.5.8 การเขียนอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยอ้างอิงตามระบบนาม-ปี เมื่อยกตัวอย่างกลุ่มตัวบทวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยจะอ้างอิงโดยเขียนชื่อวรรณคดีหรือชื่อหนังสือที่รวบรวมกลุ่มตัวบท ตามด้วยปีที่พิมพ์และเลขหน้า ตัวอย่างเช่น

ชื่อวรรณคดี ปีที่พิมพ์ และเลขหน้า เช่น

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:23)

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกฯ เล่มต้น, 2472:132)

ชื่อหนังสือที่รวบรวมกลุ่มตัวบท ปีที่พิมพ์ และเลขหน้า เช่น

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:182)

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:163)

¹ ในมาตรา 8 แห่งพระราชกฤษฎีกากำหนดว่า “เรื่องใดเป็นหนังสือดี มีคุณวิเศษบริบูรณ์ คือ :

1. เป็นหนังสือดี กล่าวคือเป็นเรื่องที่สมควร ซึ่งสาธารณชนจะอ่านได้โดยไม่เสียประโยชน์ คือ ไม่เป็นเรื่องพกาจิต หรือเป็นเรื่องที่ชักจูงความคิดผู้อ่านไปในทางอันไม่เป็นแก่นสาร

2. เป็นหนังสือแต่งดี ใช้วิธีเรียบเรียงอย่างใด ๆ ก็ตาม แต่ต้องให้เป็นภาษาไทยอันดี ถูกต้องตามเยี่ยงที่ใช้ในโบราณกาล หรือในปัตยุบันกาลก็ได้ ไม่ใช่ภาษาซึ่งเลียนภาษาต่างประเทศ หรือใช้วิธีผูกประโยคประธานตามภาษาต่างประเทศ ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หนังสือเรื่องนั้นได้รับประโยชน์จากรรณคดีสโมสรตามสมควร

² ทฤษฎีรูปแบบนิยามรัสเซียให้ความสำคัญกับความเป็นวรรณกรรม (Literariness) ว่าเป็นสิ่งบ่งชี้ว่าตัวบทวรรณกรรมแตกต่างจากตัวบทชนิดอื่น ๆ อย่างไร ด้วยเห็นว่ารูปแบบเป็นองค์ประกอบหลักที่ทำให้วรรณกรรมแตกต่างจากงานเขียนประเภทอื่น ๆ กรอบการมองเช่นนี้วิกเตอร์ ชคโลฟสกี (Viktor Schklovsky) นิยามวรรณกรรมว่าเกิดมาจากประดิษฐ์กรรมทางลีลา (stylistic devices) หมายถึงกลวิธีการประพันธ์ต่าง ๆ ที่ทำให้วรรณกรรมแตกต่างจากงานเขียนอื่น ๆ อาทิ สารคดีหรือหนังสือพิมพ์ ในทำนองเดียวกันโรมัน ยาโคบสัน (Roman Jakobson) พิจารณาว่า วรรณคดีคือระบบที่มีโครงสร้างหรือเป็นชุดของประดิษฐ์กรรมทางศิลปะ (artistic devices) ที่มีการแบ่งลำดับชั้นและจัดระเบียบเป็นอย่างดี (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2560:56)

1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

การสร้างสรรคัวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก หมายถึง วรรณคดีที่แต่งขึ้นโดยมีเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์เป็นแกนหลักของเรื่อง มุ่งแสดงที่มาและความสำคัญของพระราชพิธี สิทธิธรรมในการปกครองของพระมหากษัตริย์ ขั้นตอนการจัดพระราชพิธีและองค์ประกอบสำคัญในพิธี ตลอดจนถ่ายทอดภาพเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยเรียงร้อยผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์ อันจะถ่ายทอดอารมณ์ บรรยากาศในพิธี รวมถึงความยิ่งใหญ่ของพระราชพิธีและความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์

1.7 วิธีการศึกษา

การสร้างสรรคัวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) และเสนอผลของการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1.7.1 ขั้นศึกษาและรวบรวมข้อมูล

1.7.1.1 ศึกษารวบรวมตัวบทประพันธ์ร้อยแก้วและร้อยกรองที่เกี่ยวข้องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่

1.7.1.2 ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

1.7.2 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และสมมติฐานการวิจัย

1.7.2.1 ศึกษาลักษณะเฉพาะของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

1.7.2.2 ศึกษาบทบาทของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

1.7.2.3 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับการสร้างสรรคัวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

1.7.3 ขั้นเรียบเรียงผลการวิเคราะห์ สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

1.7.4 ขั้นนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ และข้อเสนอแนะตามรูปแบบงานวิจัย

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.8.1 ทำให้เห็นลักษณะเฉพาะของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

1.8.2 ทำให้เห็นบทบาทของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

1.8.3 ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

1.8.4 เป็นแนวทางสำคัญต่อการศึกษาการจัดประเภทวรรณคดีและช่วยต่อเติมประวัติวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.9 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการรวบรวมและศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยจำแนกเอกสารและงานวิจัยออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1.9.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

จากการศึกษาพบว่าผู้สนใจศึกษาเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นจำนวนมาก สามารถจำแนกได้เป็น 5 ประเด็น ได้แก่ 1) การศึกษาประวัติความเป็นมาและลักษณะพระราชพิธีบรมราชาภิเษก 2) การศึกษาองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก 3) การศึกษาแบบแผนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉพาะสมัย 4) การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทยกับคติอินเดีย และ 5) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระราชพิธีบรมราชาภิเษกกับการเมืองการปกครอง ดังนี้

1.9.1.1 การศึกษาประวัติความเป็นมาและลักษณะการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พบว่ามีผู้ศึกษาวิจัยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและลักษณะพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ เช่น พระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุการพระราชพิธี ราชกิจจานุเบกษา ฯลฯ มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2489 จนถึงปัจจุบัน ดังนี้

หนังสือเรื่อง**บรมราชาภิเษก** พระนิพนธ์ในพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นทิพยลาภพฤติยากร จัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปี พ.ศ.2489 ที่**วารสารสยามสมาคม ฉบับไทย ภาค 4** โดยโรงพิมพ์พระจันทร์สาระสำคัญของพระนิพนธ์เรื่องนี้ ช่วงแรกกล่าวถึงความเป็นมาของวัฒนธรรมไทย ทศนะของสังคมไทยที่มีต่อฐานะของพระมหากษัตริย์และสถาบันพระมหากษัตริย์ และตอนท้ายจะเป็นเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษก องค์ผู้นิพนธ์กล่าวถึงหลักฐานการประกอบพระราชพิธีตั้งแต่สุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ โดยมีมุ่งบรรยายเฉพาะการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้ได้เรียบเรียงเนื้อหาไปตามลำดับเหตุการณ์ขั้นตอนพิธีอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่ก่อนเริ่มพระราชพิธีที่กรุงเทพฯจนถึงการเสวยเมือง พร้อมแสดงทศนะถึงการปรับเปลี่ยนลักษณะพระราชพิธีที่เกิดขึ้นในรัชกาลนี้

ต่อมาในปี พ.ศ.2513 สุจรรยา เหลืองธาดาเขียนสารนิพนธ์เรื่อง**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์** ผู้วิจัยได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ไว้อย่างละเอียดทำให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนหรือปรับทอนลักษณะการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่เกิดขึ้นในแต่ละรัชกาลอันเป็นไปตามพระราชนิยมของพระมหากษัตริย์และการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

ในปี พ.ศ.2527 ม.ร.ว.แสงสุรย์ ลดาวัลย์ เขียนหนังสือเรื่อง**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์** จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการจัดทำเอกสารภาษาไทยในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้กล่าวถึงความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ประมวลการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่เกิดขึ้นในแต่ละรัชกาลโดยอธิบายตามลำดับขั้นตอนพระราชพิธี ทั้งนี้ผู้เขียนจัดแบ่งขั้นตอนพิธีเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนเตรียมพิธี พิธีเบื้องต้นพิธีบรมราชาภิเษก พิธีเบื้องปลาย และการเสด็จฯ เลียบพระนคร ผู้เขียนอธิบายขั้นตอนพิธีพร้อมกับชี้ให้เห็นว่าในรัชกาลใด ได้ปรับเปลี่ยนแก้ไขเพิ่มเติมหรือตัดทอนการพระราชพิธีในขั้นตอนใดไปบ้าง หนังสือเล่มนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อการจัดแบ่งขั้นตอนพระราชพิธีและการปรับเปลี่ยนพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่เกิดขึ้นในแต่ละรัชสมัยได้เป็นอย่างดี

ในปี พ.ศ.2530 กรมศิลปากรจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง**พระราชพิธีบรมราชาภิเษก**เขียนโดยณัฐภัทร จันทวิช เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องในมหาวโรกาสพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ ในวันที่ 5 ธันวาคม 2530 เนื้อหากล่าวถึงความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก่อนสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ให้ข้อมูลทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพิธีและเครื่องประกอบที่ใช้ในพิธี ทั้งนี้ได้นำรูปภาพการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่จัดขึ้นตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมาประกอบกับการอธิบาย ทำให้เห็นรายละเอียดและภาพการพระราชพิธีชัดเจนยิ่งขึ้น

ต่อมาในปี พ.ศ.2549 พบวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเรื่อง**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉพาะสมัย** เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์**ของศราวุฒิ วัชรบัณฑิต ศึกษาโดยใช้แนววิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์จากกลุ่มข้อมูลเอกสารชั้นต้นที่ได้รับการตีพิมพ์แล้ว เช่น **ประชุมพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือประวัติต้นรัชกาลที่ 6 จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ** ฯลฯและเอกสารชั้นรอง ได้แก่ หนังสือวิทยานิพนธ์ บทความจากวารสาร เป็นต้น ผลการศึกษาพบว่า การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยอยุธยาหลายประการอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ทางการปกครองของชนชั้นนำ ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางการปกครองและสภาพสังคมที่

เปลี่ยนแปลงไปเช่น การให้ความสำคัญต่อพิธีการที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนามากขึ้นพราหมณ์มีบทบาทลดลง สอดคล้องกับการให้ความสำคัญแก่พระพุทธศาสนาในการปกครอง การเพิ่มเติมแหล่งที่มาของน้ำอภิเชก และบทบาทของคณะเสนาบดีในพระราชพิธีก็สอดคล้องกับพัฒนาการของระบบบริหารราชการแผ่นดินทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เป็นต้น กล่าวได้ว่า ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางการปกครอง การเมืองและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการกำหนดรายละเอียดของพระราชพิธีโดยตรง

ต่อมาในปี พ.ศ.2562 หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้จัดพิมพ์หนังสือที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์เป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่น หนังสือ **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก** จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร หนังสือเล่มนี้รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ประกอบด้วยเรื่องปัญหาราชาภิเษกพระราชพิธีราชาภิเษกคัดจากอรรถกถาสิงหลุ ราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยา พระราชพิธีบรมราชาภิเษกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เอกสารที่ปรากฏมีทั้งเอกสารจากต้นฉบับหนังสือสมุดไทยที่ยังไม่ได้จัดพิมพ์และที่จัดพิมพ์เผยแพร่แล้ว หนังสือเล่มนี้นับเป็นหลักฐานสำคัญที่ทำให้เข้าใจประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่อยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ ทั้งด้านคติความเชื่อและลำดับขั้นตอนพระราชพิธี

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาประวัติความเป็นมาและลักษณะการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกข้างต้น ทำให้เห็นว่ามีผู้สนใจศึกษาและรวบรวมเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาอย่างต่อเนื่อง อันแสดงถึงความสำคัญของพระราชพิธีที่มีต่อสังคมไทย ทั้งนี้มุ่งศึกษาจาก เอกสารชั้นต้นเป็นหลัก นอกจากนี้พบการศึกษาเฉพาะการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่มีผู้บันทึกข้อมูลพระราชพิธีเป็นจำนวนมาก อีกทั้งเริ่มให้รายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนพระราชพิธีตั้งแต่เตรียมการพระราชพิธีจนถึงเสด็จ ฯ เลียบพระนครไว้อย่างครบถ้วน นับว่าเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยอย่างยิ่ง ทำให้เห็นภาพรวมของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ เห็นถึงการสืบทอดและการปรับเปลี่ยนพระราชพิธีในแต่ละรัชกาล อันจะช่วยอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์กับบริบททางสังคมได้เป็นอย่างดี

1.9.1.2 การศึกษาองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จากการศึกษาพบว่าหนังสือและงานวิจัยที่กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อาทิ น้ำอภิเชกเครื่องประกอบพิธี สถานที่ประกอบพิธี ฯลฯ เป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่างเช่น

การศึกษาวิจัยเรื่อง “น้ำอภิเชก” ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบการศึกษาประวัติและความสำคัญของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์แต่ละแห่งที่นำมาใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่น

บทความเรื่อง **แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ : แม่น้ำเพชรบุรี** ของพระครูเกษมวชิรดิตถ์ (เกษม รอดจากทุกข์) และ พระสาโรจน์ธมมสโร (แช่อู๋) (2563) พบว่าแม่น้ำเพชรบุรี ณ ท่าน้ำวัดท่าไชยศิริเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเพชรบุรี เพราะเป็นแหล่งน้ำที่พระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 4-6 ใช้เป็นน้ำเสวยและน้ำสรง ดังนั้น “น้ำเพชร” แห่งนี้จึงเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เรื่อยมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน

การศึกษาการปรับเปลี่ยนแหล่งน้ำอภิเษกและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นแหล่งน้ำอภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบจำนวน 3 บทความ ได้แก่ 1) บทความเรื่อง **ความรู้ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแหล่งน้ำอภิเษกในจังหวัดชัยนาท** ของวสวัตดี เนตรประหาส (2564) ผู้เขียนอธิบายว่าแต่เดิมแหล่งน้ำอภิเษกของจังหวัดชัยนาทมี 2 แหล่ง คือ แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดพระบรมธาตุวรวิหาร และแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดธรรมามูลวรวิหาร แต่ในปัจจุบันเหลือเฉพาะแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดธรรมามูลวรวิหารทั้งนี้เป็นผลจากการขาดการเข้าถึงเอกสารทางประวัติศาสตร์และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อครั้งพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ ในปี พ.ศ.2530 ที่จังหวัดชัยนาทได้นำน้ำจากบ่อพระพุทธรณ์โตโบราณภายในพระวิหารพระบรมธาตุวรวิหารมาใช้แทน 2) บทความเรื่อง **ปัจจัยการใช้แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์เป็นน้ำอภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 6-7** ของวสวัตดีเนตรประหาส (2565) ผลการศึกษาพบ 3 ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ 1) ความเชื่อด้านตำนานที่กล่าวถึงน้ำมนต์ปราบช้างกระดุกผี และน้ำที่ใช้ประพรมเหล่าสัตว์อันเป็นที่มาของชื่อวัด 2) ความนับถือของประชาชนซึ่งมีความเชื่อว่าน้ำพระพุทธรณ์หน้าพระอุโบสถสามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บ รวมทั้งความนับถือพระประธานในพระอุโบสถ 3) เรื่องของมงคลนาม ซึ่งนามของวัดเป็นมงคลเปรียบเสมือนพระมหากษัตริย์ที่ปกครองดูแลราษฎรในแผ่นดิน ปัจจัยดังกล่าวทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์เป็นน้ำอภิเษกประจำมณฑลอยุธยาและ 3) บทความเรื่อง **น้ำสรงรอยพระพุทธรบาทจังหวัดสระบุรีคติความเชื่อที่ส่งผลต่อการเป็นแหล่งน้ำอภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก** ของวสวัตดี เนตรประหาสและภาณุวิชญ์ วุ่นซุ่ม (2566) ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ทำให้ น้ำสรงรอยพระพุทธรบาทเป็นน้ำอภิเษกในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชคือ 1) คติความเชื่อและตำนานเกี่ยวกับพรานบุญที่ใช้น้ำที่ขังอยู่บนรอยพระพุทธรบาทมาลูบตัวจนขาดแคลนภัยสนิหและความเชื่อในทางด้านพิธีกรรมที่เป็นน้ำอันศักดิ์สิทธิ์สูงสุดเสมือนเป็นการสรงน้ำพระบาทสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และ 2) การเป็นปูชนียวัตถุสำคัญของรัฐโบราณจนถึงรัฐชาติ

นอกจากนี้พบการจัดทำหนังสือเรื่อง **น้ำอภิเษก** โดยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 เนื้อหากล่าวถึงแหล่งน้ำตามโบราณราชประเพณีและแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้เป็นน้ำอภิเษกประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชกาล นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ประกอบ

พิธีพลีกรรมน้ำอภิเชกและสถานที่ประกอบพิธีทำน้ำอภิเชกที่ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 พร้อมกับแทรกรูปภาพช่วงประกอบพิธีของแต่ละจังหวัดไว้อย่างครบถ้วน

การศึกษาเกี่ยวกับเครื่องประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง **เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์** ของบุรยา ศราภัยวานิช (2556) ผลการศึกษาพบว่า เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ฯ แต่ละรัชกาลมีจำนวนไม่เท่ากัน เมื่อนำเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ฯ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบว่า มีรายละเอียดต่างกัน อันเป็นไปตามเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ การรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ อิทธิพลทางศาสนา แนวคิดและความนิยมเฉพาะท้องถิ่น นอกจากนี้ในหนังสือ **เรื่องเสวยราชสมบัติกษัตริราช** ของนนทพร อยู่มั่งมีและพัสวีสิริ เปรมกุลนันท์ (2562) พบเนื้อหาส่วนหนึ่งกล่าวถึงความเป็นมาและความหมายสำคัญของเครื่องประกอบพระราชพิธี รวมถึงการปรับเปลี่ยนเครื่องประกอบพระราชพิธีที่ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของแต่ละรัชกาลด้วยเช่นกัน

การศึกษาเกี่ยวกับสถานที่ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น หนังสือเรื่อง **การเสด็จขึ้นครองราชย์ พระราชพิธี คติ ความหมาย และสัญลักษณ์แห่ง “สมมติเทวราช”** (2549) ของนภาพร เล้าสินวัฒนา จัดทำขึ้นในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี เนื้อหาส่วนหนึ่งกล่าวถึงพระที่นั่งไพศาลทักษิณว่าเป็นมณฑลพิธีศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจนถึงรัชกาลปัจจุบัน การประดับตกแต่ง จิตรกรรมฝาผนังและนามของพระที่นั่งองค์นี้ล้วนสื่อความหมายว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระมหาจักรพรรดิราช และสมมติเทวราชโดยสมบูรณ์นอกจากนี้ยังพบบทความเรื่อง **ศิลปกรรมในหมู่พระมหามณเฑียรกับคติจักรวาลวิทยาโบราณและพระมหากษัตริย์** (2566) ของพัสวีสิริ เปรมกุลนันท์ ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าศิลปกรรมในหมู่พระมหามณเฑียรได้สะท้อนให้เห็นแนวความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาอย่างโบราณและคติความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเปรียบประดุจองค์อมรินทราราช นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ถ่ายทอดแนวความคิดและความหมายที่ส่งเสริมความศักดิ์สิทธิ์แห่งองค์พระมหากษัตริย์ที่มีมาแต่โบราณให้เป็นที่ประจักษ์ ดังนั้นหมู่พระมหามณเฑียรจึงเป็นมณฑลสำคัญในการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รวมถึงพระราชพิธีอื่นของราชสำนัก

จากการศึกษาหนังสือและงานวิจัยข้างต้น ทำให้เห็นว่าทุกองค์ประกอบที่นำมาใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกล้วนเป็นสิ่งสำคัญ ได้รับการเลือกสรรมาอย่างดี มีความสำคัญเชื่อมโยงกับคติความเชื่อทั้งความเชื่อดั้งเดิมและศาสนา อันจะช่วยสื่อสารความสำคัญของพระราชพิธีและเสริมพระราชสถานะพระมหากษัตริย์สู่ความเป็นพระราชอาธิบดีให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วกัน

1.9.1.3 การศึกษาแบบแผนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉพาะสมัย จากการศึกษาพบจำนวน 1 เรื่อง คือ **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสองรัชกาล** ของชลลดา หงส์งาม (2561) ผู้เขียนบทความศึกษาแบบแผนและรูปแบบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ผลการศึกษาพบว่า พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของสองรัชกาลมีความคล้ายกันในรูปแบบของพิธีการที่สืบต่อกันมาตามโบราณราชประเพณี แต่พบการปรับรายละเอียดบางประการให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ การเมือง เศรษฐกิจ และพระราชดำริแต่ละรัชกาล

1.9.1.4 การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทยกับคติอินเดีย เช่น วิทยานิพนธ์ของศรีนวล ภิญโญสุนันท์ (2528) เรื่อง **พิธีราชาภิเษกในคติอินเดียและไทย: การศึกษาเปรียบเทียบ** ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลพิธีราชาภิเษกจากคัมภีร์สันสกฤต เช่น คัมภีร์ อถรรพเวท คัมภีร์โอดเรยพราหมณะและคัมภีร์ศตปลพราหมณะ และข้อมูลพิธีราชาภิเษกในคติไทย เช่น ศิลจารึกพงศาวดาร จดหมายเหตุ และราชกิจจานุเบกษา มาวิเคราะห์และเปรียบเทียบ ผลการศึกษาพบว่า ไทยรับพิธีราชาภิเษกมาจากคัมภีร์สันสกฤตบางส่วน ส่วนที่คล้ายกันคือการถวายการรดน้ำอภิเษกแต่พระราชอาและ การให้ความสำคัญแก่พราหมณ์ในการประกอบบางขั้นตอนพิธี ส่วนที่แตกต่างกันคือรายละเอียดของพิธีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาพุทธของไทย เช่น การเจริญพระพุทธมนต์ การใช้ภาษาบาลีในพิธีบางตอน และเนื่องมาจากวัฒนธรรมของไทยเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์ที่ทรงดำรงอยู่ในฐานะที่ใครจะล่วงละเมิดมิได้ ดังนั้นจึงตัดบางขั้นตอนเพื่อให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมและความคิดความเชื่อของไทย

1.9.1.5 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระราชพิธีบรมราชาภิเษกกับการเมืองการปกครอง เช่น บทความเรื่อง **นัยยะทางการเมืองของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ 6** ของศิริพร ดาบเพชร (2553) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและคุณค่าทางการเมืองของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลการศึกษาพบว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปณิธานจะทำให้ราชวงศ์จักรีและประเทศสยามได้รับการยอมรับและมีฐานะเท่าเทียมกับนานาชาติ รวมทั้งการปลูกฝังความคิดชาตินิยมในหมู่ประชาชน โดยทรงใช้โอกาสในการจัดพระราชพิธีนี้แสดงให้ชาวสยามและนานาชาติเห็นถึงวัฒนธรรมประเพณีเก่าแก่ของสยาม เพื่อทำให้ชาวสยามเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีของตน และเพื่อแสดงให้ชาวต่างชาติเห็นว่าสยามเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมประเพณีมาแต่โบราณ ไม่ใช่ชาติป่าเถื่อน พระราชพิธีบรมราชาภิเษกยังแสดงถึงความเก่าแก่และความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ไทยในฐานะที่เป็นสถาบันหลักที่อยู่คู่กับชาติไทยและมีความสำคัญในสังคม อีกทั้งเป็นการยกระดับจากการเป็นพระราชพิธีระดับชาติเข้าสู่เวทีนานาชาติ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบว่ามีผู้ศึกษาไว้หลายประเด็น ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาลักษณะพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพิธีทำให้รับรู้ประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ รวมถึงขั้นตอนพระราชพิธี องค์ประกอบสำคัญและสถานที่ประกอบพระราชพิธี นับเป็นองค์ความรู้สำคัญต่อการศึกษาวรรณคดีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ เนื่องจากวรรณคดีประเภทนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยตรง และทุกองค์ประกอบในพิธีล้วนมีความหมายสำคัญต่อการเสริมพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังพบการศึกษารูปแบบการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชกาล โดยพิจารณาเปรียบเทียบกัน จะเห็นว่าการพระราชพิธีส่วนใหญ่ยังคงสืบเนื่องตามแบบแผนโบราณราชประเพณีแต่ก็มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางประการตามพระราชนิยมและบริบททางสังคม การศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างพิธีบรมราชาภิเษกในคติอินเดียกับไทยทำให้เห็นการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทั้งส่วนที่คล้ายและต่างกัน อันเนื่องมาสภาพสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์ ส่วนการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระราชพิธีบรมราชาภิเษกกับการเมืองการปกครอง ทำให้เห็นว่าการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนอกจากจะแสดงถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทยแล้วยังทำให้คนไทยและนานาชาติเห็นพัฒนาการของสยาม ทำให้คนไทยภาคภูมิใจในความเจริญของชาติและประกาศให้นานาประเทศรับรู้ว่ายสยามมีวัฒนธรรมประเพณีอันเก่าแก่ การศึกษาเอกสารและงานวิจัยข้างต้นทำให้ผู้วิจัยเข้าใจรายละเอียดของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครบทุกส่วนโดยละเอียดและเป็นองค์ความรู้สำคัญที่จะนำไปศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ในแต่ละประเด็นได้เป็นอย่างดี

1.9.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

จากการศึกษาพบว่ามีผู้วิจัยนำวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาศึกษาทั้งกลุ่มประกอบพระราชพิธีและบันทึกพระราชพิธีบางเรื่องมาวิเคราะห์ในหลายประเด็น ดังต่อไปนี้

1.9.2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

จากการศึกษาพบว่ามีผู้วิจัยนำวรรณคดีประเภทประกาศการพระราชพิธีและกาพย์เห่เรือมาศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นองค์ประกอบทางวรรณคดี อาทิ รูปแบบคำประพันธ์ โครงสร้างเนื้อหา กลวิธีทางวรรณศิลป์ ฯลฯ ศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับการดำเนินพระราชพิธีต่าง ๆ รวมถึงศึกษาประเด็นทางประวัติศาสตร์ ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นต่อไปนี้

วิทยานิพนธ์ของชัยรัตน์ พลमुख (2552) เรื่อง **วรรณคดีประกอบพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์: แนวคิดธรรมราชากับกลวิธีทางวรรณศิลป์** ผู้วิจัยนำประกาศการพระราชพิธีและกาพย์เห่เรือมาเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์แนวคิดธรรมราชาในวรรณคดีประกอบพระราชพิธีสมัย

รัตนโกสินทร์รวมถึงศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ช่วยให้กวีนำเสนอแนวคิดธรรมราชาได้อย่างสมบูรณ์ ผลการศึกษาทำให้เห็นว่าสถานภาพ บทบาทหน้าที่และขอบของวรรณคดีแต่ละประเภทเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเลือกสรรเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับพระราชพิธี นอกจากนี้กวียังมุ่งถ่ายทอดแนวคิดธรรมราชาทั้งแนวคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงดำรงไว้ซึ่งธรรมะทางพระพุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อบ้านเมือง ด้านกลวิธีการประพันธ์ กวีเลือกใช้กลวิธีการประพันธ์เพื่อช่วยเสริมความงามทางวรรณศิลป์ เสริมความเสนาะของเสียงเมื่อใช้ประกอบการพระราชพิธี และสร้างความสมบูรณ์ด้านความหมาย ทำให้นำเสนอแนวคิดธรรมราชาได้อย่างแยกคาย กล่าวได้ว่าประกาศการพระราชพิธีและภาพแห่งเรือมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังแนวคิดธรรมราชาให้เป็นรากฐานของสังคมไทยอย่างเด่นชัด

การศึกษาเฉพาะวรรณคดีประเภทประกาศการพระราชพิธี เช่น บทความเรื่องการศึกษาประกาศการพระราชพิธีในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย (รัชกาลที่ 1-6) ของพิชัย ยินดีน้อย (2556) ผลการศึกษาทำให้เห็นโครงสร้างเนื้อหาของประกาศการพระราชพิธีที่เริ่มด้วยคำอัญเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบอกเหตุแห่งการประกอบพิธี การอุทิศถวายพระราชกุศลและเครื่องสังเวย และการขอพรและความเป็นสวัสดิมงคล นอกจากนี้เนื้อหาในประกาศการพระราชพิธียังสามารถใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ เพราะพบประเด็นที่ช่วยเติมเต็มข้อมูลให้หลักฐานทางประวัติศาสตร์หลัก อีกทั้งสะท้อนถึงโลกทัศน์ของชนชั้นนำสมัยรัชกาลที่ 1-6 ที่ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย และสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจคือการพยายามใช้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในประกาศการพระราชพิธีเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมหรือทำให้สิ่งที่เป็นพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์สำเร็จลุล่วง

ต่อมาในปี พ.ศ.2559 พบหนังสือวรรณคดีพระราชพิธี เขียนโดยบาหยัน อิมสำราญ หนังสือเล่มนี้นำประกาศการพระราชพิธีมาเป็นกลุ่มตัวบทหนึ่งในการศึกษาในฐานะวรรณคดีประกอบพระราชพิธีทั้งนี้ผู้เขียนให้เห็นรายละเอียดของประกาศการพระราชพิธีทั้งด้านภูมิหลัง ผู้แต่งและผู้รวบรวม ประเภทของประกาศ เนื้อหาและการเรียบเรียง รวมถึงการนำเสนอสาระแห่งพระราชพิธีผ่านประกาศการพระราชพิธีประกาศการพระราชพิธีนับเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นพระราชพิธีประจำและพระราชพิธีจรที่จัดขึ้นในสมัยต่าง ๆ ยังเป็นหลักฐานของการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางศาสนาเข้าด้วยกันเพื่อให้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้สิ่งที่ปรารถนาเป็นจริง ทั้งด้านการเมืองการปกครอง ความอุดมสมบูรณ์และความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง

การศึกษาโครงสร้างเนื้อหาของประกาศการพระราชพิธียังพบในบทความเรื่อง โครงสร้างเนื้อหาในประกาศการพระราชพิธีสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ ของดวงกมล ชงชมเชย (2561) ผู้วิจัยนำประกาศการพระราชพิธีสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์มาศึกษาเปรียบเทียบด้านโครงสร้างเนื้อหา ผลการศึกษาพบโครงสร้างเนื้อหาหลักร่วมกัน 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนประณามพจน์ ส่วนเนื้อหาและ

ส่วนปัจฉิมบท ส่วนประกาศการพระราชพิธีสมัรัตนโกสินทร์นำโครงสร้างย่อยของโครงการแข่งขันน้ำมาปรับเปลี่ยนเพิ่มเติม 2 โครงสร้างย่อย ได้แก่ เรื่องประวัติศาสตร์ และชื่อเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเนื้อหา 3 ประการ ได้แก่ การใช้ประกาศการพระราชพิธีในพระราชพิธีที่ต่างจากตัวต้นเค้า อิทธิพลด้านศาสนา และสถานภาพของพระมหากษัตริย์

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยข้างต้น ทำให้เห็นภาพรวมของประกาศการพระราชพิธีที่ใช้ในการพระราชพิธีต่าง ๆ ทั้งรูปแบบคำประพันธ์และโครงสร้างเนื้อหา ทั้งการสืบทอดและการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย แต่ทั้งนี้ยังไม่พบการศึกษาประกาศการพระราชพิธีที่ใช้เฉพาะพระราชพิธีบรมราชาภิเษกผู้วิจัยจึงสนใจจะนำประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาศึกษาร่วมกับวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกประเภทอื่น ๆ อันจะทำให้เห็นลักษณะร่วมของวรรณคดีประกอบพระราชพิธีได้เป็นอย่างดี

การศึกษาเฉพาะวรรณคดีประเภทกาพย์เห่เรือ พบว่านักวิจัยสนใจนำกาพย์เห่เรือมาศึกษาวิเคราะห์ในหลายประเด็น อาทิ ประวัติที่มา องค์ประกอบทางวรรณคดี แนวคิดและคุณค่าในฐานะบันทึกประวัติศาสตร์ ฯลฯ ขอบเขตการศึกษามีทั้งศึกษากาพย์เห่เรือที่แต่งขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ และการศึกษากาพย์เห่เรือที่แต่งขึ้นเฉพาะบุคคลและยุคสมัย ดังนี้

การศึกษากาพย์เห่เรือที่แต่งขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ เช่น สุนิสา มั่นระวัง (2529) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่องวิเคราะห์กาพย์เห่เรือสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ ปัจจุบันผลการศึกษาทำให้เห็นรูปแบบของฉันทลักษณ์ การนำเสนอเนื้อหา การสืบทอดขนบการแต่งและการสร้างสรรค์เนื้อหา ตลอดจนกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ใช้แต่งกาพย์เห่เรือให้มีความไพเราะงดงาม

วาสนา เผ่าพุทธชาติ (2533) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่องกาพย์เห่เรือ: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ผู้วิจัยศึกษากาพย์เห่เรือของไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ผลการศึกษาทำให้เห็นว่ากาพย์เห่เรือมีองค์ประกอบทางสุนทรียภาพอย่างครบถ้วน อันจะช่วยสร้างความประทับใจให้แก่ผู้อ่านอีกทั้งเนื้อหายังแทรกความรู้ ความคิด และค่านิยมเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรมและประเพณีไว้อย่างแนบคายโดยเฉพาะพระราชพิธีเสด็จพยุหยาตราทางชลมารค รวมถึงค่านิยมที่ยกย่องเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

วีระนุช จารวัฒน์ (2550) เขียนสารนิพนธ์เรื่องศึกษาขนบการสืบทอดและศิลปะการประพันธ์กาพย์เห่เรือ มุ่งศึกษาประเด็นประวัติการเห่เรือ ลักษณะเด่นของกาพย์เห่เรือทั้งด้านการส่งสัมผัสและการใช้โวหารภาพพจน์ที่สืบทอดมาจากพระนิพนธ์กาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรเป็นสำคัญ

การศึกษาภาพยนต์ที่แต่งขึ้นเฉพาะบุคคลและยุคสมัย เช่น การศึกษาภาพยนต์เหวี่ยงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ กาญจนา วิชญาปกรณ์ (2548) เขียนบทความเรื่องคุณค่าจากภาพยนต์เหวี่ยงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวผลการศึกษาพบว่า องค์ผู้นิพนธ์ได้สืบทอดขนบด้านฉันทลักษณ์ของภาพยนต์เหวี่ยงและยังใช้ประดิษฐ์การเพื่อนำเสนอให้ชาวไทยรักชาติ รักความเป็นไทย และตระหนักถึงความสำคัญของกองทัพเรือ

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2552) เขียนบทความเรื่องภาพยนต์เหวี่ยงพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: ศิลปะการประพันธ์ ‘เหวี่ยงยุคใหม่’ ผลการศึกษาพบว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ภาพยนต์เหวี่ยงเรื่องนี้กลายเป็น “เหวี่ยงยุคใหม่” วิธีการที่พระองค์ทรงเลือกใช้ ได้แก่ การเพิ่มองค์ประกอบของโคลงนิราศเข้าไปในพระราชนิพนธ์ การร้อยเรียงบทเหวี่ยงตอนต่าง ๆ เข้าด้วยกันการผสมผสานแนวคิดรักชาติเข้ากับแนวคิดความรักของปัจเจกบุคคล การใช้ความเปรียบแนวใหม่ การแทรกรายละเอียดของสังคมร่วมสมัย และการเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของพระราชนิพนธ์ภาพยนต์เหวี่ยงให้ต่างไปจากงานประเภทเดียวกันของบรรพบุรุษ

ดิเรก หงษ์ทอง (2556) เขียนบทความเรื่องพระราชนิพนธ์ภาพยนต์เหวี่ยงในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: เครื่องมือกระตุ้นความรักชาติในหมู่ราษฎรชาวสยาม ผลการศึกษาพบว่าวิธีการกระตุ้นความรักชาติในวรรณคดีเรื่องนี้มี 3 ขั้นตอน ขั้นแรกคือการสร้างความภูมิใจในชาติผ่านการมีอดีตผู้นำของชาติที่เปี่ยมด้วยพระปรีชาสามารถ การมีบ้านเมืองที่งดงามรุ่งเรืองและการมีกองทัพเรือที่เกรียงไกรเพื่อนำไปสู่ขั้นนำเสนอภัยคุกคามจากชาติมหาอำนาจตะวันตก และขั้นสุดท้ายก็เสนอแนวทางป้องกันชาติให้พ้นภัยโดยเชิญชวนราษฎรให้ร่วมใจบริจาคทรัพย์เพื่อจัดซื้อเรือรบหลวงพระร่วงมาใช้ป้องกันประเทศและกระตุ้นให้อาณาประชาราษฎรสละชีพเพื่อชาติในยามเกิดศึกสงคราม ผลการศึกษาครั้งนี้ทำให้เห็นพระอัจฉริยภาพในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงสามารถนำวรรณคดีประเภทภาพยนต์เหวี่ยงมาปรับใช้เพื่อวัตถุประสงค์เชิงการเมืองได้อย่างแยบคายและเห็นถึงพลังของวรรณคดีที่มีส่วนโน้มน้าวใจคนในประเทศให้มีใจร่วมกันปฏิบัติพันธกิจระดับชาติได้สำเร็จ

นอกจากนี้พบการศึกษาลักษณะเด่นของภาพยนต์เหวี่ยงเฉพาะยุคสมัย เช่น บทความเรื่องลักษณะเด่นและคุณค่าในฐานะบันเทิงทางประวัติศาสตร์ของภาพยนต์เหวี่ยงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ของกรีกมล หนูเกื้อ (2566) ผลการศึกษาพบว่าภาพยนต์เหวี่ยงที่แต่งในสมัยรัชกาลที่ 9 มีลักษณะเด่น 2 ประการ ได้แก่ มีลักษณะเป็นวรรณกรรมยอพระเกียรติและเป็นวรรณกรรมพุทธบูชา ด้านคุณค่าพบว่าภาพยนต์เหวี่ยงยุคนี้มีคุณค่าในฐานะบันเทิงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในยุคสมัย ทั้งเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับรัชกาลที่ 9 และเหตุการณ์สำคัญของประเทศ กล่าวได้ว่าภาพยนต์เหวี่ยงยุคนี้มีเอกลักษณ์และแตกต่างจากภาพยนต์เหวี่ยง

เรื้อยูก่อนหน้าเพราะนอกจากจะใช้ในงานพระราชพิธีแล้วยังทำหน้าที่เป็นวรรณกรรมยอพระเกียรติและวรรณกรรมพุทธบูชาตลอดจนมีคุณค่าในฐานะบันทึกทางประวัติศาสตร์แห่งยุคสมัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีประเภทกาพย์เห่เรือข้างต้นทำให้เห็นทั้งองค์ประกอบของกาพย์เห่เรือ การสืบทอดและการสร้างสรรค์กาพย์เห่เรือในแต่ละยุคสมัย รวมถึงคุณค่าและความสำคัญของกาพย์เห่เรือทั้งต่อการประกอบพระราชพิธีและการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ นับเป็นข้อมูลสำคัญที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์กาพย์เห่เรือที่ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ผลจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีประกอบพระราชพิธีดังกล่าวทำให้เห็นแนวทางการศึกษาวรรณคดีประกอบพระราชพิธีในมิติต่าง ๆ เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีประกอบพระราชพิธีกับการดำเนินพิธี งานวิจัยส่วนมากจะมุ่งศึกษาวรรณคดีประกอบพระราชพิธีโดยภาพรวม ศึกษาหลายพระราชพิธีรวมกันและศึกษาวรรณคดีประกอบพระราชพิธีเฉพาะประเภท อีกทั้งยังไม่พบการศึกษาวรรณคดีที่ใช้อ่านหรือเห่เฉพาะการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจรวบรวมวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและนำมาศึกษาให้เห็นลักษณะร่วมกันอันจะทำให้เห็นลักษณะเฉพาะของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่จะศึกษาในงานวิจัยต่อไป

1.9.2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจากการศึกษาพบว่าผู้วิจัยนำวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาศึกษาจำนวน 3 เรื่อง โดยจะเป็นการศึกษาเฉพาะเรื่องและเฉพาะรัชสมัย ดังต่อไปนี้

หนังสือเรื่อง**พระราชพิธีบรมราชาภิเษก: ประวัติศาสตร์จาริตประเพณีจากพระราชนิพนธ์ยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2** ของนุชนารถ กิจงาม (2546) ศึกษาเกี่ยวกับการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยศึกษาจากวรรณคดีเรื่องยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จากนั้นพิจารณาเปรียบเทียบกับการบันทึกพระราชพิธีเทียบในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงบางประการในพระราชพิธี

ต่อมาในปีพ.ศ.2560 อมรชัย คหกิจโกศลเขียนบทความเรื่อง**การเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: วรรณกรรมบันทึกที่สะท้อนภาพสังคมและพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชของไทยสมัยรัชกาลที่ 6** ผลการศึกษาพบว่าอิวาน เดอ เซคบบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชในแต่ละวันโดย

ละเอียด เรียบเรียงไปตามขั้นตอนพิธีอย่างต่อเนื่อง บอกเล่าความประทับใจและกล่าวถึงความเป็นไทยในงานศิลปวัฒนธรรม ผู้ศึกษาสรุปให้เห็นว่าวรรณกรรมบันทึกเรื่องนี้ทำหน้าที่เป็นชุดความรู้เกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชในมุมมองของชาวตะวันตก สามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงการศึกษาประวัติศาสตร์และขนบธรรมเนียมของราชสำนักสยามในช่วงเวลานั้นได้และยังแสดงให้เห็นสยามเป็นประเทศที่มีเชื้อชาติอนารยะแต่เป็นชาติที่มีวัฒนธรรมและมีอารยธรรมไม่ต่างกับชาติตะวันตก

ช่วง 4 ปีต่อมาสิริมาศ บำรุงสิน (2564) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง**การวิเคราะห์โคลงกลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหากักริวรงค์** ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมประเภทตำรับที่มีลักษณะเฉพาะ ทั้งการสร้างสรรคตำรับในรูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองและการผสมผสานลักษณะงานเขียนทั้ง 3 ประเภท ได้แก่ ลักษณะของตำราพระราชพิธี วรรณกรรมบันทึกพระราชพิธี และวรรณกรรมยอพระเกียรติ ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่องนี้มีเนื้อหาสัมพันธ์กับลักษณะตำราประกอบด้วยการให้ความรู้เกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและการให้ความรู้เพิ่มเติมเพื่ออธิบายตัวบทวรรณกรรม เนื้อหาที่สัมพันธ์กับการบันทึกพระราชพิธี ได้แก่ การบันทึกอารมณ์ความรู้สึก การบันทึกเหตุการณ์ผสมจินตนาการและการบันทึกประสบการณ์ตรงขององค์ผู้นิพนธ์ และเนื้อหาที่สัมพันธ์กับการยกย่องพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การยกย่องพระมหากษัตริย์ในฐานะสมมติเทพ การยกย่องพระมหากษัตริย์ในฐานะธรรมราชาและการยกย่องพระมหากษัตริย์ในฐานะพระจักรพรรดิราช กล่าวได้ว่า ตำรับเรื่องนี้มีหมุดหมายสำคัญที่จะนำเสนอแนวคิดและเนื้อหาที่แตกต่างจากวรรณกรรมประเภทตำรับโดยทั่วไป

นอกจากจะพบงานวิจัยที่ศึกษาวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่อิงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละรัชกาลแล้วยังพบการศึกษาวรรณคดีที่มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและนำเสนอผ่านตัวละครพระมหากษัตริย์ เช่นบทความเรื่อง **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก: ศึกษาจากหลักฐานด้านวรรณคดี**ของนิยะดา เหล่าสุนทร (2562) ผู้วิจัยได้ศึกษาจากวรรณคดีไทย จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ กาพย์ขับไม้เรื่องพระรถ สังข์ศิลป์ชัยกลอนสวด รามเกียรติ์ และสิงห์ไกรภพ เหตุที่พบจำนวนน้อย ผู้วิจัยแสดงความคิดเห็นว่าการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องราชาภิเษกโอกาสที่กวีจะได้พบเห็นนั้นคงแทบไม่มี การพรรณนาความจึงเน้นให้ภาพรวม แต่วรรณคดีเรื่อง “รามเกียรติ์” เป็นวรรณคดีที่กล่าวถึงกระบวนการประกอบพระราชพิธีที่สมบูรณ์และสมจริงมากกว่าวรรณคดีเรื่องอื่นเนื้อหากล่าวถึงการประกอบพิธีราชาภิเษกจำนวน 2 ครั้ง คือ ครั้งท้าวศรและครั้งพระรามเสด็จขึ้นครองราชย์โดยเฉพาะพิธีราชาภิเษกครั้งพระราม กล่าวถึงขั้นตอนประกอบพระราชพิธีอย่างละเอียด อาทิ การสร่งน้ำพระมธุราภิเษก การถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แต่ขาดการกล่าวถึงการเฉลิมพระนามาภิไธย ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยมองว่าเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นรายละเอียดบางประการก็อาจข้ามไปได้ กล่าวได้ว่าวรรณคดีที่ผู้วิจัยเลือกนำมาศึกษาจะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นไม่ได้อิงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

เหมือนกับงานวิจัยที่กล่าวถึงมาก่อนหน้า แต่ทั้งนี้ก็ทำให้เห็นการนำเสนอเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจากเรื่องแต่งได้เช่นกัน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ข้างต้น พบว่า มีผู้วิจัยนำวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกบางประเภทมาศึกษาวิเคราะห์ แต่เนื่องด้วยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกประกอบด้วยหลายขั้นตอนพิธี ทำให้ยังมีตัวบทประกอบพระราชพิธีอีกหลายขั้นตอนที่ยังไม่มีผู้ศึกษารวบรวมและพิจารณาในฐานะที่เป็นวรรณคดีที่ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ประกอบกับเมื่อศึกษางานวิจัยที่ศึกษาวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบว่า มีผู้วิจัยหลายท่านได้นำวรรณคดีบางเรื่องมาศึกษาไว้แล้ว แต่ยังมีวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกหลายเรื่องที่ยังไม่ได้นำมาศึกษา ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจจะรวบรวมวรรณคดีที่ใช้ประกอบในแต่ละขั้นตอนพิธีและวรรณคดีที่บันทึกเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชสมัยเพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ในฐานะที่เป็นวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งพิจารณาลักษณะเฉพาะ บทบาท รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ผลการศึกษาในครั้งนี้จะทำให้เห็นการสร้างสรรควรรณคดีกลุ่มนี้และเป็นแนวทางในการศึกษาการสร้างสรรควรรณคดีประเภทอื่นต่อไป

1.10 แหล่งข้อมูล

- 1.10.1 ห้องหนังสือหายาก อาคาร 2 ชั้น 3 หอสมุดแห่งชาติ
- 1.10.2 หอสมุดวังท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 1.10.3 หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 1.10.4 หอสมุดและคลังความรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล
- 1.10.5 ห้องหนังสือหายาก ชั้น 6 สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 1.10.6 ฐานข้อมูลหนังสือหายากฉบับดิจิทัล สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 1.10.7 คลังสารสนเทศดิจิทัล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 1.10.8 ฐานข้อมูลห้องสมุดดิจิทัล หอสมุดวังท่าพระ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 1.10.9 หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดดิจิทัล
- 1.10.10 ห้องสมุดดิจิทัลวัชรญาณ <https://vajirayana.org/>
- 1.10.11 ฐานข้อมูลดิจิทัลหนังสือเก่าชาวสยามของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บทที่ 2

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและ วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อันประกอบด้วย ที่มาและความสำคัญของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ขั้นตอนพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งด้านความเป็นมา ผู้แต่ง และบริบทการนำไปใช้ในพิธี เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสรรค์วรรณคดีกลุ่มนี้ที่สัมพันธ์กับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยตรง อันจะเป็นข้อมูลสำคัญต่อการศึกษาลักษณะเฉพาะทางวรรณคดีในบทต่อไป

2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีสำคัญต่อการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์เนื่องจากเป็นพระราชพิธีเปลี่ยนสถานภาพพระมหากษัตริย์สู่ความเป็นราชาธิบดีแห่งรัฐโดยสมบูรณ์ประกอบด้วยขั้นตอนพระราชพิธีอันซับซ้อน ตลอดจนสิ่งของเครื่องประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ที่นำมาใช้อธิบายการพระราชพิธีล้วนแฝงไว้ด้วยความศักดิ์สิทธิ์และมีความหมายอันเป็นมงคล เพื่อแสดงถึงพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์และความมีอารยะของประเทศ นอกจากนี้ระเบียบแบบแผนของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่ามีทั้งสืบทอดแบบแผนตามโบราณราชประเพณีและมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดการพระราชพิธีบางประการเพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย พระราชนิยมแห่งองค์พระมหากษัตริย์ รวมถึงบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยเหตุนี้การทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิหลังของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงเป็นพื้นฐานความรู้สำคัญในการศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในลำดับต่อไป

2.1.1 ที่มาและความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีสำคัญต่อการดำรงสถานภาพของผู้ที่เป็นพระมหากษัตริย์เนื่องจากเป็นการเฉลิมพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ให้ทรงดำรงสถานภาพพระราชาธิบดีของประเทศโดยสมบูรณ์และความเป็นสวัสดิมงคลแห่งราชอาณาจักร ดังที่พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (2514:273-274) กล่าวถึงความสำคัญของการบรมราชาภิเษกใน**พระราชพิธีราชาภิเษกสมรสพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร**

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช พ.ศ.2493 และเรื่องบรมราชาภิเษก ไว้ว่า

“...พระมหากษัตริย์ที่ทรงรับอัญเชิญขึ้นครองสิริราชสมบัติยังไม่ถือว่าทรงเป็นพระราชาธิบดีอย่างสมบูรณ์จะทรงเป็นแต่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินไปก่อน ในระหว่างนั้นเครื่องยศบางอย่างก็ต้องลด เช่น พระเศวตฉัตร มีเพียง 7 ชั้น ไม่ใช่ 9 ชั้น คำสั่งของพระองค์ไม่เป็นโองการ จะทรงเป็นพระราชาธิบดีอย่างสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อทรงรับพระบรมราชาภิเษกแล้ว”

จากความข้างต้น ตามโบราณราชประเพณีพระมหากษัตริย์ที่ทรงได้รับการอัญเชิญขึ้นเสด็จครองราชย์ยังไม่ถือว่าทรงเป็นพระราชาธิบดีโดยสมบูรณ์ ดังจะเห็นได้จากการออกพระปรมาภิไธยจะยังใช้ว่า “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ยังไม่สามารถเรียกขานว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” คำสั่งของพระมหากษัตริย์ยังใช้ว่า “พระราชโองการ” ยังไม่เรียกว่า “พระบรมราชโองการ” ส่วนพระเศวตฉัตรจะยังปรากฏเพียง 7 ชั้นหรือ “พระสัปตปฎลเศวตฉัตร” พระองค์จะทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายพระเศวตฉัตร 9 ชั้น หรือ “พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร” ต่อเมื่อทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว พระองค์จึงจะทรงเป็นพระราชาธิบดีและมีพระบรมราชอิสริยยศครบสมบูรณ์ตามโบราณขัตติยราชประเพณี

คำว่า “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก” ประกอบด้วยคำว่า “พระราชพิธี + บรม + ราช + อภิเษก” ซึ่งคำสำคัญของพระราชพิธีนี้คือคำว่า “อภิเษก” หมายถึง “รดน้ำ” เมื่อพิจารณาความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ให้ความหมายไว้ว่า “แต่งตั้งโดยการรดน้ำ เช่น พิธีขึ้นเสวยราชย์ของพระเจ้าแผ่นดิน” พระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงเป็นการรดน้ำเพื่อสถาปนาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากพิธีสงฆ์พระมูรธาภิเษกและการถวายน้ำอภิเษกซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนพิธีที่ใช้น้ำเป็นสื่อกลางในการชำระล้างสถานภาพเดิม ปรับเปลี่ยนสถานภาพและหน้าที่ทางสังคมเพื่อเข้าสู่ตำแหน่งพระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งเป็นการถวายพระพรแด่พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่อีกทางหนึ่งด้วย

มนุษย์ใช้น้ำเพื่อการชำระร่างกายให้สะอาด โดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตกนอกนิยมนำน้ำมาประกอบในพิธีกรรม ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ประกอบพิธีมีความบริสุทธิ์ทั้งร่างกายและเตรียมพร้อมสู่การเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคม “น้ำ” จึงสื่อความหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพจากที่เป็นอยู่เดิมเพื่อเข้าสู่สถานภาพใหม่ ในวัฒนธรรมอินเดียปรากฏพิธีกรรมที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทหน้าที่โดยใช้น้ำเป็นสัญลักษณ์สำคัญ ได้แก่ “ปฐมอภิเษก” หมายถึง การรดน้ำครั้งแรกจะเป็นพิธีโกนผมไฟ หรือพิธีลงท่า “ราชาภิเษก” หมายถึง การรดน้ำเพื่อแต่งตั้งการเป็นพระเจ้าแผ่นดิน “อินทราชาภิเษก” หมายถึง การรดน้ำเพื่อเป็นพระอินทร์ ซึ่งหมายถึงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ คือราชาธิราช “สังครามาภิเษก” หมายถึง การรดน้ำเพื่อออกสงคราม “อาจารย์ภิเษก” หมายถึง การรดน้ำ

เพื่อตั้งเป็นอาจารย์น่าจะหมายถึงทางคชกรรม **“โกคากิเชก”** หมายถึง การรดน้ำให้ครองโกคสมบัติ โดยบิดาตกแต่งให้เมื่อบุตรมีอายุเป็นผู้ใหญ่ครองเรือน **“ปราบตากิเชก”** หมายถึง การรดน้ำเพื่อขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์อันที่จริงก็คือการราชาภิเษก ไม่จำเป็นต้องทำศึกกับใครแต่ในภาษาไทยนำมาใช้หมายถึงการที่ต้องสู้รบปราบปรามผู้อื่นเสียก่อนจึงกระทำพิธีอภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ โดยเรียกว่าปราบตากิเชก (ฉันทลักษณ์ จันทวิษ, 2530:14)

การเสด็จขึ้นครองราชย์ตามวัฒนธรรมตะวันตก นั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพระมหากษัตริย์ ซึ่งต่างจากวัฒนธรรมตะวันตกที่ความสำคัญจะอยู่ที่การสวมมงกุฏอันเป็นไปตามความหมายของคำว่า **“โคโรเนชัน”** (Coronation) ที่มาจากคำว่า **“โคโลนา”** (corona) ในความหมายของกรีกโบราณและโรมัน หมายถึง มงกุฏแห่งชัยชนะ ซึ่งจะพบว่าทางตะวันตกมีมงกุฏหลายชั้นและหลายรูปแบบล้วนอุทิศให้กับผู้ชนะทั้งสิ้น (โรม บุนนาค, 2561:15)

ส่วนระเบียบแบบแผนการพระราชพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ยังพบใน **ปัญจราชาภิเษก**³ ซึ่งถือว่าตำราสำคัญ ทั้งนี้ได้จัดแบ่งการพระราชพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ไว้ 5 ประการ คือ **อินทราชาภิเษก โกคากิเชก ปราบตากิเชก ราชาภิเษกอุภิเชก** ดังความที่ว่า **“ปลง เอกราชาโน มหาสตุโต ราชาภิเสก จกกวตติ ภาวิสสนติ อันว่าลักษณะราชาภิเษกมีแก่พระมหากษัตริย์ อันจะได้ราชสมบัติเป็นเอกราชานูวัติมหัตติ อุดมบรมอัครถาน มีลักษณะห้าประการ คือ มงคลอินทราชาภิเษก 1 มงคลโกคากิเชก 1 มงคลปราบตากิเชก 1 มงคลราชาภิเษก 1 มงคลอุภิเชก 1 มีลักษณะห้าประการ สำหรับสมเด็จพระมหากษัตริย์อันจะครองราชสมบัติ”**

พระยาพจนปรีชา (หม่อมราชวงศ์สำเร็จ อิศรศักดิ์) สมุหพระราชพิธีกระทรวงวัง กล่าวถึงความสำคัญของ**ปัญจราชาภิเษก**ไว้ในคำชี้แจงว่า **“การราชาภิเษกเป็นความนิยมกันมาตั้งแต่โบราณ เมื่อถือเป็นราชประเพณีเช่นนี้ ท่านแต่ก่อนจึงได้วางเป็นตำราไว้ ตำราที่ไทยเราใช้อยู่ก็นับถือปัญจราชาภิเษกนี้เป็นหลัก”**

1) อินทราชาภิเษก คือการอภิเษกเพื่อเป็นพระอินทร์ มีลักษณะ 3 ประการ คือ สมเด็จพระอินทราชาธิราชนำเครื่องราชกกุธภัณฑ์มาถวายเพื่อให้ผู้นั้นได้ราชสมบัติ สมเด็จพระอินทราชาเสียบุษยพิชัยราชมัจจรที่ฝ่าพระบาทอันเกิดจากฤทธิ์อำนาจบุญบารมีของผู้นั้น และสมเด็จพระอินทราชาเหาะเหินมาทางอากาศนำฉัตรทิพย์มากางกั้นถวาย สำหรับการพระราชพิธีอินทราชาภิเษก พระยาพจน

³ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2414 ต่อมาในปี พ.ศ. 2479 หม่อมเจ้าทองบรรณาการ ทองแถม โปรดให้ดำเนินการจัดพิมพ์ครั้งที่ 2 ในการศพบหม่อมเจ้าหญิงแก้ว ทองแถม เมื่อครั้งที่ได้รับพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดประทุมวนาราม วันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ.2479 เนื้อหาของเรื่องราชาภิเษกในฉบับพิมพ์ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน คือ ปัญจราชาภิเษก ราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยา และราชาภิเษกในกรุงรัตนโกสินทร์

ปรีชาได้ให้บรรดาอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพระราชพิธี ที่ต่างไปจากความในปัญหาราชาภิเษก ดังคำชี้แจงที่ว่า

ตอนต้นซึ่งกล่าวถึงปัญหาราชาภิเษก คือราชาภิเษกมี 5 อย่าง อย่างที่ 1 อินทราชาภิเษกในข้อนี้จะอย่างไร ข้าพเจ้าไม่คำนึงถึงแต่เข้าใจว่าท่านที่เขียนไว้ท่านเชื่อ ข้อนี้ข้าพเจ้าได้ฟังมาจากท่านผู้ใหญ่มีความผิดกัน จึงนำมาเล่าสู่กันฟังว่า ท่านผู้เล่าก่อนท่านกล่าวว่า อินทราชาภิเษกตามที่ทราบมาไม่ใช่อย่างนี้คือพระราชพิธีองค์ใดซึ่งมีเดชานาภาพมากปราบพระราชชาติใกล้เคียงหรืออื่น ๆ อยู่ในอำนาจได้มากจึงทำการราชาภิเษกอีก เพื่อประกาศอำนาจยกพระองค์ขึ้นเป็นใหญ่กว่าพระราชชาติทั้งหลาย อภิเษกเช่นนี้จึงเรียกว่าอินทราชาภิเษก เมื่อเช่นนี้ก็ตรงกับศัพท์ “อินทร” และพระราชชาติเช่นนี้ จึงเรียกว่า “บรมราชาธิราช” ตามที่ว่ามานี้ ฟังดูแยกคางกว่าพระอินทรนำเครื่องทรงมาประทาน...

จากความข้างต้น พระยาพจนปรีชาได้แสดงความคิดเห็นว่าการกระทำพิธีอินทราชาภิเษกจะเป็นการกระทำพิธีราชาภิเษก ครั้งที่ 2 หลังจากพิธีบรมราชาภิเษกของพระองค์แม่ไพศาลเหนือพระราชพิธีพระองค์อื่นดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีอินทราชาภิเษกในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

2) **โกศาภิเษก** คือ ผู้ที่จะได้เป็นพระมหากษัตริย์จะต้องสืบเชื้อสายตระกูลพราหมณ์มหาศาลเป็นตระกูลมหาเศรษฐี มีโภคทรัพย์บริบูรณ์ และยังเป็นผู้รู้จักในราชธรรม ตราวุธธรรม และทศกุตลอันจะเป็นประโยชน์ในการดูแลทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์

3) **ปราบดาภิเษก** คือ ผู้ที่เกิดอยู่ในตระกูลกษัตริย์ มีฤทธิ์อำนาจและความสามารถในการสู้รบมีชัยชนะต่อข้าศึกศัตรู ได้ครอบครองบ้านเมืองและทรัพย์สมบัติ ไม่มีผู้ใดจะล่วงเกินในพระราชอำนาจของพระองค์ได้ คำว่า “ปราบดาภิเษก” ไม่ได้มีความหมายถึงการรบชนะผู้อื่นเพื่อขึ้นครองราชสมบัติเสมอไปแต่ยังหมายถึงการรตนน้ำเพื่อขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับคำว่า “ราชาภิเษก” ปรากฏหลักฐานจาก**พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)** กล่าวถึงการใช้คำทั้งสองในความหมายถึงการขึ้นครองราชสมบัติ ซึ่งไม่ได้เกี่ยวกับการที่จะต้องรบชนะข้าศึกศัตรูแต่อย่างใด (นันทพร อยู่มั่งมี และพัสวีสิริ เปรมกุลนนท์, 2562:13) ดังจะเห็นได้จากการเสด็จขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเอกาทศรถ ซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์เล็กในสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชกับพระวิสุทธิกษัตริย์และเป็นพระโสทรานุชาในสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จสวรรคต บรรดาขุนนางทั้งปวงได้อัญเชิญสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเชษฐา และทรงประกอบพระราชพิธีปราบดาภิเษก เมื่อ พ.ศ.2136 ดังความใน**พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)** ที่ว่า “ในคักราช 955 ปีมะเส็งศก (พ.ศ.2136) นั้นพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรรฐอัครบรมนารถพิตรพุทธิเจ้าอยู่หัว เสด็จปราบดาภิเษกเสวยราชสมบัติในกรุงมหานครศรีอยุธยา มหาฉิลกรัตนราชธานีบุรีรมย์”

จากความข้างต้น การประกอบพระราชพิธีปราบดาภิเษกของสมเด็จพระเอกาทศรถนั้นมีความหมายเดียวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก นอกจากนี้ยังพบการประกอบพระราชพิธี

ปราบดาภิเษกกับพระราชพิธีราชาภิเษกขึ้นในคราวเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากการเสด็จขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชพระองค์ทรงประกอบพระราชพิธีปราบดาภิเษกและกระทำพระราชพิธีราชาภิเษกในลำดับต่อมา อีกทั้งการเลือกใช้คำ “**ปราบดาภิเษก**” และ “**ราชาภิเษก**” ยังสื่อความหมายเดียวกันคือการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ ดังพิจารณาได้จากความที่ว่า

“ครั้นถึงวันพฤหัสบดี เดือน 12 แรมสองค่ำเพลาชยแล้ว 2 นาฬิกา จึงพระมหาราชครู และท้าวพญาสามนตราข เสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวงก็อัญเชิญสมเด็จพระบรมพิตร พระเป็นเจ้า**เสด็จปราบดาภิเษกเสวยราชสมบัติ** ถวัลยราชประเพณีพระมหากษัตริย์ราชาภิเษกเจ้าแต่ก่อนอันผ่านพิภพ ณ กรุงพระมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา นั้น ในวันแรกตั้งพระราชพิธีนั้นเพลาค่ำ แล้วประมาณสองทุ่ม มีพระสุคนธ์ท้าวบริสุทธ์ตีกลองแต่เพดานในโรงพระราชพิธีเป็นอศจรชัย พระมหาราชครู พระราชครู แลปลัดพระราชครู **ประพุดติการพระราชพิธีปราบดาภิเษกแลพระราชพิธีราชาภิเษก** และถวายพระนามกรบวรพระราชศิริสวัสดิพิพัฒน์มงคลตามบุรพประเพณีพระมหากษัตริย์ราชาภิเษกเจ้าแต่ก่อน”

4) **ราชาภิเษก** คือ การเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ที่พระราชบิดาและพระราชมารดามอบให้หรือเป็นการสืบราชสันตติวงศ์ตามโบราณราชประเพณี

5) **อุภิเษก** คือ การขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์จากการอภิเษกสมรส โดยพระราชบิดาและพระราชมารดาทั้งสองฝ่ายมีพระชาติตระกูลเสมอกัน ให้พระราชโอรสและพระราชธิดามาทำการอภิเษกสมรสซึ่งฝ่ายหญิงจะมีเชื้อสายกษัตริย์ในแคว้นแคว้นอื่น ๆ มีวงศ์ตระกูลดีเป็นสวัสดิชาติ

ตำราปัญญาราชาภิเษก นับเป็นตำราสำคัญที่กล่าวถึงลักษณะการพระราชพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ไว้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะการกล่าวถึงการพระราชพิธีปราบดาภิเษกและราชาภิเษก ซึ่งมีนัยเกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อันเป็นแบบแผนปฏิบัติในการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ไทยในปัจจุบัน

2.1.2 ขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

เนื่องด้วยที่มาของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สันนิษฐานว่าเป็นราชประเพณีที่ได้รับรูปแบบมาจากพิธีราชสุยะของคติอินเดียซึ่งเผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อประมาณพันกว่าปีมาแล้ว พิธีราชสุยะมีขั้นตอนคล้ายคลึงกับพิธีบรมราชาภิเษกของไทย เริ่มจากเมื่อได้ฤกษ์ตามที่พระโหรากำหนด พระมหากษัตริย์จะทรงเครื่องขาวหรือเรียกว่าเครื่องถอดขึ้นประทับนั่งขัดสมาธิบนตั่ง จากนั้นจึงเป็นหน้าที่ของเหล่านักบวชและผู้ทรงภูมิด้านวิทยาคม เช่น พราหมณ์รัตเนยเพื่อก่อเพลิงกองกฐณฑ์ (กองเพลิง) ส่วนโหรร้ายมนต์ และบุโรหิตบูชายันต์ จากนั้นประกาศขอพรต่อเทพเจ้าเสร็จแล้วหัวหน้าวรรณทั้ง 4 ได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร โปรยน์น้ำมูรธาภิเษกสรองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งน้ำอภิเษกนั้นนำมาจากสถานที่อันเป็นมงคลต่าง ๆ ขั้นตอนต่อมาพระมหากษัตริย์จะทรงเครื่องสิราภรณ์ ซึ่งได้แก่ สวมกะบังหน้า (ต่อมาคือพระมหามงกุฎ) ทรงพระภูษา ห่มผ้ารัดกัมพล

แล้วเสด็จประทับบนบัลลังก์ยืนอยู่บนหน้าราชสีห์ ซึ่งปูไว้เบื้องหน้าราชสีห์หาสน์ ขณะนั้นปุโรหิตประกาศพระนามและพระมหากษัตริย์ทรงกระทำสัตย์สาบานที่จะปกครองบ้านเมืองโดยธรรม แล้วเสด็จขึ้นประทับบนราชสีห์หาสน์ จากนั้นบรรดาพราหมณ์ถวายน้ำมนต์และสวดถวายพรแล้วถวายเครื่องราชสมบัติเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงรับราชสมบัติแล้วเสด็จลงจากราชสีห์หาสน์ เพื่อประทับบนรถทรงแห่รอบพระราชมณเฑียร ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวอาจเป็นต้นแบบของการเสด็จพระราชดำเนินเลียบบพระนครของพระมหากษัตริย์ไทย จากนั้นเสด็จขึ้นไปประทับยังราชสีห์หาสน์อีกครั้ง และมีพราหมณ์ 5 คนแต่งตัวด้วยหนังงาช้าง เรียกว่า “มฤคัจฉิน” เข้าไปถวายบังคมเรียงตัว เพื่อแสดงว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพราหมณ์เช่นกัน ขั้นตอนนี้นับนิกษานว่าตรงกับกรถวายสายธูราปวีตอันเป็นสัญลักษณ์แห่งพราหมณ์ ต่อจากพราหมณ์ก็เป็นพวกขุนนางชั้นผู้ใหญ่ และหัวหน้าวรรณะทั้ง 4 ที่อยู่ในโรงพระราชพิธีทยอยเข้าไปถวายบังคมจนครบจึงเป็นอันเสร็จพิธีราชสุยะ (นนทพร อยู่มั่งมี และพัสวีสิริ เปรมกุลนันท์, 2562:5-7)

เมื่อพิจารณาการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทยพบว่ามีลำดับขั้นตอนประกอบพระราชพิธีคล้ายคลึงกับพิธีราชสุยะ แต่ทั้งนี้ก็มีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนที่มากกว่าพิธีราชสุยะด้วยเช่นกัน อันเนื่องมาจากการผสมผสานทั้งคติความเชื่อจากศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และคติความเชื่อดั้งเดิมตั้งพิจารณาจากขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ที่ได้รับการสืบทอดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา สามารถจัดแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังที่ปรากฏในหนังสือเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ของม.ร.ว. แสงสุรีย์ ลดาวัลย์ (2527:3) ที่ว่า

1. **ขั้นเตรียมพิธี** มีการทำพิธีตักน้ำและตั้งพิธีเสกน้ำสำหรับถวายเป็นน้ำอภิเษกและน้ำสรงพระมูรธาภิเษกกับทำพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล
2. **พิธีเบื้องต้น** มีการเจริญพระพุทธรูปมนต์ ตั้งน้ำวางด้าย จุดเทียนชัย และเจริญพระพุทธรูปมนต์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
3. **พิธีบรมราชาภิเษก** มีพิธีสรงพระมูรธาภิเษก แล้วประทับพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรรับน้ำอภิเษกประทับพระที่นั่งภัทรบิฐรับถวายสิริราชสมบัติและเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์
4. **พิธีเบื้องปลาย** มีการเสด็จออกมหาสมาคม สถาปนาสมเด็จพระราชินี แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทำพิธีประกาศพระองค์เป็นศาสนูปถัมภกในพระบวรพุทธศาสนา ถวายบังคมพระบรมศพ พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระอัครมเหสีในรัชกาลก่อน ๆ และเสด็จเฉลิมพระราชมณเฑียร
5. **เสด็จพระราชดำเนินเลียบบพระนคร** โดยกระบวนพยุหยาตราทั้งทางสถลมารคและชลมารค

เมื่อพิจารณาขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีข้างต้น จะเห็นว่า การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกประกอบด้วยหลายขั้นตอนพิธี ซึ่งแต่ละขั้นตอนพิธีก็มีรายละเอียดอันซับซ้อน ทั้งนี้เพื่อมุ่งแสดงกระบวนการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพระมหากษัตริย์ให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอน สำหรับขั้นตอนในพิธีที่ถือว่าสำคัญจะอยู่ในขั้นพิธีบรมราชาภิเษก ประกอบด้วยพิธีสงฆ์พระมูรธาภิเษก ณ พระที่นั่งอัฐทิศพีธีรับน้ำศักดิ์สิทธิ์ ณ พระที่นั่งอัฐทิศ และพิธีถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ อันได้แก่พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร พระแสงขรรค์ชัยศรี พระมหาพิชัยมงกุฏ วาลวิชนี และฉลองพระบาท ตลอดจนเครื่องราชูปโภคและพระแสงอัญญาวุธที่พระที่นั่งภัทรบิฐ เป็นการประกาศที่แสดงความเป็นผู้นำของประเทศชาติด้วยความเห็นชอบพร้อมใจของประชาชนที่มีศรัทธาต่อพระองค์ (ณัฐภักดิ์ จันทวิษ, 2530:173) และแสดงถึงความเป็นพระราชอาธิบดีแห่งรัฐโดยสมบูรณ์ ดังนั้นขั้นพิธีบรมราชาภิเษกจึงปรากฏในทุกรัชกาลและไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดพิธี ส่วนขั้นตอนพระราชพิธีอื่น ๆ พบว่าบางรัชกาลก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติม และลดทอนแก้ไข เพื่อให้เหมาะกับยุคสมัย บริบททางสังคมและพระราชนิยมของพระมหากษัตริย์ ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ของแต่ละรัชกาลในประเด็นต่อไป

2.1.3 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจัดแบ่งประเด็นการนำเสนอออกเป็น 3 ช่วง คือ 1) การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยสุโขทัย 2) การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยอยุธยาและธนบุรี และ 3) การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เห็นพัฒนาการและการปรับเปลี่ยนรายละเอียดการพระราชพิธีในแต่ละช่วงสมัยต่อไปนี้

2.1.3.1 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยสุโขทัย

ช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 พบการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พ่อขุนผาเมืองและพ่อขุนบางกลางหาวร่วมขับไล่ขอมสมาตโฆลยูล่าพงแตกพ่ายไป จากนั้นพ่อขุนผาเมืองได้อภิเษกพ่อขุนบางกลางหาวขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ตามโบราณราชประเพณี และถวายพระนามว่า “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์” ดังในจารึกวัดศรีชุมด้านที่ 1 บรรทัดที่ 31-32 (ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย, 2548:105) ที่ว่า “...พ่อขุนผาเมืองจึงอภิเษกพ่อขุนบางกลางหาวให้เมืองสุโขทัย ให้ตั้งชื่อตนแก่พระสหายเรียกชื่อศรีอินทราทิตย์ นามเดิมกรมแดงอัญญาเมือง...”

ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 19 พบการบันทึกพระราชพิธีสถาปนาพระมหากษัตริย์ในศิลาจารึกต่าง ๆ เช่น จารึกวัดป่ามะม่วง กล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพญาสิทธิไทยหรือสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย และการถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ว่าเป็นสิ่งแสดงความเป็นพระมหากษัตริย์

ในขณะนั้นปรากฏเพียงมกุฏ พระแสงขรรค์ชัยศรี และเศวตฉัตร รวมทั้งมีการเฉลิมพระนามใหม่เพื่อบอกถึงสถานภาพที่เปลี่ยนไป เห็นได้จากการเปลี่ยนพระนามที่สัมพันธ์กับความเชื่อทั้งศาสนาพราหมณ์ฮินดูและพุทธ ดังความในบรรทัดที่ 4-15 (ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย, 2548:73) ที่ว่า

“...พระยาสื่อไทย.รู้พระปิฎกไตร ได้ขึ้นเสวยราชย์ในเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย แทนปู่แทนพ่อผู้เป็นท้าวเป็นพระยาเบื้องตะวันออกตะวันตก หัวนอนตนนอนต่างคนต่างมีใจใคร่ใจรัก **เอามกุฏ (ขรรค์ชัยศรีเศวตฉัตรมาลัยด้ายอุกนิเชกให้) เป็นท้าวเป็นพระยา** ทั้งหลายจึงสมมติขึ้นชื่อศรีสุริยวงศ์รามมหารธรรมราชาธิราช เสวยราชย์ชอบด้วยทศพิธราชธรรม...”

ในจารึกนครชุม **ด้านที่ 1** กล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าลิไทยในครั้งนั้นมีท้าวพระยาทั้งหลายมาร่วมกันกระทำราชาภิเษก อันแสดงถึงความพร้อมใจในการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระองค์ ดังความในบรรทัดที่ 2-7 (ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย, 2548:59) ที่ว่า

“...เมื่อได้เสวยราชย์ในเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย **ได้ราชาภิเษกอันผู้ท้าวพระยาทั้งหลาย อันเป็นมิตรสหาย อันมีในสี่ทิศนี้** แต่งกระยาตงวาย ของฝากหมากปลาเผาไหว **อันยัดยออุกนิเชกเป็นท้าวเป็นพระยา** จึงขึ้นชื่อศรีสุริยวงศ์มหารธรรมราชาธิราช...”

จากหลักฐานที่พบในสมัยสุโขทัย ทำให้เห็นว่าการเปลี่ยนพระนามเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพระมหากษัตริย์ ดังที่เคยปรากฏใน **จารึกปากน้ำมูล 1 จารึกปากน้ำมูล 2⁴** และ **จารึกวัดศรีเฒ่า⁵** ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนพระนามของพระเจ้าจิตรเสนเป็น “*พระเจ้าศรีมหานทรแมน*” หมายถึง ผู้อยู่ในความพิทักษ์ของพระอินทร์ผู้ยิ่งใหญ่ เพื่อแสดงการยกย่องและเปลี่ยนสถานภาพสู่ความเป็นเทพ นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นนั้นจะต้องได้รับความเห็นชอบพร้อมใจจากคณะบุคคลและเมื่อประกอบพิธีจะได้ครอบครองเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ได้แก่ มกุฏ พระแสงขรรค์ชัยศรี และเศวตฉัตร เพื่อแสดงความเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์

2.1.3.2 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยอยุธยาและธนบุรี

สมัยอยุธยาพบรายละเอียดเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่าง ๆ และหลักฐานประเภทคำให้การ ได้แก่ **คำให้การชาวกรุงเก่า** ที่กล่าวถึงการประกอบพระราชพิธีราชาภิเษก พร้อมให้รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะพิธีไว้ดังนี้

⁴ พบที่ฝั่งขวาปากน้ำมูล ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

⁵ พบที่กิ่งอำเภอเขาแสนกวาง จังหวัดขอนแก่น (จารึกในประเทศไทย เล่ม 1, 2529:145-163)

ตามตำนานซึ่งมีมาในพระตำราราชาภิเษกนั้น...พระองค์ย่อมประทับเหนือ พระที่นั่งตั้งไม่
 มะเดื่อสรงพระกระยาसनาก่อนแล้ว (จึงเสด็จไปประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ) มุขอำมาตย์ถวายเครื่อง
 เบญจราชกกุธภัณฑ์ คือ พระมหามงกุฏ 1 พระแสงขรรค์ 1 พัดวาลวิชนี 1 ทานพระกร 1 ฉลอง
 พระบาทคู่ 1 ขณะนั้นพราหมณ์บุโรหิตก็ถวายพระพรแลเป่าสังข์ทักษิณาวัฏ เจ้าพนักงานตักทอง
 อินทเกี๋ยและชาวประโคนก็ประโคนเครื่องเบญจดุริยางค์ขึ้นพร้อมกัน แล้วพระเจ้าแผ่นดินเสด็จ
 ออกประทับราชบัลลังก์ อันปูลาดด้วยหนังพระยาราชสีห์ เสนาพดมาตย์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
 พร้อมกันถวายพระนามอันจากในพระสุพรรณบัตร มีกรอบประดับด้วยแก้วมณี และมีพานทอง
 รองรับพระนามพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ตามที่จากในพระสุพรรณบัตร **ต่อมาพระเจ้ากรุงศรี
 อยุธยาเสด็จโดยกระบวนแห่พยุหยาตราเลียบพระนคร และมีกรมสมโภชพระนครอันมีนามว่า(กรุง)
 เทพมหานคร บวรทวารวดี ศรีอยุธยา มหาดิถีภพนพรัฐ ราชธานีบุรีรมย์ เมื่อเสร็จการพระราช
 พิธีแล้ว** พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโปรดให้เอาทองคำมาชั่งมีน้ำหนักเท่าพระองค์ ทรงสร้าง
 พระพุทธรูปแลให้ทำเงินบาทพดด้วง เงินสลึง เงินเฟื้องโดยน้ำหนักอันถูกต้อง ตามโบราณราช
 ประเพณี อนึ่งโปรดให้ตั้งเว้นไม้เก็บสรวายสาอากร 3 ปี แลทรงพระกรุณาโปรดให้ปล่อยนักโทษ ซึ่ง
 ติดอยู่ในเวรจำนั้นด้วย

(คำให้การชาวกรุงเก่า, 2510:261-264)

เนื้อหาข้างต้น ทำให้ทราบถึงขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตั้งแต่
 การสรงพระมูรธาภิเษกจนถึงการเสด็จ ฯ เลียบพระนครอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งรับรู้รายละเอียด
 เกี่ยวกับเครื่องประกอบพระราชพิธีที่ใช้ในแต่ละขั้นตอนพิธี เช่น ขั้นตอนสรงพระมูรธาภิเษก
 พระมหากษัตริย์จะประทับบนตั้งไม่มะเดื่อ จากนั้นประทับที่พระที่นั่งภัทรบิฐเพื่อรับเครื่องเบญจราช
 กกุธภัณฑ์ ประกอบด้วยพระมหามงกุฏ พระแสงขรรค์ พัดวาลวิชนี ธารพระกร และฉลองพระบาท
 ลำดับต่อมาพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีจะเป็นผู้กล่าวถวายพระพร ขณะนั้นเจ้าพนักงานก็จะประโคน
 สรรพดุริยางค์พร้อมเพรียงกัน จากนั้นพระมหากษัตริย์จะประทับบนราชบัลลังก์ปูลาดด้วยหนังพระยา
 ราชสีห์ เพื่อให้เสนาอำมาตย์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยพร้อมเพรียงกัน มีการถวายพระสุพรรณบัฏ
 จารึกพระนามพระมหากษัตริย์ส่วนการพระราชพิธีลำดับสุดท้ายจะเป็นการเสด็จ ฯ เลียบพระนครรอบ
 พระนคร พร้อมกับสมโภชพระนครเมื่อเสร็จการพระราชพิธี พระมหากษัตริย์จะทรงปฏิบัติพระราชกรณีย
 กิจต่อจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเช่น ทรงสร้างพระพุทธรูป เงินพดด้วง ทรงโปรดดงเก็บส่วยอากร
 เป็นระยะเวลา 3 ปี รวมถึงทรงปล่อยนักโทษซึ่งสมควรได้รับพระราชทานอภัยโทษ เป็นต้น

การกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีราชาภิเษกของพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยา ยังพบ
 ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหลายฉบับ แต่ก็ไม่ได้กล่าวถึงการ “ราชาภิเษก” ของพระมหากษัตริย์
 ทุกพระองค์ บางพระองค์กล่าวแต่เพียงสั้น ๆ ว่าโปรดให้ประกอบ “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก” เท่านั้น
 แต่ก็มีบางพระองค์ซึ่งมีรายละเอียดเพิ่มเติม (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกากระจายเสียงฯ, 2562:21)
 ดังเช่น การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในพระราชพงศาวดารกรุงศรี

อยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ให้อายละเอียดตั้งแต่วันเดือนปีที่ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก “ครั้นถึงวันพฤหัสบดี เดือน 12 แรม 2 ค่ำ เลาชชายแล้ว 2 นาฬิกา” จากนั้นบันทึกรายละเอียดของพระราชพิธีไปตามลำดับเริ่มจากการสรงน้ำมูรธาภิเษก การถวายพระนาม การถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค การบูชาทวยเทพ กล่าวบทอาศิรวาทว่าพระองค์เปรียบเสมือนพระนารายณ์ ผู้ทรงเดชานุภาพอวตารลงมาเพื่อปราบทุกข์เข็ญ สร้างความสุขเกษมให้แก่ประชาชน จากนั้นเหล่าเสนาอำมาตย์ได้เข้าพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาอันเป็นไปตามโบราณราชประเพณีของไทย เพื่อแสดงความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ลำดับต่อมาสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงพระกรุณาสดวยอากรให้แก่ประชาชนเป็นเวลา 3 ปี รวมทั้งบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ก่อนเป็นอันเสร็จพิธี ดังความที่ว่า

“...ครั้นถึงวันพฤหัสบดี เดือน 12 แรม 2 ค่ำ เลาชชายแล้ว 2 นาฬิกา จึงพระมหाराชครู พระราชครู และท้าวพระยาสามนตราช เสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวงก็อัญเชิญสมเด็จพระบพิตรพระเป็นเจ้าเสด็จปราบดาภิเษกเสวยราชสมบัติ ถวัลยราชประเพณีไทยบุรประเพณีพระมหากษัตริราชเจ้าแต่ก่อน อันผ่านพิภพ ณ กรุงพระมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา นั้น ในวันแรกพระราชพิธีนั้น...พระมหाराชครู พระราชครู และปลัดพระราชครู ประพฤติการพระราชพิธีปฐมภิเษก แลพระราชพิธีราชาภิเษก แลถวายนามกรบวรพระราชศรีสวัสดิ์พิพัฒน์มงคลตามบุรประเพณีพระมหากษัตริราชเจ้าแต่ก่อน อันประกอบด้วยพระเดชบุญญาภาพ เสด็จปราบดาภิเษกทรงนามกรบวรศรีสวัสดิ์ สมเด็จพระบรมราชาธิราชรามธิบดี ศรีสรรเพชญ์บรมมหาจักรพรรดิศวร ...พระเจ้ากรุงเทพมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาตลกภพพรัดนราชธานีบุรีรัมย์

แล้วถวายเครื่องเบญจกกุธภัณฑ์ แลเครื่องราชูปโภคบริโภคนทั้งปวง แลบูชาบรมเทพ อัญมูรติอันประเสริฐ สถิตสถาวรในพระองค์โดยยถาศาสตร์ และถวายอาศิรวาทอภิเษกจำริญพระบวรราชศรีสวัสดิ์ พิพัฒน์มงคลนถมล พระองค์คือพระนารายณ์เป็นเจ้าทรงสังข์จักรททาธร อันกอปรด้วยพระเดชทธานุภาพอันประเสริฐ เพื่อจะรักษาสมณพราหมณาจารย์ และท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุข ประชาราษฎรทั้งปวง ให้สุขเกษมเปรมประชาราษฎรสืบไปเมื่อหน้า

แล้วก็ให้เบิกท้าวพระยาสามนตราช เสนาบดีมุขมนตรีทุกกระทรวงการทั้งหลาย ถวายบังคัับและถวายสัตยาธิฐาน ถือน้ำพระพิพัฒน์ตามบุรประเวณแล้วเสร็จ

เมื่อเสด็จปราบดาภิเษกถวัลยราชประเพณี นั้น พระชนม์ได้ 25 พระพรรษา และพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถิศวรบรมนาถบพิตรพระพุทเจ้าอยู่หัว ทรงทศพิชราชธรรมอันประเสริฐ ก็ทรงพระกรุณาแก่ประชาราษฎรทั้งปวง ให้ลดส่วยสาอากรแก่ประชาราษฎรทั้งปวง 3 ขวบปีมิให้เอาเข้าพระคลัง...

(ประชุมพงศาวดาร เล่ม 39 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2512:143-145)

จากการศึกษาหลักฐานที่บันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยอยุธยา พบการให้รายละเอียดเกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมากยิ่งขึ้นกว่าสมัยก่อนหน้า เริ่มตั้งแต่เหตุการณ์ก่อน

ประกอบพระราชพิธี การระบุงวันและเวลา การให้รายละเอียดในวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษกไปตามลำดับพิธีและองค์ประกอบสำคัญในพิธี นอกจากนี้ยังทำให้รู้ว่าสมัยนี้เพิ่มเครื่องราชกกุธภัณฑ์เป็นเบญจราชกกุธภัณฑ์ ประกอบด้วยพระมหามงกุฏ พระแสงขรรค์ พัดวาลวิชนี ธาตุพระกร และฉลองพระบาท อีกทั้งเมื่อเสร็จการพระราชพิธี พระมหากษัตริย์จะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจสำคัญเพื่อแสดงพระบุญญาบารมีและพระมหากุณาธิคุณของพระองค์ที่มีต่อปวงชน

ในสมัยธนบุรี แม้จะไม่พบหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่ได้พบหนังสือเรื่องตั้งเจ้าพระยามนตรีศรีธรมราชาที่พบการใช้พระบรมราชาโองการเต็มตามแบบเมื่อครั้งอยุธยา ถ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมิได้ทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก็คงจะไม่ใช่คำว่า “พระบรมราชาโองการ” นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าบรมโกศทรงสนธิฐานสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีน่าจะทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยสังเขป อนุโลมตามแบบอย่างเมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา แต่อาจปรับลดบางขั้นตอนพิธี จึงทำให้เกิดความเข้าใจว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้ทรงบรมราชาภิเษก ดังความตอนหนึ่งในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 (2511:20-21) ที่ว่า

“...มีคำผู้ใหญ่กล่าวสืบกันมาว่า พระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้ทำพิธีบรมราชาภิเษก ด้วยในสมัยเมื่อครั้งตั้งกรุงธนบุรีมีการทัพศึกไม่ว่าง และนั่นเพราะเหตุนี้ หนังสือรับสั่งครั้งกรุงธนบุรีจึงไม่ได้ใช้พระราชโองการ ความที่กล่าวข้อนี้เมื่อมาตรวจพบหนังสือครั้งกรุงธนบุรีในชั้นหลัง เช่น หนังสือเรื่องตั้งพระเจ้านครศรีธรรมราช เป็นต้น เห็นใช้พระราชโองการเต็มตามแบบอย่างครั้งกรุงเก่า เพราะฉะนั้นในข้อที่ว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้ทำพิธีบรมราชาภิเษกนั้น น่าเชื่อว่าที่จริงเห็นจะได้ทำ แต่ในเวลาที่ทำนั้นกำลังบ้านเมืองระส่ำระสาย ตำราราชาภิเษกครั้งกรุงเก่าก็สูญเสีย เมื่อกรุงเสียแก่พม่า ถ้าจะมีตำราอะไรที่เหลืออยู่ ซึ่งหาได้ในครั้งกรุงธนบุรีนั้น ก็มีอยู่ฉบับเดียวแต่โคลงจมน้ำไวยวรรณแต่ตั้งไว้ว่าด้วยกฎหมายเหตุ เรื่องบรมราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ลักษณะการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ทำครั้งสมเด็จพระเจ้าบรมโกศว่า มีสวดมนต์เลี้ยงพระ 3 วัน ในวันที่คาร์บ 3 เวลาเช้าสรงมูรธาภิเษก ทรงเครื่องแล้วเสด็จประทับพระที่นั่งอัฐทิศแต่ทิศเดียว พระมหाराชครูพรหมณ์กราบบังคมทูลถวายสิริราชสมบัติ แล้วสวดเวทถวายชัยมงคลเป็นเสร็จการเพียงเท่านั้น ไม่ได้ตั้งพระที่นั่งภัทรบิฐ และไม่ได้ถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ ...”

จากเนื้อความข้างต้น ทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่า หลักฐานความเป็นมาหรือรายละเอียดในการประกอบพระราชพิธีนั้น น่าจะสูญหายไปเกือบหมดเมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เมื่อพ.ศ. 2310 สิ่งที่เหลือไว้คือเนื้อความบันทึกในพระราชพงศาวดารสมัยอยุธยาที่พอจะเห็นลักษณะการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อครั้งสมัยอยุธยาอันจะเป็นแบบแผนสำคัญในการประกอบพระราชพิธี

บรมราชาภิเษกในสมัยธนบุรี แต่เนื่องด้วยสถานการณ์บ้านเมืองที่ยังอยู่ในภาวะสงครามทำให้ปรับ
ทอนรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแต่โดยสังเขป

เมื่อพิจารณาหลักฐานทางวรรณคดีที่แต่งขึ้นสมัยกรุงธนบุรีร่วมด้วย พบโคลงยอพระ
เกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี นายสวน มหาเล็กที่กล่าวถึงการปราบดาภิเษกของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ณ
พระที่นั่งภัทรบิฐเอาไว้แต่ไม่ปรากฏรายละเอียดการประกอบพระราชพิธีและเครื่องประกอบพิธี ดัง
โคลงบทที่ว่า

๑ ³⁴ ไครอาจอาตมตั้ง	ตัวผจญ ได้ฤ
พ่ายพระกุศลพล	ทั่วทั่ว
ปราบดาภิเษกบน	ภัทรบิฐ บัวแฮ
สมบัติสมบุรณ์ด้าว	แต่่นฟ้ามาปานา

(โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี, 2465:9)

นอกจากนี้ในนิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน ครึ่งกรุงธนบุรี เมื่อปีฉลู พ.ศ.2324
พระยามหานุภาพกล่าวสรรเสริญพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกับเครื่องเบญจราชากกุธภัณฑ์
เพื่อแสดงถึงพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์อย่างสมบูรณ์ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

จึงดลใจให้พระองค์ทรงนั่ง	บัลลังก์จักรศพระกรรมฐาน
ให้ทรงเครื่องนพรัตน์ชัชวาลย์	พระขมมานแทนเบญจกกุธภัณฑ์
เอาพระไตรลักษณ์ทรงเปนมงกุฎ	ก็งามสุดยอดฟ้าสุธาสวรรค์
เอาพระศีลสุจริตในกิจธรรม	เป็นสุวรรณเนาวรัตน์สังวาล
เอาพระวิมุติธรรมเป็นคันฉัตร	เอาพระสัจเป็นระไปไพศาล
ล้วนเครื่องศีลวัตรอันชัชวาลย์	พระอุเบกขาญาณเป็นธารกร
เอาพระไวปัญญาเป็นอาวุธ	ตัดวิมุติสงไสยแล้วสั่งสอน
สว่างแจ่มกว่าแสงทินกร	สถาวรทั่วโลกแลงาม
จะดูโดยโลกีย์เป็นที่รัก	ก็งามนักสุดโลกเหลือถาม
จะดูฤทธิเล่าก็คล้ายนารายณ์ราม	จะชูงามไปทั่วก็ลปา

(นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, 2461:26)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรง
ปราบดาภิเษก ณ พระแท่นภัทรบิฐ ทรงกระทำการพิธีตามธรรมเนียมราชประเพณี แต่ได้ปรับตามบริบท
ทางสังคมในยุคสมัยนั้น ดังจะเห็นได้ว่าผู้แต่งไม่ได้กล่าวถึงเครื่องเบญจราชากกุธภัณฑ์ แต่ได้ใช้กลวิธีการ
เปรียบเทียบให้เห็นว่าพระคุณงามความดีของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเปรียบเสมือนเครื่องเบญจราชา
กกุธภัณฑ์แห่งพระมหากษัตริย์อาทิ “พระไตรลักษณ์” เปรียบได้กับพระมงกุฎ “พระศีล” เปรียบเสมือน
สร้อยสังวาล “พระวิมุติธรรม” หรือความหลุดพ้นอันเกิดจากสมาธิและปัญญาของพระองค์ เปรียบได้

กับฉัตร อันเป็นเครื่องประดับเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ และมีความสำคัญยิ่งกว่าเครื่องราชกกุธภัณฑ์อื่น ๆ “พระสัจจะ” เปรียบได้กับระบอบ อันสื่อความถึงร่มด้ามยาวอันเป็นเครื่องประดับพระอิสริยยศ “พระอุเบกขา” เปรียบได้กับธารพระกร หรือไม้เท้า เป็นหนึ่งในเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ และเป็นสัญลักษณ์แสดงว่าพระมหากษัตริย์จะทรงครองราชย์โดยธรรมและและทรงไว้ซึ่งพระปัญญาอันยิ่ง เป็นต้น การที่กวีเปรียบเทียบเช่นนี้ทำให้เห็นรายละเอียดของพิธีบรมราชาภิเษกในช่วงสมัยธนบุรีว่า พระองค์ทรงประกอบพิธีแต่โดยสังเขปยังไม่ปรากฏเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ แต่พระเกียรติคุณในด้านต่าง ๆ ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้นจะเป็นเครื่องแสดงถึงพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์อย่างสมบูรณ์

2.1.3.3 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

ในปี พ.ศ.2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงสร้างพระราชวังขึ้นใหม่ทางฝั่งตะวันออกของพระราชวังกรุงธนบุรี และทำพระราชพิธีปราบดาภิเษกแต่โดยสังเขป ต่อมาในปี พ.ศ.2326 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุนนางผู้เคยรับราชการในราชสำนักอยุธยา ประกอบด้วยเจ้าพระยาเพชรพิไชย เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี พระยาราชสงครามและพระยาอภัยมนตรี ร่วมกันสอบค้นหลักฐานการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จนได้ตำราว่าด้วยการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง แล้วเรียบเรียงขึ้นไว้เป็นตำราเรียกว่า “ตำราราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยาสำหรับหอหลวง” ซึ่งเป็นต้นแบบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลต่อมา (คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2562:11) พร้อมทั้งโปรดให้สร้างเครื่องประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเพื่อใช้ในการพระราชพิธีในครั้งนี้ด้วย

การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ที่จัดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2325 ถึง พ.ศ.2562 พบจำนวน 12 ครั้ง ดังจะสรุปเป็นตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

ครั้งที่	พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี	วันบรมราชาภิเษก
1	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ครั้งที่ 1)	13 มิถุนายน พ.ศ.2325
2	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ครั้งที่ 2)	17 มิถุนายน พ.ศ.2328
3	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	17 กันยายน พ.ศ.2352
4	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	1 สิงหาคม พ.ศ.2367
5	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	15 พฤษภาคม พ.ศ.2394
6	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครั้งที่ 1)	12 พฤศจิกายน พ.ศ.2411

ครั้งที่	พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี	วันบรมราชาภิเษก
7	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครั้งที่ 2)	16 พฤศจิกายน พ.ศ.2416
8	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	11 พฤศจิกายน พ.ศ.2453
9	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	2 ธันวาคม พ.ศ.2454
10	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2468
11	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร	5 พฤษภาคม พ.ศ.2493
12	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว	4 พฤษภาคม พ.ศ.2562

จากการศึกษาการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชสมัยพบว่ามี การปรับเปลี่ยนรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนการพระราชพิธี ทั้งเพิ่มเติมสรรค์สร้างสิ่งอันเป็นมงคลเข้าไปในพิธี การปรับลดรายละเอียดบางอย่างและเพิ่มขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีอื่นเข้าไปแทนที่ เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัยบริบททางสังคม เศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง รวมถึงพระราชนิยมของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ ดังจะกล่าวถึงลักษณะการพระราชพิธีในแต่ละรัชกาลให้เห็นต่อไปนี้

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ครั้งที่ 1 พ.ศ.2325 และครั้งที่ 2 พ.ศ.2328 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจำนวน 2 ครั้ง ครั้งแรกจัดขึ้นในปี พ.ศ.2325 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างย่อ ก่อนถึงวันพระฤกษ์พระราชาคณะจะสวดเจริญพระพุทธรูปเป็นเวลา 3 วัน เมื่อถึงวันประกอบพระราชพิธี ซึ่งตรงกับวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ.2325 พระองค์ได้เสด็จจากพระราชวังเดิมขึ้นมายังพระราชมณเฑียรสถานในพระราชวังใหม่ จากนั้นสมเด็จพระสังฆราชเจ้าและพระราชาคณะผู้ใหญ่ได้ประชุมถวายพระนามจาริกลงในพระสุพรรณบัฏอันเป็นไปตามโบราณราชประเพณี ดังในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ชำ บุนนาค) (2531:1-2) ความว่า

ครั้น ณ วันจันทร์เดือนแปดบุรพาษาณขึ้นค่ำหนึ่ง ปีชวดจัตวาศกจุลศักราช 1144 ปี⁶ ให้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขป นิมนต์พระราชาคณะสวดพระปริตรพุทธรูปครบ 3 วันแล้ว รุ่งขึ้น ณ วันพฤหัสบดีเดือนแปด บุรพาษาณขึ้นสี่ค่ำ เวลารุ่งแล้ว 4 บาท ได้มหา มงคลฤกษ์...ขณะนั้นพระชนมายุได้ 46 พรรษา ได้เสวยไอศวรรยยาธิปัตติวัลยราชย์ดำรงแผ่นดินสยาม ในกาลครั้งนั้น สมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะผู้ใหญ่ประชุมพร้อมกันได้คิดขนาน

⁶ ตรงกับวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ.2325

พระนามถวายจารึกลงในพระสุพรรณบัฏว่า พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดี ศรีสินทรบรมมหาจักรพรรดิราชาธิบดินทร์ ธรณินทราธิราช รัตนากาศภาสกรวงศ์ องค์ปรมาธิเบศร ตรีภูวเนตรวรนาถนายก ดิลกรัตนราชชาติอาชาวศรัย สมุทัยคโรมนต์ สกลจักรวาฬาทิเบศร สุริเยนทราธิบดินทร์ หริหรินทราธาธิบดี ศรีสุวิบูลยคุณอนันิษฐ์ ฤทธิราเมศวรมหันท์ บรมธรรมิกราชาธิราชเดโชไชย...บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานครบวรทวารวดี ศรีอยุธยา มหาตลกลภพ นพรัตนราชธานีบูรีรมย์ อุดมพระราชานิเวศน์มหาสถาน ตามโบราณจารีตสืบมา

ต่อมาในปี พ.ศ.2328 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแบบเต็มตำรา พร้อมทั้งแต่งตั้งมณฑลพระราชพิธีตามแบบอย่างโบราณราชประเพณี ณ หมู่พระมหามณเฑียรภายในพระมหाराชวัง

การพระราชพิธีประกอบด้วยพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ มีการเจริญพระปริตรพระพุทธมนต์จำนวน 3 วัน เมื่อถึงวันพระฤกษ์ หลวงโลกทิบและพระมหाराชครูจึงกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงพระมุธาภิเษก รับน้ำอภิเษกและถวายสิริราชสมบัติ โดยมีพราหมณ์เป็นผู้ถวายน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏน้ำกลศ ทรงรับมาทรงพระพักตร์และเสวยหน้อยหนึ่ง จากนั้นพินพระพักตร์ไปทิศอาคเนย์ โดยทักษิณาวัฏ ทรงรับน้ำพระพุทธรมนต์น้ำสังข์จนครบ 8 ทิศ ได้เสด็จพระราชดำเนินมายังพระที่นั่งภัทรบิฐ พระมหाराชครูประคองพระองค์ขึ้นเสด็จประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ พระมหाराชครูอ่านพระเวทสรรเสริญไกลสา ทูลเกล้าฯ ถวายพระสุพรรณบัฏ เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ พระแสงอัฐฎาวุธ และเครื่องราชูปโภคต่าง ๆ จากนั้นพระมหाराชครูกราบบังคมทูลถวายราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระปฐมบรมราชโองการเป็นครั้งแรก “...พรรณพฤษฯ ชลธิแลลิ่งของในแผ่นดิน ทั่วเขตพระนคร ซึ่งหาผู้หวงแหนมิดั้นั้น ตามแต่สมณชีพราหมณาจารย์ราชฎรปรารถนาเถิด...”

ต่อมาเสด็จออกท้องพระโรงหน้า ประทับพระแท่นเศวตฉัตร พระบรมวงศานุวงศ์และข้าละออธูลีพระบาทเข้าเฝ้าฯ โดยพร้อมเพรียงกัน ทรงมีพระราชโองการปฏิสังขรณ์การแก่เจ้าพระยาและเหล่าข้าราชการบริพารให้ช่วยกันป้องกันรักษาแผ่นดินบำรุงพระพุทธศาสนาและพระราชอาณาเขตให้คงอยู่ ในช่วงปลายเป็นพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร ทำวรวงจันทร์กราบบังคมทูลถวายพระสนมสืบสองพระกำนัล วันรุ่งขึ้นทรงประกอบพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เมื่อเสร็จการพระราชพิธี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการสมโภชพระนครเป็นเวลา 3 วัน กล่าวได้ว่าการพระราชพิธีในครั้งนี้กลายเป็นแบบแผนการพระราชพิธีที่พระมหากษัตริย์รัชกาลต่อมาทรงยึดถือและปฏิบัติตาม แต่ทั้งนี้ก็เปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมรายละเอียดบางประการไปตามพระราชดำริของพระมหากษัตริย์แต่ละรัชกาลและบริบทสังคมในยุคสมัยนั้น

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2)

พ.ศ.2352 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงดำเนินการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบแผนพระราชพิธีเมื่อครั้งสมัยรัชกาลที่ 1 เริ่มต้นด้วยการเตรียมน้ำอภิเษก จัดสถานที่ประกอบพิธี มีการเจริญพระปริตรพระพุทธรูปเป็นเวลา 3 วันก่อนวันพระฤกษ์ ส่วนพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏก็มีพระปรมาภิไธยเหมือนกับพระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏเมื่อครั้งรัชกาลที่ 1 เมื่อถึงวันบรมราชาภิเษก ซึ่งตรงกับวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2352 ทรงประกอบพิธีสงฆ์พระมูรธาภิเษก จากนั้นทรงรับน้ำอภิเษก ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ พราหมณ์ประจำทิศทั้ง 8 ทิศ กล่าวถวายชัยและถวายน้ำสังข์ เริ่มจากทิศตะวันออกเวียนประทักษิณจนครบทั้ง 8 ทิศ จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ พระมหाराชครูพราหมณ์กราบบังคมทูลถวายราชสมบัติ และพระสังวาลย์พราหมณ์ ถวายพระสุพรรณบัฏ เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ พระแสงอัษฎาวุธ และเครื่องราชูปโภคตามลำดับ พระมหाराชครูพราหมณ์อ่านเวทถวายพระพร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปฐมบรมราชโองการแก่พระมหाराชครูจากนั้นเสด็จออกท้องพระโรงพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทเข้าเฝ้า ฯ กราบบังคมทูลถวายสิ่งของต่าง ๆ แต่พระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับเมื่อครั้งถวายแด่รัชกาลที่ 1 จากนั้นเป็นพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร ทำวรวรจันทร์กราบบังคมทูลถวายสืบสองพระกำนัล ในช่วงบ่ายพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารได้ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาและถวายดอกไม้ธูปเทียน

สำหรับการพระราชพิธีครั้งนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปลี่ยนแปลงในรายละเอียดบางประการ เช่น

1) การปรับเปลี่ยนสถานที่ ประกอบพระราชพิธี ดังในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 (2511:24) ที่ว่า “...แต่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ทำในรัชกาลที่ 2 มีการเปลี่ยนแปลงข้อสำคัญอย่างหนึ่งที่ย้ายสถานที่ทำพิธีพระราชมณเฑียรหมู่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ด้วยพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทซึ่งสร้างขึ้นในรัชกาลที่ 1 แทนพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท ที่ไพไฉนนั้น เป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพอยู่...”

2) การปรับเปลี่ยนพระปฐมบรมราชโองการเป็น “แต่บรรดาพสกนิกรและแม่บ้านใหญ่ น้อย และสิ่งของทั้งปวง ซึ่งมีในแผ่นดิน ทิวขอบเขตแดนพระนคร ซึ่งหาเจ้าของทวงแถมมิได้ให้พระราชทานแก่ สมณะ พราหมณ์ อมาประชาราษฎร์ทั้งปวง ตามแต่ปรารถนาเถิด”

3) การเพิ่มเติมธรรมเนียมบางอย่างอันเกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่น การเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคข้าทูลละอองธุลีพระบาทได้ร่วมกันถวายพระพรและชื่นชมพระบารมี การจัดพระราชพิธีอุปราชาภิเษกสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงเสนานุรักษ์พระบิณฑุรน้อยขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ตำแหน่งพระมหาอุปราชวังหน้า การสถาปนาพระราชาคณะ การสถาปนาพระราชวงศานุวงศ์ พระราชทานบรรดาศักดิ์แก่

ข้าราชการที่มีความดีความชอบ การปลดปล่อยนักโทษ มีการสักเลขขึ้นทะเบียนพล และการเดินสวน เติ่นนา เป็นต้น

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) พ.ศ.

2367 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเช่นสอง รัชกาลแรกตั้งในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 เล่ม 1 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (2504:3) ความว่า “แล้วจึงมีรับสั่งให้เสนามุขมนตรีเจ้าพนักงานจัดการพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมถวัลยราชสมบัติ โดยเยี่ยงอย่างบรรพราชประเพณีสืบ ๆ มา...” ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นระหว่างวันพฤหัสบดีที่ 29 กรกฎาคม - วันอาทิตย์ที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2367

การพระราชพิธีเริ่มด้วยการเตรียมน้ำอภิเษกและจัดเตรียมสถานที่ ในช่วง 3 วันแรกจะเป็นพิธีเจริญพระปริตรพุทธมนต์ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานองค์ตะวันตกเช่นเดียวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 2 เมื่อถึงวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษกซึ่งตรงกับวันอาทิตย์ที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2367 การพระราชพิธีเริ่มด้วยการสงฆ์พระมรุธาภิเษก จากนั้นพระองค์เสด็จขึ้นประทับตั้งอัฐทิศรับน้ำอภิเษกครบทั้ง 8 ทิศ ต่อมาเสด็จประทับ ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ ทรงรับพระสุพรรณบัฏ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ และเครื่องอัญญาวุธครบถ้วนตามลำดับ จากนั้นเสด็จขึ้นพระมณฑปเทียรถวายไทยธรรม และเสด็จออกพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานภายใต้พระมหาเศวตฉัตร พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารเข้าเฝ้ากราบบังคมโดยพร้อมเพรียงกัน เจ้าพระยาที่สมุหนายก สมุหกลาโหม และเจ้าพระยาจตุสดมภ์ทั้งสี่ กราบบังคมทูลถวายสรพสิ่งตามตำแหน่งในการพระราชพิธีครั้งนี้ไม่พบหลักฐานการกล่าวพระปฐมบรมราชโองการ พบแต่ “พระราชโองการปฏิสันถาร” ในการเสด็จออกมหาสมาคม ดังความที่ว่า “..เสด็จออกพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานภายใต้พระมหาเศวตฉัตร...ก็ทรงปฏิสันถารโดยสมควร แล้วเสด็จขึ้นข้างในประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ...” (พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 เล่ม 1 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2504:3) ต่อมาจะเป็นพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร ทำวอร์จันท์กราบบังคมทูลถวายสืบสองพระกำนัล และสิ่งของอันเป็นมงคลต่าง ๆ วันรุ่งขึ้นพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารร่วมถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาถวายตัวเป็นข้าทำราชการสนองพระเดชพระคุณแต่พระมหากษัตริย์ จากนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ เียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารค เพื่อให้ราษฎรได้ชื่นชมพระบุญญาบารมีและทรงปฏิบัติพระราชพิธีอื่น ๆ ตามราชประเพณี

กล่าวได้ว่า การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่รัชกาลที่ 1-3 ยังคงสืบเนื่องแบบแผนการพระราชพิธีเดียวกัน โดยมีตำราราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นแบบ ทั้งนี้อาจเนื่องจากทั้ง 3 รัชกาลยังอยู่ในช่วงบริบททางสังคมที่ใกล้เคียงกัน ทำให้ดำเนินการพระราชพิธีไปในแนวทางเดียวกันเน้นการสืบทอดและรักษาความศักดิ์สิทธิ์ตามแบบแผนโบราณราชประเพณี ส่วนที่

ปรับเปลี่ยนก็เป็นเพียงรายละเอียดส่วนย่อยในบางขั้นตอนพิธี อันเป็นไปตามพระราชนิยมส่วนองค์พระมหากษัตริย์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4)

พ.ศ.2394 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นระหว่างวันที่ 12-15 พฤษภาคม พ.ศ.2394 ช่วงเตรียมการพระราชพิธีพระองค์เสด็จเข้าไปในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดเครื่องนมัสการ ทรงศีล ฟังพระสงฆ์ประกาศเทวดา จากนั้นเสด็จไปพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ ฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์และทรงถวายเครื่องไทยทาน ทรงกระทำเช่นนี้ทุกวันก่อนที่วันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก ครั้นถึงวันพฤหัสบดีที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ.2394 ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา ทรงประกอบพิธีสงฆ์พระมรุธาภิเษก ทรงรับน้ำอภิเษกและเครื่องราชกกุธภัณฑ์ จากนั้นทรงประกอบพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรตามลำดับ วันรุ่งขึ้นทรงประกอบพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เมื่อถึงวันอังคารที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2394 พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร

การพระราชพิธีในครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นไปตามขั้นตอนพิธีที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งนี้ก็พบการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกใหม่หลายประการ ทั้งการเพิ่มแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาและการนำธรรมเนียมราชสำนักตะวันตกมาปรับใช้ในพระราชพิธี ดังนี้

1) การแก้ระเบียบปรมาภิไธยที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่าควรจะมีนามแผ่นดินตั้งไว้สำหรับคนทั้งหลายเรียกกันเป็นสามัญทุกรัชกาลจึงทรงบัญญัติโอนโลมต่อพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3 ให้เรียกรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 ว่า “แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก” เรียกรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 2 ว่า “แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” ให้เรียกรัชกาลที่ 3 ว่า “แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” และให้เรียกรัชกาลของพระองค์เองว่า “แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” นามแผ่นดินซึ่งทรงบัญญัติก็เลยใช้เรียกเป็นพระนามสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง 4 พระองค์นอกจากนี้ยังทรงแก้ไขพระปรมาภิไธยของที่จารึกในพระสุพรรณบัฏให้ต่างกันทุกพระองค์ (สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 1 กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2559:99) โดยรัชกาลเลขคู่จะใช้คำว่า “ปรมินทร” ส่วนรัชกาลเลขคี่จะใช้คำว่า “ปรเมนทร” อันเป็นพระราชนิยมที่เริ่มปรากฏใช้ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 สืบเนื่องถึงรัชกาลปัจจุบัน

2) การจัดเตรียมสถานที่ประกอบพระราชพิธีเบื้องต้น โปรดให้ย้ายที่สวดมนต์ของพระสงฆ์ราชาคณะจากพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานองค์ตะวันตกมาสวดมนต์ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณซึ่งเป็นที่ตั้งพระแท่นมณฑลและเป็นที่ทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และจุดเทียนชัย ณ พระที่นั่งอมริน

นทรวิวินิจฉัยส่วนพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานจัดเป็นที่ทำพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงฯ, 2562:69)

3) การเพิ่มพิธีสงฆ์ร่วมกับพิธีพราหมณ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระสงฆ์เป็นพระครูพระปริตร 4 รูป สวดทำน้ำพระพุทธรูปเพิ่มขึ้นอีกคราหนึ่ง การเพิ่มขึ้นตอนการประกาศเทวดาก่อนวันพระฤกษ์ พระมหากษัตริย์ทรงสดับพระสงฆ์ประกาศเทวดา นอกจากนี้ยังให้พระราชาคณะหมู่ใหญ่ย้ายที่สวดมนต์จากพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานองค์ตะวันตกมาสวดมนต์ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เพื่อจะได้ใกล้กับที่ตั้งพระแท่นมณฑลและเป็นที่ยกย่องพระราชาพิธีบรมราชาภิเษก การสวดภาณวารโปรดให้ตั้งระเบียบขึ้นใหม่คล้ายกับพิธีตรุษ ได้แก่ จัดที่พระสงฆ์สวดมนต์ ตั้งเตียงสวดและตู้เทียนชัยในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยอีกแห่งหนึ่ง นิมนต์พระราชาคณะสามัญเพิ่มมาสวดมนต์ 3 วัน ผลัดกันสวดภาณวารคราวละ 4 รูปมีพระราชาคณะผู้ใหญ่นั่งปรก สวดตลอด 3 วัน 3 คืน รวมถึงเพิ่มการถวายไทยธรรมแก่พระสงฆ์ราชาคณะในช่วงก่อนเสด็จออกมหาสมาคม ซึ่งตามธรรมเนียมเดิมไม่ปรากฏพิธีสงฆ์ในขั้นตอนนี้

4) การปรับเปลี่ยนผู้เชิญพระพุทธรูปและผู้ถวายน้ำอภิเษกทั้ง 8 ทิศ จากพราหมณ์เป็นราชบัณฑิตประจำทิศ ส่วนพราหมณ์จะถวายน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ น้ำกลศ นอกจากนี้ยังเพิ่มภาษามคร (บาลี) ในการประกอบพระราชพิธี เช่น การให้ราชบัณฑิตประจำทิศกล่าวคำถวายพระพรถวายแว่นแคว้นแผ่นดิน พระพุทธศาสนา และประชาชนในทิศนั้น ๆ เป็นภาษามครและภาษาไทยเป็นต้น

5) การปรับเปลี่ยนระเบียบแบบแผนการสวมพระมหาพิชัยมงกุฏ จากเดิมพระมหากษัตริย์ทรงรับและส่งต่อให้เจ้าพนักงานอีกทีหนึ่ง แต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระมหाराชครูพราหมณ์ถวายพระมหาพิชัยมงกุฏ พระองค์ทรงรับและทรงสวมพระมหาพิชัยมงกุฏทันที อันเป็นราชประเพณีที่ได้รับอิทธิพลจากราชสำนักยุโรป ซึ่งถือคิดว่าพระมหากษัตริย์จะทรงดำรงสภาวะอันสมบูรณ์สูงสุดก็ต่อเมื่อได้ทรงสวมมงกุฏแล้ว

6) การกล่าวพระปฐมบรมราชโองการเช่นเดียวกับเมื่อครั้งรัชกาลที่ 1 มีปรับเปลี่ยนเฉพาะบางคำ ดังความว่า “ผลฤกษ์ชลธารและสิ่งของ ในแผ่นดินเขตพระนคร ซึ่งหาผู้มีหวงห้ามไม่นั้น ตามแต่สมณพราหมณาจารย์ราษฎรจะปรารภนาเทอญ” (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:107)

7) การเสด็จออกมหาสมาคมเป็นครั้งแรกภายหลังจากการรับเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับบนพระที่นั่งภายใต้ฉัตรพุ่มพวงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายทหารและพลเรือนตลอดจนชาวต่างประเทศที่อยู่ในพระนคร รวมถึงเจ้าประเทศราชทั้งหลายเข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัย

ในการเสด็จออกมหาสมาคม นับเป็นครั้งแรกที่ชาวต่างประเทศได้เข้าร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระมหากษัตริย์ไทย

8) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมชนกนาถและพระบรมราชบุรพการีเสด็จออกประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ครั้นเมื่อทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระอัฐิ จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปถวายบังคมพระบรมศพสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ณ พระมหาปราสาท มณเฑียร (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงฯ, 2562:71)

9) การจัดการพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาก่อนพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งหนึ่งและจัดให้กระทำภายหลังการประกอบพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

10) การเสด็จฯ เลียบพระนคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการจัดเสด็จฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทั้งทางสถลมารคและชลมารคขึ้นเป็นครั้งแรก สำหรับการเสด็จฯ เลียบพระนครทางสถลมารค เปลี่ยนจากการเสด็จฯ รอบพระบรมมหาราชวังเป็นการเสด็จฯ เลียบพระนครไปนมัสการพระรัตนตรัยยังพระอารามสำคัญ ในครั้งนั้นเสด็จไปยังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ขณะเคลื่อนกระบวนพยุหยาตราถึงกองฝรั่งแมนป็นยี่งค้ำนับ 21 นัด อันเป็นธรรมเนียมใหม่ที่เพิ่งมีขึ้น ส่วนการเสด็จฯ เลียบพระนครทางชลมารค ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จพระราชดำเนินไปยังวัดบวรนิเวศวิหารและยังพระราชทานบรมราชานุญาตให้ประชาชนที่ตั่งบ้านเรือนอยู่ริมทางเสด็จพระราชดำเนินเปิดประตูหน้าต่างรับเสด็จฯ ได้ทำให้เกิดธรรมเนียมการตั้งเครื่องสักการบูชาหน้าบ้านเพื่อถวายราชสักการะแด่พระมหากษัตริย์

11) การจัดการพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบการพระราชพิธีอุปราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑามณี เรียกการพระราชพิธีนี้ว่า “พระราชพิธีอุปราชาภิเษก” การพระราชพิธีดำเนินตามแบบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แต่ปรับลดบางขั้นตอนพิธี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำมณฑลพระกระยาसनที่พระองค์ทรงมูรธาภิเษกไปปลุกพระราชทานให้เป็นที่สรองของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ยังพระราชทานน้ำอภิเษก พระนามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า “พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว” พร้อมเครื่องราชูปโภคแก่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

กล่าวได้ว่า การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีทั้งสืบทอดแบบแผนพระราชพิธีตามโบราณราชประเพณี และปรับเปลี่ยนรายละเอียดธรรมเนียมบางประการ ทั้งนี้อาจมาจากหลายปัจจัย อาทิ การพระราชทานนิมส่วนพระองค์ เนื่องจากพระองค์ทรงผนวชเป็นพระภิกษุยาวนานถึง 27 พรรษา ทำให้ทรงเรียนรู้พระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนด้านพุทธศาสนาจึงทรงมีพระปรีชาญาณแตกฉานในทางพระพุทธศาสนา เมื่อพระองค์ประกอบพระราชพิธีบรม

ราชาภิเษกจึงนำพิธีสงฆ์เพิ่มเติมเข้ามาพร้อมกับพิธีพราหมณ์มากขึ้น เช่น ทรงเพิ่มขึ้นตอนการประกาศ เทวดาก่อนวันพระฤกษ์ การเพิ่มภาษามคธในการประกอบพระราชพิธี การเปลี่ยนธรรมเนียมการเสด็จ ฯ เลียบพระนครไปนมัสการพระรัตนตรัยยังพระอารามหลวงสำคัญ ฯลฯ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงสนพระทัยในวิทยาการตะวันตกมาตั้งแต่ก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ จึงทรงคุ้นเคยกับชาวตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษเป็นอย่างมาก ทำให้ทรงทราบถึงธรรมเนียมของราชสำนักอังกฤษ ด้วยเหตุนี้จึงทรงนำมาปรับใช้ในการประกอบพระราชพิธีของพระองค์ เช่น การสวมพระมหากษัตริย์มงกุฎเพื่อแสดงถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์โดยสมบูรณ์ตามแบบประเทศตะวันตก ฯลฯ เมื่อพิจารณาบริบททางสังคมในช่วงเวลานั้นร่วมด้วยจะพบว่า เป็นช่วงการเข้ามาของประเทศไทยตะวันตกมากขึ้น เนื่องจากช่วงเวลาที่พระองค์จะเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นช่วงเวลาเดียวกับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์โลก นั่นก็คือการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก พระองค์จึงทรงมีพระราชวิเทโศบายที่จะเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับชาวต่างประเทศและหัวเมืองต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ชาวต่างประเทศที่อยู่ในพระนคร รวมถึงเจ้าประเทศราชทั้งหลายเข้าเฝ้า ฯ พระมหากษัตริย์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ครั้งแรก พ.ศ.2411 และครั้งหลัง พ.ศ.2416 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จำนวน 2 ครั้ง ครั้งแรกจัดขึ้นในวันพุธที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2411 เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ ในขณะนั้นมีพระชนมพรรษา 15 พรรษา โดยมีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน การพระราชพิธีครั้งนี้ทรงดำเนินตามแบบอย่างการพระราชพิธีเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้งไว้เมื่อทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 20 พรรษา ทรงผนวช หลังจากทรงลาสิกขาแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกครั้งหนึ่งตรงกับวันอาทิตย์ที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2416 ซึ่งการพระราชพิธีครั้งนี้มีทั้งประกอบตามขัตติยราชประเพณีและแก้ระเบียบการพระราชพิธีบางประการ สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ ทรงสอบค้นเกี่ยวกับระเบียบแบบอย่างการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ 5 จากผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการพระราชพิธี ได้ความว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทรงกำหนดตามระเบียบแบบอย่างซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งไว้ บางอย่างทรงตั้งเมื่อครั้งบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ 4 บางอย่างทรงตั้งขึ้นสำหรับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ 5 เป็นคราวแรก (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 5, 2556: 81-112) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) การเพิ่มพิธีตั้งน้ำวงด้ายในพิธีเบื้องต้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสวดมนต์ทำพิธีวงด้ายสายสิญจน์จากพระแท่นมณฑลไปรอบพิธีมณฑลก่อนวันงานพระราชพิธีขึ้นอีก 1 วันเป็นครั้งแรกและได้กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

2) การอัญเชิญพระที่นั่งอัฐทิศ ในคราวที่รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างจำหลักปิดทองขึ้นเป็นของถาวร มาประดิษฐานสำหรับงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ 5 ขึ้นเป็นครั้งแรก และใช้คู่กับพระที่นั่งภัทรบิฐ ซึ่งเจ้าพระยานครศรีธรรมราชสร้างถวายเมื่อครั้งรัชกาลที่ 4

3) การเพิ่มเครื่องตั้งพระแท่นมณฑลที่สร้างขึ้นในครั้งรัชกาลที่ 4 เช่น “หมวดพระเจ้า” เช่น พระแก้วเชียงแสน พระชัยประจำรัชกาลที่ 4 พระนิรันตราย ฯลฯ “หมวดพระราชลัญจกร” เช่น พระราชลัญจกร แต่เดิมตั้งพระอนุโลมทำแท่นตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระราชลัญจกรแทน “หมวดเครื่องพระมูรธาภิเษก” เช่น พระเต้าเบญจครรรกรอง พระเต้าเบญจครรรพห้ำห้อย พระเต้าห้ำกษัตริย์ พระเต้าบัวหยกเขียว ฯลฯ “หมวดพระแสง” เช่น พระแสงศร 3 เล่ม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเครื่องตั้งเคียงพระแท่นมณฑลที่ทรงกระทำตามแบบอย่างเมื่อครั้งรัชกาลที่ 4 เช่น ทรงตั้งตู้เทียนเท่าพระองค์ 1 คู่ เทียนพระมหามงคล 1 คู่ ตั้งปิ่นทองรางเกวียนขนาดย่อม 4 กระบอก ประกอบด้วยปิ่นมหาฤกษ์ มหาชัย มหาจักร และมหาปราบ เพื่อใช้สำหรับยังเป็นฤกษ์ในการพระราชพิธี เป็นต้น

4) การเพิ่มแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์สำหรับพิธีสงฆ์พระมูรธาภิเษกและถวายน้ำอภิเษก ทรงนำน้ำปัญจมหานทีตามตำราพราหมณ์มาจากอินเดีย ทำให้การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งหลังจึงได้นำน้ำปัญจมหานทีมาเจือรวมกับน้ำสงฆ์พระมูรธาภิเษกที่มีมาแต่เดิม

5) การปรับเปลี่ยนพระปฐมบรมราชโองการ เช่น การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งแรก ทรงกล่าวพระปฐมบรมราชโองการว่า “*พรหมพฤกษ์ชลธิ์และสิ่งของในแผ่นดินทั่วอาณาเขตพระนคร ซึ่งหาผู้หวงแหวนมิได้นั้น ตามแต่สมณชีพราหมณาจารย์ราชภูรจะปรารถนาเถิด*” ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งหลัง ทรงเพิ่มคำภาษามครพร้อมกับคำแปล ดังความที่ว่า คำภาษามคร “*อิทานาหิ สพเพลล อุนุมติยา ราชา มุฑราวลิตโต สยามเมสุ อีสสรธาปิจจ รชช กาเรมิ ธุมมิกราช ปเวณิยา อุนุชานามิ ยนต์ สยามวิชิต อปรปริคคหิต ตินกฎฐูทก สมนพราหมณาทโย สพเพ สยามรรฐฐิกา ยถาสุขิ ปริภุณขนต์*” คำแปล “*ครั้งนี้ท่านทั้งปวงพร้อมใจกัน ยอมให้เราเป็นเจ้าครองราชสมบัติได้รับมูรธาภิเษก เป็นใหญ่ในสยามราชภูรวารณาจักรนี้แล้ว เราอนุญาตยอมให้ โดยธรรมิกราชประเพณี พรหมพฤกษ์ชลธิ์สิ่งของใดๆ ในสยามราชภูรวารณาจักรนี้ ซึ่งไม่มีเจ้าของหวงแหวนนั้นตามแต่สมณพราหมณาจารย์ ประชาราชภูรทั้งปวงจะปรารถนาใช้สอยเทอญ*” (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:127, 137)

6) การกราบบังคมทูลจากกงสุลต่างประเทศ ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ผู้แทนชาวต่างประเทศเข้าร่วมการพระราชพิธีและร่วมถวายพระพรชัยมงคลในการเสด็จออกมหาสมาคมเป็นครั้งแรก

7) การสดับพระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกปรากฏขึ้นครั้งแรกในรัชกาลนี้ อันสืบมาแต่พระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการพระราชพิธีครั้งนี้มีเทศน์ 4 วัน วันละ 1 กัณฑ์ คือ พระมงคลสูตร พระรัตนสูตร พระเมตตสูตร และทศพิธราชธรรมกับจักรวรรดิวัตรสูตร

การนำพระธรรมเทศนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกส่วนหนึ่งก็นับเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่สำคัญเกี่ยวกับพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ที่เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเน้นแนวทางหลักที่สำคัญคือการตัดขาดจากกรอบคำอธิบายที่มีได้ตั้งอยู่บนหลักเหตุผลนิยม สัจนิยม และมนุษยนิยม (นฤมล ชีรวัดน์, 2525:145) ก่อปรกกับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคม การล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ส่งผลให้รูปแบบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ให้ความสำคัญกับพระราชสถานะแบบเทวราชาซึ่งยึดถือมาตั้งแต่สมัยอยุธยาไม่อาจแสดงให้เห็นถึงพระราชสถานะที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของพระมหากษัตริย์ได้อย่างสมบูรณ์ จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเพิ่มเติมพระราชพิธีให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ การเลือกใช้ราชธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งของการพระราชพิธีนับว่าสอดคล้องกับบริบทดังกล่าว เนื่องจากหลักธรรมทางพุทธศาสนามีลักษณะของความเป็นเหตุเป็นผล อีกทั้งเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ทรงยึดถือปฏิบัติมาโดยตลอด ในขณะที่วาทะที่ปรากฏในหลักธรรมนั้นก็สะท้อนให้เห็นถึงการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ได้เป็นอย่างดี (ทวิศักดิ์ เผือกสม, 2540:153-171) ดังนั้นการเพิ่มการสดับพระธรรมเทศนาพิเศษเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เห็นพระราชสถานะของกษัตริย์ผู้ทรงธรรมได้อย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้ง 2 ครั้ง มีทั้งสับทอดการพระราชพิธีเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและปรับเปลี่ยนรายละเอียดการพระราชพิธีบางประการตามพระราชนิยม กาลสมัย และบริบททางสังคมด้วยเช่นกัน

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ครั้งที่ 1 พ.ศ.2453 และครั้งที่ 2 พ.ศ.2454 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นเป็น 2 ครั้ง ครั้งแรกเรียกว่า “**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียร**” จัดขึ้นในวันศุกร์ที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2453 อันดำเนินตามโบราณราชประเพณี แต่งการแท้เสด็จเสวยพระนครและการรื่นเริงอื่น ๆ เนื่องจากยังอยู่ในช่วงไว้ทุกข์งานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพ

เสร็จสิ้นจึงทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกครั้งเรียกว่า “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช” จัดขึ้นในวันเสาร์ที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2454 เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองเป็นการรื่นเริงสำหรับประเทศและให้นานาชาติที่มีสัมพันธ์ทางพระราชไมตรีมีโอกาสร่วมการพระราชพิธี มีการเชิญผู้แทนประมุขนานาชาติและราชทูตพิเศษจาก 14 ประเทศมาเข้าร่วมพระราชพิธีครั้งนี้ด้วย

การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียร นอกจากจะดำเนินการตามโบราณราชประเพณีแล้วยังพบการปรับเปลี่ยนรายละเอียดการพระราชพิธีหลายประการ เช่น

1) การเพิ่มสวดมนต์ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย กล่าวคือวันแรกของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ก่อนจะเสด็จไปทรงประกอบพระราชพิธี ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มการสวดมนต์ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ซึ่งเดิมที่เป็นห้องบรรทมของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นไปตามคำแนะนำของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เนื่องจากมีรับสั่งว่าพระที่นั่งแห่งนี้จะเป็นพระที่นั่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะต้องประทับต่อไป

2) การโปรดให้ทำพระชฎามหากฐินใหม่ เนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียรนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งให้พระยาอนุรักษราชมนเฑียร (ม.ร.ว.ป๋ม มาลากุล) ทำพระชฎามหากฐินองค์ใหม่ตามธรรมเนียม ดังความตอนหนึ่งของ**ประวัติต้นรัชกาลที่ 6 (2550:93)** ที่ว่า “...เพราะว่าชฎามหากฐินยอดเดิมนั้นไม่รับกับหัว, และพระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์ต้องทรงทำของพระองค์เองขึ้นใหม่, ซึ่งใช้ทรงตลอดพระชนมายุ และเมื่อสวรรคตก็ทรงพระบรมศพในพระโกศฐู่ไปจนถึงกำหนดจะถวายพระเพลิงจึงเปลื้องออกไปยุบเอาทองหล่อพระฉลองพระองค์..”

3) การเพิ่มผู้ถวายน้ำสรงพระมูรธาภิเษก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชานุญาตให้พระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายในที่ทรงเคารพนับถือได้ถวายน้ำสรงมูรธาภิเษกโดยอนุโลมตามพระราชพิธีรัชดาภิเษก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฝ่ายในถวายน้ำได้เช่นกัน ดังในจดหมายเหตุ**พระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระรามาริบัติศรีสินทร มหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2466:27)** ความว่า “เมื่อพระสงฆ์ถวายน้ำแล้ว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี เสด็จขึ้นทางทิศตะวันออกทรงที่พระชนองแลพระหัตถ์ด้วยพระเต้าศิลายอดเกี้ยว...”

4) การปรับเปลี่ยนพระปฐมบรมราชโองการจากรัชกาลก่อนเป็น “**อิตานาห์ พราหมณาธรรมากร วหนโต พหุโน ชนสส อตถาย ทิตาย สุชาย ธมเมเน สเมเน รชชั กาเรมิ ตุมหากั สปริคคหิตานัน อุปริราชกั อาณั ปสาเรตวา นาโถ หุตวา ธมมิกั รกขาวรณคุดติ สวิทหามิ วิสสุฐา หุตวา ยถาสุขั วิหระถฯ**” คำแปล “**ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชาภิเษกครองแผ่นดินโดยธรรมสมาเสมอ เพื่อ**

ประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน เราแผ่ราชอาณาจักรเหนือท่านทั้งหลายกับโภคสมบัติ เปนที่พึงจัดการปกครองรักษาป้องกันอันเปนครมสืบไป ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบาย เทอญฯ”

5) การเพิ่มให้เจ้ากรมพระตำรวจหลวงเชิญธงไชยราชกระบี่ธนูและธงครุฑพ่าห์ ยืนสองข้างพระราชบัลลังก์เพิ่มขึ้น และเมื่อเปิดพระวิสูตรพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี และข้าทูลละอองธุลีพระบาทยืนถวายคำนับไม่ต้องหมอบถวายบังคม และเปลี่ยนให้เสนาบดีที่ดำรงตำแหน่งเสนาบดีมานานกว่าผู้อื่นเป็นผู้รับฉันทานุมัติกราบบังคมทูล ไม่ต้องให้เสนาบดีแต่ละกระทรวงมากราบบังคมทูลถวายเหมือนในรัชกาลก่อน ข้อความที่กราบบังคมทูลจะเป็นการถวายพระพรชัยมงคลและการแสดงความจงรักภักดี

6) การเพิ่มจำนวนพระธรรมเทศนา เนื่องในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีเทศน์ 4 กัณฑ์ ในการพระราชพิธีครั้งนี้เพิ่มอีก 1 กัณฑ์ คือ พระธรรมเทศนาเทวดาที่สนกถา แต่เทศน์ถวายเพียง 3 วัน สองวันละแรกเทศน์วันละ 2 กัณฑ์ วันที่สามเทศน์ 1 กัณฑ์

7) การยกเลิกราชประเพณีถวาย 12 พระก้านัลในการพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร และทรงเปลี่ยนผู้อัญเชิญเครื่องประกอบพระราชพิธีจากนางราชินิกุลมาเป็นมหาดเล็กทั้งหมด นอกจากนี้ยังทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกประเพณีปล่อยนกโขนเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ส่วนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชที่จัดขึ้นในปี พ.ศ.2454 มีการปรับเปลี่ยนสถานที่ระเบียบวิธีการและวิธีคิดเกี่ยวกับพระราชพิธีหลายประการ ตัวอย่างเช่น

1) การเตรียมทำน้ำอภิเษกที่มาจากมหาเจดีย์สถานอันเป็นหลักในมหานครโบราณในพระราชอาณาจักร 7 แห่ง และน้ำในแต่ละมณฑลสำคัญของภูมิภาคต่าง ๆ อีกจำนวน 10 แห่ง รวม 17 แห่งโดยข้าหลวงเทศาภิบาลจัดให้ราชบุรุษไปปลีกรรมตักน้ำ ณ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์นำมารวมกัน ระเบียบพิธีการทำน้ำอภิเษกในครั้งนี้กลายเป็นแบบแผนในรัชกาลต่อมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน

2) การปรับเปลี่ยนสถานที่ประกอบพระราชพิธี ในการพระราชพิธีครั้งนี้จัดขึ้น ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นสำคัญ ส่วนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรจะจัดการพระราชพิธีที่หมู่พระมหามณเฑียร

3) การเปลี่ยนพระที่นั่งขณะที่ทรงรับเครื่องขัตติยราชกกุธภัณฑ์ จากเดิมทรงประทับ ณ พระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้พระสัปตภูลเศวตฉัตร ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ มาเป็นทรงประทับ ณ พระที่นั่งภัทรบิฐมณฑลรัตนสิงหาสน์ ภายใต้พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

4) การเปลี่ยนช่วงเวลายิงปืนและการย่ำระฆัง ทรงมีพระราชดำริให้ยิงปืนมหาฤกษ์มหาชัยมหาจักร มหาปราบยุค ตามกำลังวัน ยิงปืนใหญ่ 101 นัด และย่ำระฆัง 7 ลาในวัดทั่วพระ

ราชอาณาจักรตอนที่ทรงรับเครื่องขัตติยราชกกุธภัณฑ์ โดยเฉพาะตอนที่พระองค์สวมพระมหากษัตริย์มงกุฎ ซึ่งแต่เดิมจะกระทำเช่นนี้ตอนที่ทรงพระมุรธาภิเษก ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นไปตามธรรมเนียมตะวันตกที่ถือคติว่าพระมหากษัตริย์จะทรงดำรงสภาวะอันสมบูรณ์สูงสุดเมื่อได้ทรงสวมมงกุฎแล้ว ดังนั้นการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมข้างต้นก็เพื่อให้ชาวต่างประเทศที่เข้าร่วมพระราชพิธีเข้าใจการพระราชพิธีมากยิ่งขึ้น

5) ทรงเปลี่ยนสถานที่เสด็จออกมหาสมาคมมาเป็นที่บุษบกบนมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเพื่อให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพารและผู้แทนต่างประเทศร่วมถวายพระพรชัยมงคลได้ทั่วถึง

6) ทรงเพิ่มพิธีประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก พระองค์เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราเป็นพระฤกษ์สู่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงสมทานศิลปะและประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกในที่ชุมนุมสงฆ์ พระสงฆ์เปล่งสังฆวาจารับพระราชกระแสนและสวดถวายพระพรสรุปได้ว่า การปรับเปลี่ยนรายละเอียดการพระราชพิธีในครั้งนี้ ส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นถึงพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะให้การพระราชพิธีทั้งสองครั้งนี้ไม่เหมือนกัน อีกทั้งให้เหมาะกับกลุ่มผู้เข้าร่วมพระราชพิธีที่เป็นชาวต่างประเทศ พระองค์จึงเน้นจัดการพระราชพิธีที่แสดงออกถึงความเป็นอารยะตามหลักสากล ทั้งนี้เพื่อให้ชาวต่างประเทศเข้าใจพระราชพิธีเสด็จขึ้นครองราชสมบัติของพระมหากษัตริย์ไทยชัดเจนยิ่งขึ้น รวมถึงทรงมีพระราชดำริว่า “Coronation” คือ การเผยแผ่เกียรติยศของชาติ (ซัชพล ไชยพร, 2562) ดังนั้นพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงเป็นการแสดงให้เห็นนาประเทศเห็นเกียรติยศของประเทศชาติ ความเป็นรัฐชาติไปพร้อมกับจารีตประเพณีและเอกลักษณ์ชาติที่ได้รับการสืบทอดมาอย่างยาวนาน

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) พ.ศ. 2468 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2468 ลำดับขั้นตอนพิธีดำเนินตามแบบแผนโบราณราชประเพณี แต่ทั้งนี้ก็ปรากฏรายละเอียดในบางขั้นตอนที่เพิ่มเติมและปรับปรุงใหม่ขึ้นด้วยเช่นกัน เช่น

1) การเปลี่ยนเพิ่มสถานที่ตั้งพิธีเสกน้ำ เช่น เปลี่ยนจากวัดมหาธาตุ เมืองเพชรบูรณ์ มาตั้งที่พระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่ และเพิ่มพระลานชัย เมืองร้อยเอ็ดเข้าไปอีกแห่งหนึ่ง

2) การสืบทอดพระปฐมบรมราชโองการรัชกาลก่อนเป็น “*อิทานาหิ พราหมณา ราชภาริวหนโต พุโณ ชนสส อตถาย หิตาย สุขาย ฌมเมน สเมน รชช กาวเรมิ ตุมหากิ สปริคคหิตานิ อูปริราชก้อาณิ ปสาเรตวา นาโถ หุตวา ฌมมิกิ รุกขาวรณคุดติ สวิทหามิ วิสสุฐา หุตวา ยถาสุขิ วิหระชา*” คำแปล “*ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชภาระครองแผ่นดินโดยธรรมสมาเสมอ เพื่อประโยชน์แกือกุล*

และสุขแห่งมหาชน เราแผ่ราชอาณาจักรเหนือท่านทั้งหลายกับโภคสมบัติ เป็นที่พึ่ง จัดการปกครองรักษา ป้องกัน อันเปนนธรรมสืบไป ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบาย เทอญฯ” (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:315)

3) การเพิ่มพิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิบดี พระองค์มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย อ่านประกาศกระแสพระบรมราชโองการพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระเกียรติยศหม่อมเจ้ารำไพพรรณีผู้เป็นพระวรชายาขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี พร้อมด้วยพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์นพรัตน์ราชวรภรณ์และเครื่องราชูปโภคตามตำแหน่งพระอัครมเหสีตามโบราณราชประเพณี นับเป็นสมเด็จพระอัครมเหสี พระองค์แรกที่ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชินีในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (กิตติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2562:135)

4) ในการเสด็จออกมหาสมาคม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร รวมทั้งทูตานุทูตต่างประเทศเข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยเพื่อกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล และถวายความสวามิภักดิ์ โดยมีพระบรมราชานุญาตให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นผู้แทนอ่านคำกราบบังคมทูลเพียงพระองค์เดียว

5) การให้อัครราชทูตพิเศษนานาชาติประเทศเข้าเฝ้าในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทของค์ ตะวันออกเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีเสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศนำคณะทูตานุทูตเข้าเฝ้าพร้อมกัน อัครราชทูตเนเธอร์แลนด์ กราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล พระองค์มีพระราชดำรัสตอบและทรงพระราชปฏิสันถารกับผู้เข้าเฝ้าในครั้งนั้น

6) การเสด็จออกมุขเด็จพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เพื่อให้ราษฎรได้ชื่นชมพระบารมี และเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล ทั้งนี้พระยาเพชรดา (สอาด ณ ป้อมเพ็ชร) สมุหพระนครบาลกราบบังคมทูลพระกรุณาทูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนแทนประชากรราษฎร

7) การปรับลดจำนวนวันฟังพระธรรมเทศนาเหลือ 2 วัน วันแรกจะเป็นพระธรรมเทศนามงคลสูตร รัตนสูตร และเมตตสูตร รวมเป็นหนึ่งกัณฑ์ วันที่สองเทศน์นำเทวดาที่สนกถาทศพิชชาลธรรมและจักรวรรดิวัตรรวมเป็นกัณฑ์เดียว

8) การบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรูปแบบภาพยนตร์ไว้เป็นหลักฐานครั้งแรกของประเทศไทย⁷ (กิตติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2562:135)

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) พ.ศ.2493 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในระบอบประชาธิปไตย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจำนวน 2 วันคือ วันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ.2493 เป็นวันจุดเทียนชัย และวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2493 เป็นวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก ลักษณะการจัดงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกกระทำการครบถ้วนตามโบราณราชประเพณีโดยสำนักพระราชวังยึดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นหลักทั้งนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำและลดขั้นตอนบางอย่างในพระราชพิธีหลวงเพื่อให้เหมาะสมกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย (กิตติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2562:172) ดังนี้

1) การเตรียมน้ำอภิเษก การพระราชพิธีครั้งนี้ตั้งพิธีเสกน้ำพระพุทธมนต์ ณ พุทธเจดีย์สำคัญตามมณฑลทั้ง 18 แห่งเช่นเดียวกับสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ทั้งนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อเรียกจากมณฑลเป็นจังหวัดตามระบอบการปกครองใหม่ เช่น การเปลี่ยนสถานที่ตักน้ำจากวัดพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ เป็นวัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน ดังในการประชุมพิจารณาดำเนินการพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียร เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์พ.ศ.2493 ที่มีมติว่า “การทำน้ำอภิเษกซึ่งแต่เดิมในรัชกาลก่อน ๆ กำหนดไว้ที่วัดพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ เนื่องด้วยเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญเมื่อครั้งที่สยามยังมีการบริหารราชการแบบมณฑล ต่อมาเมื่อยกเลิกระบบมณฑลแล้ว ได้พิจารณาจังหวัดที่มีความเหมาะสมและเกี่ยวข้องกับเจ้านายฝ่ายเหนือจึงมีมติเปลี่ยนเป็นจังหวัดน่านแทน” เป็นต้น

2) การเพิ่มจารึกพระสุพรรณบัฏพระนามสมเด็จพระสังฆราชและพระบรมวงศ์ แต่เดิมนั้นจะจารึกพระสุพรรณบัฏพระปรมาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ และการแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาลเท่านั้น แต่ในรัชกาลนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มจารึกพระสุพรรณบัฏพระนามสมเด็จพระสังฆราชและพระบรมวงศ์ และเปลี่ยนรูปแบบการจัดที่นั่งสำหรับเจ้าพนักงานจากเดิมที่นั่งบนพื้นและจารึกบนตั่งเปลี่ยนเป็นการนั่งโต๊ะแบบสากลจำนวน 8 โต๊ะ

3) การปรับลดพิธีเบื้องต้นเหลือ 1 วัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกพิธีตั้งน้ำวงด้วยการเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษกทำเพียง 1 วัน โดยกระทำพิธีจุดเทียนชัยบูชาพระสยามเท

⁷ ในปี พ.ศ.2548 หอภาพยนตร์ได้จัดให้ภาพยนตร์นี้เป็น 100 ภาพยนตร์ที่คนไทยควรดู และขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภาพยนตร์ของชาติในโครงการขึ้นทะเบียนมรดกภาพยนตร์ของชาติครั้งที่ 1 เมื่อปี พ.ศ.2554 ภาพยนตร์นี้เป็นภาพยนตร์เงียบ ระบบภาพขาว-ดำ (กิตติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2562:135)

วชิราวุฒีมหาเศวตฉัตร และสถานที่เคารพ ในตอนเย็นก่อนทำพิธีประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

4) การเปลี่ยนผู้ถวายน้ำอภิเษก ตามพิธีการดั้งเดิมผู้ทำหน้าที่ถวายน้ำอภิเษกประจำทิศจะเป็นราชบัณฑิตและพราหมณ์ แต่ในการพระราชพิธีครั้งนี้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรและประธานวุฒิสภาเป็นผู้ถวายน้ำอภิเษกในฐานะผู้แทนปวงชนชาวไทย อีกทั้งแปรพระพักตร์สู่ทิศบูรพาซึ่งเป็นทิศของประชาชนเป็นปฐม จากนั้นทรงผันพระองค์เวียนจนครบแปดทิศ

5) การเปลี่ยนระเบียบการถวายพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระมหาราชครูพราหมณ์ถวายนพปฎลมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์แทนการถวาย ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ เป็นเหตุให้ธรรมเนียมการกางกั้นพระเศวตฉัตรเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐเปลี่ยนจากพระบวรเศวตฉัตรเป็นนพปฎลมหาเศวตฉัตร (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกากระจายเสียงฯ, 2563:144)

6) การเปลี่ยนพระปฐมบรมราชโองการ อันเป็นคำปฏิญาณในการขึ้นครองราชย์ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ทรงใช้คำว่า “ครองแผ่นดิน” ซึ่งสอดคล้องกับพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญและตามวิถีประชาธิปไตยที่มีอังกฤษเป็นต้นแบบว่าพระมหากษัตริย์ทรงปกครอง แต่ไม่ได้ปกครอง (ธงทอง จันทรางศุ, 2562) อีกทั้งเป็นพระราชสัตยาธิษฐานที่จะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจปกครองราชอาณาจักรไทยโดยทศพิธราชธรรมเพื่อยังประโยชน์สุขแก่อาณาประชาราษฎร์

7) การยกเลิกการเชิญธงไชยกระบี่ชูและธงครุฑพ่าห์ขณะที่พระองค์ประทับพระที่นั่งพุดตานกาญจจินทาสถาบันพระราชบัลลังก์

8) การถวายพระพรชัยมงคลในการเสด็จออกมหาสมาคม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร กราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลแทนพระบรมวงศานุวงศ์จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีกล่าวถวายพระพรในนามคณะรัฐมนตรีและข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ ประธานรัฐสภากล่าวถวายพระพรในนามประชาชนเพื่อให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังเปลี่ยนให้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกันภายหลังการสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

9) การงดการเสด็จฯ เลียบพระนคร แต่ทั้งนี้ทรงจัดเป็นกระบวนราบใหญ่ประทับพระที่นั่งราชยานพุดตานทอง เสด็จพระราชดำเนินจากเกยหน้าพระทวารเทเวศร์รักษา พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยไปประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามในวันประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

กล่าวได้ว่าการประกอบพระราชพิธีครั้งนั้นนอกจากจะปฏิบัติตามแบบแผนพระราชพิธีโบราณราชประเพณีแล้วยังปรับเปลี่ยนรายละเอียดในบางขั้นตอนพิธีเพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยและเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพระราชพิธีมากยิ่งขึ้น

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 10)

พ.ศ.2562 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกระหว่างวันที่ 4-6 พฤษภาคม พ.ศ.2562 ซึ่งวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษกจะตรงกับวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ.2562 ลักษณะการพระราชพิธีดำเนินตามแบบโบราณราชประเพณี ทั้งนี้ได้จัดแบ่งการพระราชพิธีออกเป็น 3 ส่วน คือ พระราชพิธีเบื้องต้น พระราชพิธีเบื้องกลาง และพระราชพิธีเบื้องปลาย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) พระราชพิธีเบื้องต้น เริ่มด้วยพิธีเตรียมน้ำอภิเษกและน้ำสรงพระมูรธาภิเษกจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ตามโบราณราชประเพณี และพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล ตลอดจนจารึกพระสุพรรณบัฏพระบรมวงศ์ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

2) พระราชพิธีเบื้องกลาง ประกอบด้วยหลายขั้นตอนพิธีเริ่มจากการถวายราชสักการะพระบรมราชานุสรณ์ พระลานพระราชวังดุสิตและพระปฐมบรมราชานุสรณ์ สะพานพระพุทธยอดฟ้ากับศาลหลักเมือง และเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณและพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พิธีสรงพระมูรธาภิเษก การรับน้ำอภิเษกจากผู้แทนทั้ง 8 ทิศ การรับเครื่องเฉลิมพระบรมราชอิสริยยศอันประกอบด้วยเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ เครื่องขัตติยราชวราภรณ์ เครื่องราชูปโภคและพระแสงราชศัตราวุธ ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ การสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีพระราชทานสุพรรณบัฏ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเครื่องราชอิสริยยศราชูปโภค การเสด็จออกมหาสมาคมรับการถวายพระพรชัยมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย การประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และเสด็จพระราชดำเนินไปถวายราชสักการะพระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช ณ ปราสาทพระเทพบิดร และถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระอัฐิ สดับปกรณ์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ส่วนการพระราชพิธีลำดับสุดท้ายในวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก คือ พระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

ในวันต่อมาจะเป็นพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธย พระนามาภิไธย และสถาปนาพระฐานันดรศักดิ์พระบรมวงศ์ จากนั้นเสด็จฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคจากพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาทไปยังวัดบวรนิเวศ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ส่วนการพระราชพิธีวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ.2562 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เสด็จออก ณ สีหบัญชร พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท เพื่อให้พสกนิกรเข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล จากนั้นเสด็จออก ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้คณะทูตานุทูตและกงสุลต่างประเทศเข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล

3) พระราชพิธีเบ็องปลาย เป็นการเสด็จฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งนี้ พบการปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางประการ เช่น

1) การเพิ่มแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีกรรมตักน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของทุกจังหวัดทั่วราชอาณาจักร สำหรับน้ำสรองพระมูรธาภิเษก มาจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ 9 แห่งประกอบด้วยน้ำจาก 4 สระแห่งจังหวัดสุพรรณบุรี และแม่น้ำสำคัญ 5 สาย เรียกว่า “เบญจสุทธคงคา” ส่วนน้ำอภิเษก มาจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ 108 แห่ง อันประกอบด้วยแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของ 76 จังหวัด และอีกหนึ่งแห่งจากกรุงเทพมหานคร ณ หอศาสตราคมในพระบรมมหาราชวัง

2) การนำธรรมเนียมการขนานพระนามแผ่นดินกลับมาใช้อีกครั้ง โดยรัชกาลนี้มีพระนามแผ่นดินว่า “พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว” และยังเฉลิมพระนามาภิไธยสมเด็จพระบรมราชินีให้มีสร้อยพระนามขึ้นเป็นครั้งแรก

3) การเปลี่ยนพระปฐมบรมราชโองการ อันเป็นคำปฏิญาณในการขึ้นครองราชย์ว่า “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป”

4) การแสดงพระธรรมเทศนา 1 วัน ทรงสดับพระธรรมเทศนาทศพิธราชธรรมจริยาภกา พระผู้เทศน์ถวายคือสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นต้น

5) การถ่ายทอดสดเหตุการณ์ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกผ่านสถานีโทรทัศน์โดยเชื่อมสัญญาณต่อจากโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย และยังเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์เป็นครั้งแรก มีการจัดทำเว็บไซต์ <http://www.phralan.in.th/coronation/> เพื่อนำเสนอรายละเอียดการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2562 โดยคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในเว็บไซต์มีทั้งข้อมูลภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมถึงจัดทำคู่มือประชาชนและสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ครบทุกขั้นตอน

สรุปได้ว่า การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์มีทั้งสืบทอดแบบแผนโบราณราชประเพณีและปรับเปลี่ยนขั้นตอนพิธีไปตามพระราชนิยม กาลสมัย และบริบททางสังคมมาอย่างต่อเนื่อง ความน่าสนใจคือการเปลี่ยนแปลงลักษณะการพระราชพิธีในแต่ละรัชสมัยย่อมส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยตรงอันจะเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาวิจัยบทที่ 5 ต่อไป

2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

สมัยรัตนโกสินทร์พบหลักฐานกล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติของพระมหากษัตริย์ และการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นจำนวนมาก ทั้งในเอกสารทางประวัติศาสตร์ อาทิ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ฯลฯ และพบการสร้างสรรคกลุ่มตัวบทวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นแกนหลักของเรื่อง ทั้งแต่งเพื่อใช้ประกอบในแต่ละขั้นตอนพระราชพิธี และแต่งเพื่อบันทึกรายละเอียดและเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธี อีกทั้งยังสร้างสรรคกลุ่มตัวบทอย่างต่อเนื่องตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวได้ว่าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณคดี ทั้งเป็นส่วนสำคัญต่อการดำเนินพระราชพิธีและสร้างการรับรู้ถึงสาระสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อันแสดงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์และย้ำเตือนความทรงจำเกี่ยวกับการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ในแต่ละรัชสมัย

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพระราชพิธีบรมราชาภิเษกกับการสร้างสรรค์วรรณคดีทำให้พบวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ วรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ที่เรียกว่า “วรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก” และพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นส่วนหนึ่งของวรรณคดี ที่เรียกว่า “วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก” ซึ่งวรรณคดีแต่ละประเภทล้วนมีวัตถุประสงค์และมีความสัมพันธ์กับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในลักษณะที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทั้ง 2 ลักษณะตามลำดับเพื่อปูพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณคดีประเภทนี้ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

เนื่องด้วยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีสำคัญยิ่งต่อการสถาปนาพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์อย่างเป็นทางการ จึงทำให้มีขั้นตอนพิธีอันซับซ้อน ซึ่งในแต่ละขั้นตอนพิธีพบว่ามีวรรณคดีที่ใช้อ่านหรือขับเห่ในขณะที่ประกอบพิธี เพื่อทำหน้าที่สื่อสารในพิธีและช่วยให้ดำเนินพิธีไปอย่างราบรื่นสมบูรณ์ สามารถจัดแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มคำประกาศการพระราชพิธี 2) กลุ่มคำกราบบังคมทูลและคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคล 3) กลุ่มประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี 4) กลุ่มพระธรรมเทศนา และ 5) กลุ่มกาพย์เห่เรือ ดังพิจารณาได้จากตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 จำนวนกลุ่มวรรณคดีที่ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

ขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก	จำนวนกลุ่มตัวบทประกอบพระราชพิธี	กลุ่มตัวบทที่ใช้ประกอบการพระราชพิธี
ขั้นเตรียมการพระราชพิธี	1 กลุ่ม	คำประกาศเทวดา/คำประกาศการพระราชพิธี
ขั้นพิธีเบื้องต้น	1 กลุ่ม	คำประกาศเทวดา/คำประกาศการพระราชพิธี
ขั้นพิธีบรมราชาภิเษก	1 กลุ่ม	คำกราบบังคมทูล
ขั้นพิธีเบื้องปลาย	3 กลุ่ม	คำกล่าวถวายพระพรชัยมงคล
		ประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี
		พระธรรมเทศนา
การเสด็จ ฯ เสด็จพระนครและการอันต่อเนื่องจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษก	2 กลุ่ม	ภาพยนต์เหวี่ยง
		คำประกาศเทวดาถวายราชสักการะ

จากตารางข้างต้น จะเห็นว่าในแต่ละขั้นตอนพิธีจะมีวรรณคดีที่ใช้ประกอบพิธีเพื่อให้ดำเนินพิธีไปอย่างราบรื่นสมบูรณ์ ในบางขั้นตอนพิธีก็พบวรรณคดีประกอบพระราชพิธีมากกว่า 1 กลุ่ม ดังจะกล่าวในรายละเอียดของแต่ละกลุ่มตัวบทให้เห็นต่อไปนี้

2.2.1.1 กลุ่มคำประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

“ประกาศการพระราชพิธี” ประกอบขึ้นจากคำว่า “ประกาศ” กับคำว่า “พระราชพิธี” ราชบัณฑิตยสถาน (2556:700) ได้ให้ความหมาย “ประกาศ” ว่า ป่าวร้อง แจ้งให้ทราบ เช่น ประกาศงานบุญ งานกุศล น.ข้อความที่แจ้งให้ทราบทั่วกัน เช่น ประกาศของวัด ประกาศของบริษัท (กฎ)ข้อความที่ทางราชการแจ้งให้ประชาชนทราบหรือวางแนวทางให้ปฏิบัติ เช่น ประกาศพระบรมราชโองการประกาศกระทรวง ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ส่วนคำว่า “พระราชพิธี” หมายถึง พิธีการที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ตามกำหนดที่เป็นแบบแผนราชประเพณีสืบมาแต่โบราณหรือการพระราชพิธีที่มีพระราชประสงค์ให้จัดทำขึ้น (กรมศิลปากร, 2525:165)

“ประกาศการพระราชพิธี” จึงเป็นวรรณคดีสำหรับการขับอ่าน เพื่อแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับพระราชพิธี เช่น ความเป็นมาของพระราชพิธี จุดมุ่งหมายของพระราชพิธี รายละเอียดของพระราชพิธี เป็นต้น ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้ร่วมพระราชพิธีรับรู้ทั่วกัน สอดคล้องกับความหมายตามคำเรียกขานวรรณคดีประเภทดังกล่าวว่า “ประกาศ” (ชัยรัตน์ พลमुख, 2552:20)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มีลายพระหัตถ์กล่าวถึงความเป็นมาของประกาศการพระราชพิธีและประเภทของประกาศว่าแบ่งออกเป็น “ประกาศมนุษย์” กับ “ประกาศเทวดา” ไว้ใน **สาสน์สมเด็จพระเจ้า 4 (2536:129) ที่ว่า**

ประกาศต่าง ๆ ย่อมมีมานานแล้ว คันรากลแก้วมีอยู่สองทาง คือ ประกาศเทวดาอย่างหนึ่ง ประกาศมนุษย์อย่างหนึ่ง ประกาศเทวดานั้นแรกที่เดียวกัก็มีมนตรี เป็นคำสรรเสริญเทวดา เชิญมาให้ทำอะไรให้ตามความปรารถนา มีมาในคัมภีร์พระเวทเพนประเดิม แล้วแจกออกมาเป็น โองการแข่งน้ำโองการดำน้ำลุยเพลิง บุษานพเคราะห์สุดดีสังเวย สักเคเชิญเทวดามาฟังธรรม ประกาศบรมราชาภิเษกต่อจากสักเคประกาศพิธีตรัสและอื่นอีกเหล่านี้เป็นแขนงมนตร์ทั้งสิ้น ส่วน ประกาศมนุษย์มีการตีกลองร้องปาวหรือตีฆ้องร้องปาวเพนประเดิม...

จากความข้างต้น จะเห็นว่าที่มาของประกาศการพระราชพิธีนั้นมาจากคำสรรเสริญ เทวดาเพื่อกล่าวเชิญเทพยดาเข้าร่วมเป็นสักขีพยานในมณฑลพิธีและบันดาลให้สมปรารถนา ดังใน คัมภีร์พระเวทเมื่อราชสำนักไทยรับคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์เข้ามาเพื่อความศักดิ์สิทธิ์และความ สูงส่งของสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงแต่งโองการสำหรับขับอ่านในพระราชพิธีต่าง ๆ และพัฒนามาสู่บท สุดดีสังเวย บทชุมนุมเทวดาและประกาศการพระราชพิธีต่าง ๆ กล่าวได้ว่าตัวบทแต่ละประเภทล้วนมี รากฐานมาจากมนตร์ที่ใช้สวดสรรเสริญเทวดาของฮินดูทั้งสิ้น

การประกอบพระราชพิธีของราชสำนักสยามนั้น นอกจากจะยึดแบบแผนและ ขั้นตอนในการประกอบพระราชพิธีอย่างเคร่งครัดตามตำราแล้ว การสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พระราช พิธียังเป็นเรื่องที่ขาดไม่ได้ ด้วยเหตุนี้การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ร่วมรับรู้ จึงปรากฏขั้นตอนหนึ่งของการ ประกอบพระราชพิธีวรรณคดีประเภทประกาศการพระราชพิธี จึงถือกำเนิดขึ้นเพื่อสื่อสารให้สิ่ง ศักดิ์สิทธิ์รับรู้ อีกทั้งร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธี พร้อมใช้อำนาจอันไร้ขีดจำกัดบันดาลให้เกิด ความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของพระราชพิธีนั้น ๆ (บาหยัน อิมสำราญ, 2559:53)

จากการศึกษาวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบว่า ประกาศการพระราช พิธีปรากฏใช้ครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและต่อเนื่องมาจนถึงรัชกาล ปัจจุบันเป็นกลุ่มตัวบทเดียวที่นำมาใช้ทั้งในชั้นเตรียมการพระราชพิธี ชั้นพิธีเบื้องต้น และชั้นพิธีเบื้อง ปลายโดยเฉพาะการอันต่อเนื่องจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รวมทั้งสิ้น 14 ฉบับ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 จำนวนประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ จำนวน 14 ฉบับ		
รัชสมัย	เตรียมการพิธีและพิธีเบื้องต้น	การพระราชพิธีอันต่อเนื่อง
ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมัยรัชกาลที่ 4 (จำนวน 1 ฉบับ)	1. ประกาศเทวดาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 4	ไม่ปรากฏ
ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมัยรัชกาลที่ 5 ครั้งที่ 1 (จำนวน 1 ฉบับ)	1. ประกาศเทวดาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5	ไม่ปรากฏ
ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมัยรัชกาลที่ 6 ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2	1. คำประกาศเทวดาในงานพระราชพิธี บรมราชาภิเษก รัชกาลปัจจุบันนี้	1. ประกาศเทวดาพระปฐมเจดีย์ ใน รัชกาลปัจจุบันนี้

ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ จำนวน 14 ฉบับ		
รัชสมัย	เตรียมการพิธีและพิธีเบื้องต้น	การพระราชพิธีอันต่อเนื่อง
(จำนวน 9 ฉบับ)	2. ประกาศเทวดาเริ่มปริภาวนาพิธี ทำน้ำพระกระยาसनางงาน พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช 3. คำประกาศเทวดาในงานพระราชพิธี บรมราชาภิเษกสมโภช ในรัชกาล ปัจจุบันนี้	2. ประกาศเทวดาบูชาพระพุทธชินราช พิศณุโลกในรัชกาลปัจจุบันนี้ 3. ประกาศเทวดาบูชาพระพุทธบาทใน รัชกาลปัจจุบันนี้ 4. ประกาศเทวดาพระรัตนครศรี ธรรมราช ในรัชกาลปัจจุบันนี้ 5. ประกาศเทวดาพระธาตุหริภุญไชย ในรัชกาลปัจจุบันนี้ 6. ประกาศเทวดาพระธาตุพนมใน รัชกาลปัจจุบันนี้
ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมัยรัชกาลที่ 7 (จำนวน 1 ฉบับ)	1. ประกาศเทวดาในการพระราชพิธี บรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 7	ไม่ปรากฏ
ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมัยรัชกาลที่ 9 (จำนวน 1 ฉบับ)	1. ประกาศการพระราชพิธี บรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 9	ไม่ปรากฏ
ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมัยรัชกาลที่ 10 (จำนวน 1 ฉบับ)	1. ประกาศการพระราชพิธี บรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 10	ไม่ปรากฏ

ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนับเป็นวรรณคดีประกอบพระราชพิธีที่สำคัญและอยู่ในฐานะตัวบทศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากนำไปอ่านในหลายขั้นตอนพิธี โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อสื่อสารบอกกล่าวแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้เทพยดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้เข้าร่วมพระราชพิธีได้รับรู้ทั่วกัน อีกทั้งยังช่วยให้การประกอบพิธีดำเนินไปอย่างราบรื่นสมบูรณ์และเกิดสวัสดิมงคล

ผู้แต่งและผู้เรียบเรียงประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบทั้งที่ระบุนามผู้แต่งและไม่ระบุนามผู้แต่ง ส่วนใหญ่จะระบุนามผู้แต่งไว้ชัดเจน โดยผู้รวบรวมจะระบุนามต่อจากชื่อประกาศการพระราชพิธีแต่ละฉบับทำให้สามารถจัดแบ่งกลุ่มผู้แต่งและผู้เรียบเรียงประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ พระมหากษัตริย์ พระภิกษุสงฆ์ และอาลักษณ์ ดังนี้

1) **พระมหากษัตริย์** ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกฉบับแรกเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังคำอธิบายของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรินทร์ที่ว่า “ประกาศบรมราชาภิเษกนี้ ค้นพบแต่รัชกาลที่ 4 เบนต้นเดิม รัชกาลก่อนขึ้นไปไม่เคยพบเลย เข้าใจว่าไม่มีพิมพ์ขึ้นเมื่อรัชกาลที่ 4 พบทั้งร่างก่อนแล ร่างหลัง ร่างก่อนนั้น เข้าใจว่า สมเด็จพระปฐมยุธิ์ร่างถวายแล้วมีพระกระแสแก้ไข ฯ” (ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:39) จากคำอธิบายข้างต้นทำให้ทราบว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงร่วมแก้ไขประกาศเทวดาบรมราชาภิเษกรัชกาลที่

4 โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสเป็นผู้ร่างถวาย ดังนั้นประกาศฉบับนี้จึงกลายเป็นต้นแบบในการแต่งประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลต่อมา

2) **พระภิกษุสงฆ์** เป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญทั้งการแต่งประกาศการพระราชพิธีและอ่านประกาศการพระราชพิธี พระภิกษุสงฆ์ที่แต่งประกาศการพระราชพิธีมักจะเป็นพระบรมวงศานุวงศ์เช่น “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส” ทรงพระนิพนธ์ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 6 จำนวน 2 ฉบับ ได้แก่ **ประกาศเทวดาเริ่มปริภาวนาพิธี ทำน้ำพระกระยาसनานสงในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช และคำประกาศเทวดาในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช รัชกาลที่ 6** นอกจากนี้พบผู้แต่งที่เป็นพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่ ได้แก่ “พระศาสนโสภณ (จวน อุฏฐายี)” วัดมกุฏกษัตริยาราม ซึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกพระองค์ที่ 16 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นผู้แต่ง**ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 9** เป็นต้น

3) **อลักษณ์** เป็นผู้ที่มีหน้าที่ทางหนังสือในราชสำนัก จึงมีหน้าที่โดยตรงในการแต่งประกาศการพระราชพิธีตามแต่ที่พระมหากษัตริย์จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งขึ้น เพื่อนำไปใช้อ่านขณะประกอบในแต่ละขั้นตอนพิธี จากการศึกษาพบอลักษณ์ 1 ท่าน คือ “หลวงธรรมาภิมณฑ์ (ถึก)”⁸ รัชมการในกรมราชบัณฑิต แต่งประกาศเทวดาถวายราชสักการะในมหาเจดีย์สถาน 6 แห่ง ได้แก่ **ประกาศเทวดาพระปฐมเจดีย์ ประกาศเทวดาบูชาพระพุทธชินราช พิศณุโลก ประกาศเทวดาบูชาพระพุทธบาทประกาศเทวดาพระธาตุนครศรีธรรมราช ประกาศเทวดาพระธาตุนครศรีธรรมราช และประกาศเทวดาพระธาตุนครศรีธรรมราช** เพื่อนำไปใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 6 เป็นต้น

จากการศึกษาข้างต้น พบข้อสังเกตที่น่าสนใจ 2 ประการ ประการแรก คือ กลุ่มผู้แต่งจะเป็นกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือมีหน้าที่โดยตรงกับพระราชพิธีและเป็นผู้ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ เช่น กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ หรือกลุ่มข้าราชการตำแหน่งอลักษณ์ ซึ่งเปรียบเสมือนราชเลขาการของพระมหากษัตริย์ มีหน้าที่ดูแลเอกสารต่าง ๆ ของราชสำนัก อีกทั้งยังเป็นผู้เข้าใจรายละเอียดการพระราชพิธีและมีความสามารถด้านการประพันธ์ ดังนั้นผู้แต่งจึงสามารถแต่งประกาศเพื่อบอกกล่าวสาระสำคัญของพิธีได้อย่างเหมาะสมและเป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ กลุ่มผู้แต่งและกลุ่มผู้อ่านประกาศการพระราชพิธีมักจะเป็นกลุ่มบุคคลเดียวกันนั่นก็คือ กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ ทำให้สามารถสร้างสรรค์ตัวบทที่เหมาะสมแก่การนำไปอ่านในพิธีได้อย่างไพเราะงดงามน่าฟัง เมื่อพระภิกษุสงฆ์นำไปอ่านในพิธี ยิ่งทำให้ประกาศการ

⁸ เริ่มรับราชการตำแหน่งเสมียนในกรมศึกษาธิการ ในสมัยรัชกาลที่ 5 และได้บรรดาศักดิ์สูงสุดคือหลวงธรรมาภิมณฑ์รับราชการในกรมราชบัณฑิต (สยาม ภัทรานุประวัติ, 2553:101)

...เทพยท้าวทั้งหลายจงพร้อมกันบริบาลถวายพระพรพรอ้านวยไชย ให้เจริญพระราชศิริสวัสดิ
 วัฒนา จงไพบูลย์พระราชกฤษฎาติเรกยศ **ปรากฏ**แผ่ไพศาลไปในนานา**ประเทศ** ทุกเขตชั้นธสี
 มารอา**พระเดช** ปราศจากสรรพโทษ**เทพย**าธิ**ทุกข** จงเสวยไอสุริย**ศุข**ที่ขมายสมบูรณภูลพิพัตย์
 โยค **นฤ**โตกนิรันตราย....

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:34)

นอกจากนี้ พบการใช้คำประพันธ์ร้อยแก้วแบบมีสัมผัส มีลักษณะคล้ายร้อยยาว มีการ
 ใช้คำสัมผัสเชื่อมเนื้อความระหว่างช่วงการเว้นวรรค แต่ไม่ปรากฏสัมผัสระหว่างวรรคสม่ำเสมอเท่ากับ
 ร้อยยาวเพราะบางช่วงก็ไม่เชื่อมสัมผัสกัน ผู้แต่งจะเน้นเรียงร้อยคำเพื่อสื่อความอย่างต่อเนื่อง เน้น
 พรรณนารายละเอียดของพระราชพิธี ดังใน**ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 9** ที่ว่า

...กาลบัดนี้ พระราชวงศานวงศ์ คณะองคมนตรี รัฐบาล รัฐสภาและสมณะ พราหมณา
 จารย์มีสมานฉันท์ประชุมกันทั้งพระราชพิธีถวายพระบรมราชาภิเษกแต่สมเด็จพระบพิตร พระราช
 สมภารพระองค์ ซึ่งเสด็จผ่านพิภพลองพระองค์ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชสืบสุริยสันตติวงศ์...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:473-474)

จากการศึกษารูปแบบคำประพันธ์ที่แต่งคำประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะ
 เห็นว่าผู้แต่งสืบทอดขนบรูปแบบการประพันธ์วรรณคดีประเภทโองการ ดังจะเห็นได้จากการเลือกใช้คำ
 ประพันธ์ประเภทร้อยแก้วเป็นหลักในการแต่ง เนื่องจากมีความยืดหยุ่นเรื่องจำนวนคำภายในวรรคและการ
 รับส่งสัมผัสทำให้สามารถให้รายละเอียดเนื้อความได้อย่างต่อเนื่อง การร้อยสัมผัสในแต่ละบทยังช่วย
 สร้างเอกภาพและทำให้บทประพันธ์มีความไพเราะมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้แต่งยังเลือกใช้คำประพันธ์
 ร้อยแก้วที่มีสัมผัสคล้ายร้อยยาวมาใช้แต่งร่วมด้วย โดยจะส่งสัมผัสระหว่างบทในบางช่วงเพื่อสร้างความ
 คล้องจองต่อเนื่องของเสียง กล่าวได้ว่ารูปแบบการประพันธ์ที่แต่งประกาศการพระราชพิธีบรม
 ราชาภิเษกเหมาะกับบริบทการนำมาใช้ประกอบในพระราชพิธี เมื่อนำมาขับอ่านในพระราชพิธี นอกจาก
 จะสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีแล้วยังช่วยถ่ายทอดสาระสำคัญของพระราชพิธีได้อย่างต่อเนื่อง ผู้รับสาร
 เข้าใจความโดยตลอดอีกด้วย

เนื้อหาและการเรียบเรียงคำประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จัดแบ่งได้
 เป็น 3 ส่วน คือ ส่วนตอนต้น ตอนกลางและตอนท้ายประกาศ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนต้นประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แตงนำบทคาถาขุมนุมเทวดามา
 กล่าวอัญเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาร่วมประชุม เป็นสักขีพยาน และรับฟังประกาศการพระราช
 พิธีในครั้งนี้ นับเป็นการสืบทอดขนบการแต่งวรรณคดีประเภทโองการที่มักจะขึ้นต้นด้วยบทนมัสการ

เทพเจ้าและบทอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังที่พบในตอนต้นของ **ลิลิตโองการแข่งน้ำ**⁹ เช่นเดียวกัน ดังจะยกตัวอย่างเนื้อหาตอนต้นของประกาศการพระราชพิธีให้เห็นต่อไปนี้

1) การขึ้นต้นด้วยคาถาภาษาบาลีบทสวดพระปริตร บทชุมนุมเทวดา เนื่องด้วยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดสาธยายบทพระพุทธรูปในพิธี โดยถือกันว่าพระพุทธรูปมนต์ หรือที่เรียกว่า “พระปริตร” เป็นถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกันคุ้มครองรักษาและป้องกันภัยอันตราย ด้วยเหตุนี้ผู้แต่งจึงขึ้นต้นประกาศการพระราชพิธีด้วยคาถาภาษาบาลีบทสวดพระปริตร¹⁰ จากนั้นแปลความเป็นภาษาไทย เพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลในการประกอบพิธี ดังใน **ประกาศเทวดาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5** ที่ว่า

๑ สรัชฌ์ สเสณ สพันธ์ นรินทร์ ปริตต์ตานุกาโว สทาร์กัชตุติ ผริตวาน เมตต์ สเมตต้า ภทน์ ตาววิกัชิตต์จิตต์ตา ปริตต์ต ภณันตุ ฯ

๑ ภทน์ตา ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าของทั้งหลาย นิมนต์พระผู้เป็นเจ้าของจักรวาลให้ฟังขาน จงกอบด้วยเมตตาจิตแผ่เมตตาพรหมวิหารไปในราชสกุล แล้วจึงสำแดงซึ่งปริตร ด้วยอธิษฐาน จิตรว่าปริตต์ตานุกาโว อันว่าอานุภาพปริตรนี้ จงคุ้มครองป้องกันรักษา สมเด็จพระบรมกระษัตริย์ กับทั้งโอรสธิดาสมมติและพระบรมราชวงษานุวงศ์ เสนาพสกมาตย์ให้ปราศจากสรรพภัยอันตราย เจริญศุขสิริสวัสดิ์ เปนนิจพิชิตกาลนิรันดรเทอญ ฯ

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:46)

จากคาถาข้างต้น ผู้แต่งนำบทสวดมนต์เจ็ดตำนานมาขึ้นต้นประกาศ ความสำคัญของคาถาบทนี้ก็เพื่อต้องการกล่าวเชิญท่านผู้เจริญทั้งหลาย ผู้มีเมตตา ตั้งใจสวดพระปริตร แผ่เมตตาริจิตอธิษฐานเพื่อถวายแด่องค์พระมหากษัตริย์ ขออานุภาพแห่งพระปริตร จงปกป้องคุ้มครอง พระมหากษัตริย์รวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์และเสนาอำมาตย์ ให้ปราศจากภัยอันตรายและมีแต่ความ สวัสดิมงคล

ลำดับต่อมาเป็น “**บทคาถาชุมนุมเทวดาสิบสองตำนาน**” บทสวดนี้พระสงฆ์จะนำมา สวดก่อนที่จะเริ่มพิธี ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการกล่าวเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จาก ณ ทั่วทุกแห่งหนมาร่วม

⁹ หนังสืออ่านโองการแข่งน้ำ : ฉบับวิเคราะห์และถอดความ ของชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต (2547:204-206) ที่แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ส่วน ได้แก่ บทนมัสการเทพเจ้า การกล่าวถึงกำเนิดจักรวาลและสมมติราชา บทอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คำสาปแช่งผู้ทรยศ บทอวยพรผู้ซื่อสัตย์ จงรักภักดีและบทเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์

¹⁰ คาถาภาษาบาลีบทสวดพระปริตรหรือสวดมนต์เจ็ดตำนาน หมายถึง การสวดพระปริตร หรือสวดพระพุทธรูปมนต์ที่พระสงฆ์ใช้สวด เพื่อให้พุทธธานุภาพในทางคุ้มครองป้องกัน การที่ได้ชื่อว่าเจ็ดตำนานเพราะเป็นที่รวมพระสูตรและพระปริตรที่เป็นตำนานด้วยกัน 7 ตำนาน ได้แก่ มงคลสูตร รัตนสูตร เมตตสูตร ชันธปริตร โมรปริตร รัชคคสูตร อาถรรพณ์ปริตร ส่วนสิบสองตำนานนั้นเพิ่มวิภูฏปริตร อังคุลิมาลปริตร โพรหมังคปริตร อกายปริตร ขยปริตร ให้เป็น 12 ตำนาน (พระธรรมกิตติวงศ์, 2551:175)

ประชุมเป็นสักขีพยานในมณฑลพิธีและรับฟังประกาศ พร้อมทั้งแสดงไมตรีจิตของผู้สวด การกล่าวเชิญ เช่นนี้เป็นไปตามความเชื่อว่ามีเหล่าเทวดามาพร้อมกันร่วมประชุมและฟังประกาศจะช่วยให้การพระราชพิธีดำเนินลุล่วงเกิดสวัสดิมงคล ปราศจากสิ่งไม่เป็นมงคลเกิดขึ้นขณะประกอบพิธี อีกทั้งช่วยคุ้มครองให้ผู้เข้าร่วมพระราชพิธีรอดพ้นจากภยันตรายต่าง ๆ คาถาบทนี้จึงสอดคล้องกับสภาพภาพของตัวบทที่ใช้สื่อสารกับผู้เข้าร่วมพิธีและสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในขณะประกอบพิธีโดยแท้ ดังความที่ว่า

๑ สมันตา จักกวาหเสสุ	อัคราจารย์ันตุ เทวดา
สัทธัมมิ มุนิราชัสส	สุณันตุ สัคคโมกขทั ๑
๑ สัคเค กาเม จ รูปเ	คิริสิขรตญู จันต์ลิกฺเข วิมานเ
ทีเป รัฎฺฐเ จ คาเม	ตรวนคหเน เควหัตถุมฺหิ เขตฺเต
ภุมมา จายันตุ เทวา	ชลลลวิสเม ยักขคันธัพพนาคา
ติฎฺฐันตา สันติเก ย	มุนิวรจัน สาทโว เม สุณันตุ ๑
ธัมมสวนกาโล	อัยมิกพันตา
ธัมมสวนกาโล	อัยมิกพันตา
ธัมมสวนกาโล	อัยมิกพันตา

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550: 46-47)

จากคาถาข้างต้นแปลความตามหนังสือสวดมนต์สิบสองตำนานแปล ๑ (ม.ป.ป.:8-10) ได้ว่า “เทพดาในรอบจักรวาลทั้งหลาย จงมาประชุมกันในสถานที่นี้ จงฟังซึ่งพระสัทธรรม อันให้ สวรรค์แลนิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นเจ้าของนี้ ขอเชิญเหล่าเทพเจ้า ซึ่งสถิตอยู่ใน สวรรค์ ชั้นกามภพก็ดี รูปภพก็ดี แลภุมเทวดา ซึ่งสถิตอยู่ในวิมานเหนือยอดเขา แลเขาขาดก็ดี ใน อากาศก็ดี ในเกาะก็ดีในแคว้นก็ดี ในบ้านก็ดี ในต้นพฤกษาแลป่าซุกก็ดี ในเรือนก็ดี ในที่ไร่นาก็ดี แลยักษ์ แลคนธรรพ์แลนาคซึ่งสถิตอยู่ในน้ำ แลบนบก แลในที่อันไม่เรียบบราบก็ดี อันอยู่ในที่ใกล้เคียง จงมาประชุมพร้อมกันในที่นี้ คำใดเป็นคำของพระมุนี ผู้ประเสริฐ ท่านสัพบุรุษทั้งหลายจง สดับคำนั้น แห่งข้าพเจ้า ดูก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย กาลนี้เป็นกาลควรฟังธรรม ดูก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย กาลนี้เป็นกาลควรฟังธรรม ดูก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย กาลนี้เป็นกาลควรฟังธรรม”

กล่าวได้ว่าคาถาชุมนุมเทวดาสิบสองตำนานข้างต้น เป็นการกล่าวอัญเชิญเทพดาต่าง ๆ ทิวทั้งจักรวาล อันเป็นการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมของไทยที่นับถือมาแต่ครั้งโบราณกาลกับความเชื่อทาง ศาสนาพราหมณ์ฮินดู ดังจะเห็นได้จากการกล่าวเชิญตั้งแต่เทพดาที่สถิตบนสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ตลอดจน เทพารักษ์ที่สถิตอยู่บนเขา อากาศ เกาะ ป่า ไร่นา แม่น้ำ เรื่อยมาจนถึงเหล่ายักษ์ คนธรรพ์ แลนาค ให้ มาร่วมประชุมเพื่อเป็นสักขีพยาน อีกทั้งช่วยดลบันดาลสิ่งอันเป็นมงคลให้เกิดขึ้นในขณะประกอบพิธี ช่วยให้พิธีสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ทุกประการ ตลอดจนเพิ่มความน่าเคารพยำเกรงและความ ศักดิ์สิทธิ์ในพิธีอีกด้วย

2) การกล่าวเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเข้าร่วม ณ มณฑลพิธีและรับฟังถ้อยคำประกาศ เนื้อหาส่วนนี้จึงสอดคล้องกับหน้าที่ของประกาศที่เป็นการแจ้งให้ทราบว่าเชิญมาให้กระทำการสิ่งใด เช่น การกล่าวเชิญท้าวจตุโลกบาล ซึ่งเป็นเทวดาตามความเชื่อของพระพุทธศาสนาอยู่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิก (อุตม รุ่งเรืองศรี, 2523:25) เช่น ใน**ประกาศเทวดาบรมราชาภิเศก รัชกาลที่ 4** ผู้แต่งอัญเชิญท้าวจตุโลกบาล และมหาราชผู้ดูแลสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกทั้ง 4 ส่วน ได้แก่ ท้าวธตรัฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรุฬักษ์ และท้าวกุเวรราชให้เข้าร่วมประชุม ณ มณฑลพิธีและร่วมรับฟังประกาศการพระราชพิธีและพุทธโฆษาทแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังความที่ว่า

...มีอาทิคือ**ท้าวธตรัฐราช แลท้าววิรุฬหก แลท้าววิรุฬักษ์ แลท้าวกุเวรราช** กับทั้งสมเด็จพระสังฆราชมหาลาภโกศล ผู้มีมติอำนาจ อันมีทิพโสทธิพจักขุอันประเสริฐ ซึ่งบังเกิดประดิษฐานอยู่ในทิพยพิมานมาศ...**จงมาสมโภชรับเสด็จในพระราชนิเวศน์มหาสถาน สมทานเบญจางคิกศีลสัตรีบรรพตพระธรรม พุทธโฆษาทสาสนกถา...**

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:31)

การกล่าวเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำองค์พระมหากษัตริย์ คือ “พระเศวตฉัตร” อันเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งซึ่งแสดงความเป็นพระมหากษัตริย์ หรือที่เรียกว่า “เครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์” เมื่อเข้าสู่ขั้นตอนพิธีบรมราชาภิเศก พระมหากษัตริย์จะต้องกราบบังคมทูลถวายพระชนูปถูลเศวตฉัตรเพื่อประกาศถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์อย่างสมบูรณ์ ดังใน**ประกาศเทวดาบรมราชาภิเศก รัชกาลที่ 5** ผู้แต่งเชิญเทวดาที่สถิตบำรุงรักษาพระบรมมหาราชวังและเทวดาที่สถิตอยู่ในพระมหาเศวตฉัตรให้มาอยู่ในมณฑลพระราชพิธีร่วมรับฟังคำประกาศ เพื่อให้การประกอบพิธีสำเร็จลุล่วงและอำนวยพรแด่พระมหากษัตริย์ ที่ว่า

...แลเทพยท้าวอันอภิบาลบำรุงรักษา พระมหานครบวรราชวัง พระที่นั่งเสวตบรรณฉัตรมณฑลรัตนปราสาท จงมาสมโภชรับเสด็จในราชนิเวศน์มหาสถาน สมทานเบญจางคิกศีลสัตรีบรรพตพระธรรมพุทธโฆษาท สัมโมนิยกถา...

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:47)

การกล่าวเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้านเมือง คนไทยมีความเชื่อว่ามีเทพยดาประจำถิ่นปกป้องคุ้มครองมาอยู่ไปจนถึงเชื่อว่าเทพยดาที่ปกป้องรักษาประจำเมือง จากการศึกษาพบว่าผู้แต่งกล่าวอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองให้เข้าร่วมในพระราชพิธีด้วยเช่นกัน ดังใน**ประกาศเทวดาในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเศกสมโภช** ผู้แต่งอัญเชิญพระสยามเทวาธิราช พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง พระกาฬไชยศรี รวมถึงเทพยดาที่สถิต ณ พระบรมมหาราชวังเข้าร่วมในมณฑลพิธีและจงมาสมโภชรับฟังถ้อยคำประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเศกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า

...อีกทั้งเทพยเจ้าผู้อภิบาลรัฐมณฑลพระมหานครราชธานี มีอาทิคือพระสยามเทวาธิราช พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง พระกาฬอันเรืองฤทธิ์ แลเทพยสถิตย์รักษาพระบรมมหาราชวัง พระที่นั่งเสวตรฉัตรมณฑิรรัตนมหาปราสาทมหาเจดีย์...จงมาสถโมสรมะมาสน์นิบาตสถานที่ตั้ง มงคลราชพิธี เฉพาะพระพักตร์พระมหามณีนรัตนปฐิมา พร้อมด้วยพระราชอาคันตุกะสงฆ์ จงมี อธิษฐานเป็นสาธุสัจบุรุษ ตั้งไตรตปประสาทสัถ์บรรสพระสัถ์ธรรมพุทโธวาทศาสนกถา ฯ

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:289)

การกล่าวเชิญพระพุทธรูปองค์สำคัญและเทพารักษ์ประจำเจดีย์สถาน เช่น ใน **ประกาศเทวดาพระปฐมเจดีย์** ผู้แต่งกล่าวเชิญพระพุทธรูปองค์สำคัญและกล่าวเชิญเทพารักษ์ที่ประจำ อยู่ ณ พระปฐมเจดีย์ให้มาร่วมฟังการพระราชพิธี ดังความที่ว่า

๑ ข้าแต่เทพยเจ้าทั้งหลาย มีเทวมหิทธินิกายผู้ประจำอยู่ที่ทักษ์รักษาซึ่งพระปฐมเจดีย์ อันเป็นประธานภพสถูปที่สถิตย์ถาวรการ ประดิษฐ์เนาไว้ในสถานเป็นหลักโลกย์แห่งทิศนี้ เป็นต้น เป็นที่สักการกอบ โลกุตระผลเจริญคุณปฏิบัติ เพื่อศรัทธาอนุสรณธรรมบำรุงจิตรให้เลื่อมใส ในพระพุทธานุภาพให้ปรากฏ กำหนดเทพยโดยตำแหน่งเนาอภิบาลอยู่เนื่องนิตย...จงเจียพิทยโสทร สดับคำประกาศประกอบในธรรมสุจริต...

(ประกาศการพระราชพิธีเล่ม 2, 2550:264)

การกล่าวเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์รับเครื่องบวงสรวงและพระราชกุศลในการพระราชพิธี ตามธรรมเนียมปฏิบัติของการกล่าวอัญเชิญเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาร่วมกัน ประชุมในมณฑลพระราชาพิธี ย่อมต้องมีการทำบุญอุทิศให้เทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ได้เล็งการ พลิกรรมหรือบูชาญโดยการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต มาเป็นการอุทิศส่วนกุศลซึ่งเป็นแนวคิดทาง พระพุทธานุภาพแทน (พิชัย ยินดีน้อย, 2556:209) โดยกล่าวถึง “**ราชพลี**” ซึ่งเป็นการอุทิศโดย พระมหากษัตริย์ ประกอบด้วย 2 ประการ คือ “**ธรรมพลี**” คือ การอุทิศส่วนกุศลให้ และ “**อามิสพลี**” คือ การให้สิ่งของ สำหรับ “**ธรรมพลี**” ที่พบในประกาศการพระราชพิธี หมายถึง พระราชกุศลที่ พระมหากษัตริย์ได้ทรงอุทิศให้ ส่วน “**อามิสพลี**” หมายถึง เครื่องบูชาประกอบบวงสรวงต่าง ๆ ที่จัดเตรียม ไว้เพื่อตอบแทนที่เทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาร่วมในพระราชพิธี รวมถึงมุ่งหวังให้อำนวยพรอันประเสริฐ แต่พระมหากษัตริย์ตามแต่ที่ผู้ประกอบพิธีกล่าวขอ เช่นใน **ประกาศเทวดาบรมราชาภิเศก รัชกาลที่ 5** ความว่า

...จงมาสถโมสรสน์นิบาต ในราชนิเวศน์มหาสถาน สมาทานปัญญาจกคิกศีล สดับบรรสพระ สัถ์ธรรมพุทโธวาทสัสมโหมนียกถา แล้วจงปริตารับราชพลีทั้งสองประการ คืออามิสพลีกับธรรม พลี ที่ทรงตกแต่งเครื่องโฆฬารสักการพิธี มีต้นว่ารูปเทียนสุคนธบุพพานันทรบุชา พระรัตนไตรย ใน การพระบรมราชาภิเศก ทรงพระราชอุทิศแผ่ผลพระราชกุศลไปนั้น...ในมหาราชาภิเศกสมาคมนี

เทพยเจ้าทั้งปวงจงสโมสรเปรมปรีดีปราโมทย์รับอนุโมทนาในทานมัย บุญกุศลาภุศลสุจริต แล้ว
จงมีกมลจิตรพิจารณาในพระอนิจจตาที่ไตรลักษณ์ญาณ...

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:47-48)

จากประกาศ ฯ ข้างต้น ผู้แต่งกล่าวเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้เข้าร่วมประชุม ณ
มณฑลพิธี รวมถึงรับเครื่องบวงสรวงและพระราชกุศลในการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
จากนั้นกล่าวขอให้เทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จงยินดีในการประกอบพระราชพิธีในครั้งนี้ ดังความที่ว่า
“จงปรีดาภิรมย์ทั้งสองประการคืออามิสพลีกับธรรมพลี” “จงสโมสรเปรมปรีดีปราโมทย์รับ
อนุโมทนา” นอกจากนี้ยังให้รายละเอียดเกี่ยวกับราชพลีทั้งสอง ได้แก่ “อามิสพลี” ประกอบด้วยรูป
เทียน ดอกไม้เพื่อถวายเป็นเครื่องสักการะ กล่าวถึง “ธรรมพลี” ว่าเป็นการถวายพระราชกุศลของ
พระมหากษัตริย์ที่ทรงบำเพ็ญในการพระราชพิธี อาทิ การบูชาพระรัตนตรัย การถวายเครื่องจตุปัจจัย
ไทยธรรม เป็นต้น

สรุปได้ว่า เนื้อหาตอนต้นของประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แต่งจะเริ่มต้น
ด้วยบทคาถาภาษาบาลีบทสวดพระปริตร บทชุมนุมเทวดา จากนั้นกล่าวเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อใน
ศาสนาพราหมณ์ฮินดู ศาสนาพุทธ ความเชื่อดั้งเดิมของไทย ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำ
พระมหากษัตริย์อันเป็นไปตามความเชื่อที่ว่าสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ล้วนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดูแล
หรือสถิตย์อยู่ (พิชัยนิติน้อย, 2556:211) ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้านเมืองและเจดีย์สถาน ทั้งนี้
เพื่อให้เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วสารทิศเข้าร่วมประชุม รับฟังถ้อยคำประกาศและเครื่องบวงสรวงและ
พระราชกุศลในการประกอบพระราชพิธี อันจะก่อให้เกิดสิ่งอันเป็นมงคลในพิธีและทำให้ดำเนินพิธีได้
อย่างราบรื่นสมบูรณ์

ตอนกลางประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แต่งมุ่งชี้แจงบอกกล่าวเกี่ยวกับ
วาระ จุดมุ่งหมาย และความสำคัญของการประกอบพระราชพิธี รวมถึงการแสดงสิทธิธรรมและพระ
คุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ก็เพื่อสื่อสารกับเทพยดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ร่วมรับรู้ถึงวาระและ
รายละเอียดการพระราชพิธี อีกทั้งเป็นการสื่อสารให้ผู้เข้าร่วมพิธีเข้าใจสาระสำคัญของพระราชพิธีและรับรู้
ความชอบธรรมของพระมหากษัตริย์ในการเสด็จขึ้นครองราชย์ ตัวอย่างเช่น

ในประกาศเทวดาเริ่มปรีภวานพิธี ทำน้ำพระกระยาसनางในงานพระราชพิธี
บรมราชาภิเษกสมโภช ผู้แต่งกล่าวถึงวาระการตั้งพิธีทำน้ำพระยาसनานเพื่อนำไปใช้สรงพระมูรธา
ภิเษกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังความ
ที่ว่า

...ในกาลนี้พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ **จะตั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเพื่อเจริญศรีสวัสดิ์แด่รัชกาล แลมณฑล (ออกชื่อมณฑล) นี้** จะได้ถวายน้ำพระกระยาसनในงานพระราชพิธีนั้นจึงพระสงฆ์แลข้าราชการตลอดถึงทวยราษฎร์ พร้อมกันเริ่มตั้งปริภาวนพิธีเสกน้ำพระปริตรเพนกิจเบื้องต้นในวันนี้

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:282-283)

การกล่าวถึงบูรพกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีและความผาสุกของบ้านเมือง ผู้แต่งจะกล่าวถึงอานาภาพของเทพดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยบันดาลพรและปกป้องรักษาบูรพกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีมาทุกพระองค์ ทำให้ทรงปกครองแผ่นดินด้วยความผาสุก บ้านเมืองสงบสุขปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง **ดังในประกาศเทวดาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 7** ความว่า

จำเดิมแต่สมเด็จพระบรมนราธิบติ ประถมกษัตริย์ในพระบรมวงศทรวงสถาปนากรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์มหินทรายุทธยานี้มา **คณาได้ 144 ปี มีบรมกษัตริย์ได้เสวยไอศวรรยาริบัติยสืบสุริยสันตติวงศ์ถึง 6 พระองค์ล่วงแล้วมา** ทุกพระองค์ได้ทรงปกครองแผ่นดินโดยผาสุกสิริสวัสดิ์ คลาดแคล้วจากสรรพพิบัติอุบภัยอันตรายพระราชอาณาจักรปราศจากรั้วรสายสงบราบคาบ ทั้งนี้ก็เห็นแท้นว่า **เพนด้วยอานาภาพเทพไทยทั้งปวงช่วยอภิบาลรักษา ๆ**

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:362)

ตอนท้ายประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แต่งจะขอพรจากเทพดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อัญเชิญมาในพระราชพิธีบันดาลพรอันเป็นมงคล เพื่อถวายพระพรแด่พระมหากษัตริย์ทรงพระเจริญในสิริราชสมบัติ มีพระบุญญาบารมีแผ่ไพศาล นอกจากนี้ยังขอให้เทพดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร และประชาชน ให้มีแต่สิ่งเป็นมงคล มีความผาสุกและการกล่าวขอพรให้บ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ พืชพรรณธัญญาหารเจริญงอกงาม เช่น **ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 9** ผู้แต่งขอให้เทพดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถวายพระพรแด่พระมหากษัตริย์ จงช่วยอภิบาลคุ้มครองรักษาองค์พระมหากษัตริย์ให้ทรงพระเจริญในสิริราชสมบัติ มีพระบุญญาบารมีแผ่ไพศาล ปราศจากภัยอันตราย อีกทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี สมณพราหมณาจารย์ และประชาชนทั่วราชอาณาจักรมีแต่ความสุข ปราศจากสรรพทุกข์ภัยทั้งปวง ดังความที่ว่า

ขอเทพเจ้าทั้งหลาย มีกมลประกอบด้วยเมตตา **ช่วยกันคุ้มครองรักษาสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารพระองค์** ให้ทรงพระเจริญในสิริราชสมบัติ ชัชวาลย์ด้วยพระราชศักดิ์ดิเรกยศปรากฏแผ่ไพศาลไปในนานาประเทศ ทุกเขตชั้นรัชสีมาปราศจากสรรพภัยพิบัติทุกซ์ เสวยไอศวรรยสุขุช ทัชชายุศมขนมสวัสดิ์ จงจัดสรรพรทุกขาดูร พูลสุขเกษมเปรมปรีดี **ตลอดถึงพระราชวงศานุวงศ์มนตรีอมาตยราชบริพาร สมณพราหมณาจารย์ประชาชนิกร** ทั้งในกรุงเทพมหานคร ทั้งใน

หัวเมืองมณฑลชั้นในชั้นนอกปันออกเป็นเมืองเอกโทตรีจัตวา อีกทั้งในประเทศราชธานีทั่วรัชสีมา
อาณาเขต

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:474)

สิ่งที่กล่าวขอพรเป็นลำดับสุดท้ายในคำประกาศการพระราชพิธีของทุกรัชกาล คือ การขอให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาลและพืชพรรณธัญญาหารมีความอุดมสมบูรณ์ นับว่าสอดคล้องกับสภาพสังคมของไทยที่เป็นสังคมเกษตรกรรม ความสมบูรณ์ของบ้านเมืองจะช่วยให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้นและทำให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรือง เช่น **ประกาศเทวดา บรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5** ผู้แต่งขอพรให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชพรรณธัญญาหารเจริญเติบโตให้ ผลผลิตมาก มีแต่ความอุดมสมบูรณ์พูนสุขทั่วทั้งประเทศ ไว้ว่า “...จงสมบูรณ์ภูลสวัสดิ์บาราศพิบัติ วัฒนา ทั้งวัสโสทกธรราให้ตกต้องตามฤดูกาล เปนอุปการะแก่สรรพธัญญาหารแลพืชผลพฤษกาลดาชาติ ให้บริบูรณ์ทั่วประเทศราชรัฐ...” (ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:50-51) การสร้างความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์และแสดงถึงพระบุญญาบารมีของ พระองค์อีกด้วย

กล่าวโดยสรุป เนื้อหาและการเรียบเรียงประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ส่วน ตอนต้นจะขึ้นต้นด้วยบทคาถาภาษาบาลีทสวดพระปริตร บทชุมนุมเทวดา ตามด้วยการกล่าวเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการอัญเชิญเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าร่วมประชุม ณ มณฑลพระราชพิธีและรับฟังถ้อยคำประกาศ จากนั้นกล่าวเชิญให้รับเครื่องบวงสรวงและพระราชกุศลในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้เทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลสิ่งอันเป็นมงคลให้เกิดขึ้นในพิธี ส่วนเนื้อหา ผู้แต่งมุ่งชี้แจงบอกกล่าวเกี่ยวกับการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทั้งวาระ จุดมุ่งหมายและความสำคัญของการประกอบพระราชพิธี รวมถึงแสดงสิทธิธรรมและพระคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ ตอนท้ายผู้แต่งขอพรจากเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้บันดาลพรอันเป็นมงคลและร่วมถวายพระพรแด่พระมหากษัตริย์ กล่าวได้ว่า เนื้อหาส่วนตอนต้นและตอนท้ายของคำประกาศการพระราชพิธีที่ใช้ในชั้นตอนพระราชพิธีต่าง ๆ จะปรากฏรายละเอียดร่วมกัน แต่เนื้อหาตอนกลางจะมีรายละเอียดบางประการที่แตกต่างไปตามการนำไปใช้ในแต่ละชั้นตอนพิธีเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการประกอบชั้นตอนพระราชพิธีนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน

2.2.1.2 กลุ่มคำกราบบังคมทูลและคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคล

“คำกล่าวถวายพระพรชัยมงคล” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล” หมายถึง คำที่ใช้กล่าวให้พรหรืออวยพรแด่องค์พระมหากษัตริย์เพื่อให้เกิดสวัสดิ

มงคลสูงสุด ปรากฏใช้อ่านขณะประกอบพระราชพิธี ทั้งพระราชพิธีประจำและพระราชพิธีจร เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันคล้ายวันราชาภิเษกสมรส ฯลฯ

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบการอ่านคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคลในหลายขั้นตอนพิธี อาทิ อ่านขณะประกอบพิธีเสด็จออกมหาสมาคม ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย การเสด็จออก ณ สีหบัญชร พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทให้ประชาชนเฝ้า ฯ ถวายพระพรชัยมงคล และการเสด็จออกให้ทูตานุทูตและกงสุลต่างประเทศเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นต้น สำหรับผู้อ่านคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคลพบหลายกลุ่มบุคคล เช่น พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี นายกรัฐมนตรีประธานรัฐสภา ประธานสภานิติบัญญัติ ประธานศาลฎีกา รวมไปถึงคณะทูตานุทูต เป็นต้น ทั้งนี้ในแต่ละรัชกาลจะปรับเปลี่ยนเพิ่มจำนวนผู้อ่านคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคลให้เหมาะสมกับการพระราชพิธีระบอบการเมืองการปกครองและความสัมพันธ์กับนานาชาติอารยประเทศ

เมื่อพิจารณาขั้นตอนพระราชพิธีที่ต้องนำคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคลไปอ่านขณะประกอบพิธีนั้น พบว่า ในแต่ละขั้นตอนพระราชพิธีก็มีรายละเอียดแตกต่างกัน ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดการพระราชพิธีและคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคลที่ใช้ประกอบพิธีไปพร้อมด้วย ดังนี้

1) การเสด็จออกมหาสมาคม เป็นขั้นตอนพิธีที่พระมหากษัตริย์เสด็จออกในที่ประชุมใหญ่ในการพระราชพิธีสำคัญ ทั้งพระราชพิธีประจำและพระราชพิธีจร โดยมีพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพารเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จและมีผู้แทนกล่าวคำถวายพระพรชัยมงคล ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขั้นตอนการเสด็จออกมหาสมาคมจะดำเนินต่อจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับบรมราชาภิเษกดำรงสถานะเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์แล้ว จากนั้นจะเข้าสู่การกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล เมื่อกล่าวคำถวายถวายพระพรจนครบถ้วนทุกหมู่เหล่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบเป็นอันเสร็จขั้นตอนพิธี

จากการศึกษาคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคลในการเสด็จออกมหาสมาคม พบจำนวน 12 ฉบับ ปรากฏขึ้นครั้งแรกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 4 พบ 1 ฉบับ คือ **คำกล่าวถวายชัยมงคลโดยพระศรีภูมิปริชาเสนาบดีศรีอาลักษณ์** ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5 ครั้งหลังพบคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคลจากผู้แทนชาวต่างประเทศขึ้นเป็นครั้งแรก คือ **คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลจากผู้แทนชาวต่างประเทศ** ผู้อ่านคำกล่าวคือ ซินญอร์ จี.เอฟ.วี.เอนา กงสุลประเทศโปรตุเกส ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 6 ทั้ง 2 ครั้ง พระองค์มีพระบรมราชานุญาตให้เสนาบดีที่ดำรงตำแหน่งมานานกว่าผู้อื่นกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล และแสดงความจงรักภักดีในนามพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี และข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง ไม่มีการกราบบังคมทูลถวายสรรพสมบัติ นอกจากนี้พบคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคลจากพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐเป็นผู้กล่าวคำถวายพระพร ส่วนการพระ

ราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7 พบคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคลของฝ่ายหน้าและฝ่ายในเช่นเดียวกับ สมัยรัชกาลที่ 6 ครั้นถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 9 พบจำนวน 2 ฉบับ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้กล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลในนามคณะรัฐมนตรีและข้าราชการทั้งฝ่าย ทหาร พลเรือน และประธานรัฐสภาเป็นผู้กล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลในนามของประชาชน ยกเลิก การถวายชัยมงคลของฝ่ายหน้าและฝ่ายใน เพื่อให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองใหม่ ส่วนการพระ ราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 10 พบจำนวน 4 ฉบับ ผู้กล่าวถวายพระพรชัยมงคลจะเป็นพระบรม วงศานุวงศ์ นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภาและประธานศาลฎีกา เช่น **คำถวายพระพรชัยมงคล สมเด็จพระ เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี** กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนพระบรมวงศานุวงศ์ **คำ ถวายพระพรชัยมงคลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี** กราบบังคมทูลพระกรุณาแทน คณะรัฐมนตรี ข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ และพสกนิกรทุกหมู่เหล่า **คำถวายพระพรชัยมงคลของ นายพรเพชร วิชิตชลชัย ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ** กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนฝ่ายนิติบัญญัติ **คำถวายพระพรชัยมงคลของนายชีพ จุลมนต์ ประธานศาลฎีกา** กราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล แทนข้าราชการตุลาการ เป็นต้น

2) การเสด็จออก ณ สีหบัญชร เป็นการพระราชพิธีเบื้องปลายที่เปิดโอกาสให้ประชาชน เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล พบครั้งแรกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จออกมุขเด็จ ณ พระที่นั่งจักรี มหาปราสาท จากนั้นในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 9 และรัชกาลที่ 10 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินีได้เสด็จออก ณ สีหบัญชร พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ในขั้นตอนพิธีนี้ พบคำถวายพระพรชัยมงคล เช่น ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 9 พบ**คำถวายพระพร ชัยมงคลในนามประชาชน** โดยพระยารามราชภักดี ปลัดกระทรวงมหาดไทย ส่วนพระราชพิธี บรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 10 พบ**คำถวายพระพรชัยมงคลในนามประชาชน** นำโดยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีในนามประธานกรรมการอำนวยการจัดงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงความยินดีและแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

3) การเสด็จออกให้ทูตานุทูตและกงสุลต่างประเทศเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นพระราชพิธีเบื้องปลาย กลุ่มผู้เข้าร่วมพิธีจะเป็นผู้แทนประธานาธิบดี คณะ ทูตานุทูตและกงสุลต่างประเทศประจำประเทศไทย รวมถึงผู้แทนองค์การระหว่างประเทศในประเทศไทย การประกอบพระราชพิธีนี้จะมีการแต่งตั้งผู้แทนที่อยู่ในตำแหน่งอัครราชทูตพิเศษ หรือเป็นคณบดีคณะทูต ได้เฝ้าฯ กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคลแด่พระมหากษัตริย์เนื่องในการพระราชพิธี บรมราชาภิเษก เช่น การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7 ผู้แทนคณะทูต คือ อัครราชทูตเนเดอร์แลนด์ เป็นต้น (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:323)

จากการศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างของคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคลทั้งในการเสด็จออกมหาสมาคม การเสด็จออก ณ สีหบัญชร และการเสด็จออกให้ทูตานุทูตและกงสุลต่างประเทศเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล พบว่ามีส่วนประกอบสำคัญ 3 ส่วน ดังนี้

1) ส่วนตอนต้นของคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคล พบคำขึ้นต้น จากนั้นเป็นบทเกริ่นนำประกอบด้วยการกล่าวถึงฉันทานุมัติให้เป็นผู้กล่าวคำถวายพระพรชัยมงคล การกล่าวขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล การบอกระการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและการสืบราชสันตติวงศ์อันเป็นไปตามโบราณราชประเพณี ดังจะยกตัวอย่างตอนต้นของคำถวายไชยมงคลฝ่ายหน้าในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรให้เห็นต่อไปนี้

คำถวายไชยมงคลฝ่ายหน้า

สรวมชีพ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้รับสกลฉันทานุมัติแห่งพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุข มาตย์แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท ฝ่ายทหารพลเรือนล้วนหน้า ผู้มาพร้อมกันในมหาสันนิบาตนี้ก็ดี มีราชการประจำอยู่ในที่อื่นมีอาจมาได้ก็ดี ขอถวายอัญชลีบังคมบรมบาททงกษมาสแล ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสเพื่อกราบบังคมทูลถวายพระพรไชยแด่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พินิตประชานาถมหาสมมติวงศ์...ปรเมนทรรวมมหาราชธิราชบรมนาถบพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบสุริยสันตติวงศ์ฉลองพระองค์สมเด็จเจ้าพระบรมชนกนาถ เป็นบรมราชาธิราชของสยามรัฐแลบัดนี้ได้ทรงรับพระบรมราชาภิเษกทรงพระมหามงกุฎพร้อมด้วยเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แลเครื่องประดับพระราชอิสริยยศอย่างอื่นบริบูรณ์ครบทุกอัน เสด็จเถลิงถวัลยพระบรมมหาราชวัง...อันเป็นพระบรมราชาธิบดีแห่งสยามประเทศโดยสยามรัฐตามขัตติยราชประเพณี

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:174)

จากตัวอย่าง พบคำขึ้นต้นสำหรับคำกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ ดังคำว่า “สรวมชีพ” มีความหมายเดียวกับคำว่า “ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม” จากนั้นกล่าวถึงการได้รับฉันทานุมัติจากพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์ ฝ่ายทหาร พลเรือน ให้กล่าวถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก กล่าวถึงการเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สืบราชสันตติวงศ์ต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ อีกทั้งทรงรับพระบรมราชาภิเษกและเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ พร้อมด้วยเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ทำให้ทรงเป็นพระราชราชาธิบดีแห่งสยามประเทศโดยสมบูรณ์

เมื่อพิจารณาคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคลของคณะบุคคลต่าง ๆ พบการปรับเปลี่ยนคำขึ้นต้นสำหรับคำกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์จาก “สรวมชีพ” เป็น “ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม” จากนั้นระบุกลุ่มบุคคลที่กล่าวถวายพระพรชัยมงคล บอกระการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และกล่าวแสดงความรู้สึกปลาบปลื้มยินดี ความจงรักภักดีและสำนึกใน

พระมหากษัตริย์คุณ ความผาสุกที่ได้อยู่ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารและสยามประเทศ **ตั้งคำกราบบังคมทูลของคณะเปรสปีเตียเรียน**ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า

คำกราบบังคมทูลของคณะเปรสปีเตียเรียน

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ในโอกาสพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า คณะอเมริกันเปรสปีเตียเรียน มิชซังมีความปีติเป้นล้นเกล้า ๆ ขอกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคลแด่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ในมหามงคลสมัยเช่นนี้ เปนหน้าที่แห่งคณะข้าพระพุทธเจ้าที่จะแสดงความกตัญญูรู้สึกในพระมหากษัตริย์คุณ โดยรำลึกถึงอภัยภัยไมตรีและความปรานีประนอมซึ่งรัฐบาลของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้แสดงแก่คณะของข้าพระพุทธเจ้า อีกทั้งความสันติสุข ความปราศรัย และอิศรภาพ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าพึงประสพไม่ว่า ณ ที่ใด ๆ ในขณะเมื่อประกอบกิจการณี่เป็นเวลาล่วงมาประมาณเกือบถึงสหัสวรรษกาล

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:345)

2) ส่วนตอนกลางของคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคล เป็นการให้รายละเอียดเกี่ยวกับการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ ความสำคัญของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การกล่าวยกย่องสรรเสริญชื่นชมพระบุญญาบารมีเพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณพระมหากษัตริย์ การเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในด้านต่าง ๆ เช่น การเจริญสัมพันธไมตรี การติดต่อค้าขาย ฯลฯ รวมถึงการแสดงความรักภักดีที่มีแต่พระมหากษัตริย์และราชวงศ์จักรี **ตั้งในคำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลในนามแห่งมิชซังโรมันกาทอลิกที่ว่า**

อันว่าราชประเพณีการเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแห่งพระราชาธิบดีประเทศใดก็ย่อมนำมาซึ่งความปรีดาปราโมทย์แก่ประชาชนพลเมืองในประเทศนั้นเป้นธรรมดา แต่การบรมราชาภิเษกแห่งสมเด็จพระราชาธิบดีในสยามประเทศนี้ ยิ่งนำมาซึ่งความปลาบปลื้มปรีดาปราโมทย์อันใหญ่หลวงของอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงทุกถ้วนหน้า ด้วยว่าประเพณีนิยมของชาวชนพลเมืองสยามแต่ดึกดำบรรพ์ลงมาจนทุกวันนี้ มีจำเพาะแต่ต่างตนต่างมีความเกรงขามต่อพระบารมีแห่งพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น ต่างยังพากันนิยมนับถือ มีความจงรักภักดีต่อเบื้องพระยุคลบาทอย่างล้นพ้น เพราะราชประเพณีสยามแต่ไหน ๆ มาพระมหากษัตริย์ย่อมทรงดำเนินทางรัฐประศาสนโยบายโดยมีรัฐธรรมนูญ มีพระหฤทัยอ่อนโยนเยือกเย็นเป้นไปด้วยพระมหากษัตริย์คุณในประชาชนทั่วหน้า ตลอดทั่ววิเทศชนที่เข้ามาพึ่งพระบารมีดุจบิดาภรรยานุในบุตร...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:344)

การเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ เนื้อหาส่วนนี้พบเด่นชัดในคำกราบบังคมทูล ถวายพระพรชัยมงคลของกลุ่มพ่อค้าจากประเทศต่าง ๆ เช่น คำถวายชัยมงคลของพวกพ่อค้าฝรั่ง ที่ว่า

...ข้าพระพุทธเจ้ายังหาได้ลืมนิยามเลย ว่าการได้ล่วงเลยมาแล้วกว่าสี่ร้อยปีตั้งแต่ชนชาติ ยุโรปได้ทำการค้าขายติดต่อกับประเทศสยามมา ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกภูมิใจในการสัมพันธไมตรี อันมีมาแต่ประวัติการณ์นี้ยิ่งนักซึ่งสามารถเป็นไปได้เช่นนี้ก็เพราะพระบรมราโชบายอันสุขุมคัมภีรภาพของพระราชอาชิตีแห่งประเทศสยามเป็นลำดับสืบมา โดยที่ข้าพระพุทธเจ้าได้เข้ามาอาศัย พระบรมโพธิสมภารอยู่ จึงเว้นเสียมิได้ที่จะรู้เห็นตระหนักแนในกิจการที่ประเทศสยามได้กระทำ สำเร็จลุล่วงมาในสมัยปัจจุบันนี้ อีกทั้งความสำเร็จซึ่งกิจการต่าง ๆ ของประเทศได้เปลี่ยนแปลงดำเนินตามแผนปัจจุบัน และระเบียบการปกครองบังคับบัญชาที่ได้ดัดแปลงเข้าหาความต้องการแห่ง สมัย กล่าวโดยสังเขป ได้ฝ่าล่องอริราชภัยได้เสด็จขึ้นสืบราชอิสริยยศแห่งรัฐสีมาอาณาจักรอันสง่างามและอุดมด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ในกาลสมัยอันจะเป็นสำคัญอยู่ส่วนหนึ่งแห่งประวัติการณ์ ด้วย เหตุว่าสัญญาทางพระราชไมตรีที่ได้ทำขึ้นใหม่กับนานาประเทศนั้น คงจะเว้นเสียไม่ได้เป็นอันขาดที่จะเป็นเครื่องหมายอันสำคัญแห่งความก้าวหน้าของชาติไทย...โดยที่ข้าพระพุทธเจ้าเชื่อมั่นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่าความสัมพันธไมตรีอันมีมาช้านานระหว่างรัฐบาลของประเทศนี้ กับหมู่พ่อค้านานาชาติคงจะไม่มีเวลาร้าวรานแตกแยกจากกันได้โดยแท้...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:348)

จากตัวอย่างข้างต้น กล่าวถึงความสัมพันธไมตรีที่ ตีระหว่างสยามประเทศกับ อารยประเทศอันเนื่องมาจากพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเจริญ สัมพันธไมตรีกับต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง และทรงมีพระราชไมตรีต่อคณะพ่อค้าที่เข้ามาติดต่อกับชาย ในประเทศทำให้กิจการการค้ามีความมั่นคงเจริญรุ่งเรือง ด้วยเหตุนี้คณะกลุ่มบุคคลที่ได้กล่าวคำถวาย พระพรชัยมงคลจึงได้ร่วมน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์และน้อมนำความสัมพันธอันดี ระหว่างประเทศสืบไป

การกล่าวชื่นชมพระบุญญาบารมี สรรเสริญพระเกียรติคุณพระมหากษัตริย์ในการ ปกครองบ้านเมืองให้เป็นไปโดยธรรม และแสดงความรู้สึกจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เช่น คำถวาย ไชยมงคลทหารเรือ ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า

...เมื่อได้ระฤกไปถึงพระราชจริยานุวัตร ก็ยอมประจักษ์ชัดว่าพระองค์ดำรงอยู่ใน ทศพิธราชธรรมอันควรแก่พระมหากษัตริย์ มีพระราชหฤทัยประดีพิทรมุ่งต่อความไพบุลย์ แห่งชาติจึงพระราชทานพระบรมราโชวาทานุสรณ์แก่ราชบริพารทั้ง ฝ่ายทหารและพลเรือน เตือนให้ ทรงไว้ซึ่งความสัตย์สุจริต คิดแต่การที่เป็นประโยชน์วัฒนาคุณเคราะห์ให้เกิดมีแต่เฉพาะชาติแล บ้านเมือง ให้รุ่งเรืองอิสรภาพตราบทั่วกาลปาวสาน พระคุณสมบัติอันนี้ไซ้ไร้แต่เอกเทศแห่งพระคุณ พิเศษอย่างอื่นอีกนอกประการ เป็นพระราชธรรมาภินิหาร ควรนสึการปรีดีในวาระครั้งนี้เป็นประ

การที่คำรบสอง ฝ่ายราชกิจปกครองพระราชอาณาจักรนั้นไซ้ร้ ถึงแม้จะอยู่ภายในเวลาอันน้อยเพียงเท่านี้ ก็ได้ทรงพระอุสาหะแสวงหาอุบายอันดี ที่จะขยายการอันดำเนินอยู่แล้วให้เจริญยิ่งขึ้นตามความสมควรแก่กาลสมัย...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:275)

จากตัวอย่างข้างต้น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ได้สรรเสริญพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงดำรงพระองค์อยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงมีพระราชหฤทัยที่จะมุ่งพัฒนาสยามประเทศให้ก้าวหน้า อีกทั้งยังนำพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตที่พระองค์พระราชทานแก่เหล่าทหารและพลเรือนมาแสดงไว้อีกครั้งในการถวายพระพรชัยมงคลในครั้งนี้ เพื่อต้องการบอกกล่าวให้รับรู้โดยทั่วกันว่า หากทุกคนมีความซื่อสัตย์สุจริตในกิจต่าง ๆ ย่อมทำให้ประเทศชาติ มีความเจริญรุ่งเรืองและรักษาเอกราชของชาติเอาไว้ได้ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพระราโชบายด้านการปกครองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่เริ่มเสด็จขึ้นครองราชย์ว่าทรงมุ่งเน้นพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าเหมาะสมกับกาลสมัย กล่าวได้ว่าเนื้อความมุ่งยกย่องพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และยังส่งสารถึงกลุ่มบุคคลวงกว้างให้รับรู้ถึงพระราชวิเทศโยบายในการปกครองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้อีกทางหนึ่งด้วย

3) ส่วนตอนท้ายของคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคล เป็นการขอพระราชทานพระราชวโรกาสน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายพระพรชัยมงคลแด่พระมหากษัตริย์ การถวายความสวามิภักดิ์แด่พระมหากษัตริย์ กล่าวขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประทานพรแด่พระมหากษัตริย์ โดยสิ่งที่กล่าวขอมีหลายประการ เช่น ขอให้พระเกียรติยศแผ่ไพศาล ขอให้มีความเกษมสำราญ ขอให้มิพระชนมายุยั่งยืนนานปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ขอให้สมดังพระราชประสงค์ทุกประการ เป็นต้น เช่น ในคำถวายพระพรชัยมงคลฝ่ายในในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2468 ที่ว่า

ขอเดชะ สัจจะวาจาอันได้กราบบังคมทูลพระกรุณามานี้ จงอวยศรีสวัสดิ์มงคลแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกมหันตเดชนดิลากรามาธิบดี เทพยปรียมหาราชรวังค์ อสัมภินพงศ์พีระกษัตริย์ บรูษรัตน์ราชินิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ ปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิบดีราช บรมนาถบพิตร พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีบรมราชินีให้ทรงสถิตย์สถาพรในพระราชอิสริยยศพระเกียรติคุณดลยสมบัติ เปนที่ปฏิพัทธผูกใจทวยนิกรชนให้จงรัก สัมคสมสรชื่นชมในพระราชจรรยาเอกสมเด็จพระชนกาธิบดีปรียมหาราชเจ้า ปกเกล้าฯ ให้ร่มเย็นเปนสุขจริฎฐิติกาล ขอเทพยเจ้าทุกสถานมีพระสยามเทวาธิราชเปนอาทิ จงอภิบาลรักษาสมเด็จพระบรมนาถบพิตร พระเจ้าอยู่หัว กับทั้งสมเด็จพระบรมราชินี ให้ทรงพระ

สำราญนิราศพันสรรพโรคาพารภัยพิบัติอุปัชฌายะวันตราย พระราชประสงค์จำนงหมายในอันจะอำนวย
 ุหิตานุหิตประโยชน์ อย่างใด ๆ จงพลันเป็นผลสำเร็จเสร็จสมดังพระราชมนโธรจงทุกประการ
 (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:342)

กล่าวได้ว่า ตอนท้ายคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคลจะเป็นการกล่าวขอพระราชทาน
 พระราชวโรกาสน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายพระพรชัยมงคลแด่พระมหากษัตริย์ กล่าวถึงวาระพระราช
 พิธีบรมราชาภิเษก การกล่าวถวายพระพรโดยขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่คณะบุคคลและกลุ่มศาสนาต่าง
 ๆ เคารพนับถือมาประทานพรแด่พระมหากษัตริย์ เช่น คำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลในนามแห่ง
 มิชซังโรมันคาทอลิก “อ้อนวอนขอพรแด่พระเจ้าแห่งสากลโลก...ขอพระเจ้าผู้ทรงโปรดให้ได้
ทรงรับเต็มเปี่ยมบริบูรณ์โดยสมควรแก่ตำแหน่งสมเด็จพระราชาธิบดีชัยติยมหาราช อันปรากฏพระ
เกียรติยศพระเกียรติคุณในกาลก่อน...” หรือในคำถวายพระพรชัยของพวกอิสลาม ที่ว่า “ขอ
อาราธนาอัลลَّهُเจ้าผู้ทรงไว้ซึ่งสรรพานุภาพในสากลโลก จงบันดาลความสุขศิริสวัสดิ์พิพัฒน์มงคลให้
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสวยราชย์สรวรรยาธิปัตติ ปราศจากปวงภัยอุปัชฌายะวันตราย มีพระราชหฤทัย
เบิกบานด้วยอิฏฐวิบูลย์ผล ทรงพระเจริญด้วยอิสริยยศ บริวารยศ ทรงสมบูรณด้วยพิพิธศฤงฆาร
พระชนมายุยืนนาน...” เป็นต้น จากนั้นกล่าวขอพรและแสดงความสวามิภักดิ์แด่พระมหากษัตริย์
 พร้อมทั้งสัจจาธิษฐานที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่เพื่อสร้างคุณประโยชน์ต่อสยามประเทศ

สรุปได้ว่า โครงสร้างของคำกล่าวถวายพระพรชัยมงคล ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ
 ส่วนตอนต้นจะเริ่มด้วยคำขึ้นต้นในการกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากนั้นจะเป็นบท
 เกริ่นนำประกอบด้วยการกล่าวถึงฉันทานุมัติให้เป็นผู้กล่าวคำถวายพระพรชัยมงคล การกล่าวขอ
 พระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล การบอกระการพระราชพิธีบรม
 ราชาภิเษกรวมถึงการสืบราชสันตติวงศ์อันเป็นไปตามโบราณราชประเพณี ส่วนตอนกลางจะให้
 รายละเอียดเกี่ยวกับความสำคัญของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การกล่าวยกย่องสรรเสริญชื่นชม
 พระบุญญาบารมีเพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณพระมหากษัตริย์ การเข้ามาพ้องพระบรมโพธิสมภาร
 ความสัมพันธ์ที่ีระหว่างประเทศในด้านต่าง ๆ เช่น การเจริญสัมพันธไมตรี การติดต่อค้าขาย ฯลฯ ส่วน
 ตอนท้าย เป็นการกล่าวขอพระราชทานพระราชวโรกาสถวายพระพรชัยมงคล ขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 ประทานพรแด่พระมหากษัตริย์รวมถึงกล่าวแสดงความจงรักภักดีที่มีแด่พระมหากษัตริย์และราชวงศ์
 จักรี

2.2.1.3 กลุ่มคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิ

การสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเกิดขึ้นหลังจากที่
 พระมหากษัตริย์ทรงรับบรมราชาภิเษกดำรงสถานภาพพระราชวโรกาสโดยสมบูรณ์ เกิดขึ้นคราวแรก
 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เชื่อว่าการสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิครั้งนี้กระทำ

ตามการถวายเจิมพระหัตถ์กษัตริย์อังกฤษในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยประยุกต์ให้เข้ากับราชประเพณีสยาม คือ การสถาปนาพระอิสริยยศเจ้านายด้วยการพระราชทานน้ำพระมหาสังข์และทรงเจิมที่พระนลาฏนอกจากนี้ในพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังเสด็จพระราชดำเนินเข้าประทับคู่กับสมเด็จพระบรมราชินี เพื่อยืนยันพระราชสถานะ “พระอัครมเหสี” เป็นแนวคิดการครองคู่ของพระมหากษัตริย์ในแบบตะวันตก รวมทั้งการเสด็จออกมหาสมาคมคู่กัน ณ มุขเด็จ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเพื่อให้ราษฎรเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายชัยมงคลอนุโลมตามราชประเพณีที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำในราชสำนักของประเทศในทวีปยุโรป เป็นโอกาสที่ราษฎรจะได้ชมพระบารมีองค์พระมหากษัตริย์และสมเด็จพระบรมราชินีพร้อมกัน ซึ่งกลายมาเป็นราชประเพณีที่ปฏิบัติสืบมาในรัชกาลปัจจุบัน (ดิณาร์ บุญธรรม, 2550:10 อ้างถึงในพฤทธิสถาน ชุมพล, 2559:32)

การประกอบพิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินีในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่วรรณกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว พบคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินีเพื่อใช้อ่านขณะประกอบพิธี จำนวน 3 ฉบับ ได้แก่

1) คำประกาศสถาปนาหม่อมเจ้ารำไพพรรณีขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

2) คำประกาศสถาปนาสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินี ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

3) คำประกาศสถาปนาสมเด็จพระราชินีสุทิดาขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ พระบรมราชินีในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อพิจารณาโครงสร้างของคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี สามารถจัดแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนตอนต้น ส่วนตอนกลาง และส่วนตอนท้ายของคำประกาศ ฯ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) **ตอนต้นของคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี** กล่าวถึงพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากนั้นกล่าวถึงโบราณราชประเพณีเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์จะต้องสถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระอัครมเหสีขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชินี **ดังคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี** ที่ว่า

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทรสยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศว่า โดยที่ได้ทรงพระราชดำริว่า ตามราชประเพณีซึ่งสืบมาแต่โบราณ เมื่อสมเด็จพระมหากษัตริยาธิ

ราชเจ้า ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแล้ว ย่อมโปรดให้สถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศ สมเด็จพระอัครมเหสีขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชินี และในครั้งก็มีพระราชหฤทัยประสงค์ที่จะให้เป็นไปตามโบราณราชประเพณีนั้น

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:433)

2) ตอนกลางของคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี พบเนื้อหากล่าวถึงพระเกียรติคุณในด้านต่าง ๆ ของสมเด็จพระอัครมเหสี อาทิ พระราชหฤทัยที่ซื่อสัตย์จงรักภักดี กตัญญูกตเวที ทรงงานแบ่งเบาพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ เป็นที่พึ่งพระราชหฤทัยแห่งพระมหากษัตริย์ มีพระจรรยา มารยาทงดงามสมกับที่แบบอย่าง และปฏิบัติพระองค์ตามพระราชประเพณีทุกประการ ฯลฯ ด้วยพระเกียรติคุณดังกล่าวจึงสมควรแก่การสถาปนาพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชินี ดังในคำประกาศสถาปนาหม่อมเจ้ารำไพพรรณีขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ที่ว่า

อีกประการ 1 ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอภิเษกกับหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณีมาได้ ทรงประจักษ์แจ้งความซื่อตรงจงรักของหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณีอันมีต่อพระองค์ ได้ตั้งพระราชหฤทัยสนองพระเดชพระคุณ ทั้งปฏิบัติวัฏฐากในเวลาเมื่อทรงเป็นสุขสำราญ และรักษาพยาบาลในเวลาเมื่อทรงพระประชวร...ควรนับว่าได้เคยเป็นคู่ร่วมทุกข์สุขกับพระองค์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นนิตนระจะหาผู้อื่นเสมอเหมือนมิได้ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติก็สมควรที่จะทรงสถาปนาหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณีขึ้นเป็นสมเด็จพระอัครมเหสีเพราะความชอบความดีซึ่งได้มีต่อพระองค์มาแต่หนหลังด้วยอีกสถาน 1...

(เรื่องเฉลิมพระยศพระเจ้าชาย เล่ม 2, น.220-224)

3) ตอนท้ายของคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี พบการกล่าวถึงพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ให้ประกาศสถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศ จากนั้นลงท้ายด้วยการกล่าวคำถวายพระพร และวันที่ประกาศ ดังตัวอย่าง

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศสถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศ สมเด็จพระราชินีสุทิดา ขึ้นเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ พระบรมราชินี ให้มีพระเกียรติยศสมบูรณ์ตามราชประเพณีดังกล่าวนี้ จงทุกประการ

ขอพระอานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และเทพเจ้าทั้งหลาย จงดลบันดาลอภิบาลรักษา สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ พระบรมราชินี ให้ทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล อัฐวิบูลย์มณูญผล สกลเกียรติยศเดชาานุภาพมโหฬาร ทุกประการ เทอญฯ

ประกาศ ณ วันที่ 4 พฤษภาคม พุทธศักราช 2562 เป็นปีที่ 4 ในรัชกาลปัจจุบัน

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 14, 2562)

จากการศึกษาคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาณี พบว่ามีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนตอนต้นกล่าวถึงพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ธรรมเนียมปฏิบัติการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ที่จะต้องเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระอัครมเหสีขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชินีอันเป็นไปตามโบราณราชประเพณี เนื้อหาตอนกลางกล่าวถึงพระเกียรติคุณของสมเด็จพระอัครมเหสีที่ได้รับการแต่งตั้ง และส่วนตอนท้ายพบการกล่าวถึงพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ให้ประกาศสถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศ จากนั้นลงท้ายด้วยการถวายพระพรและวันที่ประกาศ

2.2.1.4 กลุ่มพระธรรมเทศนา

พระมหากษัตริย์ที่เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติจะต้องมีพระคุณสมบัติที่ดีของผู้ปกครองตามอุดมคติทางพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ซึ่งดำรงสถานภาพเป็นพระประมุขของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ล้วนดำรงอยู่ในสถานะความเป็น “พุทธกษัตริย์” ซึ่งมีราชธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องกำกับการประพฤติพระองค์มาโดยตลอด พระมหากษัตริย์ไทยทุกยุคสมัยล้วนทรงเคารพในพระศรีรัตนตรัย และยอมรับการอยู่ในกรอบราชธรรมในพระพุทธศาสนาและต่างได้ทรงรับพระราชภาระในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในพระราชภาระสำคัญมาไม่ขาดสายอันสะท้อนให้เห็นว่าการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนานั้นเป็นหนึ่งในกระบวนการสร้างความชอบธรรมให้กับความเป็นกษัตริย์ที่จะปกครองบ้านเมืองและสืบราชสันตติวงศ์อย่างยาวนานผาสุกต่อเนื่องไป (ตินาร์ บุญธรรม, 2555:17-18)

ดังจะเห็นได้จากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงเพิ่มเติมการแสดงพระธรรมเทศนาว่าด้วยการปฏิบัติพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเบื้องปลาย ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ตัวบทวรรณคดีกลุ่ม “พระธรรมเทศนา” ขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเทศนาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งนั้นการเพิ่ม “ราชธรรม” เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรูปของการแสดงพระธรรมเทศนาจึงสอดคล้องกับสถานะของพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไป พระมหากษัตริย์ไม่เพียงเป็น “เทวราชา” แต่ทรงเป็น “ธรรมราชา” ดังจะเห็นจากหลักธรรมที่นำมาเทศน์ถวายล้วนเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครอง อาทิ มงคลสูตร รัตนสูตร เมตตสูตร ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร สังคหวัตถุ เป็นต้นตั้งนั้นหากพระองค์ทรงปฏิบัติตามราชธรรมตามที่ปรากฏในพระธรรมเทศนาย่อมส่งผลให้พระองค์ทรงสิริสวัสดิ์แห่งการครองสิริราชสมบัติ ประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข สร้างประโยชน์สุขให้แก่บ้านเมืองประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า นับเป็นการแสดงเหตุและผลของการกระทำที่สามารถพิสูจน์ได้ อีกทั้ง “ธรรม” คือ สัจจะ และเป็นอำนาจการปกครองอย่างแท้จริง (เสาวณิต วิงวอน, 2555:65)

จากการศึกษาพระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว พบทั้งหมด 15 กัณฑ์ แต่พบตัวบทธรรมเทศนาที่พิมพ์เผยแพร่เฉพาะรัชกาลที่ 6 รัชกาลที่ 9 และรัชกาลที่ 10 ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 พระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก	รายชื่อพระธรรมเทศนา	พระภิกษุผู้ถวายพระธรรมเทศนา
การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5 (จำนวน 4 กัณฑ์)	พระธรรมเทศนาทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต)
	พระธรรมเทศนาวาดด้วยพระราชพงสาว ดาร	กรมหมื่นบวรรั้งชีสุริยพันธุ์
	พระธรรมเทศนามงคลสูตร	พระสาสนโสภณ วัดราชประดิษฐ์
	พระธรรมเทศนารัตนสูตร	สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดประยูรวงศาวาส
การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 6 (จำนวน 6 กัณฑ์) *(พบตัวบทที่พิมพ์เผยแพร่)	พระธรรมเทศนาทศพิธราชธรรมจรยาภิ กถา	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวรโรรส
	พระธรรมเทศนามงคลสูตร	พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต
	พระธรรมเทศนารัตนสูตร	สมเด็จพระพุฒาจารย์
	พระธรรมเทศนามेतตสูตร	พระพิมลธรรม
	พระธรรมเทศนาเทวดาทิสนกกถา	พระธรรมวโรดม
	พระธรรมเทศนาทศพิธราชธรรม สังคห วัตถุ และจักรวรรดิวัตร	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวรโรรส
การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 7 (จำนวน 2 กัณฑ์)	พระธรรมเทศนา มงคลสูตร รัตนสูตร กรณียเมตตสูตร	พระสาสนโสภณ (เจริญ ญาณวร) วัดเทพศิรินทราวาส
	พระธรรมเทศนา เทวดาทิสนกกถา จักรวรรดิวัตร ทศพิธราชธรรม	พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ (ภู่ขงค์ สิริวทมน) สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธ
การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 9 (จำนวน 2 กัณฑ์) *(พบตัวบทที่พิมพ์เผยแพร่)	พระธรรมเทศนา มงคลสูตร รัตนสูตร และเมตตสูตร	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) วัดเทพศิรินทราวาส
	พระธรรมเทศนา เทวดาทิสนกกถา ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร	สมเด็จพระสังฆราช พระวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตโต) วัดบวรนิเวศวิหาร
การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 10 (จำนวน 1 กัณฑ์) *(พบตัวบทที่พิมพ์เผยแพร่)	พระธรรมเทศนาถวายทศพิศราช ธรรมจริยาภิเษก	สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระ สังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

หมายเหตุ ข้อมูลตารางมาจากตารางแสดงรายละเอียดหัวข้อพระธรรมเทศนาและพระสงฆ์ผู้ถวายพระธรรมเทศนาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 9 ของทัตพล พูลสุวรรณ (2562:124)

จากตารางข้างต้น พบว่าหลักธรรมที่นำมาเทศน์ถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลปัจจุบันล้วนเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครอง ดังเช่น **“มงคลสูตร รัตนสูตรเมตตสูตร”** ซึ่งเป็นพระสูตรสำคัญในการสวดพระปริตร หากผู้ใดได้ฟังและนำไปปฏิบัติย่อมทำให้เกิดความสุข ความเจริญรุ่งเรือง และปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง เนื่องจาก **“มงคลสูตร”** คือเหตุแห่งความสุขแนวทางสร้างมงคลแก่ชีวิต ที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติตน ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ให้พุทธศาสนิกชนไว้ 38 ประการ **“รัตนสูตร”** เป็นพระสูตรในพระสุตตันตปิฎก พระสูตรนี้เน้นการพรรณนาคุณแห่งพระรัตนตรัย ประกอบด้วยพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ **“เมตตสูตร”** หรือ **“กรณียเมตตสูตร”** เป็นพระสูตรในขุททกปาฐะ ขุททกนิกาย ของพระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยการเจริญเมตตาและการปฏิบัติตนเพื่อนำไปสู่การบรรลุผลอันประเสริฐ นับเป็นพระสูตรที่เน้นเรื่องความเมตตาว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญยิ่ง นอกจากนี้ยังพบราชธรรมที่สำคัญที่พระมหากษัตริย์พึงปฏิบัติเป็นคุณธรรมประจำตน เพื่อให้ปกครองโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชน เช่น **“ทศพิธราชธรรม”** ธรรมของพระราชาประกอบด้วยคุณธรรม 10 ประการ ราชธรรมนี้มักปรากฏร่วมกับ **“จักรวรรดิวัตร”** คือ ธรรมอันเป็นพระราชจริยานุวัตรสำหรับพระมหากษัตริย์ ประกอบด้วยคุณธรรม 12 ประการ และ **“สังคหัตถุ”** คือ หลักธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์กันและกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551:142) อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี ประกอบด้วยทาน ปิยวาจา อุตถจริยา สมานัตตตา เป็นต้น

การที่พระผู้ถวายพระธรรมเทศนา **“มงคลสูตร รัตนสูตร เมตตสูตร”** มาเทศน์ถวายร่วมกับ **“ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตรและสังคหัตถุ”** ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก นับเป็นการแสดงแนวทางปฏิบัติให้เห็นว่า หากพระองค์ทรงประพฤติพระราชจรรยาตามมงคลสูตร 38 ประการทรงเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทรงมีพระเมตตากรุณา และทรงปกครองบ้านเมืองโดยธรรม ย่อมทำให้พระองค์ทรงดำรงในเอกราชศรัทธาธิปไตย เมื่อทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจอันใดย่อมบังเกิดผลที่ดี ทั้งพระราชจรรยาในส่วนที่เป็น **“อรรถहितสมบัติ”** กล่าวคือความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำและ **“ปรหิตปฏิบัติ”** คือ ความมีน้ำใจในการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมและองค์กรของตน (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548) สร้างความผาสุกให้แก่อาณาประชาราษฎร์ นอกจากนี้หากผู้เข้าร่วมพิธี ไม่ว่าจะพระบรมวงศ์ตลอดจนขุนนางข้าราชการทุกหมู่เหล่า ซึ่งล้วนเป็นกลุ่มบุคคลสำคัญต่อการเมืองการปกครอง หากปฏิบัติตามหลักธรรมย่อมทำให้ชีวิตพบแต่ความสุข ความเจริญ และยังช่วยสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี

พระภิกษุผู้ถวายพระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จะเป็นพระผู้ดำรงสมณศักดิ์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นพระผู้ดำรงสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราชไทย เช่น **“สมเด็จพระมหา**

สมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส” ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 10 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร หรือ “พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต” ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชไทยพระองค์ที่ 11 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร ทั้งสององค์ได้ถวายพระธรรมเทศนาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ยังพบพระผู้ดำรงสมณศักดิ์ชั้นสมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรองฝ่ายต่าง ๆ ร่วมถวายพระธรรมเทศนา เช่น “สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร)” วัดเทพศิรินทราวาส ดำรงสมณศักดิ์สมเด็จพระราชาคณะเป็นพระผู้ถวายพระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 9 เป็นต้น

จากการศึกษาพระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบการเรียบเรียงเนื้อหาตามหลักการเทศนาธรรม ประกอบด้วยส่วนขึ้นต้น การดำเนินเรื่อง และส่วนลงท้าย ดังนี้

1) ส่วนขึ้นต้นพระธรรมเทศนา จากการพิจารณาแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 1 พ.ศ.2456 (2456:84) กล่าวถึงระเบียบแบบถวายอดีตแรกแลถวายพระพรเทศนา ไว้ว่า

คำถวายพระพรเทศนา

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒมงคล พระชนมสุขทุกประการ จงมีแต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ บัดนี้จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาใน...ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมีถ้ารับพระราชทานถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามไฉนหรือกราธบายในพระธรรมเทศนาณะบทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะผู้มีสติปัญญาอ่อน ขอถวายพระพร ฯ

จากความข้างต้น เป็นระเบียบการขึ้นต้นก่อนจะถวายพระธรรมเทศนาแต่พระมหากษัตริย์พระผู้ถวายพระธรรมเทศนาจะเริ่มต้นด้วยการกล่าวคำถวายพระพรเทศนา เพื่อเป็นการถวายพระพรแต่พระมหากษัตริย์และขอพระราชทานอนุญาตในการถวายวิสัชนา จากนั้นบอกหัวข้อพระธรรมเทศนา วาระการพระราชพิธี เพื่อฉลองพระเดชพระคุณประดับพระบุญญาบารมีแต่พระมหากษัตริย์ หากไม่ต้องตามไฉนหรือกราธบายในพระธรรมเทศนาขอพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานอภัยและปิดด้วยการถวายพระพรอีกครั้งหนึ่ง

จากการศึกษาการถวายพระธรรมเทศนาพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบว่าพระผู้ถวายพระธรรมเทศนาจะต้องเริ่มต้นด้วยคำถวายพระพรเทศนาก่อน จากนั้นกล่าวบทบูชาพระรัตนตรัย และยกคาถาบาลีตามพระสูตรที่แสดงพระธรรมเทศนา เช่น คาถาในเทวดาทิสานอนุโมทนาถามงคลสูตร รตนสูตรและเมตตาสูตรโดยสังขิตตถกถา ฯลฯ จากนั้นกล่าวอุทเทสยกหัวข้อหลักธรรมขึ้น

แสดง ดังความที่ว่า “บัดนี้ จะถวายพระธรรมเทศนาใน...” เมื่อขึ้นหลักธรรมใหม่ก็จะขึ้นต้นประโยคแบบนี้ บอกวาระในการแสดงพระธรรมเทศนาและกล่าวสรรเสริญพระคุณสมบัติตามลำดับ ดังใน **พระธรรมเทศนา มงคลสูตร รตนสูตรและเมตตสูตร สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์** ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 9 ความว่า

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสส ฯ	
สุนกขตตํ สุมงคลํ	สุภทํ สุขุภุชิตํ
สุกขโณ สุขุหุโต จ	สุขิภูมํ พรหมจาริสฺส
ปทกฺขิณํ กายกมมํ	วาจากมมํ ปทกฺขิณํ
ปทกฺขิณํ มโนกมมํ	ปณฺธิ เต ปทกฺขิณํ
ปทกฺขิณานิ กตวาน	ลภนตฺต เต ปทกฺขิณเณติ ฯ

บัดนี้ จะถวายวิสิขนาพระธรรมเทศนาในมงคลสูตร รตนสูตร เมตตสูตร โดยสังขิตตถาสนองพระคุณประดบพระปัญญาบารมี เป็นปลาทนิยมังคลานโมทนา ในมทางมงคลมัยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติดำรงสยามรัฐราชอาณาจักรสืบพระบรมราชสันตติวงศ์สมฤทธิ์ด้วยอานุภาพพระราชากุศลราศี ส่วนบุพเพกตบุญญาตสมบัติจักรทสมเด็จจบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบำเพ็ญไว้ในปางก่อนเป็นลำดับจนถึงปัจจุบันภพนี้ มาสโมสรเพิ่มพูนวิบากขันธ อัมมโหฬาร ให้ทรงสมบุรณ์ด้วยสมบัติ 4 ประการ คือ พระชาติสมบัตติ อีสริยยศ โภคสมบัตติ แลญาณสมบัตติฯ ...เมื่อทรงทราบด้วยพระญาณปริชาว่า พระราชากุศลสมภารบุญญาธิการที่เคยทรงบำเพ็ญไว้มาเพิ่มพูนวิบากสมบัตติอันยิ่งใหญ่แล้ว มิได้ทรงท้อถอยในพระราชากุศลนั้น ทรงบากบั่นอุตสาหะ...ทรงสถิตมั่นในธรรมานุธรรมปฏิบัติ อันเป็นเหตุเจริญพระราชสิริสวัสดิเกียรติยศเดชานภาพ จึงได้ทรงบำเพ็ญพระทศพิธราชธรรมอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา บริหารพระราชอาณาจักร ชุบเลี้ยงพระราชวงศานวงศ์ เสวคามัตยราชบริพาร ... พระราชกรณียกิจเหล่านี้แต่ละอย่างล้วนเป็นพระราชสิริสวัสดิทิพพัฒนามงคลฯ

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:480)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าตอนต้นของพระธรรมเทศนาจะขึ้นต้นด้วยบทบูชาพระรัตนตรัย ต่อด้วยบาลีธรรมบทสุพรรณหสดตคาถา จากนั้นกล่าวขอถวายพระธรรมเทศนา และบอกหัวข้อธรรมเพื่อสนองพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ว่า “บัดนี้ จะถวายวิสิขนาพระธรรมเทศนาในมงคลสูตร รตนสูตรเมตตสูตร โดยสังขิตตถา สนองพระคุณประดบพระปัญญาบารมี” ลำดับต่อมา กล่าวถึงวาระพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี จากนั้นสรรเสริญพระเกียรติว่าพระองค์ทรงเปี่ยมด้วยพระบุญญาบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาแต่ชาติปางก่อน ทำให้ทรงมีพระคุณสมบัติถึงพร้อมด้วยพระชาติสมบัตติ อีสริยยศสมบัติ โภคสมบัตติ และญาณสมบัตติ และในปัจจุบันพระองค์ยังทรงตั้งอยู่ในธรรม ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม ทำให้พระองค์ทรงเจริญในพระราช

สมบัติและทรงเปี่ยมด้วยพระบรมเดชานุภาพ เหล่าข้าราชการบริพาร และอาณาประชาราษฎร์ต่างอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข

2) การดำเนินเรื่องพระธรรมเทศนา เป็นส่วนที่แสดงพระธรรมเทศนาตามพระสูตรต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ตอนต้น โดยจะเรียบเรียงพระสูตรไปตามลำดับ ส่วนวิธีการแสดงพระธรรมเทศนาจะปรากฏหลายวิธีการ เช่น การยกคาถาบาลีในพระสูตรมาขึ้นต้นจากนั้นแปลความในคาถาบาลีเป็นภาษาไทยการขยายความด้วยการยกนิทานชาดก การเปรียบเทียบ การยกพระพุทธานุภาพและพุทธนิพนธ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเป็นตัวอย่างประกอบการเทศนาธรรม ตัวอย่างเช่น

ก็แลมวงกลนั้น สมเด็จพระทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงโดยประเภทเป็น 38 ประการ
ตั้งพระพุทธบริหารในมวงกลสูตรว่า

อเสวนา จ พาลานํ ปณฺฑิตานญจ เสวนา
ปูชา จ ปุชเนยยานิ เอตมมวงคฺคตฺตมํ

เป็นอาทิความไม่คบคนพาล 1 ความคบบัณฑิต 1 บูชาท่านผู้ควรบูชา 1 นี้เป็นมวงกลอันอุดมเป็นต้น แต่เมื่อย่นมวงกลเหล่านั้นสั้นลง ก็คงทำด้วยกาย วาจา ใจ ตั้งพระพุทธานุภาพในสุปัพพณสูตรว่า เย ภิกฺขเว สตฺตา ปุพฺพณฺหสมยํ กาเยน สุจฺริตํ จฺรณฺติ วาจา ย สุจฺริตํ จฺรณฺติ มนสา สุจฺริตํ จฺรณฺติดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใด ประพฤติสุจริตด้วย วาจา ใจ ในเวลาเช้า สุปัพพณโภภิกขเว เตสํสตฺตานํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เวลาเช้าของสัตว์เหล่านั้น เป็นเวลาเข้าดี เป็นฤกษ์ดี เป็นยามดี เป็นขณะดีเป็นมวงกลดี ดังนี้เป็นต้น

เอเตน สจฺจวชฺเชน สตฺถิจสิทฺธิ ภาวนตฺเต

ด้วยอำนาจสั่งจวจาภาสิตกล่าวอ้างมวงกลนี้ ขออำนาจอุดมมวงกล 38 ประการ แลพระราชกุศลบุญญาภิสมภาร แลพระราชจรรยาสาธุปฏิบัติ จงอำนวยผลให้ทรงสถาพรนฤมิตในพระสิริราชไมตรีสมบัติเป็นอุดมมวงกลสุข สิริสวัสดิเกษมสำราญนิราศสรรพพิบัติอุปัทวันตราย...จงมีแต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ตามพระราชประสงค์ทุกเวลา....

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:480-481)

จากพระธรรมเทศนาข้างต้น พระผู้ถวายเทศนากล่าวถึงหัวข้อที่แสดงพระธรรมเทศนาซึ่งก็คือ มวงกลสูตร 38 ประการ วิธีการแสดงพระธรรมเทศนา จะใช้วิธีการยกพระพุทธานุภาพที่เป็นคาถาบาลีในมวงกลสูตรมาประกอบ จากนั้นแปลความในคาถาบาลีเป็นภาษาไทย เช่น “อเสวนา จ พาลานํ ปณฺฑิตานญจ เสวนา” อยู่ในมวงกลที่ 1 และ 2 แปลความได้ว่า ไม่คบคนพาล คบบัณฑิต เป็นต้น นอกจากนี้พบการยกพระพุทธานุภาพในสุปัพพณสูตร พร้อมคาถาบาลี และแปลความเป็นภาษาไทย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีเข้าใจความหมายในคาถาภาษาบาลีร่วมกันและสามารถนำไปปรับใช้ได้ ตอนท้ายจะกล่าวถึงอำนาจของมวงกล 38 ประการ ที่นำมาแสดงพระธรรมเทศนาในครั้งนี้ จะอำนวยผลให้พระองค์ทรงสถาพรในการเถลิงถวัลยราชสมบัติ ทรงพระเกษมสำราญ และปราศจาก

ภยันตรายใด ๆ ทั้งปวง มีแต่สิ่งอันเป็นมงคลและเมื่อพระองค์มีพระราชประสงค์ในกิจอันใดย่อมสำเร็จ
ตั้งพระราชหฤทัยทุกประการ

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า มีพระราชศรัทธาปสาทะในปูชนียวัตถุอันเลิศอย่างนี้
แล้วมีพระราชอัธยาศัยรุ่มเย็นด้วยพระเมตตากรุณา อันเมตตาอันนี้ เป็นคุณสมบัติอันสำคัญที่นิยม
ในพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง ซึ่งปรากฏในเมตตสูตรว่า

เมตตณฺจ สพฺพโลกสมิ มานสมฺภาวเย อปริมาณํ
อุทฺธํ อโธ จ ติริยณฺจ อสมฺพาทํ อเวโร อสปตฺตํ

เป็นต้น บุคคลพึงเจริญเมตตาในใจ ไม่มีประมาณ แม้ไปในโลกทั้งสิ้น ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ
แลท่ามกลางเป็นธรรมไม่คับแคบ ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูปองจามิตร สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า
ทรงประกอบด้วยพระเมตตากรุณา ทรงชุบเลี้ยงพระราชวงศานุวงศ์เสวกามาตย์ราชบริพารให้
บริบูรณ์ด้วยอิสริยยศศักดิ์ถาวร ทรงอภิบาลประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภยันตราย...
แลทรงพระมหากรุณาเป็นอนุกอนันต์แก่ประชาชนผู้พึ่งพระบารมีบรมโพธิสมภาร ทรงตั้งพระ
ราชหฤทัยสอดส่องในสุขทุกข์อยู่เป็นนิตย์นิจรันตร์...ย่อมเป็นที่อุ่นเกล้าร่มเย็นของพระบรมวงศานุ
วงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท แลทวยราษฎร์ข้าขอบขัณฑสีมาต้องด้วยคำสรรเสริญในคาถาว่า

สาขาปตฺตผลูปโต ชนฺธิมาว มหาทุโม
มูลวา ผลสมฺปนฺโน ปติฏฺฐา โหติ ปกฺขินิ

เหมือนต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงมั่นในพสุธา ตั้งลำต้นแตกสาขาผลิบานผลัดผล ย่อมเป็นที่พึ่ง
ของฝูงวิหคในอรัญญ ต่างพากันเข้าอาศัย ใครต้องการร่มเงาก็เข้าจับ ใครต้องการผลก็บริโภค ฉะนั้น
ฯ เมตตาคุณอันนี้ไม่จำเพาะแต่บำเพ็ญทางกายหรือวาจา แม้เพียงมนัสแม้ไปในสรรพสัตว์ทั่วทุกานู
ทิศก็เปลื้องจิตจากวิหิงสาพยาบาลได้ ฯ พระคุณข้อนี้ นับเข้าในพรหมวิหารธรรมเป็นคุณสมบัติ
สำคัญเครื่องบริหารหมู่ให้ตั้งอยู่ได้ ... มีนิเทศตั้งถวายเป็นวิสัยขานมาโดยอนุกรม ฯ

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:482)

จากความข้างต้น พระผู้ถวายพระธรรมเทศนายกคาคาบาลีในเมตตสูตรพร้อมแปล
ความเป็นภาษาไทย จากนั้นกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าทรงเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณา ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานอิสริยยศแก่พระบรมวงศานุวงศ์และเสนาอำมาตย์ที่ประพฤติดี
ประพฤติชอบในราชการ และพระองค์ยังทรงดูแลทุกข์สุขของราษฎรทุกหมู่เหล่าให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็น
สุข ปราศจากอันตรายทั้งปวง ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ทำให้พระบรมวงศานุวงศ์ รวมถึงราษฎรที่
เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารต่างอบอุ่นใจและยกย่องสรรเสริญพระเมตตากรุณาของพระองค์ด้วย
คาคาบาลี เนื้อความแสดงให้เห็นว่าต้นไม้ใหญ่ที่ยังรากลึกในพื้นดิน เมื่อเติบโตใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขาย่อม
เป็นที่พึ่งให้แก่ฝูงนกที่โฉบบินที่เข้ามาพึ่งพาอาศัย หากผู้ใดต้องการร่มเงาก็สามารถมาพักพิง หาก
ต้องการผลก็สามารถนำไปบริโภคได้ เฉกเช่นพระองค์ที่ทรงเป็นที่พึ่งของราษฎร ทรงมีเมตตากรุณาทั้ง

ทางกาย วาจาและใจ อันเป็นสิ่งสำคัญในพรหมวิหารธรรม ซึ่งเป็นพระคุณสมบัติสำคัญของผู้ปกครอง เพื่อนำมาใช้ในการบริหารบ้านเมืองให้สงบสุข

3) การลงท้ายพระธรรมเทศนา จะเป็นการตั้งสัตยาธิษฐานถวายพระพร และขอผล ที่กล่าวแสดงพระธรรมเทศนา จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แต่พระมหากษัตริย์ และจบด้วยคำกล่าวที่ว่า “เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ” ดังในพระธรรมเทศนา มงคลสูตร รตนสูตร และเมตตสูตร สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 9 ความว่า

ในลำดับนี้ จะตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพรพระพุทธรัตนະผู้สำแดงศุภสวัสดิการ พระธรรมรัตนะ เป็นมงคล บวรระงับสรรพอุปัทวะ พระสังฆรัตนะผู้ประกาศมงคล ให้รู้แพร่หลาย ประสิทธิถวายแด่ สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ฯ

ขอสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระปรมินทรมหาวชิราวุธราชูปถัมภ์ จอมบรมจักรีวงศ์ จงดดำรงพระชนม์มัยยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญ ปราศจากสรรพโรคภัยไข้เจ็บ อุบัติวันตราย นิราศหายความขัดข้องขุนพระราชหฤทัย อันใคร ๆ ไม่พึงครอบงำ ให้เสื่อมถอยน้อย พระบรมเดชานุภาพได้...จงเสด็จดำรงอยู่นานในสิริราชสมบัติ เพื่อเจริญพิพัฒนาผลแก่ประชุมนใน สยามรัฐอาณาเขต....

อรหิ สมมาสมพุทโธ

อุตตม ธรรมมชฌคา

มหาสงฆิ ปโพเธสิ

อิจเจต รตนตตย

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้พระธรรมอันสูงสุดแล้ว ยังสงฆ์หมู่ใหญ่ให้ตรัสรู้ เบิกบานตื่นจากกิเลสสินิทรานี้ จัดว่าพระรัตนตรัยคืออวัตุประเสริฐให้เกิดความยินดี 3 ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระรัตนตรัยเป็นปฏิพาท โนบายทางกัน ...ขอเทพเจ้าทั่วจักรวาลผู้สถิตอยู่ในสยามรัฐมณฑล ตั้งตั้งแต่พระราชานิเวศน์ ตลอดเขตรัชสีมาที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทรงบูชาแล้ว ด้วยธรรมพลี และอามิส พลี จงตั้งไมตรีจิตต่อภิกษุภิกษา สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า กับทั้งรัฐมณฑลด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฏฐวิบูลยผลอันเป็นहितานุहितประโยชน์ แลคอยป้องกันซึ่งสรรพโทษ อันไม่เกื้อกูลแก่ ความเจริญอย่าให้เกิดมี ฯ

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:483-484)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าตอนท้ายของพระธรรมเทศนาเป็นการกล่าวสรุปจบ พระผู้ถวาย พระธรรมเทศนาจะตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพรพระรัตนตรัยถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ต่อมาจะเป็นการกล่าวถวายพระพรเป็นคาถาภาษาบาลีและแปลความเป็นภาษาไทย เนื้อความขอให้พระองค์ ทรงดำรงพระชนม์มัยยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญ ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ขอให้นานาประเทศ ต่างสวามิภักดิ์ขอให้ทรงดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติสืบไป ลำดับต่อมาขอให้เทพเจ้าทั่วราชอาณาจักรที่ พระองค์ได้ทรงบูชาทั้งธรรมพลีและอามิสพลี โปรดจงตั้งจิตอธิษฐานให้ปกป้องคุ้มครองพระองค์ให้ ปลอดภัยและสยามประเทศมีแต่ความเจริญยิ่งขึ้นไป ส่วนลงท้ายจะเน้นย้ำขอผลที่กล่าวทั้งหมดจงเป็น

ผลสำเร็จสมความปรารถนาทุกประการ “*เอวี่ กัมีด้วยประการฉะนี้ ฯ*” พร้อมกล่าวคำถวายพระพรแด่พระมหากษัตริย์

สรุปได้ว่าพระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบการเรียบเรียงเนื้อหาตามหลักการเทศนาธรรม กล่าวคือ ขึ้นต้นตามระเบียบแบบถวายเป็นอติเรกแลถวายพระพรเทศนา เริ่มด้วยการถวายพระพร จากนั้นกล่าวบทบูชาพระรัตนตรัย และยกคาถาบาลีตาม พระสูตรที่แสดงพระธรรมเทศนาและแปลความ บอกวาระการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ส่วนการดำเนินเรื่องเป็นการให้รายละเอียดเนื้อหาในพระสูตรต่าง ๆ ไปตามลำดับ เริ่มจากยกคาถาบาลี พร้อมนำนิทานชาดก พระพุทธภาษิต และพุทธนิพนธ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามายกตัวอย่างประกอบกรเทศนาธรรม ส่วนการลงท้ายจะเป็นการตั้งสัตยาธิษฐานถวายพระพร ขอพรจากพระรัตนตรัยและเทพยดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อัญเชิญมาในพิธี และขอผลที่กล่าวแสดงพระธรรมเทศนาจงพลันสำเร็จทุกประการ

2.2.1.5 กลุ่มกาพย์เห่เรือ

การเสด็จ ฯ เลียบพระนครทางชลมารคเป็นพระราชพิธีเบื้องปลายของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในการเสด็จ ฯ เลียบพระนครจะจัดเป็นกระบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้ประชาชนได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทชื่นชมพระบารมีพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ในวโรกาสเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ได้ร่วมถวายพระพรชัยมงคลในวโรกาสเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติไปพร้อมกับการชมภาพความงามวิจิตรของเรือพระที่นั่งและความยิ่งใหญ่ของรั้วกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคอันแสดงถึงพระเกียรติยศและพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์ดังจะสรุปการเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคของแต่ละรัชกาลเป็นตารางให้เห็นดังนี้

ตารางที่ 5 การเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค
เนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

รัชกาล	การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก	การจัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค
รัชกาลที่ 1	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก (ครั้งที่ 1) พ.ศ.2325	-
	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก (ครั้งที่ 2) พ.ศ.2328	-
รัชกาลที่ 2	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2352	-
รัชกาลที่ 3	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2367	-
รัชกาลที่ 4	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2394	✓
รัชกาลที่ 5	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก (ครั้งแรก) พ.ศ.2411	-
	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก (ครั้งหลัง) พ.ศ.2416	✓
รัชกาลที่ 6	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร พ.ศ.2453	-

รัชกาล	การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก	การจัดกระบวนการพยุหยาตราทางชลมารค
	พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ.2454	✓
รัชกาลที่ 7	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2468	✓
รัชกาลที่ 9	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2493	-
รัชกาลที่ 10	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2562	✓

จากตารางการเสด็จ ฯ เียบพระนครโดยกระบวนการพยุหยาตราทางชลมารคเริ่มเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนับแต่ครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชดำริให้จัดกระบวนการพยุหยาตราชลมารคขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสเฝ้าชมพระบรมโภธิสมภารและได้ชมเรือพระราชพิธีและเรือต่าง ๆ อันงามวิจิตร พระองค์จึงเสด็จ ฯ เียบพระนครทางชลมารคตามทักษิณาวรรตรอบพระนคร เริ่มจากท่าราชวรดิฐไปทางทิศเหนือ เข้าคลองรอบพระนครไปยังวัดบวรนิเวศวิหารเสด็จเข้าในพระอุโบสถทรงบูชานมัสการพระพุทธชินสีห์ ถวายไทยธรรมแก่พระสงฆ์ การเสด็จ ฯ เียบพระนครทางชลมารคได้เป็นราชประเพณีในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่สืบเนื่องกันจนถึงรัชกาลปัจจุบัน

ในการเสด็จ ฯ เียบพระนครโดยกระบวนการพยุหยาตราทางชลมารคปรากฏ “การแห่เรือหลวง” พนักงานแห่จะขับขานเป็นท่วงทำนองหรือออกเสียงประกอบเพื่อให้จังหวะแกฝีพายในการพายเรือขนาดใหญ่ได้อย่างพร้อมเพรียงกัน รวมถึงสร้างความสนุกสนานในขณะเดินทาง นับเป็นส่วนที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณคดีประเภท “กาพย์แห่เรือ” ขึ้นในวงวรรณคดีไทย

“กาพย์แห่เรือ” เป็นคำประพันธ์ที่แต่งด้วยกาพย์ห่อโคลง บทแห่เรือ 1 บท หรือ 1 ตอน ประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท และกาพย์ยานี 11 จำนวนบทตามที่กวีต้องการ โดยกาพย์บทแรกจะใช้ถ้อยคำและเนื้อความเดียวกับโคลงจึงจะเรียกว่าห่อโคลงได้มิด (รื่นฤทัย สัจพันธุ์, 2556:42)

สำหรับการแต่งบทแห่เรือประกอบการเสด็จ ฯ ทางชลมารคเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เนื้อความกล่าวสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ดังที่นิโกลาส์ แซรวาส (2550: 229-231) กล่าวไว้ในประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยามของนิโกลาส์ แซรวาสความว่า “เวลาเขาพายพร้อม ๆ กันเป็นจังหวะจะโคน พายนั่นทาทองคำทั้งสิ้น เสียงพายกระทบกันเบา ๆ ประสานกับทำนองเพลงที่เขาเหยอพระเกียรติพระเจ้าแผ่นดิน เป็นคล้ายเสียงดนตรีที่เสนาะโสตของพวกเขาชาวบ้านเมืองเป็นอันมาก...”

การเสด็จพระราชดำเนินในกระบวนการพยุหยาตราชลมารคแต่โบราณจะใช้บทแห่อย่างใดไม่มีหลักฐานปรากฏบทแห่เรือเก่าแก่ที่สุดที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน คือ บทแห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรม

ธิเบศรสันนิษฐานว่าเป็นบทเห่เรือในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2556:31)

ในสมัยรัตนโกสินทร์นำบทเห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรมาใช้ประกอบพระราชพิธี กระบวนพยุหยาตราชลมารค ดังเช่น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนำบทเห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรมาใช้ในพระราชพิธีลอยพระประทีป นอกจากนี้ก็ยังคงแต่งบทเห่เรือขึ้นใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการนำไปใช้ประกอบในแต่ละพระราชพิธี ดังเช่น การแต่งกาพย์เห่เรือขึ้นใหม่เพื่อใช้ประกอบการเสด็จ ฯ เลียบพระนครในการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของแต่ละรัชกาล

จากการศึกษาการเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์พบกาพย์เห่เรือที่ใช้ประกอบการเสด็จ ฯ เลียบพระนคร จำนวน 2 ฉบับได้แก่ 1) กาพย์เห่เรือเมื่องานพระบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ.2454 พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และ 2) กาพย์เห่เรือเฉลิมพระเกียรติเนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพุทธศักราช 2562 วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ.2562 ประพันธ์โดยนาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) **กาพย์เห่เรือเมื่องานพระบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ.2454 พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์** ในปี พ.ศ.2454 สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทูลเชิญให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงนิพนธ์กาพย์เห่เรือเพื่อใช้ประกอบการเสด็จ ฯ เลียบพระนครในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวที่เรือพระที่นั่งกิ่งมาจอดถวายชัยมงคลที่ท่าราชวรดิฐ ซึ่งเป็นท่าเทียบเรือพระที่นั่ง ตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกของพระบรมมหาราชวัง ดังความตอนหนึ่งใน**ประชุมกาพย์เห่เรือ** ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2504: 12) ที่ว่า

บทเห่เรือพระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์นั้น สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทูลเชิญให้ทรงพระนิพนธ์ เมื่องานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยมีการสมโภชส่วนกระทรวงทหารเรือสนองพระเดชพระคุณ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2454 มีตกแต่งสถานที่ในกรมทหารเรือแถวท่าราชวรดิฐทั้งสองฟากแม่น้ำ ตลอดถึงวัดอรุณราชวราราม และมีกระบวนเห่เรือในแม่น้ำ บทเห่เรือนี้เห็นในเรือพระที่นั่งกิ่งเมื่อมาจอดถวายชัยมงคลที่ท่าราชวรดิฐ ตำนานของบทเห่เรือมีดังแสดงมา

ลักษณะคำประพันธ์ภาพย์เห่เรือเมื่องานพระบรมราชาภิเษกสมโภช พ.ศ. 2454 ประกอบด้วยโคลงนำ 1 บท และภาพย์ยานี 11 จำนวน 10 บท ผู้แต่งขึ้นต้นบทว่า “*เห่ชมเรือ*” เนื้อหาตอนต้นกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จไปประทับราชบัลลังก์ ณ พลับพลาที่ท่าราชวรดิฐจากนั้นพรรณนาชมกระบวนเรือพระที่นั่ง ถวายพระพรสรรเสริญพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตอนท้ายกล่าวถึงดนตรีประกอบการเห่ชมกระบวนเรือและพรรณนาภาพกำลังพลในกระบวนเรือที่เดินทางไปด้วยความสนุกสนานรื่นเริงเชื่อมโยงไปสู่บทเห่ชมปลาในลำดับต่อไป

2) ภาพย์เห่เรือเฉลิมพระเกียรติเนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร โดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 วันที่ 24 ตุลาคม 2562 ประพันธ์โดยนาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย ได้รับมอบหมายจากกองทัพเรือให้แต่งภาพย์เห่เรือเพื่อใช้ในการเสด็จ ฯ เลียบพระนครของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว กวียังคงสืบทอดขนบรูปแบบคำประพันธ์ภาพย์เห่เรือ และลักษณะการแบ่งเนื้อหาออกเป็นบทตามภาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ผู้แต่งจัดแบ่งภาพย์เห่เรือออกเป็น 3 บท ดังนี้

1. บทสรรเสริญพระบารมี ประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท ภาพย์ยานี 11 จำนวน 17 บท
2. บทชมเรือกระบวน ประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท ภาพย์ยานี 11 จำนวน 18 บท
3. บทชมเมือง ประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท ภาพย์ยานี 11 จำนวน 17 บท

เมื่อพิจารณาเนื้อหาแต่ละบท พบว่า เนื้อหาแต่ละมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ผู้แต่งสร้างสรรค์เนื้อหาและจัดเรียงลำดับให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของพระราชพิธี เริ่มจาก “*บทสรรเสริญพระบารมี*” กล่าวถึงวโรกาสที่แต่งเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การสรรเสริญพระเกียรติคุณพระมหากษัตริย์ การสืบสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรีและการถวายพระพรชัยมงคล บทต่อมาคือ “*บทชมเรือกระบวน*” กล่าวชมเรือพระที่นั่ง ชมเรือสำคัญที่มีหัวเรือเป็นรูปสัตว์และอมมนุษย์ในวรรณคดีไทย กล่าวถึงเรือในริ้วกระบวน ตามประเภทของเรือ ตลอดจนการจัดริ้วกระบวนเรือ ลวดลายเรือ การพายพลพาย เสื้อผ้าอาภรณ์ เสียงเห่ และบทเห่เรือที่ไพเราะ สิ่งเหล่านี้เป็นงานศิลปกรรมอันทรงคุณค่าที่คนไทยควรจรรักษาและสืบทอดต่อไป “*บทชมเมือง*” พรรณนาถึงแผ่นดินไทยว่าเป็นแผ่นดินแห่งธรรม เปี่ยมด้วยศิลปกรรมอันจะช่วยดับทุกข์เข็ญ มีพระแก้วมรกตเป็นที่เคารพบูชาสักการะ พระมหากษัตริย์มีพระราชศรัทธาและทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น มั่นคง ประชาชนตั้งอยู่ในธรรม เคารพศรัทธาในพระรัตนตรัยและเป็นคนมีน้ำใจโอบอ้อมอารี ตอนท้ายกล่าวแสดงความจงรักภักดี และกล่าวเทิดทูนราชวงศ์จักรี

จากการศึกษาภาพยนต์เหวี่ยงที่ใช้ประกอบการเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยพระบรมพยุหยาตราชลมารคทั้งในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 10 สามารถเปรียบเทียบการนำเสนอเนื้อหาได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 การเปรียบเทียบเนื้อหาของภาพยนต์เหวี่ยงที่ใช้ประกอบการเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยพระบรมพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ชื่อเรื่อง	การสรรเสริญพระบารมี	การพรรณนาชมเรือพระบรม	การพรรณนาชมเมือง
ภาพยนต์เหวี่ยงเมื่อ งานพระบรม ราชาภิเษก สมโภช พ.ศ. 2454 ฯ	1. รัชกาลที่ 6 เสด็จ ประทับราชบัลลังก์ ณ พลับพลาที่ท่าราชวรดิฐ การถวายพระพร สรรเสริญพระบารมี เนื่องในพระราชพิธีบรม ราชาภิเษกสมโภช	1. การพรรณนาชมพระที่นั่ง (อาทิ เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ เรือพระที่นั่งศรี ประภัสสรชัย เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช) 2. การกล่าวถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ในริ้ว กระบวนเรือ เช่น คนตรีประกอบ เสียงเห่ ร้องของพลพาย เป็นต้น	ไม่ปรากฏ
ภาพยนต์เหวี่ยงเฉลิม พระเกียรติเนื่อง ในการเสด็จพระ ราชดำเนินเลียบ พระนคร พุทธศักราช 2562 ฯ	1. วโรกาสพระราชพิธี บรมราชาภิเษก 2. การสืบราชสันตติวงศ์ แห่งราชวงศ์จักรี 3. พระเกียรติคุณแห่ง พระมหากษัตริย์ (เช่น พระบวญญาบารมี พระ มหากษัตริย์คุณ พระ บรมเชษฐาภาพ พระมหากษัตริย์ผู้ทรง ธรรม ฯลฯ) 4. พระบารมี แห่งบูรพ กษัตริย์ราชวงศ์จักรี 5. การกล่าวถวายพระพร	1. การพรรณนาเรือพระที่นั่ง (อาทิ เรือพระ ที่นั่งสุพรรณหงส์ เรือ พระที่นั่งอนันต นาคราช และเรือพระที่นั่งอเนกชาติ ภุชงค์) 2. การพรรณนาเรือต่างๆ (อาทิ เรือรูปสัตว์ เรือแข่ง เรือตั้ง เรือชัย เรือกิง) 3. การจัดริ้วกระบวนเรือ พลพาย และเสียง เห่ (ความงามของกระบวนเรือ เครื่องแต่ง กายของพลพาย การเห่ร้องขณะพายเรือ) 4. การสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของชาติ	1. พรรณนาความงามของแม่น้ำ เจ้าพระยา 2. แผ่นดินไทยเป็นแผ่นดินธรรม พระมหากษัตริย์มีพระราช ศรัทธา ทรงทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา ส่วน ประชาชนตั้งอยู่ในศีลใน ธรรม 3. ประชาชนจงรักภักดีและมี น้ำใจ 4. กล่าวเทิดทูนราชวงศ์จักรี

จากตารางข้างต้น ภาพยนต์เหวี่ยงทั้ง 2 ฉบับ ใช้ประกอบการเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยพระบรมพยุหยาตราทางชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเช่นเดียวกัน แต่ต่างรัชสมัย สิ่งที่ปรากฏร่วมกัน คือการกล่าวถึงวาระพิธี การสรรเสริญพระเกียรติและถวายพระพรพระมหากษัตริย์ได้อย่างประณีตและที่สำคัญคือการกล่าวชมริ้วกระบวนเรือ โดยเฉพาะการพรรณนาชมความงามวิจิตรของเรือพระที่นั่งองค์สำคัญ อย่างเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งทรงของพระมหากษัตริย์สมพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์

เมื่อพิจารณาภาพเห็นเรือประกอบการเสด็จ ฯ เลียบพระนครในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบเนื้อหาที่กล่าวเพิ่มเติมจากการชมเรือกระบวนและการสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากภาพเห็นเรือฉบับนี้ต้องใช้ประกอบตลอดการเสด็จ ฯ เลียบพระนครทางชลมารค รวมระยะทาง 3.4 กิโลเมตร จากท่าวาสุกรีจนถึงท่าราชวรดิฐ ทำให้ผู้แต่งเพิ่มบท “ชมเมือง” ขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับระยะทาง เนื้อหากล่าวถึงสภาพบ้านเมืองอันสงบร่มเย็น แผ่นดินไทยเป็นแผ่นดินแห่งธรรม พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีบุญญาบารมี เป็นนักปกครองที่ดี แสดงบทบาทของพระมหากษัตริย์ในด้านศาสนา เช่น ทรงพระราชศรัทธาและทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม ส่วนประชาชนก็ตั้งอยู่ในศีลธรรม มีความจงรักภักดี และมีน้ำใจไมตรีต่อกัน กล่าวได้ว่าการที่ผู้แต่งกล่าวถึงความเจริญของบ้านเมือง พระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์และราชวงศ์จักรี เป็นการปรับให้เข้ากับวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ประกอบการเสด็จ ฯ เลียบพระนครในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อีกทั้งมุ่งเน้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติและแสดงพระราชสถานะพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ

ภาพเห็นเรือฉบับนี้เป็นวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่มีบทบาทหน้าที่ช่วยเสริมให้การเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมีความสมบูรณ์ผ่านการเลือกใช้ถ้อยคำภาษาและเนื้อหา อันจะทำให้ผู้เข้าร่วมพระราชพิธีเข้าใจจุดหมายของการเสด็จ ฯ เลียบพระนครได้อย่างครอบคลุม ช่วยพรรณนาภาพความงามสง่าและความยิ่งใหญ่ของริ้วกระบวนเรือให้เกิดขึ้นในใจประชาชนผู้เฝ้าชมการเห็นเรือริมสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาและที่รับชมผ่านสื่อต่าง ๆ อันทำให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของพระราชพิธี มองเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ควรแก่การสืบทอดปฏิบัติให้คงอยู่รวมทั้งเห็นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ อันจะช่วยเสริมความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์

จากการศึกษาโครงสร้างวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบว่าผู้แต่งเรียบเรียงเนื้อหาให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของวรรณคดีแต่ละกลุ่มและเหมาะกับการนำไปใช้ในพิธี เช่น

1) วรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่มุ่งเน้นความศักดิ์สิทธิ์ เช่น **ประกาศการพระราชพิธี** ตัวบทมุ่งเน้นความศักดิ์สิทธิ์มีสถานภาพเป็นสื่อกลางที่ใช้ขับอ่านเพื่อติดต่อกับเทพเจ้าเพื่อดลบันดาลให้การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ อันส่งผลโดยตรงต่อการเรียบเรียงเนื้อหาที่มีความศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้สอดคล้องกับสถานภาพของวรรณคดี ดังจะเห็นได้จากวรรณคดีกลุ่มนี้มักขึ้นต้นบทประพันธ์ด้วยบทคาถาชุมนุมเทวดา สรรเสริญเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาประชุมในมณฑลพระราชพิธี เพื่อเสริมความศักดิ์สิทธิ์ ขริมขลังให้แก่พระราชพิธีและเพื่อสร้างความเชื่อมั่นว่าการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะสัมฤทธิ์ผลตามจุดประสงค์ของการประกอบพระราชพิธี อีกทั้งยังถ่ายทอดให้เห็นความเป็นสมมติเทพและพระบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ เนื้อหาตอนกลางให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นเนื้อความที่แจ้งเรื่องราวให้แก่เทพยดา และ

แจ้งให้ผู้เข้าร่วมพระราชพิธีรับรู้ถึงจุดมุ่งหมาย ความเป็นมา และรายละเอียดของการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันเป็นไปตามบทบาทสำคัญของ “ประกาศ” ที่มีหน้าที่แจ้งข้อมูลให้ทราบ บอกให้ทราบอย่างเป็นทางการเพื่อปฏิบัติ ตอนท้ายขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ เพิ่มความสวัสดิมงคลให้แก่บ้านเมือง พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร และประชาชน การลำดับเนื้อหาทั้ง 3 ส่วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันและสื่อสารสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้อย่างครบถ้วน

2) วรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ เน้นแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เช่น **คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล** ตัวบทมุ่งเน้นการแสดง ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อันส่งผลต่อการเรียบเรียงเนื้อหาที่เริ่มขึ้นต้นด้วย “สรวมชีพ” ซึ่งเป็นคำกราบบังคมทูลอย่างหนึ่ง บอกถึงการได้รับฉันทานุมัติแห่งพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์ เหล่าข้าราชการบริพารให้ถวายพระพรชัยมงคลพระนามพระมหากษัตริย์ กล่าวถึงวิโรภาสที่พระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ ตอนกลางกล่าวถวายพระพรชัยมงคล อ้างถึงอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนตอนท้ายกล่าวถวายความสวามิภักดีการตั้งสัจจาธิษฐานเชิดชูพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์ ปฏิบัติหน้าที่สนองพระเดชพระคุณด้วยความซื่อสัตย์

3) วรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่แสดงถึงการยกย่องเชิดชูบุคคล เช่น **คำประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิราชในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก** ตัวบทเน้นการแสดงถึงการยกย่องเชิดชูพระเกียรติบุคคลส่งผลให้เนื้อหาเริ่มจากกล่าวถึงธรรมเนียมปฏิบัติการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ที่จะต้องเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระอัครมเหสีขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชินีอันเป็นไปตามโบราณราชประเพณี การสรรเสริญพระเกียรติคุณในด้านต่าง ๆ ส่วนตอนท้ายกล่าวถึงพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ให้ประกาศสถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศ ลงท้ายด้วยการถวายพระพร และวันที่ประกาศ

4) วรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเพื่อมุ่งนำเสนอราชธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ เช่น **พระธรรมเทศนา** ตัวบทมุ่งเน้นแสดงหลักธรรมของผู้ปกครอง อันส่งผลต่อการเรียบเรียงเนื้อหาที่จะเริ่มจากการขึ้นต้นด้วยคาถาภาษาบาลี บอกหลักธรรมที่จะถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนาการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่น มงคลสูตร รตนสูตร เมตตสูตร ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร สังคหัตถ์ ฯลฯ กล่าวถึงวาระการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ ส่วนตอนกลางจะแสดงหลักธรรมพระเทศนาพร้อมแทรกบทคาถาภาษาบาลี ขยายความด้วยการเน้นที่การปฏิบัติพระองค์เป็นสำคัญ กล่าวคือ หากพระองค์ทรงตั้งอยู่ในธรรม ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการตามหลักธรรมในพระธรรมเทศนา ย่อมส่งผลให้พระองค์มีพระราชสิริสวัสดิ์ในการดำรงสิริราชสมบัติ ประเทศชาติบ้านเมืองมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองและอาณาประชาราษฎร์อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข และตอนท้ายเป็นการกล่าวถวายพระพรพระมหากษัตริย์

5) วรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่มุ่งพรรณนาความงดงามและความยิ่งใหญ่ในการประกอบพระราชพิธี เช่น **ภาพย์เห่เรือ** ผู้แต่งสร้างสรรค์เนื้อหาและจัดเรียงลำดับให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของพระราชพิธี เริ่มจาก “**บทสรรเสริญพระบารมี**” กล่าวถึงวาระที่แต่งเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การสรรเสริญพระเกียรติคุณพระมหากษัตริย์ การสืบสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรีและการถวายพระพรชัยมงคล บทต่อมาคือ “**บทชมเรือกระบวน**” กล่าวชมเรือพระที่นั่ง เรือในริ้วกระบวนตามประเภทของเรือ ตลอดจนการจัดริ้วกระบวนเรือ ลวดลายเรือ การพายพลพาย เสื้อผ้าอาภรณ์ เสียงเห่ และบทเห่เรือที่ไพเราะ และปิดท้ายด้วย “**บทชมเมือง**” ผู้แต่งกล่าวชมบ้านเมืองว่ามีความเจริญรุ่งเรืองและร่มเย็นอันเนื่องมาจากพระมหากษัตริย์มีพระราชศรัทธาและทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น มั่นคงประกอบกับประชาชนตั้งอยู่ในธรรมทำให้สยามประเทศกลายเป็นแผ่นดินธรรม ตอนจบกล่าวแสดงความจงรักภักดี และกล่าวเทิดทูนราชวงศ์จักรี อาจกล่าวได้ว่า ภาพย์เห่เรือเป็นตัวบทวรรณคดีประกอบพระราชพิธีที่ทำหน้าที่สื่อสารสำคัญ บอกจุดมุ่งหมาย ช่วยให้การประกอบพระราชพิธีครบถ้วนสมบูรณ์และเห็นภาพการเสด็จ ฯ เลียบพระนครได้อย่างชัดเจน เมื่อตัวบทนี้ผ่านการขับเห่เป็นท่วงทำนองในพระราชพิธียิ่งทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีรับรู้เข้าใจความหมายและเห็นความสำคัญของการประกอบพระราชพิธีเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคมากขึ้น

จากการพิจารณาการเรียบเรียงเนื้อหาของวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทั้ง 5 กลุ่มข้างต้น พบว่า การเรียบเรียงเนื้อหาเป็นไปตามบริบทการนำไปใช้ ทำให้มีโครงสร้างภายในและมีจุดเน้นต่างกัน แต่สิ่งที่เกี่ยวข้องให้ตัวบททุกกลุ่มเป็นวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก คือหน้าที่สำคัญต่อการสื่อสาร ดำเนินขั้นตอนพระราชพิธีได้อย่างต่อเนื่อง จนทำให้การพระราชพิธีสัมฤทธิ์ผล

2.2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนอกจากจะมีลักษณะความสัมพันธ์แบบวรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว ยังพบตัวบทวรรณคดีที่บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทั้งขั้นตอนพิธี เครื่องประกอบพิธี สถานที่ประกอบพิธี ภาพเหตุการณ์ในพิธี โดยบันทึกตามลำดับขั้นตอนพิธีและลำดับเวลาเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ผ่านประสบการณ์และการสังเกตการณ์ของผู้แต่งที่เข้าร่วมพิธี อันจะช่วยย้ำเตือนความทรงจำของผู้คนเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและความสำคัญของพระมหากษัตริย์ วรรณคดีกลุ่มนี้จึงมีลักษณะความสัมพันธ์แบบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์วรรณคดีหรือที่เรียกว่า “**วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**”

จากการศึกษาวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้ง 18 เรื่อง สามารถจำแนกวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ โดยพิจารณาตามเกณฑ์ 1) ผู้สร้างสรรค์ผลงาน 2) รูปแบบคำประพันธ์ และ 3) วิธีการบันทึก ดังจะแสดงในรูปแบบตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 การแสดงรายละเอียดของวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก	ชื่อวรรณคดีบันทึกพระราชพิธี	รูปแบบคำประพันธ์	ผู้แต่ง	วิธีการบันทึก
รัชกาลที่ 2	โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	ร้อยกรอง (โคลง)	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงดำรง พระอิสริยยศพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์	บันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยตรง
รัชกาลที่ 4	ลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	ร้อยกรอง (ลิลิต)	พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)	บันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยตรง
รัชกาลที่ 4	มหามกุฏราชคุณานุสรณ์	ร้อยกรอง (ลิลิต)	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์	บันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แทรกกับส่วนอื่น
รัชกาลที่ 4	เหตุการณ์ตอนต้นรัชกาลที่ 4	ร้อยแก้ว	ไม่ปรากฏ	บันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยตรง
รัชกาลที่ 5	ลิลิตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช	ร้อยกรอง (ลิลิต)	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	บันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แทรกกับส่วนอื่น
รัชกาลที่ 5	“ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสยาม” จัดพิมพ์ในหนังสือสยามและลาวในสายตามิชชันนารีชาวอเมริกัน	ร้อยแก้ว	สารุคุมเอ็น.เอ.แมคโดนัลด์ (Rev.N.A.McDonald)	บันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แทรกกับส่วนอื่น
รัชกาลที่ 5	“ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา	ร้อยแก้ว	ดร.แดน บีช บรัดเล (Dr.Dan Beach Bradley)	บันทึกการพระราชพิธีบรม

พระราชพิธี บรม ราชาภิเษก	ชื่อวรรณคดีบันทึกพระราชพิธี	รูปแบบ คำประพันธ์	ผู้แต่ง	วิธีการบันทึก
	จุฬาลงกรณ์และการเสด็จออกรับราช สมบัติ”		จัดพิมพ์ในหนังสือรายปี Bangkok Calendar ฉบับ ค.ศ.1869	ราชาภิเษก โดยตรง
รัชกาลที่ 5	“พระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งหลัง ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว” จัดพิมพ์ในหนังสือราช สำนักสยามในทรศนะของหมอ สมิต	ร้อยแก้ว	ดร.มัลคอล์ม สมิต (Dr.Malcolm Smith)	บันทึกการพระ ราชพิธีบรม ราชาภิเษก แทรกกับส่วน อื่น
รัชกาลที่ 6	เฉลิมพระเกียรติแด่ลูกกระต๊อญ (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชพิธี บรมราชาภิเษกสมโภช)	ร้อยแก้ว	คณะหนังสือพิมพ์สยามไมตรี	บันทึกการพระ ราชพิธีบรม ราชาภิเษก โดยตรง
รัชกาลที่ 6	ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	ร้อยกรอง (ลิลิต)	วิธันว ศรีเมือง	บันทึกการพระ ราชพิธีบรม ราชาภิเษก แทรกกับส่วน อื่น
รัชกาลที่ 6	“ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ กรุงเทพฯ” รวมอยู่ในหนังสือดินแดน แห่งแสงตะวัน : บันทึกและความทรงจำ จากการเดินทางในดินแดนตะวันออก	ร้อยแก้ว	เจ้าชายวิลเลียมแห่งประเทศสวีเดน (H.R.H.Prince William of Sweden)	บันทึกการพระ ราชพิธีบรม ราชาภิเษก แทรกกับส่วน อื่น
รัชกาลที่ 6	หนังสือการเสด็จพระราชดำเนินของ มกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธี บรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	ร้อยแก้ว	อิวาน เดอ เซค (Ivan de Schaeck)	บันทึกการพระ ราชพิธีบรม ราชาภิเษก โดยตรง
รัชกาลที่ 6	“ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งสยาม”	ร้อยแก้ว	พันเอก ลี เฟบิเกอร์ (Col.Lea Febiger)	บันทึกการพระ ราชพิธีบรม ราชาภิเษก โดยตรง
รัชกาลที่ 6	“พระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันน่า ประทับใจยิ่ง ของพระมหากษัตริย์ แห่งกรุงสยาม”	ร้อยแก้ว	หนังสือพิมพ์นิวยอร์ก ไทมส์ (The New York) ของ ประเทศ สหรัฐอเมริกา	บันทึกการพระ ราชพิธีบรม ราชาภิเษก โดยตรง
รัชกาลที่ 7	โคลงลิลิตสุภาพ คำรับพระบรม ราชาภิเษก สัปตมหาราชมหัจจกริ่งศ พ.ศ.2468	ร้อยกรอง (ลิลิต)	ผีพระโขนงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์	บันทึกการพระ ราชพิธีบรม ราชาภิเษก โดยตรง

พระราชพิธี บรม ราชาภิเษก	ชื่อวรรณคดีบันทึกพระราชพิธี	รูปแบบ คำประพันธ์	ผู้แต่ง	วิธีการบันทึก
รัชกาลที่ 9	ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และ เฉลิม พระ รา ช ม ณ ฑี ย ร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิ พลอดุลยเดช	ร้อยกรอง (ลิลิต)	จิรภา อ่อนเรือง	บันทึกการพระ ราชพิธีบรม ราชาภิเษก โดยตรง
รัชกาลที่ 9	เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช	ร้อยกรอง (โคลง , ลิลิต)	คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา	บันทึกการพระ ราชพิธีบรม ราชาภิเษก แทรกกับส่วน อื่น
รัชกาลที่ 10	ดวงใจในทรงจำ จดหมายเหตุภาค ประชาชน เนื่องในพระราชพิธีบรม ราชาภิเษก พ.ศ.2562	ร้อยแก้ว	ธงทอง จันทรางศุ (บรรณาธิการ)	บันทึกการพระ ราชพิธีบรม ราชาภิเษก โดยตรง

จากตารางข้างต้น ทำให้สามารถจำแนกวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้หลาย
เกณฑ์ เช่น การพิจารณาตามกลุ่มผู้สร้างสรรค์ผลงาน รูปแบบคำประพันธ์ และวิธีการบันทึกพระราช
พิธีเป็นต้น ดังจะกล่าวในรายละเอียดของวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามเกณฑ์ต่าง ๆ
ต่อไปนี้

2.2.2.1 การจำแนกวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามผู้สร้างสรรค์

ผลงาน

การจำแนกวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามผู้สร้างสรรค์ผลงานสามารถ
จัดแบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ 2) กลุ่มชาวต่างประเทศ 3) กลุ่ม
คณะหนังสือพิมพ์ และ 4) กลุ่มประชาชน ดังนี้

1) **กลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ** จะเป็นกลุ่มบุคคลที่นำการพระราชพิธี
บรมราชาภิเษกมาสร้างสรรค์เป็นตัวบทวรรณคดีเป็นจำนวนมาก พบตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่
7 ในประเด็นนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่ากลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ เป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่
ใกล้ชิดพระมหากษัตริย์หรือได้รับรู้การพระราชพิธี เป็นบุคคลร่วมสมัยและร่วมเหตุการณ์ อีกทั้งการ
ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในช่วงสมัยนั้นกระทำในพระบรมมหาราชวัง ผู้ที่จะพบเห็นการ
พระราชพิธีได้อย่างละเอียดครบทุกขั้นตอนได้นั้นจะต้องเป็นพระบรมวงศานุวงศ์หรือเป็นข้าราชการผู้
มีหน้าที่ในการพระราชพิธี ด้วยเหตุนี้ทำให้กลุ่มผู้บันทึกจำกัดเฉพาะผู้มีส่วนร่วมในพระราชพิธีเท่านั้น
และพบในกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการเป็นจำนวนมาก ดังเช่น “พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า

เจ้าอยู่หัว” เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระองค์ได้นำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 2 มานีพนธ์ โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย “พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์” พระองค์ทรงนำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7 มานีพนธ์เป็น โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริววงศ์ พ.ศ.2468 เป็นต้น

2) **กลุ่มชาวต่างประเทศ** พบครั้งแรกในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและมีจำนวนเพิ่มขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากทรงมีพระราชโองบายจะเจริญสัมพันธไมตรีกับอารยประเทศ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชาวต่างประเทศเข้าร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ อีกทั้งในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช รัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงตั้งการพระราชพิธีและเชิญผู้แทนจากต่างประเทศมาเข้าร่วมเป็นการเฉพาะ ทำให้ชาวต่างประเทศรับรู้เห็นรายละเอียดการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและนำประสบการณ์จากการเข้าร่วมพระราชพิธีมาบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นจำนวนมาก เช่น หนังสือสยามและลาวในสายตามิชชันนารีชาวอเมริกัน เรื่อง “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสยาม” ของสาธุคุณเฮ็น. เอ.แมคโดนัลด์ “การเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” ของอีวาน เดอ เซค เป็นต้น สิ่งที่ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมคือกลุ่มผู้แต่งชาวต่างประเทศยังคงเป็นกลุ่มเจ้านายชนชั้นสูงและมิชชันนารีเท่านั้น

3) **กลุ่มคณะหนังสือพิมพ์** เข้ามามีบทบาทในการบันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่กิจการหนังสือพิมพ์กำลังก้าวหน้าและเป็นการเผยแพร่การรับรู้ได้ในวงกว้าง จึงพบวรรณคดีบันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่แต่งโดยคณะหนังสือพิมพ์เรื่องแรกคือ **เฉลิมพระเกียรติแลปลุกกระตัญญู** โดยคณะหนังสือพิมพ์สยามไมตรี หนังสือเล่มนี้ยังเป็นหนังสือที่ระลึกแจกให้แก่ผู้เข้าร่วมการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชอีกด้วย

4) **กลุ่มประชาชน** พบในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรถึงพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น **ลิลิตราชาภิเษกสมรสบรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช** แต่งโดยจิรภา อ่อนเรือง **ดวงใจในทรงจำ จดหมายเหตุภาคประชาชน** **เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2562** ของสำนักพิมพ์มติชน เป็นต้น ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป เทคโนโลยีก้าวหน้าประกอบกับมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใหม่เป็นระบอบประชาธิปไตยที่ให้สิทธิ์และเสรีภาพของประชาชน จากปัจจัยดังกล่าวทำให้เรื่องการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนำเสนอผ่านสื่อหลายแขนง ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ ข่าวหนังสือพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อ

โทรทัศน์ รวมถึงสื่อใหม่ อย่างการถ่ายทอดสดในเว็บไซต์ ฯลฯ ทำให้ประชาชนรับรู้เหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและมีส่วนร่วมในการพระราชพิธีมากขึ้นด้วยเช่นกัน ดังนั้นประชาชนจึงนำข้อมูลเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาแต่งเป็นบทประพันธ์เพื่อถวายเป็นราชสักการะแด่พระมหากษัตริย์ กล่าวได้ว่า ยุคสมัยนี้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างเด่นชัด

กลุ่มผู้สร้างสรรค์ผลงานวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจากเดิมที่เป็นกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีโอกาสรับรู้เห็นเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ได้ขยายมาสู่กลุ่มผู้แต่งที่เป็นชาวต่างประเทศ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชาวต่างประเทศเข้าร่วมการพระราชพิธีได้ และมีการเชิญผู้แทนจากประเทศต่าง ๆ มาเข้าร่วมการพระราชพิธีอย่างเป็นทางการ ทำให้ชาวต่างประเทศนำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ตนเองได้มีประสบการณ์การเข้าร่วมพิธีมาบันทึกไว้เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครอง รวมถึงพัฒนาการของสื่อสมัยใหม่ ทำให้เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแพร่หลายและเป็นที่รับรู้มากขึ้น ทำให้กลุ่มประชาชนที่ได้เห็นเหตุการณ์การพระราชพิธีทั้งผ่านการชมโทรทัศน์ การอ่านหนังสือพิมพ์ รวมถึงการได้เข้าเฝ้าฯ ชมการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนำเหตุการณ์ที่พบเห็นมาบันทึกไว้ด้วยเช่นกัน นับได้ว่ากลุ่มผู้สร้างสรรค์วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขยายกว้างขึ้นกว่าเดิม ทำให้การรับรู้เกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาจากมุมมองของกลุ่มบุคคลที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

2.2.2.2 การจำแนกวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามรูปแบบคำประพันธ์

จากตารางที่ 7 จะเห็นว่าผู้แต่งแต่ละยุคสมัยเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ที่หลากหลายในการบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษก สามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีที่แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรอง และวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีที่แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยแก้ว ดังนี้

วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรอง จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งนิยมเลือกใช้คำประพันธ์ประเภท “โคลง” และ “ลิลิต” ในการแต่งวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างต่อเนื่อง เช่น **โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย** นับเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่ได้รับความนิยมมาแต่ครั้งสมัยอยุธยาตอนปลาย และเป็นที่ยอมรับในหมู่ชนชั้นสูง อีกทั้งยังมีข้อบังคับทางฉันทลักษณ์หลายประการ ทั้งจำนวนคำ การส่งสัมผัส รวมถึงการบังคับเสียงวรรณยุกต์อันแสดงถึงความสามารถของผู้แต่งในการเรียงร้อยถ้อยคำให้สอดคล้องกับข้อบังคับทางฉันทลักษณ์

การแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทลิลิต พบจำนวน 8 เรื่อง พบครั้งแรกในวรรณคดี
 บันทึกราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 4 สืบเนื่องจนถึงรัชกาลที่ 9 ได้แก่ 1) ลิลิตและคาถาเฉลิม
 พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2) มหามกุฏราชคุณานุสรณ์ 3) ลิลิต
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช 4) ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 5) โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหจักรีวงศ์ พ.ศ.2468
 6) ลิลิตราชาภิเษกสมรสบรมราชาภิเษก และเฉลิมราชมณฑลพิธีพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิ
 พลอดุลยเดช 7) เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทั้งนี้ผู้วิจัย
 สันนิษฐานว่า คำประพันธ์ประเภทลิลิตเป็นคำประพันธ์ผสมที่เกิดจากการนำร่ายมาแต่งร่วมกับโคลง
 ทำให้ปรากฏหลายท่วงทำนองในการแต่งและเอื้อต่อการนำเสนอรายละเอียดการประกอบพระราชพิธี
 ที่ค่อนข้างมีความซับซ้อนและมีรายละเอียดมาก นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการเรียบเรียงเนื้อหา
 โดยเฉพาะการนำเข้าสู่แต่ละขั้นตอนการประกอบพระราชพิธี ดังจะเห็นได้จากผู้แต่งจะเลือกใช้คำ
 ประพันธ์ประเภทร่ายบรรยายเหตุการณ์และให้รายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนพระราชพิธีที่มีความซับซ้อน
 โดยภาพรวม จากนั้นจะใช้คำประพันธ์ประเภทโคลงแต่งขยายความรวมถึงบรรยายขั้นตอนพิธีในลำดับ
 ต่อไป

วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยแก้ว พบ
 ครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังในเหตุการณ์ตอนต้นรัชกาลที่ 4 ผู้แต่ง
 ใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วนำเสนอเนื้อหาการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการสื่อสาร เนื่องจากผู้รับสารเป็น
 เจ้าเมืองสิงคโปร์ก่อนที่จะส่งไปถึงเจ้าเมืองสิงคโปร์จะต้องแปลความจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษก่อน
 อีกทั้งเหมาะกับการสื่อสารกับชาติตะวันตกและการบรรยายเหตุการณ์พระราชพิธีไปอย่างต่อเนื่อง

การบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกด้วยคำประพันธ์ร้อยแก้วได้รับความนิยมมาก
 ขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัวสืบเนื่องมาจากกลุ่มผู้แต่งที่ขยายกว้างขึ้นจากกลุ่มคนไทยที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์สู่กลุ่มชาว
 ต่างประเทศที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้เข้าร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทำให้ชาวต่างประเทศได้
 บันทึกเรื่องราวการพระราชพิธีตามรูปแบบการเขียนร้อยแก้วแบบตะวันตก ตัวอย่างเช่น บันทึกการ
 ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยชาวต่างประเทศ ได้แก่
 1) พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์
 บางกอกเดลีแอดเวอร์ไทเซอร์ (Bangkok Daily Advertiser) ฉบับวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2411 2)
 พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสยาม จากหนังสือสยามและลาวใน
 สายตามิซซันนารีชาวอเมริกัน ผลงานเขียนของสารุคณเอน เอ.แมคโดนัลด์ เป็นต้น บันทึกพระราชพิธี

บรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยชาวต่างประเทศ อาทิ 1) พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ ในหนังสือ “ดินแดนแห่งแสงตะวัน : บันทึกและความทรงจำจากการเดินทางในดินแดนตะวันออก” ของเจ้าชายวิลเลียมแห่งประเทศสวีเดน 2) หนังสือการเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” ของอีวาน เดอ เซคเป็นต้น นอกจากนี้ยังพบบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช เรื่องเฉลิมพระเกียรติแลปลุกกระตัญญูของคณะหนังสือพิมพ์สมานไมตรี ที่บันทึกด้วยรูปแบบคำประพันธ์ร้อยแก้วด้วยเช่นกัน ความนิยมในการเลือกใช้คำประพันธ์รูปแบบร้อยแก้วปรากฏโดดเด่นอีกครั้งในการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 10 เช่นใน ดวงใจในทรงจำ จดหมายเหตุภาคประชาชน เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพ.ศ.2562 ของสำนักพิมพ์มติชน ตัวบทนี้ได้บันทึกเรื่องราวความทรงจำและความประทับใจของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ พระมหากษัตริย์ พระเถระ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ครูบาอาจารย์ นิสิตนักศึกษา ตลอดจนประชาชนจิตอาสาที่มีต่องานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 เป็นต้น

วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้แต่งเลือกใช้ทั้งรูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรองและร้อยแก้ว ทั้งนี้ก็เป็นไปตามกลุ่มผู้สร้างสรรค์ผลงาน บริบททางวรรณกรรมและบริบททางสังคมในช่วงสมัยนั้น ผู้แต่งคนไทยนิยมบันทึกด้วยรูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง โดยเฉพาะคำประพันธ์ประเภทโคลงและกลอน แต่ทั้งนี้ก็พบการบันทึกด้วยรูปแบบคำประพันธ์ร้อยแก้วด้วยเช่นกัน ส่วนผู้แต่งชาวต่างประเทศจะบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นร้อยแก้ว ทำให้เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนำเสนอในรูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วมากขึ้นตามลำดับ

2.2.2.3 การจำแนกวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามวิธีการบันทึก

วรรณคดีกลุ่มนี้จะนำเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาเป็นส่วนสำคัญของเรื่อง โดยจะบันทึกขั้นตอนพระราชพิธีและองค์ประกอบสำคัญในพิธีไว้อย่างครบถ้วนและเรียบเรียงไปตามลำดับเวลาของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง การบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์จะมีวิธีการบันทึก 2 แบบ คือ 1) การบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยตรงเป็นเรื่องเดียว และ 2) การบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยแทรกอยู่ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

การบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยตรงเป็นเรื่องเดียว กล่าวคือ วรรณคดีที่นำเสนอเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นเนื้อหาหลักเพียงอย่างเดียว มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้รายละเอียดในทุกขั้นตอนพิธี องค์ประกอบสำคัญในพิธี ไม่ว่าจะเป็นเครื่องประกอบพิธี สถานที่ บุคคล ฯลฯ รวมถึงภาพเหตุการณ์ไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ จากการศึกษาพบจำนวน 12 เรื่อง เช่น

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เหตุการณ์ตอนต้นรัชกาลที่ 4 โคลงลิลิตสุภาพตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริววงศ์ พ.ศ.2468 ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นต้น

ดังจะยกตัวอย่างเนื้อหาของวรรณคดีเรื่อง โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปตมะราชมหাজักริววงศ์ พ.ศ.2468 แบ่งออกเป็น 2 เล่ม คือ เล่มต้นและเล่มปลาย มีการจัดแบ่งเนื้อหาเป็นหัวข้อต่าง ๆ ลักษณะคล้ายกับการเขียนตำราพระราชพิธีอันเป็นผลสืบเนื่องแต่ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ให้ความสำคัญกับการจัดระบบชุดความรู้ต่าง ๆ นิยมเรียบเรียงเนื้อหาออกเป็นหัวข้อ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาได้โดยง่ายและเอื้อต่อการนำไปประกอบพิธี เนื้อหาในเล่มต้นจะเริ่มตั้งแต่การกล่าวมงคลราชสดุดี การเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จากนั้นบรรยายขั้นตอนพระราชพิธีตั้งแต่เตรียมการพระราชพิธี อาทิ การจัดหาพระฤกษ์ การจัดเตรียมสถานที่ การเจริญพระพุทธมนต์ตั้งน้ำวงด้าย ฯลฯ พิธีเบื้องต้น ดังเช่น การประกาศเทวดา โหรบูชาเทวดานพเคราะห์ ฯลฯ พิธีบรมราชาภิเษกในวันพระฤกษ์ เช่นพิธีสงฆ์พระมูรธาภิเศก การถวายน้ำอภิเษก การถวายเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ การเสด็จออกมหาสมาคมการสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิบดี และจบที่การเตรียมการเสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนคร ส่วนเนื้อหาในเล่มปลายจะเริ่มตั้งแต่การบรรยายขบวนพระราชอิสริยยศและกระบวนพยุหยาตราวิหังกระบวนเรืออย่างละเอียด พรรณนาภาพเหตุการณ์การเสด็จ ฯ เสียบพระนคร ทั้งทางสถลมารคและชลมารคตามลำดับตอนท้ายกล่าวถึงราชธรรมสโมสรทานอันเป็นพระราชจริยานุวัตรแห่งองค์พระมหากษัตริย์ โดยเน้นอธิบายหลักธรรมและแนวทางปฏิบัติพระองค์ในแต่ละหลักธรรมอย่างละเอียด ลงท้ายด้วยการอธิษฐาน อวสานพจนานา และถ้อยแถมพระบรมราชาภิเษกกล่าวได้ว่า วรรณคดีเรื่องนี้เป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาหลักกล่าวถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นเรื่องโดยเฉพาะ บันทึกให้รายละเอียดทั้งองค์ประกอบ ขั้นตอนพระราชพิธีและเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ มีการจัดแบ่งเนื้อหาออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ รวมถึงมีการนำถ้อยคำที่ใช้ประกอบพิธีมาเรียบเรียงไว้เป็นอย่างดี

การบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยแทรกอยู่ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ กล่าวคือ วรรณคดีที่นำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทั้งองค์ประกอบ ขั้นตอนพระราชพิธีและเหตุการณ์พระราชพิธีมาบันทึกไว้เป็นเนื้อหาส่วนหนึ่ง พร้อมทั้งนำเสนอเนื้อหาหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาประกอบไว้ด้วย จากการศึกษาพบจำนวน 7 เรื่อง เช่น มหามกุฏราชคุณานุสรณ์ ลิลิตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นต้น ในประเด็นนี้ผู้วิจัยตั้งข้อ

สันนิษฐานว่าอาจสืบเนื่องมาจากระยะเวลาที่แต่ง หากแต่งภายหลังที่พระองค์ทรงครองราชย์มาแล้วหลายปี ทำให้ผู้แต่งได้นำเนื้อหาส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์มาบันทึกไว้พร้อมด้วย

ดังจะยกตัวอย่างวรรณคดีเรื่อง **ลิลิตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวช** พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระองค์ทรงพระนิพนธ์วรรณคดีเรื่องนี้เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เนื้อหาของวรรณคดีเรื่องนี้ตอนต้นจะเป็นบทประณามพจน์ องค์ผู้นิพนธ์กล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง จากนั้นบันทึกเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวชและเหตุการณ์การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งหลังในปี พ.ศ. 2416 องค์ผู้นิพนธ์ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งหลังไว้อย่างครบถ้วน เริ่มตั้งแต่พระบรมวงศานุวงศ์กราบทูลเชิญพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระองค์มีรับสั่งให้จัดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 1 ขึ้น จากนั้นเมื่อพระองค์ทรงพระผนวช พระบรมวงศานุวงศ์ก็มากราบทูลให้พระองค์ทรงลาสิกขาเพื่อสืบราชสมบัติพระองค์จึงมีรับสั่งให้จัดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้งที่ 2 ขึ้นอีกครั้ง จากนั้นองค์ผู้นิพนธ์ทรงให้ข้อมูลการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้อย่างละเอียด ทั้งแบบแผนการพระราชพิธี ขั้นตอนพิธี เครื่องประกอบพิธีไว้ครบถ้วนตามโบราณราชประเพณี ส่วนตอนท้ายเป็นการถวายพระพรแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวได้ว่า วรรณคดีเรื่องนี้บันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวร่วมกับเหตุการณ์ที่พระองค์ทรงพระผนวชด้วย แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้เป็นวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เพราะบันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ครบทุกขั้นตอนพิธี พร้อมนำเสนอบรรยากาศในพิธี ตลอดจนภาพเหตุการณ์ไปอย่างต่อเนื่อง อันเป็นหัวใจสำคัญของวรรณคดีกลุ่มนี้

สรุปได้ว่า การจำแนกวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สามารถพิจารณาได้หลายเกณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงาน รูปแบบคำประพันธ์ และวิธีการบันทึกการพระราชพิธี ซึ่งแต่ละเกณฑ์ก็ทำให้จำแนกวรรณคดีได้เป็นกลุ่มต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดีบันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

จากการกล่าวถึงความรู้เบื้องต้นของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่า วิธีการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในฐานะประเภทวรรณคดี สิ่งที่ต้องพิจารณาเป็นลำดับแรก คือ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ที่มาและความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เนื่องด้วยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีสำคัญของพระมหากษัตริย์ กอปรกับมีหลายขั้นตอน ในแต่ละขั้นตอนก็มีรายละเอียดแบบแผนในการประกอบพระราชพิธี ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่นำมาประกอบพิธีล้วนแต่มีความสำคัญและมีความหมายอันเป็นมงคล นอกจากนี้ในแต่ละรัชกาลก็มีการปรับเปลี่ยนการ

พระราชพิธีให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมและกาลสมัย ดังนั้นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงเป็นพื้นฐานความรู้ในการศึกษาตัวบทวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยตรง นอกจากนี้เมื่อศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จะทำให้เห็นส่วนประกอบและความสำคัญของวรรณคดีแต่ละกลุ่ม ดังจะเห็นได้จากวรรณคดีที่ใช้ประกอบในแต่ละขั้นตอนพิธี ต่างก็มีตัวบทเฉพาะที่ใช้ในแต่ละขั้นตอนพิธี แต่ละกลุ่มตัวบทต่างมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้อำนาจพิธีได้อย่างราบรื่นสมบูรณ์ ในขณะที่เดียวกันก็มีวรรณคดีที่บันทึกเหตุการณ์การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เพื่อสร้างความรับรู้เกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชสมัย ดังนั้นการกล่าวถึงภูมิหลังของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงเป็นประโยชน์ต่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ที่จะกล่าวถึงในบทต่อไปได้เป็นอย่างดี

บทที่ 3

ลักษณะเฉพาะของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับ

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีที่มีลักษณะเฉพาะและมีความสำคัญยิ่งสำหรับผู้ที่จะขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ เนื่องจากแสดงถึงการเปลี่ยนสถานภาพของพระมหากษัตริย์สู่ความเป็นพระราชอาธิบดีแห่งรัฐอย่างสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์จึงสร้างสรรค์ขึ้นมาอย่างมีลักษณะเฉพาะเพื่อให้สัมพันธ์กับพระราชพิธี ดังจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหาและลักษณะเฉพาะด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหาของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ร่วมกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับพระราชพิธี พบว่าวรรณคดีประเภทนี้สัมพันธ์กับพระราชพิธีใน 2 ลักษณะ คือ วรรณคดีที่ใช้ประกอบแต่ละขั้นตอนพิธีเพื่อให้ดำเนินพิธีได้อย่างราบรื่นสมบูรณ์ และวรรณคดีที่บันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกไปตามลำดับพิธีตั้งแต่เริ่มจนพิธีเสร็จสิ้นไว้อย่างละเอียด ถึงแม้ว่าวรรณคดีทั้ง 2 กลุ่มจะมีหน้าที่ในพิธีต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาลักษณะเนื้อหาของวรรณคดีทั้ง 2 กลุ่มได้นำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์เป็นแกนหลักของเรื่อง และยังมีเนื้อหาที่ปรากฏร่วมกันสามารถสรุปได้เป็น 5 ลักษณะสำคัญต่อไปนี้

- 3.1.1 การบอถวาระและความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
 - 3.1.2 การปรารถนาเหตุการณ์เสด็จขึ้นครองราชย์และการแสดงสิทธิธรรมในการปกครอง
 - 3.1.3 การบันทึกขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีและองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพิธี
 - 3.1.4 การถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ บรรยากาศในพิธี ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี
 - 3.1.5 การกล่าวถวายพระพรชัยมงคลและความสวามิภักดิ์ต่อพระมหากษัตริย์
- ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.1 การบอถวาระและความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

เนื่องด้วยวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์เป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นเฉพาะวาระโอกาสสำคัญ ผู้แต่งจะระบวาระและความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาเสมอ ทั้งนี้ก็เพื่อบ่งบอกให้รู้ว่าตัวบทนี้จะนำไปใช้ในการประกอบพระราชพิธี

บรมราชาภิเษกและบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในการประกอบพระราชพิธีดังกล่าว ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นต่อไปนี้

กลุ่มตัวบทวรรณคดีที่ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แต่งจะบอกวาระไว้ในทุกตัวบทที่ใช้อ่านหรือเห็นในพิธี พบทั้งตอนต้นและตอนท้ายของเนื้อหา เช่น กลุ่มประกาศการพระราชพิธีที่ใช้อ่านขณะประกอบพิธีเบื้องต้น เมื่อพิจารณาเนื้อหาตอนต้นพบว่าผู้แต่งเริ่มจากการกล่าวเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาเข้าร่วม ณ มณฑลพิธีเป็นที่เรียบบร้อย จากนั้นระบுவาระการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ชัดเจน ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการแจ้งให้ทราบโดยทั่วกันว่าเชิญมาให้กระทำการสิ่งใดและเนื่องในวาระโอกาสใด ดังพิจารณาได้จากประกาศเทวดาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5 ความว่า

๑ โภไนโตเทวสังฆา ตูรหมุเทพยอมรินกรแลยกขุมภันท์คันทัพพานพนาศ มีอาทิตยท้าวธรรมาษและท้าววิรุพทก แลท้าววิรูปักษ์ แลท้าวภูเวรราช กับทั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ ผู้มีมหิทธิอำนาจ อันมีทิพโสทธิพิทักษ์อันประเสริฐ ซึ่งบังเกิดประดิษฐานอยู่ในทิพยนิมานมาศ แลเทพยดุมพฤษอากาศกามาจรโสฬศพรหมพิภพ...จงมาสมโภชสันนิบาต ในราชนิเวศน์มหาสถาน สมาทานปัญจาจกคิสิล สดับรับศพระสัทธรรมพทุโรวาทสัสมโหมทนิยกลา แล้วจงปรีดาร์บราชพลีทั้งสองประการ คืออามิสพลีกับธรรมพลี ที่ทรงตักแต่งเครื่องมโหฬารสักการพิธี มีต้นว่ารูปเทียนสุคนธบุบผา อันทรงบูชาพระรัตนไตรยในการพระบรมราชาภิเษก ทรงพระราชอุทิศแผ่ผลพระราชกุศลไปนั้น

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:47)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งระบுவาระการประกอบพระราชพิธีไว้เด่นชัดตั้งแต่เนื้อหาตอนต้นของประกาศ ฯ ดังความที่ว่า “ในการพระบรมราชาภิเษก” ทั้งนี้ก็เพื่อให้เทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวเชิญเข้าร่วมประชุมเป็นสักขีพยาน ณ มณฑลพิธีรับรู้ถึงวาระการประกอบพระราชพิธี และมุ่งหมายให้บันดาลพรอันเป็นมงคลเพื่อให้พระราชพิธีดำเนินไปได้อย่างราบรื่นสมบูรณ์

เมื่อพิจารณาในกลุ่มคำถวายพระพรชัยมงคลที่ใช้อ่านขณะประกอบพิธีเสด็จออกมหาสมาคมพบการระบுவาระพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ในตอนต้นของเนื้อหาเช่นกัน ดังในคำถวายไชยมงคลของพวกพ่อค้าเงินและคำถวายไชยมงคลของพวกแขก ความว่า

ข้าพระพุทธเจ้าผู้ได้รับฉันทานุมัติของบรรดาราชภูริณพ้อค้า ซึ่งได้พร้อมกันมาคอยเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทอยู่ ณ ที่นี้ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทพระราชอาญาไม่พันเกล้า
ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความยินดีเป็นล้นเกล้า ฯ ที่ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้มีโอกาสถวายพระพรไชยในมหามงคลสมัยพระบรมราชาภิเษกสมโภชครั้งนี้...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:268-270)

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความชื่นชมโสมนัสยินดีต่อพระบรมเดชานุภาพในใต้ฝ่าลออง
 ธุลีพระบาทได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ได้มีโอกาสดำเนินการของธุลีพระบาทในสมัยมงคลเฉลิมสิริราชไชยศรีบรมราชาภิเษกครั้งนี้
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความยินดีปรีดาปราโมทย์ โดยน้ำใจอันจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท
 เป็นล้นเกล้าฯ ...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:268-272)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้กล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลระบுவาระการพระราชพิธี ดังความที่ว่า
“ในมหามงคลสมัยพระบรมราชาภิเษกสมโภชครั้งนี้” *“ในสมัยมงคลเฉลิมสิริราชไชยศรีบรมราชาภิเษก*
ครั้งนี้” วัตถุประสงค์ของเนื้อหาทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีหรือผู้อ่านตัวบทนี้รับรู้ได้ว่าเป็นการกล่าวถวายพระพร
 ชัยมงคลเนื่องในโอกาสพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัว จากนั้นถึงกล่าวถ้อยคำแสดงความยินดีในวาระที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ปกครอง
 บ้านเมืองอย่างเป็นทางการ

ในกลุ่มตัวบทพระธรรมเทศนา พบการระบுவาระการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ส่วนตอนต้นเช่นกัน
 นับเป็นการนำเสนอเนื้อหาตามโครงสร้างพระธรรมเทศนาที่ส่วนตอนต้นหรือที่เรียกว่า “อุทเทศ” จะต้อง
 กล่าวถึงหัวข้อหรือหลักธรรมที่ยกนำมาแสดง รวมถึงวาระที่แสดงพระธรรมเทศนา เพื่อสื่อสารให้ผู้เข้าร่วม
 พิธีรับรู้ร่วมกัน เช่น **พระธรรมเทศนา มงคลสูตร รตนสูตรและเมตตาสสูตร** ความว่า

บัดนี้ จะถวายวิไลสนาพระธรรมเทศนาในมงคลสูตร รตนสูตร เมตตาสสูตร โดยสังขิตตถา
 สสนองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียมังกลानุโมทนา ในมหามงคลสมัย
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติดำรงสยามรัฐราชอาณาจักร...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:480)

กล่าวได้ว่า วรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่นำไปใช้ในแต่ละขั้นตอนพิธีจะต้อง
 มีเนื้อหาส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงวาระการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ด้วยเสมอ โดยจะปรากฏไว้ตั้งแต่
 ตอนต้นของเรื่อง ส่วนหนึ่งก็เพื่อเป็นการแจ้งให้ผู้เข้าร่วมพิธี ทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์และคณะบุคคลต่าง ๆ รับรู้
 ว่ากำลังเข้าร่วมการพระราชพิธีใด เน้นย้ำความสำคัญของการประกอบพระราชพิธี ตลอดจนเป็นการ
 ยืนยันสถานภาพของตัวบทว่าเป็นตัวบทที่ใช้เฉพาะการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเท่านั้น

การกล่าวถึงวาระการพระราชพิธียังพบในกลุ่มวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
 เช่นกัน ผู้แต่งจะระบุไว้ตอนต้นเรื่องอย่างชัดเจน พร้อมกล่าวถึงความสำคัญของพระราชพิธีบรม
 ราชาภิเษกว่าเป็นพิธีสถาปนาพระมหากษัตริย์ขึ้นปกครองตามโบราณราชประเพณี ดังในเนื้อหา
 ตอนต้นของหนังสือเฉลิมพระเกียรติแลปลุกกระตัญญู ความว่า

ศรีสิทธิสวัสดิกาล	ศุภฤกษ์ดิโชไชย
ปางปิ่นทรมโฆ	บรมนารณรังสรรค์
เฉลิมรัฐบรมรา	ชภิเศกกุฎกัณฑ์
ตามแบบชนบวร	พลบับบุรินทร์
เทียบพื้นสยามปรี	ดิพัฒนาจรัสพร
นา ๆ ประเทศจร	จรสู่ประชุมชวน
เฉลิมเฉลิมกุฎราช	บรมนารณริศพร
สำแสนนิกรมวณ	กลมมุนฤทัยวี

(หนังสือเฉลิมพระเกียรติแลปลุกกระตัญญู, 2454:1-2)

วาระนี้ไปนมหามงคลสมัยในสยามประเทศ ชาวเราทั้งหลายผู้เป้นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้แนบ
เนื่องกันมาเซยชมพระบรมโพธิสมภารพระเจ้าอยู่หัวของเราในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเศกสม
โภชแต่วันที่ 1 มาจนบัดนี้...

(หนังสือเฉลิมพระเกียรติแลปลุกกระตัญญู, 2454:11)

จากบทประพันธ์ข้างต้น คณะหนังสือพิมพ์สยามไมตรีกล่าวถึงวาระของการแต่งตั้งวรรณคดีเรื่อง
นี้ไว้ในคำถวายไชยมงคลและส่วนตอนต้นของหนังสือ เพื่อให้ผู้อ่านรับรู้ว่าแต่งเนื่องในวาระการพระ
ราชพิธีบรมราชาภิเศกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้คณะผู้แต่งยัง
กล่าวถึงความสำคัญของการพระราชพิธีนี้ ดังบทที่ว่า “ตามแบบชนบวร พลบับบุรินทร์” อันแสดง
ถึงโบราณราชประเพณีที่กระทำสืบเนื่องมาอย่างยาวนานเพื่อแสดงความเป็นพระมหากษัตริย์โดย
สมบูรณ์

การระบುವาระและความสำคัญของการพระราชพิธีนี้เป็นลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหาประการหนึ่ง
ของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเศก ดังจะเห็นได้จากในวรรณคดีประกอบพระราช
พิธีจะพบการระบುವาระและความสำคัญของการพิธีไว้ตอนต้นของทุกตัวบทที่ใช้ในแต่ละชั้นตอนพิธี ทั้งนี้ก็
เพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีเข้าใจว่ากำลังเข้าร่วมการพระราชพิธีใด การพระราชพิธีสำคัญอย่างไร ส่วน
วรรณคดีที่บันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีพบว่าผู้แต่งก็ระบುವาระพระราชพิธีไว้ในตอนต้นของเรื่อง
เช่นเดียวกัน ทำให้ผู้อ่านรับรู้ว่ากำลังอ่านบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีใด รวมถึงรับรู้ได้ว่าเนื้อหาสำคัญ
ของเรื่องที่จะอ่านต่อไปนั้นจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการพระราชพิธีบรมราชาภิเศกเป็นสำคัญ

3.1.2 การปรารภเหตุของการเสด็จขึ้นครองราชย์และการแสดงสิทธิธรรมในการปกครอง

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเศกจะเกิดขึ้นเมื่อมีการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินและต้องการ
สถาปนาพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ขึ้นมาปกครองแผ่นดิน ดังนั้นการปรารภเหตุของการเสด็จขึ้น
ครองราชย์และการแสดงสิทธิธรรมในการปกครองจึงเป็นเนื้อหาสำคัญของวรรณคดีกลุ่มนี้ ผู้แต่งจะระบุ

ไว้ตอนต้นเรื่อง ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงเหตุผลสำคัญของการประกอบพระราชพิธีและยืนยันความชอบธรรมของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ ดังนั้นผู้แต่งจึงเริ่มนำเสนอเนื้อหาตั้งแต่เหตุการณ์การเสด็จสวรรคตของพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน จากนั้นกล่าวถึงการเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ตามลำดับ พร้อมกับแสดงสิทธิธรรมในการปกครอง ทั้งด้านพระชาติกำเนิด การสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรีและการได้รับความเห็นชอบพร้อมใจจากคณะบุคคลต่าง ๆ ที่มาประชุมร่วมกันไปตามลำดับ ยกตัวอย่างเช่น

ใน โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย องค์ผู้นิพนธ์กล่าวถึงการเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช การประชุมของคณะบุคคลต่าง ๆ ได้แก่ พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์ ข้าราชการบริพาร ที่เห็นชอบพร้อมใจกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถอันเป็นการสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรีมาโดยลำดับ พระองค์จึงมีพระคุณสมบัติถึงพร้อมด้วยพระชาติกำเนิด พระบุญญาบารมีและมีสิทธิธรรมในการปกครองของสยามประเทศโดยแท้ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

๑ ⁷ แกลงปางธิดราชไท้	พระเจ้าหลวง
นายพิภพไตรดวง	มุงฟ้า
นฤพานเสรีจสุสว่าง	สวรรค์โลกย์ แล้วแฮ
สำพระวงษ์เจ้าหล้า	หลังน้ำชลไ নয় ฯ
...	
๑ ⁹ ถวัลยราชตราบร้างราช	สมบัติ
อัฐวิสติสังวัจฉร์	ทวนแท้
เนาวะมาสเตรัส	กาลปักข์ นาพ้อ
สับปะเอกศกแล้	ลวงไต้ปฐมวงษ ฯ
๑ ¹⁰ เบื้องนั้นชัตยพร้อมร่วม	หฤไทย
ชุมหมุ่มมาตยาใน	นิเวศท้าว
อีกสงฆ์คณะทรงไตร	ปิฎกท่าน มานา
โดยกิจแผ่นภพด้าว	เพรียกพร้อมปลุกษา ฯ
๑ ¹¹ จักเชิญพระบาทไท้	บัณชुर
ผ่านพิภพไอสุรย์	สืบเชื้อ
ต่างสาธุพร้อมมูล	มอบชีพ ถวายเฮย
บุญพระหากก่อเกื้อ	เสร็จเสี้ยนศัตรุ ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:8-9)

จากบทประพันธ์ข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์ทรงปรารภเหตุและแสดงสิทธิธรรมของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไว้อย่างละเอียดตั้งแต่ตอนต้นเรื่อง เริ่มด้วยเหตุการณ์การเสด็จสวรรคตของ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งตรงกับวันพฤหัสบดีที่ 7 กันยายน พ.ศ.2352 ขณะพระชนมายุ 73 พรรษา พระองค์ทรงครองสิริราชสมบัติเป็นเวลา 28 ปี จากนั้นกล่าวถึงการประชุมและความพร้อมใจของพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์ สมณพราหมณาจารย์และคณะสงฆ์ในการกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสืบราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ การนำเสนอเนื้อหาข้างต้นได้ยืนยันความชอบธรรมในการปกครองของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทั้งการสืบราชสันตติวงศ์ตามราชประเพณีและการได้รับเห็นชอบจากคณะบุคคลต่างๆ อันแสดงถึงการยอมรับพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อไป

เมื่อพิจารณาวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในช่วงยุคสมัยต่อมา พบว่าผู้แต่งนำเสนอเนื้อหาที่แสดงสิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ด้วยการระบุว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่เท่าใดแห่งราชวงศ์จักรีไว้ตั้งแต่ต้นเรื่อง รวมทั้งเพิ่มเนื้อหาที่กล่าวถึงบูรพกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีที่สืบราชสมบัติต่อกันมาตามลำดับเพื่อแสดงความสืบเนื่องในการปกครอง จากนั้นค่อยกลับมากล่าวถึงเหตุการณ์การเสด็จสวรรคตพระองค์ก่อนและการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ตั้งในลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบทที่ว่า

๑ เียนยกพระเกียรติเจ้า	จอมสยาม
บรมนทรมกุฏนาม	เจ็ดชี้
เถลิงถวัลยที่สีตาม	ลำดับ กษัตริย์นา
กรุงรัตนโกสินทร์นี้	เนื่องน้อมจักรีวงศ์ ๗

...

๑ กรุงเทพมหานคร	อมรรัตนโกสินทร
มหินทรายุธยา	มหาติลกภาพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์
อุดมราชนิเวศน์มหาสถานนี้	จักเจ็ดชี้วงศ์กษัตริย์
ซึ่งได้ถวัลยรัชชูปการอง	นับหนึ่งสองครบสาม
เสนอพระนามเจ้าหล้า	พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย
ดับทุกข์โศกยุคเข็ญ	เย็นอกเย็นใจราชภูร์
พระบาทปราบดาภิเษก	เป็นองค์เอกอัครบรม
นับประถมเทศกษัตริย์	ที่สองถัดผ่านฟ้า
พระพุทธเลิศหล้านภาลัย	คือพระด้นัยท่านนั้น
ผ่านภพชั้นที่สอง	ที่สามรองคือโอรส
นามปรากฏมูลเค้า	สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
มณฑลภพสยาม	กษัตริย์สามทรงบำรุง
ผดุงราชอาณาจักร	ให้พิเศษสมบูรณ์

เจริญจรูญรุ่งเรือง	ฉันทน์เมืองอมรแมน
...	
๑ ปางดลปีวราหะ	พึงจวบจะย่างเข้า
ยังคงเค้าโทศก	โหรสาธกศักราชน้อย
พันสองร้อยสิบสอง	สุกรปีกษปองปาฏิบท
จวบจรดเจตรมาส	พระบาทพระนั่งเกล้า
เจ้าพิภพไพไทย	เสด็จสวรรคาลัยเมื่อนั้น
ว่างหว่างชั้นรัชกาล	พระวงศวารราชประยูร
มุลมุขมาตยาธิบดี	ล่าเสนีทั่วหน้า
บรรดาข้าราชการ	เอกะจิตต์พร้อมใจกัน
เอกะฉันทร่วมอภัยคัย	พร้อมกันไปเชิญเสด็จ
สมเด็จพระอนุเจ้าหล้า	เจ้าฟ้ามหามงกุฏ
สุทธสมมตเทพยพงศ	วงศาตศิวรภษัตริย์
ขัตติยราชวโรรส	ให้เสด็จลาพรตครองภพ
เป็นคารบจาตุรรัช	พระสุพรรณบัฏจารึก

(ลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2472:2-4)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ 4 แห่งราชวงศ์จักรี จากนั้นกล่าวถึงการสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรีที่ต่อเนื่องกันมา 3 รัชกาล เริ่มจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี จากนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงสืบราชสมบัติต่อจากพระราชบิดา เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา กล่าวได้ว่า การขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์เป็นลักษณะของการสืบราชสันตติวงศ์ไปตามลำดับอย่างต่อเนื่องและโดยชอบธรรมทุกประการ อีกทั้งพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ยังทรงปกครองบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรือง ประชาชนทุกคนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข จากนั้นผู้แต่งปรารภเหตุของการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มจากเหตุการณ์การเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้แต่งระบุวันเดือนปีที่พระองค์เสด็จสวรรคต ซึ่งตรงกับวันพุธ เดือน 5 ขึ้น 1 ค่ำ ปีกุน โทศก จุลศักราช 1212 การประชุมของพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์ เหล่าข้าราชการบริพาร เพื่อลงมติกราบพูลเชิญพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่เสด็จขึ้นครองราชย์ ซึ่งในการประชุมครั้งนี้มีมติเห็นพ้องต้องกันให้กราบบังคมพูลเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฏสมมุติเทวาวงษ์ พงษ์อิสริภษัตริย์ ขัตติยราชกุมารพระราชอนุชาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ ขณะนั้นยังทรงผนวช พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์และเหล่าข้าราชการบริพารจึงกราบบังคมพูลเชิญทรงลาผนวชและทรงรับราชาภิเษก

เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 4 แห่งราชวงศ์จักรี การนำเสนอเนื้อหาดังกล่าวนอกจากจะช่วยยืนยันสิทธิธรรมในการปกครองของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่แล้วยังทำให้เห็นถึงความสืบเนื่องในการปกครองและความมั่นคงของราชวงศ์จักรีด้วยเช่นกัน

เมื่อพิจารณาเนื้อหาวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบว่า ผู้แต่งปรารภเหตุการณ์เสด็จขึ้นครองราชย์และแสดงสิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ไว้ตอนต้นเรื่องของทุกตัวบทที่ใช้ในแต่ละขั้นตอนพิธี โดยเฉพาะการกล่าวถึงการสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรีและความพร้อมใจของคณะบุคคลต่าง ๆ ที่กราบบังคมทูลเชิญพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ ตัวอย่างเช่น **พระธรรมเทศนาเทวตาทิสกถา ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร** ความว่า

...ด้วยสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เสด็จผ่านพิภพลองพระองค์สมเด็จพระ

พระบรมเชษฐาธิราช จึงมีพระราชวงศานุวงศ์ องคมนตรี รัฐมนตรี เสวกามาตย์ ประชากรราษฎร พร้อมทั้งรัฐสภาและสมณพราหมณาจารย์ มีสมานฉันท์ปรักพร้อมกันตั้งพระราชพิธีถวายพระบรมราชาภิเษก ตามขัตติยราชประเพณีเพื่อเชิดชูพระบารมีอันเป็นที่ร่มเกล้า ๆ ให้ไพศาล...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:486)

จากตัวอย่างข้างต้น พบเนื้อหาที่กล่าวถึงสิทธิธรรมในการปกครองของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทั้งการสืบราชสมบัติต่อจากพระบรมเชษฐาธิราชแห่งราชวงศ์จักรี การได้รับความเห็นชอบพร้อมใจของพระบรมวงศานุวงศ์ องคมนตรี รัฐมนตรี เสนาอำมาตย์ สมณพราหมณ์ อาณาประชาราษฎร รวมถึงรัฐสภาอันเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ดังนั้นเมื่อทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันจึงกราบบังคมทูลเชิญพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์และตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เพื่อแต่งตั้งพระองค์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ตามขัตติยราชประเพณีทุกประการ

ส่วนเนื้อหาในประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบการกล่าวถึงความชอบธรรมของพระมหากษัตริย์ผ่านการประชุมของคณะบุคคลต่าง ๆ ที่เห็นชอบพร้อมใจกัน และพระคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ ดังในประกาศ**เทวตาทิสกถา** **รัชกาลที่ 5** ความที่ว่า

...กาลบัดนี้สมณพราหมณาจารย์ แลพระราชวงศาคุณาภิมุขมาตย์มนตรีมี สัมไมทนจิตร มิได้คิดเกณฑการอันร้ายรานจากกัน กอบด้วยสโมสรสมานฉันท์ขึ้นชมประชุมเชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยดิประชากรถ เปนเอกอรรคอดุลย ขัตติยสุขุมลยบดินทร์ อัสสัมภินอุกโตสุชาติ ขึ้นเสวยมไหสุริยราชสมบัติ ดำรงเสวยบรมราชาฉัตรผลัดแผ่นดินใหม่ ...

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:48-49)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งกล่าวถึงพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์ที่พร้อมใจกันมาประชุม ดังคำที่ว่า “สัมไมทนต์จิตร” สื่อความถึงใจที่เปี่ยมด้วยความชื่นชมยินดี “สโมสรรสมาณฉันท” คือการประชุมพบปะกันด้วยความพร้อมใจหรือความเห็นพ้องต้องกัน เพื่อกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เนื่องด้วยพระองค์มีพระชาติกำเนิดที่สืบเชื้อสายแห่งราชวงศ์จักรี ดังคำที่ว่า “สุขุมาล” หมายถึง มีตระกูลสูง หรือการเลือกใช้คำว่า “อุภโตสุชาติ” สื่อความถึงเกิดมาดีทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ทั้งบิดาและมารดาต่างก็เป็นผู้มีชาติตระกูลที่ดี ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์ได้รับความเห็นชอบและมีพระคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติโดยแท้

การปรารภเหตุการณ์เสด็จขึ้นครองราชย์และแสดงสิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์ นับเป็นลักษณะเนื้อหาสำคัญของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ จึงปรากฏเด่นชัดทั้งในวรรณคดีบันทึกและประกอบพระราชพิธี แต่ในวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีผู้แต่งจะให้รายละเอียดมากกว่าวรรณคดีประกอบพระราชพิธี เริ่มตั้งแต่บุรพกษัตริย์แห่งราชวงศ์ที่สืบราชสมบัติต่อเนื่องกันมาตามลำดับ จากนั้นเหตุการณ์การเสด็จสวรรคตของพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน การประชุมของพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางผู้ใหญ่ พระสงฆ์ และประชาชนที่เห็นชอบพร้อมใจกราบบังคมทูลเชิญพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่เสด็จขึ้นครองราชย์ ผู้แต่งได้นำเสนอเนื้อหาไปตามลำดับทั้งนี้ก็เพื่อแสดงสิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์ชัด รวมถึงความสืบเนื่องของการปกครองของราชวงศ์จักรี อันจะนำไปสู่ความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์และบ้านเมืองต่อไป

3.1.3 การบันทึกขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีและองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพิธี

เนื่องด้วยวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมีความสัมพันธ์กับพิธีโดยตรง ผู้แต่งจึงมุ่งบันทึกรายละเอียดหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนการประกอบพระราชพิธี ตั้งแต่การเตรียมการพระราชพิธีจนถึงการเสด็จ ฯ เลียบพระนครไปตามลำดับอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับระบุองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในแต่ละขั้นตอนพิธีไว้อย่างครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ประกอบพิธี เครื่องประกอบพิธี ผู้เข้าร่วมพิธี ฯลฯ เพื่อถ่ายทอดให้ผู้อ่าน ไม่ว่าจะเป็นคนร่วมสมัยหรือชนรุ่นหลังได้รับรู้ธรรมเนียมการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ครบทุกขั้นตอนพิธีและทุกองค์ประกอบสำคัญในพิธีอย่างเป็นระบบ

เมื่อพิจารณาเนื้อหาในวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่าผู้แต่งจะบันทึกรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนพิธีอย่างละเอียด เช่น การบันทึกขั้นเตรียมการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แต่งเริ่มบันทึกตั้งแต่การจัดเตรียมสถานที่ การทำพิธีตักน้ำและพิธีเสกน้ำสำหรับ

ถวายเป็นน้ำอภิเชกและน้ำสรงพระมูรธาภิเชกในวันพระฤกษ์ จากนั้นกล่าวถึงการทำพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพและแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาลไปตามลำดับ ดังจะยกตัวอย่างการบันทึกเนื้อหาในชั้นเตรียมการพิธีให้เห็นต่อไปนี้

1) การเตรียมสถานที่ประกอบพระราชพิธี การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเชกจะกระทำใน “หมู่พระมหามณเฑียร” หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “หมู่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน” เป็นหลัก ในหมู่พระมหามณเฑียรจะประกอบด้วยพระที่นั่งองค์สำคัญ ได้แก่ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหสูรยพิมาน ผู้แต่งระบุถึงการจัดเตรียมสถานที่ประกอบพระราชพิธีและให้รายละเอียดของสถานที่ต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน เช่น โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย องค์ผู้นิพนธ์กล่าวถึงพระที่นั่งองค์สำคัญที่ใช้ดำเนินการพระราชพิธีไว้ในโคลงบทที่ว่า

๑ ²⁷ ราชวัตรฉัตรเจ็ดชั้น	เบ็ญจรงค์
ล้อมราชมณเฑียรทรง	เทริดเกล้า
จักรพรรดิบรรยง	พิมานมาศ
เฉลิมนิเวศวังเจ้า	แผ่นหล้าภิรมย์ ฯ
๑ ²⁸ จิตพระที่นั่งหน้า	พระโรงใน
เตียงแว่นฟ้ามีรับ	ตาดตั้ง
แล้วตั้งปฏิมาไชย	สิทธิเดช
ภานสุพรรณบัตรทั้ง	จühr้าสร้อยชันษา ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:15)

จากโคลงข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์กล่าวถึงการจัดเตรียมสถานที่ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเชก ซึ่งในการพระราชพิธีครั้งนี้ประกอบพระราชพิธี ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ดังบาทที่ว่า “จักรพรรดิบรรยง พิมานมาศ” อันหมายถึง หมู่พระมหามณเฑียร ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 2 (2511:26) ความว่า “...ที่เรียกว่าพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานแต่ก่อนหมายความว่าพระที่นั่งทั้งหมูนั่น ที่มาเรียกพระมหามณเฑียรสามหลังแฝดซึ่งอยู่ข้างใต้ว่าพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เรียกพระที่นั่งหลังขวางลิบเอ็ดห้อง ซึ่งอยู่กลางว่าพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เรียกพระที่นั่งอันเป็นท้องพระโรงอยู่ข้างเหนือว่า พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยอย่างทุกวันนี้ พังบัญญัติขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ 3...” นอกจากนี้องค์ผู้นิพนธ์ยังกล่าวถึง “พระที่นั่งหน้าพระโรงใน” ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญที่ใช้ประกอบพิธีในวันพระฤกษ์บรมราชาภิเชก สมเด็จ ฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2505:55) ทรงมีพระวินิจฉัยว่าเป็นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ดังความตอนหนึ่งที่ว่า “...พระที่นั่งไพศาลทักษิณเดี่ยวนี่ เพราะอยู่หน้าพระโรงใน...” จะเห็นว่าได้ว่าองค์ผู้นิพนธ์ให้

รายละเอียดเกี่ยวกับการจัดเตรียมสถานที่สำหรับประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไว้ครบถ้วน

2) การจัดเตรียมเครื่องประกอบพระราชพิธี เครื่องประกอบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งตั้งอยู่ในมณฑลพิธี สามารถจัดแบ่งได้เป็น 8 หมวด ได้แก่ หมวดพระเจ้า หมวดพระราชสิริ หมวดเครื่องพระมูรธาภิเษก หมวดเครื่องต้น หมวดเครื่องพิชัยสงคราม หมวดพระแสง หมวดเครื่องสูง และ หมวดเครื่องราชูปโภค (ณัฏฐภัทร จันทวิษ, 2530:176-178) จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งระบุถึงเครื่องประกอบพระราชพิธีและตำแหน่งการจัดวางในแต่ละหมวดไว้อย่างชัดเจนและเรียบเรียงไปตามลำดับดังพิจารณาได้จากโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย องค์ผู้นิพนธ์ระบุการตั้งเครื่องประกอบพระราชพิธี ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ไว้ตั้งแต่บทที่ 28-35 ความว่า

๑ ²⁸ จัดพระที่นั่งหน้า	พระโรงใน
เตียงแว่นฟ้ามีริบ	ตาดตั้ง
แล้วตั้งปฏิมาไชย	สิทธิเดช
ภานสุพรรณบัตรทั้ง	ธูหรั้าสร้อยชันษา
๑ ²⁹ ขาวงานตั้งเต้าประ-	ทุมนิมิตร
ทองนากเงินสำถุธิ	เปี่ยมน้ำ
เครื่องมูรธาภิศ-	เศกสวัสดี
สังขทักษิณวัฏล้า	เลิศด้วยจินดา
๑ ³⁰ พระเต้าเบญจครรภ้า	ยันตรอง
เครื่องพิไชยสงครามมอง	ต่างตั้ง
เสมาริบัดฉลอง	องค์เกราะ นวมนา
เกวรายชงรุชทั้ง	พระนพขางฉัตรไชย
๑ ³¹ ตั้งพระเครื่องต้นราช	กุกกุภัณฑ์
เสวตรฉัตรพระแสงขรรค์	เทริดแก้ว
พัทวาลวิชนีอัน	ไพจิตร
ฉลองพระบาทพรรณพรายแพรว	เทศแห่งอนงมา
๑ ³² ธารพระกรแลลึ่งพระ	มาลา เบียงเฮย
พระมหาชะฎา	เพ็ชรพร้อย
อำมรงค์รัตน์ราคา	ควรรคู่ เมืองนา
พระสุพรรณภาพน้อย	ใหญ่ตั้งตามการ
๑ ³³ ภานพระขันหมากเข้า	พิธี
แลพระเต้าราชาวะดี	เลิศแล้ว
พระราชสุพรรณศรี	บัวแฉก
เครื่องทอดโขมพัตรแพรว	อย่างเหยียงโบราณ

๑ ³⁴ พระแสงดาบค่ายแล้	หอกไชย
ดาบชะเลยดาบใจ	เพ็ชรล้ำ
ตรีจักรระฆังไกร	เกรียงเดช
ปืนคาบชูดข้ามน้ำ	สโต่งเรื่องไชยนามา
๑ ³⁵ ขอดีช้างล้มเลื่อง	ไตรแดน
ขอคร่ำไม้เท้าแทน	ทอดถ้วน
ของ้าวพระยาแสน	พลพ่าย
เขนดาบอัษฎาล้วน	ผ่านหล้าทรงกระลิ่งฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:16-17)

จากโคลงข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์กล่าวถึงการจัดเตรียมตั้งเครื่องประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทั้ง 8 หมวด โดยเรียบเรียงไปตามลำดับ ดังนี้

1. หมวดพระเจ้า ประกอบด้วยพระพุทธรูปปฏิมาชัย สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ว่าหมายถึง พระพุทธรูปปฏิมา 3 องค์ ได้แก่ พระชัยโพธิ์ พระชัยหลังช้าง พระชัยประจำรัชกาลที่ 1
2. หมวดพระราชศิริ เช่น พระสุพรรณบัฏ ดวงพระชันษา พร้อมพระกรัณฑ์
3. หมวดเครื่องพระมูรธาภิเษก เช่น พระเต้าปทุมนิมิตทอง พระเต้าปทุมนิมิตเงิน พระเต้าปทุมนิมิตนาก พระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ พระเต้าเบญจครรภใหญ่ พระเต้าเบญจครรภรอง พระเต้าเบญจครรภห้าห้อง
4. หมวดเครื่องพิชัยสงคราม เช่น หีบเครื่องพระพิชัยสงคราม หีบเครื่องพระมนต์พิเศษ พระมาลาเบี่ยง ฉลองพระองค์เกราะเหล็ก ฉลองพระองค์เกราะนวม เครื่องทรงลงยันต์ราชะ 7 สี
5. หมวดเครื่องสูง เช่น พระเศวตฉัตร พระเสมาธิปัตย์ พระเกวฬพ่าห์ ธงชัยราชกระบี่คู่ชใหญ่ธงไอรยาพรต
6. หมวดพระเครื่องต้น เช่น เครื่องราชกกุธภัณฑ์ พระแสงขรรค์ชัยศรี วาลวิชนี ฉลองพระบาท ธารพระกร พระมหาพิชัยมงกุฎ พระอัมรินทร์ พระสังวาลพราหมณ์
7. หมวดเครื่องราชูปโภค เช่น พานพระชันหามาก พระสุพรรณศรีบัวแฉก พระเต้าสุธารส พระสุพรรณราช
8. หมวดพระแสง เช่น พระแสงดาบค่ายแล้ พระแสงหอกชัย พระแสงดาบใจเพชร พระแสงอัษฎาวุธ ประกอบด้วย พระแสงดาบเขลย พระแสงจักร พระแสงตรีศูล พระแสงธนู พระแสงดาบเขน พระแสงหอกชัย พระแสงปืนคาบชูดข้ามแม่น้ำสะโตง พระแสงของ้าว

เจ้าพระยาแสนพลพ่าย นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพระแสงขอดีข้างลี้ม พระแสงขอคร่ำด้ามไม้เท้า

หลังจากที่องค์ผู้นิพนธ์ได้ระบุเครื่องประกอบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่จะตั้งในมณฑลพิธีในหมวดต่าง ๆ ครบทั้ง 8 หมวดแล้ว องค์ผู้นิพนธ์กล่าวถึงการจัดเตรียมและตกแต่งสถานที่ประกอบพิธี เริ่มด้วยการต่อพระแท่นมณฑลตั้งเทียนชัย การปลุกมณฑปพระกระยาसन การตั้งเครื่องต่าง ๆ เช่น ตั้งตั้งไม้มะเดื่อสำหรับทรงพระมูรธาภิเษก ตรงที่วางพระบาทลาดใบไม้ข่มนาม ตั้งไม้มะเดื่อวางในลาดทองซึ่งตั้งอยู่บนเตียงเหลี่ยมหุ้มผ้าขาวในพระมณฑป จากนั้นตกแต่งสถานที่บริเวณพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ มีตั้งน้อยทำด้วยไม้ไผ่สีสุก ตั้งตรงที่ประทับทั้ง 8 ทิศ เป็นที่ตั้งกลดและเทวรูปประจำแต่ละทิศ ด้านตะวันตก ตั้งพระที่นั่งภัทรวิฐุ ทำด้วยไม้อุทุมพรกันด้วยพระบวรเศวตฉัตร 7 ชั้นลาดผ้า พราหมณ์ไปรยแบ่งสาลีและวางแผ่นทองคำ มีการเขียนรूपราชสีห์ด้วยชาดหรรคุณ แล้ววางหญาคาและปูผ้าคลุมข้างบนอีกชั้นหนึ่ง ดังพิจารณาได้ตั้งแต่โคลงบทที่ 36-39 ความว่า

๑ ³⁶ ตั้งไม้มะเดื่อเข้า	มณฑล
กัณฑ์ตราดคาบน	ปกผ้า
ตั้งทิศอัฐมวงคล	ทั้งแปด
ล้วนไผ่สีสุกหน้า	ตั้งตั้งกลดสังข์
...	
๑ ³⁹ ข้ำปูผ้าปกพื้น	พระพัท-ปิฐุเฮย
กัณฑ์เศวตบวรฉัตร	เจ็ดชั้น
ตั้งเตียงแต่งเครื่องมัต	สการพระ แลเฮย
อีกตรงผ้ากั้น	ที่ตั้งเทียนไชย ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:18-19)

3) การเตรียมน้ำพระมูรธาภิเษก ในขั้นตอนพิธีนี้จะมีเจ้าพนักงานพลีกรรมตักน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์เพื่อนำไปใช้ในขั้นตอนการทรงพระมูรธาภิเษก ณ มณฑปพระกระยาसनและการถวายน้ำอภิเษก บริเวณพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ สำหรับน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบการพระราชพิธีในแต่ละรัชกาลก็มีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมน้ำจากแหล่งต่าง ๆ เช่น ใน **ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียร ฯ** ผู้แต่งกล่าวถึงแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ จำนวน 18 แห่งที่นำมาใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทั้งได้เรียบเรียงไปที่ละจังหวัดพร้อมระบุสถานที่ประกอบพิธีทำน้ำอภิเษก ดังบทประพันธ์ที่ว่า

การทำน้ำอภิเชก

ร่าย

ตามบุรพราชประเพณี มหาจักรีบรมวงศ์ การจะทรงราชาภิเชก เป็นองค์เอกบรมกษัตริย์ มีพิธีจัดไว้หลายสิ่ง ล้วนยอดเยี่ยมมงคล จึงจอมคนให้เตรียมการ ตามโบราณกำหนดไว้ เขารับทำตั้งไว้ สิ่งสิ้นทุกอัน

โคลงสี่

ปางปฐมคือเสกน้ำ	มนตรา
สิบแปดแห่งบรรดา	ที่รู้
เลือกเป็นที่พุธา	ภิเชก
เขาจัดราชบุรุษผู้	เชี่ยวชาญพิธีกรรม
ทำพิธีกรรมกับน้ำ	มงคล
เกิดแต่จังหวัดตน	ทุกถ์
เชิญสู่แทนมณฑล	ศักดิ์สิทธิ์
ยังพุทธเจดีย์ชี้	เพื่อได้พิธีการ
สถานแรกจังหวัดนั้น	สระบุรี
ณ พระพุทธบาทมี	ชื่อแท้
ถัดไปวัดพระศรี	พิชณู - โลกเอย
สุราษฎร์สุโขทัยแล้ว	ที่ตั้งวัดมหา
ราชสิมานตั้ง	วัดพระ นารายณ์เอย
จังหวัดชัยนาทกะ	ถิถ้วน
จัดวางที่วัดพระ	บรมธาตุ
ทุกแห่งแต่ละล้วน	แต่งตั้งประกวดกัน
ชาวเมืองภูเก็ทก้อ	เลือกวัด
นามพระทองประจงจัด	เทอดไว้
ร้อยเอ็ดนั้นสิ้นทัด	บึงพระ ลานนา
อีกฉะเชิงเทราได้	ที่ตั้งวัดโสธร
อันพระธาตุแช่แห้ง	โบราณ
ชวาน่านตระเตรียมการ	แต่ต้น
จังหวัดเพชรบุรีสถาน	ที่วัด นันถุ
มหาธาตุศักดิ์สิทธิ์พัน	ชื่อนั้นลือไกล
นครพนมวัดพระธาตุนั้น	ราษฎร์นับ ถือเอย
จันทบุรีวัดพลับ	นั่นแล้ว
ลำพูนลิจัดรับ	ยังที่
พระธาตุหริภุญชัยแผ้ว	ผ่องเพี้ยงไพฑูรย์
นครปฐมเขาจัดไว้	พระปฐม

ชาวปัตตานีนิยม	ยึดหมั้น
คือวัดตะนีนรสม	ศักดิ์ท่าน
อีกวัดมหาธาตุนี้	ที่ตั้งชวานคร
ครบสิบแปดจังหวัดทั้ง	อุบล
สมโภชน้ำพุทธมนต์	แมนแท้
ณ วัดพระศรีทองจน	สำเร็จ
สำหรับน้ำอภิเชกแล้	พระเจ้าจอมสยาม

(ลิลิตราชาภิเชกสมรส บรมราชาภิเชก และเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:16-17)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งกล่าวถึงการเตรียมน้ำพระมูรธาภิเชกสำหรับการพระราชพิธีบรมราชาภิเชก ในที่นี้ผู้แต่งระบุจังหวัดพร้อมสถานที่ประกอบพิธีน้ำอภิเชกทั้ง 18 แห่งไปตามลำดับดังนี้

1. จังหวัดสระบุรี ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ มณฑลพระพุทธรบาท
2. จังหวัดพิษณุโลก ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
3. จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดพระบรมธาตุไชยา อำเภอไชยา
4. จังหวัดสุโขทัย ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดพระมหาธาตุ อำเภอสวรรคโลก
5. จังหวัดนครราชสีมา ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดพระนารายณ์มหาราช
6. จังหวัดชัยนาท ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดพระบรมธาตุ
7. จังหวัดภูเก็ต ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดพระทอง
8. จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ บึงปลาญชัย
9. จังหวัดฉะเชิงเทรา ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดโสธร
10. จังหวัดน่าน ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ พระธาตุแช่แห้ง
11. จังหวัดเพชรบุรี ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดมหาธาตุ
12. จังหวัดนครพนม ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ พระธาตุพนม
13. จังหวัดจันทบุรี ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดพลับ
14. จังหวัดลำพูน ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดพระธาตุหริภุญชัย
15. จังหวัดนครปฐม ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดพระปฐมเจดีย์
16. จังหวัดปัตตานี ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดตานีนรสมโสธร
17. จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดพระมหาธาตุ
18. จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชก ณ วัดศรีทอง

หลังจากนั้นผู้แต่งบันทึกการพลีกรรมตักน้ำจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ทั่วประเทศ จากนั้นนำน้ำมาผ่านพิธีกรรมเสกให้เป็นน้ำพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยจะกระทำ ณ พระอาราม

สำคัญในหัวเมืองอันเป็นที่ตั้งของแหล่งน้ำต่าง ๆ ดังที่กล่าวข้างต้น ลำดับต่อมาเจ้าพนักงานจะเชิญน้ำศักดิ์สิทธิ์มาตั้งไว้ภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนกระทั่งเมื่อถึงวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษกจะเชิญน้ำศักดิ์สิทธิ์มาทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์เสกน้ำ ณ พระที่นั่งดุสิตาภิรมย์อีกคราหนึ่ง กล่าวได้ว่า ผู้แต่งบันทึกรายละเอียดภายในขั้นตอนการจัดเตรียมน้ำพระมูรธาภิเษกและการทำน้ำอภิเษกไว้ครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งนี้ได้จัดแบ่งหัวข้อชัดเจน เรียบเรียงไปตามลำดับพิธี ทำให้ผู้อ่านรับรู้เรื่องราวอภิเษกที่ใช้ในการพระราชพิธีครั้งนี้ อีกทั้งสามารถติดตามรายละเอียดที่เกิดขึ้นในขั้นตอนพิธีได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณารายการของชาวต่างประเทศ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ ฯ ซึ่งเป็นบันทึกของเจ้าชายวิลเลียมแห่งสวีเดนที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้บันทึกได้กล่าวถึงขั้นตอนพิธีเจริญพระพุทธมนต์เสกน้ำ ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งในการเตรียมการพระราชพิธี ผู้บันทึกให้รายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนพิธีไปตามวันเวลาและลำดับหมายกำหนดการพิธี นอกจากนี้ยังถ่ายทอดเรื่องราวการดำเนินพระราชพิธีตามความเข้าใจของตนเองด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่าง

ในตอนบ่ายก่อนที่จะมีการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นวันการประกอบพระราชพิธีรวมน้ำอภิเษกขึ้น ณ วัดพระศรีรัตนศาสดารามซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในกำแพงพระบรมมหาราชวัง หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า วัดที่ประดิษฐาน “พระแก้วมรกต” วัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นวัดแห่งหนึ่งที่ได้รับเคารพศรัทธาในความคิดดีดีที่สุดในประเทศ โดยองค์ปฐมกษัตริย์ผู้ทรงสถาปนาราชวงศ์จักรีทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้น...เมื่อพวกเขาได้เข้าไปในอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามในตอนบ่ายวันเดียวกันนั้น เหล่าพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์พระราชอาคันตุกะจำนวน 80 รูปได้มาชุมนุมร่วมกันแล้วอย่างพร้อมเพรียงทุกรูปนั่งเรียงตามลำดับอาวุโสเป็นแถวยาวบนอาสนะที่กล่าวถึงข้างต้น และมีภาตหมากพลูวางไว้เบื้องหน้าพระสงฆ์แต่ละรูป...บนโต๊ะที่จัดวางไว้เป็นพิเศษตรงกลางพระอุโบสถมีภาชนะปิดผนึกวางเรียงไว้เป็นแถวยาว ในภาชนะนั้นบรรจุน้ำที่นำมาจากมณฑลต่าง ๆ ทั่วประเทศ วัดอุประสงฆ์ที่นำมาประกอบพระราชพิธีรวมน้ำอภิเษกในครั้งนี้ก็เพื่อนำไปใช้เป็นน้ำสรงมูรธาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในตอนเช้าก่อนที่จะทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:156-157)

จากความข้างต้น ผู้บันทึกกล่าวถึงเหตุการณ์การประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์เสกน้ำภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จัดขึ้นในช่วงเวลาบ่ายของวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2454 ซึ่งเป็นวันก่อนประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ภายในพระอุโบสถมีพระสงฆ์จำนวน 80 รูปมานั่งโดยพร้อมเพรียงกัน บนโต๊ะจัดวางภาชนะที่บรรจุน้ำศักดิ์สิทธิ์จากทั่วประเทศ จากนั้นพระสงฆ์สวดเจริญพระพุทธมนต์ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสวดปริกรรมพระคาถาเสกน้ำ

อภิเษกตามลำดับเพื่อจะนำน้ำอภิเษกถวายสำหรับสรงพระมูรธาภิเษกและถวายน้ำอภิเษกที่จะจัดขึ้นในช่วงรุ่งเช้าของวันต่อไป จะเห็นว่า ผู้บันทึกถ่ายทอดเรื่องการพระราชพิธีไปอย่างต่อเนื่องตามประสบการณ์ของตนเองที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพิธี นอกจากนี้ยังบันทึกองค์ประกอบสำคัญที่อยู่ในพิธีร่วมด้วย

4) การทำพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระปรมาภิไธย ดวงพระราชสมภพและแกะตราพระราชลัญจกรประจำรัชกาล นับเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการเตรียมการพระราชพิธี เมื่อมีการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่จำเป็นต้องมีการเฉลิมพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์เพื่อแสดงถึงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพโดยสมบูรณ์ ดังนั้นจึงต้องมีการจารึกพระนามลงแผ่นพระสุพรรณบัฏเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายในพระราชพิธี มีการจารึกดวงพระราชสมภพลงในแผ่นทองคำ รวมถึงการแกะสลักตราพระราชลัญจกรประจำรัชกาลใหม่เพื่อใช้ประทับลงในเอกสารสำคัญต่างๆ ของราชการแผ่นดิน ตัวอย่างเช่น **ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียร** ฯ ผู้แต่งเริ่มบันทึกตั้งแต่การกำหนดพระฤกษ์จัดตั้งการพิธี การจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธี จากนั้นกล่าวถึงวันประกอบพิธีพร้อมระบุสถานที่ประกอบพิธีและรายชื่อผู้มีหน้าที่สำคัญใน ขั้นตอนพิธีนี้ไว้อย่างครบถ้วน จนกระทั่งกระทำพิธีเสร็จสิ้นโดยสมบูรณ์ ดังพิจารณาได้จากบทประพันธ์ที่ยกมานี้

ร่าย

ราชพิธีถัดมา จารึกพระมหาสุพรรณบัฏ ดวงบรมกษัตริย์สมภพ พระราชลัญจกรครบ
จัดสรรค จึ่งพินังงานั้นเตรียมการงานในวัดพระศรีรัตนศาสดารามมีแบบฉบับ จัดพร้อมสรรพ
ครบถ้วน เลือกถ้วนแต่ที่สิ่ง อันเป็นมิ่งมงคล ตามภูวดลโองการ เขาเตรียมงานบहुดยัง กำหนดวัน
จะตั้ง พิธีเมษยี่สิบ แลเนา

โคลงสี่

นาฬิกาสิบหกครั้งนั้น	พระวงศ์
องค์ระนีวัดทรง	ลิลาศเข้า
สู่วัดพระศรีประจง	กอบกิจ
แทนพระอธิราชเจ้า	ต่อหน้าพระปฏิมา
พระสงฆ์สิบรูปชร้อง	สวตมนต์
เริ่มพิธีมงคล	นั่นแล้ว
รุ่งขึ้นจะระดล	อีกรอบ
กอบพิธีวัดพระแก้ว	เพื่อให้อีกครา

ร้าย

รุ่งขึ้นอีกวันพนักงาน จัดการเชิญสุพรรณบัฏ ราชลัญจกรประจำรัชกาลให้ ดวงราช
สมภพไปประดิษฐาน ที่เหนือพานแว่นฟ้า หน้าพระมหามณีรัตน์ ชาวพนักงานจัดเตรียมสังข์
บันฑฑาทูทั้งดุริยางค์ จัดวางเพื่อประโคม โหมเมื่มาถึงพิธี ตั้งบายศรีแก้วเงินทอง จัดวางของทุกสิ่งไว้
เพื่อกอปรพิธีให้ ถูกต้องประเพณี แลเนา

โคลงสาม

ลुकฤฤฤฤฤฤฤฤ	อันโหรากำหนดให้
จึงประธานท่านได้	มุ่งเข้ามณฑล
นมัสการพระรัตนตรัย	ในพระอุโบสถกัน
องค์พระสังฆราชนั้น	เริ่มให้เบญจศีล
จุดเทียนเงินเทียนทอง	หมดทั้งสองเล่มแล้ว
พระราชครูแก้ว	ลั่นฆ้องเอาชัย
พนักงานอาลักษณ์ผู้	เจนนาง
บรรเจิดอักษรการ	ชื่อนั้น
ยศหลวงที่ประทาน	ตามชอบ
จารึกนามาภิไธยถัน	สุ่พื้นแผ่นดินทอง
คาบเดียวกันนั้นแล้ว	โหรา
เทียบยศที่พระยา	ออกอ้าง
โหราริบตีสา	มารถยัง
สกุลวัชรโชติสร้าง	ชื่อไว้แต่เดิม
จารึกดวงบรมสมภพเจ้า	จอมปราณ
พระราชลัญจกรการ	ยากแท้
หม่อมเจ้าหนึ่งขนาน	ตามยศ
นามสมัยเฉลิมแล้	รับถึ คิลปิน
ตระกูลกฤตกากระเชื้อ	จักรา
ทรงรับพระบัญชา	ผ่านเกล้า
พนักงานดุริยา	บันฑฑาทู
สังข์และแตรสามเส้า	พร้อมพร้อมประโคม

โคลงสาม

จารึกสำเร็จการ	เขาเชิญพานแว่นฟ้า
วางอาสน์ศิลาหน้า	โบสถ์เมื่อเตรียมการ
พระสงฆ์เหล่าบรรดา	อันได้มาในกิจนั้น
ต่างถวายพระพรขึ้น	ที่ท้ายพิธี

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชามณเฑียรฯ, 2514:18-21)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งบันทึกรายละเอียดในชั้นพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรไว้อย่างครบถ้วน เริ่มจากการเตรียมการประกอบพระราชพิธีในวันที่ 20 เมษายน พ.ศ.2493 ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เจ้าพนักงานตั้งเครื่องนมัสการให้พร้อมสรรพ เมื่อถึงเวลาตามพระฤกษ์พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต เสด็จมาประกอบพระราชพิธี จากนั้นพระสงฆ์สวดเจริญพระพุทธมนต์ เมื่อถึงวันประกอบพระราชพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เจ้าพนักงานได้ตั้งโต๊ะสำหรับทำพิธี ทุกโต๊ะมีเทียนเงินเทียนทองกับพานดอกไม้ตั้งอยู่ นอกจากนี้ได้จัดเตรียมสังข์และสรรพดุริยางค์ไว้ประโคมขณะประกอบพิธี และตั้งโต๊ะเครื่องบายศรีสำหรับบูชาพระฤกษ์อันเป็นไปตามโบราณราชประเพณี เมื่อได้ฤกษ์และองค์ประธานนมัสการพระรัตนตรัยและจุดเทียนทุกโต๊ะ จากนั้นโห่ลั่นฆ้องชัย พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา พราหมณ์เป่าสังข์ พนักงานแกว่งบัณเฑาะว์ ประโคมดนตรี ตลอดระยะเวลาที่จารึก ทั้งนี้ผู้แต่งได้บันทึกผู้ที่ทำหน้าที่จารึกไว้ครบถ้วน เริ่มจากท่านแรก คือ หลวงบรรเจิดอักษรการ (ทับ ศาสตราภย์) ทำหน้าที่จารึกพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงในพระสุพรรณบัฏ ท่านต่อมา คือ พระยาโหราธิบดี (แหยม วัชรโชติ) ทำหน้าที่จารึกดวงพระบรมราชสมภพ และท่านที่สาม คือ หม่อมเจ้าสมัยเฉลิม กฤดากร ศิลปินทำหน้าที่แกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล เมื่อจารึกพระปรมาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ พระราชลัญจกรเรียบร้อยแล้ว ได้จัดเตรียมให้พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภช 3 รอบเป็นอันเสร็จพิธี และเตรียมแห่เข้ามณฑลพระราชพิธีในพระที่นั่งไพศาลทักษิณเพื่อใช้ดำเนินพิธีในวันพระฤกษ์ต่อไป กล่าวได้ว่า ผู้แต่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับชั้นพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกร ทั้งเครื่องประกอบพิธี สถานที่ประกอบพิธี วันเวลาที่ประกอบพิธี ผู้ทำหน้าที่จารึกไว้อย่างครบถ้วน ทำให้ผู้อ่านรับรู้แบบแผนขั้นตอนพิธีนี้ได้ครบทุกองค์ประกอบสำคัญในพิธี

จากการยกตัวอย่างเนื้อหาในชั้นเตรียมการพระราชพิธีของวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งบันทึกแบบแผนพิธีในชั้นเตรียมการพิธีอย่างครบถ้วน เริ่มตั้งแต่การจัดเตรียมสถานที่ประกอบพระราชพิธี การทำพิธีตักน้ำและตั้งพิธีเสกน้ำสำหรับถวายเป็นน้ำอภิเษกและน้ำสรงพระมูรธาภิเษก การประกอบพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพและแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล โดยเรียงเรียงเนื้อหาไปตามลำดับเหตุการณ์ในพิธีอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังให้รายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ใช้ในแต่ละขั้นตอนพิธีร่วมด้วย เช่น สถานที่ พระที่นั่งองค์ต่าง ๆ ผู้ประกอบพิธี รวมถึงอุปกรณ์หรือเครื่องประกอบพิธี ฯลฯ เนื่องจากการประกอบพระราชพิธีให้สมบูรณ์จำเป็นต้องมีองค์ประกอบเหล่านี้จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้ ดังนั้นการบันทึกข้อมูลดังกล่าวนอกจากจะเป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นแบบแผนปฏิบัติแล้วยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าทุกองค์ประกอบในพิธีล้วนมีความสำคัญและมีความหมายอันเป็นมงคลและศักดิ์สิทธิ์ เมื่อองค์ประกอบดังกล่าวมาอยู่ร่วมกัน ยิ่งแสดง

ถึงความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและทำให้การเปลี่ยนสถานภาพของพระมหากษัตริย์สมบูรณ์ตามโบราณราชประเพณี

เมื่อพิจารณาวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบการบันทึกเฉพาะองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในบางขั้นตอนพิธี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวรรณคดีกลุ่มนี้เป็นวรรณคดีที่นำไปอ่านหรือเห่ประกอบพิธี ดังนั้นเนื้อหาหลักจึงไม่ใช่การบันทึกรายละเอียดแบบแผนพิธีและองค์ประกอบในพิธีแต่จะเน้นสื่อสารและดำเนินพิธีให้ราบรื่นสมบูรณ์ แต่ถึงอย่างไรก็ตามในบางกลุ่มตัวบทพบการระบุเครื่องประกอบพิธีไว้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น กลุ่มกาพย์เห่เรือตั้งในกาพย์เห่เรือพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ องค์ผู้นิพนธ์ระบุเรือพระที่นั่งสำคัญที่ใช้ในการเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ “เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์” “เรือพระที่นั่งศรีประภัสสรชัย” และ “เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช” พร้อมพรรณนาความงามวิจิตรของเรือพระที่นั่งแต่ละลำ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

๑ สุพรรณหงส์ทรงพู่ห้อย	งอนชดช้อยลอยหลังสินธุ์
เพียงหงษ์ทรงพรหมินทร์	บินแต่ฟ้ามาสู่บุญ
๑ ผจงจัดประภัสสรชัย	หลาววงลไมแลอ่อนลมุน
ลายเด่นเห็นตั้งดุน	ห้องคำลลับขับทองวาว
๑ เรือนันตนาคราช	กลาดหัวเสียดตัวเหยียดยาว
ปากอ้าเขี้ยวตาพราว	ราวนาคราชอาศน์นารายณ์

(ประชุมกาพย์เห่เรือ, 2503: 31)

จากบทเห่เรือข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์กล่าวถึงเรือพระที่นั่งทั้ง 3 ลำ โดยพรรณนาถึงความงามสง่าและเอกลักษณ์ของเรือพระที่นั่งแต่ละลำอย่างเด่นชัด เริ่มจาก “เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์” ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งลำทรงในการเสด็จ ฯ เลียบพระนครครั้งนี้ ผู้แต่งพรรณนาโฉมเรือที่เป็นรูปศิระหงส์ มีพู่ห้อย ลำตัวเรือทอดยาวมีลักษณะคล้ายกับส่วนตัวหงส์ จากนั้นให้ภาพของเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ขณะที่ค่อย ๆ ลอยเหนือท้องน้ำว่าเหมือนกับภาพพระพรหมทรงหงส์อยู่บนท้องนภา จากนั้นกล่าวถึง “เรือพระที่นั่งศรีประภัสสรชัย” ที่มีลักษณะโขนเรือเชิงดอนขึ้น ตัวเรือแกะสลักลายดุน เป็นลวดลายที่นูนขึ้นมาจากการดุนลายด้านหลัง หรือเหยียบพื้นคือกดให้ต่ำลงกว่าตัวลายห้องเรือเป็นสีดำสนิทตัดกับสีตัวเรือที่เป็นสีเหลืองทองอร่าม และกล่าวถึงเรือพระที่นั่งลำสุดท้าย คือ “เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช” ที่มีหัวเรือจำหลักด้วยรูปพญานาคเจ็ดเศียรมีลักษณะคล้ายกับพญานันตนาคราชที่ถวายงานเป็นแท่นบรรทมของพระนารายณ์ จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้ระบุเรือพระที่นั่งสำคัญที่ใช้ในการเสด็จ ฯ เลียบพระนครพร้อมกับพรรณนาลักษณะเด่นของเรือพระที่นั่งแต่ละลำ ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรับรู้ได้ว่าในการพระราช

พิธีครั้งนี้มีเรือพระที่นั่งสำคัญลำใดบ้าง พร้อมกับสามารถจินตนาการภาพความงามสง่าของเรือพระที่นั่งแต่ละลำได้เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า การบันทึกแบบแผนขั้นตอนพิธีและองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพิธี นับเป็นลักษณะเนื้อหาสำคัญของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยเฉพาะในวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แต่งจะบันทึกแบบแผนทุกขั้นตอนพิธีและทุกองค์ประกอบในพิธีไว้โดยละเอียด พร้อมกับเรียบเรียงเนื้อหาตามลำดับอย่างต่อเนื่อง นับว่าสอดคล้องกับหน้าที่สำคัญของวรรณคดีกลุ่มนี้ที่เน้นบันทึกเก็บรวบรวมข้อมูลให้สมบูรณ์ ส่งผลให้วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นอีกแหล่งข้อมูลสำคัญต่อการศึกษาแบบแผนพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ได้อีกทางหนึ่งด้วย

3.1.4 การถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ บรรยายภาคในพิธี ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี

การนำเสนอเนื้อหาในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แต่งนอกจากจะบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับแบบแผนขั้นตอนประกอบพระราชพิธีและองค์ประกอบสำคัญในพิธีแล้ว ผู้แต่งยังบันทึกภาพเหตุการณ์ บรรยายภาคในพิธีตามที่ตนเองได้พบเห็นในพิธี ตลอดจนบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพเหตุการณ์ประกอบพระราชพิธีและสัมผัสความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น การบันทึกภาพเหตุการณ์การเสด็จฯ เฝ้ามองพระนครไปพร้อมกับบันทึกอากัปกริยาและอารมณ์ความรู้สึกของประชาชนขณะเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ดังในโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตั้งแต่บทที่ 138-142 ที่ว่า

๑ ¹³⁸ สมเด็จพระเจ้า	ภูวดล
ไปรยพิริยชาวชน	ไพรีฟ้า
สองตราบริถินน	ท้าวราช- ภูรแฮ
ชาวพระคลังชรวงหน้า	แข่งค้อยถวายเงินฯ
๑ ¹³⁹ ประชาชนล่าชรวง	อ้ออัด
นั่งนอกรั้วราชวัตร	ชะเม้นหมั่ง
สาวบ่าวต่างชระดัด	นีนวนบ สลอนแฮ
ต่างรับราชทานหยั่ง	แย่งย้ออัดอิงฯ
๑ ¹⁴⁰ ผู้ตีมีหน้ามั่ง	โกคา
แต่งไต่ตั้งบูชา	ดาดตั้น
เทียนรูปพุ่มพวงมา-	โลยเลิศ
สองข้างรัฐยาพื้น	ช่อไม้ทองเงินฯ

๑ ¹⁴¹ เอนกนาประเทศถ้วน	ภาษา
ต่างขึ้นชมกฤษดา	พระเจ้า
สยงพระเดชเดชา	นภาพ ไซ้แฮ
มือประนมเหนือเกล้า	อ่อนเกล้าสุดดีฯ
๑ ¹⁴² ราชฎีอวยมั่งคั่ง	ล้ำถวาย
สรรพลิงอันตรายผาย	อย่าแผ้ว
ผ่านพิภพเจริญสบาย	ทุกเมื่อ เทอญพ้อ
อริราชสืบทศแล้ว	เกียรติเจ้ายาวยืน ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:45-46)

จากบทประพันธ์ข้างต้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิพนธ์ถึงภาพเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จ ฯ เียบพระนครไว้อย่างละเอียด ทั้งการให้รายละเอียดเรื่องสถานที่ อาทิ ปกิริยา และอารมณ์ความรู้สึกซาบซึ้งยินดีของประชาชน ดังเช่น ประชาชนแต่งเครื่องโต๊ะหมู่บูชารับเสด็จเพื่อน้อมถวายบูชาและเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ยังทรงถ่ายทอดอารมณ์ของประชาชนที่มาเข้าเฝ้า ฯ ในครั้งนี้ ดังจะเห็นได้จากการกล่าวถึงประชาชนจำนวนมากที่พร้อมใจกันแซ่ซ้องสรรเสริญกล่าวถวายพระพรชัยมงคลและกล่าวแสดงความจงรักภักดีต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งบาทที่ว่า “ประชาชนล้วนร้อง อ้ออ้อ” ตลอดจนประชาชนจากอาณาจักรอื่น ๆ ที่ต่างพนมมือเหนือเกล้าแสดงความเคารพและร่วมชื่นชมยินดีในวาระที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์เช่นเดียวกัน กล่าวได้ว่า การให้รายละเอียดภาพเหตุการณ์ บรรยายภาคในพิธีช่วยให้ผู้อ่านรับรู้เรื่องการพระราชพิธีพร้อมกับภาพเหตุการณ์ เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในพิธีได้เป็นอย่างดีเสมือนว่าตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งในพิธี

ใน โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหากักริวรงค์ พ.ศ.2468 เล่มปลาย องค์ผู้นิพนธ์ได้บันทึกภาพเหตุการณ์ที่ประชาชนจำนวนมาก ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศต่างพร้อมใจกันมารอเข้าเฝ้า ฯ ขึ้นชมพระบารมีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการเสด็จฯ เียบพระนครทั้งทางสถลมารคและชลมารค ประชาชนต่างแซ่ซ้องสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระองค์เพื่อถวายพระพรชัยมงคลและแสดงความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

๑ ศุภวันสุวรรณธอักษร	เหล่าราชฎีปรีดา
ยิ่งมะหานักษัตรฤกษ์	เบิกบานสมนิมยิน
จอมโกศินทร์นักระศ	จักเสด็จประเวศเฉยวินเวียง
เสียงลือกระฉ่อนนระหลวง	ทุกกระทรวงทะบวงการหยุด
เป็นมะหุรีดิฤกษ์สะเริงราชฎี	ฝูงประชาชาติคฤหะบตี
เศรษฐินายห้างร้าน	ล้วนสะโมธานสมานสมัคร์

โดยจงรักภักดี	ฟังบารมีมีกนิหาร
ตลอดตรีถยาเยียดคน	หญิงชายปนกันประนัง
ทั้งไพร่ทั้งผู้ดี	ทั้งเสนาอำมาตย์
ทั้งต่างชาติต่างเพศ	พอสุริเยศะพายคล้อย
ยิ่งร้อยร้อยระดมรวม	มาชนะนมในสกละมาร์ค
ทั้งสองฟากแอ้อัด	ขายสาระพัดเครื่องดีม
เครื่องเคี้ยวลิ้มหิวไทย	โดยปลื้มโดยอิมหนา
ล้วนชื่นฉ่ำใจชม	บรมะราชะสมภารกษัตร์
ล้วนโสมมะนัสสะปริดา	แสนมะนะสาถวยพระพร
พระจอมนิกรสยามะชาติ	ซึ่งเสวยราชย์สืบคมะระชัย
แสนหัตถ์เทิดสะโหมธาน	ถวยนะมัสสะการเกียรตักคุณ
หวังฟังบุญยะบาระเมศ	บำรุงประเทศถวัลยะศักดิ์

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกฯ เล่มปลาย, 2472:213)

จากบทประพันธ์ข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์บันทึกภาพเหตุการณ์ที่ประชาชนจำนวนมากพร้อมใจกันมารอเข้าเฝ้าฯ บริเวณสองข้างทางการเสด็จฯ เลียบพระนครทางสกลมารคเพื่อชื่นชมพระบารมีแสดงความจงรักภักดี และร่วมกันถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในวาระที่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ดังบทที่ว่า “ยิ่งร้อยร้อยระดมรวม มาชนะนมในสกละมาร์ค” หรือ “แสนหัตถ์เทิดสะโหมธาน ถวยนะมัสสะการเกียรตักคุณ” ทั้งนี้องค์ผู้นิพนธ์ได้ขยายให้เห็นถึงกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าร่วมพิธีว่ามีทั้งกลุ่มข้าราชการบริวาร กลุ่มชาวไทยและชาวต่างประเทศ ฯลฯ ดังบทที่ว่า “ทั้งไพร่ทั้งผู้ดี ทั้งเสนาอำมาตย์ทั้งต่างชาติต่างเพศ” เพื่อแสดงให้เห็นว่าการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระองค์นั้นได้รับการยอมรับจากประชาชนทุกหมู่เหล่า พร้อมกันนั้นยังถ่ายทอดอากัปกริยาและอารมณ์ความรู้สึกของอาณาประชาราษฎร์ผ่านการเลือกใช้คำว่า “โสมนัส” “ปริดา” “ชื่นฉ่ำใจ” อันแสดงถึงความปลาบปลื้มใจและความสุขใจของประชาชน กล่าวได้ว่า องค์ผู้นิพนธ์ทรงบันทึกภาพบรรยากาศ อากัปกริยาของผู้คน รวมถึงอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นขณะที่เข้าร่วมพิธีเสด็จฯ เลียบพระนครทางสกลมารคของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้อย่างเด่นชัดทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการและสัมผัสถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

องค์ผู้นิพนธ์ยังทรงบันทึกภาพของประชาชนจำนวนมากที่มารอเข้าเฝ้าฯ ในการเสด็จฯ เลียบพระนครทางชลมารคของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยเช่นกัน ดังบทประพันธ์ที่ว่า

๐ สลอนพะหละนาเวศรีว	เรียงชะบวน
สมสง่ามะหิมาพรวน	ไพร่ฟ้า
หมื่นหมื่นตื่นกันชวน	มาชื่น ชมเอย
บาระเมศเดชะเจ้าหล้า	หลักแคว้นแสนนิยมน

...

๑ ทุกหนคฤหาสน์ห่าง	ทางนะที มาร์คเอย
ตั้งเครื่องบูชาพะลี	นอบเจ้า
แกล้งใจไพร่ฟ้าทวี	สวามิภักดิ์ ผยองเอย
วังวัดแน่นขนัดเกล้า	เคลื่อนตั้งตากระทวย ฯ
๑ ยิ่งบายยิ่งอเนกหน้า	ประชาชุม
แขกฝรั่งเจ๊กไทสุม	บกน้ำ
ยัดเยียดเบียดกันรุม	ชมราช ะฤทธิ์ท่าน
อาอาตม์สวสอาดก้า	เกือบเยี่ยสวรรค์เวียง ฯ

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกฯ เล่มปลาย, 2472:259-260)

จากบทประพันธ์ข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์ทรงบันทึกภาพเหตุการณ์ของอาณาประชาราษฎร์ทั้งชาวไทย ชาวจีน และชาวตะวันตกจำนวนมากที่มารอเข้าเฝ้า ฯ เพื่อขึ้นชมพระบารมีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการเสด็จ ฯ เฝ้ายพระนครทางชลมารค ดังบาทที่ว่า “หมื่นหมื่นตื่นกันชวนมาขึ้นชมเอย” “วังวัดแน่นขนัดเกล้า เคลื่อนตั้งตากระทวย ฯ” “แขกฝรั่งเจ๊กไทสุม บกน้ำ” “ยัดเยียดเบียดกันรุม ชมราช ะฤทธิ์ท่าน” จะเห็นว่า แต่ละถ้อยคำที่องค์ผู้นิพนธ์เลือกสรรมาใช้นั้นแสดงให้เห็นภาพอย่างเด่นชัด เช่น คำว่า “หมื่นหมื่น” แสดงจำนวนคนที่มารอเข้าเฝ้าฯ คำว่า “สุม” หมายถึง สะสมในที่นี้สื่อถึงคนหลายกลุ่มทั้งคนไทยและคนต่างประเทศที่มาอยู่รวมกัน คำว่า “ยัดเยียด” หมายถึง เบียดกัน แออัดกัน คำว่า “เบียด” หมายถึง เสียดเข้าไป ซิดเข้าไปใกล้ คำว่า “รุม” หมายถึง ประดังห้อมล้อมเข้ามา เมื่อนำคำดังกล่าวมาเรียงร้อยต่อกันจะเห็นภาพของคนจำนวนมากที่เข้ามาอยู่รวมกันเบียดเสียดกันเข้ามาเพื่อจะมาขึ้นชมพระบารมีและแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ กล่าวได้ว่า องค์ผู้นิพนธ์ไม่เพียงแต่ทรงนิพนธ์ถึงภาพบรรยากาศการรับเสด็จ ฯ ของประชาชน แต่ยังทรงบันทึกอารมณ์ความรู้สึกชื่นชมยินดีของประชาชนที่อยู่ใต้พระบรมโพธิสมภารต่อการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปพร้อมกันกับแสดงความจงรักภักดีที่มีต่อพระองค์อย่างชัดเจน

ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้แต่งได้บันทึกภาพเหตุการณ์ประชาชนที่มารอเข้าเฝ้าฯ รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีเสด็จออก ณ สีหบัญชร พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ดังพิจารณาได้จาก**ดวงใจในทรงจำ จดหมายเหตุภาคประชาชนเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2562** ของสำนักพิมพ์มติชน ในบท “เหมือนเสียงทรงพระเจริญกึกก้องทั่วประเทศ” ของหม่อมหลวงภัทรสุตา กิตติยากร ความว่า

“วินาทีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกมา **เสียงทรงพระเจริญดังก้อง** เหมือนกับว่าก้องไปทั่วทั้งประเทศ ทั้ง ๆ ที่เรายืนอยู่แค่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์วินาที

นั้นขลุ่ยขึ้นมา และรู้สึกว่าเป็นคนสองแผ่นดินแล้ว จริง ๆ เรามีพระราชาร่วมโพธิ์
ร่วมไทรของเราแล้ว” ... “เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมานั้นเหมือนมีลมพัดเข้า
ที่หน้า รู้สึก มันรู้สึกเย็นขึ้นมา เหมือนกับว่าจากนี้เรามีพระมหากษัตริย์ปกครองแล้ว
จริง ๆ เราารู้สึกว่า เราเป็นคนสองแผ่นดินแล้วอยู่ในอีกแผ่นดินหนึ่งแล้ว”

(ดวงใจในทรงจำ, 2562:141-144)

จากความข้างต้น ผู้แต่งบันทึกภาพประชาชนจำนวนมากที่มารอเข้าเฝ้าฯ รับเสด็จ
พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวในพิธีเสด็จออก ณ สีหบัญชร พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท
ประชาชนทุกคนต่างแซ่ซ้องสรรเสริญกล่าวถ้อยคำ “ทรงพระเจริญ” ดังกึกก้องไปทั่วทุกทิศ เพื่อถวาย
พระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ยังถ่ายทอดความรู้สึกพิเศษส่วนตัวในขณะที่
ได้เข้าร่วมพระราชพิธี ดังเช่น “เหมือนมีลมพัดเข้าที่หน้า” “รู้สึกเย็นขึ้นมา” รวมถึงแสดงความรู้สึกยินดีใน
การเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ เช่น “เรามีพระราชาร่วมโพธิ์ร่วมไทรของเราแล้ว” และ
เน้นย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า “เรามีพระมหากษัตริย์ปกครองแล้วจริงๆ” อันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ
สถาบันพระมหากษัตริย์ จะเห็นว่าผู้บันทึกถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ บรรยากาศขณะประกอบพระ
ราชพิธีไปพร้อมกับการบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของตนเองไว้อย่างเด่นชัด

การบันทึกภาพเหตุการณ์ บรรยากาศในพิธี รวมถึงบันทึกอารมณ์ความรู้สึกชื่นชมยินดีของผู้คน
ออกมาในรูปแบบของวรรณคดีได้นั้น ผู้แต่งจะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสนใจ หรือมีความเกี่ยวข้องกับ
กับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างใกล้ชิด จึงจะสามารถบรรยายภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง
สมบูรณ์ เพราะการพระราชพิธีในสมัยก่อนยังไม่ได้เป็นที่แพร่หลาย ยังไม่มีอุปกรณ์การบันทึกภาพเฉก
เช่นปัจจุบัน ดังนั้นการบันทึกภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจึงเกิดจากการมองเห็น ได้เข้าร่วม หรือได้สัมผัสใน
พิธีโดยตรงจึงจะสามารถถ่ายทอดภาพได้ใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงมากที่สุด อีกทั้งต้องม
ีความสามารถในการลำดับภาพให้ต่อเนื่องกัน เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
จริงมากที่สุด ด้วยเหตุนี้เมื่ออ่านวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนอกจากจะรับรู้เรื่องการ
พระราชพิธีแล้วยังสามารถนึกเห็นภาพเหตุการณ์ เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในพิธีได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาเนื้อหาในกลุ่มวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบการนำเสนอภาพ
เหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีเช่นกัน แต่จะเป็นการบันทึกเฉพาะเหตุการณ์ในบาง
ขั้นตอนพิธี ไม่ใช่บันทึกภาพรวมของเหตุการณ์เหมือนอย่างวรรณคดีบันทึกพระราชพิธี พบเด่นชัดใน
กลุ่มกาพย์เห่เรือและคำถวายพระพรชัยมงคล ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มกาพย์เห่เรือพบการบันทึกภาพความงามวิจิตรของเรือพระที่นั่งและการจัดริ้วกระบวนเรือ
พยุหยาตราทางชลมารค เช่น บทชมเรือกระบวนในกาพย์เห่เรือเฉลิมพระเกียรติเนื่องในการเสด็จพระ

ราชดำเนินเลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 ที่ว่า

๑- ลอยลำงามสง่าแม่น้	มณีสวรรค์
หยาดโถมเพียงหย่น	ยั่วฟ้า
เหมราษผาดผายผัน	โผนแผ่น นภาฤ
พวยพะแพรพวยรายถ้ำ	ถ้ำพร้อมผันผยอง ๓๕๐
1-๑ เรือเอยเรือพระที่นั่ง	งามสะพรั่งเพียงหยาดสวรรค์
พิศองค์หงส์สุวรรณ	เพียงผันผยองล่องลอยโถม
2-๑ หยาดฟ้ามารองบาท	งามผุดผาดพิลาสโผน
ฝีมือลือโลกโลม	หล้าเลื่องลือ ปานทิพย์ท่า
3-๑ สุวรรณหงส์ล่องลอย	งามผุดผ่องล่องลอยลำ
นาคราชผาดโผนน้ำ	ภูซังค์ล้ำแผ่นโผนลอย

(กระบวนพยุหยาตราชลมารคฯ, 2562:8)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งบันทึกภาพความยิ่งใหญ่และความงามสง่าของริ้วกระบวนพยุหยาตราอันแสดงถึงแสนยานุภาพของพระมหากษัตริย์ เป็นการประกาศบุญญาธิการและพระราชอำนาจเหนือพระราชอาณาจักรของพระองค์ นอกจากนี้ยังพรรณานารายละเอียดรูปลักษณะของเรือพระที่นั่งแต่ละลำ เช่น การกล่าวถึงความงดงามผุดผ่องของเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ที่ลอยเหนือท้องน้ำ ความงามสง่าของเรือพระที่นั่งอนันตนาคราชที่มีหัวเรือจำหลักด้วยรูปพญานาคเจ็ดเศียรและเรือพระที่นั่งอเนกชาติภุซังค์ที่มีหัวเรือลงรักปิดทองลายรดน้ำเป็นรูปนาคตัวเล็ก ๆ จำนวนมากที่กำลังลอยเคลื่อนบนผิวน้ำอย่างรวดเร็วว่องไวเฉกเช่นกับพญานูใหญ่อย่างพญานาค

ผู้แต่งยังพรรณนาภาพของกระบวนเรือจำนวนมากที่ลอยเด่นเหนือท้องน้ำ ความงดงามและลักษณะเด่นของเรือประเภทต่าง ๆ รวมถึงการให้ภาพจังหวะการยกฝีพายที่พร้อมเพรียงกัน ริ้วกระบวนเรือแต่ละสายที่เรียงต่อกันเป็นทิวแถวงดงาม ดังบทประพันธ์ที่ว่า

5-๑ อสุรวายุภักซ์	ศักดิ์ศรีคู่สุรปักษิน
พวยผกเพียงนกบิน	ผินสูฟ้ารำเรียงบน
6-๑ เรือแข่งแข่งเรือตั้ง	พร้อมสะพรั่งกลางสายชล
เรือชัยไฉไลล้น	ยลเรือกิ่งพริ้งเพราดา
7-๑ ยักษ์ลิงกลิ้งลอกกาย	แลลวดลายลั่นเลขา
รูปสัตว์หัตถ์กายา	พาโผนแผ่นเป็นทิวแถว
...	
9-๑ งามริ้วทิวทางแถวธง	เพริศแพรวแผ้วปลิวปลาย

งามเรือเหล็กลวดลาย

คล้ายเทพพิภพหีบลายผง

(กระบวนพยุหยาตราทางชลมารคฯ, 2562:9)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งพรรณนาถึงเรือพระราชพิธีแต่ละประเภทที่มีลักษณะและหน้าที่ต่างกัน อาทิ “เรือสุรเวทยักษ์” “เรือสุรปักษี” ที่มีโขนเรือคล้ายคลึงกัน คือ ร่างกายเป็นนก มีหัวและหน้าตาเป็นยักษ์ เป็นเรือคู่กัน “เรือแซง” เรือขนาดเล็กเป็นเรืออารักขาพระมหากษัตริย์อยู่ในริ้วสายนอกกำลังแล่นเร็วแข่งกับ “เรือตั้ง” ซึ่งเป็นเรือที่อยู่หน้าขบวนในขบวนพยุหยาตราทางชลมารค ทำหน้าที่คุ้มกันเรือสายใน นอกจากนี้ก็ยังมีกล่าวถึง “เรือรูปสัตว์” เป็นเรือที่แกะสลักหัวเรือเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น เรือที่มีโขนเรือเป็นรูปวานร อย่างเรือกระบี่ปราบเมืองมารเป็นรูปวานรร่างกายสีขาว ส่วนเรือกระบี่ราญรอนราชนัดเป็นรูปวานรร่างกายสีดำ เป็นต้น เรือทุกลำจะเคลื่อนตัวเป็นทิวแถวตามริ้วสาย เมื่อเรือเคลื่อนตัวตรงที่ระดับบนเรือต่างพลั่วไสเรือทุกลำต่างมีเอกลักษณ์เฉพาะและมีความงามล้ำเปรียบเสมือนกับเทพที่บรรจงสรรค์สร้างเอาไว้

กล่าวได้ว่า ภาพยนตร์เรือได้ทำหน้าที่บันทึกภาพเรือพระที่นั่งที่ใช้ในการเสด็จ ฯ เลียบพระนครในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รวมถึงการจัดริ้วกระบวนเรือพยุหยาตราทางชลมารคไว้อย่างเด่นชัด เมื่อนำไปจับแห่งขณะประกอบพิธีย่อมทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีสามารถรับรู้รายละเอียดของเรือพระที่นั่งไปพร้อมกับเห็นภาพความงดงามตระการตาของกระบวนเรือพยุหยาตราได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบว่าผู้แต่งได้บันทึกอารมณ์ความรู้สึกของตนเองในฐานะที่เป็นตัวแทนของปวงชนและอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพระราชพิธีเอาไว้ด้วย ปรากฏเด่นชัดในกลุ่มคำถวายพระพรชัยมงคล เช่น คำถวายไชยมงคลของพวกแขก ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า

“ขอพระราชทานพระบรมราโชวโรภาศกราบบังคมทูลพระกรุณาแสดงความปิติยินดีถวายไชยมงคลแด่สมเด็จพระบรมนาถมหาราชาธิราชเจ้าสยาม

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความชื่นชมโสมนัสยินดีต่อพระบรมเดชานุภาพในใต้ฟ้า ลอองธุลีพระบาทได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราโชวโรภาศแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้มีโอกาสเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทในสมัยมงคลเฉลิมสิริราชไชศวริยบรมราชาภิเษกครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความยินดีปรีดาปราโมทย์ โดยน้ำใจอันจงรักภักดีต่อใต้ฟ้าลอองธุลีพระบาทเปนนั่นเกล้าฯ..”

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:272)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้กล่าวคำถวายพระพรได้แสดงอารมณ์ความรู้สึกของตนเองในฐานะที่เป็นตัวแทนพ่อค้าอิสลามอินเดียฝ่ายใต้ว่ามีความรู้สึกปิติยินดีอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสกล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผ่านการเลือกใช้

ถ้อยคำแสดงความยินดี ได้แก่ “ปีติยินดี” “ชื่นชม” “โสมนัส” “ปรีดาปราโมทย์” กล่าวได้ว่า ตัวบทนี้ ได้ทำหน้าที่บันทึกอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีที่มีต่อการเสด็จขึ้นครองราชย์ของ พระมหากษัตริย์อย่างเด่นชัด

ใน คำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลในนามแห่งมิชซังโรมันกาทอลิก พบการบันทึกความรู้สึกของปวงชนชาวไทยที่มีความรู้สึกโสมนัสยินดีอย่างยิ่งต่อการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ ความว่า

“...เพราะฉะนั้นในโอกาสแห่งศุภวารฤกษ์ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกนี้ประชาชนพลเมืองทุก ถิ่นหน้า ต่างจึงพากันมีจิตต์ปรีดาโสมนัสนิยมชมชื่นอยู่พร้อม น้อมกายถวายชีวิตไว้ในใต้ฝ่า ลอองธุลีพระบาทแซ่ร้องร้องประกาศถวายพระพรชัยมงคล ขอให้พระองค์เสด็จสถิตย์ในราชย์ยืน ยาวนานทรงสำราญพระราชหฤทัยทุกทีวาราดิเพื่อความสิริมงคลสวัสดิ์แก่ประเทศสยามและพสก นิกรทั้งปวง...”

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:344-345)

จากคำกราบบังคมทูลฯ ข้างต้น จะเห็นว่า ผู้กล่าวคำถวายพระพรได้แสดงความรู้สึกของ ประชาชนทุกหมู่เหล่ามีความปลาบปลื้มยินดีและพร้อมใจกันเปล่งเสียงแสดงความนิยมยินดีหรือ สรรเสริญถวายพระพรแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสที่พระองค์เสด็จขึ้น ครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ปกครองสยามประเทศและได้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครบถ้วนสมบูรณ์ตามโบราณราชประเพณี คำกราบบังคมทูล ฯ นี้ นับเป็นตัวบทสำคัญที่ไม่เพียงใช้ ประกอบพระราชพิธีแต่ยังบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของปวงชนที่มีต่อการเสด็จขึ้นครองราชย์ของ พระมหากษัตริย์ไว้อีกทางหนึ่งด้วย

การบันทึกภาพเหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในขณะประกอบแต่ละขั้นตอนพิธี นับเป็นลักษณะเนื้อหาสำคัญของวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเช่นกัน พบโดดเด่นใน กลุ่ม “กาพย์เห่เรือ” ผู้แต่งจะบันทึกภาพเรือพระที่นั่งและริ้วกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค ส่วนการ บันทึกอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีนั้นจะพบเด่นชัดในกลุ่ม “คำถวายพระพรชัยมงคล” เนื่องจาก ตัวบทนี้จะมุ่งถ่ายทอดความรู้สึกของคณะบุคคลที่มีต่อการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ ทั้ง การแสดงความรู้สึกชื่นชมยินดี ความปรารถนาอันดีที่จะให้พระองค์ทรงได้รับพรอันประเสริฐตลอด การเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระองค์ และการแสดงออกถึงความจงรักภักดีของปวงชนที่มีต่อ พระมหากษัตริย์

การถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ บรรยากาศในพิธี ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีนับเป็น ลักษณะเฉพาะของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังจะเห็นได้จากในวรรณคดี บันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แต่งนอกจากจะบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับแบบแผนขั้นตอนประกอบ

พระราชพิธีและองค์ประกอบสำคัญในพิธีแล้ว ผู้แต่งยังบันทึกภาพเหตุการณ์ บรรยากาศในพิธีตามที่ตนเองได้พบเห็นในแต่ละขั้นตอนพิธี ตลอดจนบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีไว้อย่างละเอียด ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์ประกอบพระราชพิธีไปพร้อมกับสัมผัสอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นตลอดการประกอบพระราชพิธีได้เป็นอย่างดี ส่วนวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะพบการบันทึกภาพเหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเฉพาะขั้นตอนพิธีที่ตัวบทนั้นมีส่วนร่วมในขั้นตอนพิธีนั้น ๆ เป็นสำคัญ

3.1.5 การกล่าวถวายพระพรชัยมงคลและความสวามิภักดิ์แด่พระมหากษัตริย์

จากการศึกษาพบว่าเนื้อหาตอนท้ายของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทั้งกลุ่มบันทึกและประกอบพระราชพิธี ผู้แต่งจะถวายพระพรพระมหากษัตริย์เนื่องในโอกาสที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์อย่างเป็นทางการ ถ้อยคำที่กล่าวถวายพระพรจะเน้นขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือบันดาลพรอันประเสริฐแด่พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะการกล่าวขอให้พระองค์ทรงพระเจริญ ทรงดำรงสิริราชสมบัติยืนนาน พระเกียรติยศคงอยู่สืบไป ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์และบ้านเมืองเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังกล่าวถ้อยคำถวายความสวามิภักดิ์แด่พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งตั้งสัจจาธิษฐานที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มกำลังความสามารถเพื่อสนองพระเดชพระคุณและสร้างคุณประโยชน์ต่อสยามประเทศ ดังจะยกตัวอย่างทั้งกลุ่มบันทึกและประกอบพระราชพิธีให้เห็นต่อไปนี้

ในกลุ่มวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตอนท้ายเรื่องผู้แต่งจะกล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลและความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เช่น

“...ด้วยอำนาจแห่งความซื่อสัตย์แลตั้งใจจริง แลพร้อมกันโห่ร้องถวายไชยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ทรงพระสิริราชปราศจากโรคพยาธิในพระองค์ แลอุปสัคในพระราชหฤทัย สิ่งใดที่พระองค์มีพระราชประสงค์ จงบรรลุเป็นผลสำเร็จ แลทรงพระเจริญอยู่ในสิริราชสมบัติ ยิ่งกว่าร้อยพรรษกาลในวาระวันนี้”

(หนังสือเฉลิมพระเกียรติแลปลูกกระตัญญู, 2454:35)

จากความข้างต้น ผู้แต่งได้อำนาจของความซื่อสัตย์และความตั้งใจจริงของปวงชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์มากกล่าวถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะพรที่ปรากฏมีใจความสำคัญคือขอให้พระองค์ทรงมีพระพลานามัยสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยใด ๆ ขอให้สิ่งที่พระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัยจงพลันสำเร็จทุกประการ และขอให้พระองค์ทรงพระเจริญครองราชสมบัติยาวนานกว่า 100 ปี คำถวายพระพรข้างต้นนับว่าสอดคล้องกับวาระที่แต่งอัน

เกี่ยวข้องกับการสถาปนาพระมหากษัตริย์ขึ้นครองราชย์อย่างเป็นทางการโดยตรงและยังช่วยสร้างความมั่นคงของบ้านเมืองอีกด้วย

ใน โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริววงศ์ ฯ องค์ผู้นิพนธ์กล่าวถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ในตอนท้ายเรื่อง ดังในหัวข้อ “*ปรมาเศียรวาท*” บทที่ว่า

ปรมาเศียรวาท

- ๑ รตนตตยานุภาโว ประมินทมหาปชาธิปกั มหาราชา อภิรุกขตุ ฯ
- ๑ สรวมพระไตรรัตน์เรื่อง วรรณคุณา นุภาพเอย
เศียรภิรุกษบรมกษัตริ์มหา ราชาเจ้า
ประมินทมหาประชา ธิปกคัก ดิเดชนท่าน
สมเด็จพระปกเกล้า ปกเกล้าเราเกษม ฯ
- ๑ รตนตตยานุภาโว นิศสาย ประมินทมหาปชาธิปกั มหาราชา พุทธศาสนนถ
สยามมกุฎราชกุมาร อภิปาเลนโต สุขี ชิวตุ จิรั รชเช ปัตติภูฐานตุ นิจจ ชยตุ ฯ
- ๑ เปรมใจใครเสียด่าง อาศรัย
คุณานุภาพรัตนตรัย เกรินเกล้า
ขอพระประมินทร์มหัย มหาราช เราเอย
สมเด็จพระปชาธิปกเจ้า เจ็ดแก้วเฉลิมกรุง ฯ
- ๑ บำรุงพุทธศาสนาขึ้น ชนมะสุข
สยามมหาราชรัตนธานี นื่องเลี้ยง
ดำรงสิริรัชย์ปลุก เกษมยิต ยงเทัญ
พระคองประชาชัยเพียง พิภพต้นนรินทร ฯ
- ...
- ๑ จงมีแต่พระเจ้า แผ่นดิน เอกเอย
สมเด็จพระประมินทร์ ปกเกล้า
มหาปชาธิปกัภิญ เญวภาพ พยองเทัญ
สมราชาปะนิธานเฝ้า ใฝ่เกื้อเกษมประชา สิทธิมัสตุ ฯ

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกฯ เล่มปลาย, 2472:292-293)

จากบทประพันธ์ข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์ขอพรจากคุณพระศรีรัตนตรัยและสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์ยาธิราชเจ้าโปรดบันดาลพระอันประเสริฐแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะพรที่กล่าวถวายพระพรมีความสำคัญคือ ด้านศาสนา ขอให้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ด้านการครองราชสมบัติ ขอให้พระองค์ทรงพระเจริญ ทรงดำรงในพระสิริราชสมบัติและปกครอง

สยามแผ่นดินยิ่งยืนนาน และด้านพระราชกรณียกิจ ขอให้พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจสำเร็จ
ตั้งพระราชประสงค์ทุกประการ กล่าวได้ว่าลักษณะพรข้างต้นจะเน้นขอพรที่เกี่ยวข้องกับการ
เสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์และการปกครองบ้านเมืองเป็นสำคัญ

ในตอนท้ายของ**เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช**
ผู้แต่งกล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช
มหาราชบรมนาถบพิตร ทั้งในนามของตนเองและนามของปวงชนชาวไทย ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ข้าใ้ผู้เบื้องบาทมุล	สกุล “สวัสดิกุล”
บังคมแทบยุคลบาทา	
ทั้งนี้พระราชอาชญา	มิพินเกศา
อาจเอื้อมนิพนธ์พจนบทกลอน	
เฉลิมพระเกียรติพระยศภูธร	ถวายชัยถวายพระพร
แต่พระบาทเจ้าจอมคน	
...	
คาบนี้ทวยไทยทั้งหลาย	พร้าพระพรพुरुพราย
ขอทรงพระเจริญเนิ่นนาน	
เสวยแต่สรรพสุขทุกสถาน	พระราชตระกูลตระการ
สถิตอยู่คู่หล้าวันรันดร์	โสถ์ถ์เทอญ

(เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2524:68-69)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งกล่าวคำถวายพระพรแด่พระมหากษัตริย์ พร้อมกับเชื่อมโยงถึง
อาณาประชาราษฎร์ที่ร่วมถวายพระพรมาในกาลครั้งนี้ด้วย ลักษณะพรที่ปรากฏจะมีใจความ
คล้ายคลึงกับในรัชกาลก่อน กล่าวคือ “ขอให้พระองค์ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน” หากพิจารณาใน
ความหมายกว้างของคำถวายพระพรชัยมงคลข้างต้น นอกจากจะหมายถึงขอให้ดียิ่งขึ้นในทุกด้านแล้ว
ยังสื่อความหมายถึงขอให้พระองค์ทรงพระเกษมสำราญ มีพระพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรง มี
พระชนมายุยืนยาว มีพระเกียรติยศเป็นที่เลื่องลือ ทรงพระราชประสงค์สิ่งใดให้สัมฤทธิ์ผลทุกประการ
ดังนั้นคำว่า “ทรงพระเจริญ” จึงเป็นคำถวายพระพรที่ครอบคลุมถึงพรอันประเสริฐหลายประการ และมี
จุดมุ่งหมายสำคัญที่จะให้พระมหากษัตริย์ทรงปกครองแผ่นดินได้อย่างมั่นคงสืบไป

เมื่อพิจารณากลุ่มวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบว่า เนื้อหาตอนท้ายของตัวบท
ทุกกลุ่มที่ใช้ในพิธีจะลงท้ายด้วยการถวายพระพรและการแสดงความสวามิภักดิ์แด่พระมหากษัตริย์ เช่น

กลุ่มประกาศการพระราชพิธี เช่น ตอนท้ายของประกาศเทวตาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5 ผู้
แต่งกล่าวขออำนาจเทพดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อัญเชิญให้มาเข้าร่วม ณ มณฑลพิธีประทานพรให้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเจริญในพระสิริราชสมบัติ มีพระเกียรติยศแผ่ไพศาลทั่วทุกทิศ ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวงมีพระชนมายุยิ่งยืนนาน ดังพิจารณาได้จากความตอนหนึ่งที่ว่า

“...เทพยเจ้าทั้งหลายจงพร้อมกันบริบาลถวายพระพรอำนวยไชย ให้เจริญพระราชสิริสวัสดิวัฒนา จงไปบุลย์พระราชกฤษฎาติเรกยศ ปราบกฏแผ่ไพศาลไปในนานาประเทศ ขอบเขตจรณชั้นขลิมาโรอาพระเดช ปราศจากสรรพเภทเภทพยาธิทุกข์ จงเสวยไอสุริยสุข ที่ทายสมบุญภุณพิพัฒน์โยคนฤโคกนิรันตราย...”

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:50)

กลุ่มคำถวายพระพรชัยมงคล เช่น ในตอนท้ายของ**คำกราบบังคมทูลถวายความจงรักภักดีและถวายพระพรชัยในนามประชาชนชาวไทย** พบถ้อยคำกล่าวถวายพระพรโดยการนำคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์โปรดประทานพรให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุยิ่งยืนนาน ประกอบด้วยวรรณะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ เมื่อทรงประกอบพระราชกรณียกิจใด จงประสบความสำเร็จดังพระราชประสงค์ทุกประการ เมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไป ณ แห่งใด ร่วมพบประชุมกับผู้ใดจงพบแต่สิ่งที่น่ายินดี อีกทั้งขอพรให้พระองค์มีพระเกียรติยศแผ่ไพศาลทั่วทุกทิศและได้รับชัยชนะทั่วทั้งรัฐสีมาจากนั้นกล่าวถ้อยคำแสดงความจงรักภักดีแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันแสดงถึงความเคารพนับถือและพร้อมที่จะประกอบกิจอันดีเพื่อสนองพระมหากรุณาธิคุณแต่พระองค์ ดังความที่ว่า

“...ในนามแห่งปวงประชาราษฎร เหล่าพศกนิกรบรรดาที่ได้พึ่งพระบรมโพธิสมภาร ...ขออานุภาพแห่งพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งธรรมทศพิธอันเป็นราชจรรยา วัตรจงป้องกันภัยพิบัติมิให้มากกล้ากลาย สมเด็จพระบรมนาถนาราชบตี จงมีพระชนมายุยืนนานประกอบด้วยพระวรรณ พล ปฏิภาณ สิริสวัสดิ์ จงได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจงานุกิจทรงสฤษฏีให้ได้บรรลุผลสมพระบรมราชประสงค์โดยทำนองคลองธรรม จะเสด็จไปแห่งใดขอคนจงมีสโมสรโดยถ้วนหน้า จงทรงแผ่พระกฤดาภินิหารให้ปรากฏทั่วไปทุกทิศ ขอชัยจงมีแต่สมเด็จพระบรมนาถบพิตรทั่วรัฐสีมาผด

ในมงคลดิถีนี้ ปวงข้าพระพุทธเจ้าบรรดาประชาราษฎรขอถวายความสวามิภักดิ์ไว้ในใต้ฝ่าละอองพระบาท ขอได้ทรงแผ่พระราโชณาเหนือข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายและทรงรักษาแว่นแคว้นแดนไทยกับพระศาสนาและประชาราษฎร์ทรงประสพความร่มเย็นเป็นสุขทั่วเมทนีดล

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:432)

กลุ่มพระธรรมเทศนา เช่น ตอนท้ายของ **พระธรรมเทศนา มงคลสูตร รตนสูตร และเมตตสูตร** สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้ตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพรพระศรีรัตนตรัยประกอบด้วย “**พระพุทธ**” ผู้ตรัสรู้ธรรม “**พระธรรม**” คำสอนของพระพุทธเจ้าที่จะนำพาไปสู่ทางแห่งความเจริญ และ “**พระสงฆ์**”

ผู้ซึ่งนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติและเผยแผ่ให้เป็นที่รู้จัก โปรดจงประทานพรอันประเสริฐแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทั้งนี้ได้กล่าวถวายพระพรด้วยคาถาบาลีไว้เบื้องต้นจากนั้นได้ขยายความเป็นภาษาไทย ดังพิจารณาตัวอย่างที่ยกมานี้

ในลำดับนี้ จะตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพรพระพุทธรัตนเจ้าผู้ส่างคฤสวัสดิยากร พระธรรมรัตนะเป็นมงคลบรรจงสรรพอุปัทวะ พระสังฆรัตนเจ้าผู้ประกาศมงคลให้รู้แพร่หลาย ประสพทิถิถวายแด่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าฯ

ที่ทายโก ปรมินโท	อโรโค นิรูปททโว
นินรายาโส ปปสยห	นานารฎฐเทหิ บูชิตโต
จิริ รชเช ปติฎฐาตุ	สยามรฎฐาภิวุฑฒินยา
วตถุตตยานุภาโว จ	มหาราชากิริกชตุ
อนิษฐุ อกนตฺ ยนตฺ	มา โหเตวว กทาจิปี
อิฎฐา กนตมา นนาปา จ	สมิชมณฑุ นรินตฺริ
สมปสสฺ สัพพทา ภทฺริ	อิทธิยา ยสสา ชลฺ
วตถุตตยานุภาเวณ	กตปญฺญสส วาหลาฯ

ขอสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระปรมินทรมหาวชิราวุธราชเจ้าจอมบรมจักรีวงศ์ จงดั่งทรงพระชนม์ยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญ ปราศจากสรรพโรคพิบัติ อุปัทวันตราย นิราศหายความขัดข้องขุ่นพระราชหฤทัย อันใครๆ ไม่พึงครอบงำ ให้เสื่อมถอยน้อยพระบรมเดชานุภาพได้ ทั้งท่านผู้เป็นใหญ่ในรัชอาณาจักร ขวกันสวามิภักดิ์ถวายสรรพบรรณาการ จงเสด็จดำรงอยู่นานในสิริราชสมบัติ เพื่อเจริญพิพัฒนาผลแก่ประชุมชนในสยามรัฐอาณาเขต อนึ่งขออำนาจและเดชพระรัตนตรัยซึ่งเป็นอโนมัยปสาทนียฐาน จงอภิบาลรักษาสมเด็จพระบรมพิตรมหาราชเจ้า ให้ทรงแคล้วคลาดอุปัทวะเป็นต้น นิราศไกลอารมณ์ใดซึ่งไม่พอพระราชหฤทัยไม่มีพระบรมราชประสงค์ อารมณ์นั้นจงห่างไกล อย่าได้มีมาแผ้วพานพระบาททูลคุณสมบัตินั้นใด ซึ่งพอพระราชหฤทัยมีพระบรมราชประสงค์ คุณสมบัตินั้นจงสำเร็จตั้งพระบรมราชประสงค์ทุกราตรีทิวาวาร... ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยนรีตีสัยบุญเขตแลด้วยอำนาจพระราชกุศลอันพิเศษที่ได้ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปแล้วในสมัยนั้นๆ

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:483-484)

จากพระธรรมเทศนาข้างต้น พระผู้ถวายพระธรรมเทศนาได้กล่าวถวายพระพรแด่พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ถ้อยคำที่กล่าวพระพรจะเน้นขอให้พระองค์ทรงดำรงพระชนมายุยืนยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญ ปราศจากโรคภัยอันตรายใด ๆ รวมถึงปราศจากเรื่องที่ทำให้เกิดความขุ่นข้องหมองใจ นอกจากนี้ยังกล่าวขอให้ท่านนาประเทศ จงสวามิภักดิ์พร้อมถวายสรรพบรรณาการแด่พระองค์ ขอให้ทรงดำรงในสิริราชสมบัตินานเพื่อสร้างความเจริญ

ให้แก่สยามประเทศสืบไป รวมถึงเมื่อทรงมีพระราชประสงค์สิ่งใด ขอให้พระองค์สม พระราชประสงค์
ทุกประการ กล่าวได้ว่า ถ้อยคำถวายพระพรชัยมงคลข้างต้นมุ่งหมายให้พระมหากษัตริย์ได้รับพรอันเป็น
มงคลรวมถึงสร้างขวัญกำลังใจและความมั่นคงของบ้านเมืองเป็นสำคัญ

กลุ่มกาพย์เห่เรือ เช่น ตอนท้ายของกาพย์เห่เรือเฉลิมพระเกียรติเนื่องในการเสด็จพระราช
ดำเนินเสียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช
2562หลังจากที่ผู้แต่งได้กล่าวถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รวมถึงพระเกียรติคุณแห่งองค์
พระมหากษัตริย์ในด้านต่าง ๆ ผู้แต่งกล่าวถึงความพร้อมใจของประชาชนที่น้อมถวายพระพรชัยมงคล
แต่พระมหากษัตริย์เนื่องในวโรกาสที่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ มีการการอ้างถึงคุณพระศรีรัตนตรัยและ
พระบุญบารมีแห่งบูรพกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทุกพระองค์จงบันดาลพรอันประเสริฐแต่
พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวขอให้พระองค์ทรงพระเกษมสำราญในกาลทุกเมื่อ มีพระ
พลานามัยสมบูรณ์แข็งแรง มีพระราชหฤทัยผ่องแผ้วตลอดจนถวายพระพรให้พระองค์ทรงเจริญ
พระชนมายุยืนนานเพื่อครองสิริราชสมบัติได้อย่างมั่นคงนับเป็นการแสดงความเคารพยกย่องและ
ความจงรักภักดีของประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์อย่างเด่นชัดตั้งจะยกตัวอย่างตอนท้ายของบทที่ 1
บทสรรเสริญพระบารมีและบทที่ 3 บทชมเมืองให้เห็นต่อไปนี้

บทที่ 1 บทสรรเสริญพระบารมี ดังบทประพันธ์ที่ว่า

13-๑ เดชะพระไตรรัตน์	ทั้งสี่ล้นยศสร้างเสริมส่ง
พระบารมีจักรีวงศ์	ทุกพระองค์เป็นธงชัย
14-๑ แร่รักแห่งทวยราษฎร์	หลอมรวมชาติสืบศาสน์สมัย
ร้อยถ้อยร้อยดวงใจ	ถวายเฝ้าองค์ทศมินทร์
15-๑ ขอจงทรงพระเกษม	เอิบอัมเอมตั้งองค์อินทร์
พระกมลหมดมลทิน	ผ่องใสภินตั้งเพชรพราย
16-๑ ประราธนาสารพัด	สมพระมนัสที่ทรงหมาย
สุขทวีมีมิวาย	พระบรมวงศ์ทรงพร้อมเพรียง
17-๑ พระบารมีที่ทรงสร้าง	ไปโรยร้างรุ่งเรืองเรียง
บำรุงรัฐวัดวังเวียง	จักรีวงศ์ทรงพระเจริญ-เทอญ ๗๕๑-

(กระบวนพยุหยาตราชลมารคฯ, 2562:7)

บทที่ 3 บทชมเมือง ดังบทประพันธ์ที่ว่า

10-๑ ภัคดีจักรีวงศ์	ทุกพระองค์คือธงชัย
ร้อยรักร้อยใจไทย	ร้อยดวงใจจอมจักรี
11-๑ ราชนันขวัญสยาม	ปิ่นเพชรงามปักธานี
ร่วมพระบารมี	ศรีไพฑูริย์ตรัยชัยชน

(กระบวนพยุหยาตราชลมารคฯ, 2562:11)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งกล่าวถวายพระพรพระมหากษัตริย์และแสดงความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ เมื่อพิจารณาในบทสรรเสริญพระบารมี ผู้แต่งได้กล่าวอัญเชิญพระรัตนตรัย พระบุญญาบารมีแห่งราชวงศ์จักรี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเพื่อน้อมถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอให้พระองค์ทรงพระเจริญ พระเกียรติยศแผ่ไพศาล ทรงพระเกษมสำราญ ทรงพระประสงค์สิ่งใดให้สัมฤทธิ์ผลทุกประการ พร้อมกันนั้นได้กล่าวเทิดทูนและถวายพระพรแด่บูรพกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทุกพระองค์คือธงชัยอันเป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะ เป็นหลักชัยของชาติ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณและพระบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ทำให้อาณาประชาราษฎร์อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองมาโดยตลอด ส่วนในบทชมเมือง ผู้แต่งจะเน้นกล่าวถึงความพร้อมใจของอาณาประชาราษฎร์ที่น้อมถวายบังคมแด่พระมหากษัตริย์ ดังวรรคที่ว่า “ร้อยถ้อยร้อยดวงใจ” และ “ร้อยรักร้อยใจไทย” อันแสดงถึงความจงรักภักดีของประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์และราชวงศ์จักรีได้อย่างชัดเจน

การกล่าวถวายพระพรชัยมงคลและความสวามิภักดีแด่พระมหากษัตริย์นับเป็นเนื้อหาสำคัญของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เนื่องจากวรรณคดีกลุ่มนี้มีแกนหลักเป็นเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ไทยโดยตรง ดังนั้นเนื้อหาตอนท้ายเรื่องผู้แต่งจึงเน้นถวายพระพรแด่พระมหากษัตริย์เพื่อแสดงถึงความชื่นชมยินดีในวาระสำคัญที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์อย่างเป็นทางการ ตลอดจนแสดงความเคารพเทิดทูนและความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะกลุ่มตัวบทประกอบพระราชพิธี เมื่อนำตัวบทดังกล่าวไปใช้ในแต่ละขั้นตอนพิธี จึงเปรียบเสมือนว่าคณะบุคคลต่าง ๆ ที่มีความสำคัญในพิธีและเป็นตัวแทนของปวงชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ร่วมกันกล่าวแสดงถ้อยคำยินดี ร่วมกันถวายพระพรและแสดงความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ นัยหนึ่งบ่งบอกให้รับรู้ถึงความพร้อมใจและการยอมรับพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่อันแสดงถึงความมั่นคงทางจิตใจของปวงชนที่ได้ฟังพระบรมโพธิสมภารอีกนัยหนึ่งถ้อยคำที่กล่าวถวายพระพรล้วนเป็นพรอันประเสริฐและมุ่งหมายให้พระมหากษัตริย์ทรงดำรงพระสิริราชสมบัติยิ่งยืนนาน การกล่าวถวายพระพรเช่นนี้นับว่าสอดคล้องกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งเป็นพระราชพิธีสำคัญในการสถาปนาพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นปกครองบ้านเมืองอย่างเป็นทางการ ดังนั้นการกล่าวถวายพระพรที่เน้นสร้างความมั่นคงของสถานภาพของพระมหากษัตริย์จึงเป็นส่วนสำคัญ เพราะย่อหมายถึงความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์และบ้านเมือง

ผู้แต่งวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์จะนำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาเป็นแกนหลักของเรื่อง ถึงแม้ว่าวรรณคดีประเภทนี้จะมีทั้งวรรณคดีที่ใช้ขณะประกอบในพิธีและวรรณคดีที่บันทึกหลังการพระราชพิธีเสร็จสิ้น แต่ก็มีลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหาที่

ร่วมกัน อีกทั้งมีแบบแผนการเรียบเรียงเนื้อหาที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันอีกด้วย ดังพิจารณาได้จากตารางต่อไปนี้

**ตารางที่ 8 ลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหาและการเรียบเรียงเนื้อหาของวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง
กับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์**

การเรียบเรียง เนื้อหา	ลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหาของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์
เนื้อหาตอนต้น	3.1.1 การบอกราวระและความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
เนื้อหาตอนกลาง	3.1.2 การปรารภเหตุการณ์เสด็จขึ้นครองราชย์และการแสดงสิทธิธรรมในการปกครอง
	3.1.3 การบันทึกขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีและองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพิธี
	3.1.4 การถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ บรรยากาศในพิธี ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี
เนื้อหาตอนท้าย	3.1.5 การกล่าวถวายพระพรชัยมงคลและความสวามิภักดิ์ต่อพระมหากษัตริย์

จากตารางข้างต้น จะเห็นว่า วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์มีลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหา 5 ลักษณะ เมื่อพิจารณาแบบแผนการเรียบเรียงเนื้อหาพร้อมด้วย พบว่า เนื้อหาตอนต้นของวรรณคดีกลุ่มนี้ ผู้แต่งจะบอกราวระและความสำคัญของการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงโอกาสที่แต่งและที่มาของการประกอบพระราชพิธี เนื้อหาตอนกลางจะมีโครงสร้างการนำเสนอค่อนข้างเป็นขั้นตอน นับตั้งแต่การปรารภเหตุการณ์เสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์และการแสดงสิทธิธรรมในการปกครอง อันเกิดจากพระคุณสมบัติ การสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี การได้รับความเห็นชอบพร้อมใจของพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์ และอาณาประชาราษฎร์ สมกับเป็นอเนกชนนิกรสโมสรสมมติ จากนั้นบันทึกแบบแผนพระราชพิธีและองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในแต่ละขั้นตอนพิธีไปตามลำดับและจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ พร้อมกับถ่ายทอดภาพเหตุการณ์พระราชพิธีและอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในพิธีอย่างต่อเนื่อง อันจะทำให้เห็นภาพการเปลี่ยนผ่านสถานภาพพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่การเตรียมความพร้อมของพระราชพิธีและความพร้อมแห่งองค์พระมหากษัตริย์ ผ่านขั้นเตรียมการพิธีและพิธีเบื้องต้น การเคลื่อนผ่านสถานะสู่ความเป็นราชาธิบดีของพระมหากษัตริย์ ผ่านขั้นตอนพระราชพิธีในวันพระฤกษ์ไปจนถึงการประกาศสถานภาพและพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์และรับรู้ถึงการยอมรับของคณะบุคคลทุกหมู่เหล่าผ่านพิธีเบื้องปลายและการเสด็จฯ เลียบพระนคร เนื้อหาส่วนนี้นับว่าได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์สำคัญของการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ส่วนเนื้อหาตอนท้ายจะเป็นการกล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลและความสวามิภักดิ์ที่มีต่อพระมหากษัตริย์เพื่อเป็นการยืนยันในความเห็นชอบพร้อมใจของปวงชนที่มีต่อพระองค์อย่างชัดเจน

กล่าวโดยสรุป ผู้แต่งนำเสนอเนื้อหาได้สอดคล้องกับความสำคัญของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและการดำเนินพระราชพิธีในแต่ละรัชสมัย ทั้งการให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระราชพิธีบรม

ราชาภิเษก การถ่ายทอดภาพเหตุการณ์บรรยากาศในพิธี การถ่ายทอดความยิ่งใหญ่และความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชพิธี ตลอดจนการบันทึกอารมณ์ความรู้สึกในพิธี อันจะช่วยสร้างความมั่นใจต่อสถานภาพที่เปลี่ยนไปของพระมหากษัตริย์และเสริมความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับบริบทการนำไปใช้ในแต่ละขั้นตอนพระราชพิธีเพื่อให้การประกอบพระราชพิธีสัมฤทธิ์ผลและเกิดสวัสดิมงคลอีกด้วย

3.2 ลักษณะเฉพาะด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมัยรัตนโกสินทร์

วรรณศิลป์ คือ ศิลปะในการประพันธ์หนังสือหรือศิลปะทางวรรณกรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545:1100) คำว่า “วรรณศิลป์” หรือ “ภาษาวรรณศิลป์” ยังหมายถึงภาษาวรรณคดีหรือภาษาที่ใช้สร้างวรรณคดีและเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อ “สาร” สำคัญ และมุ่งสื่อ “อารมณ์ความรู้สึก” เพื่อสร้างความงามและถ่ายทอดความหมายได้อย่างลึกซึ้ง ดังที่สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2549:1-2) กล่าวว่า

วรรณคดีจะต้องมีความงดงามทางภาษาเป็นข้อสำคัญยิ่ง นั่นคือ ภาษาที่ใช้ในวรรณคดีนั้น ต้องเป็นภาษาที่สละสลวยงดงาม สามารถสร้างภาพ สร้างอารมณ์สะท้อนใจ ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมของผู้อ่านนั้น ๆ ซึ่งหมายความว่า ผู้เขียนจะต้องมีศิลปะในการใช้ภาษาสามารถให้ภาษาสร้างให้เกิดวรรณศิลป์ หรือความงามของภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้วรรณศิลป์เป็นเครื่องมือสื่อ ‘สาร’ อันเป็นหัวใจสำคัญของงานได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ แม้นักเขียนจะมีความคิดหรือ ‘สาร’ อันสุนทรงดงาม มีคุณค่าที่จะสื่อในงานเขียนของตน หากไม่สามารถสร้างวรรณศิลป์ในงานได้ สารอันงดงามมีคุณค่านั้นก็ไม่ว่าจะมี ‘พลัง’ อันสมบูรณ์ที่จะสร้างความยิ่งใหญ่อมตะให้แก่งานเขียนนั้น ๆ ได้... ลักษณะอันเป็นสากลของภาษาวรรณศิลป์ คือการใช้ภาษาเพื่อมุ่งสื่อ ‘อารมณ์’ และ ‘ความรู้สึก’ อันเป็นลักษณะของภาษาวรรณคดีของทุกชาติ กลวิธีของการสร้างอารมณ์ความรู้สึกนั้น เกิดจากการพรรณนารายละเอียดอย่างประณีตพิสดาร หรือการใช้สัญลักษณ์กล่าวแทนความคิด ความรู้สึก หรือความหมายที่ไม่สามารถอธิบายอย่างประณีตลึกซึ้งได้จากการใช้ภาษาปกติ

จากความข้างต้น ภาษาที่ใช้ในวรรณคดีไม่ใช่ภาษาที่ใช้สื่อสารกันโดยทั่วไปแต่เป็นภาษาที่ผ่านการเลือกสรรอย่างมีศิลปะ มีความประณีตงดงามทั้งเสียงและการสื่อความหมาย โดยผ่าน “กลวิธีทางวรรณศิลป์” ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย อันเกิดจากความเข้าใจธรรมชาติของภาษาเพื่อจะใช้ลักษณะเด่นของภาษามาช่วยเอื้อในการสร้างความงาม ความโดดเด่น และความลึกซึ้งในการสื่อความหมายแก่ผู้อ่าน (วรรณภา ชำนาญกิจ, 2549:21) รวมถึงถ่ายทอดความรู้สึกมาสู่ผู้อ่านได้อย่างมีพลัง

เมื่อพิจารณาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยพบว่า ผู้แต่งเลือกใช้กลวิธีวรรณศิลป์ที่โดดเด่นทั้งด้านการเลือกใช้ภาษาและการเรียบเรียงเนื้อหา ทั้งนี้ก็เพื่อให้วรรณคดีที่สร้างสรรค์ขึ้นมีความไพเราะงดงามสมกับแต่งเพื่อใช้ประกอบในพิธีและบันทึกการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของพระมหากษัตริย์สู่ความเป็นพระราชอาธิบดี อันจะช่วยให้การดำเนินพิธีราบรื่น สมบูรณ์และทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ เกิดอารมณ์สะเทือนใจ รวมถึงรับรู้ความหมายสำคัญของการประกอบพระราชพิธีได้เป็นอย่างดี ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1 กลวิธีการใช้ภาษา

วรรณคดีไทยเป็นวรรณคดีทางศิลปะ ศิลปะในการวาดมโนภาพ ศิลปะการเปรียบเทียบ ศิลปะการสร้าง การกลั่นกรองอารมณ์ การพรรณนาบรรยาย การใช้โวหาร หรือศิลปะการใช้ถ้อยคำซึ่งล้วนทำให้อารมณ์และความนึกคิดในเรื่องที่ต่างเด่นชัดขึ้นมา กวีที่มีความสามารถจะเป็นผู้ที่มีจินตนาการลึกซึ้งมีพลังในการสร้างสรรค์และมีความสามารถในการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และจินตนาการออกมาได้อย่างสุนทรีย์จนทำให้ผู้อ่านอิมเมจประทับใจ (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2543:3-4)

เมื่อวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์เป็นวรรณคดีที่กล่าวถึงพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่จัดขึ้นเพื่อสถาปนาผู้ปกครองขึ้นเป็นพระราชอาธิบดีอย่างเป็นทางการ เพื่อให้ทรงมีพระราชอำนาจในการปกครองบ้านเมืองอันเป็นไปตามโบราณราชประเพณี ดังนั้นภาษาที่ผู้แต่งเลือกใช้ย่อมมีความพิเศษไปจากการแต่งหนังสือทั่วไป จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งเลือกใช้ภาษาวรรณศิลป์ทั้งในระดับคำและระดับความ ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความงดงามให้แก่บทประพันธ์และมุ่งถ่ายทอดจุดมุ่งหมายบางประการมาสู่ผู้อ่าน สามารถจัดแบ่งได้เป็น 3 ประการ ได้แก่ การเล่นเสียงสัมผัส การสรรคำและการใช้ความเปรียบ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1.1 การเล่นเสียงสัมผัส

“ภาษา” เป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้แต่งใช้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและสื่อความหมายผู้แต่งย่อมเลือกสรรถ้อยคำอย่างประณีต ทั้งนี้ก็เพื่อให้วรรณคดีที่สร้างสรรค์ขึ้นมานั้นมีเสียงที่ไพเราะงดงามและสามารถสื่อความหมายได้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะการเล่นเสียงสัมผัส ดังที่กุสุมา รัชชมนี (2534:30) กล่าวถึงองค์ประกอบด้านเสียงที่มีความสำคัญต่อการสร้างความงามทางวรรณศิลป์และเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของวรรณคดี ไว้ว่า

การเพิ่มสัมผัสเข้าไปในงานวรรณคดีจึงมีความสำคัญและถือเป็นความงามหรือศิลปะในการประพันธ์ร้อยกรองประการหนึ่ง เพราะลักษณะสำคัญประการหนึ่งของวรรณคดีคือเสียงวรรณคดีเป็นวลีหรือมาลาของเสียง ที่เรียงร้อยเข้าด้วยกันและทำให้เกิดความหมาย กวีไทยถือว่า

เสียงมีความสำคัญมาก เพราะวรรณคดีในสมัยก่อนใช้อ่านเพื่อฟังเสียง การใช้สัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ คำเอกโท จึงเป็นการเพิ่มความไพเราะ และเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของวรรณคดี

จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่า ผู้แต่งเลือกสรรถ้อยคำมาเรียงร้อยอย่างประณีตบรรจง เพื่อให้บทประพันธ์เกิดความไพเราะงดงามทั้งด้านเสียงและความหมาย โดยเฉพาะการเล่นเสียงสัมผัส ทั้งเสียงสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เหมาะแก่การขับอ่านในขณะประกอบพระราชพิธี รวมถึงช่วยเพิ่มอรรถรส ความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้อ่านเมื่ออ่านบันทึกเรื่องราวพระราชพิธี ผู้วิจัยจะขอกกล่าวถึงการเล่นเสียงสัมผัสตามลำดับต่อไปนี้

3.2.1.1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ เป็นการใช้เสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันมาวางไว้ใกล้กัน จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งนิยมสร้างความไพเราะจากการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะอย่างแพรวพราวโดยเฉพาะวรรณคดีที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองปรากฏการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะหลายรูปแบบ ได้แก่ การเล่นเสียงพยัญชนะเป็นคู่ การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะข้ามวรรค ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

การเล่นเสียงพยัญชนะเป็นคู่ เป็นการใช้คำที่มีเสียงพยัญชนะต้นตัวเดียวกันหรือเสียงคู่กันมาเรียงต่อกัน 2 คำ พบในวรรณคดีหลายเรื่อง ดังเช่น ใน **โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย** ผู้แต่งตั้งใจเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเป็นคู่ เพื่อให้บทประพันธ์มีเสียงไพเราะน่าฟังและช่วยสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่น

๑ ¹⁰¹ ราชวัติฉัตรเจ็ดชั้น	รายทาง
ระยะร้านน้ำวาง	ย่านไว้
ทรายเกลี่ยเรียรัฐยาง	ราบรื่น
ร้านรกริมทางให้	แย่งยื้ออิงอล ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:35)

จากโคลงข้างต้น จะเห็นว่า วรรคหน้าของแต่ละบาทมีการสัมผัสเสียงพยัญชนะต้นตั้งแต่ 2-3 คำ ปรากฏทั้งการสัมผัสพยัญชนะแบบชิดติดกัน ดังเช่นการสัมผัสพยัญชนะ /ร/ ในคำว่า ระยะ-ร้าน, เรีย-รัฐ, ร้าน-รก-ริมทาง และการสัมผัสพยัญชนะแบบแทรกคู่ เช่น คำว่า ฉัตร-ชั้น ฯลฯ นอกจากนี้ยังพบการสัมผัสเสียงพยัญชนะในวรรคหลังของบางบาทแบบเป็นคู่ชิดกัน เช่น คำว่า ราบ-รื่น, แย่ง-ยื้อ, อิง-อล เป็นต้น การสัมผัสเสียงเช่นนี้นอกจากจะทำให้โคลงมีจังหวะการออกเสียงที่สม่ำเสมอกลมกลืนกันแล้ว การส่งสัมผัสพยัญชนะเสียงเดิมยังช่วยเสริมให้เห็นภาพการจัดเตรียมสถานที่และเส้นทาง

การเสด็จ ฯ เลียบพระนครเป็นลักษณะภาพเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง เช่น ภาพการทำแนวรั้วกันเป็นระยะ ๆ ตลอดเส้นทาง การเกลี้ยทรายให้เรียบเป็นแนวนอน รวมถึงการจัดร้านรวงต่าง ๆ เป็นต้น

ใน **ประกาศเทวตาบรมราชาภิเศก รัชกาลที่ 5** พบการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันติดต่อกันเป็นคู่และแบบ 3 คำติดต่อกัน ปรากฏทั้งในตำแหน่งที่สัมผัสติดต่อกันไป หรือที่เรียกว่า “สัมผัสชิต” และอยู่ในตำแหน่งคำสัมผัสไม่ติดกัน มีคำที่ไม่สัมผัสเข้ามาคั่นอยู่หว่างกลาง หรือที่เรียกว่า “สัมผัสคั่น” (ธเนศ เวศร์ภาดา, 2547:62) ดังเช่น

...อาจสามารถจะปราบปรักษ์ประไลยลาญ ชีพิตรพินาศให้ปราไชยประลาศ
คีนนครตน ยังหมุ่นิกรประชาชนให้พ้นปัจจนิกอำนาจ อิกอมนุษยภยันตราย จงบำราศ
สรรพอุปทวโรคาทุกชาดูร ให้ร้างดับสูญเสื่อมสิ้นทุกประการ..

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:51)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะต่อเนื่องกันหลายวรรค บางวรรคพบการเล่นเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันติดต่อกันเป็นคู่ เช่น การสัมผัสพยัญชนะ /ป/ แบบสัมผัสชิต ในคำว่า “ปราไชย-ประลาศ” แบบสัมผัสคั่น เช่น “ประชาชน-ปัจจนิก” ในบางวรรค ยังปรากฏการเล่นเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันติดต่อกัน 3 คำ แบบสัมผัสชิต เช่น การสัมผัสพยัญชนะ /ป/ ในคำว่า “ปราบ-ปรักษ์-ประไลย” การสัมผัสพยัญชนะ /อ/ ในคำว่า “อำนาจ-อิก-อมนุษย” และการสัมผัสพยัญชนะ/ส/ ในคำว่า “สูญ-เสื่อม-สิ้น” เป็นต้น การที่ผู้แต่งเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะทั้งแบบสัมผัสชิตและสัมผัสคั่นอย่างแพรวพราวเช่นนี้ เมื่อนำมาอ่านในการพระราชพิธีจึงทำให้เกิดจังหวะอันช่วยเสริมความเสนาะของเสียงให้เด่นชัดยิ่งขึ้น นับเป็นการพลิกแพลงข้อบังคับทางฉันทลักษณ์เพื่อสร้างความงามทางวรรณศิลป์

ใน **ภาพยนต์เรื่องเฉลิมพระเกียรติเนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร โดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเศก พุทธศักราช 2562** พบการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเช่นกัน โดยเฉพาะการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเสียงเดียวกันติดต่อกันในวรรคเดียวกันอย่างสม่ำเสมอ ยกตัวอย่างเช่น

10-๑ **อารมณ์ผ้าแพรพรรณ**

พลพายพายเรือลง

สวยสี่สรรสวมทรวดทรง

ทิวธงถ้วนล้วนเฉิดฉิน

(กระบวนพยุหยาตราชลมารคฯ, 2562:9)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเสียงเดียวกันในแต่ละวรรคแบบชิตติดกัน เช่น ในวรรคที่ 1 ปรากฏการสัมผัสพยัญชนะ /พ/ จำนวน 4 คำ ได้แก่ “อารมณ์-ผ้า-แพร-พรรณ” ในวรรคที่ 2 ปรากฏการสัมผัสพยัญชนะ /ส/ จำนวน 4 คำ ได้แก่ “สวย-สี่-สรร-สวม-ทรวดทรง” ในวรรคที่ 3 ปรากฏการสัมผัสพยัญชนะ /พ/ จำนวน 2 คำ ได้แก่ “พลพาย-พายเรือ”

ในวรรคที่ 4 ปรากฏการสัมผัสพยัญชนะ /ท/ จำนวน 3 คำ ได้แก่ “ทิว-ธง-ถ้วน” เป็นต้น นับว่าการ เล่นเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกันอย่างแพรวพราวเช่นนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นฝีมือของผู้แต่งในการ เลือกรสร้อยคำแล้วเมื่อนำมาขับเห่ประกอบในพระราชพิธีก็ทำให้พนักงานเห่สามารถขับชานได้อย่าง ไพเราะเกิดเสียงและจังหวะที่เสนาะมากยิ่งขึ้น อีกทั้งคำที่เลือกใช้ยังสามารถสื่อความหมายได้อย่าง สมบูรณ์และช่วยเสริมจินตภาพสีสันเครื่องแต่งกายของพลพวยและธงประดับรั้วกระบวนเรือที่ปลิวไสว ได้อย่างเด่นชัด

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะข้ามวรรค เป็นการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในคำ สุตท้ายของวรรคแรกกับคำแรกของวรรคหลังที่อยู่ในบาทเดียวกัน จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งเล่นเสียง สัมผัสพยัญชนะข้ามวรรคครบทั้ง 4 บาท ดังใน โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน ภาลัย บทที่ว่า

๑ ^{๑๖} ขอเดชสหกันทั่ว	ทิศาน พระเอย
แสนล้ำค่าตรูลาญ	หลีกเหลียง
ขอเจริญสุขสำราญ	ร้างโรค แลนา
ขอพิภพเย็นเพียง	พระเจ้ายังครอง ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:34)

จากโคลงข้างต้น ผู้แต่งเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะข้ามวรรคครบทั้ง 4 บาท เช่น ใน บาทที่ 1 เล่นสัมผัสพยัญชนะ /ท/ ในคำว่า ท้ว – ทิ(ศาน) ในบาทที่ 2 เล่นสัมผัสพยัญชนะ /ล/ ในคำว่า ลาญ-หลีกเหลียง ในบาทที่ 3 เล่นสัมผัสพยัญชนะ /ร/ ในคำว่า ราญ-ร้างโรค และในบาทที่ 4 เล่นสัมผัส พยัญชนะ/พ/ ในคำว่า เพียง-พระเจ้า) การเล่นสัมผัสพยัญชนะข้ามวรรคเช่นนี้ แสดงถึงความตั้งใจ ของผู้แต่งที่เลือกคำที่มีเสียงพยัญชนะต้นเดียวกันมาวางไว้ในตำแหน่งคำสุตท้ายของวรรคแรกกับคำ แรกของวรรคหลังในบาทเดียวกัน ทำให้โคลงบทนี้มีเสียงไพเราะมากยิ่งขึ้น และมีลักษณะการแต่ง แบบโคลงกลบทแบบกลบทงูกระหวัดหาง เมื่อเวลาอ่านบทประพันธ์จึงทำให้เกิดสุนทรียภาพทางเสียง อีกทั้งยังเป็นการสืบทอดขนบนิยมการแต่งโคลงในสมัยอยุธยาที่นิยมเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะข้าม วรรคอีกด้วย

ตัวอย่างบทประพันธ์อีกบทหนึ่งของผู้แต่งเล่นเสียงพยัญชนะข้ามวรรค ครบทั้ง 4 บาทอย่างแพรวพราว พร้อมกับการสร้างจินตภาพอย่างเด่นชัด ดังพิจารณาได้จากกาพย์เห่เรือเฉลิม พระเกียรติเนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระ ราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 ในบทที่ว่า

๑ ลอยลำงามสง่าแม่น	มณีสวรรค์
หยาดโผยมเพียงหยัน	ยั่วฟ้า
เหมราษผาดผายผัน	โผนแผ่น นภาฤ
พายพะแพรพราวถ้ำ	ถ้ำพร้อมผันผยอง ฯ๑๐

(กระบวนพยุหยาตราชลมารคฯ, 2562:8)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งตั้งใจเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะข้ามวรรคครบทั้ง 4 บาทเช่น ในบาทที่ 1 เล่นสัมผัสพยัญชนะ /ม/ ในคำว่า แม่น – มณี ในบาทที่ 2 เล่นสัมผัสพยัญชนะ /ย/ ในคำว่า หยัน-ยั่ว ในบาทที่ 3 เล่นสัมผัสพยัญชนะ /ผ/ ในคำว่า ผัน-โผนแผ่น และในบาทที่ 4 เล่นสัมผัสพยัญชนะ /ท/ ในคำว่า ถ้ำ-ถ้ำ เป็นต้น การเล่นเสียงสัมผัสข้ามวรรคดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นฝีมือของผู้แต่งในการเลือกสรรถ้อยคำให้มีเสียงต่อเนื่องกันระหว่างวรรค อีกทั้งเมื่อนำบทประพันธ์นี้ไปใช้ในการพระราชพิธียังเอื้อต่อการทอดเสียงทำให้เกิดเสียงเสนาะไพเราะน่าฟังและช่วยเสริมภาพความยิ่งใหญ่และความงามสง่าของริ้วกระบวนพยุหยาตราได้เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า ผู้แต่งสร้างความงามทางเสียงด้วยการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะหลายรูปแบบ อาทิ การเล่นเสียงพยัญชนะเป็นคู่ การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะข้ามวรรค ฯลฯ การเล่นเสียงพยัญชนะเช่นนี้เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์สำคัญในกระบวนการสร้างเสียงเสนาะของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ส่วนหนึ่งทำให้บทประพันธ์มีเสียงไพเราะงดงามเหมาะสมแก่การนำไปใช้ขับอ่านในพิธี อีกทั้งเสียงสัมผัสคล้องจองกันยังช่วยสื่ออารมณ์ของตัวบท รวมถึงสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่านได้อย่างแจ่มชัด

3.2.1.1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระ

การเล่นเสียงสัมผัสสระ คือ เสียงสระพ้องกันตามมาตรา เช่น สระอะ ก็ต้องพ้องกับพยางค์ที่ประสมกับสระอะด้วยกัน และต้องให้อยู่ในมาตราเดียวกัน (ธนศ เวศร์ภาดา, 2547:62) จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งสร้างสุนทรียภาพทางเสียงด้วยการเลือกสรรคำที่มีเสียงสระและมาตราตัวสะกดเดียวกันมาใช้ในวรรคเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น **ประกาศเทวดาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5** ที่ว่า

...อย่าได้ก่อ**กิจอมิตร**ไพร่มารันทำประทุษร้าย จงบันดาลให้พระบรมวงษาเสนา
 มาตย์พิริย**โยธา**ทั้งหลาย ที่มีจิต**รย่อท้อต่อณรงค์**ให้มึนสทรวงองอาจสุรภาพเทียมหาญ
 ในการยุทธสงคราม มิได้เข็ดขาม**คิดย่อท้อต่อปัจจามิตร**ไทย

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:51)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งเล่นเสียงสัมผัสสระในทุกวรรค ดังเช่นการเล่นเสียงสัมผัสสระ “อิ” ในคำว่า “กิจ-อมิตร” สัมผัสสระ “อา” ในคำว่า “วงษา-เสนา-โยธา” สัมผัสสระ “อ” ในคำว่า “ย่อ-ท้อ-ต่อ” และสัมผัสสระ “โอะ” ในคำว่า “ณรงค์-ทรงง-องอาจ” เป็นต้น เมื่อพิจารณาลักษณะการเล่นสัมผัสสระข้างต้น เป็นที่น่าสนใจว่าจะอยู่ในตำแหน่งที่ขีดติดกันและอยู่ในบริเวณช่วงรอยต่อของการเว้นวรรคในการอ่าน เมื่อนำไปอ่านขณะประกอบพระราชพิธีทำให้ช่วยเชื่อมโยงจังหวะการอ่านเป็นอย่างดี

การเล่นสัมผัสสระยังพบในกาพย์เห่เรือเฉลิมพระเกียรติเนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพุทธศักราช 2562 ผู้แต่งเล่นสัมผัสสระในทุกวรรคอย่างสม่ำเสมอ ดังเช่น

8-๐ เรือน้อยลอยน้ำไหล	ล้อมเรือใหญ่ไหววบ่าว
พรางพราราวเพชรแพรว	พายปลิวกวักพริกพร้อมพาย
9-๐ งามริ้วทิวทางแถวธง	เพริศแพรวแผ้วปลิวปลาย
งามเรือเหลीलวดลาย	คล้ายเทพพิภย์พิบลายผจง

(กระบวนพยุหยาตราชลมารคฯ, 2562:9)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งเลือกสรรคำให้มีเสียงสัมผัสสระในทุกวรรค โดยในวรรคแรกพบในตำแหน่งคำที่ 2 และคำที่ 3 เช่น “น้อย-ลอย” “พราร-าว” ส่วนในวรรคหลังพบในตำแหน่งคำที่ 3 และ 4 เช่น “ใหญ่-ไหว” “กวัก-พริก” เป็นต้น เมื่อพิจารณาดำแหน่งของคำที่รับส่งสัมผัสกันจะเห็นว่าอยู่ในบริเวณช่วงรอยต่อของการเว้นวรรคในการอ่าน เนื่องจากกาพย์ยานี 11 วรรคหน้าจะมี 5 คำ จังหวะเว้นในการอ่านจึงแบ่งเป็น 2/3 ส่วนวรรคหลังมี 6 คำ ทำให้มีจังหวะการอ่านเป็นแบบ 3/3 การเล่นเสียงสัมผัสสระในช่วงรอยต่อของเสียงดังกล่าวทำให้เอื้อต่อการเชื่อมจังหวะในการเอื้อนเสียงดังนั้นเมื่อนำไปขับเห่เป็นท่วงทำนองในการพระราชพิธี จึงช่วยให้พนักงานเห่สามารถทอดเสียงในแต่ละวรรคได้อย่างต่อเนื่อง และถ่ายทอดภาพความงดงามของกระบวนเรือที่ลอยอยู่เหนือท้องน้ำได้อย่างเด่นชัด

การเล่นเสียงสัมผัสสระนับเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์สำคัญในการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แต่งจะเลือกสรรถ้อยคำเพื่อส่งสัมผัสสระในแต่ละวรรคเพื่อช่วยสร้างสุนทรียภาพทางเสียงให้แก่บทประพันธ์ ความน่าสนใจประการหนึ่งของการเล่นเสียงสัมผัสสระคือตำแหน่งของคำที่รับสัมผัสกันนั้นมักจะอยู่ในช่วงรอยต่อของการเว้นวรรคในการอ่านบทประพันธ์แต่ละประเภท ทำให้เอื้อต่อการนำไปใช้ขับอ่านขณะประกอบพระราชพิธี อีกทั้งถ้อยคำที่เลือกสรรมานั้นยังมีความสมบูรณ์ด้านการสื่อความหมายควบคู่ไปกับการจินตภาพให้แก่ผู้อ่าน

3.2.1.2 การสรรคำ

การสรรคำ หมายถึง การเลือกสรรคำที่นำมาเรียงร้อยในบทประพันธ์เพื่อให้สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ตามจุดมุ่งหมายของกวีหรือผู้สร้างงาน คำแต่ละคำที่กวีเลือกใช้ควรเป็นคำที่มีความหมาย มีความสมบูรณ์ในแง่ของการสื่อสาร ทั้งในแง่ของการสื่อความหมายในระดับต่าง ๆ การสื่อภาพและการสื่ออารมณ์ที่กวีประสงค์ (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2549:13)

การสรรคำเป็นสิ่งสำคัญควบคู่กับการสร้างสรรค์วรรณคดี ในแต่ละถ้อยคำต่างช่วยถ่ายทอดเรื่องราว ตลอดจนความรู้สึกรู้สึกนึกคิด วรรณคดีที่เกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ นับเป็นวรรณคดีประเภทหนึ่งที่ถูกแต่งเลือกสรรคำอย่างประณีตและเรียงร้อยกันอย่างกลมกลืน ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้ได้เสียงที่ไพเราะงดงาม เนื่องจากเสียงของแต่ละถ้อยคำล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการสร้างความไพเราะงดงามและสื่ออารมณ์ความรู้สึก อีกนัยหนึ่งก็เพื่อต้องการสื่อความหมายไปสู่ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้อย่างมีประสิทธิภาพและตรงตามจุดมุ่งหมายของผู้แต่ง ดังนั้นผู้แต่งจึงพิถีพิถันในการสรรคำมาใช้ในการแต่งวรรณคดี ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในลักษณะต่างๆ ได้แก่ 1) การสรรคำเพื่อแสดงการสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี 2) การสรรคำเพื่อแสดงความเห็นชอบพร้อมใจและความเป็นมหาชนนิกรสามสรสมมติ 3) การสรรคำเพื่อเรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์ที่ผ่านการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และ 4) การสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพ ดังนี้

3.2.1.2.1 การสรรคำเพื่อแสดงการสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี

คำว่า “สืบราชบัลลังก์” หรือ “สืบราชสมบัติ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 หมายถึงเป็นพระมหากษัตริย์ต่อเนืองแทน ส่วนคำว่า “สืบราชสันตติวงศ์” หมายถึง ครองราชย์สมบัติต่อจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนซึ่งอยู่ในราชวงศ์เดียวกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554:1239) ในสารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (ธงทอง จันทรางศุ, 2544:24-26) ได้นิยามความหมายของ “การสืบราชสมบัติ” ว่าเป็น การขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งนับต่อเนืองจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนมิให้ขาดตอนกัน อันเป็นธรรมเนียมในนานาประเทศที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของรัฐหรือประเทศสรุปได้ว่าการสืบราชสันตติวงศ์ คือ การขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ที่นับเนืองต่อกันมาจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนตามลำดับในราชวงศ์เดียวกัน

วรรณคดีที่เกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ การเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์โดยตรง ผู้แต่งจึงนิยมเลือกสรรคำที่เน้นย้ำให้เห็นถึงสายธารของการปกครองของราชวงศ์จักรีที่สืบทอดราชสมบัติมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปฐมบรมกษัตริย์จนถึงรัชกาลปัจจุบัน นับเป็นกลวิธีสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างวรรณศิลป์ที่มีประสิทธิภาพ เพราะทำ

ให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ไปพร้อมกับการรับรู้สิทธิอันชอบธรรมในการสืบราชสมบัติอย่างเด่นชัด เช่น **โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย** พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่าเป็นการสืบราชสันตติวงศ์ พบการเลือกใช้คำว่า “**ผ่านพิภพ**” หมายถึง ครองสมบัติ สื่อความหมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน และพบคำว่า “**สืบเชื้อ**” ในบาทเดียวกัน สื่อความถึง การเสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนที่อยู่ในเชื้อพระวงศ์เดียวกัน ดังโคลงบทที่ว่า

๑ ¹¹ จักเชิญพระบาทไท่	บัณชुर
ผ่านพิภพไอสุรย์	สืบเชื้อ
ต่างสารุพร้อมมูล	มอบชีพ ถวายเอย
บุญพระหากก่อเกื้อ	เสร็จเสี้ยนศัตรู ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:9)

ใน **โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหาจักรีวงศ์ ฯ** พบการเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงถึงการสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี ดังบทประพันธ์ที่ว่า

พระบาทสุโขทัย ฯ	เถลิงมะไหศวรรยาธิปัตต์
สืบสันตติกษัตริย์จักรี	ชาวกรุงศรีเศร้าสถาน
และสารุการประกาศ	พระอะนุราชเถลิงถวัลย์
ร่วมสะหะฉันทสะหะจิต	มอบชีวิตมอบกาย

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก ฯ เล่มต้น, 2472:10-11)

ตามบูรพระราชาประเพณี	มหาจักรีประมะวงค์
สืบสันตติพงศ์พูนสวัสดิ์	แต่สยามะรัฐฐะสีมา

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก ฯ เล่มต้น, 2472:25-26)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งได้เลือกใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงถึงการสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี ดังเช่น คำว่า “**สืบสันตติกษัตริย์จักรี**” “**สืบสันตติพงศ์พูนสวัสดิ์**” “**สืบสันตติวงศ์**” **มะหา มะกุฎจัก รีพ่อ**” จะเห็นว่าผู้แต่งเลือกใช้คำว่า “**สืบ**” ที่สื่อความหมายถึง ต่อเนื่อง, ต่อเนื่องเป็นลำดับ ยังแสดงถึงความต่อเนื่องของราชวงศ์จักรีและความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังเลือกใช้คำว่า “**สืบสันตติวงศ์**” ควบคู่ไปกับคำว่า “**จักรีวงศ์**” อันเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติต่อจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนทรงเป็นพระหน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ทรงมีสิทธิอันชอบธรรมในการปกครองสยามประเทศอย่างแท้จริง

ใน **ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมนเทียร** ๑ ผู้แต่งเลือกใช้คำเพื่อแสดงความสืบเนื่องของการปกครอง ดังคำว่า **“สืบพระวงศ์”** หมายถึง ผู้ที่สืบเชื้อสายราชสกุลตลอดจนการนับเนื่องอยู่ในราชสกุล พร้อมกับเลือกใช้คำที่ระบุลำดับการครองราชย์ของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีเอาไว้อย่างชัดเจน ดังบทประพันธ์ที่ว่า

...แล้วเชิญพระราชอนุชา องค์เจ้าฟ้าภูมิพล **เฉลิมมณฑลสยามรัฐ** เป็นกษัตริย์**สืบพระวงศ์** นับองค์ลำดับที่เก้า ทวยราษฎร์ค่อยสร้างเศร้า เพราะได้มีขวัญ แลนา
(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมนเทียรฯ, 2514:7)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งเลือกใช้คำว่า **“สืบพระวงศ์”** เพื่อแสดงถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่นับเนื่องอยู่ในราชวงศ์จักรี เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นพระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลพระอัฐมรามาธิบดินทร พระองค์จึงทรงเป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี ดังนั้นการที่ผู้แต่งเลือกใช้คำดังกล่าวจึงเน้นย้ำถึงความชอบธรรมในการปกครองและความสืบเนื่องของราชวงศ์จักรี

เมื่อพิจารณาวรรณคดีเกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่นำไปใช้ประกอบพระราชพิธี พบว่า ผู้แต่งได้สรรคำเพื่อแสดงการสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรีด้วยเช่นกัน ดังเช่นใน **กาพย์เห่เรือเฉลิมพระเกียรติเนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562** ผู้แต่งเลือกใช้คำเพื่อแสดงการสืบราชสมบัติของพระมหากษัตริย์ ดังในบทสรรเสริญพระบารมีที่ว่า

1-๐ พระเอย พระผ่านฟ้า	พระบุญญาพระบารมี
สืบทรงวงศ์จักรี	ให้เปรมปรีดิ์ทุกปวงชน
2-๐ ตั้งรุ่งอรุณเริ่ม	แสงสุขเสริม สืบบุญสนธิ์
สว่างสร้างกังวล	ผุดผ่องพันผ่านผองภัย

(กระบวนพยุหยาตราชลมารคฯ, 2562:6)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งได้กล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าพระองค์ทรงสืบสันตติวงศ์ตามลำดับแห่งราชวงศ์จักรี ดังปรากฏคำว่า **“สืบทรง” “วงศ์จักรี”** ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงสิทธิอันชอบธรรมในการปกครองของพระองค์ นอกจากนี้ยังมีการซ้ำคำว่า **“สืบ”** ในบทต่อไป ในคำว่า **“สืบบุญสนธิ์”** สื่อความถึง ความเกี่ยวเนื่อง ต่อเนื่อง สืบเนื่อง นับเป็นการเน้นย้ำความให้เห็นว่าการสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์นอกจากจะแสดงความต่อเนื่องของราชวงศ์จักรีแล้วยังสื่อความว่าพระองค์จะทรงปกครองบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

ในพระธรรมเทศนาเทวตาทิสนกลา ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตรสมเด็จ พระสังฆราชพระวชิรญาณวงศ์ผู้ถวายพระธรรมเทศนา ได้เลือกใช้คำว่า “เสด็จผ่านพิภพ” “ฉลองพระองค์ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช” เพื่อสื่อความถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระบรม ชนกาธิเบศรมหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่นับเนื่องต่อจากพระบาทสมเด็จพระ ประเมทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ซึ่งเป็นพระเชษฐาธิราชของพระองค์ ดังความที่ว่า “...ด้วยสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เสด็จผ่านพิภพฉลองพระองค์สมเด็จพระบรม เชษฐาธิราช...”(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:486)

การสรรคำเพื่อแสดงการสืบราชสันตติวงศ์เป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งที่พบในวรรณคดี ที่เกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้แต่งสรรคำเพื่อแสดงการขึ้นเป็น พระมหากษัตริย์ของสยามประเทศที่เป็นลักษณะการครองราชย์สมบัติต่อจากพระมหากษัตริย์พระองค์ ก่อนซึ่งอยู่ในราชวงศ์เดียวกัน ดังจะสรุปเป็นตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 9 การสรรคำเพื่อแสดงการสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี

การสรรคำเพื่อแสดง	ถ้อยคำที่เลือกใช้
การสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี	
การขึ้นต้นด้วยคำว่า “สืบ”	สืบราชสันตติวงศ์, สืบสันตติกษัตริย์จักรี, สืบสันตติพงศ์, สืบศรีสุริยสันตติวงศ์, สืบสุริยสันตติวงศ์, สืบพระบรมราชสันตติวงศ์, สืบพระบรมสันตติวงศ์, สืบเชื้อ, สืบอนุ สันธิ์, สืบทรงวงศ์จักรี, สืบราชบัลลังก์, สืบราชสมบัติ, สืบสายขัตติยะ ฯลฯ
การขึ้นต้นด้วยคำว่า “เสด็จ”	เสด็จขึ้นสืบราชโอรสวริย์, เสด็จขึ้นครองราชย์, เสด็จขึ้นเถลิงสิริราชสมบัติ, เสด็จขึ้น เสด็จขึ้นเสวยมหาสุริยราชสมบัติ, เสด็จผ่านพิภพ, เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ, เสด็จเถลิงราช สมบัติสืบสันตติวงศ์, เสด็จเสวยสวรรยาธิปัตติถวัลยราช ฯลฯ

จากตารางข้างต้น ผู้แต่งนิยมเลือกใช้คำว่า “สืบ” ร่วมกับชื่อราชวงศ์เพื่อแสดง การครองราชสมบัติที่นับเนื่องจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนซึ่งอยู่ในราชวงศ์เดียวกัน นอกจากนี้ยัง พบการใช้คำว่า “เสด็จ” อันหมายถึง เดินทาง ร่วมกับคำกริยา เช่น “ขึ้น” “เถลิง” (หมายถึง การเคลื่อน ไปสู่เบื้องบน) “ผ่าน” (หมายถึง การเคลื่อนจากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่ง) และ “เสวย” (หมายถึง ครอง) เพื่อ แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านและเข้าสู่สถานภาพความเป็นพระราชาของแผ่นดิน การเลือกใช้คำดังกล่าว นอกจากจะทำให้เห็นแบบแผนการขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์สยามแล้ว ยังเป็นการยืนยันสิทธิ ธรรมและความมั่นคงของราชวงศ์จักรีที่มีพระมหากษัตริย์ปกครองต่อเนื่องกันเป็นลำดับมาอย่าง ยาวนาน

3.2.1.2.2 การสรรคำเพื่อแสดงความเห็นชอบพร้อมใจและความเป็นมหาชน นิกรสโมสรสมมติ

จากการศึกษาพบว่าถ้อยคำที่ผู้แต่งเลือกสรรมาใช้จะมุ่งแสดงความชอบธรรมในการปกครอง อันเกิดจากความยินยอมพร้อมใจของคณะบุคคลในการกราบบังคมทูลเชิญพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

การเลือกใช้คำแสดงความพร้อมใจของพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางผู้ใหญ่ พระสงฆ์ และราษฎรมาพร้อมเป็นสักขีพยานมีมติเห็นพ้องต้องกันให้กราบทูลเชิญเสด็จสืบราชสันตติวงศ์เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อไป รวมถึงมอบพระราชอำนาจให้ทรงเป็นผู้ปกครองดูแลราชอาณาจักรและความเป็นอยู่ของราษฎร ตัวอย่างเช่น การเลือกใช้คำว่า “ฉันทะความลงใจเป็นอันเดียวกัน” ใน คำกราบบังคมทูลถวายสิริราชสมบัติ ดังความที่ว่า

...ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย แลท่านเสนาบดีมหาดมัญชานมนตรีที่เป็นประธานใน
รัชกาลนี้ ปรีชาพร้อมกันทราบความประจักษ์ว่า พระองค์เป็นสมควรยิ่งนัก ซึ่งจะเสด็จ
เถลิงถวัลยราชสมบัติปกครองพระบรมวงศานุวงศ์ สมณพราหมณาจารย์ แลประชาราษฎร
ให้ความเกษมสันต์ รมเย็นเป็นสุขทั่วกันได้ จึงได้มีฉันทะความลงใจเป็นอันเดียวกัน
มอบถวายสิริรัตนราชัยสวรัยทั่วทั้งสยามราชอาณาจักรนี้แต่พระองค์

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:136)

จากความข้างต้น พบการเลือกใช้คำว่า “ฉันทะ” หมายถึง ความพอใจ ความเห็นพ้องต้องกันของคนหมู่มาก คำว่า “ความลงใจ” มีนัยเดียวกับคำว่า “ตกลงปลงใจ” หรือ “ตกลงใจ” หมายถึงยินยอมโดยสมัครใจ ส่วนคำว่า “อันเดียวกัน” หมายถึง อย่างพร้อมเพรียงกัน อย่างเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้นเมื่อนำความหมายแต่ละคำมาพิจารณาร่วมกัน ทำให้เห็นถึงความเห็นพ้องต้องกันของคนหมู่มากที่ตกลงใจร่วมกันจะกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ปกครองราชอาณาจักรสืบไป การเลือกใช้คำเช่นนี้ได้แสดงให้เห็นว่าการเข้าสู่ตำแหน่งพระมหากษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความเชื่อมโยงกับความเห็นชอบของคณะบุคคลอย่างชัดเจน

การเลือกใช้คำว่า “สัมโมทนจิตฺร” หมายถึง จิตใจที่เปี่ยมด้วยความชื่นชมยินดี เพื่อแสดงความชื่นชมยินดีในการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ มักพบในกลุ่มวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่น ใน ประกาศเทวตาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 4 และ ประกาศเทวตาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5 ซึ่งปรากฏเนื้อความแบบเดียวกันว่า “...กาลบัดนี้สมณพราหมณาจารย์ แลพระราชวงษาคณาภิมุขมาตย์มนตรีมีสัมโมทนจิตฺร มิได้คิดเกณฑนาการอันร้ายรานจากกัน...” (ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:32,49) การเลือกใช้คำดังกล่าวทำให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทั้ง 2

พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะบุคคลที่พร้อมใจกันเชิญพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์นอกจากนี้เมื่อผู้แต่งยังคงเลือกใช้คำและเนื้อความเดียวกันจากที่เคยใช้ในรัชกาลก่อนยังช่วยยืนยันว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ก็แต่งตั้งขึ้นจากความพร้อมใจเหมือนกับพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนเช่นกัน

การเลือกใช้คำว่า “*สมานฉันท์ปรักพร้อมกัน*” เพื่อแสดงว่าคนหมู่มากที่มาประชุมร่วมกันต่างเห็นพ้องกันในการตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเพื่อสถาปนาพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์อย่างเป็นทางการ เช่นใน **พระธรรมเทศนาเทวตาทิสนกถา ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร** ที่ว่า

...ด้วยสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เสด็จผ่านพิภพลองพระองค์ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช จึงพระราชวงศานุวงศ์ องคมนตรี รัฐมนตรี เสวกามาตย์ ประชากรราษฎร พร้อมทั้งรัฐสภาและสมณพราหมณาจารย์ มีสมานฉันท์ปรักพร้อมกันตั้งพระราชพิธีถวายพระบรมราชาภิเษก ตามขัตติยราชประเพณี...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:486)

การเลือกใช้คำว่า “*มหาชนนิกรสโมสรสมมติ*” ประกอบขึ้นจากคำว่า “*มหาชน*” แปลความว่า คนจำนวนมาก คำว่า “*นิกร*” หมายถึง หมู่ พวก ดังนั้น “*มหาชนนิกร*” สื่อความถึง กลุ่มคนเป็นจำนวนมาก เมื่อมาประกอบกับคำว่า “*สโมสร*” แปลตามศัพท์ หมายถึง ไปรวมกัน หรือที่สำหรับร่วมประชุมคบหากัน คำว่า “*มหาชนนิกรสโมสร*” จึงหมายถึง ที่สำหรับชุมนุมแห่งหมู่ชนเป็นอันมาก หรือหมู่ชนเป็นอันมากที่ชุมนุมกัน ส่วนคำว่า “*สมมติ*” หมายถึง การรับรู้พร้อมกัน ดังนั้น “*มหาชนนิกรสโมสรสมมติ*” จึงสื่อความได้ว่า การยินยอมพร้อมใจของหมู่ชนจำนวนมากที่มาประชุมเห็นพร้อมกัน ถวายสิริราชสมบัติ

สำหรับการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ คำว่า “*มหาชนนิกรสโมสรสมมติ*” คือการที่เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ มีพระสงฆ์เป็นสักขีพยานมาประชุมปรึกษาเพื่อแต่งตั้งพระเจ้าแผ่นดิน (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2557:41) อาจเทียบได้กับที่ปรากฏใน**กฎหมายตราสามดวง** ความว่า “*ผู้ชนทั้งหลายมาละสโมสรประชุมพร้อมกันตั้ง...พระเจ้าสมมุติราช*” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550:129)

ในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบการเลือกใช้คำว่า “*มหาชนนิกรสโมสรสมมติ*” ในสร้อยพระนามของพระมหากษัตริย์ เพื่อแสดงถึงที่มาของการเข้าสู่ตำแหน่งของพระมหากษัตริย์โดยเกี่ยวข้องกับความเห็นชอบของชนหมู่มาก ดัง ใน**ประกาศเทวตาบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 4** และ **ประกาศเทวตาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5** ความว่า

...พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สมมุติเทพยพงษ์ วงษชาติศวรรษษัตริย์ ราชัตติยราชนิกรโธม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี จักรี

บรมนาถ...สรรพวิเศษศิรินทร มหาชนนิกรสโมสรสมมติ ประสิทธิ์วิรายศมโหดมบรมราช
สมบัติ นพปดลเสวตรฉัตรดิฉัตร ศิริรัตน์ปลักษณมหาบรมราชาภิเศกาภิสิต

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:33)

...พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฏ บุรุษรัตน
ราชรวินษ์ วรุตมพงษ์บริพัตร วรชติยราชนิโครดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ
อุกโธสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี จักรกรีบรมนารถ มหามงกุฏราชรามวรางกูร...สรรพวิเศษศิรินทร
มหาชนนิกรสโมสรสมมติ ประสิทธิ์วิรายศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปดลเสวตรฉัตรดิฉัตร
ศิริรัตน์ปลักษณมหาบรมราชาภิเศกาภิสิต..

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:48-49)

จากความข้างต้น ผู้แต่งกล่าวถึงพระนามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อแสดงถึงการเข้าสู่ตำแหน่ง
พระมหากษัตริย์ของพระมหากษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์ ทั้งที่มาจากพระคุณสมบัติที่เพียบพร้อมสมเป็นขัต
ติยตระกูลและการได้รับความเห็นชอบของชนหมู่มากที่พร้อมใจกันถวายสิริราชสมบัติแด่พระองค์ ดัง
จะเห็นได้จากการเลือกใช้คำว่า “มหาชนนิกรสโมสรสมมติ” หรือ “มหาชนนิกรสโมสรสมมติ” ซึ่งถือว่า
ไม่เคยปรากฏมาก่อนในพระนามกษัตริย์ในอดีต การเลือกใช้คำดังกล่าวในพระนามก็เพื่อยืนยันว่าการ
ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ของพระองค์ไม่เพียงแต่อาศัยพระราชอำนาจส่วนพระองค์อันเกิดจากสืบเชื้อ
สายวงศ์กษัตริย์เท่านั้นแต่ยังได้รับการสนับสนุนจากคณะบุคคลต่าง ๆ รวมถึงอาณาประชาราษฎร์ แสดง
ให้เห็นว่าทรงครองราชสมบัติโดยได้รับความเห็นชอบจากคนส่วนใหญ่ อันเป็นไปตามคติมหาชนนิกร
สโมสรสมมติโดยแท้จริง

การแสดงความชอบธรรมในการปกครองนับว่ามีความสำคัญต่อความมั่นคงในการ
เสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์อย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ผู้แต่งจึงเลือกสรรคำเพื่อแสดงความเห็นชอบ
ของคนหมู่มากที่พร้อมใจกันถวายสิริราชสมบัติแด่พระมหากษัตริย์ ดังจะสรุปให้เห็นเป็นตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 10 การสรรคำเพื่อแสดงความเห็นชอบพร้อมใจและความเป็นมหาชนนิกรสโมสรสมมติ

การสรรคำเพื่อแสดงความเห็นชอบพร้อมใจ และความเป็นมหาชนนิกรสโมสรสมมติ	ถ้อยคำที่เลือกใช้
การใช้คำแสดงความเห็นชอบร่วมกัน	สมานฉันท์,สมานจิตร์,สัมไมทนจิตร์,ฉันท์ความลงใจเป็นอันเดียวกัน ,เอาความลงใจ,พร้อมเพรียงมีน้ำใจเป็นอันเดียวกัน ฯลฯ
การใช้คำ “มหาชนนิกรสโมสรสมมติ”	ชนะนิกรสมมติ, อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ, มหาชนนิกรสโมสร สมมติ ฯลฯ

จากตารางข้างต้น ผู้แต่งเลือกสรรคำเพื่อแสดงความเห็นชอบพร้อมใจในการเสด็จ
ขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ นับว่าสอดคล้องกับลักษณะเนื้อหาสำคัญประการหนึ่งของวรรณคดีที่
เกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเศกที่มุ่งแสดงสิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์

นับเป็นการยืนยันว่าการเข้าสู่ตำแหน่งพระมหากษัตริย์นั้นนอกเหนือจากพระคุณสมบัติด้านพระชาติกำเนิดแล้วยังมาจากความเห็นชอบพร้อมใจของคนหมู่มากที่ยอมรับในพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน

3.2.1.2.3 การสรรคำเรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์ที่ผ่านการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

เมื่อพิจารณาประเด็นเรื่องการเรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่ามีทั้งการเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ตามพระบรมนามาภิไธย การเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ตามพระปรมาภิไธยที่จารึกในพระสุพรรณบัฏและมีการสรรคำเรียกพระนามเพื่อสื่อความถึงพระมหากษัตริย์ไว้ด้วยเช่นกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1.2.3.1 การเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ตามพระบรมนามาภิไธย

พระบรมนามาภิไธย หมายถึง พระนามเดิมของพระมหากษัตริย์ ก่อนที่จะเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติจากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งจะเลือกใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ตามพระบรมนามาภิไธย ในเนื้อหาส่วนที่กล่าวถึงเหตุการณ์ก่อนที่พระมหากษัตริย์จะเข้าการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังพิจารณาได้จาก **ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมนเทียร** ฯ ในบทประพันธ์ที่ว่า

อาทิตย์ที่แก่มิถุนา ปวงประชาจำนง พุทธศักราชนั้นสองสี่แปดเก้า เขาเชิญพระบรมศพ เข้าโกศครบเครื่องสูง จรุงด้วยสุคนธา แล้วเชิญมาประดิษฐาน ที่บนพานแว่นฟ้า ดุสิตมหาปราสาท แล้วเชิญพระราชอนุชา **องค์เจ้าฟ้าภูมิพล** เถลิงมณฑลสยามรัฐ เป็นกษัตริย์สืบพระวงศ์ นับองค์ลำดับที่เก้า ทวยราษฎร์ค่อยสร้างเศร้า เพราะได้มีขวัญ แลเนา

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมนเทียรฯ, 2514:7)

ตามจารีตกำหนดเบื้อง	เดิมมา
สำหรับกษัตรา	บอกไว้
ก่อนสู่พิธีรา-	ชาภิ- เษกเอย
ต้องสักการะไ้	ท่านผู้บรรพชน
ภูมิพลอดุลยเดชเจ้า	จอมภพ
มีพระราชปรารภ	ยึดหมั้น
ในปวงประชาชนบ	ปางก่อน
สั่งพนักงานนั้น	จูงได้เตรียมการ

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมนเทียรฯ, 2514:21)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งใช้คำเรียกแทนพระนามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยพระบรมนามาภิไธย เมื่อกล่าวถึงเหตุการณ์ก่อนที่พระองค์จะเสด็จขึ้นครองราชย์และก่อนที่เข้าพิธีบรมราชาภิเษก เช่น การเลือกใช้คำว่า “องค์เจ้าฟ้า ภูมิพล” สำหรับเรียกแทนพระองค์ เมื่อครั้งเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลพระอัฐมรามาธิบดินทรเสด็จสวรรคต จากนั้นมีการประชุมลงมติเป็นเอกฉันท์กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งเป็นพระยศในช่วงขณะนั้นสืบราชสันตติวงศ์ต่อไปหรือการเลือกใช้คำว่า “ภูมิพลอดุลยเดช” ตอนที่กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปสักการะพระบรมอัฐิของสมเด็จพระบรมราชาบุรพการีแห่งราชวงศ์จักรีก่อนที่จะถึงวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก ซึ่งเป็นขั้นตอนพิธีก่อนวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก เป็นต้น กล่าวได้ว่า เมื่อผู้แต่งจะเรียกขานพระมหากษัตริย์ตอนที่ยังไม่ได้เข้าพิธีบรมราชาภิเษกหรือก่อนที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์โดยสมบูรณ์ ผู้แต่งจะเลือกใช้คำเรียกแทนพระนามพระมหากษัตริย์ด้วยพระบรมนามาภิไธย แต่เมื่อประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้วจะเปลี่ยนมาเลือกใช้พระนามตามที่ปรากฏในจารึกพระสุพรรณบัฏแทน

3.2.1.2.3.2 การเรียกขานพระนามตามพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

ลักษณะของพระปรมาภิไธยประกอบด้วย 3 อย่าง ได้แก่ พระปรมาภิไธยอย่างเต็ม พระปรมาภิไธยอย่างมัธยมพระปรมาภิไธยอย่างสังเขป ดังความตอนหนึ่งในหนังสือ **พระปรมาภิไธยสมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์** ของภาวาส บุนนาค (2543:37) ที่ว่า

พระปรมาภิไธยสมเด็จพระมหากษัตริย์มีเป็น 3 อย่าง คือ **อย่างเต็มที่** ที่ประกอบด้วย ถ้อยคำตกแต่งแสดงพระคุณลักษณะต่าง ๆ มากมายหลายวรรค ที่จารึกลงพระสุพรรณบัฏ ถวายเมื่อรับพระบรมราชาภิเษก อย่างหนึ่ง **อย่างมัธยม** ที่ตัดทอนคำตกแต่งเสียบ้างให้สะดวกแก่การที่จะเชิญไปใช้ในการต่าง ๆ เช่น ในประกาศการพระราชพิธี เป็นต้นอย่างหนึ่ง **อย่างสังเขป** ที่มีแต่พระนามจริงกับพระนามแผ่นดิน มีเพียงให้มีแต่พระนามแผ่นดินประการเดียวนั้น อีกอย่างหนึ่ง.

จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งกล่าวถึงพระนามของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะการกล่าวถึงพระปรมาภิไธยอย่างเต็ม และพระปรมาภิไธยอย่างสังเขป ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

พระปรมาภิไธยอย่างเต็ม เป็นพระปรมาภิไธยซึ่งจารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏ เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว จะทรงรับพระสุพรรณบัฏจารึกพระปรมาภิไธยซึ่งมีขนาดพระนามยาวมาก ประกอบด้วยถ้อยคำซึ่งแสดงคุณลักษณะพิเศษต่าง ๆ หลายวรรคด้วยกัน(จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2539:30)

การกล่าวถึงพระปรมาภิไธยอย่างเต็มพบในคำประกาศการพระราชพิธีเนื่องจากเป็นตัวบทที่ใช้อ่านขณะประกอบพิธีเบื้องต้น นัยหนึ่งก็เพื่อเป็นการประกาศพระนามพระมหากษัตริย์ให้

เป็นที่รับรู้โดยทั่วกัน ซึ่งเป็นการประกาศพระนามเต็มครั้งแรกในรัชกาล เช่น **ประกาศเทวดาบรมราชาภิเศก รัชกาลที่ 4** พบการกล่าวถึงพระปรมาภิไธยอย่างเต็มของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ในความที่ว่า

...จะได้ถวายพระนามกรประกาศ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สมมุติเทพยพงษ์ วงชาติศวรรษษัตริย์ วรชติยราชนิกรโธม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี จักรกรีบรมนาถ อิศรราชรามวรังกูร สุจริตมูลสุสาธิตอุกฤษฐวิบูลย์ บุรพาดุลยกฤษฏาภินิหาร สุภาธิการรังสฤษดิ์ ัณฐลักษณะวิจิตรโสภาคยสรรพวงค์ มหาชนโตมางคสมุสส์ บาทกมฺหุยคฺลประสิทธิสรรพศุภผลอุดม บรมสุขุมาลมหาบุรุษรัตน์ ศึกษาพิพัทธสรรพโกศล สุวิสุทวิมลศุภศีลสมาจาร เพ็ชรญาณประภาไพโรจน์ อเนกโกฐิสาสถุคณวิบูลยสันดาน ทิพยเทพาวตาร ไภศาลเกียรติคุณอดุลพิเศษ สรรพทเวศรานารักษ์ เอกคัมหาบุรุษ สุตพุทธมหากวี ตรีปิฎกาภิโกศล วิมลปริชามหาอุดมบัณฑิตยสุนทรวิจิตรปฏิภาณ บริบูรณ์คุณสารสยามาภิโลกยติลก มหาปรีวารนายกองอนันต์ มหันตวรฤทธิเดชสรรพวิเศษศิรินทร มหาชนนิกรสมสรสมมติ ประสิทธิวรยศมโหดมบรมราชสมบัตินพปดลเสวตรฉัตรฉัตรศิริรัตน์ปลักษณมหาบรมราชาภิเศกาภิสิติ ประปัชทศทิวจิตรไชย สกลมไหสวรรย์มหาสวามินทร์ มหเศรษฐมหินทรมหารามาธิราช วัธมบรมนารถชาติอาชาวไสย พุทธาภิไตรรัตน์สรณารักษ์ อุกฤษฐศักดิ์อรรคนเรธาธิบดี เมตตากรุณาสีตลหฤไทย โอนโปไมยบุญการ สกลไพศาลมหารัชฎาธิเบนท์ ประเมนทรธรรมิกมหาราชาธิราชบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว...

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:33-34)

จากความข้างต้น ผู้แต่งกล่าวถึงพระปรมาภิไธยอย่างเต็มของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามจารึกในพระสุพรรณบัฏ เนื่องจากพระปรมาภิไธยอย่างเต็มมักใช้ในการพระราชพิธีและโอกาสสำคัญ ดังนั้นเมื่อพิจารณาสถานภาพของคำประกาศการพระราชพิธี จะเห็นว่าเป็นตัวบทที่ใช้อ่านขณะประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเศก มีหน้าที่สำคัญในการสื่อสารกับเทพยดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อัญเชิญให้มาร่วมเป็นสักขีพยานในพิธีได้รับรู้ร่วมกันและบันดลพรอันเป็นมงคล รวมถึงสื่อสารกับผู้ร่วมพระราชพิธีให้รับรู้จุดมุ่งหมายและความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเศกโดยทั่วกัน ดังนั้นการกล่าวถึงพระปรมาภิไธยอย่างเต็มจึงเป็นสิ่งสำคัญ อีกทั้งเป็นการระบุให้เด่นชัดว่าคุณคือพระมหากษัตริย์ที่จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ รวมถึงให้รายละเอียดเกี่ยวกับพระคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ ทั้งพระชาติกำเนิด ความเป็นผู้ปกครอง การสืบเชื้อสายราชวงศ์จักรี รวมถึงพระเกียรติคุณด้านต่าง ๆ ไว้อีกหนึ่งทางด้วย

เมื่อพิจารณาวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเศกสมัยรัตนโกสินทร์พบการกล่าวถึงพระปรมาภิไธยอย่างเต็มด้วยเช่นกัน ดังใน **ลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอม**

เกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้แต่งกล่าวถึงพระปรมาริไธยอย่างเต็มของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามที่
จารึกในพระสุพรรณบัฏมาเรียบเรียงไว้ในบทประพันธ์ ดังความที่ว่า

เป็นคำรบจาตุรุษ	พระสุพรรณบัฏจารึก
บันทึกบรมราชัญ	ซึ่งมีในแผ่นมาศ
ว่าพระบาทสมเด็จพระ	บรมนทรมหามงกุฏ
สุทธสมมติเทพยพงศ	วงศ์ศาศตราภรณ์
วรชัตติยราชนิโครดม	จาตุรันตบรมมหา
จักรพรรดิราชสังกาศ	อุภโตสุชาติสังสุทธเคราหณี
จักรีบรมนาถ	อดิศวรราชรามวงศ
สุจริตมูลสุชาติ	อุตกฤษฏพิบูลย
บุรพาคุณยกฤดาภินิหาร	สุภาธิการรังษิต
ธัญลักษณ์วิจิตรโสภาคยสรพวงค์	มหาชนนิตตมางคป์ระนต
บาทบงกชยุคล	ประสิทธิสรพศุภผลอุดม
บรมสุขุมาลมหาบุรุษรัตน	ศึกษาพิพัฒนสรพโกศล
สุวิสุทธวิมลศุภศรีสมาจาร	เพ็ชรญาณประภาไพโรจ
อเนกโกฐิสารุณวิบูลยสันดาน	ทิพยเทพาวตาร
ไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศษ	สรพทเวศรานุรักษ์
เอกอัครมหาบุรุษ	สุดพุทธมหากวี
ตรีปิฎกาภิโกศลวิมลปรีชา	มหาอุดมบัณฑิต
สุนทรพิจิตรปฏิภาณ	บริบูรณ์คุณสารสยามาภิโลกยดิลก
มหาบริวารนายกองนันต์	มหันตวรฤทธิเดช
สรพพิเศษศรีนทร	มหาชนนิกรสมิสรสมมต
ประสิทธิวรยศมโหดม	บรมราชสมบัต
นพปดลเศวตฉัตรชาติฉัตร	ศรีรัตโนปลักษณ์
มหาบรมราชาภิเษกาพิสิต	สรพทศทศิวิชาติไชย
สกลมไหศวริยมหาสวามินทร์	มเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม
บรมนาถชาติอาชาวศัย	พุทธาที่ไตรรัตนครณาภิรักษ
อุตกฤษฏคักดิอัครนเรศราธิบดี	เมตตากรุณาสิตลหฤทัย
อโนปไมยบุญญการ	สกลไพศาลมหารัษฎาภิเบนทร
บรมนทรธรรมิกมหาราชาราช	บรมนาถบพิตร
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	บัพันพัวพระนามเก่า

(ลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2472: 4-6)

จากบทประพันธ์ ผู้แต่งกล่าวถึงพระปรมาภิไธยอย่างเต็มของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพิจารณาเทียบกับพระปรมาภิไธยที่ปรากฏในประกาศการพระราชพิธี พบว่ามีทั้งลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกันในรายละเอียด สิ่งที่เหมือนกัน เช่น การขึ้นต้นด้วย “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ” และลงท้ายว่า “พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ซึ่งเป็นคำสำหรับเรียกพระเจ้าแผ่นดิน ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ ทรงอธิบายไว้ในเรื่องความทรงจำ ๗ ว่าเป็นผลสืบเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เปลี่ยนแปลงคำจารึกสุพรรณบัฏแบบเก่ามาใช้แบบใหม่โดยให้ขึ้นต้นด้วยคำว่า “สมเด็จพระปรเมนทรมหา” กับ “สมเด็จพระปรเมนทรมหา” หมายถึง ผู้ยิ่งใหญ่ ใช้นำพระปรมาภิไธยสมเด็จพระมหากษัตริย์โดยจะใช้สลับรัชกาลกัน แทนคำว่า “บรมราชาธิราชวรมหาธิปไตย” ที่เคยใช้มาแต่ครั้งรัชกาลที่ 1 ที่ 2 และที่ 3 เป็นต้น ส่วนลักษณะที่ต่างกันจะเป็นเรื่องการสะกดคำหรือในบางวรรคจะมีการเลือกใช้คำที่ต่างออกไป ยกตัวอย่างเช่น

ประกาศเทวตบมราชาภิเศกรัชกาลที่ 4	ลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
..นพปดลเสวตรฉัตรดิฉัตร ศิริรัตโนปลักษณ์ มหาบรมราชาภิเศกาภิลิต ปรีภษทศทิวชิต ไชย...	นพปดลเสวตฉัตรดิฉัตร ศิริรัตโนปลักษณ์ มหาบรมราชาภิเศกาภิลิต สรรพทศทิวชิตไชย

การนำพระปรมาภิไธยอย่างเต็มของพระมหากษัตริย์มากล่าวไว้ในบทประพันธ์ นับเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทั้งนี้เป็นไปตามสถานภาพของวรรณคดีที่ใช้อ่านขณะประกอบพิธีที่จำเป็นต้องมีการกล่าวถึงพระปรมาภิไธยอย่างเต็มของพระมหากษัตริย์เป็นครั้งแรกเพื่อให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วกัน รวมทั้งในพระราชพิธีมีการอัญเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การออกพระนามเต็มครั้งแรกก็เพื่อประกาศให้เทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้เพื่อปกป้องคุ้มครองพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่นี้ นอกจากนี้ยังนำพระปรมาภิไธยที่จารึกในพระสุพรรณบัฏมาเรียบเรียงไว้เป็นหลักฐานในวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีอีกด้วย

พระปรมาภิไธยอย่างสังเขป เป็นพระปรมาภิไธยที่ยกมาแต่พระนามจริงกับพระนามแผ่นดิน หรือเฉพาะพระนามแผ่นดินเท่านั้น (ภาवास บุญนา, 2543:26) จากการศึกษาพบว่า เมื่อผู้แต่งต้องการกล่าวถึงองค์พระมหากษัตริย์ ผู้แต่งจะยกพระนามจริงกับพระนามแผ่นดินมาปรากฏร่วมกัน อันเป็นไปตามลักษณะของพระปรมาภิไธยอย่างสังเขปมักพบในวรรณคดีที่ใช้ในพิธี เบื้องปลายหลังจากที่พระมหากษัตริย์ทรงรับเครื่องราชกกุธภัณฑ์เรียบร้อยแล้ว ดังเช่น **คำถวายชัยมงคลของพวกพ่อค้าไทยและพ่อค้าจีน** ความว่า

ขอให้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ซึ่งสมบูรณโดยพระสุกุมลชาติราชอุภัยวงศ์ ทั้งสองพระองค์ เบนที่นิยมเคารพทั่วกันเป็นอย่างยิ่งแล้ว...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:347)

สรวมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประสิทธิ์สนองพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ทรงเจริญพระชนมายุ วัฒนธะ สุขะ พลละ สมบูรณ์ประไพ สถิตยเสถียรในเศวตฉัตรรัตนมโหฬารบรรราชสมบัติ ปกฐีสีมาวินบูลย์ผลสถาพร ขจรพระเกียรติเกริกไกร...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:350)

จากความข้างต้น ผู้แต่งกล่าวถึงพระปรมาภิไธยอย่างสังเขปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” โดยขึ้นต้นด้วย “พระบาทสมเด็จพระปรมินทร” หมายถึงพระมหากษัตริย์องค์ที่ครองราชย์สมบัติในรัชกาลที่เป็นเลขคู่ ซึ่งเป็นไปตามพระราชกำหนดของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงวางแผนการถวายพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ จากนั้นตามด้วยพระนามเดิมหรือพระนามจริงของพระมหากษัตริย์ แล้วลงท้ายพระปรมาภิไธยด้วยพระนามแผ่นดิน เมื่อพิจารณาถึงการนำคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ไปใช้ในตัวบทคำกล่าวถวายชัยมงคล พบว่าตัวบทนี้จะใช้ในพิธีเบื้องปลาย ซึ่งเป็นช่วงที่พระมหากษัตริย์ทรงเปลี่ยนสถานภาพและดำรงฐานะเป็นราชาธิบดีแห่งสยามประเทศโดยสมบูรณ์ ดังนั้นประชาชนจึงสามารถเรียกขานพระนามพระองค์ด้วยพระปรมาภิไธยอย่างสังเขปได้

เมื่อพิจารณาวรรณคดีที่บันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบว่า ผู้แต่งกล่าวถึงพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์อย่างสังเขปด้วยเช่นกัน ส่วนมากจะเป็นการเรียกขานเฉพาะพระนามแผ่นดิน เช่นใน **ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียร** ๓ ความว่า

องค์พระพุทธรูป	ปฐมวงศ์
ทรงพระเดชอาจองค์	สุดกล้า
ปราบพม่าเขมรลาวลง	นบนอบ
ขยายเขตไทยสุดหล้า	จบสิ้นมลายู
อันพระพุทธรูป	ลือนาม
เป็นปิ่นกวีสยาม	ยอดรู้
ศิลปวิทยายาม	นั้นเฟื่อง พุเอย
พระโปรดเลี้ยงชนผู้	เลิศด้วยกลอนกานท์

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:4)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งเรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์ตามพระนามแผ่นดิน ซึ่งจะเป็นถ้อยคำที่แปลงมาจากพระนามเดิม เช่น “พระพุทฺธยอติพ้า” “พระพุทฺธเลิศเกล้า” “สมเด็จพระจอมเกล้า” ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากพระนามแผ่นดินจะเป็นพระนามพระมหากษัตริย์ที่มีไว้สำหรับให้ประชาชนทั่วไปเรียกขานพระองค์ รวมถึงยังเอื้อต่อลักษณะคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพที่มีข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ทั้งเรื่องของจำนวนคำในแต่ละวรรค คำเอกคำโท และการส่งสัมผัสระหว่างวรรคอีกด้วย

3.2.1.2.3.3 การสรรคำเรียกพระนามเพื่อสื่อความหมายถึงพระมหากษัตริย์ จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งนิยมเลือกสรรคำเรียกแทนการกล่าวถึงพระนามพระมหากษัตริย์โดยตรง ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากตามธรรมเนียมปฏิบัติแล้วจะไม่เรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์โดยตรง เพราะดูเหมือนจะเป็นการไม่เคารพและไม่เหมาะสม ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชธิบายไว้ในหนังสือจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี (พ.ศ.2310-2381) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2526:246-247) ที่ว่า

...แต่การที่ผู้ใดจะออกพระนามเดิมจริง ๆ ดูเป็นการไม่เคารพ เช่นกับจะออกพระนามกรมหลวงจักรเจษฎาว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าลา เช่นนี้ก็ดูเป็นการต่ำสูง จึงเรียกเสียว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา ตามชื่อเจ้ากรมซึ่งเป็นหัวหน้าข้าไทของท่าน ส่วนพระองค์เจ้าเล่า ตามอย่างเก่า ๆ เขายังเรียกพระองค์เจ้ากรมหมื่นนั้น พระองค์เจ้ากรมหมื่นนี้ คำที่ใช้จำหน้าบัญชีเจ้านาย ก็ใช้ว่าพระองค์เจ้ามีกรม และพระองค์เจ้ายังไม่มีการเช่นนี้เป็นตัวอย่าง...

เมื่อพิจารณาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนอกจากจะพบการเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ตามพระประมาภิไธยที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ ส่วนหนึ่งก็เพื่อนำไปใช้เรียกพระนามพระมหากษัตริย์ในการประกอบพระราชพิธีแล้ว ในกลุ่มของวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกผู้แต่งยังได้สร้างสรรค์คำที่ใช้เรียกแทนพระนามพระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน โดยแต่ละคำที่ผู้แต่งเลือกใช้ต่างมีความหมายสำคัญถึงพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น อาทิ การเลือกสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์เพื่อแสดงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพระมหากษัตริย์และการเข้าสู่ความเป็นราชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ การสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์เพื่อแสดงพระคุณสมบัติและหน้าที่ของผู้ปกครองรวมถึงการสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ตามพระราชสมัญญานาม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

การสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์เพื่อแสดงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพระมหากษัตริย์และการเข้าสู่ความเป็นราชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งเลือกสรรคำเรียกแทนพระมหากษัตริย์เพื่อแสดงสถานภาพว่าทรงดำรงอยู่ในพระราชฐานะพระมหากษัตริย์ของ

สยามประเทศโดยสมบูรณ์ ยกตัวอย่างเช่น การเลือกใช้คำว่า “ผ่าน” หมายถึง ล่วงจากจุดใดจุดหนึ่งไป เปลี่ยน ได้รับความเห็นชอบ เมื่อนำมาประกอบหน้าคำนามบางคำ เช่น คำว่า “พิภพ” เป็น “ผ่านพิภพ” คำว่า “เกล้า” เป็น “ผ่านเกล้า” คำว่า “เฝ้า” เป็น “ผ่านเฝ้า” หรือคำว่า “ฟ้า” เป็น “ผ่านฟ้า” ฯลฯ จะสื่อความหมายถึงพระเจ้าแผ่นดินและการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพระองค์ ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นต่อไปนี้

การเลือกใช้คำว่า “**พระผ่านพิภพ**” หรือ “**พระผู้ผ่านพื้นพิภพ**” เพื่อสื่อความหมายแทนองค์พระมหากษัตริย์ เมื่อพิจารณาคำว่า “**พระผ่านพิภพ**” ประกอบจากคำว่า “ผ่าน” กับ “พิภพ” เมื่อพิจารณาคำว่า “ผ่าน” เมื่อมาประกอบหน้านามอย่างคำว่า “พิภพ” หมายถึง ทรัพย์สินสมบัติจึงหมายความว่า พระผู้ครองราชสมบัติ หรือ ผู้ครองแผ่นดิน ดังพิจารณาได้จากโคลงบทที่ว่า

ผู้ผ่านพิภพพื้น	สรวงสวรรค
ยามออกทวยเทพอัน	เอี่ยมฟ้า
แลนาฏสุชาดาวรรณ	วิลาส
ชมพระโฉมจิตข้า	ปฐูมิเลย

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:44)

การเลือกใช้คำว่า “**พระผ่านฟ้า**” “**พระผ่านเฝ้า**” “**พระผ่านเมือง**” เพื่อสื่อความหมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพิจารณาคำว่า “ผ่านฟ้า” มีความหมายว่าผู้อยู่เหนือฟ้า “ผ่านเฝ้า” หรือ “ผ่านเกล้า” หมายความว่า ผู้อยู่เหนือหัว ส่วนคำว่า “ผ่านเมือง” มีความหมายถึง ผู้ครองเมืองเมื่อผู้แตงนำชุดคำเรียกพระนามดังกล่าวมาเรียงร้อยในแต่ละบาท จึงช่วยเน้นย้ำถึงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพระมหากษัตริย์ ทำให้ทรงดำรงฐานะพระมหากษัตริย์ มีพระราชอำนาจในการบริหารปกครองแผ่นดินโดยสมบูรณ์ ดังในกาพย์เห่เรือเฉลิมพระเกียรติเนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 ที่ว่า

1-๑ พระเอย พระผ่านฟ้า	พระบุญญาพระบารมี
สี่บทรวงศ์จักรี	ให้เปรมปรีดิ์ทุกปวงชน
...	
3-๑ พระเอย พระผ่านเฝ้า	ที่โศกเศร้าค้อยสดใส
คนท้อขอถอดใจ	ค้อยพินใจขึ้นครามครัน
...	
7-๑ พระเอย พระผ่านเมือง	ไทยประเทืองประทับขวัญ
ปวงบุญแต่ปางบรรพ์	พระทรงธรรม์จึงทรงไทย

(กระบวนพยุหยาตราชลมารคฯ, 2562:6-7)

เนื่องด้วยการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นการสถาปนาพระมหากษัตริย์ขึ้นอย่างเป็นทางการและเป็นการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพระมหากษัตริย์ จึงพบการเลือกใช้คำเรียกแทนพระนามพระมหากษัตริย์ตามคติเทวราชาเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเปรียบเสมือนเทพ เป็นผู้สืบเชื้อสายจากมาเทพ จูติลงมาปกครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำให้ทรงมีพระราชสถานะพิเศษเป็นดังเทพพระองค์หนึ่งที่อยู่เหนือมนุษย์ทั้งปวง เช่น การเลือกใช้คำว่า **“รามาศิเบนทร์”** ซึ่งเป็นคำที่ยกย่องพระมหากษัตริย์ว่าทรงเหมือนพระนารายณ์อวตารเพื่อดับทุกข์เข็ญของราษฎร การเลือกใช้คำเรียกพระนามเช่นนี้จึงแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงดำรงพระราชสถานะเป็นราชาธิบดีโดยสมบูรณ์ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

๑ ⁵² เบื้องนั้นพระบาทไท่	รามาศิเบนทร์เอย
ทรงเสวยตรบวรภูษา	เลิศแล้ว
รัดองค์โรจรัตน์า	ยังยิ่ง
ฉลองพระองค์ครุยแพรว	เพริศด้วยทองกรอง ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:23)

เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงเข้าพิธีบรมราชาภิเษกในวันพระฤกษ์แล้ว พระองค์จะทรงดำรงสถานภาพพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้เมื่อผู้แต่งต้องการจะเรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์ในบทประพันธ์ ผู้แต่งจึงสามารถเลือกใช้คำเรียกแทนพระนามเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์ได้ยกตัวอย่างเช่น การเลือกใช้คำว่า **“สมเด็จพระอยู่หัว”** หรือ **“พระเจ้าอยู่หัว”** ซึ่งเป็นคำเรียกแทนพระเจ้าแผ่นดิน ที่แสดงความเคารพเทิดทูนอย่างสูงสุดและเป็นยอดของมณฑลทั้งปวง พระเจ้าอยู่หัวหรือพระพุทธรูปเจ้าอยู่หัวหมายถึงการยอมรับพระราชสถานะของพระเจ้าแผ่นดินว่าทรงเป็นองค์พระพุทธรูปเจ้า (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2558:9) เมื่อพิจารณาบริบทการเลือกใช้คำเรียกแทนพระนามนี้ประกอบด้วย พบว่า ผู้แต่งจะเลือกใช้ตอนที่พระมหากษัตริย์ทรงเข้าร่วมพิธีบรมราชาภิเษกรับเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์เรียบร้อยแล้ว อันแสดงถึงการเข้าสู่สถานภาพพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์

นอกจากนี้พบการเลือกใช้คำว่า **“สมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า”** ซึ่งเป็นคำเรียกแทนพระมหากษัตริย์ของกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ เมื่อพิจารณาคำว่า **“บรมบพิตร”** หมายถึงคำที่พระภิกษุใช้สำหรับแทนพระองค์พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระบรมราชาธิ ส่วนคำว่า **“พระราชสมภารเจ้า”** มีคำว่า **“สมภาร”** ร่วมด้วย ในประเด็นนี้สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกได้กล่าวไว้ในหนังสือ **ธรรมมาภิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนาว่า “สมภาร”** พิจารณาได้จาก 2 ความหมาย ความหมายแรกเป็นนามของเจ้าอาวาส เป็นผู้ปกครองวัด บริหารวัดก็เรียกว่า **“สมภารเจ้าวัด”** และก็ได้นำเอาคำนี้มาถวายพระมหากษัตริย์ด้วยว่า **“พระราชสมภารเจ้า”** หรือ

เป็นสมภารของประเทศชาติทั้งหมด เป็นผู้ปกครอง เป็นผู้บริหารประเทศชาติทั้งหมด อีกความหมายหนึ่ง คำนี้อาจมาจาก “โพธิสมภาร” เป็นคำที่ใช้สำหรับพระโพธิสัตว์ผู้ทรงบำเพ็ญพระบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อนำมาใช้กับพระมหากษัตริย์เป็นพระราชสมภารเจ้าจึงมีความหมายเหมือนทรงเป็นพระโพธิสัตว์สำหรับประชาชน ส่วนคำว่า “บพิตรพระราชสมภารเจ้า” เป็นคำที่พระสงฆ์เรียกพระมหากษัตริย์ มักใช้ในการถวายพระธรรมเทศนาเป็นสำคัญ

เมื่อพิจารณาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่แต่งโดยพระสงฆ์ พบการใช้คำว่า “สมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า” สำหรับแทนพระมหากษัตริย์ เช่น ใน พระธรรมเทศนา เทวตาทิสถกถา ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร สมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระวชิรญาณวงศ์ใช้คำว่า “สมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า” แทนพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังความที่ว่า “ด้วยสมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทรงเริ่มการบำเพ็ญพระราชกุศลพระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยเจริญพระพุทธภาสิตปริตมณต์เป็นเบื้องต้นแห่งทานบริจาคแล้ว...” (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:485)

ในคำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของคณะโรมันคาทอลิก นักบวชผู้กล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลใช้คำว่า “สมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า” แทนพระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน ดังความที่ว่า “อาตมภาพในนามคณะสงฆ์มิชชันนารี และสัตบุรุษคริสตังทั้งหลาย ขออานุภาพพระเป็นเจ้าผู้สิ้นพันจตุรกรักษาให้สมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระเจริญ มีรัชสมัยยืนคงอยู่ชั่วนาน” (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:497)

การเลือกใช้คำว่า “ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท” เป็นคำสรรพนามที่ใช้เรียกแทนองค์พระมหากษัตริย์และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ จากการศึกษาพบการใช้คำดังกล่าวในกลุ่มคำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล ซึ่งเป็นตัวบทที่ใช้อ่านขณะประกอบพิธีเบื้องปลายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้ถวายพระพรที่เป็นฆราวาสจะเลือกใช้คำว่า “ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท” สำหรับเรียกแทนพระมหากษัตริย์ที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ดังใน คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของคณะหอการค้าอังกฤษ ผู้ถวายพระพร คือ ไอ.แอล.แมคอีเวน ประธานกรรมการหอการค้าอังกฤษเลือกใช้คำว่า “ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท” เรียกแทนพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร ความว่า

“ในนามแห่งคณะพ่อค้าชาวอังกฤษ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสน้อมเกล้า ฯ ทูลถวายความปิติปราโมทย์และพระพรชัยมงคลแด่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในโอกาสกษัตริย์ที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้เสด็จเข้าดำรงพระราชภาระกรณียกิจ

อันไพศาลและฐานันดรอันสูงศักดิ์ในพระมหากษัตริย์ตามชาติยราชประเพณีด้วย
พระมหากษัตริย์อันล้นเกล้า”

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:497)

กล่าวโดยสรุป ผู้แต่งวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้
เลือกสรรคำเรียกแทนพระนามพระมหากษัตริย์เพื่อแสดงการเปลี่ยนผ่านสภาพของ
พระมหากษัตริย์ทั้งการเลือกใช้ตามแบบแผนคำเรียกเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์ อาทิ การใช้คำว่า
“ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท” แทนพระมหากษัตริย์ของกลุ่มบุคคลทั่วไป หรือการใช้คำว่า “สมเด็จพระ
บพิตรพระราชสมภารเจ้า” แทนพระมหากษัตริย์ของกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น และการสร้างสรรค์คำ
เรียกแทนพระนามขึ้นมาใหม่เช่น ผ่านพิภพ ผ่านฟ้า ผ่านเกล้า ฯลฯ อันแสดงถึงการเปลี่ยนผ่าน
สภาพของพระมหากษัตริย์และการเข้าสู่ความเป็นราชาธิปไตยโดยสมบูรณ์เอาไว้อย่างชัดเจน

การสรรคำเรียกแทนพระนามเพื่อแสดงพระคุณสมบัติและหน้าที่ของ
พระมหากษัตริย์ จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งเลือกสรรคำเรียกพระนามเพื่อแสดงพระคุณสมบัติและหน้าที่
ของพระมหากษัตริย์ไว้หลายประการ อาทิ หน้าที่ของจอมทัพเมื่อยามเกิดศึกสงคราม หน้าที่ในการ
ปกป้องดูแลบ้านเมือง ดูแลทุกข์สุขของประชาชนและเป็นที่พึ่งศูนย์รวมทางจิตใจของราษฎร รวมถึงมี
หน้าที่ในการทำนุบำรุงศาสนาให้มั่นคง ฯลฯ ซึ่งคำเรียกพระนามบางคำพบในวรรณคดีขอพระเกียรติ
เช่นกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การสรรคำเรียกพระมหากษัตริย์เพื่อแสดงหน้าที่ของนักรบหรือจอมทัพใน
ยามเกิดศึกสงคราม ดังจะเห็นได้จากการเลือกใช้คำว่า “**กษัตริย์**” หมายถึง นักรบ คำว่า “**องค์เอก**
บรมกษัตริย์” “**องค์บรมกษัตริราช**” หมายถึง นักรบผู้เป็นหนึ่งใน นักรบผู้ยิ่งใหญ่ คำว่า “**เจ้าจอม**
กระษัตริ” “**จอมกระษัตริ**” หมายถึง ยอดแห่งนักรบในการปกป้องบ้านเมืองให้สงบสุข ยกตัวอย่าง
เช่น

๑ ⁹³ สมเด็จพระเจ้า	จอมกระษัตริ
เสร็จจากแท่นทองรัตน์	เลิศเลื่อง
สรงเสวยภิรมย์สวัสดิ์	กิจราช แล้วแฮ
จึงเสด็จบาทเยื้อง	ยาตรยังดุชิตา ฯ

(โคลงขอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:33)

จากความข้างต้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกใช้คำเรียก
แทนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่า “**จอมกระษัตริ**” หมายถึง ยอดแห่งนักรบ อันแสดง
ถึงพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ที่เชื่อมโยงกับหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในด้านการรบที่มีมาแต่
เดิมนอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงการนำไปใช้ในบทประพันธ์ร่วมด้วย พบว่า การเรียกพระนาม

พระมหากษัตริย์ว่า “จอมกระษัตริ” ได้ปรากฏหลังชั้นพีธีบรมราชาภิเษกในวันพระฤกษ์ ดังนั้นการเลือกใช้คำเรียกพระนามเช่นนี้ยังเน้นย้ำว่าพระองค์ทรงดำรงพระราชสถานะเป็นพระมหากษัตริย์อย่างสมบูรณ์

การสรรคำเรียกพระนามเพื่อแสดงหน้าที่ในการดูแลรักษาคุ้มครองแผ่นดิน เช่น คำว่า “จอมธรรณี” “สมเด็จพระภูบาล” “พระภูบาลปิ่นเกล้า” “ปิ่นภูบาล” “ภูธร” ฯลฯ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดิน พระองค์จึงทรงมีหน้าที่ทำนุบำรุงรักษาแผ่นดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ ดังจะยกตัวอย่างการนำคำเรียกแทนพระมหากษัตริย์ไปใช้ในบทประพันธ์ที่ว่า

แล้วจอมธรรณีจรดล ยังมณฑลภักทรบิฐ สถิตเหนือพระที่นั่ง ยังมหาเศวตฉัตรกัน
ผันพระพักตร์ทรงธรรม์บุรพา พรหมณ์เข้ามาอ่านพระเวทย์ วิเศษเปิดศิวาลัยไกลาศ
(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมนต์เทียรฯ, 2514:34)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งเลือกใช้คำว่า “จอมธรรณี” แทนพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อพิจารณาคำว่า “จอมธรรณี” ประกอบขึ้นจากคำว่า “จอม” หมายถึง ส่วนยอด หรือผู้เป็นใหญ่ กับคำว่า “ธรรณี” หมายถึงแผ่นดิน ดังนั้นคำว่า “จอมธรรณี” ตามรูปศัพท์จึงสื่อความว่าพระองค์ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดิน ทำให้พระองค์ทรงมีหน้าที่ทำนุบำรุงรักษาแผ่นดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ คำเรียกพระนามดังกล่าวจึงแสดงหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในด้านการปกครองของพระองค์ได้เป็นอย่างดี

๑ สมบูรณ์พูนพรังพร้อม	ศฤงคาร
อนกนักราชบริวาร	เพียบหล้า
บำเรอพระภูบาล	บำราศ ภัยพ้อ
พระยศจรัสจ้า	แจ่มฟุ้งฟูจจร ฯ

(ลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2472:8)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งเลือกใช้คำว่า “พระภูบาล” เป็นคำเรียกแทนพระนามพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อพิจารณาคำว่า “ภูบาล” แปลว่า ผู้คุ้มครองโลก ดังที่คัมภีร์นิติศาสตร์ของอินเดียกล่าวว่า พระราชาคือผู้คุ้มครองประชาชน (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, 2554:13) ดังนั้นการเลือกใช้คำเรียกพระนามดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน ทรงมีพระราชอำนาจในการปกครอง รวมถึงมีหน้าที่สำคัญในการคุ้มครองราษฎรและดูแลบ้านเมืองให้เกิดความผาสุก

การสรรคำเรียกพระนามเพื่อแสดงว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่ปกครองแผ่นดินโดยธรรมและทำนุบำรุงศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง เช่น คำว่า “เจ้าจอมธรรม” “ธรรมิกราช” “จอมธรรมิกราชเจ้า” “ปิ่นธรรมิกราช” เป็นต้น การเลือกใช้คำเรียกพระนามดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าทรงดำรงพระองค์ตั้งมั่นอยู่ในธรรม ทรงนำราชธรรมมาเป็นหลักในการปกครองบ้านเมืองให้เกิดความผาสุก ดังนั้นพระองค์จึงทรงเป็นธรรมิกราชาอย่างแท้จริง ตัวอย่างเช่น

ในกาลพิธิอัน	อุดมเลิศมหาพาร
โดยเดชพระจอมธรรม	มิกราชผดุงสาร
ล้ำศุขภิรมยปาน	อมรภาคพิภพแมน
ดำรงสิรามณ	ทลเขตระสยามแดน

(หนังสือเฉลิมพระเกียรติแลปลุกกระตัญญา, 2454:2)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งเลือกใช้คำเรียกแทนพระนามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “พระจอมธรรมิกราช” หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ในทางธรรม คำเรียกพระนามดังกล่าวแสดงถึงพระคุณสมบัติอันดีงามของพระมหากษัตริย์ ทั้งการประพฤติธรรมและการปกครองบ้านเมืองให้เป็นไปโดยธรรม อันทำให้บ้านเมืองมีแต่ความสงบร่มเย็น เกิดความผาสุก

การสรรคำเรียกพระนามตามพระราชสมัญญานามที่ได้รับการยกย่อง พระราชสมัญญา หมายถึง พระนามที่ได้รับการยกย่องหรือตั้งให้ จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งได้นำพระราชสมัญญาของพระมหากษัตริย์มาใช้แทนการกล่าวถึงพระนามโดยตรง มักพบในกลุ่มวรรณคดีบันทึกพระราชพิธี โดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงกล่าวถึงบูรพกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ที่ได้รับการยกย่องทั้งด้านพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ ผู้แต่งจึงนำพระราชสมัญญามาใช้เป็นคำเรียกแทนพระนามของพระองค์ เช่น ใน **ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียร** ฯ พบการเรียกพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “**ปิยมหาราช**” และเรียกพระนามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “**มหาธีรราชเจ้า**” อันเป็นพระราชสมัญญาที่ได้รับการทูลเกล้า ฯ ถวาย ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ปิยมหาราชเจ้า	จอมกษัตริย์
ทรงสืบพระชนกชาติ	ถึถ้วน
ธ เปลี่ยนระบบจัด	เมืองใหม่
ตามแบบอย่างฝรั่งล้วน	ราษฎร์ซ้องสาธุการ
...	
ศึกษาภาคบังคับได้	มีมา
สมัยแผ่นดินมหา	ราชเจ้า
วชิราวุธสมญา	ธีรราช

ไทยทั่วทั้งแดนด้าว

รอบรู้หนังสือ

(ลิลิตราชภิกษุสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:5)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งเลือกสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ตามพระราชสมัญญานามที่ทรงได้รับ ดังจะเห็นได้จากการเรียกพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “สมเด็จพระปิยมหาราช” แปลความได้ว่า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่รักยิ่งของปวงชน ซึ่งเป็นพระราชสมัญญานามที่พระองค์ทรงได้รับการถวายจากอาณาประชาราษฎร์ อันเนื่องมาจากตลอดรัชสมัยของพระองค์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อพัฒนาศยามประเทศให้ทันสมัยและพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น ทำให้พสกนิกรชาวไทยและชาวต่างประเทศต่างรักใคร่ยกย่องสรรเสริญพระองค์เสมอมา นอกจากนี้พบการเรียกพระนามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยพระราชสมัญญาที่ว่า “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า” หมายความว่า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นนักปราชญ์อันแสดงพระราชฐานะของกษัตริย์ผู้ทรงเป็นนักปราชญ์ที่เปี่ยมไปด้วยพระสติปัญญาและพระปรีชาสามารถดังนั้นการเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ตามพระราชสมัญญานามจึงสะท้อนให้เห็นถึงพระราชคุณลักษณะอันโดดเด่นของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีแต่ละพระองค์อย่างเด่นชัด

การสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์เป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แต่งได้เลือกสรรคำมาใช้เรียกพระนามพระมหากษัตริย์อย่างหลากหลาย ทั้งการเรียกพระนามพระมหากษัตริย์โดยตรง และการสร้างคำขึ้นมาใหม่เพื่อใช้แทนการเรียกขานพระนามโดยตรง เช่น การสรรคำเพื่อเรียกพระนามเพื่อแสดงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพพระมหากษัตริย์ การสรรคำเรียกพระนามตามคติเทวราชา การสรรคำเรียกพระนามและสรรพนามเฉพาะพระมหากษัตริย์ที่ผ่านพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การสรรคำเรียกพระนามตามคุณสมบัติและหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ การสรรคำเรียกพระนามตามพระราชสมัญญานามที่ได้รับการยกย่อง ดังจะสรุปเป็นตารางให้เห็นต่อไปนี้

ตารางที่ 11 การสรรคำเรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง
ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

การสรรคำเรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์	ถ้อยคำที่เลือกใช้
การสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ตามพระบรมนามาภิไธย	เช่น “เจ้าฟ้ามหามงกุฎ” “องค์เจ้าฟ้าภูมิพล” “ภูมิพลอดุลยเดชเจ้า” “พระภูมิพลอดุลยเดช” “ภูมิพล”
การสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ตามพระปรมาภิไธย	พระปรมาภิไธยอย่างเดิม เช่น พระปรมาภิไธยในรัชกาลที่ 4 ที่ว่า “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ สมมุติเทพยพงษ์ วงษชาติศวรรกษัตริย์ วรชติยราชนิกรโธม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี จักรกับริบรมนารถ อิศราธิราชวรังกูร สุจริตมูลสุชาติอุกฤษฐวิบูลย์...ปรเมนทรรวมิมหาราชอิราชา บรมนารถบรมบพิตรพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”

การสรรคำเรียกขาน พระนามพระมหากษัตริย์	ถ้อยคำที่เลือกใช้
	<p>พระปรมาภิไธยในรัชกาลที่ 5 ที่ว่า “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพมหามงกุฎ บุษบรรัตนราชรังษี วรุตมพงษบริพัตร วรชัตติยราชนิโครดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุกโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี ปรมินทรมหาราชอิราช บรมบารณพิตร พระจุฬจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”</p> <p>พระปรมาภิไธยในรัชกาลที่ 6 ที่ว่า “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล จอมพลเอกสุโขทัย บรมนาถบพิตร ปรมินทรมหาราชอิราช บรมบารณพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว”</p> <p>พระปรมาภิไธยในรัชกาลที่ 7 ที่ว่า “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก มหันทเดชนดิศกรามธิบตี เทพยปริยมหาราชรังษี อสัณภินพงษพิทักษ์ บุษบรรัตนราชนิโครดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุกโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี...ปรเมนทรมหาราชอิราช บรมนาถบพิตร พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ”</p> <p>พระปรมาภิไธยในรัชกาลที่ 9 ที่ว่า “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร”</p> <p>พระปรมาภิไธยอย่างสังเขป</p> <p>รัชกาลที่ 1 เช่น “พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย” “พระพุทธยอดฟ้า”</p> <p>รัชกาลที่ 2 เช่น “พระพุทเลิศหล้านภาลัย” “พุทเลิศหล้า”</p> <p>รัชกาลที่ 3 เช่น “สมเด็จพระนั่งเกล้า” “พระนั่งเกล้า”</p> <p>รัชกาลที่ 4 เช่น “สมเด็จพระจอมเกล้า” “ปรเมนทรมงกุฎ”</p> <p>รัชกาลที่ 5 เช่น “จุฬจอมเกล้า”</p> <p>รัชกาลที่ 6 เช่น “มงกุฎเกล้า”</p> <p>รัชกาลที่ 7 เช่น “พระปกเกล้า” “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” “สมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ”</p> <p>รัชกาลที่ 9 เช่น “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ สยามินทราธิราช”</p>
การสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์เพื่อแสดงการเปลี่ยนผ่านสถานะภาพและการเข้าสู่ความเป็นราชาธิปไตยสมบูรณ์	เช่น ผ่านพิภพ ผ่านพื้นพิภพ พระผ่านเฝ้า พระผ่านฟ้า พระผ่านเมือง
การสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ตามคติเทวราชา	คำเรียกแทนพระนารายณ์ เช่น รามธิเบศร์ รามธิบตี รามธิราชเจ้าจักรี จอมจักรี จอมจักรีจักรี จอมจักรีนรินทร์ เจ้าจักรีนทร์ ฯลฯ
การสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ที่ผ่านพระราชพิธีบรมราชาภิเษก	เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
การสรรคำเรียกพระนามตามคุณสมบัติและหน้าที่ของพระมหากษัตริย์	<p>หน้าที่ของนักรบหรือจอมทัพ เช่น กษัตริย์ องค์เอกบรมกษัตริย์ เจ้าจอมกระษัตร์ จอมกระษัตร์ ฯลฯ</p> <p>หน้าที่ในการดูแลรักษาคุ้มครองแผ่นดิน เช่น จอมธรรณี สมเด็จพระภูบาลพระภูบาลปิ่นเกล้า ปิ่นภูบาล ภูธ ภูบดินทร์ ภูบดี ภูมินทร์ ฯลฯ</p> <p>หน้าที่ปกป้องคุ้มครองประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข เช่น ปิ่นนิกร ปิ่นนเรศน์ จอมนารถ ฯลฯ</p> <p>หน้าที่ปกครองแผ่นดินโดยธรรมและทำนุบำรุงศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง เช่น เจ้าจอมธรรม์ ธรรมิกราช จอมธรรมิกราชเจ้า ปิ่นธรรมิกราช</p>

การสรรคำเรียกขาน พระนามพระมหากษัตริย์	ถ้อยคำที่เลือกใช้
การสรรคำเรียกพระนาม ตามพระราชสมัญญานาม ที่ได้รับการยกย่อง	เช่น “ปิยมหาราช” (เรียกพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) “มหธีรราชเจ้า” (เรียกพระนาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ฯลฯ

จากตารางข้างต้น จะเห็นว่า ผู้แต่งสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ทั้ง การเรียกพระนามพระมหากษัตริย์โดยตรง และการสร้างคำขึ้นมาใหม่เพื่อใช้แทนการเรียกขานพระนามโดยตรง เมื่อพิจารณาถึงความนิยมในการสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์โดยตรงนั้นมักพบในวรรณคดีกลุ่มประกอบพระราชพิธี เช่น กลุ่มตัวบทประกาศการพระราชพิธีที่ใช้อ่านในพิธีเบื้องต้น คำกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส คำถวายพระพรชัยมงคลฝ่ายหน้าและฝ่ายในที่ใช้อ่านประกอบพิธีบรมราชาภิเษกในวันพระฤกษ์ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องจากการเรียกพระนามหรือพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์มักใช้ในวาระสำคัญ ดังในวรรณคดีกลุ่มนี้ที่จะเรียกเฉพาะในขั้นตอนพิธีสำคัญด้วยเช่นกัน ส่วนการสรรคำเรียกพระนามขึ้นมาใหม่เพื่อใช้แทนการเรียกพระนามพระมหากษัตริย์โดยตรงนั้นเป็นที่นิยมทั้งในกลุ่มวรรณคดีบันทึกและประกอบพระราชพิธี มักปรากฏในกลุ่มตัวบทประกอบพิธีหรือการบันทึกช่วงพิธีเบื้องต้นซึ่งขณะนั้นพระมหากษัตริย์ทรงดำรงฐานะพระราชอาธิบดีอย่างเป็นทางการ คำที่ผู้แต่งเลือกสรรมาใช้นั้นจึงมุ่งแสดงพระคุณสมบัติอันโดดเด่นเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์ การเปลี่ยนผ่านและการเข้าสู่สถานภาพพระมหากษัตริย์ รวมถึงการแสดงบทบาทหน้าที่พระมหากษัตริย์เมื่อเข้ารับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยสมบูรณ์แล้ว จากการศึกษาคำเรียกพระนามที่สร้างขึ้นใหม่นี้พบว่าบางคำก็สืบขนบการแต่งวรรณคดียอพระเกียรติ โดยเฉพาะคำที่สร้างขึ้นจากคุณสมบัติด้านต่าง ๆ เมื่อต้องการกล่าวถึงพระเกียรติคุณของบูรพกษัตริย์แห่งราชวงศ์ ซึ่งลักษณะการสร้างคำดังกล่าวก็ไปสอดคล้องกับการสร้างคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ในวรรณคดียอพระเกียรติที่ผู้แต่งนำพระคุณสมบัตินั้นมาปฏิบัติมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างคำขึ้นใช้เมื่อเอ่ยถึงองค์พระมหากษัตริย์ เป็นธรรมเนียมไทยที่หลีกเลี่ยงการเอ่ยพระนามหรือพระปรมาภิไธยโดยตรง ทั้งยังมีความหมายเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในด้านต่าง ๆ ด้วย (เสาวณิต วิงวอน, 2530:203-204) จะเห็นได้ว่าจุดร่วมของการเลือกใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ดังกล่าวก็เพื่อต้องการสรรเสริญพระเกียรติคุณพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์

3.2.1.2.4 การสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพ

ภาษาจินตภาพ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Imagery หมายความว่า ภาษาที่ถ่ายทอดประสบการณ์ออกมาเป็นภาพหรือการรับรู้ใหม่โน้มน้าวให้ผู้อ่านมองเห็นและรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ตามที่กล่าวถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ความรู้สึกและการเคลื่อนไหว (ยูวาลส์ (ประทีปเสนา) ชัยศิลป์วัฒนา, 2552:11)

การสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพ เป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเกิดความงามทางวรรณศิลป์ ดังจะเห็นได้จากผู้แต่งได้สรรคำใช้อย่างประณีตเพื่อสร้างภาพต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในใจของผู้อ่านหรือผู้ฟังได้อย่างแจ่มชัด ทั้งภาพเหตุการณ์บรรยากาศในแต่ละขั้นตอนพิธี ภาพเครื่องประกอบพิธีและสถานที่ประกอบพิธี รวมถึงภาพอากัปกริยาและอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี นอกจากนี้แต่ละถ้อยคำที่เลือกใช้ยังช่วยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดอารมณ์ความรู้สึกนึกเห็นไปตามผู้แต่ง รับรู้ และคล้อยตามไปกับสิ่งที่ผู้แต่งต้องการจะนำเสนอ

ลักษณะการสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ สามารถจัดแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ 1) การสรรคำเพื่อแสดงแสง สี เสียง และกายสัมผัส 2) การสรรคำเพื่อแสดงอากัปกริยาและอารมณ์ความรู้สึก 3) การสรรคำเพื่อแสดงลักษณะการเคลื่อนที่ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1.2.4.1 การสรรคำเพื่อแสดงแสง สี เสียง และกายสัมผัส จากการศึกษาพบว่า การสรรคำแสดงแสง สี เสียง และกายสัมผัสในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเกิดจากการที่ผู้แต่งได้ประสบด้วยตนเองผ่านการมองเห็น การได้ยิน รวมถึงการได้สัมผัสสิ่งต่าง ๆ เมื่อผู้แตงนำมาถ่ายทอดสู่ผู้อ่าน ถ้อยคำที่เลือกใช้จึงไม่เพียงแต่แสดงลักษณะพิเศษของสิ่งต่าง ๆ ให้ปรากฏเด่นชัดบางถ้อยคำยังถ่ายทอดบรรยากาศการประกอบพระราชพิธี บางคำก็ชวนให้ผู้อ่านจินตนาการภาพหรือเกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับผู้แต่งในหลายรูปแบบ บางคำทำให้เห็นมุมมองของผู้แต่งที่มีต่อการพระราชพิธีสำคัญนี้ด้วยเช่นกัน ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นต่อไปนี้

การสรรคำเพื่อแสดงแสง ผู้แตงนิยมเลือกสรรคำแสดงแสงในหลายลักษณะ อาทิแสงจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ แสงที่เกิดขึ้นในพิธี ทั้งแสงที่มากกระทบกับเครื่องประกอบพิธี แสงไฟประดับตกแต่งสถานที่ ฯลฯ การสรรคำแสดงแสงที่ผู้แตงเลือกใช้นอกจากจะช่วยพรรณนาภาพความงามของพระราชพิธีแล้วยังช่วยให้ผู้อ่านสัมผัสถึงบรรยากาศขณะประกอบพิธีและชวนให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมด้วย ดังความตอนหนึ่งในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ ที่ว่า

...ขณะเดียวกันก็มีการจุดธูปหอมขึ้นเป็นจำนวนมาก ในไม่ช้าทั่วทั้งอุโบสถนั้นจึงถูกปกคลุมด้วยม่านควันบาง ๆ โดยมีเปลวเทียนนับร้อยเล่มเปล่งแสงแทรกซ้อนขึ้นมาเบื้องหน้าเหล่าพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลที่ร่วมกันสวดเจริญพระพุทธมนต์อยู่ตลอดเวลา...

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:158)

จากความข้างต้น ผู้แตงเลือกสรรคำแสดงแสงขณะประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในก่อนวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก ดังจะเห็นได้จากการใช้คำว่า “ม่านควันบาง ๆ” ซึ่งเป็นคำที่

กระทบผัสสะตา สื่อความถึงความไม่ชัดเจน เมื่อไม่สามารถมองสิ่งที่อยู่ตรงหน้าได้อย่างชัดเจนจึงทำให้เกิดอารมณ์หวาดกลัว แสดงถึงภาวะคลุมเครือ แต่เมื่อช่วงเวลาต่อมา มี “เปลวเทียน” ส่องแสงออกมาจากเทียนหลายร้อยเล่ม ทำให้ภาพที่อยู่ตรงหน้าค่อย ๆ สว่างชัดขึ้นจนทำให้เห็นภาพเหตุการณ์ขณะประกอบพิธีได้แจ่มชัด รวมถึงเห็นภาพพระมหากษัตริย์ที่จะมาทรงปกครองแผ่นดินชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่าการเลือกสรรคำแสดงแสงสว่างข้างต้นถ่ายทอดบรรยากาศในช่วงขณะประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้ผู้อ่านสัมผัสบรรยากาศที่เกิดขึ้นในช่วงขณะนั้นได้เสมือนกับเห็นด้วยตาของตนเอง

การเลือกสรรคำแสดงแสงเพื่อพรรณนาความงดงามของเครื่องประกอบพิธี โดยเฉพาะการฉายให้เห็นความงามวิจิตรของเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่ประดับตกแต่งด้วยเพชรล้ำค่า ผู้แต่งเลือกใช้สรรคำแสดงลักษณะของแสงเพชรที่เปล่งประกายงดงาม เช่น “ระยิบระยับ” “วูบวาบ” “เปล่งประกาย” “แวววาว” ฯลฯ ดังในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ ความว่า

...สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอัญเชิญพระมหาพิชัยมงกุฎอันเก่าแก่ ลักษณะเป็นยอดแหลมเปล่งประกายระยิบระยับด้วยแสงเพชรขึ้นจากพระแท่นรอง และทรงนำขึ้นสวมบนพระเศียรของพระองค์ด้วยพระอาการสงบเยือกเย็นและงามสง่า... พระอัครมวงค์ใหญ่เปล่งประกายวูบวาบอยู่บนนิ้วพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฝ่ายพระมหาราชครูก็ได้เชิญฉลองพระบาทเชิงงอนสอดถวาย...

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:163)

จากความข้างต้น ผู้แต่งเลือกสรรคำแสดงแสงเพื่อขยายให้เห็นความงดงามของพระมหาพิชัยมงกุฎและพระอัครมวงค์ที่ประดับด้วยเพชร ดังจะเห็นได้จากการใช้คำว่า “เปล่งประกาย” “ระยิบระยับ” “วูบวาบ” ซึ่งเป็นคำที่กระทบผัสสะตา สื่อความถึงความงามวิจิตรและความยิ่งใหญ่ตระการตาของเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงได้สวมพระมหาพิชัยมงกุฎลงบนพระเศียรและสวมพระอัครมวงค์บนนิ้วพระหัตถ์ เมื่อแสงเพชรที่ประดับบนเครื่องราชกกุธภัณฑ์แต่ละชิ้นเปล่งประกายแวววาวออกมา ยิ่งทำให้ภาพพระมหากษัตริย์ที่ประทับ ณ พระที่นั่งภัทรบิฐนั้นงามสง่าสมพระเกียรติยศเฉกเช่นกับเทพองค์หนึ่งและเหมาะสมกับสถานภาพพระราชอาธิบดีแห่งรัฐอย่างแท้จริง

การเลือกสรรคำแสดงแสงเพื่อพรรณนาความสวยงามของการประดับตกแต่งสถานที่ประกอบพิธี ลักษณะของแสงที่มากกระทบตาของผู้แต่งมีทั้งแสงที่มาจากธรรมชาติและแสงจากสิ่งประดิษฐ์ ทำให้เห็นภาพแสงที่สว่างไสวจิตจ้าและแสงที่เปล่งเป็นประกายแวววับ การเลือกสรรคำแสดงแสงเช่นนี้นอกจากจะบอกลักษณะเฉพาะของแสงแล้วยังช่วยให้ผู้อ่านจินตนาการภาพการประดับตกแต่งสถานที่อันงามวิจิตร รวมถึงช่วยเสริมความยิ่งใหญ่ตระการตาของพระราชพิธีบรม

ราชาภิเษกสมโภชได้อย่างเด่นชัด ดังในการเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า

บริเวณภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท กำแพงและเสาล้วนประดับตกแต่งด้วยสีทอง ยามเมื่อต้องแสงอาทิตย์ที่ลอดเข้ามาตามช่องบานเกล็ดหน้าต่างที่อยู่สูงลิบจะส่องแสงเป็นประกายแวววับ

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:191)

จากความข้างต้น ผู้แต่งเลือกสรรคำแสดงแสงเพื่อขยายให้เห็นความงดงามของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ดังจะเห็นได้จากการใช้คำว่า “ประกาย” “แวววับ” ซึ่งเป็นคำที่กระทบผัสสะการมองเห็นโดยตรง ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพในช่วงขณะประกอบพิธีที่มีแสงลอดเข้ามาผ่านช่องหน้าต่าง ส่องสว่างเป็นประกายงดงามอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ณ สถานที่พิเศษเช่นนี้ ช่วยให้การสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์นั้นเป็นภาพที่น่าประทับใจมากยิ่งขึ้น

การเลือกสรรคำแสดงแสงเพื่อถ่ายทอดความงดงามของสถานที่ที่ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยเฉพาะการประดับตกแต่งไฟบริเวณรอบแม่น้ำเจ้าพระยา อันเป็นสถานที่สำคัญที่ใช้ในการเสด็จ ๆ เลียบพระนครทางชลมารค ดังในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ ความว่า

แต่ที่พอเหมาะพอเจาะน่าดูที่สุดในบรรดาการประดับไฟเพื่อการเฉลิมฉลองครั้งนี้ก็คือ แสงสุกปลั่งของประกายไฟบนผิวน้ำในแม่น้ำ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการประดับประดาที่สำคัญที่สุดของการแสดงในเย็นวันนี้.. ตลอดทั้ง 2 ฟากแม่น้ำเปล่งประกายระยิบระยับเป็นแนวยาวด้วยโปะตะเกียงหลากสี สันแสงวูบ ๆ วาบ ๆ อยู่ทั่วทุกหนทุกแห่งเกิดจากตะเกียงไฟฟ้าธรรมดา ซึ่งลำแสงอันจัดจ้าจนนัยน์ตาพร่ามัวนั้นสะท้อนกลับไปกลับมาเป็นพัน ๆ เท่าในสายน้ำดำทะมึน..

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:171)

จากความข้างต้น ผู้แต่งพรรณนาการประดับตกแต่งสถานที่เนื่องในพิธีฉลองสมโภชการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้แต่งเลือกสรรคำแสดงแสงในลักษณะต่าง ๆ เช่น การแสดงลักษณะของแสงไฟที่ตกกระทบกับผิวน้ำเป็นมันเงาวาว ดังคำว่า “แสงสุกปลั่ง” การแสดงลักษณะของแสงไฟตะเกียงที่ส่องสะท้อนกับผิวน้ำเจ้าพระยา ดังคำว่า “เปล่งประกาย” “ระยิบระยับ” รวมถึงลำแสงจากตะเกียงหลากสีที่ปรากฏแล้วหายลับสลับไปมาอย่างต่อเนื่อง ดังคำว่า “แสงวูบ ๆ วาบ ๆ” นอกจากนี้ยังปรากฏการเลือกสรรคำเพื่อแสดงลักษณะของแสงของตะเกียงไฟฟ้าที่สว่างใสวกระทบตา ดังคำว่า “แสงจัดจ้า” อาจกล่าวได้ว่า ผู้แต่งเลือกสรรคำแสดงแสง

เพื่อบอกลักษณะเฉพาะของแสงได้อย่างเด่นชัด ทำให้ผู้อ่านสามารถแยกแยะลักษณะของแสงที่เกิดขึ้นได้ ชวนให้นึกเห็นภาพความงดงามบริเวณสองฟากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาและทำให้เกิดความรู้สึกตื่นตาตื่นใจไป ความตระการตาของพิธีฉลองสมโภชตามผู้แต่งได้เป็นอย่างดี

การสรรคำเพื่อแสดงสี สีเป็นส่วนสำคัญยิ่งที่ช่วยสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่าน ผู้แต่งนิยมเลือกสรรคำแสดงสีหลายลักษณะ ได้แก่ การเลือกใช้คำขยายลักษณะของสี การเลือกใช้คำบอกสีด้วยการเปรียบเทียบ การเลือกใช้คำบอกสีด้วยคำแสดงภาพและอารมณ์ความรู้สึก เป็นต้น ทั้งนี้ ก็เพื่อพรรณาลักษณะสีของเครื่องประกอบพิธี อาคารสถานที่ และเครื่องแต่งกายของผู้เข้าร่วมพิธี รวมถึงต้องการให้สีที่ตนเองเห็นด้วยตานั้นปรากฏแจ่มชัดในความนึกคิดของผู้อ่านและเพิ่มอรรถรสในการอ่านดังจะยกตัวอย่างให้เห็นต่อไปนี้

การเลือกใช้คำขยายลักษณะของสี เป็นกลวิธีที่สำคัญที่ช่วยให้จินตภาพมีความแจ่มชัดมากขึ้น และทำให้ผู้อ่านรับรู้จินตภาพที่ต้องการจะถ่ายทอดได้เด่นชัดมากยิ่งขึ้นด้วย เช่นกันดังที่สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2528:46) กล่าวถึงความสำคัญของการเลือกใช้คำขยายเพื่อแสดงสีไว้ว่า “...การพรรณาสีของกวีจึงมักปรากฏในรูปของการให้รายละเอียดของสี หรือพรรณาเพื่อให้ผู้อ่านได้สัมผัสกับความอ่อนแก่เรื่อเรือง หรือความเข้มข้นหลากหลายของสีจึงใช้ความเปรียบหรือใช้คำวิเศษณ์ขยายคำบอกสี โดยบางครั้งอาจจะไม่กล่าวถึงชื่อสีอย่างเด่นชัด แต่ผู้อ่านจะสามารถรับรู้สีนั้น ๆ ได้อย่างละเอียดชัดเจน...”

จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งเลือกใช้คำขยายมาแสดงลักษณะความเข้มอ่อนของสีอาคารสถานที่ประกอบพิธี เครื่องประกอบพิธี รวมถึงเครื่องแต่งกายของผู้เข้าร่วมพิธี ทั้งนี้เพื่อให้สีนั้นปรากฏเด่นชัดในความนึกคิดหรือความรู้สึกของผู้อ่าน ยกตัวอย่างเช่น การเลือกใช้คำว่า “เข้ม” มาขยายคำบอกสีเพื่อให้ภาพของสีที่ชัดเจนมากขึ้น ดังความที่ว่า

ฝิพายประจำเรือพระที่นั่งจำนวน 150 คน แต่งกายด้วยชุดแดงเข้ม สวมหมวกอ่อน ไม่มีขอบรูปทรงแปลกตา ดูแล้วทำให้นึกถึงหมวกของนักรบฝรั่งเศสในสมัยโบราณฝิพายหนุ่มเหล่านี้ยังคงรักษาวีธีการพายเรือแบบโบราณไว้อย่างดี...ส่วนนายท้ายเรือจะนุ่งผ้าสีน้ำเงิน สวมเสื้อนอกทอด้วยไหมสีชมพูประดับทอง ยืนอยู่ท้ายเรือคอยบังคับควบคุมจังหวะการพายโดยการตีไม้สองอันที่พันด้วยผ้าเข้าด้วยกัน

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:218)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้บันทึกเลือกสรรคำแสดงสีเครื่องแต่งกายของฝิพายประจำเรือพระที่นั่งพระมหากษัตริย์ว่าจะสวมเสื้อสีแดงเข้ม ซึ่งจะมีสีชุดต่างไปจากสีชุดฝิพายของเรือลำอื่น เช่นฝิพายเรือตั้งจะสวมเสื้อสีดำขลิบแดง ฝิพายเรือตำรวจจะสวมเสื้อสีน้ำเงินขลิบแดง ฯลฯ ทำให้เมื่อมองกระบวนเรือพยุหยาตราทางชลมารคในระยะไกล ถ้าสังเกตเห็นสีชุดฝิพายที่แดงเข้มสะดุด

ตาประจำอยู่ที่เรือลำใดก็จะรับรู้ได้ทันทีเลยว่าเรือลำนี้เป็นเรือพระที่นั่ง ซึ่งถือว่ามีความสำคัญมากที่สุด ในกระบวนการพยุหยาตราทางชลมารค เพราะเป็นเรือที่ประทับของพระมหากษัตริย์ กล่าวได้ว่า การที่ ฝีพายเรือพระที่นั่งใส่ชุดสีสันโดดเด่นไปต่างจากฝีพายของเรือลำอื่น ก็เพื่อให้สอดคล้องกับความสำคัญ ของเรือพระที่นั่งและยังช่วยสร้างความโดดเด่นยามฝีพายพายเรืออยู่บนท้องน้ำได้อีกด้วย

การเลือกใช้คำบอกสีด้วยคำแสดงภาพและอารมณ์ความรู้สึก ผู้แต่งเลือกใช้คำ ขยายที่เป็นคำแสดงความรู้สึก เช่น คำว่า “ทิม” “มัว” “หม่น” ฯลฯ มาขยายคำบอกสีเพื่อให้ผู้อ่าน สามารถจินตนาการสีและจำแนกระดับความเข้มอ่อนของสีต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น โดยมากผู้แต่งจะ เลือกใช้คำขยายดังกล่าวจำแนกสีเครื่องแต่งกายของผู้ประกอบพิธีที่มีสีโทนเดียวกัน ตัวอย่างเช่น “... เหล่านักดนตรีที่ร่วมวงบรรเลงเพลงด้วยเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ สวมเครื่องแต่งกายสีแดงหม่น และ สวมหมวกไม่มีปีกแบบโบราณ...” (พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:231) จาก ตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งนำคำว่า “หม่น” ที่มีความหมายว่า ลักษณะมัว ๆ สื่อถึงความไม่แจ่มใสมาขยาย “สีแดง” เพื่อแสดงสีชุดของนักดนตรีที่ไม่โดดเด่นเท่ากับสีชุดของฝีพายประจำเรือพระที่นั่ง ถึงแม้ว่าจะมี พื้นฐานเป็นสีแดงเหมือนกันแต่ก็มีความต่างในเรื่องระดับความเข้มอ่อนของสี นับว่าคำขยายสีช่วยให้ ผู้อ่านนึกเห็นภาพสีชุดของนักดนตรีได้ชัดเจนและแยกความแตกต่างสีเครื่องแต่งกายของผู้ประกอบ พิธีที่มีหน้าที่ต่างกันได้อีกด้วย

ผู้แต่งเลือกสรรคำบอกสีไว้หลายลักษณะเพื่อเป็นการแสดงรายละเอียดของ จินตภาพที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำคัญที่อยู่ในแต่ละขั้นตอนการพระราชพิธี อันจะช่วยให้ผู้อ่าน ได้เห็นภาพสีสันของสิ่งที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอและเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

การสรรคำเพื่อแสดงเสียง เนื่องด้วยเรื่องที่น่ามาแต่งเป็นเหตุการณ์การ ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แต่งไม่เพียงแต่นำสิ่งที่มองเห็นด้วยตามาบันทึกไว้ให้ผู้อ่านนึก เห็นภาพเท่านั้น แต่นำเสียงที่ได้ยินขณะประกอบพิธีมาบันทึกไว้ร่วมด้วย เพื่อให้ผู้อ่านรับรู้เสียงที่ เกิดขึ้นขณะประกอบพิธี สัมผัสถึงบรรยากาศในพิธีและเข้าใจช่วงเวลาสำคัญของการประกอบพิธีได้อีก ทางหนึ่ง ด้วยเหตุนี้วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงปรากฏการสรรคำเพื่อแสดง เสียงในหลายลักษณะ เช่น เสียงสวดของพระภิกษุสงฆ์และพราหมณ์ เสียงดนตรีประกอบพิธี เสียง ปืน เสียงย่ำระฆัง เสียงร้องของฝีพาย รวมถึงลักษณะพระสุรเสียงของพระมหากษัตริย์ เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น

การเลือกสรรคำแสดงเสียงขณะประกอบพิธี โดยเฉพาะในช่วงขั้นตอนพิธีที่ แสดงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพและการเข้าสู่สถานภาพใหม่ของพระมหากษัตริย์จะมีสรรพเสียงที่ตั้ง ขึ้นพร้อมกัน อาทิ เสียงประโคมดนตรี เสียงยิงสลุต เสียงย่ำระฆัง และเสียงแซ่ซ้องยินดีของ ประชาชนที่มาร่วมแสดงความยินดีในวาระพิเศษ เสียงที่ตั้งขึ้นพร้อมกันนี้จึงแสดงความพร้อมใจจากทุก

ฝ่ายที่มาร่วมในพิธีและส่งสัญญาณให้รับรู้โดยทั่วกันว่า เวลานี้สยามมีพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์
 อย่างเป็นทางการอีกด้วย ดังในโคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหากัจจิววงศ์
 ๗ บทที่ว่า

๑ จอมกษัตริย์สร้อยด้วย	ภาษา มะคชเอย
พราหมณ์บ่าวคังขั้ทักษิณา	วรรณครีมี
พระยาโหรลั่นฆ้องมะหา	ชัยมะหุรีติ -เทิมแฮ
สนั่นกระทั่งคังขั้แดรพรีมี	เพรียกแสร์เสียงประโคม ๗
๑ โหมมะหระธิกแกว่งไม้	บัณฑิตะวี
ดุริยดนตรีเสนาะ	นาทชร้อง
ป็นฤกษ์เอิกอิ่งเหมาะ	มะหักระโชค เฉลิมเอย
สนามใหญ่สะหะทัยก้อง	กระหิมเปรียงพิไสกุน ๗
๑ มะหาฤกษ์พูนฤกษ์ทั้ง	มะหาชัย ยิงฮือ
มะหาปราบมะหาจักร์ไกร	เกริกห้าว
กำลังคะรवारไซ	ชะนวนยัด ยิงแฮ
เฉลิมฤกษ์เอิกภิเษกน้าว	ไพเราะฟ้าสาธการ ๗
๑ กรมทหารเรือบกเทียม	ทหารหด
ปืนใหญ่ยิงเฉลิมยศ	ยอดเจ้า
ตึงตึงจวบถึงกฎ	ร้อยเอ็จ อิงนา
ประกาศพะสภพระปกเกล้า	เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ ๗

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก ๗ เล่มต้น, 2472:112)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งเลือกสรรคำเพื่อพรรณนาเสียงที่เกิดขึ้นขณะที่
 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ทำให้รับรู้ว่าจะขณะนั้นมีเสียงต่าง ๆ
 บรรเลงขึ้นพร้อมกัน ทั้งเสียงพราหมณ์เป่าสังข์ เสียงชาวพนักงานประโคมฆ้องชัย แตร มโหระทึก และ
 ดุริยางค์ เสียงแกว่งบัณฑิตะวี เสียงทหารกองเกียรติยศถวายความเคารพ วงดุริยางค์บรรเลงเพลง
 เสียงทหารยิงปืนใหญ่ ปืนมหาฤกษ์ มหาชัย มหาจักร มหาปราบยุค เสียงปืนใหญ่ของกรมทหารบก
 และทหารเรือยิงเฉลิมพระเกียรติฝ่ายละ 101 นัด นอกจากนี้ผู้แต่งยังเลือกใช้คำเพื่อแสดงระดับความ
 ดังของเสียง เช่น “ฮึกเทิม” “ประโคม” “เอิกอิ่ง” “กระหิม” “เปรียง” “ตึงตึง” ฯลฯ เพื่อให้รับรู้ถึง
 ความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ เป็นการประกาศก้องพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ให้เป็นที่
 ประจักษ์ ไม่ว่าผู้คนจะอยู่ส่วนไหนของพิธีก็จะสามารถร่วมรับรู้ได้โดยทั่วกัน

ใน ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียร ๗ ผู้
 แต่งกล่าวถึงเสียงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกันในขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับเครื่องราช
 กกุฎภัณฑ์ ณ พระที่นั่งภัทรบิฐเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นเสียงพระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา การประโคมสรรพ

ดุริยางค์ดนตรี การบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี การยิงปืนใหญ่ และการย่ำระฆังตามวัดวาอาราม อันเป็นการประกาศให้รับรู้ร่วมกันว่าประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ปกครองแผ่นดินอย่างเป็นทางการแล้ว ดังรายบทยี่ว่า

...แล้วจอมธรณีจรดล ยังมณฑลภักทรบิฐ สถิตเหนือพระที่นั่ง ยังมหาเศวตฉัตรกัน
 ผันพระพักตร์ทรงธรรมบุรพา พรหมณ์เข้ามาอ่านพระเวทย์ วิเศษเปิดศิวาลัยไกลาส เพื่อจอม
 ราชทรงสิริสวัสดิ์ เถลิงถวัลย์สมบัตินิรันดร์ ชาวที่เชิญสุพรรณบัฏจร พร้อมขัตติยวราภรณ์
 กุฎภัณฑ์ เครื่องราชูปโภคอันน้อมถวาย พระยอดชายรับมาทรง บางองค์วางข้างที่นั่งสงฆ์
 ทั้งนั้นสวดคาถา พนักงานโกลาประโคมสังข์ ช้องชัยทั้งมหรทิก แตรวงก้องก็บรรเลง
 เพลงสรรเสริญพระบารมี ปวงทหารที่ประจำการ รับสัญญาณยิงปืนกองแก้วจินดาตาม
 ทำนองกำลังวัน สนั่นยี่สิบเอ็ดนัด ทหารบกเรือรบระหัดยิงปืนใหญ่ แต่ละฝ่ายได้ร้อยเอ็ดที่
 สงฆ์ทุกที่อารามล้วน ย่ำระฆังครบถ้วน ถวายให้วัดละเจ็ด ลานา

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:41)

เมื่อพิจารณาวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ พบว่าผู้บันทึกนิยมสรรคำเพื่อถ่ายทอดเสียงที่เกิดขึ้นในขณะพิธีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสวมพระมหาพิชัยมงกุฎลงบนพระเศียร ซึ่งถือว่าเป็นช่วงเวลาสำคัญตามคติตะวันตกที่ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงดำรงสภาวะอันสมบูรณ์สูงสุดก็ต่อเมื่อได้ทรงสวมมงกุฎแล้ว ดังในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ ความว่า

...เสียงแซ่ซ้องอย่างปิติยินดีตั้งกึกก้องจากทุกคนที่มาร่วมในพระราชพิธีนั้นใน
 ขณะที่พระองค์ทรงสวมมงกุฎยังไม่ทันจะเสร็จดี เสียงประโคมกลองและแตรสังข์ตั้งขึ้นกว่า
 ที่เคย วงดุริยางค์ของกองทหารที่บริเวณลานพระราชวังด้านนอกกรมทั้งหมด 15 วงร่วมกัน
 บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างต่อเนื่องไม่มีช่วงหยุด...เครื่องสิริราชกุฎภัณฑ์ทุก
 องค์ได้รับการอัญเชิญขึ้นสู่พระที่นั่ง ขณะที่เสียงอีกทีก็ครมโคมยังคงตั้งอยู่อย่างต่อเนื่อง

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:163)

ใน การเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้บันทึกได้สรรคำเพื่อแสดงเสียงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่พระมหากษัตริย์ทรงสวมพระมหาพิชัยมงกุฎเช่นเดียวกัน ดังความที่ว่า

ไม่นานนักเราก็ได้ยินเสียงดนตรีประโคมตั้งอื้ออึงไปทั่ว มีทั้งเสียงแตร สังข์ และ
 กลองปะปนกันไปหมด อันเป็นสัญญาณแจ้งให้ทราบว่าคุณเสด็จพระราชดำเนินมาถึง
 แล้ว...มีเสียงดังกระหึ่มทั่วบริเวณเมื่อได้รับสัญญาณจากปืนใหญ่ในพระบรมมหาราชวัง
 กองทหารบกและกองทหารเรือตอบรับด้วยการยิงสุดเฉลิมพระเกียรติจำนวน 100 นัด

ขณะเดียวกันตามพระอารามทั่วไปพร้อมย่ำระฆังถวายชัยมงคลดังต่อเนื่องกันไปอันเป็นการประกาศให้อาณาประชาราษฎร์ได้รับรู้ทั่วกันว่าบัดนี้พระมหากษัตริย์แห่งสยามทรงเป็นพระราชอาชิตีครองสิริราชสมบัติโดยสมบูรณ์แล้ว นับเป็นช่วงเวลาที่น่าปีติยินดีอย่างยิ่งจนมิอาจจะลืมเลือนได้เลย...

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:192-193)

จากความข้างต้น ผู้แต่งเลือกสรรคำแสดงเสียงหลายรูปแบบเพื่อถ่ายทอดบรรยากาศในช่วงขึ้นตอนพิธีรับเครื่องราชกกุธภัณฑ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำพระมหาพิชัยมงกุฎสวมบนพระเศียรด้วยพระองค์เอง อันแสดงว่าพระองค์ทรงดำรงสถานะเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ ณ ขณะนั้นภายในพระราชวังจะมีการประโคมดนตรี ทั้งแตรกลอง สังข์ ส่วนบริเวณภายนอกพิธีจะมีการยิงปืนใหญ่ การยิงสลุต การบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีอันเป็นไปตามวัฒนธรรมตะวันตก ตามวัดวาอารามจะย่ำระฆังอย่างต่อเนื่อง รวมถึงประชาชนจำนวนมากที่ส่งเสียงแซ่ซ้องยินดีในวาระการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ กล่าวได้ว่าช่วงเวลานั้นจะมีเสียงหลายเสียงเกิดขึ้นพร้อมกันดังไปทั่วอาณาบริเวณ ดังคำที่ว่า “เสียงอึกทึก” “ครึกโครม” “กึกก้อง” “อ้ออึง” “กระหึ่ม” “แซ่ซ้อง” นัยหนึ่งเป็นการส่งสัญญาณประกาศให้รับรู้ร่วมกันว่าสยามประเทศมีพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังเป็นการร่วมแสดงความยินดีและถวายพระพรชัยมงคลแด่พระมหากษัตริย์อีกด้วย กล่าวได้ว่า การที่ผู้บันทึกได้เลือกสรรคำแสดงเสียงไว้อย่างละเอียด นอกจากจะทำให้ผู้อ่านสามารถสัมผัสถึงบรรยากาศความศักดิ์สิทธิ์ ความขรึมขลังและความปลื้มยินดีในขณะที่ประกอบพิธีแล้วยังทำให้ผู้อ่านรู้ว่าช่วงเวลาใดเป็นช่วงเวลาสำคัญของการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อันเกิดจากการพิจารณาเสียงต่างๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกันเพื่อร่วมสรรเสริญพระเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์โดยทั่วกัน

การเลือกสรรคำเพื่อแสดงลักษณะเสียงสวดมนต์ของพระภิกษุสงฆ์ในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้ผู้อ่านรับรู้ลักษณะเสียงของพระสงฆ์และสัมผัสบรรยากาศในช่วงขณะประกอบพิธี ดังในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ ๑ ความว่า

..พระสงฆ์ทั้ง 80 รูป ประสานเสียงสวดมนต์ดังกระหึ่มด้วยโทนเสียงทุ้มต่ำ บางก็แผ่วลงจนแทบจะไม่ได้ยิน แต่บางครั้งก็ดังกึกก้องเป็นระลอกด้วยโทนเสียงราบเรียบน่าเบื่อชวนให้ง่วงนอนและเป็นเสียงขึ้นจุมก...เมื่อสิ้นเสียงดนตรีประโคม พระมหाराชครูสวดมนต์บทสั้น ๆ ด้วยโทนเสียงกึ่งยานคางกึ่งพึมพำ และแล้วจึงล่วงเข้าสู่ช่วงเวลาอันยิ่งใหญ่ทั่วทั้งท้องพระโรงตกลอยในความเงียบสงัด หากมีเข็มตกพื้นแม้เพียงสักเล่มเดียวก็จะได้ยินเสียง...

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:158-163)

จากความข้างต้น ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์และเสียงที่ปรากฏในพิธีเบื้องต้น และพิธีบรมราชาภิเษก ในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ผู้บันทึกกล่าวถึงลักษณะเสียงสวดมนต์ของพระภิกษุสงฆ์ว่ามีเสียงดังก้องกังวาน ดังคำว่า “*ดังกะหิม*” เนื่องจากในการพระราชพิธีครั้งนี้มีพระภิกษุสงฆ์เข้าร่วมการพระราชพิธีจำนวนมากถึง 80 รูป เมื่อสวดมนต์พร้อมเพรียงกันยิ่งทำให้เสียงดังไปทั่วบริเวณ พิธีนอกจากนี้โทนเสียงที่ได้ยินยังเป็นเสียงไม่แหลมมีความนุ่มนวลไม่แกร่งกร้าว ดังคำว่า “*ทุ้มต่ำ*” และบางช่วงจังหวะก็เป็นเสียงเบาเกือบไม่ได้ยิน ดังที่เลือกใช้คำว่า “*เสียงแผ่วลง*” นอกจากนี้ผู้แต่งยังกล่าวถึงช่วงที่พราหมณ์สวดมนต์ในชั้นพิธีบรมราชาภิเษก ลักษณะโทนเสียงของพราหมณ์จะเป็นการพูดลากเสียงและในบางจังหวะก็พูดเบา ๆ จนจับใจความไม่ได้ ดังพิจารณาได้จากคำว่า “*กึ่งยานคาง*” “*กึ่งพิมฟ้า*” และเมื่อเริ่มเข้าสู่ช่วงเวลาสำคัญในพิธี บรรยากาศในพิธีจะเงียบสงบ ปราศจากสรรพเสียงใด ๆ ทั้งสิ้น ดังคำว่า “*เงียบสงัด*” หากมีเข็มสักล่มตักพื้นก็ได้ยินเสียง ยิ่งเสริมให้รับรู้บรรยากาศในช่วงประกอบพิธีที่จะมีความเคร่งขรึมและศักดิ์สิทธิ์ คำแสดงเสียงที่พบในบันทึกชาวต่างประเทศนอกจากจะทำให้ผู้อ่านสัมผัสถึงบรรยากาศขณะประกอบพิธีไปพร้อมกับจินตนาการภาพเหตุการณ์ได้แล้วยังทำให้รับรู้ทัศนะของชาวต่างประเทศที่มีต่อเสียงที่ตนเองได้ยินในพิธี โดยเฉพาะการได้ยินเสียงและท่วงทำนองที่ตนเองไม่คุ้นเคย อย่างเสียงสวดมนต์ของพระภิกษุสงฆ์ อันเนื่องมาจากความต่างวัฒนธรรม ทำให้เมื่อได้ยินแล้วอาจมีความรู้สึกที่ต่างไปจากคนไทย ดังความคิดเห็นที่ว่า “*โทนเสียงราบเรียบน่าเบื่อชวนให้่วงนอน*” เป็นต้น กล่าวได้ว่า ผู้บันทึกชาวต่างประเทศได้สรรคำเพื่อถ่ายทอดเสียงที่เกิดขึ้นไว้อย่างครบถ้วนพร้อมกับบันทึกความรู้สึกที่เกิดขึ้นในขณะที่ตนเองได้ยินเสียงจากการเข้าร่วมพิธีไว้ด้วย

การสรรคำเพื่อแสดงลักษณะทางกายสัมผัส คำบอกสัมผัสเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ผู้อ่านรับรู้ถึงสภาพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นผ่านประสาทสัมผัสของผู้แต่ง เช่น ร้อน อบอวน หนาว เย็น ฯลฯ เมื่อพิจารณาการสรรคำเพื่อแสดงลักษณะทางกายสัมผัสในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมักพบคำแสดงสภาพอากาศร้อนอบอ้าวในขณะที่จัดพิธี ปรากฏเด่นชัดในบันทึกของชาวต่างประเทศทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากชาวต่างประเทศที่เข้าร่วมพิธีอาจไม่คุ้นเคยกับสภาพอากาศของสยามที่เป็นเมืองร้อน จึงทำให้มีอุณหภูมิสูงกว่าประเทศทางตะวันตกที่เป็นเมืองหนาว อีกทั้งในบางขั้นตอนพิธีก็ประกอบพิธีกลางแจ้งและจัดในช่วงเวลาสายบ้าง เวลาบ่ายบ้าง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มียุณหภูมิสูงกว่าช่วงเวลาอื่นด้วยเหตุนี้ผู้บันทึกชาวต่างประเทศจึงถ่ายทอดสภาพอากาศที่ตนเองได้สัมผัสมากกล่าวไว้โดยละเอียด ดังใน**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ** และการเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียใน**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ความว่า

พวกเราแต่งกายด้วยชุดเต็มยศที่สุดเช่นกัน แต่โชคไม่ดีเลยที่ต้องมาแต่งเต็มยศ
ท่ามกลางบรรยากาศอันร้อนระอุ

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:159)

เนื่องจากในวันนี้อากาศร้อนอบอ้าวมาก ไม่มีลมพัดเลยแม้แต่น้อย คณะ
อุทกนิคมอยู่ในที่ร่มน่าจะพุ่งสูงขึ้น 30 องศาเซลเซียส

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:194)

จากความข้างต้น ผู้บันทึกชาวต่างประเทศใช้คำว่า “ร้อนระอุ” ร้อนอบอ้าว”
เพื่อแสดงสภาพอากาศในขณะที่ประกอบพิธีว่าร้อนมากเพราะไอแดด ไม่มีแม้แต่ลมพัดมาสัมผัสผิวกาย
หากเทียบปริมาณความร้อนที่สัมผัสได้เมื่ออยู่ในที่ร่มยังมีอุณหภูมิสูงถึง 30 องศาเซลเซียส นับว่า
ถ้อยคำที่ผู้บันทึกเลือกใช้นั้นทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงสภาพอากาศในช่วงเวลาขณะนั้นได้เป็นอย่างดี แล้วการ
ที่ผู้บันทึกชาวต่างประเทศได้เลือกใช้คำเพื่อแสดงสภาพอากาศแทรกอยู่ในตัวบทเป็นระยะนั้น ผู้วิจัยตั้ง
ข้อสังเกตว่าอาจสืบเนื่องจากสภาพภูมิอากาศของสยามนั้นต่างจากประเทศตะวันตกที่จะมีอากาศหนาว
เย็น ทำให้ชาวต่างประเทศนั้นไม่คุ้นเคยกับสภาพอากาศร้อนของไทย อีกทั้งยังเห็นถึงวิธีการบันทึกของ
ชาวต่างประเทศที่เน้นถ่ายทอดสิ่งที่เกิดขึ้นตามสิ่งที่ตนเองสัมผัสและรู้สึกได้ในขณะนั้นอย่าง
ตรงไปตรงมา

การสรรคำเพื่อแสดงแสง สี เสียงและกายสัมผัสเป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่ผู้
แต่ง โดยเฉพาะชาวต่างประเทศนิยมใช้ถ่ายทอดประสบการณ์การเข้าร่วมการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
ผ่านสิ่งที่มากระทบผัสสะด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการมองเห็น การได้ยิน การสัมผัส อันจะช่วยให้
ผู้อ่านเกิดจินตภาพ สามารถนึกเห็นรายละเอียดของเครื่องประกอบพิธี ภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะ
ประกอบพระราชพิธี พร้อมกับได้ยินเสียงและสัมผัสบรรยากาศที่เกิดขึ้นในพิธีได้อย่างชัดเจน

3.2.1.2.4.2 การสรรคำเพื่อแสดงอากัปกิริยาและอารมณ์ความรู้สึก เนื่อง
ด้วยวรรณคดีกลุ่มนี้ได้บันทึกภาพเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แต่งนอกจากจะให้ภาพ
บรรยากาศที่เกิดขึ้นในขณะที่ประกอบพิธีแล้วยังเลือกสรรถ้อยคำเพื่อถ่ายทอดให้เห็นอากัปกิริยา
ต่าง ๆ ของแต่ละกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมพิธี ไม่ว่าจะเป็นองค์พระมหากษัตริย์ ผู้ประกอบพิธี เสนา
อำมาตย์ข้าราชการ รวมถึงประชาชนว่าแสดงกิริยาอาการอย่างไร หรืออยู่ในอารมณ์ความรู้สึกเช่น
ไร สิ่งเหล่านี้เป็นการสะท้อนถึงความข้างสังเกตุของผู้แต่งที่สามารถเก็บรายละเอียดและสามารถ
ถ่ายทอดภาพที่ตนเองมองเห็นผ่านถ้อยคำภาษาได้ดียิ่ง อันจะทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการ
ภาพเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของผู้เข้าร่วมพิธี ตลอดจนเข้าใจการกระทำและรับรู้ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี
เสมือนได้ประสบด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น

ใน การเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ ผู้แต่งเลือกสรรคำเพื่อแสดงอากัปกริยาและอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ทั้งการถ่ายทอดพระกิริยาอาการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในขณะที่ทรงประกอบพิธี ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ โดยเฉพาะช่วงที่พระองค์ทรงรับพระมหาพิชัยมงกุฎจากพระมหाराชครูพราหมณ์มาสวมพระเศียร และการถ่ายทอดอากัปกริยาและอารมณ์ของผู้คนที่ได้เห็นภาพวินาทีสำคัญของพระมหากษัตริย์ในการดำรงสถานะอันสมบูรณ์สูงสุดของสยามประเทศเอาไว้อย่างเด่นชัด ดังความที่ว่า

...จากนั้นพระมหाराชครูทูลเกล้าฯ ถวายพระมหาพิชัยมงกุฎ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับขึ้น ทรงสวมด้วยพระอาการเคร่งขรึมสง่างาม...

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:203-204)

...สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอัญเชิญพระมหาพิชัยมงกุฎอันเก่าแก่ ลักษณะเป็นยอดแหลมเปล่งประกายระยิบระยับด้วยแสงเพชรขึ้นจากพระแท่นรอง และทรงนำขึ้นสวมบนพระเศียรของพระองค์ด้วยพระอาการสงบเยือกเย็นและงามสง่า เป็นการเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติเบื้องหน้าพระพักตร์องค์พระพุทธรูปปฏิมากรและทรงเป็นผู้ปกครอง...

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:163)

จากความข้างต้น ผู้บันทึกเลือกใช้คำแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เพื่อให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพไปตามที่ผู้บันทึกต้องการนำเสนอได้อย่างชัดเจน ดังการใช้คำว่า “รับ” “สวม” “สงบ” “เยือกเย็น” “เคร่งขรึม” “งามสง่า” มาวางเรียงต่อกัน อันจะทำให้เห็นภาพกิริยาอาการอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ภาพที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับพระมหาพิชัยมงกุฎจากพระมหाराชครูพราหมณ์ จากนั้นนำมาทรงสวมพระเศียรด้วยอาการนิ่งสงบ สุขุม และภาพของพระองค์ที่สวมพระมหาพิชัยมงกุฎเรียบร้อยแล้ว อันแสดงถึงการเข้าสู่สถานะอันศักดิ์สิทธิ์ สมพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ผู้บันทึกยังเลือกใช้คำแสดงกิริยาอาการและความรู้สึกของผู้คนที่ได้พบเห็นเหตุการณ์ดังกล่าวเหมือนกับการนำเสนอภาพที่คู่ขนานกันไป ผู้คนต่างเปล่งเสียงร้องแสดงความยินดีดังสนั่นไปทั่วบริเวณ ในขณะที่เห็นภาพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกำลังทรงสวมพระมหาพิชัยมงกุฎ อันแสดงถึงความตื่นเต้นยินดีของผู้คนที่รู้ว่าแผ่นดินสยามนี้มีพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์อย่างเป็นทางการ กล่าวได้ว่าผู้บันทึกได้สรรคำเพื่อให้เกิดภาพความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีไว้อย่างครบถ้วน อันจะทำให้ผู้อ่านนึกภาพเหตุการณ์และรับรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

ในบันทึกชาวต่างประเทศยังพบการสรรคำเพื่อแสดงอากัปกิริยาของประชาชนที่มารอเข้าเฝ้า ฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในการเสด็จฯ เฝ้ายพระนคร อันเป็นโอกาสสำคัญที่ประชาชนจะได้ชื่นชมพระบารมีพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่เป็นครั้งแรก ยกตัวอย่างเช่น

ยังมีพวกเด็ก ๆ...นั่งหมอบกราบเรียงกันรอเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างสงบนิ่ง
และไม่ไหวติงจนกว่าจะถึงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาถึง..
(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:202)

จากความข้างต้น ผู้บันทึกเลือกใช้คำว่า “นั่งหมอบกราบ” “สงบนิ่ง” “ไม่ไหวติง” เพื่อฉายภาพของผู้คนที่มารอเข้าเฝ้าฯ ไม่ว่าจะเป็เด็กหรือผู้ใหญ่ล้วนแต่นั่งน้อมศีรษะลงพร้อมกัจรดมือที่ประนมอยู่กัพื้น สำรวมกิริยามารยาทและอยู่ในความเรียบร้อย กล่าวได้ว่าการสรรคำเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพอากัปกิริยาของประชาชนที่มารอเข้าเฝ้า ฯ และรับรู้ว่ประชาชนต่างเฝ้ารอดด้วยใจที่จงรักภักดีและให้การเคารพยกย่องพระมหากษัตริย์อย่างสูงยิ่ง

ในกลุ่มวรรณคดีประกอบพระราชพิธีพบการสรรคำเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกชื่นชมยินดีของประชาชนในการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะกลุ่มตัวบทถวายพระพรชัยมงคล เช่น คำถวายชัยมงคลของพวกไพร่ฟ้าประชาราษฎรเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชและคำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลในนามแห่งมิชชังโรมันกาทอลิกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่

ข้าพระพุทธเจ้าเหล่าไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎรชาติไทย ซึ่งได้สมัคสโมสรสันนิบาตมาประชุมพร้อมกัน เพื่อถวายพระพรชัยในมหามงคลสมัยวันพระบรมราชาภิเษกสมโภช ณ ที่นี้มีน้ำใจเอิบอาบทราบชานเต็มไปด้ด้วยความปรีดาปราโมทย์เป็นล้นเกล้าฯ หาที่สุตมิได้...
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความยินดีเพื่อทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท
(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:241)

“อันว่ราชประเพณีการเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแห่งพระราชธาธิบตีประเทศใดก็ย่อมนำมาซึ่งความปรีดาปราโมทย์แก่ประชาชนพลเมืองในประเทศนั้นเปนนธรรมดา แต่การบรมราชาภิเษกแห่งสมเด็จพระราชาธิบตีในสยามประเทศนี้ยิ่งนำมาซึ่งความปลาบปลื้มปรีดาปราโมทย์อันใหญ่หลวงของอาณาประชาราษฎรทั้งปวงทุกถ้วนหน้า...”

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:344)

จากความข้างต้น ผู้แต่งนำคำที่แสดงถึงความรู้สึกชื่นชมยินดีมาเรียงกันต่อกัน เช่น คำว่ “น้ำใจเอิบอาบทราบชาน” “ปรีดา” “ปราโมทย์” “ยินดี” “ปลาบปลื้ม” เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกของคณะบุคคลและอาณาประชาราษฎรที่รู้สึกยินดีอย่างยิ่งต่อการเสด็จขึ้นครองราชย์ของ

พระมหากษัตริย์การที่ผู้แต่งเลือกสรรคำกริยาแสดงสภาพทางจิตใจเช่นนี้ในคำถวายพระพรชัยมงคล นอกจากจะทำให้ผู้ที่ได้ยินและผู้อ่านเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างแจ่มชัดแล้วยังเป็นการเน้นย้ำถึงความเห็นชอบพร้อมใจและการยอมรับในพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ของชนทุกหมู่เหล่าได้อีกด้วย

การใช้คำแสดงอากัปกริยาและอารมณ์ความรู้สึก เป็นกลวิธีสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านสามารถนึกเห็นภาพการกระทำที่เกิดขึ้นในพิธีอย่างต่อเนื่อง เห็นรายละเอียดปลีกย่อยของเหตุการณ์ได้อย่างแจ่มชัดเหมือนอย่างที่คุณแต่งได้พบเห็น พร้อมกันนั้นผู้อ่านยังรับรู้สภาพจิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีที่มีความยินดีอย่างยิ่งต่อการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ นับว่าการใช้คำแสดงอากัปกริยาและอารมณ์ความรู้สึกเป็นกลวิธีที่ช่วยเสริมภาพและสร้างอารมณ์ให้แก่อ่านวรรณคดีกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี

3.2.1.2.4.3 การสรรคำเพื่อแสดงลักษณะการเคลื่อนที่ เนื่องด้วยวรรณคดีประเภทนี้มุ่งถ่ายทอดภาพเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ภาพที่ปรากฏไม่เพียงแต่เป็นภาพนิ่งแสดงแสง สี ให้ปรากฏเด่นชัดแก่สายตา แต่ยังเป็นภาพเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นอากัปกริยาของผู้เข้าร่วมพิธี อารมณ์ความรู้สึก รวมถึงลักษณะการเคลื่อนที่ของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพิธี โดยเรียงร้อยผ่านถ้อยคำภาษาที่เลือกสรรมาอย่างดี ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพเหตุการณ์การประกอบพิธีได้อย่างแจ่มชัด ดังจะยกตัวอย่างการบันทึกภาพเหตุการณ์การเสด็จ ฯ เลียบพระนคร ผู้แต่งได้เลือกสรรคำที่แสดงลักษณะการเคลื่อนที่ของริ้วกระบวนพยุหยาตราและการเคลื่อนที่ของเรือพระราชพิธีไว้อย่างละเอียด ดังความที่ว่า

“...ในที่สุดกระบวนแห่ได้เคลื่อนเข้ามาอย่างเนิบช้าและเคร่งขรึม โดยมีนักบวชพราหมณ์จำนวน 8 คน พวกเขาขมวดผมมุ่นใหญ่เปียกน้ำมันเอี่ยมไว้ที่ท้ายทอย...”

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:161)

“...เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ อันงามสง่าค่อย ๆ ลอยล้าอย่างเนิบช้าไปตามสายน้ำจนกระทั่งลับหายไปจากสายตา...”

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:168)

“...ขบวนพยุหยาตราอย่างเป็นทางการสง่างามเคลื่อนกระบวนไปอย่างช้า ๆ ขนาบสองข้างด้วยกองทหารเกียรติยศแห่ตามเสด็จพร้อมศัสตราวุธ...”

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:194)

จากความข้างต้น ผู้แต่งเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงการเคลื่อนที่ของริ้ว กระบวนพยุหยาตราทั้งทางสถลมารคและชลมารค ดังคำว่า “เนิบช้า” “ช้า ๆ” “ค่อย ๆ ลอยลำ” ที่หมายถึง แรมช้าหรือช้า ๆ อย่างมีจังหวะ และคำว่า “เครื่องคริม” ซึ่งเป็นลักษณะอาการที่เอาจริงเอาจัง ทั้งนี้ก็เพื่อฉายภาพการเคลื่อนที่ของกระบวนแห่เสด็จพระราชดำเนินทั้งสถลวิถีและชลวิถีที่ค่อย ๆ เคลื่อนไปอย่างช้า ๆ ด้วยจังหวะต่อเนื่องและมีความจริงจัง ดังจะเห็นได้จากริ้วกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารค ผู้เข้าร่วมกระบวนแห่ก็ค่อย ๆ ก้าวเท้าเดินพร้อมเพรียงกันไปอย่างช้า ๆ ส่วนกระบวนเรือที่นั่งจำนวนมากที่ลอยเด่นเหนือท้องน้ำต่างก็ตั้งแถวกระบวนแห่อย่างสวยงาม เมื่อถึงเวลาอันเป็นมงคลเรือแต่ละลำก็ค่อย ๆ ลอยลำเคลื่อนที่บนท้องน้ำไปอย่างช้า ๆ เช่นกันทำให้เห็นภาพริ้วกระบวนเรือแต่ละสายที่เรียงต่อกันเป็นทิวแถวงดงาม กล่าวได้ว่า ผู้แต่งสามารถเลือกใช้คำเพื่อแสดงภาพการเคลื่อนที่ของกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคและชลมารคไว้อย่างเด่นชัด ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพการเคลื่อนที่และความงามของกระบวนพยุหยาตราได้เป็นอย่างดี รวมทั้งช่วยเสริมพระเกียรติยศอันยิ่งใหญ่และพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์อีกด้วย

ผู้แต่งเลือกสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพไว้หลายลักษณะ อาทิ การใช้คำแสดงแสง สี เสียง กายสัมผัส การใช้คำแสดงอากัปกิริยาและอารมณ์ความรู้สึก การเลือกใช้คำแสดงลักษณะการเคลื่อนที่ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านที่ไม่ได้เข้าร่วมการพระราชพิธีหรือผู้อ่านที่อยู่ต่างวัฒนธรรมสามารถรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสต่าง ๆ ของตนเองได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้รับรู้ถึงสิ่งที่มากระทบผัสสะต่าง ๆ ผ่านทางสายตา การได้ยิน การสัมผัส ดังนั้นการสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพจึงเป็นกลวิธีสำคัญอีกประการหนึ่งที่สอดคล้องกับเนื้อหาที่มุ่งนำเสนอภาพเหตุการณ์ในพิธี อีกทั้งช่วยขยายรายละเอียดปลีกย่อยให้โดดเด่นขึ้นในความรู้สึกของผู้อ่าน ทำให้สามารถนึกภาพตามได้อย่างรวดเร็วและเกิดความรู้อารมณ์ร่วมไปกับพิธีได้เป็นอย่างดี

3.2.1.3 การใช้ความเปรียบ

ความเปรียบ หมายถึง การสื่อความหมายของคำหรือการถ่ายทอดความคิดของผู้แต่ง โดยนำเอาสิ่งหนึ่ง เรื่องหนึ่งมาเปรียบกับสิ่งอื่น เรื่องอื่น เพื่อสร้างความเข้าใจหรือสร้างความรู้สึกประทับใจให้แก่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมคิด ร่วมเข้าใจ และเข้าถึงอารมณ์ของผู้แต่งได้อย่างเต็มที่ (ญาดา อารุณเวช, 2526:4)

ปรีชา ช่างขวัญยืน (2517:73) ได้อธิบายความสำคัญของการใช้ความเปรียบว่า

การเปรียบเทียบอาจเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิดก็ได้ ความสำคัญของการเปรียบเทียบมิได้อยู่ที่ความถูกผิด แต่อยู่ที่ลักษณะสามประการ คือ ประการแรกทำให้ความคิดของเราสะดุด โดยเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับสิ่งที่เราไม่คิดมาก่อนว่าจะเอามาเปรียบกันได้ ประการที่สองทำ

ให้เกิดจินตภาพอย่างแจ่มชัดขึ้นในใจของผู้ฟัง ทำให้เกิดอารมณ์คล้อยตามไป ประการที่สามเป็นเครื่องมือในการกล่าวถึงสิ่งบางสิ่ง เช่น ลักษณะหรือคุณสมบัติของวัตถุ เหตุการณ์ ขบวนการอย่างหนึ่งอย่างใดโดยนำเอาส่วนที่เหมือนกับสิ่งที่เรารู้จักอยู่แล้วมาพูด

ความเปรียบนับเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์อย่างหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการใช้ภาษาเพื่อช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพ เกิดจินตนาการกว้างไกล รั้าให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับสิ่งที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอได้แจ่มชัดและลึกซึ้งมากกว่าคำอธิบายธรรมดาทั่วไป นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยสื่อสารหรือสื่อความหมายมาสู่ผู้อ่าน โดยการเชื่อมโยงความหมายระหว่างสิ่งสองสิ่ง อันจะช่วยให้ผู้อ่านคิดใคร่ครวญ วิเคราะห์ และเกิดการตีความหมายของความเปรียบนั้น และเข้าใจสาระสำคัญที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอ

ความเปรียบที่นิยมใช้ในวรรณคดีไทยมีหลายประเภท อาทิ ความเปรียบแบบอุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ ฯลฯ จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้วิจัยพบว่า ผู้แต่งทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้อาศัยความสามารถทางวรรณศิลป์เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวองค์ประกอบในพิธีและภาพเหตุการณ์มาสู่ผู้อ่าน โดยเฉพาะการเลือกใช้ความเปรียบแบบอุปมา (Simile) มากที่สุด “ความเปรียบอุปมา” หรือเรียกอีกอย่างว่า “ความเปรียบแสดงแนวเทียบ” คือ ความเปรียบที่ต้องการอธิบายลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยนำไปเปรียบกับอีกสิ่งหนึ่งซึ่งมักเน้นรูปร่างที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว สิ่งที่น่ามาเทียบกันเป็นสิ่งที่เห็นได้มีส่วนพ้องต้องกันอยู่ ความเปรียบชนิดนี้สังเกตได้จากคำแสดงการเปรียบเทียบ เช่น เหมือน ดัง ดุจ เสมือน เป็นต้น (ดวงมน จิตรจางค์, 2527:169)

จากการศึกษา ผู้วิจัยสามารถจัดแบ่งการใช้ความเปรียบที่พบโดดเด่นในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การใช้ความเปรียบเพื่อแสดงสถานภาพเทวราชาและพุทธราชา และ 2) การใช้ความเปรียบเพื่อแสดงลักษณะของเครื่องประกอบพิธีและสถานที่ประกอบพิธี ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1.3.1 การใช้ความเปรียบเพื่อแสดงสถานภาพเทวราชาและพุทธราชา

จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งได้กล่าวเปรียบเทียบพระมหากษัตริย์ที่ผ่านชั้นพิธีบรมราชาภิเษกในวันพระฤกษ์ว่ามีพระสิริโฉมงดงามเฉกเช่นเทพเจ้าองค์สำคัญทั้งตามความคิดความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ -ฮินดู ได้แก่ พระนารายณ์ พระศิวะ พระพรหม รวมเรียกว่า “พระตรีมูรติ” การเปรียบเทียบกับพระอินทร์รวมถึงการเปรียบพระมหากษัตริย์กับพระพุทธเจ้าตามความเชื่อของศาสนาพุทธ ทั้งนี้เป็นไปตามความเชื่อที่ว่าเทพแต่ละองค์ล้วนมีความงดงามผุดผ่องและมากไปด้วยพระบุญญาบารมี ดังนั้นการกล่าวเปรียบเช่นนี้จึงเป็นการยกย่องสถานภาพอันสูงส่งของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

การเปรียบกับพระนารายณ์ พระนารายณ์เป็นเทพเจ้าที่มีหน้าที่ปกป้องดูแลโลกให้เกิดความสงบสุข และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ไทยตามความคิดความเชื่อที่ว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นพระนารายณ์อวตารลงมาเพื่อปราบยุคเข็ญ ดังนั้นจึงพบการเปรียบพระมหากษัตริย์กับพระนารายณ์มากที่สุด ดังจะเห็นได้จากการเปรียบเทียบการปรากฏพระองค์ของพระมหากษัตริย์เมื่อครั้งฉลองพระองค์บรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ในวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษกว่ามีความงดงามเปรียบเสมือนพระนารายณ์อวตารลงมาเพื่อปกป้องดูแลประเทศให้เกิดความผาสุกและปวงชนอยู่เย็นเป็นสุข นับว่าการเปรียบเช่นนี้นอกจากจะแสดงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพระมหากษัตริย์สู่ความเป็นราชาธิบดีแล้วยังเป็นการเสริมพระเกียรติยศของพระองค์ให้เด่นชัดมากขึ้น ดังโคลงบทที่ว่า

ภูมิพลอดุลยเดชเจ้า	จอมนคร ไทยเอย
ทรงเครื่องขัตติยาภรณ์	เฟริศแพรว
ฉลองพระบาทเชิงงอน	งามเงื่อน
ทรงพระมาลาแก้ว	ผ่องเพ็ญราม

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:40)

การเปรียบกับพระอิศวร พระอิศวรเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญของศาสนาพราหมณ์ฮินดู พระองค์ทรงเป็นเทพที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณา เป็นเทพแห่งการประสาทพร หากผู้ขอพรประพดดี ตั้งมั่นในศีลธรรม ผู้นั้นจะได้รับพรอันเป็นมงคลแก่ชีวิต ในทางกลับกันหากประพดดิ้นในทางมิชอบ พระองค์จะทรงเป็นเทพผู้ทำลายขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้มลายสิ้นไป จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งได้เปรียบพระมหากษัตริย์ว่ามีพระสิริโฉมงดงามเหมือนกับพระอิศวร ดังบทประพันธ์ที่ว่า

จากอมรินทรวิจิฉัย เสด็จไพศาลทักษิณ มหาตเล็กผินตามเสด็จ เชิญพระแสงเพชรจรค์ชัยศรี ธิบัติเสด็จขึ้นยังพระที่นั่งภัทรบิฐ สถิตใต้นพปฎลเศวตฉัตร องค์พระรัตนนารี ประทับราชอาสน์ที่เบื้องซ้าย พระวงศ์ทุกฝ่ายบริวาร **เฝ้าพระภูบาลปกเกล้า งามตั้งอิศวรเจ้า** เสด็จด้วยพระอุมา แลนา

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:38)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งเปรียบพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในขณะที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินสู่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ประทับ ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ ภายใต้พระนพปฎลมหาเศวตฉัตรเพื่อรับเครื่องราชกกุธภัณฑ์จากพระราชครูความเทพมนี่ว่ามีความงดงามเฉกเช่นเดียวกับพระอิศวร นับว่าการเปรียบเช่นนี้นอกจากจะแสดงสถานภาพของพระองค์ที่เปรียบเสมือนเทพเจ้าพระองค์หนึ่งแล้วยังเป็นการเสริมพระคุณสมบัติด้านความเมตตากรุณาของพระองค์ที่มีต่อราษฎรอันเป็นไปตามพระคุณสมบัติเด่นของพระอิศวรอีกด้วย

การเปรียบกับพระอินทร์ พระอินทร์เป็นเทพเจ้าสำคัญในศาสนาพราหมณ์ ฮินดูและศาสนาพุทธ มีตำแหน่งเทวาธิบดี หรือเป็นประมุขของเทวดาทิ้งปวง มีหน้าที่ปกครองสวรรค์ และอภิบาลโลก ถือกำเนิดขึ้นในสมัยยุคเวท การนับถือพระอินทร์มีมากขึ้นตามลำดับ กลายเป็น ต้นแบบแห่งกษัตริย์ทั้งมนุษย์และเทวดาทิ้งปวง (กิตติธัช ศรีฟ้า, 2561:70) จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่ง ได้เปรียบพระมหากษัตริย์ที่ผ่านการเข้าพิธีบรมราชาภิเษกในวันพระฤกษ์กับพระอินทร์ เช่น ใน**ลิลิต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช** องค์ผู้นิพนธ์ได้กล่าวเปรียบพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในขณะที่เสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทาง สกลมารคว่าพระองค์ทรงมีความงามสง่าเฉกเช่นกับมฆวาน ซึ่งหมายถึง พระอินทร์ ดังบทประพันธ์ ที่ว่า

เข้าพลับพลาเปลื้องเครื่อง	ในวัด
เปลี่ยนพระเครื่องต้นทรง	อย่างน้อย
ลีลาสูโบสถ์นมัส	การพระ เสร็จแสร
คลาพยุห้าย้ายคล้อย	จับพล
งามเจ้าดุจเทพเจ้า	มฆวาน
งามพหลดลพหล	เทพล้อม
งามเครื่องแห่ดูจปาน	เครื่องแห่ สรวงพ้อ
งามแห่ดูจ้อมค้อม	เทพบุรี

(ลิลิตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช, 2514:271)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งได้นำพระอินทร์เป็นสื่อเปรียบเทียบความงามสง่าของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในขณะที่พระองค์เสด็จฯ เสียบพระนครทางสกลมารคดัง บาทที่ว่า “งามเจ้าดุจเทพเจ้า มฆวาน” เหตุที่ผู้แต่งได้กล่าวเปรียบเทียบพระสิริโฉมของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับความงามสง่าของพระอินทร์ อาจสืบเนื่องมาจากพระ อินทร์ถือว่าเป็นเทพเจ้าที่มีรูปงามองค์หนึ่ง นอกจากนี้พระอินทร์ยังเป็นเทพเจ้าที่ปราศจากความแก่ ความตาย จึงเป็นรูปแบบของพระมหากษัตริย์ที่มีความสุขที่สุด (G.P.Malalasekera, 1960:309 อ้างถึง ในปัทมา วีชประเสริฐกุล, 2547:85) นอกจากนี้ผู้แต่งยังกล่าวเปรียบองค์ประกอบต่าง ๆ ที่อยู่แวดล้อม ในการเสด็จ ฯ เสียบพระนครในครั้งนี้เพื่อเน้นย้ำความเป็นสมมติเทพของพระองค์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ทั้ง เหล่าพลทหารเหล่าต่าง ๆ ที่ตามเสด็จองค์พระมหากษัตริย์ว่างดงามเหมือนกับทหารของเหล่าทวย เทพ การจัดกระบวนพระบรมราชอิสริยยศก็จัดเตรียมอย่างดั่งงามเหมือนกับเครื่องบวงสรวงของเทพเจ้า ส่วนเส้นทางเสด็จ ฯ เสียบพระนครยังเหมือนกับเส้นทางวนรอบเมืองแห่งสรวงสวรรค์ กล่าวได้ว่าการ เปรียบเทียบเช่นนี้นอกจากจะแสดงพระสิริโฉมอันงดงามของพระมหากษัตริย์ว่าเหมือนกับพระอินทร์

แล้วยังเป็นการแสดงพระบุญญาบารมีและพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ให้เป็นที่ประจักษ์อีกทางหนึ่งด้วย

ใน **ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียร ฯ** ผู้แต่งเปรียบความมั่งคั่งของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในขณะที่ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์เสด็จพระราชดำเนินสู่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เพื่อเข้าพิธีรับน้ำอภิเษก ณ พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ว่ามีความมั่งคั่งเหมือนกับพระอินทร์ ดังโคลงบทที่ว่า

ทรงบรมขัตติยราชเรื่อง	ภูษิตา ภรณ์เอย
งามเงื่อนตั้งอินทรา	เทพเจ้า
จากหอพระสุลา	ลัยเลื่อน
พร้อมประดาข้าเฝ้า	แวดล้อมจรัล

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:32)

การที่ผู้แต่งได้นำพระอินทร์มาเปรียบกับพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนอกจากจะแสดงถึงพระคุณสมบัติภายนอก อาทิ ด้านพระสิริโฉมอันงดงามในขณะที่ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ด้านพระกิริยาอันงามสง่าในขณะที่เสด็จพระราชดำเนินเพื่อไปประกอบพระราชพิธีแล้วยังเป็นการสรรเสริญพระเกียรติยศและเสริมสถานภาพของพระมหากษัตริย์ที่เปรียบเสมือนพระอินทร์ อันจะทำให้เห็นว่าพระองค์จะทรงปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุขเฉกเช่นเดียวกับพระอินทร์เทพเจ้าผู้มียุทบาทสำคัญในการปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุข จนได้รับการยกย่องว่าเป็นต้นแบบแห่งกษัตริย์ทั้งมนุษย์และเทวดาทั้งปวง

การเปรียบพระมหากษัตริย์กับพระพุทธเจ้า จากการศึกษาพบการเปรียบพระราชาจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งประกอบพิธีเสด็จออกมหาสมาคมในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชในขณะที่เจ้าพนักงานไขพระวิสูตรภาพที่ปรากฏแก่ตาของผู้เข้าร่วมพิธี คือ ภาพของพระองค์ที่ฉลองพระองค์บรมราชาภิเษก ทรงงามผุดผ่องเฉกเช่นกับการปรากฏขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนอากัปกิริยาของผู้ที่เข้าร่วมพระราชพิธีที่ได้พบเห็นต่างจรดตัวลงถวายบังคมพระมหากษัตริย์รวดเร็วเหมือนสายฟ้าฟาด การเปรียบเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านได้เห็นถึงความมั่งคั่งและพระบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ รวมทั้งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเปี่ยมไปด้วยพระบรมเดชานุภาพเหล่าอาณาประชาราษฎร์ต่างให้ความเคารพศรัทธาและยอมรับในพระราชอำนาจของพระองค์ ดังใน **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ ฯ** ความว่า

พระวิสูตรถูกไขออกด้านหนึ่งชั่วขณะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของปวงชนชาวสยามนั้น ทรงงามสง่ามั่งมีเหลืออยู่ในฉลองพระองค์บรมราชาภิเษก ซึ่งขณะนั้น พระองค์ทรงงามผุดผ่องจับตาละม้ายองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจุติอวตารลงมา ประชาชนต่างทูลดั่งดวงกายบังคมกับพื้นราวกับต้องสายฟ้าฟาด ท่ามกลางเสียงแซ่ซ้องอย่างปิติยินดีและจงรักภักดี

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:163)

การเปรียบเทียบพระอากัปกิริยาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในขณะที่ประทับอยู่บนพระราชยานทองคำในขั้นตอนการเสด็จ ฯ เียบพระนครทางชลมารคว่าพระองค์ทรงอยู่ในพระอาการสงบนิ่งเหมือนดังพระพุทธรูปหรือองค์พระปฏิมา ดังใน การเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งสยาม ความว่า

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับด้วยพระอาการสงบนิ่งราวกับพระพุทธรูปอยู่บนพระราชยานทองคำ”

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:195)

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่บนพระราชยานทองคำด้วยพระอาการสงบนิ่งดุจดังองค์พระปฏิมา...”

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:219)

จากความข้างต้น ผู้แต่งชาวต่างประเทศทั้งอิวาน เดอ เซคและพันเอกลี เพปิเกอร์ต่างเลือกใช้สื่อเปรียบเทียบพระอาการสงบนิ่งของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าเหมือนกับพระพุทธรูปเหมือนกัน นับเป็นการเปรียบเทียบที่ช่วยเสริมพระบุญญาบารมีของพระองค์ เพราะสิ่งทีนำมาเปรียบเทียบนั้นเป็นรูปแทนองค์พระพุทธรเจ้า ซึ่งเป็นพระบรมศาสดาของพุทธศาสนา ดังนั้นการเลือกใช้ความเปรียบของผู้แต่งนอกจากจะฉายภาพพระอากัปกิริยาของพระองค์ในการประกอบพระราชพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นที่ประจักษ์แล้ว อีกนัยหนึ่งยังทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงพระบุญญาบารมีของพระองค์ได้ด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบว่า ผู้แต่งนิยมใช้ความเปรียบแบบอุปมาเพื่อแสดงความเป็นเทวราชาและพุทธราชาของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะการเปรียบเทียบพระมหากษัตริย์ที่เข้ารับบรมราชาภิเษกว่ามีพระสิริโฉมงามเฉกเช่นเดียวกับเทพเจ้าองค์สำคัญทั้งตามความคิดความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูและศาสนาพุทธ อาทิ พระนารายณ์ พระอิศวร พระอินทร์ พระพุทธรเจ้า ฯลฯ เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะมาจากความ

เชื่อว่าเทพเจ้าแต่ละองค์ล้วนมีความงดงาม อีกทั้งความงามยังเป็นพระคุณสมบัติประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ที่จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติตามความคิดความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ดังใน**อัครัญสูตร** **ที่หมินกายปาฏิภวรรค** ความว่า

ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปงดงามกว่า น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่า ‘มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงติเตียนผู้ที่ควรติเตียน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิดและพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาละให้แก่ท่าน’ สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวติเตียนผู้ที่ควรติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาละให้แก่สัตว์ผู้นั้น [131] วาเสฏฐะ และภราทวาชะ **เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมต(แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า ‘มหาสมมต มหาสมมต’ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่ แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ 2 ว่า ‘กษัตริย์ กษัตริย์’ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชน เหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ 3 ว่า ‘ราชา ราชา’**

(พระสูตรและอรรถกถาแปลที่หมินกาย ปาฏิภวรรค เล่มที่ 3 ภาคที่ 1, 2543:159-160)

การเปรียบเทียบความงดงามของพระมหากษัตริย์กับเทพเจ้า นับเป็นลักษณะเด่นของวรรณคดีประเภทนี้ เนื่องจากเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ดังนั้นความเปรียบที่พบจึงเน้นเรื่องความงดงามของพระองค์กับเทพเจ้า ซึ่งเป็นพระคุณสมบัติหนึ่งที่ช่วยยืนยันว่าพระองค์ทรงไม่เพียงแต่มีความเหมาะสมด้านพระชาติกำเนิดแต่พระองค์จะมีพระสิริโฉมงดงามเป็นผู้มีพระบุญญาบารมีอย่างมาก เหมาะควรแก่การที่จะได้รับการแต่งตั้งขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อไป อีกทั้งวรรณคดีกลุ่มนี้ไม่ได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์เหมือนกับเนื้อหาสำคัญอย่างหนึ่งของวรรณคดียอพระเกียรติ ดังนั้นจึงไม่พบการนำเทพเจ้ามาเป็นสื่อเปรียบเพื่อแสดงพระปรีชาสามารถด้านต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์กับเทพเจ้าองค์ต่าง ๆ สิ่งที่น่าประจักษ์ใช้ในการเปรียบเทียบจึงเน้นเรื่องพระสิริโฉมและพระราชจริยวัตรอันงดงามขณะที่ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นสำคัญ

3.2.1.3.2 การใช้ความเปรียบเพื่อแสดงลักษณะของเครื่องประกอบพิธีและความงดงามของสถานที่ประกอบพิธี

เนื่องด้วยการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะมีเครื่องประกอบพระราชพิธีเป็นจำนวนมาก เครื่องประกอบพระราชพิธีแต่ละชิ้นล้วนมีรูปร่างลักษณะที่แตกต่างกันพบเห็นกันเฉพาะกลุ่มบุคคลที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมพิธี นอกจากนี้เครื่องประกอบบางชิ้นก็เป็นสิ่งใหม่สำหรับกลุ่มผู้เข้าร่วมพิธีที่เป็นชาวต่างประเทศ ดังนั้นการจะถ่ายทอดลักษณะของเครื่องประกอบพิธีให้ผู้อ่านได้รับรู้และนึกเห็นภาพตามไปได้ โดยเฉพาะผู้อ่านที่อยู่ต่างวัฒนธรรม ผู้แต่งจึงจำเป็นต้องเลือกใช้สื่อ

เปรียบเทียบที่ผู้อ่านรู้จักคุ้นเคยเป็นสิ่งใกล้เคียงและสอดคล้องกับบริบททางสังคมของผู้อ่าน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านสามารถสร้างจินตภาพได้ใกล้เคียงกับสิ่งที่ผู้แต่งได้พบเห็นและต้องการจะนำเสนอได้เป็นอย่างดี ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นต่อไปนี้

การเลือกใช้ความเปรียบแบบอุปมาเพื่อแสดงลักษณะรูปร่างของพระมหาพิชัยมงกุฎโดยการเปรียบเทียบกับลักษณะของพระเจดีย์ พร้อมทั้งให้อธิบายขยายความเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจลักษณะของพระมหาพิชัยมงกุฎและพระเจดีย์ไปพร้อมกัน ดังใน**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งสยาม** ความว่า

...พระมหาพิชัยมงกุฎมีลวดลายประดับประดาด้วยทองคำรูปทรงคล้ายพระเจดีย์ (prachidee) ที่พบเห็นได้ตามวัดวาอารามทั่วไปในดินแดนสยาม คือมีลักษณะฐานกว้างเป็นวงกลมและเรียวตรงส่วนยอดที่สูงขึ้น...

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:217-218)

จากความข้างต้น ผู้แต่งเลือกใช้ความเปรียบแบบอุปมา โดยเปรียบลักษณะของพระมหาพิชัยมงกุฎ ซึ่งเป็นหนึ่งในเครื่องเบญจราชาภรณ์ของพระมหากษัตริย์ ว่ามีรูปทรงคล้ายกับพระเจดีย์ จากนั้นได้ผู้แต่งเขียนอธิบายขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับลักษณะของพระเจดีย์ว่ามีฐานกว้างเป็นวงกลม ฐานชั้นล่างสุดสูงกว่าพื้นดิน ถัดขึ้นไปจะมีลักษณะเรียวขึ้น บริเวณส่วนบนมียอดแหลม ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านที่อยู่บริบทสังคมต่างกันสามารถจินตนาการลักษณะรูปทรงของพระเจดีย์ รวมถึงสามารถเชื่อมโยงสู่ภาพของพระมหาพิชัยมงกุฎได้เป็นอย่างดี นับว่าการเลือกใช้ภาพพจน์อุปมาได้ช่วยขยายรายละเอียดของเครื่องประกอบพิธีและทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพอย่างแจ่มชัด

การเลือกใช้ความเปรียบแบบอุปมาเพื่อแสดงคุณลักษณะทั้งทางกายภาพและเสียงดนตรีที่ใช้ประกอบพิธี ดังเช่น การเปรียบเทียบสังข์กับเครื่องโอคาริน่า (ocarina) ดังที่พบใน**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ** ๗ ความว่า

“...พราหมณ์ 4 คนเป่าสังข์อย่างต่อเนื่อง เกิดเสียงระดับเดียวดังพร้อม ๆ กันถึง 4 เสียงได้ยินแล้วทำให้นึกถึงเสียงดังหน่วง ๆ ของเครื่องโอคาริน่า...”

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:161)

จากความข้างต้น ผู้แต่งได้เปรียบเทียบคุณลักษณะทางกายภาพและคุณลักษณะทางเสียงของสังข์กับเครื่องโอคาริน่า เมื่อพิจารณาลักษณะของ “สังข์” เป็นหอยทะเลชนิดหนึ่ง นำมาใช้เป็นเครื่องดนตรีในพระราชพิธีทางศาสนาพราหมณ์ เดิมมีเปลือกขรุขระ ต้องเอามาขัดให้เกลี้ยงเกลาเสียก่อนแล้วเจาะกันหอยให้ทะลุเป็นรูเป่า ไม่มีลิ้น ต้องเป่าด้วยริมฝีปากของตนเอง (ธนิต อยู่โพธิ์, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 14 ,น.6618) คุณลักษณะด้านเสียงของสังข์

เมื่อเป่าจะเกิดเป็นเสียงทุ้มต่ำ ดังก้องกังวาน คล้ายกับการออกเสียงคำว่า “โอม” มักปรากฏใช้เบิกฤกษ์ในพิธีสำคัญให้สัญญาณ อันเชิญเทพพรหมเทวามาร่วมพิธีกรรมและประสาทพร เมื่อพิจารณา ลักษณะของเครื่องโอการิน่าทำจากวัสดุดินเหนียว มีรูปร่างคล้ายรูปสามเหลี่ยมด้านไม่เท่า มีความกลมมน บริเวณพื้นผิวเจาะรูทะลุประมาณ 10–12 รู ไว้สำหรับใช้นิ้วปิดและเปิดรูขณะที่เป่าเพื่อให้เกิดเสียง ลักษณะเสียงโอการิน่าจะเป็นเสียงทุ้มต่ำ นุ่มสุขุม ปรากฏใช้ทั้งในพิธีกรรมและความบันเทิง จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้นำคุณลักษณะทั้งรูปร่างและลักษณะเสียงของ โอการิน่าซึ่งเป็นเครื่องเป่าที่ชาวตะวันตกรู้จักและคุ้นเคยเป็นอย่างดีมาถ่วงเปรียบเทียบกับเพื่อให้ผู้อ่านสามารถนึกเห็นภาพ ลักษณะรูปร่างของสังข์ รวมถึงพอจะเข้าใจลักษณะเสียงเป่าสังข์ของพราหมณ์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้อีกทางหนึ่งด้วย

เนื่องด้วยการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมีหลายขั้นตอนพิธี ในแต่ละขั้นตอนพิธีจะประกอบพิธีในสถานที่ต่างกัน โดยมากจะอยู่ในพระบรมมหาราชวังเป็นหลัก จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งชาวต่างประเทศมักจะให้ความสนใจกับสถานที่ประกอบพิธีอย่างมาก โดยจะอธิบายลักษณะของสถานที่ประกอบพิธีก่อนจากนั้นกล่าวถึงขั้นตอนพิธีสำคัญที่กระทำในสถานที่นั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ผู้บันทึกจึงนิยมเลือกใช้ความเปรียบแบบอุปมาเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นภาพของอาคารสถานที่ประกอบพิธีพร้อมกับถ่ายทอดความงดงามของการประดับตกแต่งสถานที่ให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ เช่น การเปรียบเทียบรูปทรงของท้องพระโรงภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทกับรูปทรงทางเขนมอลตาที่ตั้งพบในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งสยาม ความว่า

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกจัดขึ้นบริเวณท้องพระโรงภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทซึ่งมีรูปทรงคล้ายทางเขนมอลตา (maltese cross) ตรงกลางท้องพระโรงเป็นที่ประดิษฐานพระแท่นราชบัลลังก์ชื่อว่า “พระที่นั่งภัทรบิฐมั่งคศิลารัตนสิงหาสน์” ...

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:217)

จากความข้างต้น ผู้แต่งเปรียบเทียบรูปทรงของท้องพระโรงภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมีลักษณะยกพื้นสูงรูปจัตุรมุข หลังคาเป็นทรงปราสาท มีมุขลดหลั่นกัน 4 ชั้นทั้ง 4 ด้านกับรูปทรงของทางเขนมอลตา เนื่องจากทางเขนมอลตามีรูปทรงแบ่งเป็น 4 ด้านคล้ายเครื่องหมายบวกโดยด้านที่เป็นฐานจะทอดยาว ส่วนด้านที่มาพาดทับจะสั้นกว่า จากลักษณะดังกล่าวทำให้มีรูปทรงที่คล้ายกับท้องพระโรงของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ดังนั้นการที่ผู้บันทึกเลือกเปรียบเทียบเช่นนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านชาวตะวันตกที่เคยพบเห็นทางเขนมอลตามาก่อน พอจะนึกเชื่อมโยงภาพท้องพระโรงของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตามไปได้ เมื่อผู้อ่านเห็นโครงสร้างใหญ่ของพระที่นั่ง ๆ แล้วเมื่อผู้

บันทึกอธิบายตำแหน่งการจัดวางเครื่องประกอบพิธีส่วนต่าง ๆ ที่อยู่ในพระที่นั่งแห่งนี้ ผู้อ่านก็จะสามารถจินตนาการตำแหน่งการจัดวางและเห็นภาพตามไปได้เป็นอย่างดี

ผู้แต่งชาวต่างประเทศยังเลือกใช้ความเปรียบแบบอุปมาเพื่อพรรณนาภาพความงดงามของการประดับตกแต่งสถานที่ประกอบพิธี ดังจะเห็นได้จากการพรรณนาความงดงามของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทว่ามีความงามวิจิตร ยามเมื่อแสงส่องสะท้อนไปที่กระเบื้องหลากสีแต่ละชิ้นยิ่งให้ภาพที่สวยงาม เปรียบเสมือนกรอบภาพวาดอันงดงามมีเส้นขอบสีทองที่ส่องแสงประกายแวววาวพวยพุ่งขึ้นสู่ฟากฟ้า การเปรียบเช่นนี้ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพความสวยงามของพระที่นั่งแห่งนี้ และยังสะท้อนให้เห็นว่าผู้บันทึกที่ได้พบเห็นพระที่นั่งแห่งนี้ด้วยตาของตนเองมีความประทับใจกับการออกแบบสร้างสรรค์พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทได้ด้วยเช่นกัน ดังที่พบใน**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันงดงามยิ่งของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงสยาม** ความว่า

ความงดงามตระการตาของงานออกแบบสร้างสรรค์ของสยามได้มาชุมนุมกันอยู่ ณ สถานที่แห่งนี้ในสภาพที่สุดอลังการ ...ณ ช่วงขณะหนึ่งสิ่งก่อสร้างอันยิ่งใหญ่โอฬารนั้นได้เปล่งประกายสะท้อนออกมาจากกระเบื้องชิ้นเล็ก ๆ หลากสีสิ้นจำนวนมากมายับไม่ถ้วน **เสมือนกรอบภาพอันงามที่วิบวับไปด้วยเส้นสายของประกายสีทองพวยพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้า**

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:229)

ผู้แต่งชาวต่างประเทศ ไม่เพียงพรรณนาภาพพระบรมมหาราชวัง โดยเฉพาะพระที่นั่งองค์สำคัญในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างเดียว แต่ยังพรรณนาให้เห็นถึงสถานที่ประกอบพิธีอื่น ๆ ที่มีความงดงามโดดเด่นไม่แพ้กัน โดยเฉพาะ **“โรงละครหลวง”** ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญสำหรับการจัดการแสดงเนื่องในวาระเฉลิมฉลองการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้แต่งเปรียบเทียบการประดับตกแต่งสถานที่ภายในโรงละครว่ามีความสวยงามดั่งเมืองแห่งสรวงสวรรค์อันจะช่วยพรรณนาภาพความงดงามของสถานที่แห่งนี้ว่ามีความสวยงามมากเพียงใด ชวนให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพได้อย่างแจ่มชัด รวมถึงสัมผัสบรรยากาศและความตระการตาของงานเฉลิมฉลองในครั้งนี้อีกด้วย ดังใน**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งสยาม** ความว่า

งานรื่นเริงที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในตอนเย็นวันนั้นมีการแสดงที่โรงละครหลวง...ข้าพเจ้าไม่เคยพบเห็นการประดับตกแต่งภายในที่มีลักษณะคล้ายเมืองสวรรค์หรือบ้านเรือนที่สวยงามมากเช่นนี้มาก่อนเลย รวมทั้งชุดเครื่องแต่งกายของสตรีที่มีสีสันหลากหลายและชุดแต่งกายของบุรุษที่มีสีสดใสแวววาวอยู่ตรงหน้า

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:220)

การเปรียบเทียบแม่น้ำเจ้าพระยากับโรงละครแห่งหนึ่ง เนื่องจากการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช “แม่น้ำเจ้าพระยา” นับเป็นสถานที่ประกอบชั้นตอนพิธีสำคัญ เช่น การเสด็จฯเสียบพระนครทางชลมารค อีกทั้งบริเวณบ้านเรือนที่อยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำต่างก็ประดับตกแต่งไฟอย่างสวยงามตระการตา ทั้งนี้ก็เพื่อเฉลิมฉลองวาระการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ ผู้แต่งจึงเปรียบเทียบแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นอีกสถานที่หนึ่งในการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชว่ามีความสำคัญและงดงามเหมือนกับโรงละคร ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญต่อการจัดการแสดงและจะมีการประดับตกแต่งฉากต่าง ๆ อย่างสวยงาม อาจกล่าวได้ว่าการที่ผู้แต่งเลือกเปรียบเทียบเช่นนี้ช่วยให้ภาพความงดงามของแม่น้ำเจ้าพระยาปรากฏเด่นชัดมากยิ่งขึ้นและทำให้ผู้อ่านที่เป็นชาวตะวันตกสามารถนึกภาพตามไปได้ดังในการเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า

“..ไม่มีสิ่งใดจะมีค่าต่อจิตใจของชาวสยามยิ่งไปกว่างานสมโภชและงานพระราชพิธีที่จัดขึ้นโดยใช้แม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นเสมือนโรงละครอย่างในครั้งนี้อีกแล้ว...”

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:205)

สรุปได้ว่า ผู้แต่งชาวต่างประเทศนิยมเลือกใช้ความเปรียบแบบอุปมาเพื่อพรรณนาเครื่องประกอบสำคัญในพิธี สถานที่ประกอบพิธี รวมถึงการประดับตกแต่งสถานที่ประกอบพิธีให้เห็นอย่างเด่นชัด หากเป็นการกล่าวถึงรูปทรงของอาคารสถานที่ประกอบพิธี ผู้แต่งจะเลือกสื่อเปรียบเทียบที่ผู้อ่านคุ้นเคยหรืออยู่ในบริบทสังคมตะวันตกมากกว่าเปรียบเทียบ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านสามารถนึกภาพเชื่อมโยงตามไปได้ นอกจากนี้เมื่อต้องการถ่ายทอดภาพความงดงามของสถานที่ประกอบพิธี ผู้แต่งจะนิยมเลือกสื่อเปรียบเทียบที่ช่วยเน้นย้ำภาพความงามให้เด่นชัดมากขึ้น เช่น การเปรียบเทียบกับภาพวาดหรือสรวงสวรรค์ ฯลฯ การเลือกใช้ความเปรียบแบบอุปมาได้ช่วยเน้นย้ำภาพให้เด่นชัดและทำให้ผู้อ่านเห็นภาพสถานที่ประกอบพิธีพร้อมกับสัมผัสความงดงามตระการตาของประดับตกแต่งสถานที่ได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาความเปรียบในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบว่าผู้แต่งชาวไทยนิยมเลือกใช้ความเปรียบเพื่อแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของพระมหากษัตริย์สู่ความเป็นทิพภาวะ โดยเฉพาะการเปรียบพระมหากษัตริย์กับเทพตามความคิดความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ฮินดูและพุทธศาสนา ส่วนผู้แต่งที่เป็นชาวต่างประเทศนั้นจะนิยมเลือกใช้ความเปรียบเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศในพระราชพิธีและการให้รายละเอียดขององค์ประกอบสำคัญในพิธี ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากผู้แต่งชาวต่างประเทศต้องการเก็บรายละเอียดของพระราชพิธีให้ครบถ้วนไว้เป็นหลักฐาน และต้องการนำภาพเหตุการณ์และสิ่งที่ตนเองสัมผัสได้ในการพระราชพิธีมานำเสนอให้ผู้อ่านที่ไม่ได้พบเห็นและอยู่ต่างบริบทสังคมวัฒนธรรมกันนั้นได้ร่วมรับรู้และสามารถจินตนาการสถานที่

และภาพเหตุการณ์บรรยากาศในพิธีได้อย่างแจ่มชัด โดยอาศัยการเชื่อมโยงกับสิ่งที่ผู้แตงนำมาเปรียบเทียบในบริบทสังคมของตนเอง ดังนั้นการใช้ความเปรียบในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่ช่วยแสดงพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ที่เข้ารับการบรมราชาภิเษกให้เป็นที่ประจักษ์และยังช่วยขยายให้เห็นภาพของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะที่ประกอบพระราชพิธีได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

กลวิธีทางภาษา นับเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้แตงได้เลือกใช้กลวิธีทางภาษาเพื่อสร้างวรรณศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นเป็นเรื่องเสียงของคำผ่านการเล่นเสียงสัมผัสทั้งสัมผัสสระและพยัญชนะ เพื่อเอื้อต่อการนำไปขับอ่านในชั้นตอนพิธีอีกทั้งช่วยสร้างบรรยากาศความศักดิ์สิทธิ์ในพิธี การเลือกสรรคำอย่างประณีตและช่วยสื่อความหมายสำคัญของการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ไม่ว่าจะเป็นการสรรคำเพื่อแสดงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์อันเกิดจากการสืบราชสันตติวงศ์และเกิดจากความพร้อมใจของพระบรมวงศานุวงศ์เสนาอำมาตย์ พระสงฆ์ และอาณาประชาราษฎร์ สมดังที่เป็นมหาชนนิกรสโมสรสมมติ การเลือกสรรคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์เพื่อแสดงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพระมหากษัตริย์ รวมถึงการเลือกสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่านหรือผู้ฟัง นอกจากนี้ผู้แตงยังเลือกใช้ความเปรียบเพื่อเน้นย้ำถึงสถานภาพของพระมหากษัตริย์หลังจากที่ได้ผ่านการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยสมบูรณ์แล้วและช่วยเสริมสร้างบรรยากาศในพระราชพิธี พร้อมให้รายละเอียดขององค์ประกอบสำคัญในพิธีให้เด่นชัดมากขึ้นกล่าวได้ว่า กลวิธีทางภาษาที่ผู้แตงเลือกใช้ทั้งเรื่องการเล่นเสียง การสรรคำ และการใช้ความเปรียบได้ช่วยสร้างความงามทางวรรณศิลป์ให้แก่บทประพันธ์ อีกทั้งช่วยถ่ายทอดภาพเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และสื่อสารสำคัญของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาสู่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

3.2.2 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาในการศึกษาคั้งนี้ คือ วิธีการเรียบเรียงหรือจัดระเบียบเนื้อหาในบทประพันธ์ เนื่องด้วยวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมีทั้งตัวบทที่ใช้ประกอบพิธีและบันทึกพระราชพิธี ทำให้มีกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่แตกต่างกันตามหน้าที่ของตัวบทและความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระราชพิธี ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสามารถจัดแบ่งกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาได้เป็น 3 กลวิธี คือ 1) การนำเสนอเนื้อหาตามลำดับวันเวลา 2) การนำเสนอเนื้อหาตามลำดับขั้นตอนพระราชพิธี และ 3) การนำเสนอเนื้อหาโดยแทรกรูปภาพประกอบ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.2.1 การนำเสนอเนื้อหาตามลำดับวันเวลา

ผู้แต่งได้เรียบเรียงเนื้อหาไปตามลำดับวันและเวลา โดยเลือกใช้คำบอกเวลาเพื่อจำแนกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงขั้นตอนพิธีทำให้ผู้อ่านเห็นเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้การระบุวันและเวลายังทำให้วรรณคดีกลุ่มนี้ช่วยยืนยันข้อมูลแบบแผนการประกอบพระราชพิธีและสามารถตรวจสอบกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่นำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาบันทึกไว้ได้เป็นอย่างดี สำหรับการนำเสนอเนื้อหาตามลำดับวันและเวลาในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบทั้งการระบุวันเวลาตามแบบจันทรคติและสุริยคติ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

การนำเสนอเนื้อหาด้วยการระบุวันและเวลาแบบจันทรคติ เป็นวิธีนับวันและเวลาโดยถือเอาการเดินทางของดวงจันทร์เป็นหลัก ซึ่งวันทางจันทรคติเรียกว่า “ข้างขึ้น” “ข้างแรม” จากการศึกษาพบว่าผู้แต่งชาวไทยได้ระบุวันและเวลาตามแบบจันทรคติ เช่น ในโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยความว่า

๑ ⁴⁸ สุกปักขในฉ้อทศ	มาเส นาพ้อ
สัปะศุรวาเร	เริ่มตั้ง
ชายแสงสุริยมเห	ศรเทพย์
พร้อมพวกพิณพาทย์ขัง	ปี่ฆ้องกลองประโคม ฯ
๑ ⁴⁹ มาตยามาสำสร้อง	เหล่าหลาย
ต่างนุ่งสองปักกลาย	คาดเสื่อ
ใช้ในแต่ตัวนาย	มีชื่อ
อัคราชนิกุลเชื้อ	ช่วยใช้ชวาทาน ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:21)

จากโคลงข้างต้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียบเรียงเนื้อหาโดยใช้เวลาเป็นเครื่องแบ่งและจำแนกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงขั้นตอนพิธี ดังจะเห็นได้จากทรงเริ่มต้นด้วยการระบุวันและเวลาเริ่มงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทั้งนี้ได้ระบุวันและเวลาตามแบบจันทรคติ ดังบาทที่ว่า “*สุกปักขในฉ้อทศ มาเส นาพ้อ*” คำว่า “*สุกปักข*” หมายถึง ข้างขึ้น “*ฉ้อทศมาเส*” คือ 6 ค่ำ เดือน 10 จากนั้นทรงระบุวันและปีที่จัดงานว่าตรงกับวันพฤหัสบดี ปีมะเส็ง ดังบาทที่ว่า “*สัปะศุรวาเร เริ่มตั้ง*” คำว่า “*สัปะ*” หมายถึง ปีมะเส็ง “*ศุรวาเร*” หมายถึง วันพฤหัสบดี เมื่อพิจารณาตามการบอกวันและเวลาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า วันที่ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 10 ปีมะเส็ง เอกศก จุลศักราช 1171 หรือพุทธศักราช 2352 หลังจากที่พระองค์ทรงระบุวันและเวลาให้ผู้อ่านได้รับรู้ในเบื้องต้นแล้ว พระองค์ทรงให้รายละเอียดเกี่ยวกับแบบ

แผนการประกอบพิธีที่อยู่ในช่วงวันดังกล่าวไปตามลำดับ เมื่อต้องการจะกล่าวถึงขั้นตอนการพระราชพิธีในวันถัดไป พระองค์จะทรงเริ่มต้นด้วยวันและเวลาก่อนที่จะเรียบเรียงเสมอ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านสามารถติดตามเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้อย่างต่อเนื่อง และเห็นความเชื่อมโยงของแต่ละขั้นตอนการพระราชพิธีได้เป็นอย่างดี

การนำเสนอเนื้อหาด้วยการระบุวันและเวลาแบบสุริยคติ เป็นการบอกวันเวลาที่ยึดการเดินทางของโลกรอบดวงอาทิตย์เป็นหลัก ถือเป็นกรบอกวันเวลาสากลและเป็นที่ยอมรับใช้ การระบุวันและเวลาในลักษณะดังกล่าวพบในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกหลายเรื่อง เช่นใน ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ ความว่า

วันที่แปดพฤหัสบดี สิบหกนาฬิกาบอกไว้ อีกเศษสามสิบไชนาที นฤปติทรงลีลา
พร้อมกัญญาปิ่นอนงค์ ลงไพศาลทักษิณ ภูมินทร์ทรงรับมาลา รูปเทียนบูชาบริวาร เหมือน
ตั้งกาลวันก่อน แล้วอดิศรเสด็จยัง พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย โองการให้เอาลักษณ์ อ่าน
ประกาศจักสถาปนา บรมวงศาท้าวไสร สืบศักดิ์ทรงกรมให้ เกียรติก้องก่าจาย แลเนา
(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:50)

จากความข้างต้น ผู้แต่งบอกวันและเวลาในการประกอบพิธีสถาปนาฐานันดรศักดิ์พระราชวงศ์ตามการบอกเวลาแบบสุริยคติ โดยเริ่มต้นจากการบอกวันและเดือน ดังความที่ว่า “วันที่แปดพฤหัสบดี” ตรงกับวันที่ 8 พฤษภาคม จากนั้นบอกเวลาที่ประกอบพิธีตามหลักสากล กล่าวคือบอกรายละเอียดของเวลาเป็นนาฬิกาและใช้หน่วยเวลาเป็นนาฬิกา ดังความที่ว่า “สิบหกนาฬิกาบอกไว้ อีกเศษสามสิบไชนาที” การบอกเวลาดังกล่าวทำให้ผู้อ่านรู้ว่าช่วงเวลาประกอบพิธี ตรงกับเวลา 16.30 นาฬิกา หลังจากที่ผู้แต่งบอกวันและเวลาครบถ้วนแล้ว ผู้แต่งได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงเสด็จ ฯ ทรงเป็นองค์ประธานในการประกอบพิธีสถาปนาฐานันดรศักดิ์พระราชวงศ์ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย จากนั้นกล่าวถึงพระราชวงศ์ที่ได้รับการโปรดเกล้า ฯ สถาปนาฐานันดรศักดิ์ สรุปได้ว่าการเรียบเรียงเนื้อหาจะเริ่มต้นด้วยการบอกวันและเวลาเป็นเบื้องต้นก่อน จากนั้นบอกขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีและบรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขั้นตอนพระราชพิธีไปตามลำดับ

เมื่อพิจารณาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่แต่งโดยชาวต่างประเทศพบการใช้การบอกเวลาตามหลักสากล เริ่มจากการบอกวัน เดือน ปี และบอกรายละเอียดของเวลาเป็นหน่วยของนาฬิกา อันจะทำให้ผู้อ่านรับรู้เหตุการณ์ในแต่ละวันได้อย่างชัดเจน

หรือเมื่อมาอ่านเฉพาะวันหรือช่วงเวลาก็รับรู้ได้ว่าในช่วงวันนั้นมีเหตุการณ์หรือการพระราชพิธีสำคัญอะไรบ้าง ดังที่พบในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกจัดขึ้นอีกครั้งในวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2416

เวลา 6 นาฬิกาเศษในตอนเช้า ทันทีที่เสียงสังข์เป็นท่วงทำนองบีบคั้นและเสียงประโคมเครื่องดนตรีอื่น ๆ ดังขึ้น พระเจ้าอยู่หัวซึ่งประทับอยู่บนพระราชยานคานหามได้เสด็จพระราชดำเนินออกจากตำหนักที่ประทับฝ่ายใน เพื่อมาปรากฏพระองค์ ณ ลานหน้าพระที่นั่งองค์ใหม่ เจ้าพนักงานในชุดสีแดงประโคมเครื่องดนตรีเป็นท่วงทำนองไพเราะ ขบวนเสด็จพระราชดำเนินนำหน้าด้วยทหารรักษาพระองค์อันประกอบไปด้วยบุตรของพวกขุนนางในชุดเครื่องแบบสีน้ำเงินค้อย ๆ เคลื่อนขบวนเข้ามาใกล้ ๆ กับบริเวณท้องพระโรงเก่า...

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศ, 2562:106-107)

จากความข้างต้น ผู้แต่งเริ่มต้นบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยการบอกวัน เดือน ปีที่ประกอบพระราชพิธีตามการนับเวลาของสากล ดังเช่น “วันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2416” จากนั้นบอกรายละเอียดของเวลาเป็นหน่วยของนาฬิกา ดังเช่น “เวลา 6 นาฬิกาเศษ” พร้อมกับระบุช่วงเวลาย่อยเป็น “ตอนเช้า” ซึ่งช่วงเวลาเช้าจะเป็นช่วงเวลาตั้งแต่ประมาณ 06.00 – 09.00 น. จากนั้นค่อยบอกรายละเอียดของเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในช่วงวันตามลำดับ การที่ผู้แต่งเริ่มต้นด้วยการบอกวัน เดือน ปี และช่วงเวลาของการพระราชพิธีช่วยให้ผู้อ่านรับรู้รายละเอียดของการประกอบพระราชพิธีในแต่ละวันและยังสามารถติดตามเหตุการณ์ได้อย่างต่อเนื่อง

การเรียบเรียงเนื้อหาไปตามลำดับวันและเวลาเป็นลักษณะสำคัญของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับการจัดพิธีที่เน้นเรื่องขั้นตอนพิธีเป็นสำคัญ เพราะหากสลับขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งอาจทำให้การประกอบพิธีไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนั้นการบันทึกตามลำดับวันและเวลารวมถึงการลำดับตามขั้นตอนพิธีจึงมีความสำคัญทั้งต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบพระราชพิธี ที่มุ่งแสดงกระบวนการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพระมหากษัตริย์ไปตามลำดับและยังสามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงในการศึกษาแบบแผนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้อีกด้วย

3.2.2.2 การนำเสนอเนื้อหาตามลำดับขั้นตอนพระราชพิธี

เนื่องด้วยแกนหลักของวรรณคดีกลุ่มนี้ คือ “เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก” ที่มีระเบียบแบบแผนขั้นตอนพิธีอันซับซ้อนและต้องกระทำตามขั้นตอนพิธีไปตามลำดับ จะสลับหรือข้ามขั้นตอนพิธีใดไปไม่ได้ ดังนั้นผู้แต่งที่นำเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาบันทึกไว้นั้น จึงเน้น

นำเสนอเนื้อหาตามลำดับขั้นตอนพระราชพิธีเป็นสำคัญ เริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมการพระราชพิธีจนถึงการเสด็จ ฯ เลียบพระนครอย่างเป็นทางการเป็นระบบ นอกจากนี้ยังนิยมจัดแบ่งเนื้อหาออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ โดยจะตั้งชื่อหัวข้อตามขั้นตอนพิธี จากนั้นผู้แต่งจะบรรยายพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทั้งด้านข้อมูลและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพิธีไว้โดยละเอียด ยกตัวอย่างเช่น

ในโคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริววงศ์ ฯ องค์ผู้นิพนธ์นำเสนอเนื้อหาตามลำดับขั้นตอนพิธีอย่างต่อเนื่อง ทรงเริ่มต้นด้วยการตั้งชื่อตามขั้นตอนพระราชพิธีเพื่อเป็นการกำหนดเนื้อหาเบื้องต้น จากนั้นตั้งชื่อหัวข้อย่อย ๆ ตามเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพิธี ตามสถานที่จัดพิธี ตามผู้ประกอบพระราชพิธี ฯลฯ พร้อมกับระบุคำประพันธ์ที่เลือกใช้และให้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนพิธีตลอดจนถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยละเอียด ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เสด็จเข้าในพระอุโบสถพระแก้วมรกต

ร่าย

๑ ถึงเกยหลังสุธาวาส	ศรีรัตนะศาสดาราม
หลามชะบวนหลวงละลานตา	ประทับราชนทระยาน
ประเทียบณะสถานเกยชัย	ลัษองคี่ในวิสูตรทอง
เสียงแตรกลองนฤโฆษ	แลร์โศตร์ชรวงสยของอุรา
เปลื้องมะหาพิชัยมงกุฎ	ทรงมหุดมะมาลา
เสร์สูงสง่าการะวิกวาล	ช้อยัญีกาภาณจนตรูเนตร์
...	
จิ่งองค์สังฆะราชา	ตั้งแฉกงานผางาดแพรว
ถวายนิจจะศิลงบแล้ว	หละลั่นปรีดา บาระณี ฯ

ทรงปฏิญญาพระองค์เป็นพระพุทธศาสนูปถัมภก

โคลงสี่

๑ พุทธะศาสะนิกะราชเจ้า	จอมไท พ่ออา
เสด็จยาดร์จากอาสน์อุไร	ร่อยัง
ท่ามกลางชะนางคี่ไสว	เศียรระยอบ ภิวันท์ท่าาน
พักตร์บ่งสงฆ์ชนุมตั้ง	สัตย์เอื้อนโอภาส ฯ
๑ เป็นภาสามะครก้อง	ประกาศ
ไตรรัตนะสนนิยาตน์	ขอบพร้อม
รับเป็นพุทธะศาสนะนาถ	ปะถัมภก
สงฆ์อะสีติน้อม	หัตถ์ชรวงสาธูการ ฯ
...	

ถวายบังคมพระบรมบรรพราช

ร่าย

๑ ที่คู่สติมหาปราสาท	เมื่อเสร็จจราชพิธีภิเษก
เอือกอดีเรกมะเหพาพร	เจ้าพนักงานอัญเชิญ
บรมอัสติเศียรชะบวนมา	ห้าบรมโกศจอมกษัตริ์
แต่ปฐมะรัชย์จักรี	ถึงพระปิยะมะหาราช
เบ็ญจะบรมะนาร์ถเอกอุดม	พระปะฐุมบรมมะหาชนก
สมเด็จเจดิลกราชินี	ศรีพัชรินทร์รวมเจ็ด
เสด็จขึ้นประดิษฐานแท่น	ประดับมุกด์แมนเป็องบรรพ์

(โคลงกลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก ฯ เล่มปลาย, 2472:161-166)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่าองค์ผู้นิพนธ์ได้กำหนดหัวข้อตามขั้นตอนพิธีและเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในขั้นตอนพิธีนั้น ๆ เช่น “เสด็จเข้าในพระอุโบสถพระแก้วมรกต” “ทรงปฏิญาณพระองค์เป็นพระพุทธศาสนาปฐมภัก” “ถวายบังคมพระบรมบรรพราช” จากนั้นนำเสนอเนื้อหาตามหัวข้อที่กำหนดไว้ ดังเช่น กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราสถลมารคสู่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ทรงประกาศพระองค์เป็นพระพุทธศาสนาปฐมภัก จากนั้นเข้าสู่พิธีถวายพระบรมศพ กราบถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี กราบถวายบังคมพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมอัฐิบุรพกษัตริย์และสมเด็จพระบรมราชินีแห่งราชวงศ์จักรี จะเห็นได้ว่า การกำหนดหัวข้อไว้ก่อนนั้น ส่วนหนึ่งก็ช่วยกำกับเนื้อหาที่จะนำเสนอและยังทำให้ผู้อ่านสามารถติดตามเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไปตามลำดับขั้นตอนพิธี รวมถึงเห็นภาพเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกันโดยตลอด

ในลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมนเทียร ฯ ผู้แต่งเรียบเรียงเนื้อหาตามลำดับขั้นตอนพิธี เริ่มจากกำหนดหัวข้อตามขั้นตอนพิธีและระบุคำประพันธ์ที่ใช้ก่อนที่จะให้ข้อมูลและฉายภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพิธี ทั้งนี้ผู้แต่งจะไม่แยกหัวข้อย่อย ๆ ละเอียดเท่ากับ โคลงกลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหจักรีวงศ์ พ.ศ.2468 โดยมากจะแบ่งเฉพาะขั้นตอนหลักในพิธี ยกตัวอย่างเช่น

การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ร่าย

รุ่งขึ้นสี่พฤษภา มหามงคลฤกษ์ดี ปีสองสี่เก้าสาม พราหมณ์และเจ้าพนักงาน
ต่างเตรียมการพิธี ที่วัดพระศรีในวัง พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน และไพศาลทักษิณ อิกอมริ
นทร วินิจฉัย ตกแต่งให้ดังตาม ตามประทีปชวลา บรรดาเครื่องทั้งหลาย ต่างเรียงรายเตรียม

ไว้ ครั้นพอได้เวลา สิบนาฬิกาพร้อมพริก ฝ่ายอาลักษณ์พนักงาน เชิญพานพระสุพรรณบัฏ จากวัดพระแก้วพลัน มาพร้อมกันทั้งพระลัญจกร ดวงพระภูธรสมภพ ครอบสามสุรราชยาน ที่ อยู่บานประตูหลัง แห่ไปยังพระทวาร ขานเทเวศร์รักษา มาพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ประดิษฐาน ณ มณฑล เพื่อคอยภูวดลผ่านหล้า เขาจัดทุกสิ่งถ้า เสด็จไปจอมเมือง

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:23-24)

บรมราชาภิเษก

ร้าย

รุ่งขึ้นห้าพฤษภา อุดมมหาราชคฤหาสน์ พนักงานเตรียมที่ทุกแห่ง ตกแต่งไว้ พร้อมสรรพ เสรีพร้อมกันทุกพระที่นั่ง ทั้งไพศาลทักษิณ อมรินทรวินิจฉัย ดุสิตไชยรัชมสาม วัดพระศรีตามกำหนดการ พอใกล้วารพิธี ข้าละองธุลีบาทา อีกประดาบรมวงศ์ องคมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกรัฐสภาที่กำหนด แต่งเครื่องยศเฉิดฉาย ทั้งฝ่ายทูตทูตา อิสริยาภรณ์มหา นพรัตน์ จัดไว้ต่อนงานเช้า บ่ายจุลจอมเกล้าตามหมาย หรือสายสะพายจักรี สายสะพายที่ สูงสุด ต่างริบชุดเข้าวัง ยังมณฑลพิธี ประจำที่กำหนดไว้ คอยเสด็จจรราชไท่ มโนน้อมภักดี ทานนา

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:28)

จากความข้างต้น ผู้แต่งกำหนดหัวข้อตามลำดับขั้นตอนพระราชพิธี เช่น “การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก” “บรมราชาภิเษก” จากนั้นให้รายละเอียดและบรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนไปตามลำดับวันและเวลา ซึ่งลักษณะการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าวสืบเนื่องมาจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกประกอบด้วยหลายขั้นตอนพิธี ในแต่ละขั้นตอนพิธีก็มีรายละเอียดปลีกย่อยอันซับซ้อน หากผู้อ่านไม่เคยรับรู้เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาก่อน อาจจะทำให้เกิดความสับสนได้ว่ากำลังอ่านอยู่ในช่วงขั้นตอนพิธีใด ดังนั้นการจัดแบ่งเนื้อหาออกเป็นหัวข้อตามลำดับขั้นตอนพระราชพิธี พร้อมกับบรรยายรายละเอียดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพิธีช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจติดตามเรื่องการพระราชพิธีได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้การจัดแบ่งเนื้อหาดังกล่าวยังมีลักษณะเหมือนกับการบันทึกเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มุ่งบันทึกเรื่องราวอย่างเป็นระบบและยังสามารถนำไปใช้เป็นแบบแผนปฏิบัติการพระราชพิธีในคราวต่อไปได้

3.2.2.3 การนำเสนอเนื้อหาโดยแทรกรูปภาพประกอบ

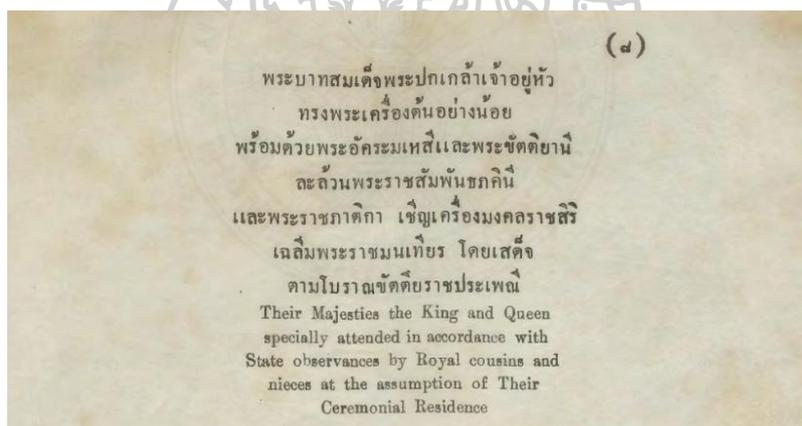
เนื่องด้วยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีที่สำคัญที่สุดของการสถาปนาพระมหากษัตริย์ตามราชประเพณี จึงได้รับการบันทึกไว้ในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการจดจารเป็นลายลักษณ์อักษร การถ่ายภาพเหตุการณ์ขณะประกอบพระราชพิธี อันจะเป็นหลักฐานที่ช่วยยืนยันการประกอบพระราชพิธีสำคัญแห่งยุคสมัย เริ่มปรากฏครั้งแรกในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นเมื่อผู้แต่งนำภาพถ่ายมาแทรกประกอบกับการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จึงทำ

ให้ผู้อ่านเห็นภาพการพระราชพิธี สถานที่ประกอบพิธี รวมถึงอากัปกริยาของผู้เข้าร่วมพิธีผ่านภาพถ่าย ได้อย่างชัดเจนไปพร้อมกับรับรู้รายละเอียดของเหตุการณ์และสัมผัสบรรยากาศที่เกิดขึ้นผ่านการอ่าน ตัวยุทธวรรณคดีที่บันทึกไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ตัวอย่างเช่น

ใน โคลงลิลิตสุภาพพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหากักริววงศ์ พ.ศ.2468 องค์ผู้ นิพนธ์ทรงนำรูปภาพ ได้แก่ ภาพเครื่องประกอบพิธี สถานที่ประกอบพิธี เหตุการณ์ขณะประกอบพิธี ผู้เข้าร่วมพิธี ฯลฯ มาแทรกไว้ในบทประพันธ์ ทั้งนี้ได้เขียนคำอธิบายรูปภาพกำกับไว้ด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อ อธิบายเรื่องราวว่าเป็นภาพเกี่ยวกับอะไร อยู่ในขั้นตอนของพิธี และเมื่ออ่านตัวยุทธวรรณคดีร่วมด้วยจะทำให้เข้าใจรายละเอียดที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพิธีชัดเจนยิ่งขึ้น ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นต่อไปนี้

เฉลิมพระราชมณเฑียร

โคลงสี่

๑ อยู่หัวทรงอย่างน้อย	นะภีสี กุไศย์เอย
ฉลองบาทฉลองขงฆ์นี้	โลชะเรื่อง
ภูษิตพระฉลองสุรีร์	ครามอ่อน อร่ามพ้อ
คาคพระครตร์สดสีหังค์เบ้อง	เหน่าน้ำเงินพราว ๆ
...	
๑ มะหิษีทรงเครื่องพริ้ง	เพราโฉม เฉลิมแม่
งามพระจะรัณบรรโลม	โลกปล้ม
ประคองชั้นพิกุลตระโบม	บาทเท็ด ถวายเอย
หญิงยอด้วงด้งย้ม	ยอดฟ้ามาสยาม ๆ
๑ สามพระองค์เจ้าพระ	เจ้าว รวงค์เอย
สิริรัตนบุษบงล่อ	เอี่ยมแยม
สุทรวงศวิจิตรคล่อ	เคียงพี นางนา
งามพักตราภรณ์แฉล้ม	ลักษณะเอี่ยมอัปสร ๆ
๑ ยอกรเช็ดด้ามพระ	แสงทรง
องค์พิสิฐสพสมัยพะจง	เจตน์อ้าง
ฉลองราชวิระบาทะบงสู	บรมะบิตุ -ลางค์เอย
เชิญพระแสร์ทางช้าง	เผือกด้าวสะดำจร ๆ
๑ สามสมรชะไม่ปักษ์เชื้อ	ขัดติยะยง ยศแฮ
สมวิศิษฏ์ธิดาองค์	พีเจ้า
เจ้าฟ้ามิงมะหามง	คละชาติ เฉลิมเอย
สมเด็จพระจอมพละเฝ้า	พิระแกลัวจกรี ๆ
๑ กรมะหลวงสีหะศักดิ์แคว้น	นครสวรรค
วรพินิตสิทธิการอะนันต์	พะเนา
ทามท์กรศักดิ์สิทธิถวัลย	ะเทเวศ ะสิงรา
พระรวรวงศ์องค์เจ้า	เจ็ดเชื้อชะไม่เชิญ ๆ
๑ ดำเนียรเฉวียงภาคอุ้ม	ไก่อขาว ด้วยรา
มยุรฉัตรนางกษัตริย์สาว	แสล้ม
พระสุดาพียาฉาว	พิชาช่าง เฉลิมเอย
ทรงยศะกรมะหลวงแยม	เกียรติ์สท้านนานฉนำ ๆ
...	

(โคลงกลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก ๆ เล่มปลาย, 2472:170-178)

จากตัวอย่างข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์ได้นำรูปภาพมาแทรกประกอบในบทประพันธ์พร้อมกับให้คำอธิบายรูปภาพเพื่อให้ผู้อ่านเห็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการนำภาพถ่ายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า

รำไพพรรณณีพระบรมราชินีและพระราชวงศ์ฝ่ายในเชิญเครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียรและเชิญเครื่องราชูปโภคตามเสด็จในการพระราชพิธีครั้งนี้ไว้ตอนต้นบทประพันธ์ก่อนที่บรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพิธี จากนั้นทรงให้รายละเอียดเกี่ยวกับพระราชวงศ์ฝ่ายในแต่ละพระองค์ พร้อมระบุว่าเชิญเครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียรและเครื่องราชูปโภคเครื่องใดบ้าง ดังเช่น “พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธพวงศพิจิตร” และ “พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิริรัตนบุษบง” ทั้งสองพระองค์เป็นพระธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นผู้เชิญพระแสง “พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามยุรฉัตร” พระธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เป็นผู้เชิญธารพระกรศักดิ์สิทธิ์และอุ้มไก่อ่าว เป็นต้น จะเห็นได้ว่า รูปภาพประกอบที่องค์ผู้นิพนธ์เลือกมาแทรกในตอนต้นนั้น สอดคล้องกับเนื้อหาในบทประพันธ์ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร อีกทั้งช่วยขยายความในบทประพันธ์ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้โดยง่ายและกระจำจชัดมากยิ่งขึ้น

การนำเสนอเนื้อหาโดยใช้ภาพประกอบเป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพการประกอบพระราชพิธีอย่างเป็นทางการ ภาพที่นำมาใช้จะเป็นภาพถ่ายเหตุการณ์ในพิธี จากการศึกษาพบว่ากลวิธีนี้เริ่มปรากฏใช้ในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสมัยที่เริ่มการพิมพ์ภาพถ่าย พิมพ์ภาพเขียนสีลงในหนังสือ (เจิมพันธ์ กอวิฒนสกุล, 2516:164-165) ดังนั้นเมื่อผู้แต่งต้องการจะถ่ายทอดเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นหนังสือเล่มจึงนำภาพถ่ายมาแทรกไว้ในบทประพันธ์ตลอดทั้งเรื่อง ทั้งนี้ก็เพื่อให้ภาพถ่ายช่วยอธิบายเรื่องราวที่อยู่ในบทประพันธ์ อันจะช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้อย่างชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่รวบรวมเหตุการณ์พระราชพิธีไว้อย่างครอบคลุมทั้งการบันทึกด้วยภาพถ่ายและตัวอักษรอีกด้วย

จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบว่า ผู้แต่งเลือกใช้กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาอย่างเป็นระบบ ทั้งการเรียบเรียงโครงสร้างของตัวบทที่นำไปใช้ในพิธี ตามลำดับวันและเวลา การจัดแบ่งเนื้อหาออกเป็นหัวข้อตามขั้นตอนการพระราชพิธี รวมถึงการแทรกรูปภาพประกอบพร้อมคำอธิบาย ลักษณะการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าวสอดคล้องกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่มีขั้นตอนพิธีอันซับซ้อน แต่ละขั้นตอนพิธีมีรายละเอียดค่อนข้างมากและดำเนินการพระราชพิธีหลายวัน ดังนั้นผู้แต่งจึงต้องเลือกใช้กลวิธีเรียบเรียงเนื้อหาที่ช่วยให้ผู้อ่านสามารถติดตามเรื่องพระราชพิธีได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งการระบุวันเวลาที่ชัดเจนและการแทรกรูปภาพขณะประกอบพิธียังสามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงเกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละยุคสมัยและทำให้เห็นภาพประกอบพระราชพิธีชัดเจนยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่าวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นวรรณคดีที่สัมพันธ์กับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยตรง ทั้งการนำไปใช้ขณะประกอบแต่ละขั้นตอนพิธีและการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพิธีตั้งแต่ต้นจนจบ ดังนั้นวรรณคดีกลุ่มนี้จึงสร้างสรรค์ขึ้นมาอย่างมีลักษณะเฉพาะทั้งด้านเนื้อหาและด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ ลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหาคือการนำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาเป็นแกนหลักของเรื่อง ทั้งการให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละขั้นตอนพิธีเพื่อแสดงถึงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพระมหากษัตริย์สู่ความเป็นราชาธิบดีแห่งราชอาณาจักรโดยสมบูรณ์ การแสดงสิทธิธรรมในการปกครองอันเกิดจากพระคุณสมบัติ การสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี และความพร้อมใจของพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์ และอาณาประชาราษฎร์ รวมถึงการถ่ายทอดภาพเหตุการณ์บรรยากาศพระราชพิธีไปพร้อมกับการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี แสดงให้เห็นถึงการยอมรับจากประชาชน ดังนั้นเนื้อหาวรรณคดีกลุ่มนี้สอดคล้องกับความสำคัญของการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและการดำเนินพระราชพิธีในแต่ละรัชสมัย ทั้งการให้ข้อมูลการสร้างบรรยากาศ การถ่ายทอดความยิ่งใหญ่และความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชพิธี อันเสริมความมั่นใจต่อสถานภาพที่เปลี่ยนไปของพระมหากษัตริย์และเสริมความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับบริบทการนำไปใช้ในแต่ละขั้นตอนพระราชพิธีเพื่อให้การประกอบพระราชพิธีสัมฤทธิ์ผลและเกิดสวัสดิมงคล

ลักษณะเฉพาะด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ปรากฏให้เห็นทั้งกลวิธีทางภาษาในระดับคำและระดับความ และกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา ทั้งนี้เพื่อให้ตัวบทวรรณคดีมีความไพเราะงดงามสมกับเป็นวรรณคดีที่แต่งเพื่อแสดงการเปลี่ยนสถานภาพของพระมหากษัตริย์สู่ความเป็นพระราชอาธิบดี อีกนัยหนึ่งยังมีความสำคัญต่อการสื่อความหมายสำคัญของการประกอบพระราชพิธีอย่างเป็นระบบ ช่วยสื่อจินตภาพสร้างบรรยากาศ ส่งอารมณ์ความรู้สึกไปสู่ผู้อ่านหรือผู้ฟังในขณะที่ประกอบพิธี ทั้งนี้ก็เพื่อเสริมสร้างความยิ่งใหญ่และความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชพิธีให้ปรากฏชัดยิ่งขึ้น นอกจากนี้กลวิธีทางวรรณศิลป์ยังทำให้วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์มีลักษณะต่างจากการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารทางประวัติศาสตร์ อาทิ พระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุการพระราชพิธี ฯลฯ อันจะทำให้ผู้อ่านสามารถอ่านเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้อย่างมีรรถรสมากยิ่งขึ้น

บทที่ 4

บทบาทของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์

จากการศึกษาในบทที่ผ่านมาทำให้เห็นลักษณะเฉพาะของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะการนำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาเป็นเนื้อหาหลักของเรื่อง ทั้งการให้รายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบในพิธี แบบแผนขั้นตอนพิธี ตลอดจนนำเสนอภาพเหตุการณ์ตามลำดับขั้นตอนพิธีอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีนอกจากนี้ยังมีความโดดเด่นด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ ผ่านการเลือกสรรคำอย่างประณีตงดงาม ทั้งด้านเสียงและการสื่อความหมาย รวมถึงการเลือกใช้ความเปรียบ เพื่อสร้างบรรยากาศและอารมณ์ในขณะประกอบพิธีขยายรายละเอียดเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้พิเศษมากขึ้น อันจะแตกต่างไปจากงานเขียนประเภทเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เน้นเรื่องข้อเท็จจริงของเหตุการณ์เป็นสำคัญ

จากลักษณะเฉพาะทางวรรณคดีข้างต้น ทำให้เชื่อมโยงเห็นบทบาทของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์ที่สัมพันธ์กับการประกอบพระราชพิธีและความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย จัดแบ่งเป็น 3 บทบาท ได้แก่ บทบาทต่อการสร้างความสมบูรณ์ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก บทบาทต่อการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัย์รัตนโกสินทร์ และบทบาทต่อการแสดงเอกลักษณ์ของชาติที่มีวัฒนธรรม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 บทบาทต่อการสร้างความสมบูรณ์ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมีบทบาทต่อการสร้างความสมบูรณ์ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทั้งในขณะประกอบพระราชพิธีและหลังการพระราชพิธีเสร็จสิ้น ดังนี้

ในขณะประกอบพระราชพิธี วรรณคดีกลุ่มนี้ทำหน้าที่สื่อสารในพระราชพิธีผ่านถ้อยคำภาษาไปสู่ผู้รับสาร ไม่ว่าจะเป็นเทพยดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อัญเชิญเข้าร่วมเป็นสักขีพยานในพิธีและคณะบุคคลต่าง ๆ ที่ได้เข้าร่วมพระราชพิธี ให้ร่วมรับรู้วัตถุประสงค์และความสำคัญในแต่ละขั้นตอนพิธีไปพร้อมกับการดำเนินพิธีกรรม เมื่อใดที่เกิดการรับรู้ในแต่ละขั้นตอนพิธีอย่างต่อเนื่อง ย่อมส่งผลให้การประกอบพระราชพิธีราบรื่นและสัมฤทธิ์ผล อีกทั้งทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีเข้าใจความหมาย ความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีตลอดจนพร้อมที่จะยอมรับและเชื่อในสาระสำคัญของพระราชพิธี ยกตัวอย่างเช่น

ในพิธีเบื้องต้นพบตัวบทที่ใช้อ่านขณะประกอบพิธี คือ “ประกาศการพระราชพิธี” เพื่อทำหน้าที่สื่อสารชี้แจงบอกกล่าวให้ผู้เข้าร่วมพิธีรับรู้ถึงวาระการประกอบพระราชพิธีโดยทั่วกัน โดยเฉพาะการ

กล่าวเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าร่วมประชุมเป็นสักขีพยานในมณฑลพิธี รับเครื่องบวงสรวง และ
บันดาลสิ่งอันเป็นมงคลให้เกิดขึ้นในพิธี เช่น **ประกาศเทวดาบรมราชาภิเศก รัชกาลที่ 5** ความว่า

๑ โภโกโตเทวสังฆา ดูกรหมู่เทพยดอมรินทร์และยักษ์กุมภันต์คันธัพพทานพนาคมมีอาทีคือ
ท้าวธรรมาสูราชแลท้าววิรุฬหก แลท้าววิรูปักษ์ แลท้าวภูเวงราช กับทั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า
ผู้มีมิตินิธิอำนาจ...แลเทพยท้าวอันอภิบาลบำรุงรักษา พระมหานครบรรราชวังพระที่นั่งเสวยตรบวร
ฉัตรมณเฑียรรัตนปราสาท **จงมาสถโมสรสันนิบาต** ในราชนิเวศน์มหาสถาน สมาทานปัญญาจักษุศิลป
สดีรับรับศพระสัทธิธรรมพุทโธวาทสัมโมทนียกถา **แล้วจงปรีดาร์บราชพลีทั้งสองประการ คืออามิ
ศพลีกับธรรมพลี**ที่ทรงตกแต่งเครื่องมโหฬารสักการพิธี มีต้นว่ารูปเทียนสุคนธบูชา อันทรงบูชา
พระรัตนไตรย ในการ**พระบรมราชาภิเศก**ทรงพระราชอุทิศแผ่ผลพระราชกุศลไปนั้น... **ในมหาราช
ภิเศก**สมาคมนี เทพเจ้าทั้งปวงจงสถโมสรเปรมปรีดีปราโมทย์รับอนุโมทนา ในทานมัย บุญกิริยา
กุศลสุจริต แล้วจงมีกมลจิตพิจารณาในพระอนิจจตาที่ไตรลักษณ์ญาณ...

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:47-48)

จากประกาศ ฯ ข้างต้น ผู้แต่งกล่าวเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาเข้าร่วมเป็นสักขีพยาน
และสดับฟังประกาศ ณ มณฑลพิธี เช่น การเริ่มต้นด้วยความว่า “**โภโกโตเทวสังฆา**” สื่อความว่า “**ข้าแต่
เทพยดาเจ้าทั้งหลายอันศักดิ์สิทธิ์**” จากนั้นกล่าวเชิญท้าวจตุโลกบาลและมหาราชผู้ดูแลสวรรค์ชั้นจาตุม
มหาราชิกทั้ง 4 ตามตำนานศาสนา ได้แก่ ท้าวธรรมาสู ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ และท้าวภูเวงราช จากนั้น
กล่าวอัญเชิญพระอินทร์ผู้เป็นราชาธิบดี รวมถึงอัญเชิญเทวดาที่สถิตบำรุงรักษาพระบรมมหาราชวังและ
เทวดาที่สถิตอยู่ในพระมหาเศวตฉัตรให้ร่วมสดับฟังถ้อยคำประกาศ พร้อมรับเครื่องบวงสรวงและพระ
ราชกุศลในการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเศก ดังความที่ว่า “**จงปรีดาร์บราชพลีทั้งสองประการ
คืออามิศพลีกับธรรมพลี**” “**จงสถโมสรเปรมปรีดีปราโมทย์รับอนุโมทนา**” การกล่าวเชิญเช่นนี้ก็เพื่อ
ต้องการให้เทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงร่วมยินดีเป็นสักขีพยานและบันดาลสิ่งอันเป็นมงคลให้
เกิดขึ้นในพระราชพิธี อันจะทำให้การพระราชพิธีในครั้งนี้ดำเนินได้อย่างราบรื่นสมบูรณ์และสัมฤทธิ์
ผล

พิธีบรมราชาภิเศกในวันพระฤกษ์ มีขั้นตอนพิธีสำคัญและมีความหมายต่อการเปลี่ยนผ่าน
สถานภาพพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การสรองพระมูรธาภิเศก ถวายน้ำอภิเศก และการถวายเครื่องสิริราช
กกุธภัณฑ์ซึ่งแต่ละขั้นตอนพิธีก็พบตัวบทสำคัญที่ช่วยสื่อความหมายและทำให้การดำเนินพิธีในขั้นตอน
ดังกล่าวเป็นไปอย่างต่อเนื่องและสมบูรณ์ เช่น ในพิธีถวายน้ำอภิเศกพบ**คาถาถวายน้ำอัฐทิศ**ที่ราช
บัณฑิตประจำแต่ละทิศกราบบังคมทูลถวายเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์ เนื้อความกล่าวถึงการถวาย
แผ่นดินและการยอมรับให้พระองค์ทรงปกครองแผ่นดินเป็นพระมหากษัตริย์ของสยามประเทศ พร้อม
กับถวายน้ำอภิเศกเพื่อสื่อแทนพระราชอำนาจที่ปกนิกรทั่วราชอาณาจักรทุกเหล่า ฯ ถวายแต่

พระมหากษัตริย์ รวมถึงแสดงการยอมรับว่าพระองค์ได้เปลี่ยนสถานภาพเป็นพระราชอาธิบดีโดยสมบูรณ์ ดังคำแปลคาถาถวายน้ำอัฐิตที่ว่า

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม **ขอเทวดา (ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท)** จงทรงพระบรมราชานุญาตให้ข้าพระพุทธเจ้ากล่าวถวายชัยมงคลณที่นี้ **พระองค์ได้ทรงรับบรมราชาภิเษก ขึ้นเสวยถวัลยราชสมบัติเป็นใหญ่ยิ่งแห่งชนชาวสยาม** เสด็จประทับบนพระราชบัลลังก์นิพนธ์พระพิตรณาทิศบูรพาบัดนี้ ประเทศทั้งหลายเหล่าใดซึ่งตั้งประจำอยู่ที่ศัคน์นั้นก็ สัตว์ทั้งหลายเหล่าใดที่อาศัยอยู่ในที่ศัคน์นั้นก็ **ขอพระองค์ทรงแผ่ความปกครองและยังพระราชอาณาให้ไปแก่ประเทศและสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น** ขอพระองค์จงทรงรักษาแว่นแคว้นนี้ กับทั้งพระพุทธศาสนา และประชาราษฎร์ปกครองเมตนิตลให้สำเร็จผลโดยภักโยภภาพ ขอพระองค์จงเสด็จสถิตอยู่ในราชสมบัติสืบกาลนานปราศจากสรรพโรคาพาธ ทรงบัลลังก์ผลสำเร็จ มีพระชนมชีพยืนนานตลอดร้อยสรรพกาล (ปี) ขอพระราชผู้เป็นอธิบดีในบูรพทิศซึ่งปรากฏพระนามว่า ธรรมจูงอภิบาลรักษาเทวดา (ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท) พร้อมทั้งบรมมณฑลโดยเอื้อเพื่อ ศัตรูทั้งหลายเหล่าใด ผู้ใคร่กระทำอนัตถพินาศในปุรัตถิมทิศภาค (ทิศบูรพา) ขอเทวดา (ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท) จงทรงชำระปวงอริราชศัตรูเหล่านั้น ด้วยดีโดยพระบรมเดชานุภาพ.

(คาถาถวายน้ำอัฐิตและคำแปลฯ, 2468:2-3)

จากคาถาถวายน้ำอัฐิตข้างต้น พบเนื้อความกล่าวถึงการที่พระองค์ทรงรับบรมราชาภิเษก ในที่นี้ก็คือ เมื่อพระองค์ทรงผ่านพิธีสรงพระมุรธาภิเษก ถือว่าสถานภาพได้เปลี่ยนไปแล้วเพราะน้ำศักดิ์สิทธิ์ได้รดลงบนพระเศียรจรดพระวรกายของผู้ที่จะขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ พระองค์จึงดำรงสถานภาพพระราชอาธิบดีโดยสมบูรณ์ ดังจะเห็นได้จากการใช้คำเรียกแทนพระนามว่า “ขอเทวดา (ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท)...” เมื่อพิจารณาในประกาศการพระราชพิธีที่ใช้ในพิธีเบื้องต้นยังไม่พบคำเรียกพระนามดังกล่าว จากนั้นเป็นการกล่าวถวายแผ่นดินให้ทรงปกครองและลงท้ายด้วยการถวายพระพรชัยมงคลจะเห็นว่าเนื้อความในคาถา ฯ ทำหน้าที่สื่อความหมายของการถวายพระราชอำนาจแด่องค์พระมหากษัตริย์ ดังนั้นการประกอบพิธีถวายน้ำอภิเษกจะครบถ้วนสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อผู้ถวายน้ำอภิเษกกล่าวคาถา ฯ พร้อมกับการถวายน้ำอภิเษกไหลผ่านพระหัตถ์พระมหากษัตริย์จนครบทั้ง 8 ทิศ เมื่อนั้นจึงจะบรรลุวัตถุประสงค์ของขั้นตอนพิธีนี้ที่ต้องการแสดงว่าพระองค์ทรงได้รับสิทธิอำนาจจากปวงชนทั่วราชอาณาจักรให้ปกครองบ้านเมืองอย่างแท้จริง

ในขั้นพิธีถวายสิริราชสมบัติและเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จประทับ ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ พระมหาราชครูจะอ่านเวทสรรเสริญไกรลาสกล่าวเชิญพระอิศวรให้เสด็จมาสถิตพระมหากษัตริย์อันเป็นไปตามความเชื่อที่ว่าเมื่อทรงรับบรมราชาภิเษกจะทรงเป็นสมมติเทพ จากนั้นพระมหาราชครูจะกราบบังคมทูลเฉลิมพระปรมาภิไธยและเครื่องราชกกุธภัณฑ์เป็นภาษามครก่อนและแปลเป็นคำไทย เมื่อกกล่าวคำกราบบังคมทูล ฯ จบแล้ว จึงจะทูลเกล้าฯ ถวายพระสุพรรณบัฏจารึก

พระปรมาภิไธย เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ เครื่องบรมขัตติยราชวราภรณ์ เครื่องราชูปโภค และพระแสงราชศัสตราวุธตามลำดับ ดังจะยกตัวอย่างคำกราบบังคมทูลเฉลิมพระปรมาภิไธย ถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์เครื่องบรมราชาภรณ์และเครื่องประดับอิสริยยศ ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า

ขอเดชะฝ่า ลอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม ขอได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสแก่ข้าพระพุทธเจ้า ฯ ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับพระมูรธาภิเษกเป็นบรมราชาธิราช เป็นเจ้าแผ่นดินใหญ่ของประชาชนชาวสยามเหตุตั้งนั้นข้าพระพุทธเจ้า ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลลอองธุลีพระบาทมีท่านเสนาบดีเป็นประธาน และสมณพราหมณาจารย์ทั้งปวง พร้อมเพรียงมีน้ำใจเป็นอันเดียวกัน ขอขนานพระปรมาภิไธยถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งได้จารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏนั้นและขอมอบถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์อันสมพระราชอิสริยยศ ฯ ขอได้ทรงเฉลิมพระปรมาภิไธยโดยกำหนดนั้น และทรงรับเครื่องราชกกุธภัณฑ์นี้ ครั้นแล้วขอให้ทรงราชภาระดำรงราชสมบัติโดยธรรมสม่าเสมอเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชนสืบไป ขอเดชะ ฯ

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:312)

จากคำกราบบังคมทูล ฯ ข้างต้น เนื้อความกล่าวถึงการที่พระองค์ทรงรับพระมูรธาภิเษกเป็นพระราชอาธิบดีของสยามประเทศ ตั้งนั้นในนามของคณะบุคคลต่าง ๆ จึงพร้อมใจกันขนานพระปรมาภิไธยพระองค์ใหม่และมอบเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ซึ่งเป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศแห่งพระมหากษัตริย์ถวายแด่พระองค์ เมื่อทรงรับจึงเป็นเครื่องหมายแสดงว่าได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินโดยสมบูรณ์ ดังความตอนท้ายว่า “ครั้นแล้วขอให้ทรงราชภาระดำรงราชสมบัติโดยธรรมสม่าเสมอเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน...” จะเห็นได้ว่าคำกราบบังคมทูล ฯ นอกจากจะเป็นตัวบทที่ใช้อ่านประกอบพิธีถวายสิริราชสมบัติและเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์เพื่อให้ดำเนินพิธีได้ครบถ้วนสมบูรณ์แล้วยังทำหน้าที่สื่อความหมายของพิธีนี้ได้เป็นอย่างดี

ภายหลังการถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค ช่วงขั้นตอนพิธีต่อมาจะเป็นการถวายพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร¹¹ ถือเป็นเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่สำคัญยิ่งกว่าราชกกุธภัณฑ์อื่น (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562:111) ในขั้นตอนพิธีนี้มีตัวบทที่ใช้ประกอบการถวายพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร กล่าวโดยพระสิทธิชัยเจ้ากรมพราหมณ์พฤฒินาศ ดังความที่ว่า

¹¹ ซึ่งเป็นฉัตร 9 ชั้น หุ้มผ้าขาวมีระบาย 3 ชั้น ขลิบทองแม่ลวด ชั้นล่างสุดห้อยอุเบงจำปาทองสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ทรงรับพระบรมราชาภิเษกแล้ว ใช้แขวนหรือปักเหนือพระราชอาสน์บัลลังก์ในท้องพระโรงพระมหาปราสาทราชมนเฑียร (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562:111)

ขอเดชะฝ่าล่องธลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม ขอได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสแก่ข้าพระพุทธเจ้า ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงรับพระมรุธาภิเษก เป็นบรมราชาธิราช เป็นเจ้าเป็นใหญ่ของประชาชนชาวสยาม เหตุตั้งนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าพหล่องธลีพระบาทมีท่านเสนาบดีเป็นประธานและสมณะพราหมณาจารย์ทั้งปวง **ขอมอบพระเศวตฉัตรนี้ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ขอได้ทรงรับแล้วแผ่พระราชอาณาปกเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงตลอดถึงอาณาประชาราษฎร์ เป็นบรมนารถทรงจัดการคุ้มครองรักษาป้องกันอันเป็นธรรม สิบไป ขอเดชะ**

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:314)

จากคำกราบบังคมทูล ฯ ข้างต้น พระบรมวงศานุวงศ์ สมณชีพรามณ์ และเสนาบดีทั้งมวลพร้อมใจกันถวายพระนพปฎลมหาเศวตฉัตรหรือฉัตร 9 ชั้นแต่พระมหากษัตริย์เพื่อเป็นเครื่องแสดงพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ที่ทรงรับบรมราชาภิเษกแล้ว เนื่องด้วยฉัตรมีลักษณะคล้ายร่มที่กางกันแผ่ให้ร่มเงา ดังนั้นเมื่อทรงรับพระนพปฎลมหาเศวตฉัตรเป็นพระเจ้าแผ่นดิน จึงขอให้พระองค์ทรงแผ่พระมหากรุณาธิคุณปกป้องคุ้มครองราษฎรที่อยู่ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารให้อยู่เย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน จะเห็นว่าคำกราบบังคมทูล ฯ นอกจากจะใช้ประกอบพิธีแล้วเนื้อความยังอธิบายความหมายของการถวายพระนพปฎลมหาเศวตฉัตรอันจะทำให้รับรู้ถึงความสำคัญของขั้นตอนพิธีนี้ได้ดียิ่งขึ้น

หลังจากถวายพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร พระครูอัญญาจารย์จะอ่านอนุชฎิควมณฑ์ หลวงราชมนีหรือหลวงเทพจารย์จะอ่านอนุชฎิวิชณมณฑ์ เมื่อกล่าวจบแล้ว พระมหาราชครูจะกล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลแด่พระมหากษัตริย์ ถ้อยคำที่กล่าวนั้นเป็นทำนองว่าขอให้พระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองให้เกิดความผาสุก ขอให้ทรงชนะทั่วทุกทิศและมีชัยชนะต่อเหล่าอริราชศัตรูทั้งปวง ดังในคำถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า “ขอเดชะฝ่าล่องธลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อมข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอถวายชัยขอพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ในสยามรัฐมหามณฑลนี้ ทรงอำนาจทั่วปฐพีดิน ทรงอำนาจเหล่าชนอริราชศัตรูทุกเมื่อเทอญฯ” (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:315) กล่าวได้ว่า คำถวายพระพร ฯ เป็นการกล่าวให้พรแด่พระมหากษัตริย์และประกาศให้รับรู้โดยทั่วกันว่าพระองค์ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติปกครองสยามประเทศโดยสมบูรณ์

เมื่อพิจารณาพิธีเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค เป็นขั้นตอนพิธีที่ให้ประชาชนได้เข้าเฝ้า ฯ ขึ้นชมพระบุญญาบารมีและร่วมถวายพระพรชัยมงคลแด่พระมหากษัตริย์ พร้อมกับชมภาพความงามวิจิตรของเรือพระที่นั่งและความยิ่งใหญ่ของริ้วกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค อันแสดงถึงพระบรมเดชานุภาพและพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ ในขั้นตอนพิธีนี้พบภาพแห่งเรือที่ใช้ขณะประกอบพระราชพิธี เพื่อส่งสัญญาณให้จิงหะผีพายผ่านการขับขานของพนักงานเห่รวมถึงถ่ายทอดความงามสง่าของเรือพระราชพิธีแต่ละลำและริ้วกระบวนเรือทุกสายให้เป็นที่ประจักษ์

ตัวอย่างเช่น ภาพยนตร์เรื่องเฉลิมพระเกียรติเนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดย
กระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 ในบทที่ว่า

3-๑ สุวรรณหงส์ลงลอยล่อง	งามผุดผ่องล่องลอยล้า
นาคราชผาดโผนนำ	ภุชงค์ล้ำแผ่นโผนลอย
4-๑ กระปี่ศรีสง่า	งามท่วงท่าไม่ท้อถอย
เรือครุฑไม่หยุดคอย	ยุคนาคคล้อยลอยเมฆินทร์
5-๑ อสูรวาโยภักษ์	ศักดิ์ศรีคู่สุรปักษิน
พายผกเพียงนกบิน	ผินสู่ฟ้ารำเรียงบน
6-๑ เรือแข่งแข่งเรือตั้ง	พร้อมสะพรั่งกลางสายชล
เรือชัยไฉไลลั่น	ยลเรือกิ่งพริ้งเพราตา
...	
8-๑ เรือน้อยลอยน้ำไหล	ล้อมเรือใหญ่เหววับแวว
พรั่งพราราวเพชรแพรว	พายพลิ้ววักพริ้วพร้อมพาย
9-๑ งามริ้วทิวทางแถวธง	เพริศแพรวแผ้วปลิวปลาย
งามเรือเหลือลวดลาย	คล้ายเทพพิภพหิบลายผจง

(กระบวนพยุหยาตราทางชลมารคฯ, 2562:9)

จากภาพยนตร์เรื่องข้างต้น ผู้แต่งแสดงรายละเอียดของเรือพระราชพิธีแต่ละลำ โดยเรียงลำดับตาม
การจัดรูปกระบวนพยุหยาตราที่ใช้ในการเสด็จ ๆ เลียบพระนครทุกประการที่แบ่งออกเป็น 3 สาย คือ
ริ้วสายกลาง ริ้วสายใน และริ้วสายนอก ผู้แต่งเริ่มจากการกล่าวถึงริ้วสายกลาง ประกอบด้วยเรือพระที่นั่ง
สุพรรณหงส์ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ ต่อมากล่าวถึงริ้วสายในจะอยู่
ขนานข้างเรือพระที่นั่งประกอบด้วยเรือรูปสัตว์ หัวเรือจะแกะสลักเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ อาทิ เรือกระบี่
เรือครุฑเรือยักษ์ เป็นต้น จากนั้นกล่าวถึงริ้วสายนอกประกอบด้วยเรือที่อยู่คู่กัน คือ เรือตั้งกับเรือแข่ง
เรือทั้งสองทำหน้าที่ป้องกันหน้าขบวนเรือพระที่นั่งหรือคุ้มกันริ้วสายกลาง เรือตั้งจะอยู่ตำแหน่งหน้าขบวน
พยุหยาตราทางชลมารคส่วนเรือแข่งเป็นเรือขนาดเล็กอยู่ท้ายขบวนหน้าชั้นใน ทำหน้าที่แข่งเรือพระที่
นั่งเสมือนเป็นเรืออารักขาของพระมหากษัตริย์ ลำดับต่อมากล่าวถึงรูปแบบการจัดกระบวนพยุหยาตรา
จะมีลักษณะดาวล้อมเดือนกล่าวคือเรือลำเล็กที่อยู่ในริ้วสายนอกและสายในจะอยู่แวดล้อมเรือพระที่
นั่ง เรือทุกลำจะเคลื่อนตัวเป็นทิวแถวตามริ้วสาย ธงที่ประดับบนเรือพลิ้วไสวสวยงาม ตอนท้ายผู้แต่ง
กล่าวชมเรือทุกลำต่างมีเอกลักษณ์เฉพาะและงามล้ำเสมือนกับเทพที่บรรจงสรรค์สร้างเอาไว้ ดังนั้นเมื่อ
พนักงานหน้าบทเห็นเรือนี้ไปขับขานพร้อมกับเคลื่อนกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคก็จะช่วยให้การ
ประกอบพิธีสมบูรณ์มากขึ้นผู้ฟังเข้าใจรายละเอียดของเรือพระราชพิธีแต่ละลำได้อย่างชัดเจน และยัง
เอื้อต่อการรับรู้เข้าใจความหมายเห็นความสำคัญของการประกอบพระราชพิธีเสด็จ ๆ เลียบพระนคร

โดยกระบวนการพยุหยาตราขบวนมารคมากขึ้นกว่าการมองด้วยสายตาผ่านองค์ประกอบของพิธีกรรมเพียงอย่างเดียว ดังนั้นถ้อยคำในบทเห่เรื่อนอกจากจะช่วยดำเนินพิธีแล้วยังทำหน้าที่สื่อสารให้ผู้เข้าร่วมพิธีรับรู้ถึงความสำคัญและความงามวิจิตรของเรือพระราชพิธีแต่ละลำได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่าวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสมบูรณ์ของพระราชพิธี ทั้งการสื่อสารบอกกล่าวกับผู้เข้าร่วมพิธีและการดำเนินพิธีเพราะก่อนที่จะดำเนินขั้นตอนพิธีใดก็ตามจะต้องมีวรรณคดีประกอบพระราชพิธีเพื่อทำหน้าที่บอกกล่าวถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในพิธี รวมถึงนำเสนอสารสำคัญหรือความหมายที่สอดคล้องกับขั้นตอนพิธีนั้น ๆ เช่น **พิธีเบื้องต้น** จุดมุ่งหมายสำคัญคือบอกกล่าวกับเทพยดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ร่วมเป็นสักขีพยานในมณฑลพิธีและบันดาลสิ่งอันเป็นมงคล ส่วนผู้เข้าร่วมพิธีก็รับรู้ว่าจะเสด็จขึ้นครองราชย์มีพระคุณสมบัติถึงพร้อมแห่งองค์พระมหากษัตริย์และรู้ถึงการพระราชพิธีที่จะจัดขึ้นในวันพระฤกษ์ต่อไป ส่วน**พิธีบรมราชาภิเษกในวันพระฤกษ์** แต่ละขั้นตอนพิธีต่างมีจุดมุ่งหมายสำคัญร่วมกันคือเพื่อต้องการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของผู้ที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระราชอาธิบดีแห่งสยามประเทศและประกาศสถานภาพนั้นให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วกัน ดังจะเห็นได้จากชั้น**พิธีสงพระมูรธาภิเษก**จะเน้นสื่อสารกับเทพยดาและองค์พระมหากษัตริย์เพื่อให้รับรู้ถึงสถานภาพที่กำลังจะเปลี่ยนไป เพราะเมื่อพระองค์ทรงประกอบพิธีสงพระมูรธาภิเษกน้ำที่ไหลผ่านพระวรกายเปรียบเสมือนการชำระความเป็นมนุษย์ให้หมดไป ถือว่าสภาวะได้เปลี่ยนไปแล้ว และเป็นการยกสถานะขึ้นเป็นสมมติราชพระองค์หนึ่ง ดังจะเห็นได้จากคำเรียกพระนามที่เปลี่ยนไป พอถึง**พิธีถวายน้ำอภิเษก**ตัวบทจะเน้นสื่อสารกับพระมหากษัตริย์เพื่อแสดงถึงความพร้อมใจของปวงชนที่ร่วมกันถวายพระราชอำนาจแด่พระองค์โดยใช้น้ำอภิเษกเป็นสื่อแทน จากนั้นจะเข้าสู่**การถวายน้ำอภิเษก** **เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์** **เครื่องราชูปโภค** และ**พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร** ตัวบทจะเน้นประกาศความเป็นพระมหากษัตริย์ต่อหน้าสาธารณชนให้ร่วมรับรู้และเป็นประจักษ์พยานว่า ณ ขณะนี้พระองค์ทรงดำรงสถานะเป็นพระราชอาธิบดีและได้รับสิทธิอำนาจในการปกครองบ้านเมืองโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้ใน**การเสด็จฯ เลียบพระนคร**โดยกระบวนการพยุหยาตราทางชลมารคบทเห่เรื่อที่ใช้เห่ประกอบพิธีเพื่อบรรยายให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรือพระราชพิธี ตำแหน่งหน้าที่ของเรือแต่ละลำ ถ่ายทอดภาพความงามสง่าของริ้วกระบวนเรือทุกสาย รวมถึงประกาศพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์ผ่านการขับขานของพนักงานเห่เรื่ออีกด้วย

วรรณคดีกลุ่มนี้นอกจากจะมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสมบูรณ์ในขณะประกอบพิธีแล้ว เมื่อการพระราชพิธีเสร็จสิ้น วรรณคดีกลุ่มนี้ยังทำหน้าที่รวบรวมทุกองค์ความรู้ที่ใช้จัดพิธีและทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะประกอบพิธีไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ดังจะเห็นได้จากในแต่ละรัชกาลจะพบการบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ด้วยเสมอ เช่น หลังการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาล

ที่ 2 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงนำเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมาแต่งเป็นวรรณคดีเรื่องโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หรือพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงนำเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาบันทึกไว้ทันทีหลังการพระราชพิธีเสร็จสิ้น ดังพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า “ลิลิตบรมราชาภิเษกนี้ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ได้ประทานต้นฉบับแก่ข้าพเจ้า ภายหลังจากบรมราชาภิเษกไม่สัปดาห์...กรมพระนราธิป ฯ ทรงนิพนธ์ลิลิตนี้อย่างรวดเร็วเป็นอันมาก ต้องนับว่าทรงนิพนธ์อย่างที่ไม่รู้เรียกว่า “Inspired” และข้าพเจ้าเองรู้สึกว่าเป็นพระนิพนธ์ที่ดีที่สุดเรื่องหนึ่งที่ข้าพเจ้าได้เคยอ่าน ...” (คำนำสำหรับหนังสือโคลงลิลิตบรมราชาภิเษก, 2472:ก-ข) เป็นต้น กล่าวได้ว่าวรรณคดีกลุ่มนี้เปรียบเสมือนส่วนประกอบหนึ่งของการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่มีจะแต่งวรรณคดีกลุ่มนี้ส่งท้ายการพระราชพิธีให้เรียบร้อยสมบูรณ์

4.2 บทบาทต่อการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนอกจากจะมีหน้าที่ในขณะประกอบพิธี ทั้งการสื่อสารกับผู้มีส่วนร่วมในพิธีและช่วยให้ดำเนินพิธีได้อย่างราบรื่นสมบูรณ์แล้ว เมื่อการประกอบพระราชพิธีเสร็จสิ้นวรรณคดีกลุ่มนี้ยังมีหน้าที่สำคัญต่อการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ไว้อย่างละเอียดครบถ้วน ทั้งการบันทึกข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระราชพิธี เช่น เครื่องประกอบพิธี ลำดับขั้นตอนพิธี ผู้เข้าร่วมพิธี สถานที่ประกอบพิธี ฯลฯ บันทึกภาพเหตุการณ์บรรยากาศในพิธีและบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีผ่านประสบการณ์ของผู้แต่งที่มีส่วนร่วมหรือสังเกตการณ์ในพิธี

การนำเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาบันทึกไว้ในรูปแบบวรรณคดีนั้นถือว่าเป็นวิธีการเก็บรักษาความยิ่งใหญ่ของพระราชพิธีและความทรงจำที่มีต่อพระราชพิธีในรูปแบบหนึ่ง แสดงถึงความสำคัญของพระราชพิธีนี้ในฐานะที่เป็นพระราชพิธีสำคัญในการสถาปนาพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์อย่างเป็นทางการ เป็นหลักฐานการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชสมัย ทำให้ผู้อ่านที่ไม่ได้เข้าร่วมพิธี ไม่ว่าจะคนร่วมสมัยหรือต่างสมัยสามารถทำความเข้าใจรายละเอียดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ นอกจากนี้การบันทึกไว้อย่างแสดงถึงการยอมรับพระมหากษัตริย์ที่แต่งตั้งขึ้นใหม่และความสำคัญของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อสังคมไทย เมื่อวรรณคดีกลุ่มนี้เผยแพร่ออกไปสู่วงกว้างยังเป็นการประกาศพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วกันอีกด้วย

4.2.1 การบันทึกข้อเท็จจริงเพื่อเป็นหลักฐานการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

วรรณคดีกลุ่มนี้บันทึกข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ครบถ้วนและถูกต้องตามแบบแผนพิธีไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนพิธี เครื่องประกอบพิธี สถานที่ประกอบพิธี ราชนามผู้เข้าร่วมพระราชพิธี ถ้อยคำในพิธี ฯลฯ เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับจดหมายเหตุการพระราชพิธี ราชกิจจานุเบกษา ฯลฯ ที่บันทึกโดยราชสำนักพบว่าข้อมูลตรงกัน ดังนั้นวรรณคดีกลุ่มนี้จึงเป็นหลักฐานหนึ่งในการศึกษาพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของแต่ละรัชกาลได้ ตัวอย่างเช่น

การบันทึกการจัดเตรียมสถานที่ประกอบพระราชพิธี เช่นในโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย องค์ผู้นิพนธ์ทรงบันทึกการสร้างมณฑปพระกระยาसनานเพื่อใช้สำหรับประกอบพิธีสงฆ์พระมรุธาภิเษก ดังพิจารณาได้จากโคลงบทที่ 23-26 ความว่า

๑ ²³ เบื้องทิศบูรพาคพื้น	ท้องพระลาน
มณฑปพระกระยาसनาน	แต่งตั้ง
บัลลังก์แลเพดาน	ทวยนาค
โคมพัตรหุ้มทั้ง	ยอดซุ้มเสาบันน้า
๑ ²⁴ แผ่นเงินทำหุงล้อ	ธารา
เบ็ญจสุทธิตงคคา	คั้งไว้
ตั้งบนเพดานดา	ดาวมาศ งามเฮย
คำแผ่พรรณดอกไม้	มัวห้อยตรูตราฯ
๑ ²⁵ ทองคำลายม่านพื้น	โคมพัตร
ผูกประจำจีบจัด	รูตห้อม
รั้วราชวัตรฉัตร	เงินนาก ทองแฮ
รายรอบมณฑปล้อม	สีด้นดุงมาฯ
๑ ²⁶ เตียงเหลี่ยมดาษผ้าทอด	ถาดอุไร
ตั้งต่งงไชยพฤษไ	ถาดนั้
โคมพัตรลาดบนใบ	ไม้ข่ม นามแฮ
ตั้งกั้มณฑปหัน	ที่ไ้เสด็จสรงฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:13-15)

จากโคลงข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์ทรงบันทึกการสร้างมณฑปพระกระยาसनานเพื่อใช้สำหรับพิธีสงฆ์พระมรุธาภิเษก เริ่มจากบอกตำแหน่งที่ตั้งของมณฑปพระกระยาसनานว่าจะอยู่บริเวณทางทิศตะวันออกของท้องพระลาน จากนั้นบอกลักษณะของมณฑปพระกระยาसनานว่าเป็นมณฑปหุ้มผ้าขาว แต่งด้วยเครื่องทองคำ มีการประดับตกแต่งอย่างงดงาม บริเวณเพดานดาผ้าขาว มีการทำถาดเงิน เจาะรุหรือที่เรียกว่าสหัสธาราเพื่อสำหรับใส่น้ำเบญจสุทธิตงคคาไว้ในการสงฆ์พระมรุธาภิเษก มีการตั้งรั้ว

ราชวัตรฉัตรทอง เงิน และนากัล้อมรอบพระมณฑปทั้ง 4 ด้าน ภายในมณฑปตั้งตั้งไม้ชัยพฤกษ์บนลาดทองรองน้ำสรงบริเวณที่วางพระบาทมีไม้ช่มนามลาดทับด้วยผ้าขาวอีกชั้นหนึ่ง กล่าวได้ว่าองค์ผู้นิพนธ์ทรงบันทึกการจัดเตรียมมณฑปพระกระยาसनาน ทั้งตำแหน่งที่ตั้ง ลักษณะของมณฑปพระกระยาसनาน รวมถึงเครื่องประกอบพิธีเพื่อใช้สำหรับเป็นสถานที่สรงพระมูรธาภิเษกในวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษกไว้อย่างครบถ้วน อันจะเป็นหลักฐานสำคัญในการจัดเตรียมสถานที่ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงการจัดพระราชพิธีในคราวต่อไป

การบันทึกรายชื่อบุคคลผู้มีหน้าที่สำคัญในพิธี เช่น **ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมนเทียร** ๑ ผู้แตงนำรายพระนามผู้เชิญเครื่องเฉลิมพระราชมนเทียรในพระราชพิธีเฉลิมพระราชมนเทียรมาเรียบเรียงไว้อย่างครบถ้วน ดังรายบพที่ว่า

ธิดาภานุพันธุ์ยุคล **รังษินพดล** นวลละออง เชิญพระแสงฝักทองเกลี้ยงนั้น อันพระแสงขรรค์รัชกาลห้า โดมกัลยารวมเผ่าพงศ์ นามอนงค์**เฟื่องฉัตร** ธิดากรมกำแหงชัตทรงเชิญ เดินถัดมาอรทัย **วุฒิเฉลิมวุฒิชัย**งามแจ้ง เชิญพระแสงหางข้างเผือก หม่อมราชวงศ์รับเลือกต่อมา นาม**บุษบา**บังอร เชิญไถ่ขาวธารพระกรอันศักดิ์สิทธิ์ ที่พระชนิษฐภคินีจันทอง**ทิพาวดีเกษมสันต์** ดวงใจจิตรพงศ์นั้น พานฟัก **เยาวลักษณ์**ถือนิลา อุ่มแมวกานดาเผ่า**ไชยันต์** โดมงามครันกิติวัฒนา **รวมกัลยาสิบไชย** เชิญเครื่องเฉลิมมณฑปให้ แต่ล้วนละอองตา

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมนเทียรฯ, 2514:44-45)

จากรายข้างต้น ผู้แตงบันทึกรายพระนามผู้เชิญเครื่องเฉลิมพระราชมนเทียร จำนวน 10 พระองค์ ทำให้ผู้อ่านรับรู้ว่าการพระราชพิธีครั้งนี้มีใครเป็นผู้เชิญเครื่องเฉลิมพระราชมนเทียรบ้าง เมื่อนำไปพิจารณาร่วมกับราชกิจจานุเบกษา ฉบับจดหมายเหตุ **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมรสพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมนเทียร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชสยามินทราธิราช พ.ศ.2493** พบว่ามีรายพระนามที่ตรงกัน เริ่มจาก 1) หม่อมเจ้ารังษินภดล ยุคลเชิญพระแสงฝักทองเกลี้ยง 2) หม่อมเจ้าเฟื่องฉัตร ฉัตรชัย เชิญพระแสงขรรค์เพชร ร.5 3) หม่อมเจ้าวุฒิเฉลิม วุฒิชัย เชิญพระแสงหางข้างเผือก 4) หม่อมราชวงศ์บุษบา กิติยากร เชิญธารพระกรศักดิ์สิทธิ์และอุมไถ่ขาว 5) หม่อมราชวงศ์เยาวลักษณ์ รังสิต เชิญนิลาบด 6) หม่อมราชวงศ์ทิพาวดี เกษมสันต์ เชิญพานฟัก 7) หม่อมราชวงศ์ทรงสุวรรณ ทองแถม เชิญกุญแจทอง 8) หม่อมราชวงศ์กรรองทอง ทองใหญ่ เชิญจันทมหากทอง 9) หม่อมราชวงศ์กิติวัฒนา ไชยันต์ อุ่มวิฟาร และ 10) หม่อมราชวงศ์ดวงใจ จิตรพงศ์ เชิญพานฟัก จะเห็นว่าผู้แตงพยายามที่จะเก็บรายละเอียดการพระราชพิธีให้ได้มากที่สุดและถูกต้องที่สุด อันจะทำให้วรรณคดีเรื่องนี้สามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 9 ได้

การบันทึกรายชื่อผู้แทนจากนานาประเทศที่เข้าร่วมพระราชพิธี ปรากฏเด่นชัดในวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชขึ้นเพื่อจะเชิญผู้แทนประมุขและราชทูตพิเศษของประเทศต่าง ๆ เข้าร่วมพระราชพิธี ดังนั้นการที่วรรณคดีกลุ่มนี้บันทึกรายชื่อผู้แทนจากประเทศต่าง ๆ ที่เข้าร่วมพระราชพิธีเอาไว้ จึงเป็นการยืนยันถึงการเข้าร่วมพระราชพิธีของประเทศต่าง ๆ และยังเป็นการประกาศให้รับรู้ว่ายามได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศด้วยเช่นกัน ดังหนังสือการเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนี้ได้นำเจ้านายและผู้แทนพระองค์จากนานาประเทศ ตลอดจนอัครราชทูตพิเศษชาติต่าง ๆ ดังที่เราได้กล่าวถึงแล้วมายังกรุงเทพฯ ฯ สมเด็จพระจักรพรรดิแห่งออสเตรียโปรดเกล้าฯ ให้เคานต์เต.เดอ โบลเลตา โคซีบรอดสกี (Le comte T.de Bolesta-Kogiebrodzki) อัครราชทูตพิเศษเป็นผู้แทนพระองค์ ส่วนผู้แทนพระองค์พระเจ้าแผ่นดินเยอรมนี คือ บารอน วาน เดอ กอลท์ซ (Le baron von de Goltz) เจ้าชายวัลเดมาร์ (Le prince Waldemar) ซึ่งเป็นสมเด็จพระราชาธิบดีของพระเจ้าแผ่นดินเดนมาร์ก ทรงเป็นผู้แทนพระองค์ นอกจากนี้ประเทศอื่น ๆ ได้แต่งตั้งผู้แทนพิเศษมาร่วมเฉลิมฉลองด้วย อาทิ ประเทศอิตาลี สเปนนอร์เวย์ เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกา

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:186)

เมื่อพิจารณาวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลต่อมาพบการบันทึกชื่อนามอัครราชทูตพิเศษที่เข้าร่วมพระราชพิธีไว้เช่นกัน ดังในโคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหาจักรีวงศ์ ฯ องค์ผู้นิพนธ์บรรยายนามอัครราชทูตพิเศษจาก 9 ประเทศที่มาเข้าร่วมในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมระบุว่าเป็นตัวแทนจากประเทศใด ทั้งนี้ทรงเรียบเรียงรายชื่อตามลำดับการเข้าเฝ้า ฯ ในการพระราชพิธี ดังบทประพันธ์ที่ว่า

๑ นพเถลิงเอกราชยั้งตั้ง	ทูตา พิเศษเอย
ต่างพระองค์ส่งมา	อ่อนน้อม
เยอรมันนั้ประธานา	ธิปติราชภูร์ แต่งท่าน
อัสมิสรุดอล์ฟพร้อม	จิตเอื้อนอวยศรี ฯ
๑ สะหะปาลีรัฐะแคว้น	อะเมริกา
ประธานทวีปแต่งทูตา	ต่างนั้
วิลเลียมรัชเช็ลรัฐา	นะพิเศษ สมเอย
ช่วยภิเษกเอกราชยั้งขึ้น	สวัสดิถ้อยถวายพะดุง ฯ
๑ จอมกรุงเบละเจียมเลือก	โปแลง
สมญะศมาร์เชลแสดง	เดชเอื้อ

ทูตพิเศษต่างประเทศแกลง	กะมลระราช ถวิลรา
หวังสวัสดิ์โสมนัสสะเกื้อ	เกียรติให้ถวายเป็นพร ฯ
๑ จอมนระครเต็นมาร์กตั้ง	ทูตา พิเศษเออย
ท่านพริตส์คราเมอ์ร์มา	ต่างเจ้า
ช่วยภิเชกเนกราชา	เศียรวาท ถวายแฮ
เฉลิมราชะไมตรีเฝ้า	ใฝ่จ้องเจริญฤทธิล ฯ
๑ ธิบดินทร์ฝรั่งเศสตั้ง	ทูตแทน องค์ท่าน
ออกุสต์วิลเดินแสน	เหมาะมื่อ
พรภิเชกเนกเพื่อนแดน	ผะดุงช่วย เฉลิมเออย
สมานมิตรไปเคิดรื้อ	ร่วมน้ำใจเสถียร ฯ
๑ จอมบริเตนโปรดตั้ง	ทูตพิเศษ สนองเออย
พ่างพระองค์กุเบศวร์	บ่งเอื้อ
ท่านโรเบิตเกร็กประเทศ	อังกฤษ แทนแฮ
เศียรวาทสมชาติเกื้อ	เกียรติให้ไทถนนอม
๑ ทูตจอมวีระกษัตร์แคว้น	อิตาลี
ท่านอะมาคอรี่	เสีสะแกลัว
ช่วยไทผูกไมตรี	กษัตร์ภิเชก สรวงเออย
แกลงจิตมิตรภาพแผ้ว	ภิวาหน้อมสนองพร ฯ
๑ จอมนระครญี่ปุ่นตั้ง	ทูตา พิเศษเออย
ต่างพระองค์ราชา	ธิราชเจ้า
ฮายาชิสมญา	สมัยศะยิ่งแฮ
ถวายพระพรอ่อนเกล้า	กษัตร์มื่อภิเชกศรี ฯ
๑ ราชินีศรีด้าววิ	สันดา
ทรงประศาสน์ราชะทูตมา	ต่างเจ้า
ถวายพรเมื่อราชา	ภิเชกกษัตร์ สยามเออย
นามท่านฮูเบอร์เฝ้า	ใฝ่ดั่งดีหวัง ฯ

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเชกฯ เล่มปลาย, 2472:184-186)

จากบทประพันธ์ข้างต้น เมื่อนำไปพิจารณาเปรียบเทียบกับลำดับรายชื่อใน **จดหมายเหตุบรมราชาภิเชก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2468** (2528:39-40) พบว่ามีรายนามและการเรียงลำดับตรงกัน ดังนี้ 1) **ท่าน ร.อัสมิต** ผู้แทนท่านประธานาธิบดีแห่งรัฐเยอรมัน 2) **ท่าน ว.ว.รัสเสลล** ผู้แทนท่านประธานาธิบดีแห่งสหปาลีรัฐอเมริกา 3) **ท่าน ม.โปแลง** ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระราชาแห่งชาวเบลจ 4) **ท่าน ฟ.คราเมรุ** ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก 5) **ท่าน**

อา.วิลเดินผู้แทนท่านประธานาธิบดีแห่งเรปบลิกฝรั่งเศส 6) ท่าน ร.ฮ.เกรก ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษ 7) ท่าน จ.อะมาโตรี ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลี 8) ท่าน ก.ฮายาชิ ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระบรมราชาธิราชกรุงญี่ปุ่น และ 9) ท่าน ฮ.จ.ว.ฮูเบร ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระนางเจ้ากรุงเนเธอร์แลนด์กล่าวได้ว่าองค์ผู้นิพนธ์ทรงบันทึกรายนามอัครราชทูตพิเศษที่เข้าร่วมพระราชพิธีและทรงเรียบเรียงรายชื่อตามลำดับการเข้าเฝ้า ฯ ในการพระราชพิธีอย่างครบถ้วนและตรงตามสถานการณ์จริงในพิธี

การบันทึกถ้อยคำที่ใช้ในพระราชพิธี ผู้แต่งได้นำถ้อยคำหรือข้อความสำคัญที่ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาบันทึกไว้ในรูปแบบวรรณคดีได้อย่างมีวรรณศิลป์ ครบทั้งรสและความยกตัวอย่างเช่น การบันทึกถ้อยคำประกาศสถาปนาพระราชินีในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังจะเห็นได้จากโคลงกลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริวศ์ ฯ องค์ผู้นิพนธ์ได้นำถ้อยคำประกาศสถาปนาหม่อมเจ้ารำไพพรรณี พระวรชายาขึ้นเป็น “สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี” มาเรียบเรียงไว้ครบถ้วนสมบูรณ์ ดังจะแสดงตารางเปรียบเทียบการบันทึกถ้อยคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี บรมราชินีที่ปรากฏในเรื่องเฉลิมพระยศพระเจ้านายเล่ม 2 และโคลงกลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริวศ์ ฯ ให้เห็นดังต่อไปนี้

ตารางที่ 12 การเปรียบเทียบถ้อยคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี บรมราชินีในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่องเฉลิมพระยศพระเจ้านาย เล่ม 2	โคลงกลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริวศ์ฯ
“...ทรงมีพระราชดำริว่า ราชประเพณีสืบมาแต่โบราณ เมื่อพระมหากษัตริย์ราชาเจ้า เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติราชาภิเษกแล้ว ย่อมโปรดเกล้าฯ ให้พระชายาเดิมเฉลิมพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระอัครมเหสี ราชประเพณีอันนี้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ได้ทรงประพดตีสืบมาทั้งสมเด็จพระมหาไปยกาธิราช พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและสมเด็จพระไปยกาธิราช พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาวันบ้างในรัชกาลภายหลัง ก็เพราะสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลนั้นๆ มิได้มีพระราชชายาอันทรงศักดิ์ สมควรจะเป็นพระมเหสีอยู่ในเวลาเมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ จึงมิได้ทรงสถาปนาพระอัครมเหสีบ้าง ทรงสถาปนาต่อภายหลังบ้าง...”	๑ ประกาศกระแสรบมะ ราชะเอื้อน โองการ กลางสะโมสะระสถาน ถองถ้อย โปรดปรารภโบราณ ะจาริต กษัตริย์แม่ ไคร่ระมัดประดิษฐ์ค้อย แบบโพ้นประเพณีฯ ๑ เมื่อภูมิใหม่ขึ้น เถลิงถวัลย์ใหม่แม่ ย่อมยกชายาบรรพ์ เบียงตั้ง ทรงยศมะหิษขวัญ นัคะเรศ ตลอดชุดอูชยาครั้ง กระโน้นเห็นนญา ๑ แม่สมัยอะมระรัตนแก้ว โกสินทร์ นือา สองพระปิยะกาถวิล เยียงนั้น สถาปนาพระชายาอินทร์ เฉลิมยศ อัครมะหะสีชั้น เอกฉนี้ดีหนอฯ ๑ ต่อไร่ชาเยศมื่อ เถลิงรัชย์

เรื่องเฉลิมพระยศพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 2	โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหาจักรีวงศ์ฯ	
	ทรงศักดิ์สมนางกษัตริย์ จึงเว้นก็เห็นชัด แถลงเลศพฤติเหตุเกื้อ	สืบเชื้อ โฉนจึง เว้นรา เกียรติเจ้าเฉลิมพงศ์ฯ
“ส่วนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้ ... พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานอภิเษกสมรสกับหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี ตั้งแต่พระพุทธศักราช 2461 หม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี ได้ดำรงพระยศเป็นพระราชชายามาจนบัดนี้ และทรงศักดิ์เป็นอุภโตสุชาติ ชัดตียนารี สมควรจะทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระอัครมเหสี ตามโบราณราชประเพณีได้ประการ 1”	๑ อ่อนงค์ชายะนี้ อะภิเษกสมพรประวัตต์ อุภโตสุชาติชัด สวามิภักดิ์จงรักเบื่อง	นางกษัตริย์ - รีมแม่ โรจน์เรือง เฉลิมศักดิ์ สมเอย บาทช้านำสนอง ฯ
“อีกประการ 1 ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอภิเษกกับหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณีมาได้ทรงประจักษ์แจ้งความซื่อตรงจงรักของหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณีอันมีต่อพระองค์ ได้ตั้งพระราชหฤทัยสนองพระเดชพระคุณ ทั้งปฏิบัติวิภูธนาในเวลาเมื่อทรงเป็นสุขสำราญ และรักษาพยาบาลในเวลาเมื่อทรงพระประชวร แม่เสด็จไปประทับอยู่ในพระสถานต่างประเทศ ก็อุตสาหโดยเสด็จติดตามไปมิได้ย่อท้อต่อความลำบาก ควรนับว่าได้เคยเป็นคู่ร่วมทุกข์สุขกับพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นนิจนิตน จะหาผู้อื่นเสมอเหมือนมิได้ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติก็สมควรที่จะทรงสถาปนาหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี ขึ้นเป็นสมเด็จพระอัครมเหสีเพราะความชอบความดีซึ่งได้มีต่อพระองค์มาแต่หลังด้วยอีกสถาน 1”	๑ เคยครองคู่ร่วมทั้ง แม่สู่พระสถานบุก ปฏิบัติวิภูธนาทะนุก นิกก็เหมือนเพื่อนม้วย ๑ หาเหมือนมิได้เมื่อ สมสถาปนาขวัญ เป็นอัครมเหสีบรร คล้อยราชประเพณีใช้	สุขทุกข์ นิจนิตนรา บันด้วย ถนอมเมื่อ ประชวรฤ ไม่ร้างนางเอือนฯ เถลิงถวัลย ะราชย์รา ชีพไท้ เจ็ดศักดิ์ สูงแส เช่นครั้งหลังมาฯ
“กระแสรักษาพระดำริทั้งนี้ ได้ทรงปรึกษาพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน ก็ทรงยินดีเห็นชอบพร้อมกันตั้งพระราชบริหาร จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้ประกาศเฉลิมพระนามหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี พระวรราชชายา เป็นสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี บรมราชินี และให้มีพระเกียรติยศเป็นพระอัครมเหสีสมบูรณ์ตามพระราชกำหนดกฎหมาย และพระราชประเพณีจึงทุกประการ”	๑ ทรงปรึกษาพระเจ้า ฝ่ายหน้าฝ่ายในปลง ข้าประยูร์ดีชฎีทรง สมศักดิ์จักริชนะน้อม ๑ จึงมีสีหะนาทอื่น เฉลิมพระยศเยาวะมาลย์ รำไพพรรณีกาน วรราชชายาเฝ้า	บรมวงศ์ใหญ่ท่าน นุมิตรพร้อม เห็นชอบ ชมเอย นิติต้องประเพณี ฯ โองการ หม่อมเจ้า ตามิ่ง สมรท่าน ไผ่โน้มมะโนผงม ฯ

เรื่องเฉลิมพระยศพระเจ้านาย เล่ม 2	โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหากัจจิววงศ์ฯ
	๑ สมเด็จพระนางเจ้าพระ บรมชรา ชินีเอย อัครมะหิษิสมญา เยี่ยมล้ำ รำไพพรรณีสวา มินีนาด อะนงค์แฮ ปรากฏพระยศก้ำ เกียรติ์สิ้นสยามสุรางค์ฯ
“ขออนุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและเทพยเจ้า ทั้งหลาย จงอภิบาลสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี บรมราชินี ให้ทรงพระเจริญทฤฆชนมายู พรรณ สุข พล ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒน์มงคล สุข วิบูลย์มัญญผล พระเกียรติยศมหิทหารทุกประการ เทอญ” (เรื่องเฉลิมพระยศพระเจ้านาย เล่ม 2,2538:220-224)	๑ อ่างคุณไตรรัตน์ทั้ง เทวัญ ฤทธิฤฤ เชิญอภิบาลจอมขวัญ มิ่งแก้ว เสวยสุขปลุกเกษมคันต์ สูงเกียรติ์ ณะเกิงเทิญ จิระพระยศสมบัติแมน ชะโลมถ่มลั่นไหลถวย ฯ (โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกฯ เล่มต้น, 2472:132-134)

จากตารางเปรียบเทียบข้างต้น จะเห็นว่า ถ้อยคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีบรมราชินีที่ปรากฏในโคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปตมะราชมหากัจจิววงศ์ พ.ศ.2468 เล่มต้นนั้น มีรายละเอียดด้านเนื้อหาและการเรียบเรียงเนื้อหาตรงตามคำประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินีที่ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทุกประการ เริ่มตั้งแต่การกล่าวถึงพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าด้วยเรื่องการสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินีว่าตามโบราณราชประเพณีเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงมีพระชายามาก่อนที่จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้วนั้นเมื่อทรงรับบรมราชาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์แล้ว ก็จะสามารถสถาปนาพระอิสริยยศพระชายาเป็นสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงพระเกียรติยศตามราชประเพณี ดังจะเห็นได้จากตั้งแต่ครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ได้ทรงถือปฏิบัติเช่นนี้มาโดยตลอด ดังนั้นก่อนที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงได้รับสถาปนาเป็นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงอภิเษกสมรสกับหม่อมเจ้ารำไพพรรณี ด้วยเหตุนี้หม่อมเจ้ารำไพพรรณีจึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระอัครมเหสี ลำดับต่อมากล่าวถึงพระเกียรติคุณของหม่อมเจ้ารำไพพรรณีว่าทรงอยู่เคียงข้างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาโดยตลอด ทั้งในยามพระองค์สุขสำราญ และในยามพระประชวรหม่อมเจ้ารำไพพรรณีก็ทรงเฝ้าพยาบาลมิได้ห่าง เมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ หม่อมเจ้ารำไพพรรณีก็ทรงตามเสด็จ ฯ ไปพร้อมด้วย ไม่ย่อท้อต่อความลำบากแต่อย่างใด เป็นพระมเหสีที่อยู่ร่วมทุกข์และสุข จักหาผู้ใดเสมอเหมือนมิได้ ด้วยพระเกียรติคุณดังกล่าวประกอบกับการได้รับความเห็นชอบพร้อมใจของพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน

หม่อมเจ้ารำไพพรรณีจึงสมควรแก่การได้รับสถาปนาพระอิสริยยศเป็น “สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี”

กล่าวได้ว่า องค์ผู้นิพนธ์ได้นำถ้อยคำในคำประกาศสถาปนาพระราชินีที่ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาบันทึกและเรียบเรียงไว้อย่างครบถ้วน ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้ไม่เพียงแต่บันทึกภาพเหตุการณ์ประกอบพระราชพิธีแต่ยังมีบทบาทสำคัญต่อการบันทึกข้อเท็จจริง โดยเฉพาะถ้อยคำที่กล่าวในพระราชพิธี ทำให้ผู้อ่านสามารถศึกษาและทำความเข้าใจเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ครอบคลุมทั้งด้านภาพเหตุการณ์และถ้อยคำสำคัญที่ใช้ประกอบพระราชพิธี

วรรณคดีกลุ่มนี้ไม่เพียงแต่บันทึกถ้อยคำที่ใช้ประกอบพระราชพิธีเท่านั้น แต่ยังบันทึกถ้อยคำที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกร่วมด้วย ดังเช่น การบันทึกโทรเลขถวายพระพรของสมเด็จพระราชาธิบดีและประธานาธิบดีของนานาประเทศจาก 11 ประเทศ¹² ที่ส่งมาถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสที่ พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ 7 แห่งราชวงศ์จักรีไว้ครบทุกฉบับ ดังจะยกข้อความโทรเลขที่บันทึกในจดหมายเหตุบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2468 มาเทียบกับที่บันทึกไว้ในตัวบทวรรณคดีให้เห็นต่อไปนี้

โทรเลขถวายพระพรของสมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษ ดังความที่ว่า

จากสมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษ,

ในงานบรมราชาภิเษกของพระองค์, หม่อมฉันมีความยินดีขอถวายตราบัพ อัญมณีเกียรติคุณ รุ่งเรืองยิ่งขั้นที่ 1 แด่พระองค์, และขอถือโอกาสนี้ เพื่อถวายพระพรให้ทรงพระเกษมสำราญ ปราศจากสรรพโรคอันตรายและขอประเทศของพระองค์จงเจริญยิ่งๆ ขึ้นไปเทอญ.

จอร์จ ป.ร.

(จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2468,2528:54)

๑ องค์บรมนาถอังกฤษ	มะหิศวระราภิไธยจอร์จนั้น
ทูล “หม่อมฉันยินดี	ฤกษ์ภิเษกศรีพระองค์
ขอถวายมงคลประสิทธิ์	พร้อมราชะอิคะรียากรณ์
นามบัพภระฉ่อนเกียรติคุณ	รุ่งเรืองบุญชาติเรก

¹² โทรเลขถวายพระพรของสมเด็จพระราชาธิบดีและประธานาธิบดีของนานาประเทศจาก 11 ประเทศได้แก่ โทรเลขจากสมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษ, จากสมเด็จพระราชาแห่งชาวเบลจ, จากสันตปาปากรุงโรม, จากสมเด็จพระราชินี กรุงเนเดอร์แลนด์, จากสมเด็จพระเจ้ากรุงญี่ปุ่น, จากมกุฎราชกุมารญี่ปุ่น, จากประธานาธิบดีเรปูบลิก ฝรั่งเศส, จากสมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลี, จากสุลต่านยะโฮร์, จากราชโอรสของสุลต่านยะโฮร์ และจากมกุฎราชกุมารผู้สำเร็จราชการประเทศเสวเดน (จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2468,2528:54-56)

ชั้นเอกแต่พระองค์	ขอถือนมคะโลกาล
ประสาธน์พระพรถวาย	โรคนัดระยออย่ามี
ทรงเกษมศรีสุระเดช	ขอประเทศของพระองค์
จงเจริญภโยยิ่ง	ทุกสิ่งจงประสิทธิ์มั่ง” ๗

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก ๗ เล่มปลาย, 2472:178-179)

โทรเลขถวายพระพรของสมเด็จพระราชาแห่งชาวเบลจ ดังความที่ว่า

จากสมเด็จพระราชาแห่งชาวเบลจ,

ในโอกาสพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระองค์, หม่อมฉันขอแสดงความยินดีและขอถวาย

พระพร

อัลแบรต.

(จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2468, 2528:54)

๑ พระเจ้ากรุงเบลเยี่ยม	อัลแบรต์เยียมเยคาภิโยธ
ทูลว่า “ในชะโยกาล	ราชะพิธีราชาภิเษก
พระองค์เอกสยามะซัณท์	หม่อมฉันขอทูลแถลง
สะแดงน้ำใจยินดี	สรวมอาศิรวาทถวาย”๗

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก ๗ เล่มปลาย, 2472:179)

จากตัวอย่างข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์สามารถเก็บเนื้อหาสาระของถ้อยคำถวายพระพรของสมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษ และสมเด็จพระราชาแห่งชาวเบลจมาเรียบเรียงไว้ครบถ้วน เริ่มจากระบุว่าเป็นโทรเลขของใครและเป็นตัวแทนจากประเทศใด เช่น “องค์บรมนาถอังกฤษ มะหิศวะราภิโยธ จอร์จนั้น” “พระเจ้ากรุงเบลเยี่ยม อัลแบรต์เยียมเยคาภิโยธ” เป็นต้น นอกจากนี้จะเลือกใช้คำว่า “ทูล” หรือ “ทูลว่า” แล้วตามด้วยถ้อยคำถวายพระพร ทั้งนี้ได้เลือกใช้เครื่องหมายอัญประกาศ “...” เพื่อแสดงว่าข้อความนั้นเป็นถ้อยคำของบุคคล เช่น “ในชะโยกาล ราชะพิธีราชาภิเษก พระองค์เอกสยามะซัณท์ หม่อมฉันขอทูลแถลง สะแดงน้ำใจยินดี สรวมอาศิรวาทถวาย”๗ ทั้งนี้องค์ผู้นิพนธ์ได้รักษาถ้อยคำและเก็บเนื้อความตรงตามที่ปรากฏในโทรเลขถวายพระพรทุกประการ

กล่าวได้ว่า วรรณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกบันทึกข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ครบถ้วนและเรียบเรียงเป็นระบบ ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้เรื่องพระราชพิธีและเข้าใจรายละเอียดเกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้เป็นอย่างดี ด้วยลักษณะดังกล่าวทำให้วรรณคดีประเภทนี้มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการเก็บรวบรวมความรู้เกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและสามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชสมัยได้อีกทางหนึ่งด้วย

4.2.2 การบันทึกภาพเหตุการณ์เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมัยรัตนโกสินทร์

ผู้แต่งบันทึกภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพิธีไว้อย่างละเอียดลออ ทำให้ผู้อ่านสามารถติดตามและเห็นภาพการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่เริ่มจนจบพิธีไปอย่างต่อเนื่อง อันจะทำให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รวมถึงพระเกียรติยศอันสูงสุดของพระมหากษัตริย์ ตัวอย่างเช่น

การบันทึกภาพเหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกมหาสมาคม พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ดังในเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ว่า

วันออก “อมรินทระ” หน้า	มหาสมา- คมเอย
ขัตติยราชวงศา	ฝ่ายเจ้า
เสนามาตย์ราชเสวกา	อาตมโไอ่ อร่ามแล
อาศิรวาทน์อ้อมเกล้า	ฝ่ายหน้าภิวันทถวาย
สายวิสูตรรุคกร่างนั้น	ทุกนัย- นานอ
ต่างตื่นตลิ่งไป	ท้าวหน้า
อิศวรฤวิษณุไท	สหัสเนตร ฤณี
ลอยล่องลงจากฟ้า	เยี่ยมหล้าหรือไฉน
งามกระไรทามท้อง	พระโรงธาร ท่านนา
สิงหาสน์พุดตานตระการ	ประทับไท่
สมมติเทพจากพิมาน	จักรพรรดิ พระเอย
มหาพิชัยมงกุฎไชรู	ประกาศข้าพระยศผยอง
...	
เพราพร่างพระวิสูตรคล้อย	เคลื่อนชิต สนิทนา
สังข์แซ่แตรสะเทือนทิศ	หิมห้อง
มโหรีทักกระทั่งปลิด	โสดดจ- ดับเฮย
ดุริยสรรเสริญซ้อง	บารมีชั้นห้วนไหว

(เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2524:16-17)

จากบทประพันธ์ข้างต้น จะเห็นว่าผู้แต่งบันทึกภาพการปรากฏพระองค์เป็นครั้งแรกในพิธีเสด็จออกมหาสมาคมไปตามลำดับเหตุการณ์ เริ่มจากพนักงานชาวม่านจะเริ่มค่อย ๆ เผยพระวิสูตรออกให้เห็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระมหาพิชัยมงกุฎประทับพระราชบัลลังก์บนพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ ภายใต้พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร คณะบุคคลที่เข้าเฝ้า ฯ ต่างชะงักงันไปชั่วขณะเมื่อได้เห็นพระองค์เสมือนเห็นพระอิศวร พระนารายณ์ และพระอินทร์มาปรากฏพระวรกายอันแสดงให้เห็นว่า

พระมหากษัตริย์คือสมมติเทพพระองค์หนึ่ง จากนั้นถ้วนทุกคนในมณฑลพิธีต่างกล่าวคำถวายพระพรชัยมงคล หลังจากที่พระมหากษัตริย์มีพระราชดำรัสตอบแก่คณะบุคคลต่าง ๆ เจ้าพนักงานค่อย ๆ ปิดพระวิสูตรให้เคลื่อนชิดติดกัน ณ ขณะนั้นชาวพนักงานเป่าสังข์ ร่ำกรับ ประโคมกระทั่งแตรมโหระทึกดังสนั่นทั่วท้องพระโรง กอปรกับแตรวงก็บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี กล่าวได้ว่าภาพที่ผู้แต่งบันทึกไว้แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของพระราชพิธีและพระเกียรติยศอันสูงสุดของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์

การบันทึกภาพความยิ่งใหญ่ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกยังพบในบันทึกของชาวต่างประเทศที่เข้าร่วมพิธี เช่น ในหนังสือการเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อีวาน เดอ เซค บันทึกภาพความยิ่งใหญ่ของการเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ประกอบด้วยเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศอันงามวิจิตรสมพระเกียรติพระมหากษัตริย์พร้อมกันนั้นยังกล่าวชื่นชมว่าการพระราชพิธีนี้ได้แสดงเอกลักษณ์ของสยามอย่างแท้จริง ดังความที่ว่า

ขบวนพยุหยาตราอย่างเป็นพิธีการสง่างามเคลื่อนกระบวนไปอย่างช้า ๆ หนาบสองข้างด้วยกองทหารเกียรติยศแห่ตามเสด็จพร้อมศัตรารุช...

ติดตามกันมาด้วยขุนนางชั้นผู้ใหญ่อัญเชิญเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ (Les insignes royaux) อาทิ พระแสงตรี พระแสงจักร พระแสงดาบเขน และพระแสงปืนนอกจากนี้ยังมีเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศรูปทรงแปลกตาอีกหลายสิ่งด้วยกัน เช่น พระสุพรรณศรีบัวแฉก (กระโถนเล็ก ทำด้วยทองลงยา) พานพระชินหมาก (เขียนหมาก) และพระแส้หางช้างเผือกมีพระภิกษุสงฆ์ห่มคลุมจีวรสีเหลือง มีพระกลดหลากหลายสีสนับซ้อนกันเป็นชั้น ๆ และฉัตรสีแดงคันใหญ่จะเห็นว่าขบวนพยุหยาตราอันงดงามตระการตานี้เป็นสิ่งที่แสดงอัตลักษณ์ของชาติได้อย่างแท้จริง...

เรามองดูขบวนพยุหยาตราอันงดงามตระการตาเหมือนอย่างที่เราเห็นในละครตะวันตกนี้ จนหลงไหลเคลิบเคลิ้มไปชั่วขณะ อีกทั้งยังประทับใจในสิ่งแปลกใหม่ที่เราไม่เคยพบเห็นมาก่อน และเป็นสิ่งที่แสดงความเป็นตะวันตกอย่างแท้จริง สิ่งที่เราเห็นนั้นน่าประทับใจมากขนาดที่องค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งยังทรงเป็นความสนใจสูงสุดของสาธารณชน ไม่ได้เป็นแค่หนึ่งในจำนวนเรื่องอันนับไม่ถ้วนที่พวกเราให้ความชื่นชมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบรรดาเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ก็ดูงดงามวิจิตรบรรจงเกินจะบรรยายได้หมด

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:194-195)

นอกจากนี้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ เจ้าชายวิลเลียมบันทึกภาพความยิ่งใหญ่ตระการตาของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมกับชมความงามวิจิตรของกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคที่พร้อมพรั่งด้วยเครื่องประกอบพระอิสริยยศ

และผู้คนที่มาเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นเกี่ยวกับการพระราชพิธีครั้งนี้ว่าไม่เคยได้เห็นพระราชพิธีสถาปนาพระมหากษัตริย์พระองค์ใดที่จะดำรงไว้ซึ่งพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์เฉกเช่นการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งนี้ได้เลย ดังความที่ว่า

แม้จะอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ที่อลังการไปด้วยความงามวิจิตรตระการตา แต่กระนั้นจุดสำคัญที่เรียกร้องความสนใจที่สุดก็มีศูนย์รวมอยู่โดยรอบองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั่นเอง พระองค์ทรงประทับนั่งอยู่บนพระที่นั่งยกสูงนั้นโดยไม่ทรงเคลื่อนไหวพระวรกายราวกับรูปบูชา...เห็นได้ชัดเจนว่าพระราชพิธีที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการเทิดพระเกียรติพระองค์เสมือนสมมุติเทพมากกว่าที่จะเป็นมนุษย์ปุถุชน สำหรับข้าพเจ้าเองนั้นกล่าวได้เลยว่าไม่เคยได้ชมพระราชพิธีขึ้นสืบราชสมบัติของพระมหากษัตริย์พระองค์ใดดำรงไว้ซึ่งพระเกียรติยศเฉกเช่นพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2454 นี้เลย

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:164)

ในตอนท้ายของหนังสือ เจ้าชายวิลเลียมยังกล่าวชื่นชมถึงการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ยิ่งใหญ่ในทุกขั้นตอนพิธี มีความเป็นเลิศไม่มีชาติใดเทียบเท่า ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในพิธีล้วนคู่ควรกับพระราชอิสริยยศแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกประการ ดังความที่ว่า “สำหรับเรื่องราวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของข้าพเจ้าคงต้องจบลงตรงนี้อาจจะสรุปได้โดยไม่เกินความเป็นจริงว่าทุกพระราชพิธีเฉลิมฉลองตามโบราณราชประเพณีดั้งเดิมนั้นเป็นของแท้และมีความเป็นเลิศ ไม่มีใครเทียบเท่า ...” (พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:173) จะเห็นได้ว่าในมุมมองของชาวต่างประเทศที่เข้าร่วมพิธีก็สัมผัสได้ถึงความยิ่งใหญ่ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและพระเกียรติยศอันสูงสุดของพระมหากษัตริย์ไม่ต่างจากประชาชนชาวไทย จนสร้างความประทับใจและนำภาพเหตุการณ์ที่ตนเองพบเห็นในพิธีมาบันทึกไว้โดยละเอียด

กล่าวได้ว่า วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนับว่ามีบทบาทต่อการบันทึกภาพเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพิธีเพื่อฉายให้เห็นภาพความยิ่งใหญ่ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันแสดงถึงพระเกียรติยศสูงสุดของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์

4.2.3 การบันทึกอารมณ์ความรู้สึกเพื่อแสดงการยอมรับของประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์

วรรณคดีกลุ่มนี้บันทึกอารมณ์ความรู้สึกชื่นชมยินดีของประชาชนทุกหมู่เหล่าเมื่อได้เข้าร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและรับรู้ว่า ณ ขณะนี้สยามประเทศมีพระมหากษัตริย์ปกครองแผ่นดินโดยสมบูรณ์อันแสดงถึงการยอมรับพระมหากษัตริย์ที่เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติและความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ การแสดงอารมณ์ความรู้สึกปรากฏอย่างเด่นชัดในช่วงพิธีเสด็จ ฯ เฝ้ายพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคและชลมารคและการเสด็จออก ณ สีหบัญชร เนื่องจากเป็นขั้นตอน

พิธีที่ประชาชนสามารถเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคลและชื่นชมพระบารมีพระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิด เช่น

ในโคลงกลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริวรงค์ ฯ องค์ผู้นิพนธ์ทรงบันทึกเหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีเสด็จออกมุขเด็จ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ขณะนั้นมีประชาชนจำนวนมากรอเข้าเฝ้า ฯ ทุกคนต่างอยู่ในอาการปีติยินดี เมื่อเห็นทั้งสองพระองค์ ต่างพร้อมใจกันเปล่งเสียงกล่าวถวายพระพรชัยมงคลอันแสดงถึงความจงรักภักดีของประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

๑ ทินะกรกำฟ้ากำ	กะมลละไท โถมรา
ชะโยกาสชาติถวายชัย	ขึ้นเกล้า
ชมบุญพระอันมะไห	ศวะระยะราชย์ เฉลิมเอย
สมสมัครสวามิภักดิ์เจ้า	เจ็ดเบื่องบิตรถวิล ฯ
๑ เสาร์สุทินสัปดาห์สดีมีมือ	มาสะกุ่มภ
บัณเฑาะร์สะนาฬิกะระม	ราชภูริล้อม
สนามหลวงเกลื่อนรวงกุสุม	ะเทียนรูป ถือแฮ
ตำรวจสำรวจพร้อม	ไพร่ฟ้าพาเดิร ฯ
๑ เมลมะหาชนมากเกล้า	คลาไคล
แขกฝรั่งปลั่งจิ้นไท	ท่วมปลื้ม
สู่บรมราชาวงวังใน	สนามจัก รีเอย
เสมือนนิมิตลิลิโศคยืม	โศคฟ้ามาลิ่ง ฯ
๑ ผึ่งผยองผองมะนุษยะกลุ่ม	กลาตสมร ะภูมีเอย
อเนกคะณะสะโมสร	ต่างเฝ้า
นิเวศร์รักซ์จัดพักนิกร	สมเกียรติ์ สะกุลฤ
สมุหะพระนะครพะเน้า	ท้าวหน้าสามะคี ฯ
...	
๑ จอมกรุงเสด็จออกหน้า	จักรี มุขเอย
มะหระธิกแดรคังชนี	นาทสร้อง
เศียรพันต่างอัญชะลี	แลอเนก ขนานนา
สามคาบไชโยก้อง	กระหึ่มด้วยปรีดา ฯ
๑ ต่างตาต่างจ้องขึ้น	ชมองค์
อุภัยะกษัตร์ประณมทนต์จิง	เจตน์ปลื้ม
ต่างใจต่างถวายมง	คละสวัสติ -ห้วงแฮ
จวบพระโสมพะไมยืม	ยั่วชะม้อยถอยหาย ฯ
๑ หลึงชายขึ้นเกล้าพระ	กะรุณา

รับพิภุละรัชดา	แจกถ้วน
เคลื่อนกระพุ่มกลุ่มหัตถา	ถวายภิวาท ไสวแฮ
ประชากราษฎร์ทุกชาติล้วน	ร่วมตั้งกะตัญญู บาระณี ฯ
๑ ทุกประตุพรพั้งเจ็ย	ประชาจร
ทุกแพรททุกทิสสลอน	หลากเผ้า
จากวังทวมถั่งนระคร	ค่นองซิ่น ซิวารา
บุญไพรยลอุภยะเจ้า	พิภพผู้ผะดุงสยาม ไชโยโย ฯ

(โคลงกลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกฯ เล่มปลาย, 2472:196-203)

จากบทประพันธ์ข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์บันทึกอารมณ์ความรู้สึกที่ตื่นเต้นยินดีของประชาชน ในขณะที่เข้าเฝ้าชมพระบารมีและร่วมถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังบทที่ว่า “สามคาบไชโยโยก้อง กระหึ่มด้วยปรีดา ฯ” ประชาชนพร้อมใจเปล่งเสียงแสดงความดีใจและอำนวยพรตั้งถักก้องไปทั่วทุกทิศ หรือในบท “ต่างตาต่างจ้องซิ่น ชมองค์” “ต่างใจต่างถวายมंग คละสลวิสติ -หวังแฮ” องค์ผู้นิพนธ์เลือกใช้คำว่า “ต่าง” เพื่อแสดงให้เห็นว่า คณะบุคคลต่าง ๆ ล้วนชื่นชมในพระบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์และร่วมใจกันถวายพระพรชัยมงคลเพื่อแสดงความจงรักภักดีที่มีต่อพระองค์ นอกจากนี้ยังทรงเน้นย้ำอารมณ์ของสังคมในช่วงเวลานั้นว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความเบิกบานใจ ดังบทที่ว่า “จากวังทวมถั่งนระคร ค่นองซิ่น ซิวารา” กล่าวได้ว่า องค์ผู้นิพนธ์บันทึกอารมณ์ความรู้สึกปิติยินดีของราษฎรที่มีต่อการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ รวมถึงบันทึกช่วงเวลาแห่งความผาสุกของบ้านเมืองเมื่อมีองค์พระมหากษัตริย์ปกครองไว้อย่างชัดเจน

การบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของประชาชนในขณะที่รอเข้าเฝ้า ฯ ถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 9 เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เสด็จออกสีหบัญชร ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ขณะนั้นมีพสกนิกรจำนวนมากมารอเข้าเฝ้า ฯ เติมน้ำอบบริเวณ ถ้วนทุกคนต่างร่วมใจกันถวายพระพรชัยมงคลตั้งถักก้องเพื่อถวายความจงรักภักดีที่มีต่อทั้งสองพระองค์ ดังในเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ว่า

สนามชัยใกล้สายัณห์	หน้า “สุทไธสวรรย์ปราสาท” งาม
พระที่นั่งริมสนาม	เนืองแน่นหน้าประชาชน
คอยเฝ้าพระภูบาล	กำหนดการเสด็จลด
พร้อมพระนฤมล	ออกพระสีหบัญชร
ให้ชนชมบารมี	ฟังกระแสศรีพระภูธร
พักตราสล้างสลอน	เฝ้าชะเง้อเส็งแลไป

ยามเสด็จแสดงพระโนม	เสียงโหมฆวยชัย
ไตรรงค์ชูวัดไถ	นัยน์ตาจ้องสองทรงศรี
ออกสีหบัญชร	ดุจลอยร่อนกลางเมฆี
เยือนหล้าประชาซี	ได้เฝ้าพิศติดตรึงตา
มหาดไทยถวายแทนราษฎร	อาศิรวาทโสมนัส
ไทยมีสองซัดติยา	เป็นฉัตรทองปกป้องเศียร
ของจงรักภักดี	ชั่วชีวิกาลจำเนียร
แต่ชาติศาสน์กษัตริย์เพียร	ประพุดิตนพลเมืองดี

(เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2524:21-22)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งไม่เพียงบันทึกภาพเหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกสีหบัญชรแต่ยังบันทึกอารมณ์ความรู้สึกรวมถึงอากัปกริยาของพสกนิกรทุกหมู่เหล่า ณ ขณะที่ได้ชื่นชมพระบารมีของพระมหากษัตริย์ไว้อย่างแจ่มชัด ดังจะเห็นได้จากประชาชนทุกหมู่เหล่าพร้อมใจกันมาเข้าเฝ้า ฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นจำนวนมาก ดังวรรคที่ว่า “เนืองแน่นหน้าประชาชน” ขณะที่ทั้งสองพระองค์เสด็จออกสีหบัญชร ประชาชนต่างส่งเสียงโห่ร้องถวายพระพรชัยมงคลด้วยความปีติยินดีพร้อมกับโบกธงไตรรงค์อันเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาติและมองพระพักตร์ทั้งสองพระองค์อย่างไม่ละสายตา อากัปกริยาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกเคารพศรัทธาและความจงรักภักดีที่ประชาชนมีต่อองค์พระมหากษัตริย์และความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีต่อสังคมไทยอย่างแท้จริง

ผู้แต่งวรรณคดีกลุ่มนี้นอกจากจะบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของประชาชนที่เข้าร่วมพิธีแล้วยังบันทึกความรู้สึกของตนเองในฐานะผู้เข้าร่วมพระราชพิธีคนหนึ่งไว้ด้วย ตัวอย่างเช่น บท “เป็นบุญเป็นวาสนาแล้ว” ของวีระศักดิ์ โควสุรัตน์ในดวงใจในทรงจำ จดหมายเหตุภาคประชาชนเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2562 ผู้แต่งถ่ายทอดความรู้สึกของตนเองพร้อมกับผู้คนที่เข้าร่วมพิธีการเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า

“เสียงเพลงมาร์ชที่ใช้ประกอบการเดินอาจเท่ากัน แต่เสียงและสายตาของประชาชนที่ส่งมาเรากล้มผัสได้ แม้จะไม่ได้หันไปสบตาเลยก็ตาม เราอยู่ในขบวนตอนที่อยู่หน้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เราจึงรับรู้ได้ถึงความรู้สึกขลุ่ย เพราะว่าเป็นช่วงเวลาที่ยิ่งใหญ่ที่ที่อยู่ที่อยู่ข้างทางจะเริ่มเปลี่ยนท่าทางคนที่อยู่ในเครื่องแบบหันหน้าทำวันทยหัตถ์จิตอาสาอดหมวกเตรียมลงกราบ ประชาชนลดโทรศัพท์มือถือลง อยู่ในท่าสำรวมพิเศษ เรารู้แล้วว่าข้างหลังที่ตามเรามายิ่งใหญ่มาก ทั้งเสียงกลอง เสียงเพลง เสียงประชาชนที่อยู่ข้างหลังเราร้องว่า ทรงพระเจริญ ทรงพระเจริญ ก็เต็มไปด้วยความยินดีปีติ มีแต่เสียงที่มีความเป็นมงคลเป็นบรรยากาศที่ยิ่งใหญ่มากและทำให้ขลุ่ยได้”

(ดวงใจในทรงจำ, 2562:151)

การบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของประชาชนในช่วงจัดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนับเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงความพร้อมใจและการยอมรับของประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะช่วงพิธีที่ประชาชนสามารถเข้าร่วมพิธีได้อย่างใกล้ชิดนั้น ยิ่งเห็นอารมณ์ความรู้สึกของประชาชนได้อย่างแจ่มชัด ทั้งอารมณ์ของความชื่นชมยินดีและความรู้สึกตื่นตันใจที่ได้เข้าร่วมพระราชพิธีและร่วมถวายพระพรชัยมงคลแด่พระมหากษัตริย์ อารมณ์ความรู้สึกดังกล่าวสะท้อนถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์และความผูกพันระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนได้เป็นอย่างดี

กล่าวได้ว่า วรรณคดีกลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญต่อการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพระราชพิธีการนำเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาบันทึกไว้นั้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ข้อมูลที่นำมาบันทึกยังสามารถใช้เป็นหลักฐานการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชสมัย อีกทั้งฉายให้เห็นภาพความยิ่งใหญ่ของพระราชพิธีอันแสดงพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ รวมถึงการยอมรับพระมหากษัตริย์ที่แต่งตั้งขึ้นใหม่และความสำคัญของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อสังคมไทย

4.3 บทบาทต่อการแสดงเอกลักษณ์ของชาติที่มีวัฒนธรรม

คำว่า “เอกลักษณ์ของชาติ” เมื่อพิจารณาความหมายของคำตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานคำว่า “เอกลักษณ์” หมายถึง ลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ส่วนคำว่า “ชาติ” หมายถึง กลุ่มชนที่มีความรู้สึกในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน หรืออยู่ในปกครองรัฐบาลเดียวกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ดังนั้นเมื่อนำความหมายของคำมาประกอบกัน คำว่า “เอกลักษณ์ของชาติ” อาจสื่อความหมายถึง ลักษณะดีเด่นร่วมกันของชนชาติไทย อันบ่งบอกถึงความแตกต่างไปจากชาติอื่น ๆ

คำว่า “เอกลักษณ์ของชาติ” มีผู้นิยามความหมายเอาไว้หลายท่าน ดังเช่น เอกวิทย์ ณ ถลาง (2527:31) ให้ความหมายของ “เอกลักษณ์ของชาติ” ไว้ในบทความเรื่องเอกลักษณ์ไทยที่มีผลต่อการรักษาความมั่นคงแห่งชาติว่า “เป็นลักษณะเฉพาะที่เป็นหนึ่งไม่มีสอง เอกลักษณ์ประกอบไปด้วยสถาบันที่องค์คุณของชาติ ได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ลักษณะนิสัยประจำชาติ ค่านิยม ลักษณะโครงสร้างของสังคมและแบบอย่างวัฒนธรรมที่มีวิวัฒนาการสร้างสมติดต่อกันมาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคนโดยมีสภาพแวดล้อม เหตุการณ์และปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมเป็นเครื่องกำหนดลักษณะเฉพาะเหล่านั้น”

สุวิทย์ ยอดมณี (2528:24) ให้ความหมาย “เอกลักษณ์ของชาติ” ว่า “เป็นสิ่งที่ดีเด่นของไทย โดยเฉพาะสิ่งที่ดีและเด่นของไทย ซึ่งทำให้เราสามารถรักษาเอกราชอธิปไตย และความเป็นไทยมาได้ โดยตลอด คือ สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์”

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 ตามความในมาตรา 11 (8) และระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ พ.ศ.2549 ข้อ 4 ให้ความหมาย “เอกลักษณ์ของชาติ” ว่าเป็นลักษณะที่แสดงถึงความเด่นและดีงามเฉพาะที่ร่วมกันของชาติไทย เกี่ยวกับประชากร ดินแดน ศิลปวัฒนธรรม ภาษาไทย ความเป็นเอกราชและอธิปไตย เกียรติภูมิของชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอันเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเป็นชาติ ช่วยให้ประเทศไทยสามารถรักษาความมั่นคง ความเจริญก้าวหน้า บนพื้นฐานของความสงบสุข ประชาชนมีความรัก ความสามัคคี เอื้ออาทรและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาได้จนถึงทุกวันนี้

จากนิยามข้างต้น สรุปได้ว่าเอกลักษณ์ของชาติเป็นลักษณะดีเด่นเฉพาะและร่วมกันของชาติไทย เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอย่างเดียวกัน จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบว่ามีความสัมพันธ์กับเอกลักษณ์ของชาติโดยตรง เนื่องจากวรรณคดีกลุ่มนี้สร้างสรรค์ขึ้นจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งเป็นพระราชพิธีที่แสดงธรรมเนียมการแต่งตั้งพระมหากษัตริย์เถลิงถวัลยราชสมบัติอย่างเป็นทางการ อีกทั้งหลอมรวมศิลปวัฒนธรรมสำคัญของชาติเอาไว้หลายแขนงผ่านองค์ประกอบในพิธีและขั้นตอนพิธีอันซับซ้อน ดังนั้นวรรณคดีกลุ่มนี้จึงมีบทบาทต่อการแสดงเอกลักษณ์ของชาติที่มีวัฒนธรรม ทั้งการรักษาแบบแผนราชประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์และการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยสู่นานาชาติ ดังจะกล่าวในแต่ ละประเด็นให้เห็นต่อไปนี้

4.3.1 การแสดงพระคุณสมบัติและแบบแผนราชประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์

“สถาบันพระมหากษัตริย์” เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยอย่างหนึ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมา โดยตลอด ดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (2526:28) กล่าวไว้ว่า “เมืองไทยไม่เคยว่างกษัตริย์ สถาบันกษัตริย์ ได้ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของคนไทยเรียกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาติอีกอย่างหนึ่งทีเดียว”

สำหรับผู้ที่เสด็จขึ้นครองราชย์ปกครองแผ่นดินได้นั้นจะต้องเพียบพร้อมด้วยพระคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินของไทย ได้แก่ มีพระชาติกำเนิดสูง เป็นผู้ที่สืบราชสันตติวงศ์ เป็นอนาถชน นิกรสโมสรสมมติได้รับการยินยอมพร้อมใจจากประชาชน ผ่านการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

และเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรม เมื่อนั้นพระองค์จึงจะเสด็จถวัลยราชสมบัติด้วยเกียรติยศพระมหากษัตริย์ ราชเจ้าโดยสมบูรณ์ พระคุณสมบัติดังกล่าวต่างหลอมรวมความเป็นพระมหากษัตริย์ไทยไว้อย่างเด่นชัด ดังนั้นการที่ชาติไทยสามารถสืบทอดพระคุณสมบัติและแบบแผนราชประเพณีการสืบราชสมบัติของพระมหากษัตริย์ได้อย่างครบถ้วนจวบจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าสยามสามารถธำรงเอกลักษณ์ของชาติและรักษารากเหง้าทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดพระคุณสมบัติอันดีงามและแบบแผนการสืบราชสมบัติของพระเจ้าแผ่นดินไทยไว้ดังนี้

4.3.1.1 การมีพระชาติที่ดี

การมีพระชาติที่ดีเป็นพระคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ที่ได้รับ การสืบทอดมาอย่างยาวนาน ดังตำนานประณมกษัตริย์ใน **ไตรภูมิโลกวินิจฉัยกถา** ความว่า

“...สมเด็จพระมหาสัพพัญญูโพธิสัตว์ อุปบัติบังเกิดในต้นแห่งภัทรกัป ณ ครั้นนั้นบังเกิดใน **ตระกูลอันสูงศักดิ์** เป็นหลักแห่งแก้วระทัโลกให้สำเร็จกินอันเป็นคุณล้ำเลิศประเสริฐบริสุทธิ์โดย พิเศษ มากไปด้วยเดชานุภาพอาจเพื่อจะปราบปรามทั่วทุกประเทศ ภูมิผนทล มหาชนทั้งหลาย พร้อมเพรียงกันอาราธนาพระองค์ให้สถิตในชาติตติยภูมิเสวยซึ่งมไหสุริยสมบัติเป็นบรมกษัตริย์อัน ประเสริฐ ทรงพระนามชื่อว่ามหาสมมติราช..”

(วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม 2 (ไตรภูมิโลกวินิจฉัยกถา), 2535:55-56)

กล่าวได้ว่า พระคุณสมบัติประการแรกของผู้ที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ จะต้องเป็นผู้มีพระชาติกำเนิดที่ดี ดังจะเห็นได้จาก **ทศพิธราชธรรมจรยาติกถา** ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พบกล่าวถึงพระชาติกำเนิดของพระมหากษัตริย์ผ่านการยกข้อธรรมเรื่องชัตติยะพละ 5 หรือกำลังของพระมหากษัตริย์ หนึ่งในกำลังของพระมหากษัตริย์ที่กล่าวถึงเรื่องพระชาติกำเนิดของพระมหากษัตริย์ คือ **ข้อธรรมที่ 4 อภิจจพละ กำลังคือพระชาติสูง** พระมหากษัตริย์ จะต้องเป็นผู้มีพระชาติกำเนิดสูง มีคุณสมบัติที่พิเศษกว่าคนสามัญทั่วไป อีกทั้งเป็นผู้ที่เกิดมาดีทั้งจากฝ่ายพระราชบิดาและพระราชมารดา เกิดในครรภ์อันบริสุทธิ์ สมดังบาลีที่ว่า **“อุภโต สุชาโต โหติ”** ด้วยพระชาติกำเนิดที่ดีงาม ทำให้พระองค์ทรงมีกำลังถึงพร้อมความเป็นพระมหากษัตริย์ มีความชอบธรรมในการปกครอง ไม่อาจมีผู้ใดที่คัดค้านเรื่องพระคุณสมบัติของพระองค์ได้ ดังความที่ว่า

ที่ 4 อภิจจพละ กำลังคือพระชาติสูงฯ สมบัติข้อนี้ เปนที่นิยมของมหาชน เปนผลมีมา เพราะบุพเพกตบุญตา คือได้เคยทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอบรมมาแต่ในกาลก่อนฯ แม้สังฆกุมาร พรหมก็ได้กล่าวคำประพันธ์สรรเสริญสมบัติข้อนี้ไว้ว่า **ชตติโย เสฏฐโฐ ชเน ตสมิเย โคตติปฏิสارين** ความว่ากษัตริย์เป็นผู้ประเสริฐสุดในชุมนุมชนผู้มีปกติเรียงด้วยชาติดังนี้ฯ อันชนมีชาติสูง ย่อมมีคุณสมบัติพิเศษกว่าสามัญชน เปนต้นว่า มีสติปัญญาอุตสาหะกล้าหาญรู้จักรถอย ดังคชสาร

อัสตร อุกส ผู้อาชานาย ย่อมมองจากว่าสัตว์สามัญฯ เหตุตั้งนั้น พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ควรตั้งพระราชประสงค์สมบัดนี้ให้มีสืบพระวงศ์ลงไป ให้สมดังแสดงไว้ในพระบาฬีว่า อุกโต สุขาโต โหติ เป็นต้น ความว่าเป็นผู้เกิดมาดีโดยชนกชนนีทั้งสองฝ่ายไม่ลักลั่น มีอุทรที่ถือปฏิสนธิบริสุทธิตลอดเจ็ดชั้นแห่งบุรพบิดาอันใครๆ ไม่กล้าคัดค้านยกโทษได้ ด้วยกล่าวปรารภกำเนิดตั้งนี้จะได้เป็นศรีสวัสดิ์แก่พระราชอาณาจักรสืบไปฯ

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:188-189)

การกล่าวถึงเรื่องพระชาติกำเนิดกับอภิขจพल्पในโคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปตมะราชมหากัจจิวรงค์ ฯ องค์ผู้นิพนธ์กล่าวถึงพระคุณสมบัติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงถือกำเนิดในตระกูลสูงเป็นอุกโตสุชาติ สมเกียรติยศแห่งพระมหากษัตริย์ทุกประการดังโคลงบทที่ว่า

4 อภิขจพल्प

๐ กษัตริย์ครองภพขนาดเนื่อ	หน่อราช
ทรงศักดิ์อุกะโตสุชาติ	โชคฟ้า
สะกมลภพมิสพประมาท	หมื่นศักดิ์ สูงเลย
เสมือนพระกำลังกล้า	กล้าเชื้อเฉลิมคุณ ฯ

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก ฯ เล่มปลาย, 2472:291)

ในประกาศเทวดาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 4 กล่าวถึงพระชาติกำเนิดของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในสร้อยพระปรมาภิไธยที่จารีกลงในพระสุพรรณบัฏ ดังความที่ว่า

“...ซึ่งทรงพระนามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติ เทววงษ์องค์อัครราชษัตริย์ เป็นเอกอรรคอดุลชาติดุขุมาลดินทร์ อสัมภินอุกโตสุชาติ ขึ้นเสวยมไหสุริยราชสมบัติ ธารงเสวตรบรรราชฉัตรผลัดแผ่นดินใหม่ จะได้ถวายพระนามกรประกาศพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฏ สมมุติเทพยพงษ์ วงชาติศวรรราชษัตริย์ วรชัตยราชนิโรดม จาดุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุกโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี จักรีบรมนาถ...”

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:32-33)

จากประกาศ ฯ ข้างต้น พบว่าสร้อยพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวถึง “อุกโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี” หมายถึง พระชาติกำเนิดที่ตีประเสริฐทั้งสองฝ่าย ถือกำเนิดจากกรรมอันบริสุทธิ์ การกล่าวเช่นนี้จึงแสดงให้เห็นว่าพระองค์มาจาก “เจ้าฟ้า” ที่ทรงเกิดดี คือทั้งสมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระราชชนนีเป็นเจ้า พระองค์จึงถึงพร้อมด้วยพระคุณสมบัติของผู้ที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์ปกครองบ้านเมือง

การกล่าวถึงพระชาติกำเนิดที่ดีในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ยังสืบเนื่องในรัชกาลต่อมาเช่น ในพระปรมาภิไธย รัชกาลที่ 5 “...พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บวรบุรุษรัตนราชวิวงษ์ วรุตมพงษ์บริพัตร วรชติยราชนิกรโธม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ **อุกโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี จักรกรีบรมนารถ...**” (ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:49) หรือในพระปรมาภิไธยรัชกาลที่ 6 “...พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล วรุตมพงษ์บริพัตร วรชติยราชนิกรโธม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ **อุกโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี จักรกรีบรมนารถ...**” (ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:109) เป็นต้นการกล่าวถึงอุกโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณีลงในพระนามพระมหากษัตริย์จึงสะท้อนให้เห็นถึงความคิดความเชื่อเรื่องพระชาติกำเนิดที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจน

4.3.1.2 การสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี

การสืบราชสันตติวงศ์คือการขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งนับต่อเนืองจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนมิให้ขาดต่อกัน อันเป็นธรรมเนียมในนานาประเทศที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของรัฐหรือประเทศ (สถาบันพระปกเกล้า, 2544:24-26) วรรณคดีกลุ่มนี้จึงแสดงให้เห็นว่าผู้ที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์นอกจากจะมีพระชาติกำเนิดสูงแล้วจะต้องสืบเชื้อสายจากราชวงศ์จักรี เช่น ในประกาศเทวตาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5 ความว่า

“...ด้วยสมเด็จพระบรมนราธิบาลอันเป็นปฐมกษัตริย์ทรงฐานาปกกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์มหินทรายุทธยานี้ ได้เสวยสวรรยาธิปัตถวัลยราช สืบศรีสุริยสันตติวงศ์ ถึงสี่พระองค์แล้วลงมา...กาลบัดนี้สมณพราหมณาจารย์ แลพระราชวงษาคณาภิมุขมาตย์มนตรี มีสัมโมทมานจิตร มิได้คิดเกณฑการรานร้าวจากกัน กอบด้วยสโมสรรสมานฉันท์ขึ้นชมประชุมเชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิณิตประชานารถ เปนเอกอรรคอดุลยขัตติยสุขุมลบดีนทร์ อสัมภินอุกโตสุชาติ ขึ้นเสวยมไหสุริยราชสมบัติ ดำรงเสวตรบรมราชาฉัตรแผ่นดินใหม่...”

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:48-49)

จากประกาศ ฯ ข้างต้น กล่าวถึงตั้งแต่ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีที่สืบเชื้อสายจากสุริยวงศ์ “สืบศรีสุริยสันตติวงศ์” มีพระมหากษัตริย์ทรงปกครองสืบต่อมาจนถึง 4 พระองค์ ทั้งนี้เพื่อแสดงถึงธรรมเนียมการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาอย่างยาวนาน จากนั้นกล่าวถึงการกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิณิตประชานารถ ซึ่งเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

ครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อไป ถือว่าเป็นไปตามธรรมเนียมการสืบราชสมบัติและยังเป็นการประกาศสิทธิธรรมในการปกครองของพระองค์ให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วกัน

ต่อมาในปี พ.ศ.2429 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกำหนดตำแหน่ง “สยามมกุฎราชกุมาร” ขึ้นแทนตำแหน่งพระมหาอุปราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล โดยตำแหน่งนี้จะเป็นพระราชอิสริยยศของมกุฎราชกุมาร ผู้ที่จะสืบราชสมบัติต่อจากพระมหากษัตริย์ไทย ดังจะเห็นได้จากในประกาศเทวดาถวายราชสักการพระปฐมเจดีย์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมโภชกล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าเป็นการสืบราชสมบัติต่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระราชบิดาของพระองค์ อันเป็นไปตามธรรมเนียมการเสด็จขึ้นครองราชย์ที่สืบต่อกันมาในราชวงศ์จักรี อีกทั้งยังทรงได้รับแต่งตั้งเป็นรัชทายาท ดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมาร อันแสดงถึงสิทธิในการสืบราชสมบัติ ดังความที่ว่า

...พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอภินิหาร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอันประเสริฐยิ่งอนมกมหันต์เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ณ กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์มหินทรายุธยามหาดิศราชสถาน ทรงอภิบาลบำรุงรัฐสยามพิภพสืบสันตติพงษ์ สมององค์สมเด็จพระบรมชนกษัตริราช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเสด็จสวรรคตคืนสู่ทิพยโลกโดยนิยามกำหนด บัดนี้พระบาทผู้เป็นพระบรมเอกรรคมหาราชปิเยรส เสด็จดำรงรับรัชทายาทเปนใหญ่ในสยามภพจบประเทศเขตรพระราชอาณาประวัติ...

(ประกาศการพระราชพิธีเล่ม 2, 2550:264-265)

พอถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตรากฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์เพื่อให้เรื่องผู้สืบราชบัลลังก์มีความชัดเจน ทั้งนี้ทรงประกาศให้มีผลใช้บังคับในปี พ.ศ.2467 ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเป็นรัชทายาทตามกฎมณเฑียรบาล ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์พุทธศักราช 2467 พระองค์แรก ดังความตอนหนึ่งในคำถวายพระพรชัยมงคลของพวกพ่อค้าไทยที่ว่า

“ด้วยข้าพระพุทธเจ้ามีความยินดีเป็นล้นเกล้าฯ ซึ่งได้ฝ่าลอรุณศรีพระบาทได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแล้วโดยสวัสดิภาพ แลเปนมาด้วยทรงรับรัชทายาทต้องตามพระราชประเพณีนิยมประกอบตามกฎมณเฑียรบาลที่ได้ตราขึ้นเปนพระองค์ปฐมยิ่งด้วยพระบรมราชกฤดาภินิหาร...”

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:347)

ต่อมาในปีพ.ศ.2475 ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่ธรรมเนียมการขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ยังคงดำรงอยู่ ดังจะเห็นได้จาก**คำกราบบังคมทูลถวายความจงรักภักดีและถวายพระพรชัยมงคลในนามประชาชนชาวไทย**ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 9 พบการกล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรว่าเป็นการสืบราชสันตติวงศ์เฉกเช่นบูรพกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ อันเป็นไปตามโบราณขัตติยราชประเพณี ดังความที่ว่า

“...ถวายอาศิรวาทแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศร รามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราชบรมนาถบพิตร **อันได้ทรงรับบรมราชาภิเษกเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบสันตติวงศ์สนองพระองค์สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช โดยขัตติยราชประเพณี สมบูรณ์ตามคติวิสัย**”

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:432)

กล่าวได้ว่า วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแสดงถึงการดำรงรักษาธรรมเนียมการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ ถึงแม้ว่าจะมีการกำหนดตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมารขึ้นเป็นรัชทายาทในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการตรากฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 รวมถึงมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 7 แต่ธรรมเนียม **“การสืบราชสันตติวงศ์”** อันเป็นการครองราชย์สมบัติต่อจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนซึ่งอยู่ในราชวงศ์เดียวกันยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่ได้รับการสืบทอดเรื่อยมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน

4.3.1.3 การได้รับความเห็นชอบพร้อมใจจากชนหมู่มาก

พระคุณสมบัติของผู้ที่จะขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินนอกจากจะต้องมีพระชาติกำเนิดสูงและสืบเชื้อสายแห่งราชวงศ์จักรีแล้ว พระองค์จะต้องผู้ได้รับความเห็นชอบพร้อมใจจากชนหมู่มากเหมือนดังที่**ไตรภูมิอภินิหาร**กล่าวถึงพระนามพระเจ้าแผ่นดินว่า**“มหาสมมติราช”** เพราะคนทั้งหลายยินยอมพร้อมใจกันตั้งพระองค์ให้เป็นใหญ่ และ **“ขัตติยะ”** เพราะคนทั้งหลายมอบความเป็นใหญ่ให้ (มณีปิ่นพรหมสุทธิรักษ์, 2554:20) ดังนั้นการเข้าสู่ตำแหน่งพระเจ้าแผ่นดินของไทยจึงเกิดจากการได้รับความยินยอมพร้อมใจจากคณะบุคคลจำนวนมากที่มาร่วมประชุมกันแต่งตั้งกราบบังคมทูลเชิญให้เสด็จขึ้นครองราชย์ปกครองแผ่นดินสืบไป ยกตัวอย่างเช่น

ในมหามกุฎราชคุณาสูรณี กล่าวถึงพระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีมาประชุมร่วมกันและมีความเห็นชอบพร้อมใจกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎพระอนุชา

ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในขณะนั้นยังทรงผนวชในบวรพระพุทธศาสนาเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองต่อไป ดังบทประพันธ์ที่ว่า

๑ ขัตติยพันธุ์ อนันตมาตย์พร้อม	ประνομเจตน
เชิฏฺอนุชพุทธนัยเกศ	กษัตริย์ให้
เถลิงถวัลย์สืบศวรรยศ	สยามะภพ ผดุงเอย
แห่งประเวศมหานิวสนไว้	สง่าเมื่อเรือศรี ฯ

(มหามกุฏราชคุณานุสรณ์, 2468:96-97)

ในโคลงกลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหากัจจิววงศ์ ฯ พบการกล่าวถึงการประชุมของพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้ร่วมปรึกษาหารือเรื่องการสืบราชสมบัติในที่ประชุมได้เปิดพระราชหัตถเลขาในพิธีกรรมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันแสดงพระราชประสงค์ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชาสืบราชสันตติวงศ์ต่อไปในประชุมตกลงเห็นพ้องต้องกันจึงกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชาเสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อพระองค์ทรงรับราชสมบัติต่อสมเด็จพระเชษฐาธิราช ในที่นั้นได้ปฏิญาณถวายความสวามิภักดิ์แด่พระองค์ จากนั้นประกาศให้ประชาชนรับรู้โดยทั่วกัน ดังบทประพันธ์ที่ว่า

เผยพระพจน์ดำรัส	ให้เชิญขัตติยะบรมวงศ
ล้วนเอกองคมนตรี	เสนาบดีเจ้าพระยา
มาสะโมสรเฉพาะพิภตร	พระนงงานพิทักษ์พระทวาร
ห้ามพลุกพล่านละลาบละส้วง	ฟ้ากรมะหลวงสุโขทัย
ไว้อาลัยแถลงข่าว	เจ้าอยู่หัวสวรรคต
อ่านกฎราชะบัญชา	สถาปะนาโสพระระอนุช
ขึ้นเฉลิมมะกุฏสนององค์	หากบรมวงศเสนาบดี
ห่อนยินดีปรองดอง	เห็นบกพร่องฉันใด
พระไม่รับเถลิงรัชย์	หากอะมูมิตีพร้อมสรรพ
พระจะรับครองสยาม	ตามบรมระราชะโองการ
สนองบทะมาลย์เจษฎา	บรมวงศาเสนาบดี
พร้อมมะนัญชะลีสรรเสริญ	อัญเชิญพระเฉลิมภพ
ทรงเคารพรับอายาจน์	ปวงอำมาตย์น้อมกาย
ถวายบังคมก้มเกล้า	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ถวายตัวสวามิภักดิ์	นะวัคระราชะมีดำรัส

...

พอสุริยฉานเฉียดฟ้า	ก้องกฤดาต่งข่าว
พระมะกฎเกล้าสวรรคต	เฉลิมยศรัชชทายาท
พระบาทสุโขทัย ฯ	เถลิงมะไหศวรรยาธิปัตย์
สืบสันตติกษัตริย์จักรี	ชาวกรุงศรีเคร้าสท้าน
และสาธุการประกาศ	พระอะนุราชเถลิงถวัลย์
ร่วมสะหะฉันท์สะหะจิต	มอบชีวิตรวมอบกาย
ถวายวระราเศียรวาท	แต่เนาวะราชร่มเกล้า
สวามิภักดิ์จงรักเฝ้า	ฝากเลี้ยงเวียงศันต์ โสดีถีเทัญ ฯ

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกฯ เล่มต้น, 2472:9-11)

ถึงแม้จะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย การกล่าวถึงความเห็นชอบพร้อมใจของคณะบุคคลยังเป็นส่วนสำคัญในการแต่งตั้งพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ ทั้งนี้ได้เพิ่มการได้รับความเห็นชอบพร้อมใจจากรัฐบาล รัฐสภาอันเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เมื่อทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันจึงกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อพระองค์ทรงรับจึงกำหนดตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเพื่อสถาปนาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ตามขัตติยราชประเพณีดังใน **ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 9** ความว่า

กาลบัดนี้ **พระราชวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี รัฐบาล รัฐสภา และสมณะพราหมณาจารย์ มีสมานฉันท์ประชุมกันทั้งพระราชพิธีถวายพระบรมราชาภิเษก** แต่สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารพระองค์ ซึ่งเสด็จผ่านพิภพฉลองพระองค์ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชสืบสุริยสันตติวงศ์ อันจะได้ทรงพระปรมาภิไธยประกาศิตว่า...เสด็จเถลิงถวัลยราชพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร มหินทรายุธยา มหาดีลกภพพรตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อภิบาลสยามรัฐมหามณฑล ฯ

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:473-474)

กล่าวได้ว่า การขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ไทยนั้นนอกจากจะมาจากพระคุณสมบัติส่วนพระองค์ทั้งด้านพระชาติกำเนิดและการสืบเชื้อสายแห่งราชวงศ์จักรีแล้ว พระองค์จะต้องได้รับความเห็นชอบพร้อมใจจากชนหมู่มากในการกราบบังคมทูลเชิญพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อนั้นพระองค์จะทรงเป็น **“มหาสมมติ”** อย่างแท้จริง

4.3.1.4 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

เมื่อพระมหากษัตริย์พระองค์ใดได้เสด็จขึ้นเถลิงไศวรรยาธิปไตยปกครองประเทศในตำแหน่งประมุขไม่ว่าจะโดยการสืบราชสันตติวงศ์หรือปราบดาภิเษกสถาปนาพระราชวงศ์ใหม่ขึ้นก็ตาม เท่ากับว่าทรงได้เพียงอำนาจทางการปกครองบ้านเมือง ตามราชประเพณียังไม่ถือว่ากษัตริย์พระองค์นั้น ทรงเป็นพระราชอาธิบดีโดยสมบูรณ์ ทรงเป็นแต่เพียง “ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน” เท่านั้น ต่อเมื่อทรงรับพระบรมราชาภิเษกแล้ว จึงจะดำรงพระอิสริยยศอันดรนามในตำแหน่ง “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” (นภาพร เล้าสินวัฒนา, 2549:11-12) กล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์ที่ผ่านการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะทรงเป็นพระราชอาธิบดีโดยสมบูรณ์ ถึงพร้อมด้วยพระราชอำนาจในการปกครองบ้านเมืองและถูกต้องตามราชประเพณี นอกจากนี้การตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกยังเป็นการประกาศสถานภาพของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วกันอีกด้วย

จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบการกล่าวถึงความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่มีต่อการสถาปนาพระมหากษัตริย์ขึ้นครองราชย์ไว้อย่างเด่นชัด ตัวอย่างเช่นใน**คำกราบบังคมทูลถวายไชยมงคลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**เสด็จออกมหาสมาคมในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก กล่าวถึงการขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่นอกจากจะสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ยังทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทำให้ทรงครอบครองเครื่องประกอบพระอิสริยยศทั้งพระมหาพิชัยมงกุฎและเครื่องราชกกุธภัณฑ์อันเป็นเครื่องหมายแสดงสถานะของความเป็นพระราชา อีกทั้งเสด็จประทับ ณ พระบรมมหาราชวัง กล่าวได้ว่า เมื่อทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทำให้พระองค์สมบูรณ์พร้อมด้วยพระเกียรติยศแห่งพระมหากษัตริย์ตามขัตติยราชประเพณีอย่างแท้จริง ดังความที่ว่า

“...อันได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบสุริยสันตติวงศ์ฉลองพระองค์สมเด็จ พระบรมชนกนาถ เปนบรมราชาธิราชของสยามรัฐ แลบัดนี้ได้ทรงรับพระบรมราชาภิเษก ทรงพระมหาพิชัยมงกุฎพร้อมด้วยเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แลเครื่องประดับพระราชอิสริยยศอย่างอื่นบริบูรณ์ครบทุกอัน เสด็จเถลิงถวัลย์พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยามหาดิลกภวนพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถานนี้ อันเปนพระบรมราชธานีหลักประเทศเขตรสยามรัฐ ตามขัตติยราชประเพณี”

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:174)

เมื่อพิจารณาใน**เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียร** ฯ ผู้แต่งกล่าวถึงการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเพื่อแต่งตั้งให้พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล

คฤหบดีมหาเศรษฐี บรมนาถบพิตร ทรงดำรงฐานะ “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ตามโบราณราชประเพณี มีพระราชอำนาจในการบริหารบ้านเมืองให้เกิดความผาสุกแก่อาณาประชาราษฎร์ ดังโคลงบทที่ว่า

รุ่งรางห้าพฤษภ	เก้าสาม นั้นแล
ราชพิธีเถลิงสยาม	สยบเกล้า
ราชาภิเษกงาม	เฉลิมยศ- โยคนอ
“พระบาทสมเด็จพระเจ้า	อยู่หัว” ใ้ภูมิพล

(เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2524:15)

บรมราชาภิเษกท้าว	เถลิงถวัลย์
ตามเยี่ยงกษัตริย์บรรพ์	ระบู่ไว้
ครองพิภพไทยอัน	เรื่องรุ่ง
เป็นปิ่นกษัตริย์ไซรั	ปิ่นเกล้าชาวสยาม

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:11)

กล่าวได้ว่า วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแสดงให้เห็นถึงพระคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินไทย ตั้งแต่การมีพระราชดำเนิตที่ดี การสืบเชื้อสายแห่งราชวงศ์จักรี การได้รับการยอมรับจากชนหมู่มากและจะต้องประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก่อนถึงจะเป็นพระมหากษัตริย์ตามโบราณราชประเพณีโดยสมบูรณ์ การที่เรารักษาแบบแผนดังกล่าวเอาไว้อย่างครบถ้วนทุกขั้นตอนจนถึงปัจจุบันได้นั้นนับเป็นการสนับสนุนให้เห็นถึงการสืบทอดแบบแผนการครองราชย์ของพระมหากษัตริย์อันเป็นเอกลักษณ์ของชาติได้อย่างชัดเจน

4.3.1.5 การเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม

พระมหากษัตริย์ที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์จะต้องมีพระคุณสมบัติที่ดีของผู้ปกครองตามอุดมคติทางพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ล้วนดำรงอยู่ในสถานะพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม ทรงเคารพศรัทธาในพระศรีรัตนตรัย ทรงประพฤติตั้งมั่นอยู่ในธรรม มีธรรมะเป็นเครื่องกำกับพระราชอำนาจ พระราชจริยวัตรและพระราชกิจจานุกิจมาโดยตลอด อีกทั้งทรงรับพระราชภาระเป็นผู้เชิดชูธรรม ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองมาอย่างต่อเนื่อง กล่าวได้ว่าการที่พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรม นัยหนึ่งก็เป็นการสร้างความชอบธรรมในการปกครองของพระองค์และทำให้ราชวงศ์จักรีสืบราชสมบัติยาวนานจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบว่ามีบทบาทสำคัญต่อการถ่ายทอดพระคุณสมบัติที่ดีของพระมหากษัตริย์ไทยตามหลักพระพุทธศาสนา รวมถึงถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่พระมหากษัตริย์ เพื่อเป็นแนวทางการบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปโดยธรรม อันจะสร้างความผาสุกให้แก่บ้านเมืองและอาณาประชาราษฎร์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1.5.1 การกล่าวถึงพระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์ตามคติพระพุทธศาสนา

ตามคติทางพระพุทธศาสนาพระมหากษัตริย์ทรงเป็น “จตุรพิธทายาท” ได้แก่ กุลทายาท รัชทายาท ธรรมทายาท ศาสนทายาท กล่าวคือ เมื่อพระองค์สืบราชสมบัติปกครองบ้านเมืองตามราชประเพณี พระองค์จะทรงรับพระราชนิพนธ์เป็นผู้เชิดชูธรรมและอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง ดังใน**ทศพิธราชธรรมจรรยา**ที่กล่าว ความว่า

“...สมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้านั้น เป็นจตุรพิธทายาทของพระบรมราชวงศ์ ฉลองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถ เป็นกุลทายาทผู้รับราชตระกูล ด้วยความเป็นใหญ่ เป็นประธาน ในที่จะบริหารปกครองให้เจริญมั่น เป็นรัชทายาท ผู้รับราชมโหศวรยศสมบัติ ดำรงแผ่นดิน ให้เป็นที่ร่มเย็นของประชาชนทั่วไป เป็นธรรมทายาท ผู้รักษาธรรมอันเป็นของพระมหากษัตริย์ แลราชตระกูลเพื่อเพิ่มพูนความดีความงามของชนทั้งหลายทั้งพระราชวงศ์แลเสวกามาตย์ ตลอดจนไปถึงราษฎร เพราะพระเจ้าแผ่นดินย่อมเป็นประมุขของพสกนิกร ผู้คอยถือเป็นแบบอย่าง เป็นศาสนทายาท ผู้รักษาพระพุทธศาสนาเพื่อนำประชาชนให้ประพฤติธรรมสมาธิสมาธิเป็นส่วนสุจริตฯ สมเด็จพระบรมศาสดาธรรมสามิศรีได้ทรงปลุกพระบรมราชาภิเษกสัมโพธิญาณ บริบูรณ์ด้วยพุทธาลังการธรรมแล้วยังต้องทรงบำเพ็ญสัมมาสัมพุทธกิจ ประกาศพระสัจจภาพให้ปรากฏ ด้วยตรัสเทศนาโปรดพุทธเวไนยให้ได้มีรสพระสัทธรรม จึงจะยังพุทธภูมิให้สำเร็จเป็นอันดี ชื่อนี้มีอุปมาฉันใด พระเจ้าแผ่นดินผู้ดำรงราชมโหศวรยศ ก็มีอุปมาฉันนั้น ได้แสดงเกล็ดถวัลยราชสมบัติเป็นมูรธาภิเษกษัตริย์ พร้อมด้วยพระราชอิศริยยศแล้ว ยังจะต้องทรงบำเพ็ญราชกรณียะ ประกาศพระราชนูปภาพให้ขจร ด้วยยังชนนิกรให้ได้รับศุภวิบุลผลเกิดแก่ราชธรรม จึงจะยังราชภูมิให้สำเร็จเป็นอันดีดุจกันฯ เหตุตั้งนั้น จักรับพระราชทานเลือกสรรครุฑราชธรรมของโบราณกษัตริย์ในปรภณนั้น ๆ มาถวาย วิสัชนาเพื่อเป็นเครื่องประดับพระปัญญาบารมี

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:182)

จากความข้างต้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษานุรักษ์มหาราชเจ้าทรงพระประชวรประชวรของพระมหากษัตริย์ที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตามขัตติยราชประเพณี พระองค์จะทรงรับพระราชนิพนธ์แห่ง “จตุรพิธทายาท” หรือทายาท 4 ประการ ได้แก่ กุลทายาท รัชทายาท ธรรมทายาท และศาสนทายาท กล่าวคือ ทรงเป็น “กุลทายาท” สืบเชื้อสายแห่งราชวงศ์จักรี ทรงเป็น “รัชทายาท” ผู้

สืบราชสมบัติปกครองแผ่นดินถูกต้องตามโบราณราชประเพณี ทรงเป็น “**ธรรมทายาท**” ผู้ตั้งอยู่ในราชธรรมอันจะทำให้พระบรมวงศานุวงศ์ เหล่าข้าราชการบริพารทุกหมู่เหล่า และอาณาประชาราษฎร์ได้ถือปฏิบัติเป็นแบบอย่าง และทรงเป็น “**ศาสนทายาท**” ผู้ธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้เจริญและมั่นคงอยู่เสมอ กล่าวได้ว่า พระราชาภระทั้ง 4 ประการของพระมหากษัตริย์มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างแนบแน่น ครอบคลุมตั้งแต่พระคุณสมบัติก่อนที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นพระมหากษัตริย์ทั้งเรื่องพระชาติกำเนิดและการสืบราชสมบัติ จนถึงการปฏิบัติพระองค์เมื่อทรงดำรงฐานะพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ โดยเฉพาะการตั้งมั่นอยู่ในราชธรรมและการปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่ออุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองอยู่เสมอ อันมีส่วนเกี่ยวข้องกับการรักษาความมั่นคงและความเจริญของชาติให้คงอยู่ ดังจะเห็นได้จากพระผู้ถวายพระธรรมเทศนาได้เปรียบเทียบการรักษา “**พุทธภูมิ**” ของสมเด็จพระบรมศาสดากับการรักษา “**ราชภูมิ**” ของพระมหากษัตริย์ เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาทรงบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณถึงพร้อมด้วยพุทธการกธรรม 10 ประการแล้วพระองค์ยังทรงบำเพ็ญสัมมาสัมพุทธกิจ ประกาศพระสัจยมุภาพอันแสดงธรรมเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ให้บริบูรณ์เพื่อให้ดินแดนพุทธภูมิมีแต่ความเจริญงอกงามอยู่เสมอ ดังนั้นพระมหากษัตริย์นอกจากจะถึงพร้อมด้วย พระชาติกำเนิดและพระราชอิสริยยศแล้วจะต้องทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจและประกาศพระบรมเดชานุภาพให้แก่ไพศาลด้วยการปฏิบัติตามข้อราชธรรมอันจะยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ราษฎรเพื่อจะดำรงราชภูมิให้มีแต่ความเจริญรุ่งเรืองด้วยเช่นกัน

การกล่าวถึงจตุรพิธทายาทยังปรากฏในโคลงกลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริววงศ์ฯ องค์ผู้นิพนธ์แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีลักษณะ “จตุรพิธทายาท” ครบถ้วนตามคติของพระพุทธศาสนาโดยแท้ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ราชธมมสโมธาน

โคลงสี่

ทายาท

๑ คະណาตยัชัตติยะชาติทั้ง	ทวยประชา สยามฤ
จักโสถถ์คันทรรษา	สัว่ด้วย
เดชประศาสน์ราชจะริยา	นุยุกติราช ะธรรมทาน
องค์เอกเสกผละย้วย	ยิ่งล้ำสมานเมือง ฯ
๑ กระเต้องคักดีจักริสะเชื้อ	เฉลิมวงศ์
จะตุระพิธะทายาทะพงค์	ผ่านตัว
สันตะติสิปสนององค์	อิศวะระเจษ ฎางค์ท่าน
สมยิตพฤติคุณน้ำ	นิตีเกื้อกระระณีย์ ฯ

1 กุลทายาท

๐ ศรีสะเกษทายาทเจ้า	จักรี นันนอ
ท่อมทะนุกุสุมเกษมศรี	สีบเกื้อ
เกียรติวงศ์ยี่ดงทรี	วุฒิศักดี เสนิมแสบ
ประทีปสว่างเพราะฉ่างเชื้อ	ชดน้ำมันเสมอ ๑

2 รัชทายาท

๐ เฝยอรัชชะทายาทด้วย	เดชผะดุง ราชภู่รรา
พละรบพละเรื่อนพะยุง	ยั่วเอื้อ
พานิขยักกิจเกษตร์ปรุง	ประเทืองศึก ษาฤ
เฉลิมฤทธิ์ศักดิ์สิทธิเกื้อ	พะสกะโน้มนิยมถวัลย์ ๑

3 ธมมทายาท

๐ สมธรรมะทายาทด้วย	ยุคติธรรม
ไว้เยียงท่อนเพลิงพลำ	พฤตี่ราย
หลักขั้วม้วมะนัสะบ่า	เพ็ญชอบ ฉลวยแสบ
เสมียนหลักชัยไฟชะม้าย	ชาติโน้มนุโลมทา ๑

4 สาสนทายาท

๐ ศาสนทายาทนั้น	สระระณู ปะถัมภเอย
ไตรรัตน์ประริยิตพู	ไฟฟ้า
อวยจัตุปัจจยัชชู	ชินรส ะเรียนแสบ
เพียรประกาศธรรมะภาสท้า	พุทระถ้อยแถลงชวน ๑
๐ บดิศวรเสวยราชย์เพียง	พุทธา ภิกษกพอ
แม่ลูโลกุตะระมะทา	โพธิ์แผ้ว
ไปโปรดสัตว์เทศนา	น่านิเทศ สมฤ
เสมียนกษัตร์ทรงรัชย์แล้ว	เรีสะเลียงเวียงเกษม ๑

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกฯ เล่มปลาย, 2472:280-281)

จากบทประพันธ์ข้างต้น องค์ผู้วินิจฉัยกล่าวถึงพระคุณสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเป็น “จตุรพิธทายาท” อย่างครบถ้วน ดังบทที่ว่า “จะตุระพิธะทายาทะพงค์ ผ่านด้าว” จากนั้นแจกแจงพระคุณลักษณะของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวตามจตุรพิธทายาทในแต่ละข้อโดยละเอียด โดยแยกเป็นหัวข้ออย่างชัดเจน เช่น 1) กุลทายาท พระองค์ทรงสืบเชื้อสายแห่งราชวงศ์จักรีโดยตรง อีกทั้งความสืบเนื่องในการปกครองยังแสดงถึงพระเกียรติยศแห่งราชวงศ์จักรีที่เปรียบได้กับไฟที่มีเปลวสว่างไสวอยู่ทุกเมื่อ เพราะมีน้ำมันคอยหล่อเลี้ยงให้ไฟโชติช่วงอยู่เสมอ 2) รัชทายาท กล่าวคือทรงเป็นผู้สืบราชสมบัติที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดโดยตรง อีกทั้งทรงเพียบพร้อมด้วยพระเกียรติคุณและพระปรีชาสามารถรอบด้าน เป็นที่ชื่นชมยินดีจากชนทุกหมู่เหล่า

3) **ธมมทายาท** พระองค์ทรงเป็นทายาทผู้ทรงธรรม ทรงดำรงพระองค์ตั้งอยู่ในธรรมอยู่เนื่องนิตย์ และเป็นหลักนำทางให้ประชาชนตั้งอยู่ในธรรมและ 4) **ศาสนทายาท** ทรงมีพระราชหฤทัยตั้งมั่นที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง ดังที่ทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การที่องค์ผู้นิพนธ์กล่าวถึงจตุรพิธทายาทแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระคุณสมบัติเทียบพร้อมทุกประการ ทั้งทรงเป็นกุลทายาทและรัชทายาทแห่งราชวงศ์จักรีโดยตรง รวมถึงเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ยังทรงดำรงพระองค์ตั้งมั่นอยู่ในธรรม ใช้ราชธรรมปกครองแผ่นดินและทำนุบำรุงศาสนาให้รุ่งเรือง สมดังที่ทรงเป็นธรรมทายาทและศาสนทายาทตามอุดมคติทางพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง

4.3.1.5.2 การแสดงหลักธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์

สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการเป็นพระราชชาติดีหรือกษัตริย์ในอุดมคตินั้นคือการเป็นผู้ปกครองผู้ประพฤติอยู่ในศีลธรรม โดยเฉพาะประพฤติตามธรรมะสำหรับผู้ปกครอง (สุปาณี พัดทอง, 2550:89) ดังนั้นในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงพบการถวายพระธรรมเทศนาแด่พระมหากษัตริย์ โดยธรรมที่นำมาเทศนานั้นจะเป็นธรรมสำหรับผู้ปกครอง ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์กล่าวไว้ในหนังสือ **ธรรมของพระราช** (ป.อ.ปยุตโต, 2560:5) ความว่า

“ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินนั้น เมืองไทยเรานับถือและเอ่ยนามกันมาจนเป็นประเพณีเวลามีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก็จะมีกรออ้างอิงธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ หลักธรรมที่ยกขึ้นมากล่าวเป็นหัวข้อใหญ่ มี 4 หมวดบางหมวดก็มักอธิบายมาเป็นพิเศษ ธรรมสำหรับองค์พระมหากษัตริย์ 4 หมวดสำคัญที่อ้างอิงหรือยกขึ้นบรรยาย โดยถือเป็นหลักใหญ่ของการปกครองแผ่นดินคือ **จักรวรรดิวัตร 12 ราชสังคหวัตถุ 4 ขัตติยพระ 5 และราชธรรม 10 (ทศพิธราชธรรม)**”

จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบการกล่าวถึงธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน พบเด่นชัดในพระธรรมเทศนาพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 13 การแสดงหลักธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก	พระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก						
	ว่าด้วยพระราชพงสาวดาร	ทศพิธราชธรรมจักรวรรดิวัตร	ทศพิธราชธรรมจரியกถา	มงคลสูตร	รัตนสูตร	เมตตสูตร/กรณียเมตตสูตร	เทวดาทิสนกลา
รัชกาลที่ 5	✓	✓	-	✓	✓	-	-
รัชกาลที่ 6	-	✓ (เพิ่มสังคหวัตถุ)	✓	✓	✓	✓	✓
รัชกาลที่ 7	-	✓	-	✓	✓	✓	✓
รัชกาลที่ 9	-	✓	-	✓	✓	✓	✓

การพระราชพิธี บรมราชาภิเษก	พระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก						
	ว่าด้วย พระราช พงสาวดาร	ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร	ทศพิธราชธรรม จริยาภค	มงคลสูตร	รัตนสูตร	เมตตสูตร /กรณีย เมตตสูตร	เทวดา ทิสน ภค
รัชกาลที่ 10	-	-	✓	-	-	-	-

จากตารางข้างต้น จะเห็นว่าการแสดงพระธรรมเทศนาในแต่ละรัชกาลจะพบหลักธรรมร่วมกัน ได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร รวมถึงพระสูตรต่าง ๆ เช่น รัตนสูตร มงคลสูตร เมตตสูตร อันแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์จะต้องฟังพระธรรมเทศนาดังกล่าว เพราะแต่ละหลักธรรมที่นำมาเทศนาในการพระราชพิธีล้วนเป็นธรรมสำหรับผู้ปกครอง หากพระองค์ทรงประพฤติตั้งมั่นอยู่ในธรรมและปกครองบ้านเมืองโดยธรรม ย่อมทำให้บ้านเมืองมีความสุขเจริญรุ่งเรือง ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดี อีกทั้งยังยืนยันความชอบธรรมในการปกครอง อันมาจาก “ธรรม” ที่พระองค์ทรงถือครองด้วยเช่นกัน ดังจะยกตัวอย่างการแสดงหลักธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ให้เห็นต่อไปนี้

ทศพิธราชธรรม¹³ คือ ธรรมของพระราชา กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง และธรรมของนักปกครอง (สุปาณี พัดทอง, 2550:91-92) ดังนั้น การแสดงพระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของแต่ละรัชกาล พระผู้ถวายพระธรรมเทศนาจะนำทศพิธราชธรรมมากล่าวไว้เสมอ เพื่อเป็นราชธรรมประจำพระองค์ในการปกครองบ้านเมือง ให้เป็นไปโดยธรรมและยังประโยชน์สุขแก่ราษฎร เช่น ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสได้ยกทศพิธราชธรรมมาแสดงไว้ใน**ทศพิธราชธรรมจรยาทิภค** ทั้งนี้ได้ยกคำโคลงที่มาจากคัมภีร์ชาดกพร้อมแปลเป็นคำไทย กล่าวถึงราชธรรม 10 ประการ พร้อมแสดงธรรมให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถจะพึงพิจารณาเห็นทศพิธราชธรรมอยู่ในพระจริยวัตรเสมอ เมื่อทรงดำรงมั่นในทศพิธราชธรรมอย่างบริบูรณ์ ความปิติโสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่พระองค์ ดังความตอนหนึ่งของพระธรรมเทศนาที่ว่า

วาระนี้ จักรับพระราชทานถวายเป็นวิสัยนาทศพิธราชธรรมแปดประณมพระคุณสมบัตินี้ เป็นที่
นิยมมาแต่ครั้งโบราณ มีอาคตสถานที่มาในคัมภีร์ชาดกเป็นคำโคลงที่บัณฑิตยกขึ้นกล่าวถวายเป็น
โอวาทานศาสน์แต่พระมหากษัตริย์ราชเจ้า ดังนี้ว่า

ทาน สีสล ปริจจาค์ อาชชว มททว ตช
อกโกธ อวิหีสณจ ขนติณจ อวิโรธน

¹³ ราชธรรม 10 ประการ ได้แก่ ทาน (การให้) สีสล (ความประพฤติดีงาม) ปริจจาคะ (การบริจาค) อาชชวะ (ความซื่อตรง) มัททวะ (ความอ่อนโยน) ตปะ (ความทรงเดช) อักโกธะ (ความไม่โกรธ) อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) ขันติ (ความอดทน) และอวิโรธนะ (ความไม่คลาดธรรม)

อิจเจเต กุสเล ธมฺเม จิต ปสฺสาหิ อตฺตนิ
 ตโต เต ชายเต ปีติ โสมนสฺสณฺจนปฺปกํฯ

แสดงความเป็นสยามพากย์ว่า ขอพระองค์ผู้เป็นบรมกษัตริยาธิราชจงทรงพระปรีชา
 สามารถพิจารณาเห็นราชธรรมที่เป็นกุศลส่วนชอบ 10 ประการ ให้ดำรงในพระราชสันดานเป็น
 นิตยัตถ์นี้ ทานี พระราชทานพิสดแก่ผู้ควรได้รับพระราชทาน 1 สิลี ทรงตั้งสังวรรักษาพระอาการ
 กายวาจาให้สะอาดปราศจากโทษควรครหา 1 ปริจจาคี ทรงพระราชบริจาคไทยธรรม บ้านเท
 มัจฉริยโลกเสียได้ 1 อาชชวี มีพระราชอัธยาศัยยกอบด้วยความซื่อตรง ดำรงในสัตยสุจริต 1 มททว
 มีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ดิ่งดื้อถือพระองค์ด้วยถัมภะแลมานะ 1 ตชฺช ทรงสมทานกุศลวัตร
 เฝavidลลาญกำจัดอกุศล วิตกบาปกรรมให้เสื่อมสูญไม่ตั้งอยู่ได้ 1 อกโกธึ ไม่ทรงพระพิโรธโดยวิสัยมิใช่
 เหตุควรทรงพระพิโรธ 1 อวิหีสณฺจ ไม่ทรงเบียดเบียนประชาชนให้ได้ทุกชั้ยขาดด้วยเหตุอันไม่ควร
 กระทำ 1 ขนฺตึญจ มีพระราชหฤทัยดำรงมั่นในขันตี มีความอดทนต่อสิ่งที่ควรอดทนเป็นเบื้องหน้า
 1 อวิโรธึ ทรงรักษาอุกติธรรมไม่ให้แปรผันผิดจากสิ่งที่ตรง แลดำรงพระอาการคงที่ไม่แสดงให้
 วิจารณ์ด้วยอำนาจยินดียินร้าย 1 บรรจบเป็นกุศลส่วนชอบ 10 ประการ ลำดับนั้นพระปิตีแล
 โสมนัสมีประมาณไม่น้อยจะเกิดมีแต่พระองค์ เพราะได้ทรงพิจารณาเห็นทศพิธราชธรรมนี้ดำรงมั่น
 ในพระราชสันดานเป็นนิตยัตถ์ฯ

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:183)

นอกจากนี้พระผู้เทศนาธรรมยังอธิบายขยายความให้เห็นแนวทางการประพฤติ
 พระองค์ตามหลักธรรม พร้อมกล่าวถึงผลดีของการประพฤติพระองค์อยู่ในทศพิธราชธรรม ดังใน **พระ
 ธรรมเทศนาเทวตาทิสนกถา ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร**ความว่า

ธรรม 10 ประการนี้ ท่านแสดงว่า พระเจ้าจักรพรรดิทรงมีบริบูรณ์ในพระองค์ จึงเป็น
 ผู้ปกครองที่ดีไม่รุกรากผู้อื่นด้วยอำนาจ, เพราะปกครองดีด้วยมีธรรมเหล่านี้เป็นอุปาย, ประเทศ
 ทั้งหลายจึงสวามิภักดิ์ยอมเข้าอยู่ในปกครอง ที่ท่านเรียกว่าปกครองโดยธรรมไม่ใช่โดยอำนาจ
 และต่างก็มีสุขมีความเจริญร่วมกันทั้งหมด.

เมื่อพระมหากษัตริย์เจ้า ทรงดำรงทศพิธราชธรรมนี้ ให้ตั้งบริบูรณ์ด้วยดีในพระองค์, ฝ่าย
 พระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และอาณาประชาราษฎร์ข้าขอบขัณฑสีมา ก็ย่อมมี
 ความสวามิภักดิ์นับถือรักใคร่ ตั้งใจประกอบราชกิจฉลองพระเดชพระคุณ เต็มกำลังความคิด ซื่อสัตย์
 สุจริตมิได้คิดทรยศ ช่วยบำรุงรัฐชนบทให้สมบูรณ์มั่งคั่งสมดังพระราชประสงค์ เบื้องหน้าแต่นั้น เมื่อ
 ทรงพิจารณาด้วยพระปรีชาญาณถึงวุฑฒิสุภผล ก็ทรงเห็นกุศลธรรมส่วนชอบ 10 ประการนี้ ซึ่ง
 ตั้งอยู่ด้วยดีในพระองค์ ว่าเป็นเหตุมีกำลังกล้าสามารถให้เกิดผลได้ถึงเพียงนั้น ก็ทรงพระปิตี
 โสมนัสเป็นอันมากพันประมาณ เหตุนี้โบราณบัณฑิตจึงได้ประพันธ์ผูกคำโคลกแสดงทศพิธราชธรรม
 ถวายเป็นโอวาทานุศาสน์แด่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าในปางหลัง ดังถวายเป็นวิสัยนามาด้วย
 ประการฉะนี้ ฯ

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:492)

จากความข้างต้น จะเห็นว่าทศพิธราชธรรมเป็นธรรมที่ผู้ปกครองพึงยึดถือปฏิบัติ เพราะการปกครองที่ดีคือการปกครองโดยธรรมมิใช่การปกครองด้วยอำนาจ หากพระมหากษัตริย์ทรงประพฤติดำรงมั่นในทศพิธราชธรรมทั้ง 10 ประการ ย่อมส่งผลให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร ตลอดจนราษฎรทุกหมู่เหล่าสวามีภักดิ์รักใคร่นับถือพระองค์ พร้อมมุ่งมั่นตั้งใจประกอบกิจการต่าง ๆ สสนองพระเดชพระคุณพระองค์อย่างเต็มกำลังความสามารถ อันจะทำให้บ้านเมืองมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง และนำความโสมนัสให้เกิดแก่พระองค์ ด้วยเหตุนี้โบราณราชบัณฑิตจึงได้แต่งคำประพันธ์ผูกเป็นคำโคลงขึ้นเพื่อถวายเป็นพระมหากษัตริย์ราชเจ้าให้ถือปฏิบัติสืบมา

ราชสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักสงเคราะห์รวมใจประชาชน ประกอบด้วยสัสสมะธัง ปุริสมะธัง สัมมาปาสัง วาชเปยยัง (ป.อ.ปยุตโต, 2560:20-21)

จากการศึกษาพระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบว่าพระองค์ผู้แสดงพระธรรมเทศนาจะนำราชสังคหวัตถุ 4 มาถวายเป็นแต่พระมหากษัตริย์ต่อจากทศพิธราชธรรม กล่าวคือเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงมีธรรมะในการปกครองบ้านเมืองแล้ว พระองค์จะต้องมีธรรมะในการทำนุบำรุงอาณาประชาราษฎร์ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น

ใน **ทศพิธราชธรรมจรยาติกถา** พระผู้แสดงพระธรรมนำราชสังคหวัตถุ 4 มาเทศนา แต่พระมหากษัตริย์ พร้อมยกตัวอย่างแนวทางการปฏิบัติพระองค์ตามแต่ละข้อให้เห็นอย่างชัดเจน ดังนี้

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานถวายเป็นวิเศษนาสังคหวัตถุต่อไป แลสังคหวัตถุเนื่องในพระราชจรรยาวัตรนั้น 4 ประการ โบราณบัณฑิตได้บัญญัติตั้งไว้เป็นแบบอย่าง ดังนี้ว่า สัสสมะธัง ความที่ทรงพระปรีชาในการบำรุงธัญญาหารให้บริบูรณ์ในพระราชอาณาเขตต์ 1 **ปุริสมะธัง** ความที่ทรงพระปรีชาในการทรงสงเคราะห์บุรุษ 1 **สัมมาปาสัง** อุบายเครื่องผูกคล้องน้ำใจมนุษย์ให้นิยมยินดี 1 **วาจาเปยยัง** ตรัสพระวาจาอ่อนหวานควรดื่มไว้ในใจ ทำความเป็นที่รักให้เกิด 1 **สี่สังคหวัตถุนี้** เปนอุบายให้เกิดรัฐสมบัติ ซึ่งได้นามบัญญัติว่า **นิรคคัล** สถานที่ราบคาบปราศจากโจรภัย จนถึงมีทวารเรือนไม่ต้องลงกลอนเป็นคำรบ 5๓

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:186)

จากพระธรรมเทศนาข้างต้น อธิบายเกี่ยวกับราชสังคหวัตถุ 4 พร้อมแนวทางการทำนุบำรุงราษฎรตามหลักธรรมแต่ละข้อ เช่น **สัสสมะธัง** พระปรีชาสามารถในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหารให้บริบูรณ์**ปุริสมะธัง** พระปรีชาสามารถในการสงเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทที่มีความดีความชอบในราชการ **สัมมาปาสัง** พระปรีชาสามารถในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขและส่งเสริมการดำเนินกิจการงานของราษฎรและ **วาจาเปยยัง** คือพระปรีชาสามารถในการใช้พระวาจาเตือนสติแก่

ชนทุกชั้นในสังคม อันจะทำให้ทรงเป็นที่รักของปวงชน ราชสังคหวัตถุ 4 จึงเป็นวิธีการบำรุงราษฎรให้มีความเป็นอยู่ที่ดีและสร้างความสงบสุขให้แก่บ้านเมือง สมดังนามบัญญัติว่า **“นิรคคัล”**

หลังจากที่อธิบายภาพรวมเกี่ยวกับราชสังคหวัตถุ 4 พระผู้ถวายพระธรรมเทศนา ได้พรรณนาความและยกตัวอย่างการปฏิบัติตามราชสังคหวัตถุ 4 ไว้ครบถ้วน ตัวอย่างเช่น

พรรณความโดยอนุรูปนัยว่า ข้อที่พระมหากษัตริย์ราชาเจ้าเอาพระราชหฤทัยใส่สุดหนูน บำรุงกสิกรรมคือการทำนาให้เจริญโดยอุบายนั้น ๆ เช่นขุดคลองในภูมิภาคอันจะให้ผลดีแก่การทำนา แต่หากว่าเป็นที่รกร้างเพราะห่างจากน้ำ เพื่อราษฎรจะได้จับจองแล้วชวนขวยไถนสร้างสถานที่ที่รกร้างนั้นให้ควรแก่กสิกรรม ยกเว้นค่านาแก่ผู้เริ่มลงมือทำในที่เช่นนั้นกว่าจะได้ผลดี ค่านาที่เก็บอยู่เล่าก็ลดหย่อนผ่อนเบา เพื่อผู้ทำได้รับประโยชน์ออกโฉนดเป็นสำคัญกันพิพาท ป้องกันสัตว์พาหนะให้ปราศจากภัยอันตราย สอดส่องแสวงหาอุบายอันจะให้ทุนแรงทำ แลบำรุงให้เจริญผล ผ่อนปรนทน้ำเข้าไขน้ำออกตามเวลาดังนินัยว่า **สสสมธั เปนสังคหวัตถุที่ต้นๆ แม้บำรุงการทำสวนให้ได้ผลไพบูลย์ด้วยอุบายนั้น ๆ ก็สังเคราะห์เข้าในข้อนี้ ๆ**

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:186)

จากพระธรรมเทศนาข้างต้น จะเป็นการพรรณนาความและยกตัวอย่างการปฏิบัติ ตาม **“สสสมธั หรือสัสสมธะ”** คือ การที่พระมหากษัตริย์ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่เรื่องความเป็นอยู่ของราษฎรให้กินดีอยู่ดีทำนุบำรุงเรื่องกสิกรรม เพื่อช่วยให้ราษฎรสามารถเพาะปลูกหรือทำไร่ทำนาได้เต็มที่ อาทิ การขุดคลองเพื่อที่ราษฎรจะได้มีน้ำใช้ในการดูแลพื้นที่นาของตน การยกเว้นค่านาแก่ผู้ที่เริ่มทำนา และลดหย่อนค่านาให้แก่ผู้ที่ทำนามาก่อนหน้า ฯลฯ หากพระองค์ทรงดูแลน้ำดูแลดินให้อุดมสมบูรณ์ บันดาลฟ้าฝนให้ตกตามฤดูกาล ย่อมทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารบริบูรณ์ อันทำให้การเกษตรเจริญรุ่งเรือง ได้นั้นจะถือว่าทรงได้ทำตามหลัก **“สสสมธั”** กล่าวได้ว่าพระธรรมเทศนาบทนี้มีบทบาทสำคัญต่อการ แสดงแนวทางปฏิบัติพระองค์ตามราชสังคหวัตถุ 4 อันเป็นธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงกล่าวไว้ เป็นธรรมประจำองค์พระมหากษัตริย์ หากทรงนำราชสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในปกครองแผ่นดิน ย่อมทำให้ บ้านเมืองมีแต่ความรุ่งเรือง ประชาชนมีความร่มเย็นเป็นสุข จะประกอบกิจการงานใด ๆ ย่อมเกิดผลดี ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง

จักรวรรดิวัตร 12 คือ ข้อปฏิบัติประจำองค์ของพระราชาทรงธรรมที่ยิ่งใหญ่ 12 ประการ ซึ่งจะต้องทรงจัดดำเนินการต่อเนื่องเป็นนิตย์ (ป.อ.ปยุตโต, 2560:12)

จากการศึกษาพระธรรมเทศนาพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบว่าหลังจากที่พระผู้ ถวายพระธรรมเทศนายกทศพิธราชธรรม 10 ราชสังคหวัตถุ 4 แล้วจะนำจักรวรรดิวัตร 12 มาเทศนา ต่อเนื่องกัน เนื่องจากจักรวรรดิวัตรเป็นธรรมอันเป็นพระราชจริยานุวัตรของพระมหากษัตริย์ที่ทรง อาศัยข้อนี้เป็นหลักสำหรับการปกครองประเทศ (สุปาณี พัดทอง, 2550:95) และเป็นธรรมะคุ้มครอง

ป้องกันราษฎร ตัวอย่างเช่น พระธรรมเทศนาเทวตาทิสกถา ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร ความว่า

ลำดับนี้ จักถวายวิสัยนาในจักรวรรดิวัตร คือพระราชจรรยาวัตรสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิ พระราชาเอกในโลก ท่านแสดงไว้โดยความว่าพระมหากษัตริย์ราชาเจ้า ผู้ปกครองประชาชนทรง อิงอาศัยสักการเคารพนับถือบูชาธรรม มีธรรมเป็นธงชัยมีธรรมเป็นใหญ่ เป็นอธิบดีทรงจัดการ รักษาคุ้มครองป้องกันอันประกอบด้วยธรรมให้เนื่องในจักรวรรดิวัตร 12 ประการ คือ

ที่ 1 ควรพระราชทานโอวาทและอนุเคราะห์อันโตชนคนภายในพระราชสำนักและทรงอนุเคราะห์ คนภายนอก คือพลกายกองเสนาด้วยประการต่าง ๆ จนถึงราษฎรไม่ปล่อยปลงละเลย

ที่ 2 ควรทรงผูกพระราชไมตรีสมานราชสัมพันธ์มิตรกับกษัตริย์ประธานาธิบดีแห่งประเทศนั้น ๆ

ที่ 3 ควรทรงสงเคราะห์อนุชนตักศิลาหรือพระราชาวงศานวงศ์ ตามควรแก่พระอิสริยยศ

...

ที่ 11 ควรทรงตั้งวิริตติห้ามจิตไม่ให้เกิดอธรรมราคะในอภิมนีสถาน ที่อันไม่ควรถึง

ที่ 12 ควรทรงประหารวิสมโลภเจตนา ห้ามจิตมิให้ปรารถนาลาภที่ไม่ควรจะได้

พระมหากษัตริย์ราชาเจ้า ควรทรงสถิตในจักรวรรดิวัตรบำรุงพระราชอาณาจักรให้เจริญ ด้วยพระราชวรฤทธิ์บุญบารมีเกษมสวัสดิ์ดำรงมั่น พันสรรพพิบัติอันตรายดังถวายวิสัยนามาด้วย ประการฉะนี้ ๆ

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:493)

จากพระธรรมเทศนาข้างต้น จะเห็นว่าจักรวรรดิวัตร 12 เป็นพระราชจริยวัตร สำหรับพระมหากษัตริย์และพระราชาเอกในโลกทั้งปวง หากพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองแคว้นต่าง ๆ ได้ทรงถือและอาศัยข้อธรรมตามจักรวรรดิวัตร 12 ประการเป็นหลักในการดำเนินวิเทโศบาย เพื่อการปกครองแผ่นดินย่อมทำให้บ้านเมืองมีแต่ความมั่นคง ประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ทั้งนี้พระผู้ถวายพระธรรมเทศนาได้ขยายอธิบายจักรวรรดิวัตร 12 ในแต่ละข้อเอาไว้ให้เห็นอย่างชัดเจน ทั้งด้านของคุณสมบัติและการบริหารจัดการตามข้อธรรม ไม่ว่าจะป็นสิ่งที่พึงอนุเคราะห์แก่ชนทั้งหลายและสิ่งที่ห้ามปรามมิให้เกิดขึ้น ตอนท้ายของพระธรรมเทศนาแสดงผลของการปฏิบัติตามพระธรรมเทศนา กล่าวคือหากพระองค์ทรงดำรงตั้งมั่นอยู่ในราชธรรม ถือปฏิบัติตามจักรวรรดิวัตร 12 อยู่เนืองนิตย์ ย่อมทำให้บ้านเมืองมีแต่ความเจริญปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง สมดังที่กล่าวถวายวิสัยนามาทั้งหมดนี้ กล่าวได้ว่า พระธรรมเทศนาบทนี้แสดงถึงข้อควรปฏิบัติสำหรับองค์พระมหากษัตริย์ในการปกครองแผ่นดินอันจะนำความผาสุกมาสู่ราษฎรและบ้านเมือง อีกทั้งช่วยเสริมสถานภาพของพระองค์หลังจากที่เสด็จขึ้นครองราชย์ให้สมกับที่พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เปี่ยมด้วยพระบุญญาบารมี ให้แผ่ไพศาลสืบไป

จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบว่ามีบทบาทสำคัญต่อการถ่ายทอดพระคุณสมบัติที่ดีของพระมหากษัตริย์ไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากกรกล่าวถึงหลักธรรมสำหรับผู้ปกครอง ไม่ว่าจะเป็น **ทศพิธราชธรรม** ธรรมะประจำองค์พระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง **ราชสังคหวัตถุ** ธรรมะในการทำนุบำรุงราษฎรให้อยู่ดีมีสุข และ **จักรวรรดิวัตร** ธรรมะในการคุ้มครองป้องกันอาณาประชาราษฎร ผ่านพระธรรมเทศนาพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระมหากษัตริย์ที่สืบเนื่องมาทุกพระองค์ ทั้งนี้ก็เพื่อให้พระมหากษัตริย์ทรงนำหลักธรรมดังกล่าวมาเป็นหลักในการบริหารบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ปกครองประชาชนให้กินดีอยู่ดี มีความร่มเย็นเป็นสุขบนพื้นฐานความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ไทยเป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งธรรมะในการปกครอง

4.3.1.5.3 การประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก

การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในกระบวนการสร้างความชอบธรรมให้กับความเป็นกษัตริย์ที่จะปกครองบ้านเมืองและสืบราชสันตติวงศ์อย่างยาวนานผาสุกต่อเนื่องไปหรืออาจกล่าวในอีกนัยหนึ่งได้ว่าพระพุทธศาสนาได้กำหนดแนวคิดหลักสำหรับสถานะและบทบาทของพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว และยังคงบทบาทสำคัญประการนี้ไว้ในดินแดนที่พระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เผยแผ่ออกไป คือการเป็นฐานรองรับสถานภาพของพระมหากษัตริย์ในราชอาณาจักรที่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาอยู่สืบไป สำหรับการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาของพระมหากษัตริย์ไทยนั้น พระมหากษัตริย์แต่ละยุคสมัยจะทรงทำนุบำรุงองค์ประกอบสำคัญทั้ง 4 ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี (ตินาร์ บุญธรรม, 2555:17-18)

จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบว่าวรรณคดีกลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญต่อการแสดงพระราชศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนาและ พระราชสัทธาธิษฐานที่จะอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองเช่นกัน ดังจะเห็นได้ในพิธีเบ็องปลาย หลังจากผู้รับราชสมบัติทรงดำรงในฐานะพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ พระราชกรณียกิจสำคัญที่ทรงกระทำเป็นอย่างแรกคือ **“การประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก”** เช่น ใน **โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหาจักรีวงศ์ฯ** องค์ผู้นิพนธ์ทรงกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศพระองค์เป็นพระพุทธศาสนูปถัมภก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัยจะสืบสานดำเนินรอยตามสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าในการทำนุบำรุงและสืบสานพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป ดังโคลงบทที่ว่า

ทรงปฏิญาณพระองค์เป็นพระพุทธศาสนาปถัมภก

โคลงสี่

๑ พุทธศาสนิกะราชเจ้า	จอมไท พ้ออา
เสด็จยাত্রจากอาสน์อุไร	ร่อย้ง
ท่ามกลางชะนางค์ไสว	เศียรระยอบ ภิวันท์ท่าน
พักตร์บ่งสงฆ์ขนิมตั้ง	สัตย์เอื้อนโสภาส ๗
๑ เป็นภาสามะครก้อง	ประกาศ
ไตรรัตนะสนนิยาตน	ยอบพร้อม
รับเป็นพุทธศาสนะนารถ	ปะถัมภก
สงฆ์อะสิดิน้อม	หัตถ์ซ้องสาธุการ ๗

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก ๗ เล่มปลาย, 2472:164)

การประกาศพระองค์เป็นพระพุทธศาสนาปถัมภกได้เป็นแบบแผนปฏิบัติที่พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีได้ทรงถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิญาณพระองค์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อแสดงความเป็นพุทธมามกะ ทรงประกาศพระองค์เป็นอัครศาสนูปถัมภกและทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะทำนุบำรุงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง ดังในลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรราชบทที่ว่า

จากทวารเทเวศร์รักษา มาตามทางในวัง ไปยังวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่สักการ์ พระมหามณเฑียรัน ถึงเกยหลังวัดทันใด ดำรัสให้หยุดพล แล้วภูวดลลงราชยาน พุดตาดทองโสภา ลีลาโดยพระบาทพร้อมทหารราชบริพาร เคียงขนานพระองค์ ตรงเข้าพระอุโบสถ น้อมประณตบูชา พระมหาปฏิมากร...

จอมราชันย์สำรวมองค์ ทรงสมทานศีล แล้วพระปิ่นธรรณี มีพระราชดำรัส ตรัสประกาศพระองค์ ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก กลางชุมนุมอุบาสกและสงฆ์ อีกพระวงศ์ข้าราชการ พระสังฆราชคณาจารย์ทั้งหลาย เปล่งถวายเป็นสัจวาจา ว่าสาธุขึ้นสามที จอมชีถวายเป็นเอกปียมหาราชฯ สงฆ์ถวายเป็นพระพรลาพระไซรั สมเด็จพระอยู่หัวไว้ เสด็จเข้าพระราชวัง แลนา

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียรราช, 2514:41)

หลังจากที่พระมหากษัตริย์ทรงประกาศพระองค์เป็นพระพุทธศาสนาปถัมภกแล้ว พระองค์ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ เช่น การอุปถัมภ์ศาสนบุคคล¹⁴

¹⁴ ศาสนาบุคคล เป็นองค์ประกอบสำคัญของศาสนาทั้งหลาย สำหรับพระพุทธศาสนาแล้ว พระสงฆ์คือศาสนบุคคลที่มีความสำคัญในฐานะผู้สืบทอดพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเป็นผู้สั่งสอนเผยแผ่หลักธรรมนั้นแก่มหาชนนอกจากนั้นพระสงฆ์ยังมีความสำคัญในฐานะ “เนืองนาบุญ” ของพุทธศาสนิกชนด้วยในทางพระพุทธศาสนามีคติว่า การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์และคณะสงฆ์คือบุญกิริยาประการหนึ่งเป็นหน้าที่อันสำคัญของพุทธศาสนิกชนที่จะต้องอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ตามควรแก่สถานะของตน เพื่อให้พระสงฆ์สามารถดำรงชีพและปฏิบัติศาสนกิจในการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปได้ (ตินาร์ บุญธรรม, 2555:171)

พระมหากษัตริย์ทรงถือการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์และคณะสงฆ์เป็นพระราชภาระหลักประการหนึ่ง
 ดังจะเห็นได้จากการสถาปนาเฉลิมพระนามสมเด็จพระสังฆราชและทรงตั้งสมณศักดิ์พระราชาคณะใน
 การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันเป็นการยกย่องพระสงฆ์ผู้มีคุณูปการแก่พระพุทธศาสนา เป็นผู้
 ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบขึ้นเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ ตัวอย่างเช่น **ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก
 และเฉลิมพระราชมณเฑียร ฯ** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาเฉลิมพระนามสมเด็จพระ
 พระสังฆราชและทรงตั้งสมณศักดิ์พระราชาคณะโดยทั่วถึงทั้งพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ธรรมยุติกนิกาย
 และรามัญนิกาย ดังบทประพันธ์ที่ว่า

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514: 48-49)

จากบทประพันธ์ข้างต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งสมณศักดิ์พระราชาคณะเพื่อราชสิริสวัสดิ์และเป็นราชธรรมานุสรณ์เนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและทรง
 ประเคนพระสุพรรณบัฏแก่พระราชาคณะที่ได้รับการแต่งตั้งอันเป็นไปตามโบราณราชประเพณี ทั้งนี้
 พระราชาคณะที่ได้รับการแต่งตั้งประกอบด้วยพระราชาคณะสามัญฝ่ายธรรมยุต¹⁵ พระราชาคณะ

¹⁵ พระครูมหาเจติยาภิณฑท์ (แสวง วิมล) เปรียญ 3 ประโยค วัดพระศรีมหาธาตุ เป็นพระวิมลศีลาจารย์ พระราชาคณะสามัญ ฝ่าย
 ธรรมยุติกนิกาย (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2561:448)

สามัญฝายมหานิกาย¹⁶ และพระราชาคณะสามัญฝายรามัญนิกาย¹⁷ ระหว่างที่สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะฤกษ์ เจริญชัยมงคลคาถาเมื่อทรงตั้งสมณศักดิ์เสร็จ สมเด็จพระสังฆราชถวายอดิเรก สมเด็จพระวันรัตถวายพระพรลา กล่าวได้ว่าการพระราชทานสมณศักดิ์พระราชาคณะในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นการแสดงถึงความเป็นพุทธศาสนูปถัมภกของพระมหากษัตริย์ ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่บูรพกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมา และแสดงถึงการให้ความสำคัญกับการทำนุบำรุงพุทธจักรควบคู่กับการดูแลราชอาณาจักรให้สมบูรณ์

การแสดงถึงความเป็นพุทธศาสนูปถัมภกด้านพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังแสดงให้เห็นผ่านพระราชศรัทธาซึ่งในการสร้างวัดวาอาราม การสร้างพระพุทธรูปปฏิมา รวมถึงการถวายเครื่องราชสักการะ ณ พระพุทธเจดีย์สถานเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตัวอย่างเช่น **ประกาศเทวดาถวายราชสักการะในมหาเจดีย์สถานทหแห่งประกาศเทวดาพระปฐมเจดีย์** ซึ่งเป็นตัวบทที่ใช้อ่านขณะประกอบพระราชพิธีเบื้องปลาย ผู้แต่งกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชศรัทธามั่นคงที่จะอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาและราชอาณาจักรให้รุ่งเรือง ทรงปฏิบัติให้เห็นจริงตั้งแต่วาระแรกที่ทรงรับบรมราชาภิเษก ดังจะเห็นได้จากทรงพระราชทานเครื่องราชสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชา ณ พระปฐมเจดีย์ ดังความตอนหนึ่งในประกาศเทวดา ๆ ที่ว่า

...ทรงพระกมลประสาทโสมนัสยิ่งด้วยพระราชศรัทธา ตั้งพระไทยอุปถัมภกพุทธศาสนา แลบำรุงพระราชอาณาจักรแผ่นดิน ทรงพระเมตตาต่อแม่แก่ชาวชนทุกชนิดชาติแลศาสนา มีสมณะพราหมณาเปนาอาทิ แลพระบาททรงพระดำริห์โดยพระราชปณิธานการมารพระบัณชुरสุรสิงหนาทดำรงสเหนื่อเกล้า ๆ โปรดให้ข้าพระพุทธเจ้าราชบุรุษผู้พนักงานเชิญพุทธบรรณาการมาบูชา ซึ่งพระปฐมเจดีย์ครั้งนี้ เปนพุทธาธิคุณพลีโลกุตรประโยชน์ (ประกาศการพระราชพิธีเล่ม 2, 2550:264-265)

จากประกาศเทวดาฯ ข้างต้น ผู้แต่งสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “ผู้ทรงพระคุณธรรมอันประเสริฐ” ไว้ตั้งแต่ตอนต้นประกาศ ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากพระราชกิจสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติหลังจากเข้ารับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก คือ การถวายราชสักการะ ณ พระปฐมเจดีย์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา นับเป็นการแสดงถึงพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาและพระราชหฤทัยที่จะอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา นอกจากนี้พระองค์ยังทรงมีพระเมตตาต่อพสกนิกรทุกหมู่เหล่า ทรงเป็นที่พึ่งให้ราษฎรไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติใดหรือนับถือศาสนาใดที่อยู่ใต้พระบรมโพธิสมภารของพระองค์ ดังนั้นประกาศเทวดา ๆ ฉบับนี้จึงมี

¹⁶ พระมหาอ่อน (จิตสุทธิ) เปรียญ 7 ประโยค วัดบริษายก เป็นพระวิสุทธินายก พระราชาคณะสามัญฝายมหานิกาย (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2561:448)

¹⁷ พระมหาเลื่อน (อินทพลโณ) เปรียญ 5 ประโยค วัดทรงธรรมเป็นพระสุเมธนี พระราชาคณะสามัญฝายรามัญนิกาย (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2561:448)

บทบาทต่อการประกาศความเป็นราชาผู้ทรงธรรมและความเป็นพุทธศาสนูปถัมภกของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างเด่นชัด

การถวายเครื่องราชสักการะ ณ พระพุทธเจดีย์สถานเนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องมาในทศวรรษกาล ดังจะเห็นได้จากในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสให้จัดต้นไม้มงคลและรูปเทียนเป็นเครื่องสักการะบูชาพระเจดีย์ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาด้วย ในการนี้ทรงถวายต้นไม้มงคลเป็นเครื่องพุทธบูชาแด่พระเจดีย์ทั้ง 7 แห่ง ได้แก่ 1) พระพุทธบาทจังหวัดสระบุรี 2) พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม 3) พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม 4) พระพุทธชินราชจังหวัดพิษณุโลก 5) พระบรมธาตุเมืองนคร จังหวัดนครศรีธรรมราช 6) พระมหาธาตุสุวรรคโลก จังหวัดสุโขทัยและ 7) พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน การถวายเครื่องสักการะบูชาพระเจดีย์ดังกล่าวแสดงถึงพระราชศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและการบำเพ็ญพระราชกุศลเพื่ออุปลัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองผ่านการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระองค์อย่างชัดเจน ดังโคลงบทที่ว่า

โคลงสาม

ในโอกาสทรงธรรม	ผ่านไอสวรรค์คานั้น
มีพระดำรัสถัน	โปรดให้มหาดไทย
จัดต้นไม้มงคล	รูปเทียนผ่องนันทไชร์
แทนเครื่องสักการให้	ทั่วถ้วนเจดีย์
พุทธสถานที่หลัก	ทั้งอาณาจักรจัดแล้
เจ็ดแห่งศักดิ์สิทธิ์แท้	เร่งให้ทันการ

โคลงสี่

คือพระพุทธบาทนั้น	สระบุรี
พระปฐมเจดีย์	ที่อ้าง
พระธาตุพนมมี	ชื่อเด่น
อีกพุทธชินราชสร้าง	แต่เบื้องบรรพกาล
พระมหาธาตุสถิตแคว้น	นครศรี- ธรรมราชนา
บรมธาตุสุวรรคโลกมี	ชื่อแท้
พระธาตุหริภุญชัยศรี	สง่าเลิศ
ของนครลำพูนแท้	ครบถ้วนเจ็ดสถาน

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชสมณเฑียรฯ, 2514: 51-52)

การแสดงความเป็นพุทธศาสนูปถัมภกของพระมหากษัตริย์ นอกจากจะปรากฏผ่านการตั้งพระราชอาณา การสร้างวัดวาอาราม พระพุทธปฏิมา รวมถึงการถวายเครื่องราชสักการะ ณ พระพุทธเจดีย์สถานแล้ว การดำรงพระองค์ตั้งมั่นอยู่ในราชธรรมก็เป็นประจักษ์พยานประการสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นพุทธศาสนูปถัมภกอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการพระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและประยุกต์หลักธรรมมาใช้ในการดูแลบ้านเมืองอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้จากคำถวายไชยมงคลทหารเรือ ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือได้กล่าวถึงพระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดระยะเวลาที่ทรงดำรงสถานภาพพระมหากษัตริย์เป็นระยะเวลา 1 ปีหลังการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร ทรงประพฤติพระองค์ตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมมาโดยตลอด อันเป็นที่ประจักษ์แก่ชนทุกหมู่เหล่า อีกทั้งยังทรงใช้ธรรมะเป็นหลักในการบริหารราชการแผ่นดิน ดังพระบรมราโชวาทที่แสดงความตั้งพระราชหฤทัยที่จะทรงสอนให้ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาและซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ของตนเอง เพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองเป็นสำคัญ ดังความที่ว่า

เมื่อได้ระฤกไปถึงพระราชจริยานุวัตร ก็ย่อมประจักษ์ชัดว่าพระองค์ดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรมอันควรแก่พระมหากษัตริย์ มีพระราชหฤทัยประดิดพิตรมุ่งต่อความไพบุลย์แห่งชาติ จึงพระราชทานพระบรมราโชวาทานุสาสน์แก่ราชบริพารทั้งฝ่ายทหารแลพลเรือน เตือนให้ทรงไว้ซึ่งความสัตย์สุจริต คิดแต่การที่เปนประโยชน์วัฒนาคุณเคราะห์ให้เกิดมีแต่เฉพาะชาติแลบ้านเมือง ให้รุ่งเรืองอิศรภาพตราบชั่วกัลปาวสาน พระคุณสมบัติอันนี้ไซ้ไรเปนแต่เอกเทศแห่งพระคุณพิเศษอย่างอื่นอีกนอกประการ เปนพระราชธรรมาภินิหารกรรมนสิกการปรีดีในวาระครั้งนี้เปนประการที่ค่ารบสอง

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:275)

จากคำถวายไชยมงคลข้างต้น แสดงถึงพระราชศรัทธามั่นคงในทศพิธราชธรรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกทั้งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงนำศาสนธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการพระราชทานพระบรมราโชวาทเพื่อชี้แนะแนวทางการปฏิบัติตนของเหล่าข้าราชการอันเป็นบุคคลสำคัญต่อการปฏิบัติหน้าที่เพื่อแผ่นดิน อันจะทำให้เกิดผลดีต่อการปกครองบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

การแสดงถึงความเป็นพุทธศาสนูปถัมภกของพระมหากษัตริย์ไทยนั้นเป็นที่ประจักษ์ตั้งแต่วาระแรกที่ทรงรับบรมราชาภิเษก ทั้งการประพฤติพระองค์ตั้งมั่นอยู่ในราชธรรม การประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม การสถาปนาเฉลิมพระนามสมเด็จพระ

พระสังฆราชและทรงตั้งสมณศักดิ์พระราชาคณะ การสร้างวัดวาอารามและพระพุทธปฏิมา รวมถึงการถวายเครื่องราชสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชา ณ พระพุทธเจดีย์สถาน พระราชจรรยาวัตรดังกล่าวได้กลายเป็นแบบแผนปฏิบัติสำหรับองค์พระมหากษัตริย์ และเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยยืนยันความชอบธรรมให้กับพระมหากษัตริย์ที่จะปกครองบ้านเมืองให้เกิดความผาสุกสืบไป

จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบว่าวรรณคดีกลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญต่อการแสดงพระคุณสมบัติและแบบแผนราชประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากตัวบทที่ใช้ขณะประกอบพิธีและบันทึกหลัง การพระราชพิธีเสร็จสิ้นของแต่ละรัชกาลได้แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดพระคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ไทยที่จะเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติในแบบเดียวกัน คือ เป็นผู้ที่มีพระชาติกำเนิดที่ดี การสืบทอดราชสันตติวงศ์ การได้รับความเห็นชอบพร้อมใจของชนหมู่มากที่มาร่วมประชุมกัน การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามขัตติยราชประเพณี รวมถึงการสืบทอดพระคุณสมบัตินับสูงส่งตามคติทางพระพุทธศาสนาอันแสดงความ เป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรม ทั้งการประพฤติอยู่ในธรรม ปกครองบ้านเมืองโดยธรรม และเชิดชูธรรมให้รุ่งเรือง พระคุณสมบัตินี้ดั่งกล่าวหลอมรวมให้เห็นถึงความเป็นพระมหากษัตริย์ไทยไว้อย่างเด่นชัด กล่าวได้ว่าวรรณคดีกลุ่มนี้ได้ธำรงไว้ซึ่งพระคุณสมบัติของผู้ปกครองและแบบแผนราชประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชย์อันเป็นเอกลักษณ์ของชาติให้คงอยู่สืบไป รวมถึงการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับพุทธศาสนาที่ผูกพันอย่างแน่นแฟ้นและเชื่อมโยงกับการรักษาความชอบธรรมในการปกครองของพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจน

4.3.2 การแสดงศิลปวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของสยามประเทศ

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นโบราณราชประเพณีที่อยู่คู่ประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระราชพิธีนี้นอกจากจะแสดงถึงการเปลี่ยนสถานภาพของพระมหากษัตริย์สู่ความเป็นราชาธิบติแห่งรัฐแล้วยังเป็นพระราชพิธีที่รวมศิลปะแขนงต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบว่าผู้แต่งถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่น

กาพย์เห่เรือที่ใช้ขณะประกอบพิธีการเสด็จฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคผู้แต่งแสดงศิลปกรรมอันทรงคุณค่าของไทยผ่านการพรรณนาความงามวิจิตรของเรือพระราชพิธีแต่ละลำ การจัดริ้วกระบวนเรืออันงามสง่า รวมถึงการกล่าวเชิญชวนให้คนไทยภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติและธำรงรักษาให้คงอยู่สืบไป ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ศิลปกรรมล้ำเลิศเหนือ	ลวดลายเรื่อล้นไสถิ
ท่อนไม้ไร้ชีวิต	มีชีวิตคิดเหมือนเป็น
นาวาสถาปัตยกรรม	ช่างเชี่ยวชาญชดชาญเชิงเช่น
ยิ่งยลยิ่งเยือกเย็น	สายศิลป์วิญญูณไทย
สมบุรณ์สมบัติชาติ	ควรประกาศเกียรติเกริกไกร
ฝีมือลือเลิศใคร	ไม่เทียบเทียมเยียมนิยม
ควรสืบควรรักษา	ควรคู่ค่าควรเมืองสม
ควรเชิดควรชื่นชม	ควรภูมิใจไทยทั้งมวล
มั่นสิ้นจากถิ่นไทย	ท่อนเห็นใครมาคู่ควร
แบบบทมหมดกระบวน	ล้นเลิศแล้วแพรวพริ้งพราย

(กระบวนพยุหยาตราชลมารคา, 2562:6-7)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งกาพย์เห่เรือกล่าวถึงกระบวนพยุหยาตราชลมารคาว่าเป็นแหล่งรวมมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปกรรมในแขนงต่าง ๆ ฝีมืออันเลื่องชื่อของช่างศิลป์ไทย ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบรูปทรงเรือพระราชพิธีแต่ละลำ การวาดลวดลายการแกะสลักลวดลายลงบนตัวเรือ การลงสี ฯลฯ เปรียบเสมือน “นาวาสถาปัตยกรรม ช่างเชี่ยวชาญชดชาญเชิงเช่น” ดังนั้นเมื่อริ้วกระบวนเรือลอยเด่นเหนือท้องน้ำเจ้าพระยาจึงให้ภาพการเคลื่อนไหวได้ราวกับมีชีวิต ดังบาทที่ว่า “ท่อนไม้ไร้ชีวิต มีชีวิตคิดเหมือนเป็น” อันแสดงถึงศิลปกรรมที่ควรค่าแก่การรักษา เป็นสมบัติที่ควรคู่กับแผ่นดินไทย เมื่อนำตัวบทนี้ไปขับเห่ในพระราชพิธีพร้อมกับการรับชมภาพความงามวิจิตรของเรือพระราชพิธีและการเคลื่อนกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคาเป็นริ้วสาย ยิ่งทำให้บทบาทของกาพย์เห่เรือได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความเป็นชาติที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านถ้อยคำภาษาได้อย่างชัดเจน

การแสดงเอกลักษณ์ของชาติที่มีวัฒนธรรมผ่านการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกยังเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระราชปณิธานจะให้ราชวงศ์จักรีและสยามประเทศได้รับการยอมรับอยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกับอารยประเทศ รวมทั้งนำเสนอความคิดชาตินิยมให้เกิดขึ้นแก่อาณาประชาราษฎร์โดยนำเสนอผ่านขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีที่แสดงถึงรากวัฒนธรรมประเพณีที่ได้รับการสืบทอดมาอย่างยาวนาน ทั้งนี้เพื่อให้ชาวต่างประเทศที่เข้าร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเห็นว่า สยามมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ส่วนประชาชนชาวไทยเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและศิลปวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของชาติไปพร้อมด้วย

จากการศึกษาบันทึกของชาวต่างประเทศพบว่าในทัศนะของชาวต่างประเทศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไม่เพียงแต่เป็นการแสดงถึงพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ในวาระการเสด็จขึ้นครองราชย์เท่านั้น แต่ยังแสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของสยามประเทศ เนื่องด้วยพระราชพิธีนี้มีขั้นตอนพิธีอันซับซ้อน แต่ละขั้นตอนก็รวมศิลปะแขนงต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก ดังพิจารณาได้จากการกล่าวถึงขั้นตอนการเสด็จ ฯ เลียบพระนครที่สะท้อนให้เห็นความรุ่มรวยทางวัฒนธรรมอย่างเด่นชัดและการรักษาตามขนบโบราณราชประเพณีเป็นอย่างดี ดังเช่น

ในหนังสือการเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อีวาน เดอ เซค ขึ้นชมเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสยามที่ปรากฏให้เห็นผ่านการเสด็จ ฯ เลียบพระนครที่ประกอบด้วยกระบวนการขนาดใหญ่ ผู้บันทึกยังกล่าวเปรียบกระบวนการทางสถลมารคในการเสด็จ ฯ เลียบพระนครในครั้งนี้ว่าเหมือนภาพจำลองที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นสยามประเทศ ถึงแม้ว่าสยามจะปฏิรูปประเทศในหลายด้านทั้งด้านการทหารและการศึกษา รวมถึงพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าตามวิทยาการสมัยใหม่ แต่สยามยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและแสดงถึงวิถีชีวิตของความเป็นไทยได้เป็นอย่างดี ดังความที่ว่า

ขบวนพยุหยาตราเลียบพระนครโดยสถลมารคครั้งนี้จะเป็นเสมือนภาพจำลองที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นประเทศสยาม ในยุคนี้สมัยนี้ได้เป็นอย่างดีทีเดียว โดยจะรับรู้ทั้งด้านการปฏิรูปสถาบันการศึกษาที่ดีขึ้น และการเพิ่มกำลังแสนยานุภาพของกองทัพที่เข้มแข็ง ตลอดจนการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าตามวิทยาการสมัยใหม่แต่ถึงกระนั้นสยามก็ยังคงอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตของความเป็นไทยที่แท้จริงไว้ได้อย่างสมบูรณ์

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:201)

นอกจากนี้ในหนังสือ **ดินแดนแห่งแสงตะวัน** เจ้าชายวิลเลียมกล่าวถึงความประทับใจที่ได้เข้าร่วมการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชในครั้งนี้ สิ่งที่สร้างความประทับใจ นอกเหนือจากการพระราชพิธีที่ยิ่งใหญ่สมพระเกียรติแล้วคือความงามวิจิตรของขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคอันสะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสยามได้อย่างชัดเจน ดังความที่ว่า

พระราชพิธีในส่วนที่เป็นเรื่องเฉพาะการบรมราชาภิเษกถือได้ว่าเสร็จสิ้นลงแล้ว พระราชพิธีทั้งปวงได้ปิดฉากลงที่พิธีช่วงสั้น ๆ ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดารามดังเช่นที่เคยปฏิบัติกันมาแต่ครั้งโบราณกาล หากส่วนที่ติดตามจริงใจเป็นพิเศษ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นภาพสะท้อนแห่งยุคสมัยอันแจ่มชัดที่สุดนั้นก็คือ เรื่องของขบวนพยุหยาตราอันยิ่งใหญ่อันเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจากท้องพระโรงไปสู่วัดพระศรีรัตนศาสดารามภายใต้แสงอาทิตย์แผดกล้าสาดสว่าง

ลูกโขนราวกับแสงเพลิง เหนือกว่าภาพอื่นใดที่ประจักษ์แก่สายตาชาวตะวันตกในช่วงวันนั้นอาจเรียก
ได้ว่าเป็นเนื้อแท้ของความเป็นตะวันออกอย่างแท้จริง เต็มไปด้วยความเลิศหูและความงดงาม
ตระการตาของโลกตะวันออก

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:164)

กล่าวได้ว่า วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์มีบทบาทต่อ
การแสดงเอกลักษณ์ของชาติที่มีวัฒนธรรม ทั้งการแสดงพระคุณสมบัติของผู้ที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์
และการสืบทอดแบบแผนราชประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติมาได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ อีกทั้ง
มีบทบาทต่อการแสดงศิลปวัฒนธรรมไทยเนื่องจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้หลอมรวม
ศิลปวัฒนธรรมของไทยไว้หลายแขนงผ่านขั้นตอนพิธีและเครื่องประกอบพิธีอันทรงคุณค่าอันเป็นที่
ประจักษ์แก่สายตาคนไทยและคนต่างชาติ จนสร้างแรงบันดาลใจให้นำเรื่องการพระราชพิธีดังกล่าวมาเรียง
ร้อยในรูปแบบวรรณคดี ดังนั้นวรรณคดีกลุ่มนี้จึงเป็นสื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันแสดงความเป็นชาติ
ที่มีอารยะสุนานาอารยประเทศ

จากบทบาททั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้ว่า วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
สมัยรัตนโกสินทร์มีบทบาทสัมพันธ์กับการประกอบพระราชพิธีโดยตรง โดยเฉพาะการทำหน้าที่เป็น
“สื่อ” ที่ช่วย “ส่งสาร” สู่อ่านหรือผู้ฟัง ช่วยให้แต่ละขั้นตอนพิธีดำเนินไปอย่างราบรื่นสมบูรณ์
นอกจากนี้ยังมีบทบาทต่อการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อันแสดงถึง
ความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จดจารการดำรงอยู่ของพระราชพิธี ย้ำเตือนความทรงจำ
เกี่ยวกับพระราชพิธีที่จัดขึ้นในแต่ละรัชสมัย รวมถึงเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาพระราชพิธีบรม
ราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ และที่สำคัญวรรณคดีกลุ่มนี้ยังมีบทบาทต่อการแสดงเอกลักษณ์ของชาติ
ที่มีวัฒนธรรม ทั้งการแสดงพระคุณสมบัติและการธำรงแบบแผนราชประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชย์
ของพระมหากษัตริย์ให้คงอยู่ในสังคมไทย อันจะแสดงสิทธิอันชอบธรรมและความเป็นพระมหากษัตริย์
ไทยตามโบราณราชประเพณี อีกทั้งทำหน้าที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติให้เป็น
ที่รับรู้โดยทั่วกัน

บทที่ 5

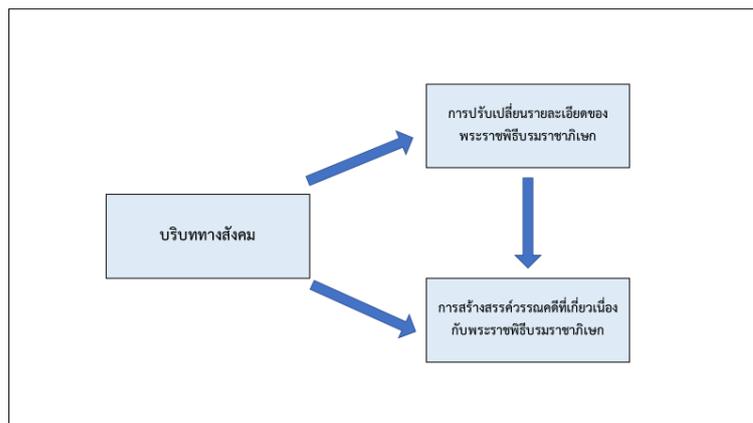
ความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

การศึกษาการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากศึกษาลักษณะเฉพาะภายในตัวบทวรรณคดีและบทบาทสำคัญของวรรณคดีแล้ว การศึกษาบริบททางสังคมก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน เพราะทุกการสร้างสรรค์ย่อมมีที่มา การศึกษาบริบททางสังคมไปพร้อมกับองค์ประกอบภายในตัวบทจะทำให้เข้าใจสาระสำคัญได้ชัดเจนมากขึ้น และเข้าใจถึงการปรับเปลี่ยนรายละเอียดที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย ดังที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2543:11) กล่าวถึงการพิจารณาเรื่อง “ชนบววรรณคดี” ร่วมกับ “พื้นหลังของเหตุการณ์” ความว่า

นอกจากทำความเข้าใจ **ชนบประเพณี เชิงวรรณคดีแล้ว** เราจะต้องทำความเข้าใจไปถึง**พื้นหลังของเหตุการณ์** ที่เกิดขึ้นในหนังสือเล่มหนึ่งหรือเรื่องหนึ่ง พิจารณาความเป็นไปในสมัยที่หนังสือเรื่องนั้น ๆ ได้แต่งขึ้น ต้องทำความเข้าใจกับลัทธิ ความเชื่อถือของยุคสมัย โดยเฉพาะในด้านชีวิตทั่วไปแต่ต้องนำเรื่องที่เกี่ยวข้องทางวรรณคดีโดยเฉพาะเข้ามาพิจารณา

การศึกษาวรรณคดีนอกจากจะต้องเข้าใจชนบทางวรรณคดีแล้ว ควรพิจารณาพื้นหลังของวรรณคดี ไม่ว่าจะเป็นคติความเชื่อ แนวคิดสำคัญของแต่ละยุคสมัย ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ ไปพร้อมด้วย ดังนั้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท (Text) กับบริบท (context) น่าจะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ในการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของงานแต่ละชิ้น แต่ละสังคม และแต่ละสมัยได้ (ดวงมน จิตรจำนงค์, 2556:23)

ในการศึกษาครั้งนี้ การทำความเข้าใจบริบททางสังคมสมัยรัตนโกสินทร์จึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังจะเห็นได้จากเมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยน ไม่ว่าจะมาจากการเข้ามาของชาติตะวันตก แนวคิดสำคัญของรัฐระบอบการเมืองการปกครอง ภาวะเศรษฐกิจ บริบทการสื่อสารสมัยใหม่ ฯลฯ ได้ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรายละเอียดการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชกาลดังที่กล่าวไปในบทที่ 2 ดังนั้นเมื่อการพระราชพิธีปรับเปลี่ยนจึงทำให้การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละยุคสมัยเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน ดังจะสรุปความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับการปรับเปลี่ยนพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและการสร้างสรรค์ประเภทวรรณคดีเป็นแผนภาพให้เห็นต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับการปรับเปลี่ยนพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

จากแผนภาพข้างต้น ทำให้เห็นว่าบริบททางสังคมมีความสำคัญและสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยและยังส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นด้านผู้แต่ง จำนวนตัวบท รูปแบบคำประพันธ์ และภาพพระมหากษัตริย์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดแบ่งการสร้างสรรค์วรรณคดีกลุ่มนี้ตามบริบททางสังคมและการสร้างสรรค์ตัวบทที่มีร่วมกันออกเป็น 3 ยุค ได้แก่

1. วรรณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3: ยุคก่อร่างสร้างตัวบทใหม่
2. วรรณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7: ยุคเฟื่องฟูและความหลากหลายของตัวบท
3. วรรณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัชกาลที่ 9 ถึงรัชกาลที่ 10: ยุคตัวบทของประชาชนและเทคโนโลยีการสื่อสาร

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 วรรณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3: ยุคก่อร่างสร้างตัวบทใหม่

บริบททางสังคมช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีบริบททางสังคมที่ใกล้เคียงกัน พระมหากษัตริย์สามรัชกาลนี้ทรงถือพระราโชบายเรื่องการฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีและสร้างบ้านเมืองให้งดงามเหมือนเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา เจริญรุ่งเรืองดังที่ ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรีและวิมล พงศ์พิพัฒน์ (2523:1) กล่าวไว้ว่า *พระมหากษัตริย์ในสามรัชกาลแรกทรงถือนโยบายร่วมกันในอันที่จะสร้างบ้านสร้างเมืองใหม่ใหญ่โต สง่างามเทียบเท่า*

กรุงศรีอยุธยา..เหมือนครั้งบ้านเมืองดี” ดังจะเห็นได้จากเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์พระราชภารกิจที่สำคัญยิ่งที่ควบคู่ไปกับการทำสงครามป้องกันอริราชศัตรูก็คือ การฟื้นฟูวัฒนธรรมในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านอักษรศาสตร์ (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2539:7-8) ทรงรวบรวมความรู้ที่กระจัดกระจายสูญหายไปเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะความรู้พระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระองค์โปรดให้ประชุมข้าราชการผู้รู้แบบแผนราชประเพณีครั้งกรุงศรีอยุธยาโดยมีเจ้าพระยาเพชรพิชัยเป็นประธาน พร้อมด้วยพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่มีสมเด็จพระสังฆราช เป็นต้น ช่วยกันค้นคัมภีร์และแบบแผนเพื่อทำ**ตำราบรมราชาภิเษก**ขึ้นสำหรับพระนคร (นันทพร อยู่มั่งมี และพัสวีสิริ เปรมกุลนันท์, 2562:42) ตำราฉบับนี้กลายเป็นแบบแผนราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงถือปฏิบัติสืบต่อมา ทั้งนี้ก็เพื่อเน้น ความถูกต้องตามโบราณราชประเพณีและมุ่งสร้างความรู้สึกถึงฐานะอันศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระมหากษัตริย์ (สมบัติ จันทร์วงศ์, 2559:396) **ฉากเช่นกษัตริย์อยุธยา**

เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนาราชวงศ์จักรีขึ้นใหม่ พระองค์จึงทรงวางรากฐานราชอาณาจักรให้มั่นคงในทุกด้าน เช่น ทรงตั้งราชธานีแห่งใหม่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทรงพระราชทานนามว่า “กรุงรัตนโกสินทร์” การย้ายเมืองหลวงคือการสถาปนาอาณาจักรใหม่ (กิตติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2562:31) นอกจากนี้ยังทรงสร้างความชอบธรรมในการปกครองโดยเน้นที่หลักการทางพระพุทธศาสนา ดังพระราชปณิธานใน**กลอนเพลงยาวนิราศเรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดง**ที่ว่า “ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา จะป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี” นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในยุคต้นรัตนโกสินทร์ยังมีความเลื่อมใสศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนา ทรงดำรงพระองค์ในฐานะธรรมราชา ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงยึดกฎแห่งพระธรรมศาสตร์เป็นหลักในการปฏิบัติทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ศาสนา ค้ำครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์และให้ความยุติธรรม (อคิน รพีพัฒน์, 2518:99) ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงสิทธิธรรมและเน้นย้ำความชอบธรรมในการปกครองให้เป็นที่ประจักษ์

กล่าวได้ว่า เมื่อก้าวเข้าสู่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูจารีตธรรมเนียมปฏิบัติเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาให้รุ่งเรือง การสร้างบ้านเมืองให้มั่นคงเป็นปึกแผ่น รวมถึงการบันทึกความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษรขึ้น กล่าวคือชนชั้นปกครองสมัยนี้ให้ความสนใจกับการสร้างหนังสือความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นอย่างมาก (โตม ไกรปกรณ์, 2542:10) และที่สำคัญคือการใช้หลักธรรมเป็นแนวทางสำคัญในการปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นและเสริมสร้างความชอบธรรมในการปกครอง การทำความเข้าใจบริบทสังคมดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เข้าใจถึงการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในยุคก่อร่างสร้างตัวบทใหม่ทั้งด้านผู้แต่ง จำนวนตัวบท และการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ในยุคนี้อย่างชัดเจน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1.1 สังคมราชสำนักแบบปิด: การจำกัดผู้แต่งและจำนวนตัวบท

สภาพบ้านเมืองในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังอยู่ในช่วงที่กำลังสร้างบ้านแปลงเมืองให้มั่นคงทำให้ยังคงประสบปัญหาการเมืองภายในและภายนอก เช่น ปัญหาการรวมชาติ พระมหากษัตริย์จึงทรงเร่งฟื้นฟูสถานะแห่งการเป็นศูนย์อำนาจของบรรดารัฐต่าง ๆ ในภูมิภาค เช่นเดียวกับสถานะของกรุงศรีอยุธยา(กรรณิการ์ สาตราปรุง, 2536:18-19) ทรงปราบปรามหัวเมืองฝายประเทศราชของไทยทั้งในดินแดนเขมรลาว และมลายูที่เริ่มต่างพากันเอาใจออกห่าง (วงเดือน นาราสะจัจ, 2549:34) ให้กลับมาขึ้นกับกรุงรัตนโกสินทร์นอกจากนี้ยังพบปัญหาภายในช่วงผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน ดังกรณี “กบฏเจ้าฟ้าเหม็น” หรือ “กรมขุนกษัตริยานุชิต” ด้วยมีผู้นำหนังสือมาทูลไว้ใต้ต้นไม้หน้าพระลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทำนองบดขยี้ที่เรียกว่า “กาคาบข่าว” (เกริกเกียรติ ไพบูลย์ศิลป์, 2557:137) กล่าวได้ว่าสภาพบ้านเมืองในยุคสมัยนี้ยังคงประสบปัญหาทั้งจากผู้สูญเสียอำนาจจากราชวงศ์เก่า รวมถึงปัญหาภายนอกทั้งการเผชิญกับสภาวะสงครามกับพม่าไปพร้อมกับการปราบปรามหัวเมืองประเทศราช ซึ่งล้วนแต่มีผลต่อเสถียรภาพของราชบัลลังก์อย่างชัดเจน

จากสภาพบ้านเมืองดังกล่าวทำให้การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในช่วงสมัยนี้กระทำขึ้นอย่างรัดกุมเฉพาะราชสำนักภายในพระบรมมหาราชวังและจำกัดกลุ่มคนผู้เข้าร่วมพิธีโดยเฉพาะในชั้นพิธีบรมราชาภิเษกวันพระฤกษ์ อาทิ การสรงพระมุรธาภิเษก การรับน้ำอภิเษก การถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ฯลฯ ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนพิธีสำคัญต่อการสถาปนาพระมหากษัตริย์ขึ้นครองราชย์อย่างเป็นทางการ ดังนั้นกลุ่มคนที่สามารถเข้าร่วมในขั้นตอนพิธีนี้ได้จึงเป็นกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ที่ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ เสนาอำมาตย์ชั้นผู้ใหญ่ และผู้มีหน้าที่สำคัญในขั้นตอนพิธีเท่านั้น ดังพิจารณาได้จากความตอนหนึ่งในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ที่ว่า

...เป็นวันเริ่มงานพระราชพิธี ข้าราชการแต่งตัวนุ่งผ้าสมปักกลาย คาคเสื่อครุย พระราชวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์ และเจ้าพนักงาน เข้ามาพร้อมกันอยู่ตามตำแหน่ง เข้าไปข้างในแต่เจ้านาย และข้าราชการผู้ใหญ่กับเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ นอกนั้นอยู่ข้างหน้า...”

(สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2511:30)

เนื่องด้วยวรรณคดีกลุ่มนี้ โดยเฉพาะวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเกิดขึ้นจากเจตจำนงของผู้แต่งที่ได้ร่วมเห็นเหตุการณ์ในพิธีและต้องการนำเหตุการณ์ดังกล่าวมาบันทึกไว้ในรูปแบบวรรณคดี ดังนั้นประเด็นผู้เข้าร่วมพระราชพิธีจึงส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้แต่งและจำนวนตัวบทโดยตรง ดังจะเห็นได้จากการสร้างสรรค์วรรณคดีในยุคนี้ผู้แต่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงและพบเพียงตัวบทเดียว คือ โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระองค์ทรงนำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมาบันทึกไว้โดย

ละเอียดผ่านประสบการณ์ที่ได้เข้าร่วมพิธี เนื่องจากทรงเป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงดำรงตำแหน่งสำคัญและได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณ ด้วยพระฐานันดรศักดิ์และตำแหน่งหน้าที่ทางราชการทำให้สันนิษฐานได้ว่าทรงเป็นบุคคลหนึ่งที่เข้าร่วมการพระราชพิธีครั้งนี้ และนำเหตุการณ์ในพิธีมาเรียบเรียงเป็นวรรณคดีตั้งบาทที่ว่า “*ปราบดาภิเษกสิ้น เรื่องเรียง*” “*จบบริบูรณ์เพียง ฆอสติ ตรองแฮ*” (โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:52) กล่าวได้ว่า การบันทึกพระราชพิธีในยุคนี้ยังจำกัดเฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงที่ใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์และมีตัวบทน้อย ทั้งนี้สืบเนื่องจากจำนวนผู้เข้าร่วมพิธีและลักษณะการปกครองในยุคสมัยนี้ที่แบ่งระดับชั้นทางสังคมอย่างชัดเจน พระมหากษัตริย์ทรงเป็นชนชั้นปกครองเปรียบประดุจสมมติเทพ ประชาชนเป็นชนชั้นถูกปกครอง ดังนั้นพิธีการที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์จึงไม่ใช่สิ่งที่ประชาชนจะสามารถเกี่ยวข้องกับสัมผัสหรือเห็นการพระราชพิธีโดยตรงได้ ส่งผลให้ความรู้เรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงเป็นเรื่องภายในราชสำนัก ไม่ได้เผยแพร่ไปสู่กว้างมากนัก

ส่วนตัวบทที่ใช้ประกอบพิธีบรมราชาภิเษกในยุคนี้พบเพียง 2 ตัวบท ได้แก่ **คำกราบบังคมทูลถวายสิริราชสมบัติและและพระมหาเศวตฉัตร** ที่ใช้อ่านขณะประกอบพิธีถวายสิริราชสมบัติและและพระมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งภัทรบิฐในวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก สำหรับสาเหตุที่พบเพียง 2 ตัวบท ผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่าตัวบทดังกล่าวทำหน้าที่ประกาศและยืนยันให้รับรู้โดยทั่วกันว่าพระมหากษัตริย์ทรงเปลี่ยนผ่านสถานภาพและทรงครอบครองสิริราชสมบัติเพียงพร้อมด้วยพระเกียรติยศแห่งพระราชธาภิเษกโดยสมบูรณ์ อีกทั้งการเรียบเรียงด้วยถ้อยคำสยামยังทำให้ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจได้โดยง่าย ในขณะที่ตัวบทที่ใช้ในขั้นตอนพิธีอื่น ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพิธีพราหมณ์นั้นจะใช้ภาษามคธ ทั้งนี้ก็เพื่อดำรงสถานะตัวบทศักดิ์สิทธิ์และมุ่งสื่อสารกับเทพดาและองค์พระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ

5.1.2 สังคมตามขนบนิยมอยุธยา: การเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภท “โคลง”

เมื่อพิจารณาการสร้างสรรค์วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีในยุคสมัยนี้ พบว่าผู้แต่งสืบทอดรูปแบบคำประพันธ์ “โคลง”¹⁸ อันเป็นนิยมมาแต่ครั้งสมัยอยุธยา ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากผู้สร้างและผู้เสพงานของสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังนิยมชมชื่นในงานประพันธ์ที่แต่งด้วยโคลงในสมัยอยุธยา และปรารถนาจะสร้างคุณค่าเช่นนั้นให้ปรากฏในยุคของตนด้วย (ดวงมน จิตรจำนงค์, 2534:272) ดังจะ

¹⁸ โคลงเป็นคำประพันธ์เก่าแก่ กำหนดขึ้นด้วยการบังคับวรรคยุดต์เอกและโท ซึ่งอาจอธิบายว่าเป็นการสร้างจังหวะและการเน้นน้ำหนักของข้อความจากความสัมพันธ์ของระดับเสียงสูงต่ำของคำ โคลงจึงเกิดขึ้นในขณะที่ระบบเสียงภาษาไทยมีหน่วยเสียงวรรณยุกต์สามหน่วยเสียง ความแตกต่างของระดับเสียงวรรณยุกต์ที่กำหนดมีผลต่อการเลือกคำให้มีเสียงตามข้อบังคับและมีความหมายเกี่ยวข้องกับคำอื่น (ดวงมน จิตรจำนงค์, 2534:267)

เห็นได้จากองค์ผู้นิพนธ์ทรงแต่งโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ จำนวน 157 บท และมีร้อยสุภาพในตอนต้นและตอนท้ายเรื่องอย่างละ 1 บท นอกจากนี้คำประพันธ์ประเภทโคลงยังเหมาะสำหรับเรื่องของชนชั้นสูงอันควรแก่การยกย่องทั้งเนื้อหาในเรื่องและตัวผู้ประพันธ์ (อวยพร มลินีทางกูร, 2519:17) ดังนั้นจึงสอดคล้องกับวรรณคดีกลุ่มนี้ที่เน้นถ่ายทอดเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันเป็นพระราชพิธีสำคัญของพระมหากษัตริย์ ประกอบกับคำประพันธ์ประเภทโคลงมีข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ที่จะให้ความสำคัญเรื่องเสียงอย่างมาก มีการกำหนดคณะและสัมผัส รวมถึงการบังคับเสียงวรรณยุกต์ การกำหนดคำเอกคำโท ด้วยข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ข้างต้นทำให้องค์ผู้นิพนธ์สามารถแสดงพระอัจฉริยภาพทางภาษาทั้งการเลือกสรรคำมาใช้ตามลีลาของโคลงและสื่อความหมายอย่างทรงคุณค่า อันจะส่งผลให้บทประพันธ์เกิดสุนทรียภาพทางเสียง ทำให้ผู้เสพวรรณคดีเรื่องนี้ไม่ว่าจะฟังหรืออ่านเกิดอรรถรสมากขึ้นและที่สำคัญยังถ่ายทอดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้สมพระเกียรติ

5.1.3 สังคมการเมือง: การนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมและมีสิทธิธรรม

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์สถาปนาราชวงศ์จักรีขึ้นใหม่ ทรงสร้างความชอบธรรมในการปกครองผ่านการกระทำหลายประการทั้งการปราบปรามความวุ่นวายให้กับบ้านเมืองและการสร้างความมั่นคงให้กับอาณาจักรใหม่ (สำราญ ผลดี, 2565:86) อีกทั้งทรงเร่งสร้างบ้านเมืองให้เหมือนครั้งบ้านเมืองดี โดยใช้สังคมาจารีตราชประเพณี และวัฒนธรรมสมัยอยุธยาเป็นต้นแบบ แต่ด้วยบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากการที่สังคมไทยได้รับองค์ความรู้จากโลกภายนอก อีกทั้งสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นกรรมภูมิมากขึ้น อำนาจปกครองของรัฐส่วนกลางมีมากขึ้น ซึ่งปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการที่พระมหากษัตริย์จะทรงใช้แบบแผนทางพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างพระราชอำนาจและพระบรมเดชาานุภาพ (เกริกเกียรติ ไพบุลย์ศิลป์, 2557:20) พระองค์ทรงยึดกฎแห่งพระธรรมศาสตร์เป็นหลักในการปฏิบัติ ทรงเน้นพระราชภารกิจตามคติทางพุทธศาสนาแสดงให้เห็นลักษณะความเป็นธรรมราชามากกว่าเทวราชานับเป็นการเปลี่ยนภาพพจน์ใหม่ของผู้นำอันเป็นลักษณะเฉพาะของรูปแบบการปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ (เกษม ประสมพงศ์, 2527:125)

จากการศึกษาวรรณคดีที่แต่งขึ้นในยุคสมัยนี้พบว่าผู้แต่งนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมอย่างเด่นชัด ดังในโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย องค์ผู้นิพนธ์นำเสนอภาพของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่าทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนา ทรงไว้ซึ่งธรรมราชาอันประเสริฐ กล่าวคือทรงเป็นราชาผู้ประพฤติปฏิบัติหน้าที่โดยธรรม และทรงนำราชธรรมมาเป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง ดังความที่ว่า

๑ ² สมเด็จพระพิตรไท่	ทธรฐ
ทางกุศลกรรมบถ	บ่อพลั้ง
ข้าพหูลฐีบังกช	ชูปชีพ เสมอแฮ
กลเชิดฉัตรแก้วกั้ง	เกษด้าวทั้งมวญ ๑
๑ ³ พระทรงประกอบเกื้อ	ศิลทาน
ทรงสติตรองการ	ถูกต้อง
พระญาณยิ่งพิศदान	ตัดโลกย์
ทรงนิพนธ์เพราะพร้อง	พร้าร้องเรื่องรำ ๓

...

๑ ⁶ ประนตบทาบทบเปื้อง	บัณชुर
พ่างสุริยเรื่องรังสุริย	ส่องหล้า
ทรงธรรมเทศหวังภูล	พระโพธิ
ส่องพระยศยืนฟ้า	ดบร่อนนรชน ๑

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:6-8)

จากความข้างต้น องค์กรนิพนธ์กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชว่า ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรม ดังจะเห็นได้จากทรงให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนา ทรงปกครองบ้านเมืองตามทศพิธราชธรรม ทรงประกอบการพระราชกุศลทางพุทธศาสนานานัปการ ทรงมีพระราชานุกิจที่เกี่ยวข้อกับศาสนาอยู่เนืองนิตย์ ดังที่ทรงปฏิบัติให้เห็นจริงตลอดระยะเวลาครองราชสมบัติ พระองค์จึงทรงเป็นปฐมกษัตริย์ผู้ทรงแบบอย่างของผู้ปกครองที่ดี และมีความชอบธรรมในการปกครองอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ องค์กรนิพนธ์ยังกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ทรงดำรงพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม ทรงปกครองบ้านเมืองโดยธรรม อีกทั้งทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้านพระพุทธศาสนานานัปการ รวมถึงทรงมีพระราชศรัทธาที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้บริสุทธ์ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

๑ ¹⁴⁷ ครองราชสุขสวัสดิ์เพียง	จักรพรรดิ
มุลมั่งศิริสมบัติ	ยิ่งหรร่า
ทรงจักรวิวัตตร	โดยทศ- ธรรมพ้อ
ดับยุคเย็นโลกย์ล้ำ	เลิศเหลือ้งบุญจร๑
๑ ¹⁴⁸ บำเพ็ญพูนโพธิพร้อม	ศิลทาน
สร้างกุฎวิหาร	มากม้วน
สร้างพุทธปฏิมาญาณ	ยงยั้ง
สร้างปริยัติธรรมถ้วน	คู่ค้ำศาสนา๑

(โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511:47)

จากโคลงข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์นำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยผ่านการกล่าวถึงพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพระองค์ การปกครองบ้านเมืองตามทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตร ตลอดจนการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาตั้งวรรคที่ว่า “สร้างกฎวิหาร” “สร้างพุทธปฎิมาญาณ” “สร้างพระปริยัติธรรม” เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทางพระพุทธศาสนาในทุกด้าน ทั้งการสร้างกฎวิหารสำหรับคณะสงฆ์ การสร้างพระพุทธรูปและการจัดระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ กล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงปฏิบัติพระองค์ตามเหตุและปัจจัยของผู้ปกครองที่ดีทั้งการปกครองด้วยราชธรรมและการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง จึงทำให้ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมปรากฏเป็นที่ประจักษ์ชัด

กล่าวได้ว่า ผู้แต่งนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่าเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรมไว้ครบถ้วนสมบูรณ์ อันเป็นไปตามหลักคิดที่ว่าผู้ปกครองที่ดีจะต้องมีธรรมและใช้ธรรมในการปกครอง ดังนั้นพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์จึงทรงปฏิบัติให้เห็นจริงผ่านการประพฤติพระองค์ตั้งมั่นอยู่กับพระพุทธศาสนา ปกครองด้วยราชธรรม ตลอดจนทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง ทั้งการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ทรงปฏิบัติพระราชานุกิจที่เกี่ยวข้องกับการศาสนามาตลอดรัชสมัย ควบคู่กับการปกป้องรักษาอธิปไตยของบ้านเมือง กล่าวได้ว่าหน้าที่ทรงเป็นธรรมิกราชาธิราชช่วยเสริมให้ราชวงศ์ที่สถาปนาขึ้นใหม่ได้รับการยอมรับจากราษฎรและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป บริบททางสังคมช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีความสัมพันธ์กับการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในยุคสมัยก่อร่างสร้างตัวบทใหม่อย่างเด่นชัด ทั้งด้านกลุ่มผู้แต่ง จำนวนตัวบท รูปแบบคำประพันธ์ และการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ อีกทั้งการสร้างสรรควรรณคดีในยุคสมัยนี้ยังเป็นแนวทางสำคัญและทำให้ตัวบทในยุคสมัยหลังปรากฏเด่นชัดขึ้น รวมถึงกลายเป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในช่วงสมัยต่อมา

5.2 วรรณคดีที่เกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7: ยุคเฟื่องฟูและความหลากหลายของตัวบท

บริบทสังคมช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงการเข้ามาของประเทศไทยตะวันตก ขณะนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์โลก นั่นก็คือ การล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก พระองค์ทรงทราบสถานการณ์บ้านเมืองว่าชาติตะวันตกนั้นเจริญกว่าสยามมาก พระองค์จึงทรงมีพระราชวิเทโศบายวางรากฐานให้สยามรับมือกับการเข้ามาชาติตะวันตกอย่างค่อยเป็นค่อยไป เริ่มจากการยกเลิกประเพณีดั้งเดิมที่เจ้าพนักงานจะคอยกีดกันราษฎรมิให้เข้าใกล้องค์พระมหากษัตริย์ (ภริชญา วัฒนรุ่ง, 2545:221) จากนั้นทรงมีพระราชวิเทโศบายเจริญสัมพันธไมตรีกับ

ชาวต่างประเทศและหัวเมืองต่าง ๆ ทรงเปิดรับความรู้วิทยาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ จัดระบบระเบียบ ความรู้ต่าง ๆ และทรงปฏิรูปบ้านเมือง ทั้งด้านการคมนาคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา เพื่อให้ทันสมัยแบบตะวันตก รวมถึงการปรับเปลี่ยนการพระราชพิธีบางประการ ดังเช่น เมื่อพระองค์ทรง ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทรงปรับเปลี่ยนรายละเอียดการพระราชพิธีที่ต่างไปจากรัชกาล ก่อนหน้า เช่น ทรงนำพระพุทธศาสนาเข้าไปประกอบร่วมกับพิธีพราหมณ์มากขึ้น ทรงนำธรรมเนียม ราชาสำนักตะวันตกโดยเฉพาะการสวมพระมหากษัตริย์มงกุฎเพื่อแสดงการเข้าสู่สถานภาพแห่งความเป็น พระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ เป็นต้น

ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงเป็นช่วงที่สยามต้องปฏิรูป บ้านเมืองในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจและการปกครอง อันเป็นผลสืบเนื่องจากชาติ มหาอำนาจตะวันตกแข่งขันกันแสวงหาอาณานิคมในภูมิภาคเอเชีย การทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตกใน รัชกาลก่อน เมื่อพระองค์เถลิงถวัลยราชสมบัติพระองค์จึงทรงดำเนินพระบรมราโชบายด้านการทูตกับ ต่างประเทศต่อจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ชาติตะวันตกรับรู้ว่ายสยามเป็นชาติ ที่มีอารยธรรมและทัดเทียมกับนานาประเทศเช่นกัน พร้อมกับทรงดำเนินนโยบายด้านการเมือง การ ปกครองไทยเสียใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ด้วยการปรับสภาพสังคมไทยจากสังคมแบบ จารีตประเพณีให้สามารถเข้ากันได้กับระบบแบบใหม่ของตะวันตก (เอมอร์ นิรัฐราช, 2521:7-8) พระองค์ทรงดำเนินพระบรมราโชบายนี้ตั้งแต่การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระองค์ ดังจะ เห็นได้จากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะทูตานุทูตผู้แทนประเทศต่าง ๆ เข้าเฝ้าในการเสด็จออกมหา สมามคม พร้อมกับข้าราชการบริพารของสยาม ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นสักขีพยานและทำให้เรื่องการเสด็จขึ้น ครองราชย์ของพระองค์เป็นที่รับรู้มากขึ้น รวมถึงเพิ่มคำอธิบายในการประกอบพระราชพิธีตามหลัก เหตุผลนิยม สัจนิยมและมนุษยนิยมให้มากขึ้นด้วยเช่นกัน

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปหลาย ด้านอันเป็นผลจากการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย และมีหลายปัจจัยที่เข้ามามีบทบาทต่อความมั่นคงของ ชาติ ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกประเทศ ด้านปัจจัยภายในประเทศเกิดกระแสเรียกร้องและการ เคลื่อนไหวเพื่อให้เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นแบบ ประชาธิปไตยตามแบบตะวันตกมากขึ้น อีกทั้งทรงเผชิญกับมโนทัศน์ชาติไทยที่เป็นชาติของราษฎร ซึ่ง เสนอโดยนักหนังสือพิมพ์ ข้าราชการบางกลุ่ม ขุนนางเก่าบางคน และลูกจีน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2542) ซึ่งมีผลต่อการนิยามความหมายของความเป็นไทยของพระองค์โดยตรง นอกจากนี้ยังมีปัจจัย ภายนอกอันสืบเนื่องจากปัญหาการล่าอาณานิคมของชาติมหาอำนาจที่เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น ทำให้ พระองค์ทรงเร่งนิยามความหมายของ “ความเป็นไทย” เพื่อปลุกฝังคนในชาติและการเผยแพร่ความ เป็นไทยสู่อารยประเทศ สำหรับคนในชาติพระองค์ทรงเน้นสำนึกในความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของ

คนทั้งประเทศ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของความจงรักภักดีและความสามัคคีของคนในชาติ รวมถึงการสร้างความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมไทย (กฤตยา อาชวนิจกุล, บรรณาธิการ, 2551:64) ส่วนการเผยแพร่ความเป็นไทยสู่อารยประเทศ พระองค์ทรงปฏิบัติผ่านการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังจะเห็นได้จากการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พระองค์กล่าวเชิญผู้แทนประเทศต่าง ๆ และอรรคราชทูตพิเศษจาก 14 ประเทศมาเข้าร่วมพระราชพิธี ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชาติตะวันตกเห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันเก่าแก่ของสยามและประกาศให้เห็นว่าสยามเป็นชาติที่มีอารยธรรมทัดเทียมกับชาติตะวันตกเช่นกัน อันจะช่วยรักษาเอกราชของชาติไว้ได้

ช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง พระองค์ทรงมีความมุ่งมั่นที่จะนำประเทศกลับไปสู่ยุคของการเร่งรัดพัฒนาหรือปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเฉกเช่นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้านการเมือง พระองค์โปรดเกล้าฯ ตั้งอภิรัฐมนตรีสภาขึ้นทันทีเพื่อเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน กล่าวได้เป็นยุคสมัยของการกลับมาของเจ้านาย (มยุรี นกยูงทอง, 2520:39-40) ในด้านเศรษฐกิจ พบปัญหาทั้งจากการที่ประเทศไทยมีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย และเป็นช่วงหลังสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 1 ส่งผลให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำไปทั่วโลกในทศวรรษที่ 2470 (ปิ่นฉัตร หมอยาตี, 2565:30) พระองค์ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ เช่น ทรงปรับลดงบประมาณในการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของบ้านเมือง แต่ยังคงแบบแผนตามโบราณราชประเพณี ทรงลดทอนงบประมาณแผ่นดิน ค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์และราชสำนัก รวมถึงทรงลดข้าราชการออกจำนวนมาก เป็นต้น

กล่าวได้ว่า บริบทสังคมตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองเผชิญกับการเข้ามาของชาติตะวันตก พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงมีพระราชวิเทโศบายร่วมกันที่จะเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับชาติตะวันตกไปพร้อมกับการปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัยทุกด้านเพื่อรักษาเอกราชของชาติและก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศ พระองค์ทรงดำเนินพระราชวิเทโศบายนี้ตั้งแต่การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระองค์เอง ดังจะเห็นได้ชัดเลยว่าทุกพระองค์ทรงปรับลดและเพิ่มการพระราชพิธีบางประการให้สอดคล้องกับเหตุการณ์บ้านเมืองขณะนั้นจากเดิมที่เป็นพระราชพิธีแบบปิดกระทำเฉพาะราชสำนักสู่การเปิดพระราชพิธีให้เป็นที่รับรู้ในวงกว้างทั้งในและต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลให้การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในยุคนี้เกิดจุดเปลี่ยนสำคัญหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นผู้แต่ง จำนวนตัวบท การเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ ตลอดจนการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ที่ต่างจากยุคก่อนหน้า ทำให้ยุคนี้กลายเป็นยุคแห่งความเฟื่องฟูและความหลากหลายของตัวบทอย่างเด่นชัด ดังจะแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นต่อไปนี้

5.2.1 สังคมแห่งการเปิดรับวิทยาการและอิทธิพลตะวันตก: ความหลากหลายของกลุ่มผู้แต่ง และจำนวนตัวบท

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.2.1.1 ความหลากหลายของกลุ่มผู้แต่ง

ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกหลายประการ โดยเฉพาะการขยายกลุ่มผู้เข้าร่วมพระราชพิธี จากเดิมที่จะจำกัดเฉพาะกลุ่มชนชั้นสูงชาวไทยสู่การเปิดโอกาสให้ชาวต่างประเทศร่วมรับรู้เห็นเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ นอกจากนี้จะส่งผลต่อการสร้างความมั่นคงของรัฐ ทั้งการสร้างการรับรู้ถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ การแสดงถึงพระราชปณิธานที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับชาติตะวันตก ตลอดจนการนำเสนอศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ผ่านการพระราชพิธีอันศักดิ์สิทธิ์แล้วยังส่งผลให้การสร้างสรรค์วรรณคดียุคนี้มีกลุ่มผู้แต่งขยายกว้างขึ้นกว่ายุคก่อนหน้าพบทั้งผู้แต่งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ดังนี้

กลุ่มผู้แต่งชาวไทย พบทั้งพระบรมวงศานุวงศ์และกลุ่มคณะหนังสือพิมพ์ ส่วนมากจะเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ที่เห็นเหตุการณ์อย่างใกล้ชิด เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงแต่งโคลงกลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปตมะราชมหাজักริวศ พ.ศ.2468 จากประสบการณ์การเข้าร่วมในพิธี ดังพิจารณาได้จากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในคำนำของวรรณคดีที่ว่า *“ข้อความในหนังสือนี้ตรงตามการณที่เป็นไปจริงทั้งสิ้น และมีเนื้อความละเอียดยิ่งกว่าจดหมายเหตุอื่น ๆ ทั้งสิ้น นับว่าเป็นตำนานและตำราอย่างดี. พระราชพิธีบรมราชาภิเษกนี้ ยังไม่มีตำราหรือตำนานที่ได้บรรยายไว้อย่างละเอียดเช่นนี้เป็นเหตุให้ค้นหาแบบแผนยาก ต้องอาศัยความทรงจำของผู้ใหญ่”* (คำนำสำหรับหนังสือโคลงกลิลิตบรมราชาภิเษก, 2472:ก-ข) จากความข้างต้นทำให้รับรู้ว่าคุณนิพนธ์ทรงเข้าร่วมพระราชพิธี ได้เห็นเหตุการณ์การพระราชพิธีครบทุกขั้นตอนพิธีด้วยพระองค์เอง จนสามารถจดจำเก็บรายละเอียดการจัดพระราชพิธีและถ่ายทอดภาพเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ครบถ้วนสมบูรณ์

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังพบผู้แต่งที่เป็นคณะหนังสือพิมพ์ เนื่องจากสมัยนี้กิจการด้านสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์มีความเจริญก้าวหน้ามาก มีสิ่งพิมพ์เกิดขึ้นใหม่และมีเสรีภาพอย่างมาก มีผู้กล่าวยกย่องว่าเป็น *“ยุคทองแห่งเสรีภาพของการพิมพ์”* (นงเยาว์ จิตตะบุตตะ, 2520:1-6) กอปรกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยในกิจการการพิมพ์ยิ่งทำให้หนังสือพิมพ์มีบทบาทในสังคมมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลและประชาชน การทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการ การเมืองการปกครอง ตลอดจน

ความเคลื่อนไหวของสังคมไทยและสังคมโลก ดังจะเห็นได้จากหนังสือเฉลิมพระเกียรติแลปลูก
กระตัญญูที่แต่งขึ้นโดยคณะหนังสือพิมพ์สยามไมตรี นอกจากนี้เป็นหนังสือเล่มสำคัญที่บันทึกภาพ
 เหตุการณ์เสด็จ ฯ เลียบพระนครทางสถลมารคในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชไว้อย่าง
 ละเอียดยังเป็นหนังสือที่ระลึกแจกในงานพระราชพิธีครั้งนี้อีกด้วย แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญ
 ของคณะหนังสือพิมพ์ที่มีต่อการถ่ายทอดเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยรัชกาลที่ 6 ให้
 เป็นที่รับรู้ในวงกว้างอย่างชัดเจน

กลุ่มผู้แต่งชาวต่างประเทศ พบครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว เนื่องจากทรงมีพระราชโองบายจะเจริญสัมพันธไมตรีกับอารยประเทศ ทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้า ฯ ให้คณะทูตานุทูตผู้แทนจากประเทศต่าง ๆ สามารถเข้าร่วมการพระราชพิธีได้ ทำให้ชาว
 ต่างประเทศเห็นเหตุการณ์ในพิธีและนำมาบันทึกไว้ทั้งในรูปแบบบันทึกส่วนตัว เช่น **พระราชพิธีบรม
 ราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ตัดตอนจากหนังสือราชสำนักสยามใน
 ทรรศนะของหมอสมิธ บันทึกโดยดร.มัลคอล์ม สมิธ¹⁹ **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวสยาม** จากหนังสือสยามและลาวในสายตามิชชันนารีชาวอเมริกัน ผลงานเขียนของ
 สารุคุณเอ็น เอ.แมคโดนัลด์ ฯลฯ และนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ เช่น **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์** ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์บางกอกเดลีแอดเวอร์ไทเซอร์
 (Bangkok Daily Advertiser) ฉบับวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2411 เป็นต้น เมื่อพิจารณาถึงกลุ่มผู้
 บันทึกชาวต่างประเทศจะเห็นว่าเป็นกลุ่มเจ้านายชนชั้นสูงและมิชชันนารี เนื่องจากเป็นกลุ่มบุคคลที่มี
 บทบาทต่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการเผยแพร่เรื่องพระราชพิธีให้เป็นที่รับรู้ในวง
 กว้าง กล่าวได้ว่าสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญของ
 การบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ขยายสู่ผู้บันทึกชาวต่างประเทศมากขึ้น

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบผู้บันทึกชาวต่างประเทศมาก
 ขึ้น เนื่องจากทรงตั้งพระราชหฤทัยจะให้การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเป็นพระราชพิธีที่ทำให้
 นานาประเทศรู้จักสยามมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากทรงเชิญผู้แทนประมุขและเอกอัครราชทูตพิเศษ
 จาก 14 ประเทศเข้าร่วมในการพระราชพิธีครั้งนี้จึงเปิดโอกาสให้ชาวต่างประเทศได้ร่วมเห็นเหตุการณ์
 และรับรู้รายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในแต่ละ
 ขั้นตอนพิธีโดยละเอียด ตั้งแต่การบรมราชาภิเษก การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร รวมถึงพิธี
 เลี้ยงการฉลองสมโภช ชาวต่างประเทศจึงนำภาพเหตุการณ์และบรรยากาศในพิธีมาจดบันทึกไว้ เช่น

¹⁹ ดร.มัลคอล์ม สมิธ (Dr.Malcolm Smith) หรือหมอสมิธ แพทย์ชาวอังกฤษผู้ถวายการดูแลรักษาพระพลานามัยของสมเด็จพระศรี
 พัทธินทรบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนีพันปีหลวง และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลก
 ประชานาถ

เจ้าชายวิลเลียมแห่งประเทศสวีเดนบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีไว้ในหนังสือ **ดินแดนแห่งแสงตะวัน: บันทึกและความทรงจำจากการเดินทางไปดินแดนตะวันออก** อีวาน เดอ เซค บันทึกไว้ในหนังสือ **การเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** พันเอกลี เฟบิเกอร์บันทึกไว้ใน **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งสยาม** เป็นต้น กล่าวได้ว่ารัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกผ่านมุมมองของชาวต่างประเทศที่หลากหลายมากขึ้น กว่ารัชกาลก่อน เนื่องจากมีหลายประเทศที่ร่วมบันทึกเหตุการณ์นี้ไว้ ไม่ว่าจะเป็นชาวสวีเดน ชาวรัสเซีย สหรัฐอเมริกา ฯลฯ อันจะทำให้เรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นที่รับรู้สู่นานาประเทศมากขึ้น และประกาศให้รับรู้ว่ายามเป็นชาติที่มีอารยะผ่านการประกอบพระราชพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ที่สืบทอดแบบแผนปฏิบัติมาอย่างยาวนาน

สรุปได้ว่าในยุคสมัยนี้มีกลุ่มผู้แต่งที่ขยายกว้างขึ้น พบทั้งผู้แต่งชาวไทยและชาวต่างประเทศ สำหรับผู้แต่งชาวไทยมีทั้งกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมพิธีอย่างใกล้ชิด และคณะหนังสือพิมพ์ ส่วนผู้แต่งชาวต่างประเทศมีทั้งกลุ่มเจ้านายชั้นสูง ผู้แทนจากประมุขนานาประเทศและมิชชันนารี นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้รับการบันทึกและถ่ายทอดผ่านหลายมุมมองอันจะทำให้เรื่องการพระราชพิธีเป็นที่รับรู้ในวงกว้างมากขึ้น

5.2.1.2 การเพิ่มขึ้นของจำนวนตัวบท

การขยายกลุ่มผู้เข้าร่วมการพระราชพิธีส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนตัวบทบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างชัดเจน โดยเฉพาะรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พบผู้แต่งชาวไทยและชาวต่างประเทศมากถึง 10 เรื่อง โดยเฉพาะชาวต่างประเทศ พบจำนวน 7 เรื่อง เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 5 พบจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ 1) **“พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสยาม”** ในหนังสือสยามและลาวในสายตามิชชันนารีชาวอเมริกัน ของสารุคณเอ็น.เอ.แมคโดนัลด์ 2) **“พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์”** ของดร.แดน บีช บรัดเล และ 3) **“พระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งหลังของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”** ในหนังสือราชสำนักสยามในทศวรรษของหมอสมิธ ของดร.มัลคอล์ม สมิธ ฯลฯ ในสมัยรัชกาลที่ 6 พบจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ 1) **“พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ”** ในหนังสือ “ดินแดนแห่งแสงตะวัน: บันทึกและความทรงจำจากการเดินทางในดินแดนตะวันออก” ของเจ้าชายวิลเลียมแห่งประเทศสวีเดน 2) **หนังสือการเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ของอีวาน เดอ เซค 3) **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ**

เกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งสยาม ของพันเอก ลี เพปิเกอร์ และ 4) พระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันนำ
 ประทับใจยิ่งของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงสยาม เป็นต้น ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากทรงมีบรมราชานุญาตให้
 ชาวต่างประเทศเข้าร่วมพระราชพิธีได้ โดยเฉพาะในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่
 ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชขึ้นมาอีกคราหนึ่ง ทรงตั้งพระราชหฤทัยจะให้ชาว
 ต่างประเทศได้ร่วมรับรู้ ร่วมเห็นเหตุการณ์พระราชพิธีที่ยิ่งใหญ่สมพระเกียรติ อีกทั้งเป็นการประกาศ
 ให้เป็นที่ประจักษ์ว่าสยามเป็นชาติที่มีอารยะ มีแบบแผนราชประเพณีเกี่ยวกับการเสด็จขึ้นครองราชย์
 ของพระมหากษัตริย์ที่ได้รับการสืบทอดมาอย่างยาวนาน และมีธรรมเนียมปฏิบัติไม่ต่างจากการ
 แต่งตั้งพระมหากษัตริย์ของชาติตะวันตก ด้วยพระราชวิเทศบายด้านการต่างประเทศจึงทำให้มี
 ผู้เข้าร่วมพิธีมากขึ้น โดยเฉพาะมีชาวต่างประเทศร่วมรับรู้ เห็นเหตุการณ์และเป็นส่วนหนึ่งในพิธีมาก
 ขึ้น ส่งผลให้มีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่มาจากชาวต่างประเทศมากขึ้นตามลำดับ มีการ
 นำเสนอทั้งในรูปแบบบันทึกส่วนตัวและตีพิมพ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ทำให้เรื่องการเสด็จขึ้นครองราชย์ของ
 พระมหากษัตริย์และการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระมหากษัตริย์สยามเป็นที่รู้จักในวงกว้างทั้งใน
 และต่างประเทศ

นอกจากนี้ในกลุ่มตัวบทที่ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพบคำกราบบังคม
 ทูลถวายพระพรชัยมงคลอ่านโดยผู้แทนชาวต่างประเทศ เช่น ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่
 5 พบคำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลจากผู้แทนชาวต่างประเทศ โดยชินญอร์ จี.เอฟ.วี.เ
 นนา ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 6 พบคำถวายไชยมงคลของชาวยุโรปประเทศ โดย
 มิสเตอร์ แฮ มิลตันไปร์ช ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7 พบคำกราบบังคมทูลของ
 คณะทูตานุทูต เป็นต้น กล่าวได้ว่ายุคสมัยนี้ได้พบจำนวนตัวบทที่ใช้อ่านขณะประกอบพิธีมากขึ้น
 กว่ายุคก่อนหน้า โดยเฉพาะการเพิ่มตัวบทที่เรียบเรียงและอ่านโดยชาวต่างประเทศ อันเป็นผลจาก
 พระราชวิเทศบายด้านการต่างประเทศและบริบททางสังคมในช่วงเวลานั้นที่ชาติตะวันตกเริ่มเข้ามามี
 บทบาทต่อสยามประเทศอย่างชัดเจน

กล่าวได้ว่าการเปิดรับวิทยาการและอิทธิพลจากตะวันตกทำให้การพระราชพิธีบรม
 ราชาภิเษกในแต่ละรัชสมัยปรับเปลี่ยนและเปิดกว้างสู่กลุ่มชาวต่างประเทศมากขึ้น ปัจจัยดังกล่าวนี้ส่งผล
 ให้การสร้างสรรค์วรรณคดียุคสมัยนี้มีความหลากหลาย ทั้งกลุ่มผู้แต่งที่มีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ
 และมีจำนวนตัวบทที่มากขึ้นกว่ายุคก่อนหน้า ดังนั้นจะเห็นว่าบริบทสังคมส่งผลต่อการสร้างสรรค์
 วรรณคดีในยุคสมัยนี้อย่างเด่นชัด

5.2.2 สังคมแห่งการผสมผสาน: การเลือกใช้คำประพันธ์ร้อยกรองประเภท “ลิลิต” กับ คำประพันธ์ “ร้อยแก้ว”

ในช่วงสมัยนี้พบการสร้างสรรคัวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยเฉพาะกลุ่มบันทึกพระราชพิธีเป็นจำนวนมาก สืบเนื่องมาจากการเปิดกว้างให้มีผู้เข้าร่วมพระราชพิธีมากขึ้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะกลุ่มชนชั้นปกครองชาวไทยเท่านั้นแต่ยังขยายไปสู่ชาวต่างประเทศด้วย ทำให้เรื่อง การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้รับการบันทึกผ่านประสบการณ์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ นับว่าส่งผลต่อการเลือกใช้คำประพันธ์โดยตรง ดังจะเห็นได้จากมีการเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ที่หลากหลายกว่ายุคก่อนหน้า พบทั้งคำประพันธ์ร้อยกรองประเภท “ลิลิต” และคำประพันธ์ “ร้อยแก้ว” โดยเฉพาะคำประพันธ์ร้อยแก้วที่ได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง ดังจะกล่าวในแต่ละประเด็นต่อไปนี้

5.2.2.1 การเลือกใช้คำประพันธ์ร้อยกรองประเภท “ลิลิต”

“ลิลิต” เป็นคำประพันธ์ร้อยกรองผสมประกอบด้วยร้อยและโคลงแต่งร้อยสัมผัสกันไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550:401) ลิลิตเป็นคำประพันธ์ที่ได้รับความนิยมมาแต่ครั้งสมัยอยุธยา มักนำมาใช้ แต่งเนื้อหาหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นคำสอนทางศาสนา การยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ตลอดจน การบันทึกเรื่องราว การเดินทาง การพระราชพิธี รวมถึงภาพเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพบว่าผู้แต่งนิพนธ์บันทึกภาพเหตุการณ์พระราชพิธีด้วย คำประพันธ์ประเภทลิลิต เช่น **ลิลิตกระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทางสถลมารคและทางชลมารค** พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสที่บันทึกภาพกระบวนแห่พระกฐิน พยุหยาตรา ในสมัยรัชกาลที่ 3 ไว้โดยละเอียด เป็นต้น การนำคำประพันธ์ประเภท “ลิลิต” มาบันทึก พระราชพิธียังพบมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้แต่งนิพนธ์แต่งด้วยคำประพันธ์ ประเภทลิลิต พบจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ 1) **ลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** 2) **มหามกุฏราชคุณานุสรณ์** 3) **ลิลิตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช** 4) **ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** และ 5) **โคลงลิลิตสุภาพ** **ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริวศ์ พ.ศ.2468** ทั้งนี้สืบเนื่องจากลิลิตเป็นคำประพันธ์ผสมทำให้มีหลายจังหวะลีลาหรือหลายท่วงทำนอง จึงเหมาะแก่การบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่มีหลายขั้นตอนพิธี แต่ละขั้นตอนพิธีก็มีรายละเอียดค่อนข้างมาก ผู้แต่งจึงเลือกใช้ลักษณะเด่นทางฉันทลักษณ์ของร้อยและโคลงมาช่วยนำเสนอเนื้อหา รวมถึงจัดแบ่งเนื้อหาในแต่ละขั้นตอนพิธีและสร้าง อรรถรสในการอ่านเรื่องการพระราชพิธี ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นต่อไปนี้

วันพระบรมราชาภิเษก
เสด็จจากพระที่นั่งบรมพิมาน

ร้าย

๑ ตามหมายพระเชษฐา	เสนามัตยราชวงศ์
อ่าองค์เต็มยศใหญ่	หากเข้าในพิธีสนอง
สรวมครุยกองเตรียมสรรพ	ล้วนประดับอิสริยาภรณ์
เทรียญดาวสลอนอุระราย	สะพักสะพายสายนพระรัตน์
เฉพะกษัตริย์สูงยศฐานัน	มะหาอำมตย์นายก
ปรกสร้อยจุกะจอมเกล้า	เจ้าขุนนางผู้ใหญ่
แม้ใครไร้นพระรัตน์	ใช้สะพายถัดยศหย่ง
เบื้องสุริยงสายศรี	พฤษบดีเบ็ญจะพิสดม์
ทินะวิศิษฏ์วิสุทธะฤกษ์	กุมภะมาสเกริกมะหุรติ
ปะฉิมะราตรีไกล้อุษา	ฝนไชยฉ่าขึ้นนระคร
ราชภูรสะยงโลมา	ถวายนันทาถวายชัย
เดชจอมไผทบุญญะวะดี	เทวะราศีสรวงสะการ
บรรดาลวัสสะวะลาหก	ตกไซ้ตกตามถดู
ตกเพื่อชูเฉลิมบุญ	ดื่บร้อนดุนอดมะฤกษ์
เบิกบานใจไพรฟ้า	ขึ้นชมมะหาบาระเมศ
เห็นมะหัจฉะริเยศประเจ็ด	เซ็ดกฤชฎาภินิหาร
พระจะผ่านไผทวัลย์	แผ่สุขค้นต์เกษมชาติ
เสมือนประกาศพรประสิทธิ์	โดยเทวะฤทธิราชะสทมภ
วันบรมราชาภิเษก	อะดิเรกมาตยะเสนา
ขัตติยะวงศาสงฆ์สรพะรัง	ในพระที่นั่งบรมพิมาน
สนองบรมราชาภิเษก	ทุกหน้าที่พรังพร้อม
ทะมันมะนัสโสมนันสะน้อม	มะนัสน้อมพรถวาย ไชโย โ

โคลงสี่

๑ พระยอดชายขึ้นเกล้า	กรุงศรี สยามเอย
ทรงเครื่องยุธะนาวิ	เดชเรื้อง
สะพายสายสุระมังกะลีย์	นพระรัตน์ ะวรางค์เอย
สร้อยพระจุกะจอมเบื้อง	ป่าไถ่เถลิงกรอม ๆ
๑ สับพระแสงจอมทัพน้ำ	ดำเนียร เกยรา
สถิตพระราชาขยานเทีร	แห่งเมื้อ
แตรวางส่งสรเสริญ	บาระเมศ เกริกพ้อ
เซ็ดอะวูธวันทियाเกื้อ	เกียรติ์พื้นฟูไผท ๆ
๑ ทศะไนย์ถมึงเถือกน้ำ	เงินแถว ทะหารเฮย

รายสิบเอ็จเถลิงแนว	เนื่องตั้ง
หมวกขาวภู่ครามแนว	ปิ่นดาพ วาวแฮ
ทะนายนเหล่าข้าเจ้าสั้ง	หละน้อมเศียรสรวง ฯ

(โคลงลิลิตสุภาพ คำรับพระบรมราชาภิเษกฯ เล่มต้น, 2472:93-95)

จากบทประพันธ์ข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์เลือกใช้คำประพันธ์ประเภท “ร่าย” ในการดำเนินความโดยเร็วหรือบรรยายภาพรวมเหตุการณ์การพระราชพิธีในวันบรมราชาภิเษก บรรยายเครื่องแต่งกายของขุนนางข้าราชการที่เข้าร่วมพิธี ตลอดจนถ่ายทอดบรรยากาศในช่วงก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระราชดำเนินมาถึงว่ามีฝนตกโปรยปรายลงมาทั้งที่ไม่ใช่ช่วงฤดูฝน ประชาชนที่รอเข้าเฝ้าฯ ต่างมีความยินดี ชื่นชมในพระบุญญาบารมีและร่วมกันถวายพระพรแด่พระมหากษัตริย์ จากนั้นองค์ผู้นิพนธ์เลือกใช้ “โคลงสี่” เพื่อเน้นขยายเหตุการณ์ขณะที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไป เริ่มตั้งแต่การให้รายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องฉลองพระองค์ของพระมหากษัตริย์ ว่าทรงเครื่องเต็มยศทหารเรือประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทรงสายสะพานนพรัตนราชวราภรณ์ ขณะที่พระองค์เสด็จโดยกระบวนราบจากพระที่นั่งบรมพิมานมาสู่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มีการบรรเลงสรรพดุริยางค์เพื่อสรรเสริญพระบารมี บรรดาเหล่าทหารต่างกระทำท้าววันทยาวุธเพื่อทำความเคารพแด่องค์พระมหากษัตริย์ กล่าวได้ว่า องค์ผู้นิพนธ์เข้าใจลักษณะทางฉันทลักษณ์ของร่ายและโคลงเป็นอย่างดี ทรงพิจารณาเนื้อความของเรื่องว่าตอนใดควรจะนำเสนอด้วยร่าย ตอนใดควรจะวางเรื่องหรือนำเสนอเรื่องด้วยโคลงจึงจะเหมาะสม ข้อนี้เป็นความรู้พิเศษของผู้แต่ง ตอนที่กล่าวถึงเรื่องยืดยาวเป็นการดำเนินความก็ใช้ร่าย เพราะร่ายแต่งง่ายกว่าโคลง โดยเหตุที่มีข้อบังคับน้อย ถึงตอนที่กล่าวให้ไพเราะจับใจก็ใช้โคลง (พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร, 2516:189)

สรุปได้ว่า ผู้แต่งชาวไทยนิยมเลือกใช้คำประพันธ์ “ลิลิต” ในการบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทั้งนี้ได้นำเสนอเนื้อหาสอดคล้องกับลักษณะเด่นของคำประพันธ์ที่เลือกใช้ ดังจะเห็นได้จากเมื่อผู้แต่งต้องการบรรยายภาพรวมเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพิธี หรือการบรรยายรายละเอียดในพิธีโดยย่อ ผู้แต่งจะแต่งด้วย “ร่าย” เพราะร่ายเป็นคำประพันธ์ที่ไม่มีข้อบังคับทางฉันทลักษณ์มากนัก จึงเอื้อต่อการบรรยายความ รวมถึงการย่อความอย่างกะทัดรัด เมื่อผู้แต่งต้องการเน้นย้ำหรือขยายภาพเหตุการณ์ในแต่ละขั้นตอนพิธีหรือแจกแจงให้รายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบในพิธี รวมถึงการถ่ายทอดอากัปกริยา อารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีอย่างลึกซึ้ง ผู้แต่งจะเลือกใช้คำประพันธ์ประเภท “โคลง” เพราะโคลงเป็นคำประพันธ์ที่มีข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ที่ซับซ้อนกว่าร่าย ทั้งเรื่องจำนวนคำ การส่งสัมผัส และการบังคับเสียงวรรณยุกต์ ทำให้เหมาะแก่การให้รายละเอียดที่กระชับชัดเจน ใช้คำน้อยแต่กินความมาก ด้วยท่วงทำนองและลีลาของโคลงจึงเอื้อให้ผู้อ่านรับรู้รายละเอียดในพิธีไปพร้อมกับเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างแจ่มชัด ยิ่ง

เมื่อเสพบทประพันธ์ด้วยการออกเสียงนอกจากจะได้ยินเสียงอันไพเราะแล้วยังช่วยให้รับรู้อารมณ์หรือสัมผัสบรรยากาศในพิธีได้เป็นอย่างดี

5.2.2.2 การเลือกใช้คำประพันธ์ร้อยแก้ว

เมื่อพิจารณาวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแต่งขึ้นสมัยหลังรับอิทธิพลตะวันตกรูปแบบการสร้างเสพวรรณคดีเปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อนหน้า เริ่มมีการสร้างและเสพวรรณคดีร้อยแก้ว พบจำนวนมากถึง 10 เรื่อง ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากลักษณะของคำประพันธ์ร้อยแก้วปราศจากกฎเกณฑ์เชิงเสียง (สุมาลี วีระวงศ์, 2547:3) กล่าวคือไม่ได้มีข้อกำหนดทางฉันทลักษณ์มากเท่าร้อยกรอง ทำให้สามารถเสนอเนื้อหาได้รวดเร็วตรงตามภาษาพูด ช่วยในการสื่อความคิดได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นจึงเอื้อต่อการบรรยายความหรือพรรณนาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพระราชพิธีได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านผู้แต่งที่ขยายกว้างมากขึ้น โดยเฉพาะผู้แต่งชาวต่างประเทศจะนิยมบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เป็นร้อยแก้ว รวมถึงความก้าวหน้าด้านวิทยาการการพิมพ์สมัยใหม่จากตะวันตกสนับสนุนให้คำประพันธ์ร้อยแก้วเป็นที่นิยมมากยิ่งขึ้น นับว่ายุคสมัยนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดการขยายตัวด้านรูปแบบคำประพันธ์จากร้อยกรองสู่อร้อยแก้วขนาดยาว ส่วนเนื้อหาที่นำมาบันทึกก็ขยายกว้างขึ้นสู่เรื่องเล่าแบบต่าง ๆ รวมถึงการบันทึกเรื่องการพระราชพิธีด้วย ดังจะเห็นได้จากมีการบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นจำนวนมาก อันจะทำให้การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเผยแพร่เป็นที่รับรู้โดยทั่วกันทั้งภายในและภายนอกประเทศ

การบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกด้วยคำประพันธ์ร้อยแก้วขนาดยาวปรากฏอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบเรื่อง **“เหตุการณ์ตอนต้นรัชกาลที่ 4”** บันทึกเรื่องนี้แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยแก้วและมีความสำคัญอย่างมากเนื่องจากการส่งสารไปยังเจ้าเมืองสิงคโปร์²⁰ ให้รับรู้ถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื้อหาจัดแบ่งเป็น 3 ตอน คือ 1) คำแปลหนังสือเจ้าเมืองสิงคโปร์ 2) หนังสือเจ้าพระยาพระคลังตอบเจ้าเมืองสิงคโปร์ และ 3) บันทึกเล่าเรื่องเปลี่ยนรัชชกาล กล่าวได้ว่า บันทึกเรื่องนี้ได้เลือกใช้คำประพันธ์ได้เหมาะสมกับการส่งสารไปยังชาวต่างประเทศ เนื่องจากผู้แต่งจะต้องแปลจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ ดังนั้นการเลือกใช้คำประพันธ์ร้อยแก้วจึงสอดคล้องกับบริบทการสื่อสาร เอื้อต่อการแปลภาษา เหมาะแก่การบรรยายเหตุการณ์การเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่เหตุการณ์สวรรคตของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จนถึงการพระราชพิธีเสด็จขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง

²⁰ เจ้าเมืองสิงคโปร์ในขณะนั้น คือ “วิลเลียมยอห์นบัตเตอร์เวิร์ท” หรือ “วิลเลียม จอห์น บัตเตอร์เวิร์ท” (William John Butterworth) ผู้ปกครอง Straits Settlements ลำดับที่ 5 ซึ่งเป็นกลุ่มอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ดุลเลาะหามาก (เมืองปีนัง) สิงคโปร์และมะละกา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบการแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยแก้วมากขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากกลุ่มผู้แต่งที่ขยายกว้างขึ้นจากกลุ่มคนไทยที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์สู่กลุ่มชาวต่างประเทศที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้เข้าร่วมพระราชพิธี ทำให้ชาวต่างประเทศบันทึกเรื่องราวพระราชพิธีตามรูปแบบการเขียนร้อยแก้วแบบตะวันตก ประกอบกับในช่วงเวลานั้นบทบาทการพิมพ์มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก สืบเนื่องตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีการออกหนังสือพิมพ์ขึ้นหลายฉบับ โดยกลุ่มผู้นำวิชาการนี้เข้ามาในยุคแรกจะเป็นกลุ่มชาวต่างประเทศ เรื่องราวข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญในราชอาณาจักรได้รับการเผยแพร่มากขึ้น ดังนั้นชาวต่างประเทศจึงนำเหตุการณ์การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญของพระมหากษัตริย์มาบันทึกไว้และตีพิมพ์เผยแพร่ลงในหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้บันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกด้วยคำประพันธ์ร้อยแก้วเป็นที่นิยมและเฟื่องฟูอย่างมาก

ครั้นสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเชิญพระราชวงศ์และผู้แทนพระองค์รวม 14 ประเทศมาเข้าร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช จากการเปิดกว้างของกลุ่มผู้เข้าร่วมพระราชพิธี ประกอบกับความนิยมคำประพันธ์ร้อยแก้วและการกำเนิดสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ในช่วงสมัยนั้น จึงทำให้ผู้แต่งทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเลือกใช้คำประพันธ์ร้อยแก้ว ซึ่งเหมาะแก่การเล่าเรื่องขนาดยาวมาบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้เป็นจำนวนมาก พบจำนวน 4 เรื่อง แบ่งเป็น 1) บันทึกโดยคณะหนังสือพิมพ์ จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ **เฉลิมพระเกียรติแลปลุกกระตัญญู** ของคณะหนังสือพิมพ์สมานไมตรี และ 2) บันทึกโดยชาวต่างประเทศ จำนวน 3 เรื่อง ปรากฏทั้งบันทึกส่วนตัวและตีพิมพ์เผยแพร่ลงในหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ ได้แก่ **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ** บันทึกโดยเจ้าชายวิลเลียมแห่งประเทศสวีเดน พิมพ์รวมอยู่ในหนังสือดินแดนแห่งแสงตะวัน: บันทึกและความทรงจำจากการเดินทางในดินแดนตะวันออก การเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บันทึกโดยอิวาน เดอ เซค **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งสยาม** บันทึกโดยพันเอก ลี เฟบิเกอร์ ผู้แทนฝ่ายทหารจากประเทศสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้พบตัวบทบันทึกที่ตีพิมพ์เผยแพร่ลงในหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ เช่น **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันน่าประทับใจของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงสยาม** ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทมส์ (The New York Times) ของประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น กล่าวได้ว่าวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลนี้ยังสืบทอดรูปแบบคำประพันธ์ร้อยแก้วอันเป็นที่นิยมมาตั้งแต่รัชกาลก่อนหน้าและได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งของสยามและต่างประเทศมากขึ้นตามลำดับ

ทั้งนี้ก็สอดคล้องกับผู้บันทึกและการพระราชพิธีที่เปิดให้ชาวต่างประเทศเข้าไปมีส่วนร่วมในพระราชพิธีมากขึ้น

สรุปได้ว่า การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในช่วงสมัยนี้พบว่าผู้แต่งชาวไทยนิยมแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองผสมประเภท “ลิลิต” ซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนจากยุคก่อนที่นิยมแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองเดี่ยวประเภท “โคลง” ส่วนผู้แต่งชาวต่างประเทศจะเลือกใช้คำประพันธ์ “ร้อยแก้ว” ทั้งนี้ก็สอดคล้องกับวิธีการบันทึกเรื่องราวของชาวต่างประเทศที่นิยมใช้ความเรียงร้อยแก้วขนาดยาว กล่าวได้ว่า ยุคสมัยนี้เกิดจุดเปลี่ยนด้านรูปแบบคำประพันธ์อันเกิดจากการผสมผสานคำประพันธ์ในยุคนั้นกับการเปิดรับรูปแบบคำประพันธ์แนวใหม่ตามแบบตะวันตก

5.2.3 สังคมแห่งการปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัยและการประกาศความเป็นชาติที่มีอารยะการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์

จากการศึกษาพบการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ทั้งจากมุมมองผู้แต่งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จัดแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) ผู้ทรงเป็นราชาแห่งรัฐตามธรรมเนียมนิยมตะวันตก 2) ผู้มีพระราชวิเทโศบายเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับชาติตะวันตก 3) ผู้มีพระราชวิเทโศบายปฏิรูปสยามประเทศให้ทันสมัย และ 4) ผู้มีพระราชวิเทโศบายประกาศความเป็นชาติที่มีอารยะ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.2.3.1 ผู้ทรงเป็นราชาแห่งรัฐตามธรรมเนียมนิยมตะวันตก

พิธีราชาภิเษก คือ พิธีสถาปนาพระมหากษัตริย์ให้มีพระราชอำนาจปกครองประเทศอย่างเป็นทางการตามธรรมเนียมตะวันตกจะเรียกพิธีนี้ว่า “โคโรเนชัน” (Coronation) คำว่า Coronation มาจากคำว่า corona ในความหมายของกรีกโบราณและโรมัน หมายถึง มงกุฎแห่งชัยชนะ ซึ่งจะพบว่าทางตะวันตกมีมงกุฎหลายชั้นและหลายรูปแบบล้วนอุทิศให้กับผู้ชนะทั้งสิ้น เช่น Antique crown หรือ Eastern crown เป็นมงกุฎที่แสดงถึงความเป็นกษัตริย์แห่งโรมัน เป็นต้น มีขั้นตอนพระราชพิธีทูลเกล้าฯ ถวายมงกุฎแก่พระมหากษัตริย์ ดังนั้นความสำคัญของพิธีราชาภิเษกตามธรรมเนียมตะวันตกจะอยู่ที่การสวมมงกุฎ (ณัฐภัทร จันทวิช, 2530:14-15)

สำหรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามธรรมเนียมนิยมของสยาม ความสำคัญอยู่ที่การอภิเษกหรือการรดน้ำ ดังนั้นการสวมมงกุฎและการรับน้ำอภิเษกจึงเป็นขั้นตอนสำคัญตามธรรมเนียมอันแสดงถึงการเข้าสู่สถานภาพความเป็นพระมหากษัตริย์และมีพระราชอำนาจปกครองราชอาณาจักรอย่างเป็นทางการ ส่วนสัญลักษณ์แห่งความเป็นกษัตริย์นั้น นับแต่โบราณเสด็จฉัตรถือเป็นเครื่องหมายแทนองค์พระเจ้าแผ่นดิน (ศิริพร ดาบเพชร, 2555:33) จนกระทั่งถึงรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสำคัญของการสถาปนาพระมหากษัตริย์นอกจากจะอยู่ที่ การสรรงพระมรุธาภิเษกและการรับน้ำอภิเษกแล้ว ช่วงเวลาของการรับพระมหาพิชัยมงกุฏแล้วทรง สวมพระเศียรนับเป็นอีกช่วงเวลาหนึ่งที่สำคัญยิ่งของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจาก ทรงรับอิทธิพลจากราชสำนักยุโรปซึ่งถือคติว่าพระมหากษัตริย์จะทรงดำรงสภาวะอันสมบูรณ์สูงสุดก็ ต่อเมื่อได้ทรงสวมมงกุฏแล้ว (นันทพร อยู่มั่งมี และพัสวีสิริ เปรมกุลนันท์, 2562:180) การปรับเปลี่ยน ดังกล่าวทำให้ราชสำนักสยามมีธรรมเนียมแบบยุโรปและกลายเป็นชาติที่มีความศิวิไลซ์แบบยุโรป แต่ สิ่งที่แตกต่างกันพิธีของตะวันตกก็คือ พระเจ้าแผ่นดินไทยเป็นผู้สวมมงกุฏด้วยพระองค์เองตามความ เชื่อเรื่องสมมติเทพที่ทรงอยู่เหนือกว่าผู้ใด ส่วนพระเจ้าแผ่นดินยุโรปได้รับการสวมมงกุฏจากประมุขทาง ศาสนา (ศิริพร ดาบเพชร, 2555:33) ธรรมเนียมการสวมมงกุฏนับเป็นส่วนสำคัญที่แสดงให้รับรู้ร่วมกัน ว่าราชวงศ์จักรีก็มีธรรมเนียมในการแต่งตั้งพระมหากษัตริย์เฉกเช่นกับราชวงศ์อื่น ๆ ของโลก ด้วยเหตุ นี้จึงถือปฏิบัติสืบเนื่องมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน

จากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่บันทึกโดยชาว ต่างประเทศพบการนำเสนอภาพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นราชาแห่งรัฐ ตามธรรมเนียมนิยมตะวันตกผ่านการบรรยายภาพเหตุการณ์ตอนที่ทรงรับพระมหาพิชัยมงกุฏมาทรง สวมที่พระเศียรด้วยพระองค์เอง ดังใน**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สยาม** ความว่า

ถัดจากขั้นตอนนี้ พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินไปยังสุดห้องโถงด้านทิศเหนือและ ประทับบนราชบัลลังก์อีกองค์หนึ่ง เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ถูกนำมาถวายแต่พระองค์โดยเจ้าฟ้ามหา มาลา (Prince n Malaa Mala) สมเด็จพระปิตุลาในพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้นำเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ขึ้นแรกมาถวายคือ พระแสงขรรค์ ถัดมาเป็นธารพระกร สักวาลลักษณะเป็นโซ่ทองเส้นใหญ่ 2 เส้น อยู่ในกล่องเล็กซึ่งทรงนำมาใช้แขวนรอบพระอังสา 2 ข้าง ถัดมาเป็นพระมหาพิชัยมงกุฏซึ่งทรง รับมาสวมบนพระเศียรและเสด็จสถิตย์ตั้งขึ้นทันทีหลังจากนั้นเป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าพระองค์เสด็จ เถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ และเฉลิมพระปรมาภิไธยว่าพระบาทสมเด็จพระ ประมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระเจ้าอยู่หัว...

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:86)

จากความข้างต้น สาธุคุณเอ็น เอ.แมคโดนัลด์ นำเสนอภาพพระมหากษัตริย์สยามผู้ ทรงเป็นราชาแห่งรัฐตามธรรมเนียมนิยมผ่านการบันทึกช่วงเวลาทีพระองค์ทรงรับพระมหาพิชัยมงกุฏ มาสวมลงบนพระเศียรด้วยพระองค์เอง ขณะนั้นมีการยิงสลุตเพื่อส่งสัญญาณให้รับรู้ร่วมกันว่าตั้งแต่ บัดนี้เป็นต้นไป พระองค์ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่อย่างทางการ ได้เฉลิมพระปรมาภิไธยเป็นพระบาทสมเด็จพระประมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระเจ้าอยู่หัว อันแสดงถึง การเข้าสู่สถานภาพพระมหากษัตริย์แห่งสยามประเทศโดยสมบูรณ์

ในการเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ พบการนำเสนอภาพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นราชาแห่งรัฐตามธรรมเนียมนิยมตะวันตกผ่านการบันทึกช่วงเวลาทรงสวมพระมหากษัตริย์มงกุฎลงบนพระเศียรด้วยเช่นกัน ดังความที่ว่า

จากนั้นพระมหาราชครูทูลเกล้าฯ ถวายพระมหากษัตริย์มงกุฎ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับขึ้น ทรงสวมด้วยพระอาการเคร่งขรึมสง่างาม สักครู่หนึ่งชาวประโคม ๆ เครื่องดนตรีที่มีรูปร่างแปลกตา พร้อมกันนั้นวงดุริยางค์ของกองทหารที่ยืนแถวอยู่บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี มีเสียงดังกระหึ่มทั่วบริเวณเมื่อได้รับสัญญาณจากปืนใหญ่ในพระบรมมหาราชวัง กองทหารบกและกองทหารเรือตอบรับด้วยการยิงสลุตเฉลิมพระเกียรติจำนวน 100 นัด ขณะเดียวกันตามพระอารามทั่วไปพร้อมยั้งระฆังถวายชัยมงคลดังต่อเนื่องกันไป อันเป็นการประกาศให้อาณาประชาราษฎร์ได้รับรู้ทั่วกันว่าบัดนี้พระมหากษัตริย์แห่งสยามทรงเป็นพระราชราชาธิบดีครองสิริราชสมบัติโดยสมบูรณ์แล้ว นับเป็นช่วงเวลาที่น่าปิติยินดีอย่างยิ่งจนมิอาจจะลืมเลือน

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:193)

จากความข้างต้น ผู้บันทึกนำเสนอภาพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทรงเป็นราชาแห่งรัฐตามธรรมเนียมนิยมตะวันตกผ่านการบันทึกช่วงเวลาทรงรับพระมหากษัตริย์มงกุฎมาทรงสวมลงบนพระเศียรอันเป็นช่วงเวลาทรงเป็นพระราชราชาธิบดีเสด็จขึ้นครองราชย์โดยสมบูรณ์ ดังจะเห็นได้จากมีการส่งสัญญาณผ่านเสียงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกันในช่วงเวลาสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นเสียงที่ดังจากภายในพระบรมมหาราชวังอย่างเสียงประโคมดนตรี เสียงปืนใหญ่ เสียงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ตลอดจนเสียงที่ดังจากภายนอกราชวัง อย่างเสียงสลุตเฉลิมพระเกียรติ เสียงยั้งระฆังตามพระอาราม ทั้งนี้ก็เพื่อส่งสารให้ผู้คนรับรู้โดยทั่วกันว่าสยามมีพระมหากษัตริย์ปกครองแผ่นดินพระองค์ใหม่อย่างเป็นทางการ

กล่าวได้ว่า ในทัศนะของชาวต่างประเทศพระมหากษัตริย์จะทรงปกครองแผ่นดินดำรงสภาวะอันสมบูรณ์สูงสุดก็ต่อเมื่อได้ทรงสวมมงกุฎแล้ว ดังจะเห็นได้จากผู้บันทึกชาวต่างประเทศที่เข้าร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา จึงนำเหตุการณ์ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสวมพระมหากษัตริย์มงกุฎลงบนพระเศียรด้วยพระองค์เองมานำเสนอไว้อย่างละเอียด ทำให้ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นราชาแห่งรัฐตามธรรมเนียมนิยมตะวันตกปรากฏอย่างเด่นชัดและกลายเป็นภาพแห่งความทรงจำของผู้เข้าร่วมพระราชพิธีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

5.2.3.2 ผู้มีพระราชวิเทโศบายเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตก

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงการเข้ามาของประเทศตะวันตกมากขึ้น เนื่องจากช่วงเวลาที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นช่วงเวลาเดียวกับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์โลก นั่นก็คือ การล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก การเปิดประเทศคบค้าสมาคมกับชาวยุโรปนับเป็นพระราชวิเทโศบายสำคัญในการรักษาเอกราชของชาติซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพราะทรงเห็นผลเสียที่ประเทศเพื่อนบ้านได้รับการปิดประเทศ ไม่ยอมคบค้าทำความรู้จักกับประเทศที่กำลังมุ่งคุกคามอธิปไตยของชาติจนต้องสูญเสียเอกราชไป (ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2562) พระองค์จึงทรงมีพระวิเทโศบายที่จะเจริญสัมพันธไมตรีกับชาวต่างประเทศและหัวเมืองต่าง ๆ ทรงเปิดรับความรู้วิทยาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ จัดระบบระเบียบความรู้ต่าง ๆ และทรงปฏิรูปขนบธรรมเนียมบางประการเพื่อให้ทันสมัยแบบตะวันตก

ดังในหนังสือเฉลิมพระเกียรติแลปลุกกระตัญญูฯ ผู้แตงนำเสนอให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระวิเทโศบายด้านการต่างประเทศ ทรงเข้าพระราชหฤทัยว่าธรรมดาของสรรพสิ่งในโลกย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา พระองค์จึงตั้งพระราชปณิธานว่าจะทำสัญญาเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูตกับนานาประเทศ เพื่อเปิดการค้าระหว่างประเทศ เมื่อการค้าเจริญรุ่งเรืองย่อมส่งผลดีต่อการพัฒนาบ้านเมืองในด้านอื่นต่อไป ความว่า

เราทราบหรือไม่ว่าโดยพระเกียรติคุณอย่างไรของพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระราชวิริยอุตสาหปกครองเราทั้งหลายให้ได้รับความร่มเย็นยิ่งขึ้นเป็นขั้น ๆ มาจนถึงสมัยนี้อาศรัยพระบรมเดชาานุภาพประการใด ชันตันของความเจริญที่จะก่อเป็นหลักขึ้นนั้น คือในรัชกาลที่ 4 พระองค์ได้ทรงทราบด้วยพระปรีชาของพระองค์ถึงขนบธรรมเนียมอันงามดีที่ตามธรรมดาของโลกได้เปลี่ยนแปลงแต่อย่างสูงคึกคักมาก่อน หวังที่จะให้ชาวเราทราบประเพณีที่ศิวิไลซ์นั้นและ จึงได้ทรงทำสัญญาทางพระราชไมตรีต่อนาน ๆ ประเทศ เปิดการค้าขายให้ติดต่อกับต่างประเทศขึ้นเป็นประณมแลต่อนั้นมา การค้าขายก็งอกงามเจริญขึ้นเป็นลำดับ

(หนังสือเฉลิมพระเกียรติแลปลุกกระตัญญูฯ, 2454:15-20)

ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงเวลาตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลต่อสยามมากขึ้นในหลายด้าน เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่บ้านเมืองและสถาบันพระมหากษัตริย์พระองค์จึงทรงเริ่มพระราชวิเทโศบายตั้งแต่การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระองค์ ดังจะเห็นได้จากทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ชาวต่างประเทศเข้าร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ อันเป็นการเปิดกว้างเรื่องการพระราชพิธีของราชสำนักสยามสู่การรับรู้ของชาว

ต่างประเทศมากขึ้น และช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาติตะวันตกเพื่อคงรักษาเอกราชของชาติบ้านเมืองให้คงไว้

เมื่อพิจารณาบันทึกของชาวต่างประเทศที่เข้าร่วมพระราชพิธีครั้งนี้พบการนำเสนอภาพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นผู้มีพระราชวิเทโศบายด้านการต่างประเทศไว้อย่างเด่นชัดผ่านการกล่าวถึงพระบรมราชานุญาตให้ชาวต่างประเทศมีโอกาสเข้าร่วมการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระมหากษัตริย์สยามได้เป็นครั้งแรก สำหรับชาวต่างประเทศแล้วนับเป็น “สิ่งใหม่” หรือ “การปรับเปลี่ยนใหม่” ที่แสดงถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับนานาประเทศมากขึ้น ดังในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์

ความว่า

โทรพราหมณ์จึงได้กำหนดวันมหามงคลสำหรับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในวันพุธที่ 11 พฤศจิกายน ซึ่งเราจะขออธิบายเป็นครั้งแรกถึงการปรับเปลี่ยนใหม่ในจารีตพิธีของชาวสยามครั้งนี้ไม่เคยมีชาวยุโรปคนใดที่ได้ร่วมเป็นสักขีพยานในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยสมบูรณ์ของพระเจ้าแผ่นดินสยามมาก่อนเลย ภายหลังจากเสร็จพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้วพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อน ได้มีพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ไปยังพระสหายชาวยุโรปว่า พระองค์ทรงยินดีที่จะให้พวกเขาเข้าร่วมในพระราชพิธี แต่ “ติดขัดอยู่ด้วยเหตุอันเกี่ยวข้องกับรัฐ” สำหรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในปัจจุบันนี้แม้ว่าจะไม่มีการส่งหนังสือเชิญไปถึงชาวยุโรปทุกคนที่อาศัยอยู่ในสยาม แต่กงสุลและผู้แทนทางการทูตของประเทศมหาอำนาจต่างๆ ผู้ลงนามในสนธิสัญญากับสยามก็ยังได้รับเชิญให้เข้าร่วมในพระราชพิธี นอกจากนี้การทูตแล้วยังมีกัปตันและนายทหารประจำเรือรบเอวอน (Avon) ในสมเด็จพระราชินีนาถแห่งเกรทบริเตน ชาวยุโรปจำนวนหนึ่งที่รับราชการในรัฐบาลสยามมิตรคนสำคัญของขุนนางบางคนและสุภาพสตรีอีกห้าคน ทั้งหมดนี้คือชาวยุโรปที่ได้รับเชิญ...

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:91)

จากความข้างต้น ผู้บันทึกกล่าวถึง “การปรับเปลี่ยนใหม่” ที่เกิดขึ้นในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเนื่องมาจากทรงปรับขนบธรรมเนียมประเพณีของสยามบางประการ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ได้รับเชิญเข้าร่วมในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเดิมที่กลุ่มบุคคลที่มีโอกาสเข้าร่วมในการพระราชพิธีจะเป็นกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริวารชั้นผู้ใหญ่และผู้มีหน้าที่ในการพระราชพิธีเท่านั้น แต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เชิญชาวต่างประเทศเข้าร่วมในการพระราชพิธีของพระองค์ กลุ่มคนที่ได้รับเชิญจะเป็นกงสุลผู้แทนทางการทูตของชาติตะวันตก ผู้ลงนามสนธิสัญญากับสยาม กัปตัน นายทหารประจำเรือรบเอวอนในสมเด็จพระราชินีนาถแห่งอังกฤษ รวมถึงชาวยุโรปที่ได้รับราชการอยู่ในราชสำนักสยามเมื่อพิจารณาจากกลุ่มบุคคลที่ได้รับเชิญจะเน้นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อ

ความมั่นคงของสยามโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นการต่างประเทศการทหาร การติดต่อค้าขาย รวมถึง การเข้ามารับราชการในสยามประเทศ ดังนั้นการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชาวต่างประเทศเข้าร่วมในการพระราชพิธีจึงมีนัยสำคัญที่แสดงถึงพระบรมราโชบายด้านการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศของพระองค์ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งเป็นการส่งเสริมให้ชาวต่างประเทศรับรู้ว่ายามเป็นชาติที่มีธรรมเนียมปฏิบัติในการเสด็จขึ้นครองราชย์เฉกเช่นเดียวกับประเทศที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข เป็นชาติที่มีอารยะสูงส่ง นอกจากนี้ยังพร้อมเปิดประเทศเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีกับอารยประเทศ

ผู้บันทึกยังกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ซินญอร์ จี.เอฟ.วี.เอนา ถวายพระพรชัยมงคลในการเสด็จออกมหาสมาคมไว้ด้วยเช่นกัน พร้อมทั้งกล่าวถึงพระราชดำรัสตอบของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมของสยามในครั้งนีว่าเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงรัชสมัยที่เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น ดังความที่ว่า “การปฏิรูปขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวสยามเล็กน้อยๆ เหล่านี้ถือเป็นเรื่องสำคัญบอกถึงรัชสมัยที่มีความเปิดกว้างมากกว่ารัชกาลใด ๆ ก่อนหน้านี้ อีกทั้งเรายังมีความเชื่อมั่นจากแหล่งข่าวอื่นๆ ด้วยว่าจะต้องเป็นเช่นนั้นอย่างแน่นอน...” (พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:95)

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้บันทึกชาวต่างประเทศนำเสนอให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีพระราชวิเทโศบายเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตก เช่นเดียวกันดังจะเห็นได้จากทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ชาวอังกฤษที่อาศัยอยู่ในสยามกล่าวคำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลแด่พระองค์และทรงมีพระราชดำรัสตอบอันแสดงถึงพระราชหฤทัยตั้งมั่นที่จะรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับนานาประเทศให้คงอยู่สืบไป ดังในการเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า

เมื่อขบวนพยุหยาตราวกกลับมายังที่เดิม ชาวอังกฤษผู้หนึ่งที่เข้ามาพำนักอยู่ในประเทศไทยได้รับเกียรติให้กล่าวคำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จบแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสตอบขอใจด้วยถ้อยคำสั้นๆ เป็นภาษาอังกฤษที่สละสลวยยิ่ง ทรงให้คำมั่นว่าจะทรงคำนึงถึงการปกป้องคุ้มครองและส่งเสริมการค้าขายกับนานาประเทศเป็นตั้งพระราชกรณียกิจที่จะต้องกระทำในลำดับต้นๆ อีกทั้งยังทรงมุ่งมั่นที่จะรักษาความสัมพันธ์อันดีมิตรกับทุกชาติทุกภาษาสืบไป กระแสพระราชดำรัสที่เปี่ยมไปด้วยพระเมตตาจับใจผู้ฟังยิ่งนัก ผู้ที่ชุมนุมอยู่ ณ ที่นั้นได้ฟังแล้วต่างโห่ร้องขึ้นด้วยความยินดีปรีดา

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:203)

จากความข้างต้น ผู้บันทึกสะท้อนให้เห็นภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระราชวิเทโศบายเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกผ่านการอ้างถึงพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้คำมั่นแก่พ่อค้าชาวอังกฤษที่กล่าวถวายพระพรชัยมงคลว่าพระองค์จะทรงปกป้องคุ้มครองและจะส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ รวมถึงทรงมีพระราชหฤทัยตั้งมั่นจะรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับชนทุกชาติและทุกภาษาให้คงอยู่ตลอดไป อันสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่ได้ยินพระราชดำรัสในครั้งนั้น นับว่าการที่ผู้บันทึกนำพระราชดำรัสมาบันทึกไว้นั้นได้ช่วยเน้นภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระราชวิเทโศบายด้านการต่างประเทศ โดยเฉพาะการเจริญสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศได้เป็นอย่างดี

ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระราชวิเทโศบายเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกนั้นได้ปรากฏสืบเนื่องถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งนี้สมเด็จพระราชาธิบดีและท่านประธานาธิบดีจากนานาประเทศ ได้ทรงแสดงพระราชอัธยาศัยไมตรีมาถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งการแต่งตั้งอัครราชทูตในพระนครขึ้นเป็นอัครราชทูตวิสามัญมาช่วยงานพระราชพิธี และจัดราชบรรณาการให้อัครราชทูตถวายแด่พระมหากษัตริย์ ในการนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชานุญาตให้อัครราชทูตร่วมถวายพระพรชัยมงคลและทรงมีพระราชดำรัสตอบอันแสดงถึงพระราชไมตรีที่มีต่อผู้แทนชาวต่างประเทศและแสดงพระราชปณิธานที่จะสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างสยามกับนานาประเทศให้คงอยู่สืบไป ดังบทประพันธ์ที่ว่า

๑ ทูลศาสน์เศียรบาทเอื้อม	แทนองค์
ภูวนาถนพชาติผู้ทรง	อ่อนน้อม
ถวายชัยณะสมัยะมง	คะลาภิเษก สยามเอย
ฉันทสนิรมิตรภาพย์อม	สวัสดิให้ไทถวัลย์ วิโรจเทัญ ฯ
๑ ทรงธรรม์ตรัสตอบด้วย	ดุชฎี แตรรา
ขอบพระคุณภูมิ	มุงเอื้อ
แถลงราชหฤทัยที	วุฒิมิตร์ สมานเอย
ชาติต่อชาติสวาทเกื้อ	เกียรติเกื้อกันเกษม ฯ
๑ ทุกทูตเปรมปลื้มพระ	กะรุณา
สองกษัตริ์ทรงอัชฌา	ชื่นเกล้า
ประทานหัตถ์และตรัสปรา	ศรัยเสนาะ มะโนเอย
ควรจากยังอยากเฝ้า	ฝากน้ำใจสนอง ฯ

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกฯ เล่มปลาย, 2472:183-184)

กล่าวได้ว่า วรรณคดีที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยนี้ได้นำเสนอภาพพระมหากษัตริย์สยามว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระวิสัยทัศน์กว้างไกล และมีพระราชวิเทโศบายเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากกล่าวถึงการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมปฏิบัติในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทั้งการกล่าวเชิญชาวต่างประเทศเข้าร่วมการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและร่วมถวายพระพรชัยมงคลในวาระการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติของพระองค์ได้ นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชดำรัสตอบแก่ผู้แทนชาวต่างประเทศ อันแสดงถึงพระราชอัธยาศัยไมตรีของพระองค์ที่มีต่อชาวต่างประเทศ โดยมุ่งหมายที่จะรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับนานาประเทศ อันจะช่วยสร้างความมั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจและรักษาเอกราชของชาติให้คงอยู่สืบไป

5.2.3.3 ผู้มีพระราชวิเทโศบายปฏิรูปสยามประเทศให้ทันสมัย

การนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงดำเนินวิเทโศบายปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยปรากฏเด่นชัดในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงดำเนินพระราชโบายเพื่อพัฒนาสยามประเทศให้ก้าวหน้าตั้งแต่ช่วงต้นรัชสมัย เนื่องจากช่วงเวลานั้นมหาอำนาจตะวันตกกำลังแผ่อำนาจ เหตุผลสำคัญที่ชาติตะวันตกใช้เพื่อเข้ายึดครองนานาประเทศในแถบเอเชียคือ ความก้าวหน้าของประเทศ หากสยามไม่ปรับเปลี่ยนธรรมเนียมนิยมบางอย่างหรือไม่พัฒนาให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศ อาจถูกชาติตะวันตกใช้เหตุผลดังกล่าวเข้ามาปกครองสยามได้ ดังนั้นในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งหลัง พระองค์จึงทรงเปลี่ยนธรรมเนียมนิยมของสยามบางประการ เพื่อแสดงให้ชาวตะวันตกที่เข้าร่วมพิธีรับรู้ว่าสยามเป็นชาติที่มีความเจริญและพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

จากการศึกษาพบว่าผู้บันทึกชาวต่างประเทศนำเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสต่อที่ประชุมมหาสมาคมในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เรื่องการยกเลิกธรรมเนียมหมอบคลานเข้าเฝ้าขณะที่อยู่ต่อหน้าผู้ที่มีฐานันดรศักดิ์สูงกว่ามาบันทึกไว้โดยละเอียด ซึ่งการยกเลิกธรรมเนียมดังกล่าวแสดงถึงพระราชหฤทัยที่กล้าหาญและพระราชโบายที่จะปฏิรูปสยามประเทศให้ก้าวพ้นจากความคิดที่ว่าสยามยังคงกตัญญูหรือปีบบังคับผู้คนภายในชาติ ดังบันทึกของดร.มัลคอล์ม สมิธ เรื่อง **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ความว่า

...เมื่อทรงลาสิกขาแล้วจึงโปรดให้มีการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นใหม่ ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำเอาการปฏิรูปแบบใหม่มาใช้ในพระราชพิธีครั้งนี้ด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวได้ถูกนำมาจัดพิมพ์ทั้งภาษาสยามและภาษาอังกฤษก่อนล่วงหน้าหลายสัปดาห์... การปฏิรูปประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่นับว่าสำคัญที่สุด และ

พระองค์ทรงกระทำเป็นประการแรกๆ ได้แก่ การยกเลิกประเพณีการหมอบคลานขณะที่อยู่ต่อหน้าผู้ที่มีฐานันดรศักดิ์สูงกว่าซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงที่กล้าหาญเด็ดเดี่ยว

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:106)

ผู้บันทึกยังนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องการเปลี่ยนธรรมเนียมหมอบคลานเข้าเฝ้าหรืออยู่เฉพะพระพักตร์มาเป็นการยืนโค้งศีรษะตามแบบอารยประเทศมาบันทึกไว้อย่างละเอียด แสดงถึงพระราชวิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญทัดเทียมกับอารยประเทศ ดังความที่ว่า

นับจากวาระที่เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระราชปณิธานในองค์พระเจ้าอยู่หัวที่จะทรงรักษาไว้ซึ่งพระราชอาณาเขตของประเทศ ตลอดจนบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่อาณาประชาราษฎร์พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี ขุนนางรวมถึงพระสงฆ์ทุกรูปทั่วราชอาณาจักร สิ่งใดที่เป็นการกดขี่และความทุกข์เข็ญ สิ่งนั้นย่อมเป็นภาระแห่งพระเจ้าแผ่นดินที่จะทรงขจัดปัดเป่าให้หมดสิ้นไป เป็นที่น่าสังเกตว่าในปัจจุบันประเทศมหาอำนาจในแถบเอเชีย ไม่ว่าจะเป็นจีน โคชินจีน ญี่ปุ่นและอินเดีย ตลอดจนประเทศที่เคยปกครองด้วยระบบกดขี่และล้าหลังแต่เคยบังคับให้ผู้ที่มีฐานะต่ำต้อยกว่าต้องหมอบคลานและยกย่องบูชาเจ้านายเช่นเดียวกับที่ชาวสยามถือปฏิบัติสืบต่อกันมาต่างก็ได้ล้มเลิกประเพณีดังกล่าวลงอย่างสิ้นเชิง ...

ประเพณีการหมอบคลานและยกย่องเทิดทูนมนุษยชาติด้วยกันเองในประเทศสยามเป็นการกระทำที่แสดงให้เห็นถึงการกดขี่บังคับซึ่งผู้ที่มีสถานะต่ำต้อยกว่าจะต้องปฏิบัติต่อผู้ที่มีสถานะสูงกว่าอย่างเห็นได้ชัด การแสดงความเคารพด้วยการหมอบคลานและการยกย่องบูชาที่ประชาชนแสดงต่อพระเจ้าแผ่นดินมิได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติแต่ประการใดเลย ด้วยเหตุนี้พระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระบรมราชโองการให้ยกเลิกการหมอบคลานเปลี่ยนมาเป็นการยืนและเดินแทนและเปลี่ยนวิธีถวายความเคารพจากการคลานด้วยมือและเท้าทั้งสี่เข้าไปกราบถวายบังคมลงกับพื้นมาเป็นการก้มศีรษะซึ่งดูสง่างามกว่า..

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ, 2562:108)

จากความข้างต้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่าธรรมเนียมการหมอบคลานแสดงถึงระบบการกดขี่บังคับและความไม่เท่าเทียมกัน ประเทศในแถบเอเชียหลายประเทศที่เคยถือปฏิบัติธรรมเนียมดังกล่าวก็ยกเลิกธรรมเนียมนี้แล้ว หากสยามยังไม่ปฏิรูปธรรมเนียมนี้ ย่อมไม่เป็นผลดีต่อการเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตก กอปรกับพระองค์มีพระบรมราชโองการที่จะรักษาเอกราชของชาติให้คงอยู่และมุ่งพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญทัดเทียมกับนานาอารยประเทศเพื่อไม่ให้ชาวตะวันตกใช้เป็นข้ออ้างในการเข้าแทรกแซงการบริหารบ้านเมืองของไทย ทรงตระหนักพระทัยถึงคำวิพากษ์วิจารณ์ของชาวตะวันตกเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมหมอบคลานอันแสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันซึ่งชาวตะวันตกถือเป็นเรื่องสำคัญของเหล่านมนุษยชาติที่ทุกชีวิตจะต้องมีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีเสมอกัน (คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2564) ดังนั้นการเปลี่ยนธรรมเนียม

หมอบคลานเข้าเฝ้ามาเป็นการก้มศีรษะยอมเป็นวิธีที่ดีต่อการเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกและยังแสดงให้เห็นว่าสยามก็เป็นชาติที่มีอารยะเฉกเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ผู้บันทึกชาวต่างประเทศยังนำความคิดเห็นของสมเด็จพระยาตากสินมากราบทูลว่า “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงยินดีที่จะสนทนากับข้าพเจ้า” อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงมุมมองของพระบรมวงศานุวงศ์ที่เห็นพ้องไปกับการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมปฏิบัติในครั้งนั้น ทำให้ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระราชวิเศษบายปฏิรูปสยามประเทศให้ทันสมัยนั้นปรากฏเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

กล่าวได้ว่าการที่ผู้บันทึกชาวต่างประเทศนำเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศยกเลิกธรรมเนียมการหมอบคลานเข้าเฝ้าในการเสด็จออกมหาสมาคมมาบันทึกไว้อย่างละเอียดนั้น ทำให้ภาพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงมีพระวิสัยทัศน์พัฒนาสยามประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้น เพราะเหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมครั้งสำคัญของสยาม แสดงถึงพระบรมราโชบายด้านการต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างสุขุมคัมภีรภาพ เนื่องจากในช่วงเวลานั้นสยามอยู่ท่ามกลางการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกนับเป็นหัวเลี้ยวที่สำคัญ หลายประเทศที่อยู่ใกล้เคียงสยามได้ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก ดังนั้นสิ่งที่จะทำให้สยามรอดคงรักษาเอกราชของชาติอยู่ได้นั้นคือการปรับปรุงประเทศเจริญทัดเทียมกับอารยประเทศและแสดงให้เห็นชาติตะวันตกรับรู้ว่ายามีศักยภาพสามารถปกครองบ้านเมืองให้คงเอกราชไว้ได้ และสยามยอมรับในสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ มุ่งสร้างความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นในสังคม นับว่าการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมการหมอบคลานมาเป็นการโค้งศีรษะจึงเป็นหมุดหมายสำคัญที่ทำให้ภาพลักษณ์ของกษัตริย์ผู้ทรงปฏิรูปสยามประเทศให้ทันสมัยปรากฏอย่างเด่นชัด

ผู้บันทึกยังนำเสนอภาพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงปฏิรูปด้านการศึกษา พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนา “คน” ในชาติ ทรงมุ่งปลูกฝังให้ประชาชนสนใจศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เพราะการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศทุกด้าน ทรงมีพระราชดำริว่าอุปสรรคสำคัญในการปฏิรูปบ้านเมืองคือปัญหาการขาดคนที่มีความรู้ความชำนาญในวิทยาการตะวันตก จึงทรงมีนโยบายจัดการศึกษาแบบใหม่ขึ้นเพื่อพัฒนาคน (มยุรี นกยูงทอง, 2520:25) และทรงสนับสนุนให้พระราชโอรส ตลอดจนขยายโอกาสสู่ประชาชนให้ไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ เพื่อนำความรู้วิทยาการต่าง ๆ อาทิ การศึกษา กฎหมาย ฯลฯ มาสร้างความเจริญให้แก่บ้านเมือง พร้อมกันนั้นยังทำให้สยามก้าวทันความคิดของชาติตะวันตก อันจะทำให้รอดพ้นจากการยึดครองของมหาอำนาจตะวันตกได้เช่นกัน ด้วยพระปรีชาสามารถและพระราชวิเศษบายด้านการศึกษาของ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้ทรงได้รับการสรรเสริญพระเกียรติคุณทั้งในและต่างประเทศว่าเป็นผู้ปกครองที่ดีที่สุด ดังความตอนหนึ่งในหนังสือเฉลิมพระเกียรติแลปลุกกระตัญญูที่ว่า

จนถึงในรัชกาลที่ 5 ในรัชกาลนี้ชาวเราได้เปิดหูเปิดตาเห็นแสงอุทัยรุ่งเรืองขึ้นจนเด่นชัด อาศรัยด้วยพระบรมเดชานุภาพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปิยมหาราชราชาธิราชทรงปกครองทนุบำรุง เราจะคำนึงถึงเรื่องอะไร เราจะดูอะไร เรื่องนั้นสิ่งนั้นเป็นของน่าดูน่าชมเชยทุกประการ... สิ่งสำคัญที่สุดนั้นคือใจ ใจของคนในประเทศเรานั้นได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก... น่าจะคิดพิศวงว่าพระองค์ได้ปกครองด้วยพระบรมวโรบายประการใดจึงสามารถนำใจของชาวเราโดยมาก ให้เป็นเช่นนั้นได้ อ่อนนี้แน่ะ พระองค์ได้จัดตั้งการศึกษาขึ้นให้พวกเราทั้งหลายได้ร่ำเรียนสรรพวิทยาความจริงจนทราบเหตุผลได้ดี ถึงความที่จะนำมาซึ่งความทุกข์หรือสุข และมีฝีมือวิชาที่จะประกอบการหาเลี้ยงชีพพอสมควรแก่ถ้านานรูป แลความไหวพริบตามชั้นแลความสามารถของบุคคลทั่วพระราชอาณาจักร แลพระองค์ได้ส่งพระราชปิโยรสทุกพระองค์ แลราษฎรบางผู้ไปศึกษาวิทยาการณประเทศยุโรป มีการศึกษา การทหาร การกฎหมาย ฯลฯ เมื่อสำเร็จบริบูรณ์แล้วก็ได้เสด็จกลับ แลกลับเข้ารับราชการสนองพระเดชพระคุณ จนเวลานี้ การศึกษา การทหาร การกฎหมาย ฯลฯ ได้สำเร็จเป็นรูปโดยเรียบร้อยทุกสิ่งทุกประการ ไม่แต่เราผู้เป็นผู้โง่เขลาจะมองเห็นชาติทั้งหลายที่เป็นมหาประเทศ แลเป็นครูอาจารย์นั้นก็ได้รับรองแล้วว่าระเบียบการศึกษา การทหารแลกฎหมายในประเทศของเราที่ได้จัดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่ควรชมเชยจนถึงมหาประเทศทั้ง 2 คือฝรั่งเศสแลอังกฤษได้ยอมให้คนในอำนาจของเขามาอยู่ในใต้กฎหมายของเรา นี่ก็อาศรัยด้วยพระปรีชาสามารถแลพระบรมเดชานุภาพอภินิหาร จนปรากฏพระเกียรติคุณจรขจรไปในประเทศใหญ่น้อยทั้งปวง ทว่าทุกแห่งสรรเสริญพระบารมีไว้ในหนังสือต่าง ๆ ว่าพระองค์เป็นผู้ปกครองไพโรฟ้าแผ่นดินดีที่สุดใน (Best Ruler) โลก

(หนังสือเฉลิมพระเกียรติแลปลุกกระตัญญู, 2454:16-23)

นอกจากจะพบการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงปฏิรูปด้านการศึกษาของคนในชาติแล้วในยุคสมัยนี้ผู้แต่งยังนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชวิเทโศบายร่วมกันในการปรับปรุงบ้านเมืองให้เจริญทัดเทียมกับนานาประเทศผ่านพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ดังในคำถวายพระพรชัยมงคลของพวกพ่อค้าชาติสิกข และคำกราบบังคมทูลของชาวฮินดูพบการกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทั้งสองพระองค์ทรงดำเนินรัฐประศาสนกิจให้สอดคล้องกับยุคสมัย ทรงปฏิรูปสยามประเทศมาอย่างต่อเนื่องจนนำพาประเทศสู่ความเจริญในหลายด้าน ทั้งด้านการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ การคมนาคม การสาธารณสุข โภค ฯลฯ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์พระองค์ก็ทรงพร้อมที่จะบริหารราชการแผ่นดินทั้งด้านรัฐประศาสนกิจและเศรษฐกิจให้เจริญรุ่งเรืองเช่นเดียวกับสองรัชกาลที่ผ่านมา ดังความที่ว่า

ภายใต้การปกครองแห่งอติตมหาราชเจ้าของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นประเทศนี้เจริญรุ่งเรืองขึ้นทั่วไป ทางรถไฟอันยาวและดียิ่งก็ดี การท่อน้ำอันสามารถทำการได้สำเร็จก็ดี โรงเรียนและวิทยาลัยก็ดี โรงพยาบาลหรือกรมไปรษณีย์โทรเลขก็ดี ล้วนแต่เป็นพยานส่วนน้อยแห่งความทรงเอาพระราชหฤทัยสอดส่องเพื่อประโยชน์แห่งสาธารณชนของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทและพระอติตมหาราชเจ้าทั้งนั้น

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกปรีดาปราโมทย์ยิ่งนัก ที่กรณีกิจอันหนักแห่งราชอาณาจักรอันไพศาลนี้ได้ตกเป็นราชการของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ผู้ทรงไว้ซึ่งพระปรีชาสามารถเป็นอย่างเลิศ การเปลี่ยนแปลงทั้งส่วนทางรัฐประศาสนกิจและเศรษฐกิจ ซึ่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงประสิทธิประสาทขึ้นตั้งแต่वारแรกเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัตินั้น จะนำมาซึ่งเหตุการณ์อันสำคัญแห่งประวัติการภายในเวลาเร็ว ๆ นี้

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:351-352)

พระบาทสมเด็จพระบรมมหาชนกรมหาราชเจ้าของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเป็นพระบรมราชาธิบดีองค์แรก ที่ได้ทรงดำเนินรัฐประศาสนกิจตามแนวทางปัจจุบันสมัยนิยม..

แม้การปกครอง การศึกษา และการที่เกี่ยวกับประชาสาธารณชนต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 6 พระบรมเชษฐาธิราชของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท มีพระบรมนามาธิไธยเกี่ยวข้องอยู่ด้วยเสมอนั้น ก็ไม่เป็นสิ่งที่ใครๆ จะรู้จักน้อยไปกว่าพระราชกรณียกิจที่พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 5 ได้ทรงกระทำมาแล้วนั้นเลยพระองค์ได้ทรงแสดงพระราชอัธยาศัยสอดส่องถึงความเป็นไปของประชาชนของพระองค์และพยานแห่งความสอดส่องทรงเห็นเหตุการณ์ไกลของพระองค์นั้น ก็คือ พระองค์ได้เตรียมพระราชอาณาจักสยามให้มีสภาพพร้อมสรรพที่จะรับรองการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่จะบังเกิดมีขึ้นในภายหน้า...พระบรมเชษฐาธิราชเจ้าของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ไซ้แต่ได้ทรงพระราชอุสสาหาบำรุงการศึกษาของกุลบุตรถ่ายเดียวเท่านั้น แต่ยังได้ทรงจัดการศึกษาให้แพร่หลายจนประชาชนนิกรที่อยู่ในฐานะอันขาดแคลนไร้ทรัพย์ก็ได้รับความสะดวกในการเล่าเรียนทั่วกันด้วย พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงการอุตสาหกรรมต่างๆ จนมีผลให้บังเกิดโรงสีกลไฟแลโรงงานต่างๆ ขึ้นเป็นอันมาก อีกทั้งความสะดวกในการคมนาคมโดยใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างทางรถไฟขึ้น ดั่งนี้พยานการของประเทศจึงได้รับความส่งเสริมก้าวหน้าขึ้นอีกเป็นอนเนก อันเป็นเหตุให้บังเกิดผลประโยชน์กำไรร้อย่างงดงาม

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:353)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้กล่าวคำถวายพระพร ฯ ได้สะท้อนภาพพระมหากษัตริย์สยามผู้ทรงปฏิรูปสยามประเทศให้ทันสมัยผ่านการกล่าวถึงพระราชกรณียกิจที่พระองค์ทรงปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง ทั้งด้านการคมนาคมขนส่ง ด้านการศึกษา ด้านการแพทย์ ด้านการสื่อสาร ด้านเศรษฐกิจและพยานการของประเทศ ด้านการสาธารณสุข โภค ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นประจักษ์พยานที่เห็นอย่างชัดเจนว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มุ่งพัฒนา

บ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองและมุ่งสร้างประโยชน์สุขให้แก่อาณาประชาราษฎร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์พระองค์ก็ทรงดำเนินรัฐประศาสนกิจให้สอดคล้องกับยุคสมัย ทรงมุ่งแก้ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจภายในประเทศให้ดีขึ้นนับเป็นพระราชกรณียกิจที่พระองค์ทรงปฏิบัติให้เห็นตั้งแต่ต้นรัชกาล กล่าวได้ว่า คำกล่าวถวายพระพรฯ ได้สะท้อนภาพพระมหากษัตริย์สยามผู้ทรงปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัยที่ปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่องผ่านพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติได้อย่างชัดเจน

5.2.3.4 ผู้มีพระราชวิเทโศบายประกาศความเป็นชาติที่มีอารยะ

การแข่งขันกันขยายลัทธิจักรวรรดินิยมของชาติตะวันตกตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ส่งผลให้สถาบันกษัตริย์ได้รับการฟื้นฟูความสำคัญอีกครั้ง รัฐบาลของชาติต่าง ๆ ได้แข่งขันกันแสดงออกถึงความเป็นมหาอำนาจ ความยิ่งใหญ่และความมีอารยธรรมเก่าแก่ของชาติตนผ่านความยิ่งใหญ่เก่าแก่ของสถาบันกษัตริย์ โดยพระราชพิธีของราชสำนักกลายเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มหาอำนาจยุโรปใช้แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของชาติตน ส่วนราชสำนักสยาม ในช่วงเวลาที่สถาบันกษัตริย์ในส่วนต่าง ๆ ของโลกกำลังได้รับการฟื้นฟูความสำคัญนั้น ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2394-2411) และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411-2453) ซึ่งเป็นช่วงที่ราชสำนักสยามและบ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงมากมายเช่นเดียวกัน อันเป็นผลมาจากหลายปัจจัย เช่น ด้านการเมืองภายใน ที่ใช้ประโยชน์จากพระราชพิธีเพื่อยืนยันพระราชอำนาจและสิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์ในช่วงเวลาที่สถาบันขุนนางมีอำนาจสูง การตอบสนองต่อลัทธิจักรวรรดินิยมและการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย การเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินไปอย่างมากคือการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับพระราชพิธีและธรรมเนียมปฏิบัติ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงด้านภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ด้วย (ศิริพร ดาบเพชร, 2555:31-32)

ดังนั้นภาพพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในยุคสมัยนี้จึงเป็นภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงประกาศความเป็นชาติที่มีอารยะผ่านการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ปรากฏเด่นชัดในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชขึ้นอีกครั้ง ทรงเชิญผู้แทนประมุขนานาประเทศและราชทูตพิเศษมาร่วมพระราชพิธีมากถึง 14 ประเทศ ทรงมีพระราชปณิธานให้การพระราชพิธีครั้งนี้ประกาศเกียรติยศของสยามประเทศให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตานานาประเทศว่าสยามเป็นชาติที่มีอารยะและมีวัฒนธรรมเก่าแก่ที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล การที่สยามดำรงรักษาให้คงอยู่ได้นั้นจึงเป็นเครื่องยืนยันว่าบ้านเมืองมีความมั่นคง ย่อมได้รับการยกย่องว่าเป็นชาติที่มีความเจริญ อันจะทำให้เกิดการยอมรับนับถือจากนานาประเทศ กับทั้งเสมือนหนึ่งจะประกาศ “ให้โลกได้ประจักษ์แจ้งว่า อันพระมหากษัตริย์ไทยก็ทรงมีฐานะสูงเกียรติทัดเทียมกับ

ประมุขของอารยประเทศ” (มัทนา เกษกมล, 2517:66-68) เช่นกัน ซึ่งพระราชปณิธานนั้นเป็นผลสำเร็จ ดังจะเห็นได้จากผู้บันทึกชาวต่างประเทศต่างตื่นตาตื่นใจและรู้สึกประทับใจในการพระราชพิธีครั้งนี้ พร้อมกับยอมรับว่าสยามเป็นชาติหนึ่งที่มีอารยธรรมเก่าแก่ มีราชประเพณีการแต่งตั้งพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ งดงามตระการตา และธำรงไว้ซึ่งพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง ดังที่เจ้าชายวิลเลียมกล่าวไว้ทั้งตอนต้นและตอนท้ายของหนังสือพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงเทพฯ ๑ ความว่า

เห็นได้ชัดเจนนว่าพระราชพิธีที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการเทิดพระเกียรติพระองค์เสมือนสมมุติเทพมากกว่าที่จะเป็นมนุษย์ปุถุชน สำหรับข้าพเจ้าเองนั้นกล่าวได้เลยว่าไม่เคยได้ชมพระราชพิธีขึ้นสืบราชสมบัติของพระมหากษัตริย์พระองค์ใดธำรงไว้ซึ่งพระเกียรติยศเหมือนพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2454 นี้เลย...

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ,2562:164)

...อาจจะสรุปได้โดยไม่เกินความเป็นจริงว่าทุกพระราชพิธีเฉลิมฉลองตามโบราณราชประเพณีดั้งเดิมนั้นเป็นของแท้และมีความเป็นเลิศไม่มีใครเทียบเท่า คาดว่าความอลังการที่คู่ควรพระอิสริยยศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว...คงก่อให้เกิดความรู้สึกรับอับอุ่นแก่ทั้งประชาชนและประเทศชาติได้ ท้ายที่สุดนี้ข้าพเจ้ามีอาวละเลยที่จะขอกล่าวคำสรรเสริญจากใจจริงต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการอันยอดเยี่ยมต่อทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดเตรียมงานอันยุ่งยากซับซ้อนและมากขึ้นตอน รวมทั้งระเบียบปฏิบัติอันเป็นแบบอย่างที่ดีอย่างแท้จริง ซึ่งปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในวิธีดำเนินงานมาตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จพระราชพิธี

(พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ,2562:173)

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชได้สมพระเกียรติและธำรงไว้ซึ่งราชประเพณีโบราณ ไม่เพียงแต่ทำให้ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงประกาศความเจริญของชาติเป็นที่ประจักษ์แก่นานาประเทศเท่านั้น สำหรับประชาชนชาวไทยต่างก็ภาคภูมิใจและชื่นชมยินดีในพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ที่ทรงทำให้สยามเป็นที่ยอมรับจากประเทศมหาอำนาจ ที่มาเข้าร่วมพิธีในครั้งนี้และเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่าพระองค์จะทรงนำพาสยามประเทศก้าวสู่ความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมกับอารยประเทศได้อย่างแท้จริง ดังในคำถวายชัยมงคลของพวกไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ความว่า

เมื่อได้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้มีพระราชหฤทัยต้องตามลักษณะของคนไทย มาสนองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถแลพระปิตุมาหาราชเจ้า ดังได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมาเป็นพระมหाराชาปกเกล้า ๆ อยู่ฉนี้แล้วก็รู้สึกยินดีมีน้ำใจจากหาญยากที่จะหาสิ่งใดมาเปรียบปานได้ด้วยมาสำคัญมั่นหมายเป็นหนึ่งแนวว่าชาวสยามทั้งหลายเชื่อแนในพระปรีชาสามารถแลพระบรมราชกฤษฎาภินิหารแห่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในการที่จะทรงทำนุบำรุงพระราชอาณาจักร แลทรง

ชักนำชาติไทยให้ไปสู่ความเจริญสมบูรณ์ด้วยศิลปวิทยา มั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์สมบัติเทียมเท่ากับมหาประเทศทั้งหลายที่ได้เจริญมาแล้วตามคราวสมัยข้อนี้ก็มิพยานปรากฏแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายแล้ว...

อีกประการหนึ่ง ทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับมหาประเทศในเวลานี้ก็สนิทสนมยิ่งนัก จนถึงพระเจ้าแผ่นดินแลมหาประธานาธิบดี ต่างส่งเจ้านายชั้นสูงในพระราชวงศ์แลผู้แทนชั้นผู้ใหญ่ในรัฐบาลมาช่วยในทางพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทครั้งนี้ ซึ่งนับว่ายังไม่เคยมีมาในพระราชพงศาวดารสยามแต่สักครั้ง 1 เลย ข้อนี้ก็กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีน้ำใจเบิกบานชื่นชมยินดีต่อเกียรติยศแห่งชาติ จะหาสิ่งมาเปรียบปานมิได้ ด้วยมารู้สึกแลเห็นเป็นพยานปรากฏอยู่ว่ามหาประเทศทั้งหลายยอมรับนับถือชาติไทยแลกรุงสยามว่า เป็นประเทศที่ควรนับถือประเทศหนึ่ง ทั้งนี้ก็ด้วยเดชอำนาจพระบารมีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ชาติไทยจะดำเนินขึ้นสู่ความวัฒนาสถาพร หรืออาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายจะได้รับความสุขสำราญได้ด้วยประการใด ก็ต้องอาศัยพระวิจารณ์ญาณแลพระปรีชาสามารถพระบรมเดชานุภาพของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทผู้เป็นใหญ่เป็นประธานแต่พระองค์เดียวเท่านั้น

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:241-242)

กล่าวได้ว่าผู้แต่งทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนำเสนอภาพของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นผู้ประกาศความเป็นชาติที่มีอารยะไว้อย่างเด่นชัด ดังจะเห็นได้จากผู้แต่งชาวต่างประเทศกล่าวถึงราชวงศ์ต่าง ๆ ที่เดินทางมาเข้าร่วมพิธีในครั้งนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งแต่ละราชวงศ์ล้วนเป็นชาติมหาอำนาจในขณะนั้น ยิ่งแสดงให้เห็นว่าสยามประเทศได้รับการยอมรับจากชาติตะวันตก อีกทั้งกล่าวชื่นชมการจัดพระราชพิธีครั้งนี้ว่าสามารถธำรงรักษาราชประเพณีที่ยิ่งใหญ่ได้สมพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ แสดงถึงประเพณีวัฒนธรรมเก่าแก่ของชาติ ยากที่จะมีชาติใดเทียมเท่า ยิ่งเน้นย้ำให้เห็นว่าทรงสามารถประกาศความเป็นชาติที่มีอารยะออกสู่นานาชาติได้อย่างชัดเจนสำหรับประชาชนชาวไทยล้วนภาคภูมิใจและชื่นชมในพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงสามารถนำพาสยามประเทศก้าวสู่ความเจริญยิ่งขึ้นและเป็นที่ยอมรับของนานาชาติประเทศ

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้แตงนำเสนอภาพของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นผู้ประกาศความเป็นชาติที่มีอารยะผ่าน “การยกย่องสถานภาพของสตรี” ดังจะเห็นได้จากทรงเพิ่มขึ้นตอนพิธี “สถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี” ขึ้นเป็นครั้งแรกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก²¹ ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงพระราชประสงค์ที่จะยกย่องให้หม่อมเจ้ารำไพ

²¹ ขั้นตอนการสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี หรือพระอัครมเหสีในการพระราชพิธีนี้ไม่เคยมีมาก่อนเลย อย่างน้อยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ก็น่าจะได้ทรงอนุโลมตามพระราชพิธีเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระอัครราชเทวีเป็นสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถและเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระหว่างที่เสด็จ

พรหมเป็นพระอัครมเหสีเพียงพระองค์เดียวในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและทรงเน้นบทบาทสำคัญในฐานะขององค์อัครมเหสี (พฤทธิสถาน ชุมพล, 2559:32) ให้เป็นที่ประจักษ์ ดังนี้

ในช่วงก่อนสถาปนาพระอิสริยยศ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมรุธาธร อ่านประกาศกระแสพระบรมราชโองการ เนื้อความกล่าวถึงพระคุณสมบัติอันดีงามของหม่อมเจ้ารำไพพรรณี ทั้งการมีพระชาติกำเนิดที่ดี มีพระราชจริยวัตรตรงดงามและเป็นขัตติยนารีผู้ทรงอยู่เคียงข้างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาโดยตลอด นอกจากนี้เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรึกษาพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายในทุกพระองค์ต่างเห็นชอบและมีความยินดีอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้หม่อมเจ้ารำไพพรรณีจึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะประกาศเฉลิมพระนามให้มีเกียรติยศเป็น “สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี” อย่างแท้จริง ดังในโคลงกลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปตมะราชมหাজักริวศ์ ฯ บทที่ว่า

๑ อ้นองค์ชายยศนี้	นางกษัตริย์แม่
อะภิเษกสยามพรประวัดี	โรจน์เรือง
อุกะโตสุชาติซัด	เฉลิมศักดิ์ สมเอย
สวามิภักดิ์จงรักเบื่อง	บาทชำน่านสนอง ฯ
๑ เคยครองคู่ร่วมทั้ง	สุขทุกข์ นรินทร์รา
แม่สู่ทุระสถานบุก	บันด้วย
ปะฏิบัติวัฏฐากทนะนุก	ถนอมเมื่อ ประชวรฤ
นิกก็เหมือนเพื่อนม้วย	ไม่ร้างนางเอือน ฯ
๑ หาเหมือนมิได้เมื่อ	เถลิงถวัลย์ ะราชย์รา
สมสถาปะนาขวัญ	ชีพไท้
เป็นอัครมะหิษิบรร	เจ็ดศักดิ์ สูงแฮ
คล้อยราชประเพณีใช้	เช่นครั้งหลังมา ฯ
๑ ทรงปรึกษาพระเจ้า	บรมวงศ์ใหญ่ท่าน
ฝ่ายนำฝ่ายในปลง	นุมีตีพร้อม
ข้าประยูติ์ดุชฎีทรง	เห็นชอบ ชมเอย
สมศักดิ์จักริชนะนอม	นิติต้องประเพณี ฯ
๑ จึงมีสีหะนาทอื่น	โองการ
เฉลิมพระยศเยาอะมาลย์	หม่อมเจ้า

พระราชดำเนินเยือนประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปในพ.ศ.2440 ซึ่งน่าจะมิใช่วัตถุประสงค์เป็นการสถาปนาผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มากกว่าการสถาปนาสมเด็จพระมเหสี และในครั้งนั้นไม่ได้เป็นในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (ตินาร์ บุญธรรม, 2550:8-9 อ้างถึงในพฤทธิสถาน ชุมพล, 2559:32)

รำไพพรรณีกาน	ดาเม็ง สมรท่าน
วรราชชายาเฝ้า	ไผ่โน้มมะโนผงม ฯ
๑ สมเด็จพระนางเจ้าพระ	บรมราชา ชินีเอย
อัครมะหิษีสมาญา	เยี่ยมล้ำ
รำไพพรรณีสวา	มินีนาด อะนงค์แฮ
ปรากฏพระยสะก้า	เกียรติ์สิ้นสยามสุรางค์ ฯ

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก ฯ เล่มต้น, 2472:132-133)

ในพิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิบดีครั้งนี้ ทรงนำธรรมเนียม “การเจิม” น้ำมันศักดิ์สิทธิ์ตามราชสำนักอังกฤษมาปรับใช้กับราชประเพณีไทย ทรงเปลี่ยนจากน้ำมันศักดิ์สิทธิ์เป็นน้ำพระมหาสังข์ ดังจะเห็นได้จากทรงหลังน้ำพระมหาสังข์แล้วทรงเจิมที่พระนลาฏสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี พร้อมพระราชทานเครื่องอิศริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์กับเครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตนราชวราภรณ์ อีกทั้งเครื่องราชูปโภคสำหรับตำแหน่งอัครมเหสีด้วย (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:317) ดังในโคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหาจักรีวงศ์ฯ บทที่ว่า

๑ เลิศระภัสสายชกน้ำ	คังข์เจิม นละตรา
สมเด็จพระราชินีเสนนิม	เกียรติ์ก้อง
ราชินีปะโภคเฉลิม	ยสะราชา ะทานเอย
อิสริยะนพระรัตนคัล้อง	สะพักเบื่องอ้งสา ฯ

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก ฯ เล่มต้น, 2472:134)

ลำดับต่อมาพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพรประภา ผู้ทรงดำรงตำแหน่งกำกับราชการฝ่ายใน ได้รับฉันทานุมัติแทนในนามของสตรีสันนิบาตถวายพระพรชัยมงคล อันเป็นประจักษ์พยานให้รับรู้โดยทั่วกันว่าเจ้านายฝ่ายในมีความชื่นชมยินดีในการสถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิบดีครั้งนี้ เนื่องจากพระองค์ทรงเพียบพร้อมด้วยพระคุณสมบัติอันดีงาม ทั้งด้านพระสิริโฉม พระจริยวัตร และพระเกียรติคุณสมดังเป็น “อตุลยรัตนขัตติยนาารี” ควรแก่การเคารพยกย่อง อันเป็นศรีสง่าทั่วแผ่นดินไทย ดังในคำถวายพระพรชัยมงคลฝ่ายในในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2468 ความที่ว่า

อนึ่ง ในวาระนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาหม่อมเจ้ารำไพพรรณี พระวรราชชายา ขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินี ที่พระอัครมเหสี **ยิ่งทวีความชื่นชมโสมนัสแห่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นที่สมหมายในการที่ได้ประมุขแห่งเหล่าสตรีไทยในพระองค์ผู้ทรงสุนทรลักษณ์งาม ทั้งพระโฉม พระมรรยาท พระเกียรติและพระคุณเป็นอดุลยรัตนขัตติราชานารี** **ควรเป็นที่เคารพอภิวันทนา จักเป็นศรีสง่าปรากฏไปทั่วถ้วนเมธนิคล**

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:342)

บทบาทขององค์อัครมเหสีนอกจากจะปรากฏเด่นชัดในพิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินีแล้ว ในการพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินียังทรงเฉลิมพระราชมณเฑียรคู่กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันเป็นการยืนยันพระราชสถานะ **“พระราชินีและพระราชินี”** อันเป็นแนวคิดการครองคู่แบบสากล มิใช่การเฉลิมพระราชมณเฑียรของพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียวเช่นในสมัยจารีต นับเป็นวิถีใหม่ที่เกิดขึ้นในการพระราชพิธีครั้งนี้ (ตินาร์ บุญธรรม, 2550:10 อ้างถึงในพลฤทธิสาธิต ชุมพล, 2559:32) นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงเสด็จออกมหาสมาคมพร้อมกับสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ทั้งบริเวณท้องพระโรงกลาง ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เพื่อให้ผู้แทนพระองค์จากต่างประเทศเข้าเฝ้า ฯ หรือเสด็จออก ณ มุขเด็จเพื่อให้ประชาชนร่วมถวายพระพร ฯ กล่าวได้ว่าการปรากฏพระองค์คู่กันเช่นนี้ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนและเป็นการยกย่องสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในฐานะองค์อัครมเหสีและแสดงพระเกียรติยศให้เป็นที่ประจักษ์โดยทั่วกัน ดังในโคลงลิลิตสุภาพ **ตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปตมะราชมหাজักริววงศ์ฯ** บทที่ว่า

๑ ลมโชยขึ้นเกล้าขึ้น	บารมี
โสฬสนาฬิกาสุริย์	ร้อนคล้อย
สยามินทร์ปิ่นกรุงศรี	ทรงเครื่อง ทะหารแฮ
เหล่าอัศวาค้อย่างน้อย	ออกท้องโรงกลาง ฯ

๑ ในปรางค์ปราสาทแก้ว	จักรี
เคียงพระประม,ราชินี	เม่งน้อย
องคร์รักษพิทักษ์ธูลี	บงกช ะมาษท่าน
มะหาดเล็กเชิญเครื่องคล้อย	บาทขึ้นคอยฉลอง ฯ

(โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก ฯ เล่มปลาย, 2472:198)

กล่าวได้ว่าสิ่งที่แสดงความเจริญของชาติมีหลายประการ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนอกจากจะทรงแสดงความเจริญของชาติผ่านการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามราชประเพณีโบราณแล้ว พระองค์ยังประกาศความเจริญของชาติและพระราชนิธานที่จะยกย่องสถานภาพของสตรีผ่านการจัดพิธีสถาปนาสมเด็จพระราชินีขึ้นในการพระราชพิธีบรม

ราชาภิเษกของพระองค์เอง ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกแห่งราชอาณาจักรสยาม อีกทั้งพระองค์ยังทรงให้เกียรติสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในฐานองค์อัครมเหสี เมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินประกอบพระราชพิธีใดก็ตามจะมีสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีปรากฏเคียงพระองค์ด้วยเสมอ

สรุปได้ว่า การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในช่วงยุคสมัยนี้ ผู้แต่งนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ที่หลากหลายมากขึ้นกว่ายุคก่อนหน้า ได้แก่ ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นราชาแห่งรัฐตามธรรมเนียมนิยมตะวันตก ผู้มีพระราชวิเทโศบายเจริญสัมพันธ์มิตรกับชาติตะวันตก ผู้มีพระราชวิเทโศบายปฏิรูปสยามประเทศให้ทันสมัยและผู้มีพระราชวิเทโศบายประกาศความเจริญของชาติ ซึ่งภาพลักษณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับบริบททางสังคมในช่วงเวลานั้นที่ชาติตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลต่อสยามมากขึ้น ดังนั้นพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์จึงทรงถือพระราชวิเทโศบายร่วมกันทั้งการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศต่าง ๆ ควบคู่กับการพัฒนาบ้านเมืองสู่ความทันสมัยในทุกด้าน และยังทรงมุ่งหมายที่จะทำให้ชาติตะวันตกรู้ว่าสยามเป็นชาติที่มีอารยะ มีราชประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชย์อันเก่าแก่ยิ่งใหญ่สมพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ไม่ต่างจากราชวงศ์ยุโรปเช่นกัน

5.2.4 สังคมแห่งความหลากหลายทางเชื้อชาติและศาสนา: การเพิ่มกลุ่มตัวบทที่ใช้ประกอบพระราชพิธี

เนื่องด้วยการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในช่วงรัชกาลที่ 4-7 มีการปรับเปลี่ยนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มพิธีสงฆ์มากขึ้น การเปิดโอกาสให้ประชาชนแต่ละเชื้อชาติและศาสนาต่าง ๆ สามารถเข้าร่วมพิธีและร่วมถวายพระพรชัยมงคลแด่พระมหากษัตริย์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ ซึ่งการปรับเปลี่ยนดังกล่าวย่อมส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยตรง โดยเฉพาะการเพิ่มกลุ่มตัวบทวรรณคดีประกอบพระราชพิธี ทั้งนี้ก็เพื่อให้สอดคล้องกับขั้นตอนพิธีที่เพิ่มขึ้นและการปรับรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนพิธี ดังจะยกตัวอย่างการเพิ่มกลุ่มตัวบทประกอบพระราชพิธีในแต่ละช่วงสมัยให้เห็นต่อไปนี้

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พบว่าทรงปรับเปลี่ยนธรรมเนียมการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกใหม่หลายประการ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับพิธีทางพระพุทธศาสนามากขึ้น ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากทรงผนวชเป็นพระภิกษุยาวนานถึง 27 พรรษา ทำให้ทรงเรียนรู้พระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนด้านพระพุทธศาสนา จึงทรงมีพระปรีชาญาณแตกฉานในทางพระพุทธศาสนา เมื่อพระองค์ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงนำพิธีสงฆ์เพิ่มเติมเข้ามาร่วมกับพิธีพราหมณ์มากขึ้น ดังเช่น ทรงกำหนดให้พระมหากษัตริย์จะต้อง

เสด็จมาสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ 3 ก่อนวันประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทรงเพิ่มขึ้นตอนการประกาศเทวดาก่อนวันพระฤกษ์ โดยมีพระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่เป็นผู้ประกาศการพระราชพิธี ทรงเปลี่ยนธรรมเนียมการเสด็จ ๆ เลียบพระนครไปนมัสการพระรัตนตรัยยังพระอารามหลวงสำคัญ ๆ ฯลฯ

การเพิ่มพิธีสงฆ์และวิธีคิดตามกรอบพระพุทธศาสนาเข้ามาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เห็นได้อย่างเด่นชัดผ่านการเพิ่มขึ้นตอนการประกาศเทวดาก่อนวันพระฤกษ์ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ **“ประกาศเทวดาบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 4”** ขึ้นมาใหม่ทั้งฉบับเพื่อใช้ในพิธีเป็นครั้งแรก ทั้งนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงร่างถวาย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไข

ความน่าสนใจของ**ประกาศเทวดาบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 4** คือการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิม ศาสนาพราหมณ์ฮินดูเข้ากับกรอบวิธีคิดทางพระพุทธศาสนา ดังในเนื้อหาตอนต้นของประกาศการพระราชพิธีจะเริ่มด้วยการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทพดาทั้งตามศาสนาพราหมณ์ฮินดู ศาสนาพุทธ และความเชื่อดั้งเดิมให้มาร่วมประชุมเป็นสักขีพยานและรับฟังถ้อยคำประกาศ ณ มณฑลพิธี จากนั้นเป็นการถวายราชพลีประกอบด้วยอามิสพลีและธรรมพลี อันเป็นพระราชกุศลที่พระมหากษัตริย์พระราชทานอุทิศถวาย จากเดิมที่เป็นการพลีกรรมหรือบูชาญูโดยการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต มาเป็นการอุทิศส่วนกุศลซึ่งเป็นแนวคิดทางพระพุทธศาสนาแทน (พิชัย ยินดีน้อย, 2556:209) การกล่าวเชิญให้รับส่วนพระราชกุศลนี้ก็เพื่อให้เทพดาที่อัญเชิญมานั้นอำนวยพรอันเป็นมงคลและบันดาลให้การประกอบพระราชพิธีสำเร็จลุล่วงดังพระราชประสงค์ทุกประการ ดังพิจารณาได้จากความตอนหนึ่งที่ว่า

๑ โภณโธ เทวสัสซา ดูกรมุเทพอมรนิกรแลยกขุมภันท์คันทัพพทานพนาททั้งหลาย มีอาทิคือท้าวธรรมาธิราช แลท้าววิรุฬหก แลท้าววิรุฬภักย์ แลท้าวภูเวงราช กับทั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเทพโกสีย์ผู้มีมิตินอำนาจ อันมีทิพโสคติพิภักษุอันประเสริฐ ซึ่งบังเกิดประดิษฐานอยู่ในทิพยพิมานมาศ แลเทพยดามฤตยออากาศกามาจรโสฬศพรหมพิภพ อิกองค์มหิศริวิศรณพเคราะห์เทพดา ทวาทศราชีสถิตย์ กับทั้งเทพยดาพิศนักษัตรดารา แลเทพยท้าวอันอภิบาลบำรุงรักษาพระมหานครบรรราชวัง พระที่นั่งเสวตบรรณฉัตรมณทิรรัตนปราสาท **จงมาสมโสมรสสันนิบาตในพระราชนิเวศน์มหาสถาน สมาทานเบญจางคิกศีลสดับรรคพระธรรมพุทธโรชาวาสสนกถา แล้วจงปรีดาราชพลีทั้งสองประการ คืออามิสพลีกับทั้งธรรมพลีที่ทรงตักแต่งเครื่องมโหฬารสักการวิธี มีต้นว่ารูปเทียนสุคันธบุผผอันทรงบูชาพระรัตนไตรย ในการพระบรมราชาภิเษก ทรงพระราชูทิศแผ่ผลพระราชกุศลไปนั้น อิกนอกสิ่งสรรพบูชาสักการอุฬาร อันมีในพระมหาวีหารนานาพุทธสังฆาวาส มีพระศรีรัตนศาสดารามเป็นต้น กับทั้งพระราชอาณิสงสมผลที่ทรงถวายจตุปัจจัยมหาทานบริจาควีธี มีไตรจีวรเบเนอาทิแก่พระภิกษุสงฆ์แลทรงพระราชทานปณิตโกษาหาร เลี้ยงราชบรรพสัจย์ทั้งหลายในพระมหาราชภิเษกสมาคมนี้ เทพเจ้าทั้งปวงจงสมโสมรสเปรมปรีปราโมชรับอนุโมทนา ในทานนัยบุญกิริยาคุณสุจริต แล้วจงมีกรรมลจิตรพิจารณาในพระอนิจจตาที่ไตรลักษณ์ญาณ...**

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:31-32)

กล่าวได้ว่า ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นตัวแทนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานความคิดความเชื่อศาสนาพุทธเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมโดยเฉพาะสิ่งเหนือธรรมชาติและศาสนาพราหมณ์ ดังจะเห็นได้จากการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพดาตามความเชื่อต่าง ๆ ให้มาร่วมในพิธีเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลในพิธี นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนเครื่องสังเวทสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามหลักพระพุทธศาสนาจากเดิมที่เป็นการปลุกกรรมด้วยการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมาเป็นการถวายพระราชกุศล อันประกอบด้วย “ธรรมพลี” คือ พระราชกุศลที่องค์พระมหากษัตริย์ได้ทรงอุทิศให้ ส่วน “อามิสพลี” จะเป็นเครื่องบูชาประกอบดอกไม้ ธูป เทียนเพื่อบูชาพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จากนั้นกล่าวขอให้เทพดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จงดยรับทานมัยหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุและจงพร้อมใจตั้งอยู่ในหลักไตรลักษณ์ นับว่าประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่สร้างขึ้นใหม่ได้แสดงให้เห็นถึงความคิดความเชื่อทางศาสนาพุทธที่เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้เป็นอย่างดีและยังส่งผลต่อการนำไปใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลต่อมา

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระองค์ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจำนวน 2 ครั้ง สำหรับการพระราชพิธีครั้งแรก พ.ศ.2411 ทรงดำเนินตามแบบแผนการพระราชพิธีเมื่อครั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้งไว้ รวมถึงสืบทอดกลุ่มตัวบทที่ใช้ประกอบพระราชพิธี ดังใน “ประกาศเทวดาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5” พบการอัญเชิญเทพดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ แบบเดียวกับ “ประกาศเทวดาบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 4” และดำเนินพิธีตามกรอบคิดทางพระพุทธศาสนาที่ตั้งอยู่บนเหตุและผลเป็นสำคัญ

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งหลังในปี พ.ศ.2416 เมื่อพระองค์ทรงลาผนวชตอนพระชนมพรรษาครบ 20 พรรษา การพระราชพิธีครั้งนี้ทรงนำพระพุทธศาสนาเข้าไปประกอบร่วมกับพิธีพราหมณ์มากขึ้น โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นตอน “การแสดงพระธรรมเทศนา” ว่าด้วยการปฏิบัติพระองค์ในพระราชสถานะพระมหากษัตริย์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีเบื้องปลาย ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ตัวบทวรรณคดีกลุ่ม “พระธรรมเทศนา” ขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเทศน์ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น 1) พระธรรมเทศนาทศพิธราชธรรมจักรวรรดิวัตร ผู้ถวายเทศนาคือสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) 2) พระธรรมเทศนาว่าด้วยพระราชพงสาวดาร ผู้ถวายเทศนาคือ กรมหมื่นบวรรั้งสีสุริยพันธุ์ 3) พระธรรมเทศนามงคลสูตร ผู้ถวายเทศนาคือ พระสาสนโสภณ วัดราชประดิษฐ์ และ 4) พระธรรมเทศนารัตนสูตร ผู้ถวายเทศนา คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดประยุรวงศาวาส ดังในพระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5 พระนิพนธ์ในสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ความว่า

ต่อจากวันบรมราชาภิเษกมา เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เวลาเช้าทรงตั้งพระราชอาคันตุกะข้าราชการ ซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างหน้าและทรงรับดอกไม้ธูปเทียนซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทูลเกล้าฯ ถวาย ครั้นเวลาค่ำเสด็จออกทรงสดับพระธรรม

เทศนาพิเศษเนื่องด้วยงานพระบรมราชาภิเษก 4 กัณฑ์ คือ วันแรม 13 ค่ำ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆัง ถวายเทศนา ว่าด้วยทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตร วันแรม 14 ค่ำ กรมหมื่นบวรรั้งศรีสุริยพันธ์ถวายเทศนา ว่าด้วยพระราชพงศาวดาร วันแรม 15 ค่ำ (พระสาสนโสภณวัดราชประดิษฐ) ถวายเทศนามงคลสูตร เดือนอ้าย ขึ้นค่ำ 1 (สมเด็จพระพุฒาจารย์ จีวัตประยูรวงศาวาส) ถวายเทศนารัตนสูตร เป็นเสร็จงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ต่อนี้ก็แห่เสด็จเสียบพระนครซึ่งจะพรรณนาเป็นตอนหนึ่งต่างหาก

(สมเด็จพระ ๓ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2493:100-101)

เมื่อพิจารณาบริบทการเกิดดับทศธรรมเทศนาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อาจเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่สำคัญเกี่ยวกับพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ที่เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเน้นแนวทางหลักที่สำคัญคือ การตัดขาดจากกรอบคำอธิบายที่มีได้ตั้งอยู่บนหลักเหตุผลนิยม สัจนิยม และมนุษยนิยม (นฤมล ชีรวัดน์, 2525:145) กอปรกับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคม ส่งผลให้รูปแบบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ให้ความสำคัญกับพระราชสถานะแบบเทวราชาซึ่งยึดถือมาตั้งแต่สมัยอยุธยาไม่อาจแสดงให้เห็นถึงพระราชสถานะที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของพระมหากษัตริย์ได้อย่างสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้หลักธรรมทางพุทธศาสนาซึ่งชนชั้นนัวยามตีความว่ามีความเป็นเหตุเป็นผล อีกทั้งเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ทรงยึดถือปฏิบัติมาโดยตลอด ในขณะเดียวกันสารัตถะที่ปรากฏในหลักธรรมนั้นก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ได้เป็นอย่างดี (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2540:153-171)

พระธรรมเทศนานับเป็นดับทศสำคัญที่จะทำให้เห็นพระราชสถานะของกษัตริย์ผู้ทรงธรรมได้อย่างชัดเจน การเพิ่ม “ราชธรรม” เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรูปของการแสดงพระธรรมเทศนาจึงสอดคล้องกับพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อพิจารณาจากหลักธรรมในพระธรรมเทศนาจะเน้นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครอง อาทิ มงคลสูตร รัตนสูตร เมตตสูตร ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร สังคหวัตถุ เป็นต้น หากพระองค์ทรงปฏิบัติตามราชธรรมตามที่ปรากฏใน พระธรรมเทศนาย่อมส่งผลให้พระองค์ทรงสิริสวัสดิ์แห่งการครองสิริราชสมบัติ ประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า นับเป็นการแสดงเหตุและผลของการกระทำที่สามารถพิสูจน์ได้ อีกทั้ง “ธรรม” คือ สัจจะ และเป็นอำนาจการปกครองอย่างแท้จริง (เสาวณิต วิงวอน, 2555:65)

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ยังทรงให้ความสำคัญกับ “ความเชื่อดั้งเดิม” และ “ศาสนาพุทธ” ในการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อันแสดงถึงศาสนาและความเชื่อที่สืบเนื่องกันทั้ง 3 รัชกาล ดังจะเห็นได้จากคำประกาศเทวดาในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ยังคงกล่าวอัญเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับรัชกาลก่อน แต่ทั้งนี้ได้เพิ่มการกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในต้นไม้ ภูเขา ท้องฟ้า ฯลฯ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง ได้แก่ พระสยามเทวาธิราช พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง พระหลักเมือง และพระกาฬไชยศรี ฯลฯ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำพระมหาเศวตฉัตร ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พบใน**ประกาศพระราชพิธีรัชมงคล**ที่ใช้ในการพระราชพิธีสมโภชเมื่อครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ครบ 25 ปี

“พระธรรมเทศนา” ที่ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งนี้ ยังพบหลักธรรมเดียวกับเมื่อครั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ **1) พระธรรมเทศนามงคลสูตร 2) พระธรรมเทศนารัตนสูตร และ 3) ทศพิธราชธรรมจรรยา** ทิกลาก นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมเพิ่มเติม เช่น **4) พระธรรมเทศนาเทวตาทิสกถา และ 5) พระธรรมเทศนาเมตตสูตร** กล่าวถึง “ความเมตตา” ว่าเป็นคุณสมบัติอันสำคัญยิ่ง อันจะทำให้พระบรมเดชานุภาพแผ่ไปทุกทิศทั้งสยามประเทศและนานาประเทศ อันจะทำให้เกิดความรักใคร่นับถือ เกิดความสามัคคี นับเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญในทางรัฐประศาสน์นโยบายสมตามพระราชประสงค์จําหมายทุกประการ (ทัตพล พูนสุวรรณ, 2562:125)

ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรได้เพิ่ม “**การประกาศเทวตาทิสนกถา**” ขึ้นเพื่อแสดงพระราชศรัทธาในพระพุทธานุศาสน์และความเป็นพุทธานุศาสน์ปลื้มภักของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังความตอนหนึ่งใน**จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** (2518:52-53) ความว่า

19 กับโปรดเกล้าฯ ให้จัดต้นไม้ทองเงินเทียนทองรูปเงินเงินเครื่องราชสักการทรงจบพระหัตถ์พระราชทานให้ข้าหลวงเทศาภิบาลผู้แทน เเชิญไปบูชาเจดีย์สถานที่เป็นหลักอยู่หัวเมืองในพระราชอาณาเขต คือ

- 1 พระพุทธบาท เป็นหลักกรุงเก่าแลกรุงละโว้รวมกันแห่งหนึ่ง
- 2 พระพุทธชินราช เมืองพิษณุโลก เป็นหลักราชธานีข้างฝ่ายเหนือแห่งหนึ่ง
- 3 พระบรมธาตุ เมืองสวรรคโลกเก่า เป็นที่เคารพแห่งพระราชธาธิบดีกรุงสุโขทัยศรีสัชชนาลัยในโบราณสมัย แห่งหนึ่ง
- 4 พระธาตุทริภุญไชย เป็นหลักราชธานีเชียงใหม่ เชียงแสน เชียงราย พะเยา แลนครเขลางค์รวมกันแห่งหนึ่ง
- 5 พระปฐมเจดีย์ เป็นหลักราชธานีศรีวิชัยแลสุพรรณบุรีรวมกับแห่งหนึ่ง
- 6 พระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เป็นหลักราชธานีข้างฝ่ายใต้แห่งหนึ่ง
- 7 พระธาตุพนม ในมณฑลอุดร เป็นหลักโคตรบูรพ์ราชธานีข้างตะวันออกแห่งหนึ่ง

จากการเพิ่มขึ้นตอนพิธีดังกล่าวทำให้มีการสร้างสรรค์กลุ่มตัวบท “ประกาศเทวดาบูชา
ถวายราชสักการในมหาเจดีย์สถาน 6 แห่ง”²² ขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธี เมื่อพิจารณาเนื้อหาในประกาศ
ฯ เริ่มด้วยการกล่าวอัญเชิญเทพดาผู้ประจำพิทักษ์รักษา ณ มหาเจดีย์สถานอันเป็นที่เคารพ เทพดา
และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ทุกมณฑลทั่วราชอาณาจักร ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำธรรมชาติให้มาสดับรับ
ฟังประกาศ จากนั้นกล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงมีพระราชศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนาและตั้งพระราชหฤทัยที่จะอุปถัมภ์บำรุงศาสนาให้รุ่งเรือง
ในการนี้พระองค์จึงถวาย “พุทธบรรณาการ” เพื่อบูชามหาเจดีย์สถานแต่ละแห่ง ขอให้เทพดาโปรด
มารับส่วนพระราชกุศลที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอุทิศถวาย ร่วมถวายพระพรแต่
พระมหากษัตริย์และบันดลพรอันเป็นมงคลแก่พระบรมวงศานุวงศ์ อาณาประชาราษฎร์และบ้านเมือง
ให้มั่นคงสืบไป ดังความที่ว่า

๑ ข้าแต่เทพยเจ้าทั้งหลาย มีเทวมหิทธินิกายผู้ประจำอยู่พิทักษ์รักษาซึ่งพระปฐมเจดีย์ อันเป็น
ประธานภพสถูปที่สถิตย์ถาวรการประดิษฐานไว้ในสถานเป็นหลักโลกย์แห่งทิศนี้เป้นต้น เปนที่
สักการกอบโลกุตรผลเจริญคุณปฏิบัติ เพื่อศรัทธาอนุสรณธรรมบำรุงจิตรให้เลื่อมใส ใน
พระพุทธศาสนาให้ปรากฏ กำหนดเทพยโดยตำแหน่งเนาอภิบาลอยู่เนื่องนิตย์ อีกเทพยพิทักษ์ทุก
สถานทิศแลมณฑล ตำบลประเทศเขตระอบขอบขันธสีมา จบทั่วพระราชอาณาจักร บรรดาเทพยสิ่ง
สถิตย์ทุกสำนักพนมเนินอรัญราวไพร ภูมิพฤกษไศลสิขรชั้นธรรชฎากาศ ทิพรัดนพิมานมาศทุก
หมู่อมรรรงค์...จงเจียทิพยโสทรสดับคำประกาศประกอบในธรรมสุจริต ด้วยบัดนี้บรมบพิตร
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอัน
ประเสริฐยิ่งอนงมหันต์ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติณกรุงเทพมหานคร...ทรงพระกมลประสาธ
โสมนัสยิ่งด้วยพระราชศรัทธา ตั้งพระไทยอุปถัมภ์พุทธศาสนา แลบำรุงพระราชอาณาจักรเป
นต้น ทรงพระเมตตาต่อแม่แก่ชาวชนทุกชนิดชาติแลศาสนา มีสมณะพราหมณาเปนาอาทิ แล
พระบาททรงพระดำริห์โดยพระราชปัสณาการ มารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรงสเหนือเกล้า ฯ โปรด
ให้ข้าพระพุทธเจ้าราชบุรุษผู้พนักงาน เชิญพุทธบรรณาการมาบูชาซึ่งพระปฐมเจดีย์ณครั้งนี้ เป
นพุทธาธิคุณพลีโลกุตรประโยชน์ ขอเทพยทั้งหลายจงปราโมทย์ภริรมย์รับ ส่วนกุศลซึ่งทรงพระราช
อุทิศ แล้วจงตั้งกมลมีไมตรีจิตบำรุงรักษา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทรงพระเกษมสุขสมบุรณ์สบายพระราชหฤทัย...”

(ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2, 2550:264-265)

จากความข้างต้นนอกจากจะแสดงให้เห็นการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับศาสนาพุทธผ่าน
การอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มาร่วมในพิธีแล้ว สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจคือการแสดงถึงพระราชปณิธานของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนา ดังความที่ว่า

²² ในหนังสือประกาศการพระราชพิธีเล่ม 2 พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์พบประกาศเทวดาพระบรมธาตุ

“...เพื่อศรัทธาอนุสรณธรรมบำรุงจิตรให้เลื่อมใส ในพระพุทธศาสนาให้ปรากฏ” ทรงมีพระราชหฤทัยที่จะทำนุบำรุงศาสนาให้รุ่งเรือง และทรงมีพระเมตตาต่อประชาชนทุกหมู่เหล่าที่เป็นชนต่างชาติและศาสนาต่าง ๆ ในประเทศ ดังความที่ว่า “ทรงพระเมตตาต่อแม่แก่ชาวชนทุกชนิดชาติแลศาสนา..” กล่าวได้ว่า พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับศาสนาพุทธ อีกทั้งทรงเกื้อกูลทุกศาสนาในสังคมด้วยเช่นกัน

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงสืบทอดต่อบทประกอบพระราชพิธีที่ผสมผสานความเชื่อของพราหมณ์ฮินดู ศาสนาพุทธ และความเชื่อดั้งเดิม ดังจะเห็นได้จากประกาศเทวดาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7 ยังคงกล่าวอัญเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ในการแสดงพระธรรมเทศนา ยังพบหลักธรรมที่เน้นวิธีการดำรงพระราชสถานะพระมหากษัตริย์ภายใต้กรอบความคิดที่เน้นความสามารถของมนุษย์อันจะนำมาซึ่งพระราชสิริสวัสดิ์ในการดำรงสิริราชสมบัติเป็นสำคัญ (ทัตพล สุวรรณ, 2562:124) ได้แก่ พระธรรมเทศนามงคลสูตร รัตนสูตร กรณียเมตตสูตร และพระธรรมเทศนา เทวตาทิสกถา จักรวรรดิวัตร ทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมเดียวกับที่แสดงพระธรรมเทศนาในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงเพิ่มบทบาทของศาสนาต่าง ๆ ในสังคมไทยที่มีต่อการพระราชพิธีครั้งนี้ ดังจะเห็นได้จากทรงมีพระบรมราชานุญาตให้คณะผู้แทนศาสนาต่าง ๆ ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาอิสลาม ศาสนาสิกข์ ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก และนิกายโปรเตสแตนต์เข้าร่วมถวายพระพรชัยมงคลในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้เป็นครั้งแรก ทำให้ในรัชสมัยนี้มีจำนวนตัวบทคำถวายพระพรชัยมงคลเพิ่มขึ้นจากรัชกาลก่อนหน้า เมื่อพิจารณาคำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของผู้แทนศาสนาต่าง ๆ พบการกล่าวถึงบูรพกษัตริย์ไทยที่ทรงมีพระมหากษัตริย์คุณต่อศาสนาต่าง ๆ ทรงยอมรับให้คนแต่ละเชื้อชาติยังคงศรัทธาในศาสนาของตนเองสามารถปฏิบัติศาสนกิจในราชอาณาจักรได้ ทำให้ชนทุกชาติทุกศาสนาที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในราชอาณาจักรสยามมีเสรีภาพในการนับถือศาสนาและอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ดังจะพิจารณาได้จากคำถวายพระพรชัยมงคลของคณะผู้แทนศาสนาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

คำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลในนามแห่งมิชซังโรมันคาทอลิก ดังความที่ว่า

ทูลเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ด้วยในโอกาสจิตสมัยมหามงคลสมัยแห่งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนี้ ข้าพระพุทธเจ้าในนามแห่งมิชซังโรมันคาทอลิกผู้ได้มาตั้งการบำรุงกุศลกิจและศาสนกิจในสยามรัฐสีมาราชอาณาจักรโดยร่วมเย็นเป็นสันติสุข ขอรับพระราชทานพระบรมราชวโรกาสรวมน้ำจิตอันผ่องใส ซึ่ง

เต็มไปด้วยกตัญญูทวาทที่แสดงความจงรักภักดีปีติปราโมทย์ ในการที่พระองค์เสด็จดำรงราชัยเป
นมหาประมุขแห่งชาติสยามสืบพระราชสันตติวงศ์ต่อไป

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:344)

คำกราบบังคมทูลของคณะเปรสปีเตียเรียน ดั่งความที่ว่า

โอกาสพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าคณะอเมริกัน
เปรสปีเตียเรียน มีสัจน์มีความปีติเป็นล้นเกล้า ฯ ขอกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคล
แต่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ในมหามงคลสมัยเช่นนี้ เปนหน้าที่แห่งคณะข้าพระพุทธเจ้าที่จะแสดง
ความกตัญญูรู้สึกในพระมหากุณานิคุณ โดยรำลึกถึงอภัยาศัยไมตรีและความปราณีประนอม ซึ่ง
รัฐบาลของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้แสดงแก่คณะของข้าพระพุทธเจ้า อีกทั้งความสันติสุข ความ
ปราศภัย และอิศรภาพ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าพึงประสพไม่ว่า ณ ที่ใด ๆ ในขณะที่ประกอบกิจการณีย
เปนเวลาล่วงมาประมาณเกือบถึงสหัสวรรษกาล...

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้มารับความเอื้อเฟื้อแผ่อยู่ในประเทศสยามเปนอันดี จนได้มี
โอกาสอย่างสะดวกที่สุดที่จะประกอบกิจการอันเป็นมูลฐานให้ข้าพระพุทธเจ้าเข้ามาอยู่ใน
ประเทศนี้เช่นนี้จึงเป็นอันสุดวิสัยสำหรับข้าพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นคณะสอนศาสนา ที่จะไม่เอา
ใจใส่สอดส่องในความเจริญก้าวหน้าแห่งรัชสมัยของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วยความที่อย่างไม่
รู้จักหย่อน...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:345)

คำถวายพระพรชัยของพวกอิสลาม ดั่งความที่ว่า

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบดีฝ่าละอองธุลีพระบาท
ด้วยความจริงใจว่า บรรดาพวกข้าพระพุทธเจ้าเหล่าอิสลามศาสนิกชนที่ได้เข้ามาพึ่งพระบรม
โพธิสมภาร ประกอบการค้าขายเลี้ยงชีพอยู่ในพระราชอาณาจักรสยามนี้ ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระ
พระราชาธิบดีทุก ๆ รัชกาล ตลอดมาถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ ล้วนแต่ได้มีพระมหากุณานิคุณทรง
ทนุบำรุงให้พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ประกอบการค้าขายและกระทำการกิจตามลัทธิศาสนา
ไม่ขัดข้อง ได้มีโภคสมบัติมั่งคั่งตั้งปักแผ่นอยู่ในพระราชอาณาจักรสยามนี้ด้วยความร่มเย็นเปนสุข
สำราญอยู่ทุกเมื่อ...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:350-351)

คำกราบบังคมทูลของพ่อค้าชาตีสึกข ดั่งความที่ว่า

ข้าพระพุทธเจ้าเหล่าผู้แทนคณะชาวสึกข ซึ่งได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสในอภิสิทธิ์สมัยบรมราชาภิเษก เพื่อกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายพระพรชัยมงคลแด่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์

บางคนในคณะข้าพระพุทธเจ้านี้ได้เข้ามาสู่ประเทศสยามแต่ครั้งพระบูรพมหाराชเจ้าผู้ทรงไว้ซึ่งพระเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทชั่วนานถึง 30 ปีล่วงมาแล้ว ในระหว่างเวลานั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้รับความร่มเย็นสันติสุขโดยบริบูรณ์ พร้อมทั้งความอิศราภาพทั้งกายและวาจา เหตุฉนี้ข้าพระพุทธเจ้าจึงรู้สึกเป็นหนี้อยู่ในพระมหากรุณาธิคุณของพระบรมราชวงศ์แห่งสยามอย่างลึกซึ้ง

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:351)

คำกราบบังคมทูลของชาวฮินดู ดั่งความที่ว่า

ข้าพระพุทธเจ้าเหล่าสมาชิกแห่งฮินดูสภา ซึ่งมีคณะอริยสมาชิตชาวสึกข และคณะอื่น ๆ ของชาติฮินดู ซึ่งได้เข้ามาสำนักอยู่ในพระราชอาณาเขตสยามนี้ ขอน้อมเกล้าฯ กราบถวายบังคมแด่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์และพระมหาเศวตฉัตร เพื่อแสดงความจงรักภักดีอันซื่อสัตย์สุจริตแด่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทผู้เอกอัครมหากษัตริราชเจ้าแห่งพระบรมราชวงศ์จักรี

ข้าพระพุทธเจ้าเหล่าชาวฮินดูอาจกล่าวได้ว่า ได้ปลงใจถือเอาพระราชอาณาเขตสยามเป็นที่อาศัยดำรงชีพไปจนตลอดแล้ว และเกือบจะทุกคนได้ทำการส่งเสริมการพาณิชย์ของประเทศมากกว่า 20 ปี ทั้งจำนวนสามโนครวก็ทวียิ่งขึ้นอย่างรวดเร็ว จนบัดนี้นับได้เกือบ 2,000 คนแล้ว

เหตุฉนี้จึงเป็นธรรมดาที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเอาใจสอดส่องอยู่ในความผาสุกและความสำเร็จบริบูรณ์แห่งราชอาณาจักรสยาม ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้รับความร่มเย็นสันติสุขชั่วนานมาแล้ว...

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:352)

กล่าวได้ว่า การที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงเพิ่มบทบาทของศาสนาต่าง ๆ ในสังคมไทยที่มีต่อการพระราชพิธีครั้งนี้ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องจากสยามมีชนชาติต่าง ๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพค้าขายมาอย่างยาวนาน ซึ่งแต่ละชนชาติต่างนับถือศาสนาต่างกัน พระมหากษัตริย์ไทยทรงยอมรับให้แต่ละชนชาติยังคงศรัทธาในศาสนาของตนและสามารถปฏิบัติศาสนกิจในสยามได้ พอถึงช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ทรงแสดงให้เห็นพระราชดำริเกี่ยวกับเกี่ยวกับศาสนาต่าง ๆ ในสังคมไทยว่าทุกศาสนามีหลักการใกล้เคียงกันหรือเหมือนกัน ต่างกันตรงที่มาและบริบททางประวัติศาสตร์ในการถือกำเนิดแต่ละศาสนาเท่านั้น ดังนั้นในรัชกาลของพระองค์จึงทรงปฏิบัติต่อศาสนาและนิกายทางศาสนาต่าง ๆ อย่าง “เท่าเทียมกัน” (ภัชราพร ช่างแก้ว, 2530:104) ครั้นรัชกาลที่ 6 ทรงเพิ่มขึ้นตอนพิธี “การประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก” ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

สมโภช นัยหนึ่งเป็นการแสดงพระราชศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนา พร้อมกับประกาศว่าพระองค์จะทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง แต่อีกนัยหนึ่งก็คือความว่าพระองค์จะทรงอุปถัมภ์ศาสนาอื่น ๆ ในบ้านเมืองด้วยเช่นกัน ดังนั้นการที่ผู้แทนของศาสนาต่าง ๆ สามารถเข้าร่วมพิธีและร่วมถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้นั้นจึงเน้นย้ำถึงการยอมรับศาสนาต่าง ๆ ในสังคมไทยมากขึ้น รวมถึงความเป็นพุทธศาสนูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ไทยได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุป การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7 เป็นช่วงที่สยามได้รับอิทธิพลจากการเข้ามาของชาติตะวันตก ประกอบพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชวิเทโศบายที่จะปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัยและทัดเทียมกับนานาประเทศ ดังนั้นการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงเปิดกว้างมากขึ้น ส่งผลให้วรรณคดียุคนี้เป็น “ยุคเฟื่องฟูและความหลากหลายของตัวบท” เนื่องจากมีผู้แต่งทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ พบตัวบทจำนวนมาก มีการเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ร้อยแก้วอันเป็นตามความนิยมของยุคสมัยและกลุ่มผู้แต่ง อีกทั้งมีการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์หลากหลายมากขึ้น ทั้งภาพพระมหากษัตริย์ตามธรรมเนียมนิยมตะวันตก ผู้ทรงเจริญสัมพันธไมตรีและปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัย ตลอดจนผู้ประกาศความเป็นชาติที่มีอารยะ นอกจากนี้ยังเห็นถึงความคิดความเชื่อทางศาสนาและการเข้ามาของศาสนาต่าง ๆ ที่สะท้อนผ่านการสร้างสรรค์ตัวบทประกอบพระราชพิธีในแต่ละรัชสมัยได้เป็นอย่างดี

5.3 วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัชกาลที่ 9 ถึงรัชกาลที่ 10: ยุคตัวบทของประชาชนและเทคโนโลยีการสื่อสาร

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทำพิธีบรมราชาภิเษกในระบอบประชาธิปไตย (กิตติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2562:179) ทำให้การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งนี้มีรายละเอียดแตกต่างจากรัชกาลก่อน ๆ หลายประการทั้งนี้เพื่อให้เหมาะกับระบอบการปกครองและเชื่อมโยงกับประชาชนมากขึ้น เช่น พิธีถวายน้ำอภิเษกจากเดิมพราหมณ์เป็นผู้ถวายน้ำอภิเษกแต่ในการพระราชพิธีครั้งนี้ทรงเปลี่ยนเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อันแสดงให้เห็นว่าทรงรับพระราชอำนาจการปกครองบ้านเมืองมาจากประชาชน ในพิธีเสด็จออกมหาสมาคมขณะที่พระองค์ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์บนพระราชบัลลังก์ ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้กล่าวถวายพระพรชัยมงคล ในนามคณะรัฐมนตรีและข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือน ประธานรัฐสภาเป็นผู้กล่าวถวายพระพรในนามของประชาชน (สุจรรยา เหลืองธาดา, 2513:36) นอกจากนี้ในการเสด็จออกมหาสมาคม ณ สีหบัญชร พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ทรงพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ประชาชนเข้าเฝ้า ฯ

และร่วมถวายพระพรชัยมงคลแด่พระองค์ได้ เป็นต้น กล่าวได้ว่าการพระราชพิธีครั้งนี้ได้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับระบอบการเมืองการปกครอง และทำให้การสร้างสรรคั้วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยนี้เกิดจุดเปลี่ยนที่น่าสนใจหลายประการเช่นกัน

ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณราชประเพณีและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับระบอบประชาธิปไตยเช่นกัน แต่งานพระราชพิธีครั้งนี้ นับครั้งแรกของประเทศไทยที่มีการถ่ายทอดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งถ่ายทอดผ่านสถานีโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย ถ่ายทอดเสียงงานพระราชพิธีผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และนำเสนอผ่านสื่อออนไลน์ นับว่าบริบทการสื่อสารสมัยใหม่ส่งผลให้การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นที่แพร่หลายมากขึ้น ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ครบทุกขั้นตอน และยังส่งผลต่อการสร้างสรรคั้วรรณคดีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรูปแบบใหม่ด้วยเช่นกัน

5.3.1 สังคมการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย: การขยายกลุ่มผู้แต่งสู่ภาคประชาชน การนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ และการปรับเปลี่ยนกลุ่มตัวบทที่ใช้ในพระราชพิธี

การเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครองนอกจากจะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้สอดคล้องกับการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยแล้วยังทำให้การสร้างสรรคั้วรรณคดีในยุคนี้มีการปรับเปลี่ยนและมีรายละเอียดแตกต่างจากยุคก่อนหน้า ทั้งด้านผู้แต่ง การนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ และกลุ่มตัวบทที่ใช้ในการพระราชพิธี ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.3.1.1 การขยายกลุ่มผู้แต่งสู่ภาคประชาชน

การสร้างสรรคั้วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในยุคสมัยนี้มีผู้แต่งเป็นประชาชนชาวไทย ซึ่งแตกต่างไปจากยุคก่อนหน้าที่จะเป็นกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ชาวไทย พระราชวงศ์และผู้แทนจากต่างประเทศเพราะเป็นกลุ่มบุคคลที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมการพระราชพิธีทำให้เห็นเหตุการณ์ประกอบพระราชพิธีในทุกขั้นตอนพิธี ส่วนประชาชนจะมีโอกาสเห็นในบางขั้นตอนพิธีเท่านั้น เช่น การเสด็จ ฯ เลียบพระนครทางสถลมารคและชลมารค การเสด็จออก ณ สีหบัญชร เป็นต้น แต่ด้วยการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ให้สิทธิ์เสรีภาพแก่ประชาชน ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับการพระราชพิธีและมีความใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้นผ่านพระราชกรณียกิจที่พระองค์ทรงปฏิบัติเพื่อประชาชนมาโดยตลอด ด้วยเหตุนี้ประชาชนที่มีความสามารถด้านการประพันธ์ และมีใจที่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงนำเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญแห่งยุคสมัยมาเรียบเรียงเป็นบทประพันธ์เพื่อถวายเป็นราชสักการะแด่องค์พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนได้นำบทประพันธ์มาจัดพิมพ์ในวาระ

สำคัญต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่การพระราชพิธีให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วกัน เช่น **ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชสมณเจียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช** แต่งโดย จิรภา อ่อนเรือง จัดพิมพ์ขึ้นในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเถลิงถวัลยราชสมบัติครบรอบ 25 ปี **เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช** แต่งโดยคุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา จัดพิมพ์เผยแพร่ในวาระสมโภชเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังพบหนังสือเรื่อง**ดวงใจในทรงจำ จดหมายเหตุภาคประชาชนเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ.2562** ของสำนักพิมพ์มติชน โดยมีธงทอง จันทรางศุเป็นบรรณาธิการ รวบรวมบทบันทึกเหตุการณ์ เรื่องราวความทรงจำและอารมณ์ความรู้สึกขึ้นขมยินดีของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ พระมหาเถระ พระเถระ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ครูอาจารย์ นิสิตนักศึกษา ตลอดจนประชาชนจิตอาสาที่มีหน้าที่โดยตรงในพิธีและเป็นผู้เข้าร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 ดังพิจารณาได้จากคำนำของบรรณาธิการที่ว่า

แน่นอนว่าเหตุการณ์สำคัญครั้งนี้ หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องย่อมถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องจัดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ไว้เป็นจดหมายเหตุของชาติ ทั้งในส่วนที่เป็นเอกสารภาพถ่าย หรือภาพเคลื่อนไหว ด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับค้นคว้า อ้างอิงในวันข้างหน้า แต่ในระหว่างเวลาที่มีงานพระราชพิธีสำคัญนั่นเอง ผมมาใคร่ครวญว่า นอกจากจดหมายเหตุของทางราชการแล้ว มุมมองภาคประชาชนก็ยังเป็นอีกแง่มุมหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะเป็นรายละเอียดที่มักจะถูกมองข้ามไปอยู่เสมอ ประกอบกับข้อจำกัดของระบบงานราชการ ทำให้จดหมายเหตุที่เป็นทางการนั้นมัก ย่อหย่อนไปในเรื่องของอารมณ์และความรู้สึก ทำอย่างไรหนอ เราจึงจะสามารถเก็บรายละเอียดเรื่องราวที่อาจเรียกอย่างล้าลองว่าจดหมายเหตุภาคประชาชนนี้ไว้ได้แน่นอนว่าประโยชน์เบื้องต้นคือเพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงในอนาคต แต่ประโยชน์อีก ข้อหนึ่งที่เราเห็นได้ชัดคือเป็นการบันทึกความชื่นใจ อิ่มใจของประชาชนไว้เป็นหลักฐาน ที่เราจะได้ย้อนกลับมาดูในวันข้างหน้าด้วยความสุขด้วย

(ดวงใจในทรงจำ, 2562:10-11)

เมื่ออ่าน **ดวงใจในทรงจำ** ๆ ตั้งแต่ภาคที่ 1 “*ต้นสาย*” จนถึงภาคที่ 2 “*ปลายสาย*” ผู้อ่านจะสามารถรับรู้เรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครบทุกแง่มุม เห็นภาพเหตุการณ์พระราชพิธีไปอย่างต่อเนื่อง และเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของประชาชนได้เป็นอย่างดี

กล่าวได้ว่าบริบททางสังคมส่งผลให้การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในยุคสมัยนี้กลายเป็น “*ยุคตัวบทของประชาชน*” อย่างแท้จริง ประชาชนมีบทบาทสำคัญต่อการบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง อันเนื่องมาจากการพระราชพิธีที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้เรื่องการพระราชพิธีเพิ่มขึ้น ทำให้เห็นเหตุการณ์และสัมผัสบรรยากาศการพระราชพิธีด้วยตนเอง ประกอบกับยุคสมัยนี้มีแหล่งรวบรวมความรู้เกี่ยวกับ

การพระราชพิธีเป็นจำนวนมาก จากเดิมที่ความรู้เรื่องพระราชพิธีจะอยู่ในราชสำนัก ทำให้ประชาชนสามารถศึกษาทำความเข้าใจหรือสืบค้นเรื่องการพระราชพิธีได้ง่ายและสะดวกมากขึ้น เมื่อประชาชนมีความรู้เรื่องนิตราชประเพณี ประกอบกับมีประสบการณ์ตรงจากการเข้าร่วมพิธี จึงทำให้บันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ครอบคลุมทั้งแบบแผนพิธี ภาพเหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างครบถ้วน

5.3.1.2 การนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์: ผู้ทรงเป็นประมุขตามระบอบประชาธิปไตย และผู้ทรงเป็นที่พึ่งของปวงชน

จากการศึกษาพบว่าผู้แตงนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ที่เสด็จขึ้นครองราชย์ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองออกเป็น 2 ภาพ ได้แก่ ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขตามระบอบประชาธิปไตย ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งของปวงชนและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ดังนี้

5.3.1.2.1 ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขตามระบอบประชาธิปไตย

เมื่อพิจารณาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่แต่งขึ้นในยุคนี้ พบว่าผู้แตงนำเสนอภาพของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรและพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นประมุขตามระบอบประชาธิปไตยไว้อย่างเด่นชัด ทั้งในวรรณคดีกลุ่มประกอบพระราชพิธีและบันทึกพระราชพิธี ดังนี้

ในคำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของสมาคมพานิชย์จีน ความว่า

“ในศุภวารดิถีใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงประกอบกรพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นพระบรมกษัตริย์แห่งประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยนี้”

(ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:503)

ในเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บทที่ว่า

องค์ปัจจุบันจัก-	กรวิเศษ “พระภูมิพล”
ครบข้อพระครองคน	ดุษะคำลิขิตมา
แต่องค์พระทรงชัย	ธระระไอสวรรยา
ยามรัฐเปลี่ยนฐา-	นะประชาธิปไตยไทย
เป็นชาติตยาแบบ	รฐะธรรมบุญนัย
อำนาจอธิปไตย	บมิเหมือนบุราณชาน

(เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2524:61)

ในลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชสมณเฑียร ฯ ดังบทที่ว่า

“ยุคสองกษัตริย์ ครองการา เป็นเวลาสยามรัฐ ผลัดเปลี่ยนชื่อเป็นไทย แปรไปใช้การปกครอง ตามทำนองประชาธิปไตย กษัตริย์ใช้พระอำนาจ ตามบทบาทพระธรรมนูญชาติ เทอดทูนพระองค์ ทรงอยู่เหนือการเมือง ทรงจัดเรื่องบริหาร ผ่านคณะรัฐมนตรี ทรงตัดสินผ่านศาล ส่วนทางด้านกฎหมาย ทรงมอบให้รัฐสภา หรือร่วมชี้ขาด จอมราชฎ์เพียงทรงใช้แต่นัยะการุณย์ บำเพ็ญคุณแก่นิกร บ่หอนใช้พระเดช องค์อัครเศียวมาลย์ เป็นประธานสภา กษัตริย์ อันประสาทความสุข ขจัดทุกข์ปวงประชา สององค์ตั้งมหานที เลี้ยงชีวีทวยราชฎ์ ประชาชนทั้งชาติ สุขด้วยพระบารมี ทานนา

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชสมณเฑียรฯ, 2514:1)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งนำเสนอภาพของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ตามระบอบประชาธิปไตย ทรงใช้พระราชอำนาจภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ผู้แต่งได้อ้างถึงบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ทั้งการยกย่องเชิดชูพระมหากษัตริย์ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ ทรงดำรงพระองค์อยู่เหนือการเมือง ตลอดจนทรงบริหารราชการแผ่นดินผ่านอำนาจอธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับประมวลกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 (2495:10) มาตราที่ 2 ระบุไว้ว่า “อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นแต่โดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” กล่าวได้ว่าผู้แต่งได้เน้นย้ำภาพพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน

ผู้แต่งยังนำเสนอให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนอกจากจะทรงดำรงพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญแล้วพระองค์ยังทรงตั้งพระราชปณิธานที่จะดูแลบ้านเมืองโดยใช้ “ธรรมะ” เป็นเครื่องกำกับวิถีแห่งการพัฒนาประเทศให้เจริญมั่นคง และมุ่งสร้างประโยชน์สุขแก่อาณาประชาราษฎร์ ทั้งนี้ผู้แต่งได้นำพระปฐมบรมราชโองการ “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาเรียบเรียงไว้โดยครบถ้วน ดังโคลงบทที่ว่า

ภูมิพลอดุลยเดชเจ้า	จอมกษัตริย์
หลังทักษิณทศดำรง	เที่ยงแท้
ธิษฐานพระวชิรสัตย์	ต่อประ ชาเอย
เราจักครองแผ่นดินแล้	กับด้วยธรรมา
เพื่อสุขผองราษฎร์ทั้ง	สยาม
ถือทศพิธราชธรรมตาม	ระบอบชี้

คุณแก่นิกร **ป๋อห์นใช้พระเดช**” (ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:1) ด้วยพระมหากษัตริย์คุณของพระองค์ทำให้ราษฎรทั่วแผ่นดินอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขและทำให้ทรงเป็นที่ยกย่องจากนานาประเทศ ดังโคลงบทที่ว่า

มีกษัตริย์ทรงราชย์เข้า	ปัจจุบัน
ถึงภูมิพลราชันย์	นับเกล้า
ประสาทสุขอนันต์	ทวยราษฎร์
ไทยทั่วขอบเขตด้าว	แต่ล้วนสำราญ
พระปกครองราษฎร์ด้วย	การุณย์
อันพระเดชอคุณ	ห่อนใช้
ใครประพตติดีหนุน	เกียรติเฟื่อง
ทุกประเทศสดับได้	แซ่ซ้องสรรเสริญ

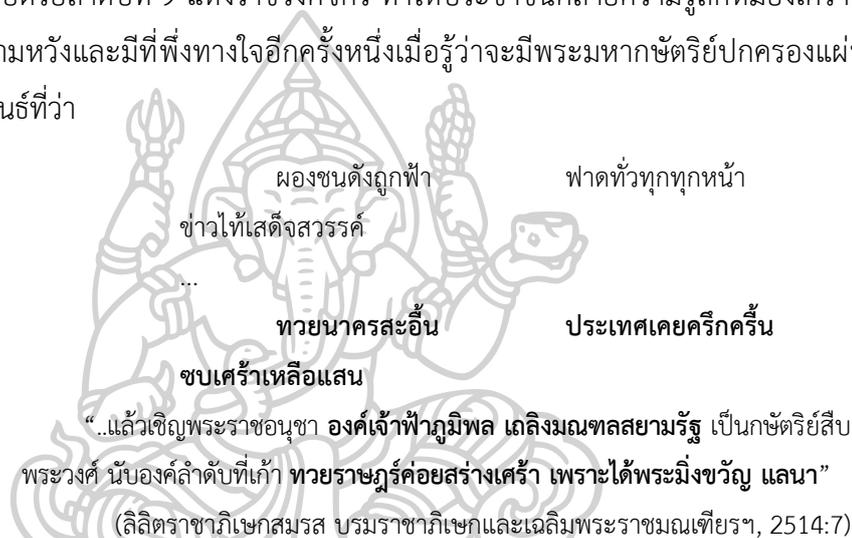
(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ, 2514:4)

กล่าวได้ว่าการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่แต่งขึ้นหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พบการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขตามระบอบประชาธิปไตยอย่างเด่นชัด โดยนำเสนอผ่านการที่พระองค์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะสูงสุดของประชาชน ทรงใช้อำนาจอธิปไตยผ่านทางองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและตามหลักทศพิธราชธรรมมาโดยตลอด ทรงยึดถือหลักธรรมของผู้ปกครองเพื่อสร้างประโยชน์สุขแก่ราษฎรพระองค์จึงทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงใช้ธรรมะในการปกครองควบคู่กับการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอย่างแท้จริง

5.3.1.2.2 ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน

ในระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้นมีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งคือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมของประชาชนในชาติ โดยเฉพาะชาติไทยนั้นพระมหากษัตริย์ทรงได้รับการยอมรับเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ ไม่ว่าจะอยู่ในยุคใดสมัยใดคนไทยยึดถือสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นหลักชัย เป็นที่ยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ (นลินพรพรณ บุรินทรามาตย์, 2537:25) ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแต่ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชนยังคงสัมพันธ์ใกล้ชิดกันแนบแน่น

ดังจะเห็นได้จากผู้แตงนำเสนอภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นที่พึ่งของประชาชนและทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติผ่านหลายเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมือง โดยเฉพาะเหตุการณ์ช่วงเปลี่ยนรัชกาล ตัวอย่างเช่น ผู้แตงกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทรเสด็จสวรรคตอย่างกะทันหัน ณ พระที่นั่งบรมพิมานภายในพระบรมมหาราชวัง เมื่อประชาชนรู้ข่าวเหมือนถูกฟ้าฟาด ต่างพากันโศกเศร้าเสียใจ บ้านเมืองจากที่เคยมีความสุขสนุกสนานครั้งนั้นตรงกลับกลายเป็นความหม่นเศร้า เมื่อรู้ว่ารัฐสภาลงมติเป็นเอกฉันท์อัญเชิญพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรสืบราชสันตติวงศ์เป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี ทำให้ประชาชนคลายความรู้สึกหมองเศร้าในใจไปได้ กลับมามีความหวังและมีที่พึ่งทางใจอีกครั้งหนึ่งเมื่อรู้ว่าจะมีพระมหากษัตริย์ปกครองแผ่นดินต่อไป ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ใน กาพย์เทเหเรือเฉลิมพระเกียรติเนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร โดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 ผู้แตงนำเสนอภาพพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นที่พึ่งของปวงชนผ่านเหตุการณ์ช่วงผลัดเปลี่ยนแผ่นดินเช่นกัน การเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระองค์เปรียบเสมือนกับ “ตั้งรุ่งอรุณเริ่ม” เป็นรุ่งอรุณของวันใหม่ ทำให้ประชาชนคลายความเศร้าจากเหตุการณ์การเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ประชาชนกลับมามีกำลังใจขึ้นอีกครั้ง พระองค์จึงเหมือนน้ำทิพย์ที่ชุบชีวิตและเป็นมิ่งขวัญของปวงประชา ดังบทประพันธ์ที่ว่า

1-๐ พระเอย พระผ่านฟ้า	พระบุญญาพระบารมี
สืบทรงวงศ์จักรี	ให้เปรมปรีดีทุกปวงชน
2-๐ ตั้งรุ่งอรุณเริ่ม	แสงสุขเสริมสืบอนุสนธิ์
สว่างสร้างกังวล	ผุดผ่องพ้นผ่านผองภัย
3-๐ พระเอย พระผ่านผ้า	ที่โศกเศร้าค่อยสลดใส
คนท้อขอถอดใจ	ค่อยฟื้นไข้ขึ้นครามครัน

4-๑ ทรงธรรมปานน้ำทิพย์	เทพไทหีบหยาดสวรรค์
ชุมชื่นชุบชีวิต	เป็นมิ่งขวัญแห่งชีวา
5-๑ พระเอย พระผ่านพิภพ	สุขสงบงามสง่า
ปานเพชรเก็จก่องนภา	ประดับฟ้าประดับไทย

(กระบวนพยุหยาตราชลมารคฯ, 2562:6)

การนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนนอกจากจะนำเสนอผ่านเหตุการณ์ช่วงเปลี่ยนรัชกาลแล้ว ผู้แต่งยังนำเสนอผ่านเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจะต้องเสด็จกลับไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อประชาชนรู้ข่าวต่างอยู่ในอาการเสียขวัญ โศกเศร้าเสียใจเหมือนชาติที่พึ่งและกำลังใจอีกครั้งหนึ่ง เมื่อถึงวันที่พระองค์จะต้องเสด็จพระราชดำเนินไปศึกษาเพิ่มเติม ขณะที่ประทับรถพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินไปยังท่าอากาศยานนานาชาติดอนเมือง ตลอดสองข้างทางมีประชาชนมารอเข้าเฝ้าฯ ส่งเสด็จกันอย่างล้นหลาม ท่ามกลางเสียงโห่ร้องถวายพระพรก็มีเสียงราษฎรคนหนึ่งตะโกนขึ้นมาว่า “ในหลวง อย่าทิ้งประชาชน” เหตุการณ์ดังกล่าวนับเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นที่พึ่งและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวไทยได้อย่างชัดเจน ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ทวยไทยใจชุ่มชื่น ธารน้ำทิพย์นาน กิดการประกาศ พระบาทเจ้า “ภูมิพล” จักเสด็จลดแดนสวิส ทรง
 ฤทธิ์มุ่งศึกษา เพิ่มเติมวิทยาการ ทางบริหารประเทศ เพื่อปกเกล้าชาวประชา พาไทยประเทืองสุข ธเป็น
 ประมุขสามารถ สุขุมลยชาติเกินชนมา เณกพระเชษฐา อานันท”บรรดาประชาชี จึงทุ่มทวีความรัก
 ภักดีพระบาทเจ้า ความเศร้าถึงพระเชษฐา ผู้เสด็จคลาไคนสวรรค์ ยังมีพันท่างหาย ขาวขจาย
 ภูเรศ จักประเวศแดนไกล ไปประทับต่างดาว ต่างตนร้าวฤดี ตีอกหมกหมองไหม้ เมื่อใดไ้จะ
 กลับคืน มาประทับถิ่นไทย เป็นฉัตรชัยคุ้มเกล้า หลุทัยไทยสุดเศร้า ท่วงแท้วจนถึง พระเอย

(เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2524:7)

จำเนียรกาลล่วงมา พระผ่านฟ้าดำริ ตริเสด็จโลซานน์ อันเป็นสถานศึกษา ทรงอำลาราษฎร ต่างอาวรณ์
 อาลัย ชายหนึ่งไซ้ร้องทูลองค์ ยามทรงรถจรดล อย่าทิ้งประชาชนนั้นเสีย อย่าทรงเพ็ญพระทัย ขอ
 จงได้นึกถึง ซึ่งจิตใจปวงประชา อันแสนสามิภักดีแท้ ทรงศึกษาเสร็จแล้ว เสด็จตัว
 ดุจเดิม พระเอย

(ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระวามณเฑียรฯ, 2514:8)

นอกจากนี้ผู้แต่งยังกล่าวถึงเหตุการณ์วันที่พระองค์เสด็จนิวัตพระนคร เมื่อประชาชนทราบข่าวดีว่าพระองค์จะเสด็จนิวัตพระนครพร้อมกับพระคู่หมั้นโดยทางชลมารค ประชาชนนับวันตั้งตารอเมื่อถึงวันที่พระองค์เสด็จนิวัตพระนคร จึงมารอรับเสด็จเพื่อถวายความจงรักภักดีแต่ทั้ง

สองพระองค์ เมื่อขบวนเสด็จพระราชดำเนินผ่าน ณ ที่แห่งใด ทุกคน ณ ที่แห่งนั้นต่างให้ร้องยินดีกล่าว คำถวายพระพรว่า “ทรงพระเจริญ” จนกระทั่งขบวนเสด็จพระราชดำเนินถึงพระที่นั่งอัมพรสถาน ความ ทุกข์เศร้าหมองใจของปวงชนชาวไทยมลายไปสิ้น บ้านเมืองกลับมาสว่างไสวขึ้นอีกครั้ง นับว่าเหตุการณ์นี้ ได้เน้นย้ำภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งและพระมิ่งขวัญของประชาชนได้เป็นอย่างดี ดังบท ประพันธ์ที่ว่า

ชาวไทยคอยตรับความ	พระปิ่นสยามนิวัติเหยา
ต่างตั้งตาเฝ้ารอ	นับนิ้วบปอง วันนอ
ต้นสองสี่เก้าสาม	สุริยงามอร่ามหล้า
เมื่อพระทูลกระหม่อมฟ้า	เสด็จเข้าธานี ไทยแล

บุรรัตนโกสินทร์ ตั้งเมืองอินทร์งามสง่า แต่งโอ้อาธงทิว ปลิวไสวไสสี รับภูบดีทานไท
 ชลาลัยเจ้าพระยา ผั่งซ้ายขวาเรือแพ อัดแอล้วนคนคอย ไปทอดยอดดลคม ชมพระบารมี สอง
 บาทวิถีสถิตยา เหล่าประชาหญิงชาย หมายเฝ้ารอบาทบงสุ ชูไตรรงค์สลอน เรือที่นั่งจรเทียบประทับ
 กับท่าราชวรดิษฐ์ พลันทุกทิศเสนาสนั่น ลั่นชโยให้ร้อง “ทรงพระเจริญ” ก้องกาทล พระ“ภูมิ
 พล”เสด็จแล้ว แพร้วพระชนนีพระพี่นาง วรสุรางค์ “สิริกิติ์” พระวงศ์ชิดขึ้นเหลือ ขนยอกรเหนือ
 เก้า ผ่าตลอดรัถยา ราชพาหนะทรงชัย ผ่านแห่งใดดูจน้ำทิพย์ ปรึบโปรยหล้ารื่นรมย์ พรหมเศียร
 เก้าพสก ขึ้นอกชูชีวิต ขบวนบพิตรพระบาทเจ้า เสด็จเข้าอัมพรสถาน ทิมายพระที่นั่งประทับ
 ทุกข์ไทยดับสิ้นแล้ว อ้าพระทูลกระหม่อมแก้ว โลกนี้สว่างไสว จริงแล

(เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2524: 11-12)

การนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งและเป็นศูนย์รวมจิตใจของ ประชาชนปรากฏแจ่มชัดอีกครั้งในวันประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผู้แตงนำเสนอให้เห็นผ่าน เหตุการณ์ที่ประชาชนจากทั่วทุกทิศต่างพร้อมใจกันมารอเข้าเฝ้า ฯ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในขณะที่เสด็จออก ณ สีหบัญชร เพื่อชื่นชมพระบารมี และร่วมถวายพระพรชัยมงคลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถ้วนทุกคนล้วนมีความรู้สึกปิติยินดีและ อิ่มเอมใจในวาระที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ปกครองบ้านเมืองอย่างเป็นทางการ ดังบทที่ว่า

แผ่นดินไทยกึกก้อง	เสียงสาธุชนแซ่ซ้อง
เสกถ้อยถวายพระพร	ไทนอ
มีบรรฉัตรร่มเกล้า	มีสุริยจันทร์แจ่มเฝ้า
ผ่องแผ้วทุกคติ	
มีปฏิรูปเทศแล้ว	เป็นถิ่นกำเนิดแพรว
สุขแท้สมใจ	ไทยเอย

(เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2524:17)

สนามชัยใกล้สายัณห์	หน้า “สุทโธสวรรยปราสาท” งาม
พระที่นั่งริมสนาม	เนืองแน่นหน้าประชาชน
คอยเฝ้าพระภูบาล	กำหนดการเสด็จล
พร้อมพระนฤมล	ออกพระสีหบัญชร
...	
ยามเสด็จแสดงพระโฉม	เสียงโห่โหมถวายชัย
ไตรรงค์ชูวัดไก่อ	นัยน์ตาจ้องสองทรงศรี
ออกสีหบัญชร	ดุจลอยร่อนกลางเมฆี
เยื้องหน้าประชาชี	ได้เฝ้าพิศติดตริงตา
มหาดไทยถวายแพนราชภู	อาศิรวาทโสมนัสสา
ไทยมีสองขัตติยา	เป็นฉัตรทองปกป้องเศียร
(เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2524:21)	

ในหนังสือดวงใจในทรงจำ ฯ ผู้บันทึกแต่ละท่านได้นำเสนอภาพพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นที่พึ่งและศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติผ่านเหตุการณ์ที่ประชาชนจำนวนมากตั้งใจมารอชื่นชมพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการเสด็จ ฯ เลียบพระนคร โดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคไปยังวัดบวรนิเวศวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเพื่อทรงนมัสการพระพุทธปฏิมาประธานและพระบรมราชสรีรางคาร เมื่อริ้วขบวนพระบรมราชอิสริยยศเคลื่อนผ่านประชาชนต่างเปล่งเสียง “ทรงพระเจริญ” ดังกึกก้องอย่างต่อเนื่อง พร้อมโบกธงชาติไทยนับเป็นการแสดงให้เห็นถึงความรักของประชาชนที่มีต่อพระองค์ และเน้นย้ำภาพของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งและศูนย์รวมจิตใจของประชาชนได้เป็นอย่างดี ดังพิจารณาได้จากความที่ว่า

“มันหาไม่ได้อีกแล้วในชีวิต บอกไม่ถูก ตื้นตันจนอยากจะร้องไห้ออกมา เชื่อไหมว่า เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นพระราชยาน เสียงประชาชนก็เปล่งทรงพระเจริญอย่างต่อเนื่องกันไม่หยุด มันดังมาก ๆ พระองค์ทรงส่งงามในฉลองพระองค์บรมราชภูษิตาภรณ์ ทุก ๆ อย่างเป็นความประทับใจนี่คือเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ พระองค์ได้หัวใจของคนไทยท่วมทับัน”

(ดวงใจในทรงจำ, 2562:328)

“เป็นช่วงเวลาซึ่งงดงามมากการได้นั่งท่ามกลางประชาชนที่ทุกคนตั้งใจมาเฝ้า ฯ รับเสด็จ โบกธง และตะโกนทรงพระเจริญนั้นเต็มเต็มความปิติในหัวใจอย่างมาก นึกถึงความรักของประชาชนที่มีต่อพระองค์ท่านแล้วเราก็อบอกรับใจ”

(ดวงใจในทรงจำ, 2562:342)

“...ท่ามกลางเสียงประโคมและเสียงดุริยางค์ต่าง ๆ มีเสียงที่ซอขึ้นขึ้นมาอีก 2 เสียง หนึ่งคือเสียงโบกสะบัดตรงแกว่งไกวไปมาอยู่รอบตัว อีกหนึ่งคือเสียงถวายพระพรว่า “ทรงพระเจริญ” ที่ดังซ้ำแล้วซ้ำเล่า

ภาพที่ปรากฏขึ้นในคลองจึกษาคือพระราชยานพุดตานทอง แวดล้อมด้วยเครื่องพระบรมราชอิสริยยศสำหรับพระมหากษัตริย์เจ้า ภาพที่ผมเคยเห็นมาแต่ก่อน ล้วนเป็นภาพพระมหากษัตริย์ประทับบนพระราชยานที่ผู้บันทึกภาพฉายจากระดับสายตาดำมืด แต่ภาพที่ผมกำลังเห็นเบื้องหน้าตัวเองนั้น เป็นภาพที่ไม่เคยเห็นมาก่อนเพราะเป็นมุมสายตาของพสกนิกรคนหนึ่งที่มีหมอบกราบถวายบังคมแล้วเงยหน้ามองซอขึ้น พระผู้เป็นเจ้าของผมสถิตอยู่บนพระราชยาน ทั้งสูงส่งทั้งงดงาม เหมือนกับการมองขึ้นไปบนเขาพระสุเมรุแล้วเห็นพระผู้เป็นเจ้าของสถิตอยู่เบื้องบนนั้นไม่ผิดเพี้ยน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงพระมาลาเส้าสูง ทรงส่งงามเหลือเกิน พอได้สติขึ้นหน่อยหนึ่ง ผมก็ใช้รีบโทรศัพท์ในมือฉายพระบรมฉายาลักษณ์ไว้เป็นที่ระลึก ขณะเดียวกันกับที่ปากก็พร่ำร้องว่าทรงพระเจริญๆๆ พร้อมกับกับคนอื่นที่อยู่รอบตัว

(ดวงใจในทรงจำ, 2562:384)

กล่าวได้ว่าวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่แต่งหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พบการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขตามระบอบประชาธิปไตยผ่านพระราชจริยวัตรที่ทรงปฏิบัติหน้าที่พระมหากษัตริย์ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ตลอดจนการปกครองบ้านเมืองตามทศพิธราชธรรม และภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งและศูนย์รวมจิตใจของประชาชนผ่านเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ตั้งแต่ช่วงเปลี่ยนรัชกาลและช่วงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อันแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชนได้เป็นอย่างดี

5.3.1.3 การปรับเปลี่ยนกลุ่มตัวบทที่ใช้ประกอบพระราชพิธี

เนื่องด้วยการพระราชพิธีพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับระบอบประชาธิปไตย มีทั้งปรับเปลี่ยนและลดขั้นตอนบางอย่างลง ย่อมส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนกลุ่มตัวบทที่ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่น การตัดทอนคำกล่าวถวายพระพรและถวายดินแดนแต่ละทิศ การเพิ่มกลุ่มตัวบท “คำกราบบังคมทูลถวายความจงรักภักดีและถวายพระพรชัยมงคล” ได้แก่ 1) คำกราบบังคมทูลถวายความจงรักภักดีและถวายพระพรชัยมงคลในนามคณะรัฐมนตรีและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั่วพระราชอาณาจักร อ่านโดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และ 2) คำกราบบังคมทูลถวายความจงรักภักดีและถวายพระพรชัยในนามประชาชนชาวไทย อ่านโดยเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์ ประธานรัฐสภา เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มตัวบทเพิ่มเติมอันเนื่องมาจากการเพิ่มกลุ่มผู้อ่านในพระราชพิธี เช่น **กลุ่มคำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล** พบคำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของ เอกอัครราชทูตอังกฤษในฐานะหัวหน้าคณะทูต คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของปลัดกระทรวงมหาดไทยถวายพระพรชัยมงคลแทนประชาชน คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของกลุ่มผู้แทนศาสนาต่างๆ เช่น ท่านจุฬาราชมนตรี คณะโรมันคาทอลิก คณะเพรสไบเตเรียน คณะสภาคริสตจักรในประเทศไทย ฯลฯ และคำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของกลุ่มสมาคมการค้า เช่น คำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของคณะสมาคมอเมริกัน คณะหอการค้าอังกฤษ สมาคมพาณิชย์จีน สโมสรสวิสส์ สมาคมชาวเดนมาร์ค หอการค้าอินเดีย สมาคมชิคส์ เป็นต้น

กล่าวได้ว่า การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ซึ่งแต่งตั้งขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงทำให้มีจุดเปลี่ยนหลายประการ อาทิ การเพิ่มกลุ่มตัวบทวรรณคดีประกอบที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น การขยายกลุ่มผู้แต่ง ฯลฯ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงในการพระราชพิธีและบริบทสังคมช่วงเวลานั้น

การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำน้ำอภิเษกมาจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์จากกรุงเทพฯฯ และน้ำศักดิ์สิทธิ์จาก 76 จังหวัด อันจะทำให้ทุกจังหวัดมีส่วนร่วมในการพระราชพิธีครั้งนี้ ทำให้การพระราชพิธีครั้งนี้ปรับเพิ่มกลุ่มตัวบทเพื่อนำไปใช้ประกอบพิธีพิธีกรรมตักน้ำศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ 1) คำกล่าวโองการบวงสรวงเพื่อบูชาเทพดาประจำแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของแต่ละจังหวัด และ 2) คาถาพิธีกรรมตักน้ำ เป็นต้น กล่าวได้ว่าบริบททางสังคมและการปรับเปลี่ยนรายละเอียดภายในพระราชพิธีส่งผลต่อการปรับเพิ่มและลดทอนกลุ่มตัวบทประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในยุคสมัยนี้อย่างชัดเจน

5.3.2 สังคมแห่งความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร: การลดจำนวนตัวบทบันทึกพิธี

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้พลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ของการสื่อสารให้ก้าวสู่ยุคปฏิวัติสื่อสารโทรคมนาคม (Telecommunication Revolution) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำรงชีวิตของคนในสังคมให้เข้าสู่ยุคที่เรียกว่า “ยุคสารสนเทศ” (เพ็ญพักตร์ เตียวสมบุญกิจ, 2557:42) ในอดีตผู้คนรับรู้ข่าวสารจากสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อโทรทัศน์แต่ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบันทำให้เกิดการสื่อสารในรูปแบบใหม่ ๆ ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตมากขึ้น เนื่องจากสื่อสารได้สะดวก รวดเร็ว และสื่อสารกับผู้คนจำนวนมากได้ในคราวเดียวกัน จึงกลายเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมในการถ่ายทอดเหตุการณ์ เรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม รวมถึงการถ่ายทอด

เหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งเป็นพระราชพิธีสำคัญแห่งยุคสมัยไปสู่ประชาชนชาวไทยให้ร่วมรับรู้และเป็นส่วนหนึ่งในเหตุการณ์นี้ด้วยเช่นกัน

ด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารแบบใหม่ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการสื่อสารของคนในสังคมมากขึ้น จึงส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยเฉพาะกลุ่มบันเทิงพระราชพิธีอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้ว่าในยุคสมัยนี้มีจำนวนตัวบทบันเทิงพระราชพิธีบรมราชาภิเษก น้อยลงกว่ายุคก่อนหน้า โดยเฉพาะในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว พบจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ **ดวงใจในทรงจำ** ฯ เนื่องจากมีการบันทึกเหตุการณ์การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรูปแบบใหม่ หรือนำเสนอผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ มากขึ้น เช่น โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทยถ่ายทอดสด “*การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562*” ตั้งแต่วันที่ 3 - 6 พฤษภาคม พ.ศ.2562 เพื่อให้ประชาชนสามารถติดตามการพระราชพิธีในแต่ละขั้นตอนพิธีไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้สำนักข่าวต่าง ๆ ใช้เทคโนโลยีสตรีมมิ่ง (Streaming) นำการถ่ายทอดสด “*การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562*” มาเผยแพร่ต่อผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ เช่น เฟซบุ๊ก (Facebook) ยูทูบ (Youtube) ฯลฯ โดยประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศสามารถติดตามรับชมเหตุการณ์พระราชพิธีได้ตามช่วงเวลาที่เกิดขึ้นจริง (Real time) ผ่านอุปกรณ์สื่อสารที่เชื่อมโยงสัญญาณอินเทอร์เน็ตอย่าง สมาร์ทโฟน แท็บเล็ต และคอมพิวเตอร์ได้ อีกทั้งสำนักข่าวต่าง ๆ ยังบันทึกเหตุการณ์การถ่ายทอดสดไว้ในช่องยูทูบ (Youtube) ของตนเอง เช่น ช่องยูทูบของ “*Thai PBS*” “*THAIRATH TV Originals*” “*THE STANDARD*” ฯลฯ ยังคงบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละวันไว้ครบถ้วน ประชาชนสามารถดาวน์โหลดและกลับมาย้อนชมเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละวัน และแต่ละขั้นตอนพิธีได้ตลอดเวลา

นอกจากนี้ยังพบการบันทึกเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรูปแบบเว็บไซต์ ดังจะเห็นได้จาก คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก กรมประชาสัมพันธ์ได้จัดทำเว็บไซต์ <http://www.phralan.in.th/coronation/> เพื่อนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับ “*พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562*” หรือ “*The Coronation of King Rama X*” ขึ้นทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษใน เว็บไซต์ได้มีการจัดแบ่งข้อมูลเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ เช่น การเตรียมการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การเตรียมน้ำอภิเษกและน้ำสรงพระมูรธาภิเษก หมวดข้อมูลเกี่ยวกับพระราชพิธีเบื้องต้นและพระราชพิธีเบื้องปลาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการจัดทำคู่มือประชาชนและสื่อประชาสัมพันธ์ไว้อย่างครบถ้วน การบันทึกในรูปแบบนี้ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้สะดวกมากขึ้นและยังสามารถสืบค้นได้ตลอดเวลา

กล่าวได้ว่า ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ได้รับการนำเสนอผ่านสื่อที่หลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ และสื่อออนไลน์

อันส่งผลให้ประชาชนทุกช่วงวัยสามารถเข้าถึงเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้หลายช่องทาง และสามารถติดตามรับชมได้ครบทุกชั้นตอนพิธี ปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยเฉพาะกลุ่มบันเทิงพระราชพิธีที่จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มมีจำนวนน้อยลงและพบการบันทึกผ่านสื่อสมัยใหม่มากขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้สอดคล้องกับค่านิยมของยุคสมัยและพฤติกรรมการบริโภคสื่อของประชาชนที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมด้วยเช่นกัน แต่ถึงอย่างไรก็ตามวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งในจดจารเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกและที่สำคัญยังคงบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่มาต่อพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเอาไว้อย่างชัดเจน

กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ส่งผลให้การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ 9 ถึงรัชกาลที่ 10 มีการปรับเปลี่ยนหรือลดทอนการพระราชพิธีบางอย่างเพื่อให้เหมาะกับรูปแบบการปกครองแบบใหม่ เมื่อการพระราชพิธีปรับเปลี่ยนย่อมส่งผลให้การสร้างสรรค์วรรณคดีในยุคนี้มีรายละเอียดที่ต่างไปจากยุคก่อนหน้าหลายประการ เช่น ในกลุ่มประกอบพระราชพิธีมีการตัดทอนคำกล่าวถวายพระพรและถวายดินแดนแต่ละทิศและเพิ่มกลุ่มตัวบทคำกราบบังคมทูลถวายความจงรักภักดีและถวายพระพรชัยมงคล ส่วนการบันทึกพระราชพิธีพบว่ากลุ่มผู้แต่งคือประชาชน นอกจากนี้ยังพบการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์แบบใหม่ โดยเฉพาะภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขตามระบอบประชาธิปไตย ทรงใช้พระราชอำนาจภายใต้รัฐธรรมนูญในการดูแลบ้านเมืองให้มีความผาสุก และภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งและศูนย์รวมจิตใจของคนไทย อันแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชนได้อย่างชัดเจน การสร้างสรรค์วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีในยุคนี้นอกจากจะปรับเปลี่ยนตามระบอบการปกครองแล้วยังปรับตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ อันส่งผลให้พบตัวบทบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกน้อยลงและพบการบันทึกผ่านสื่อสมัยใหม่มากขึ้น บริบททางสังคมนับว่าส่งผลให้การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในยุคนี้เป็น *“ยุคตัวบทของประชาชนและเทคโนโลยีการสื่อสาร”* ได้เป็นอย่างดี

บริบททางสังคมและความเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมีผลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ในแต่ช่วงสมัยโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นการขยายกลุ่มผู้แต่งจากพระบรมวงศานุวงศ์สู่ผู้แต่งชาวต่างประเทศและภาคประชาชน การเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ตามค่านิยมของยุคสมัยและกลุ่มผู้แต่ง การปรับเพิ่มหรือลดจำนวนตัวบทวรรณคดีทั้งที่ใช้ประกอบพิธีและบันทึกพิธี ตลอดจนการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ที่นอกเหนือจากภาพพระมหากษัตริย์ตามอุดมคติแล้วยังนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ที่มีลักษณะเฉพาะพระองค์และเป็นไปตามยุคสมัยด้วยเช่นกัน กล่าวได้ว่า การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและการเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีอย่างชัดเจน

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาการสร้างสรรคัวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะ บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคม กับการสร้างสรรคัวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ผู้วิจัยจัดแบ่งบทวิเคราะห์ออกเป็น 3 บท ซึ่งสรุปและอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

ผู้วิจัยศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งวรรณคดีที่ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่ขั้นเตรียมการพระราชพิธีจนถึงการเสด็จ ฯ เลียบพระนครจำนวน 87 เรื่อง และวรรณคดีที่บันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลปัจจุบัน (พ.ศ.2325-2563) ทั้งรูปแบบคำประพันธ์ร้อยแก้วและร้อยกรองที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว จำนวนทั้งสิ้น 18 เรื่อง เมื่อศึกษากลุ่มข้อมูลข้างต้นตามวัตถุประสงค์การศึกษา สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

“พระราชพิธีบรมราชาภิเษก” เป็นพระราชพิธีสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณคดีทั้งนำมาใช้ขณะประกอบพิธีเพื่อให้ดำเนินพิธีอย่างราบรื่นสมบูรณ์ และบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชพิธีเพื่อให้ผู้อ่านรับรู้ถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกร่วมกัน ถึงแม้วรรณคดีทั้ง 2 กลุ่มจะมีหน้าที่สัมพันธ์กับพิธีในลักษณะที่ต่างกัน แต่ก็มีลักษณะร่วมกัน คือ การมีเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นแกนกลางสำคัญและมีเนื้อหาที่มุ่งนำเสนอเฉพาะพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ สรุปได้เป็น 5 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ 1) การบอกวาระและความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก 2) การปรารภเหตุการณ์เสด็จขึ้นครองราชย์และการแสดงสิทธิธรรมในการปกครอง 3) การบันทึกขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีและองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพิธี 4) การถ่ายทอดภาพเหตุการณ์บรรยากาศในพิธี ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี และ 5) การกล่าวถวายพระพรชัยมงคลและความสวามิภักดิ์แด่พระมหากษัตริย์

เมื่อพิจารณาลักษณะเนื้อหาข้างต้นจะเห็นว่าสัมพันธ์กับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยตรง เนื่องจากวรรณคดีกลุ่มนี้สร้างสรรค์ขึ้นเฉพาะโอกาสสำคัญ ดังนั้นผู้แต่งจึงระบุวาระและความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ตั้งแต่ตอนต้นเรื่อง ทั้งในตัวบทที่ใช้ขณะประกอบพิธีและบันทึกพิธี ส่วนหนึ่งก็เพื่อสร้างการรับรู้ร่วมกันไว้เบื้องต้นว่าวรรณคดีกลุ่มนี้นำไปใช้เฉพาะพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และมีเนื้อหาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นสำคัญ

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะเกิดขึ้นเมื่อมีการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินและต้องการสถาปนาพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่เสด็จขึ้นปกครองแผ่นดิน ดังนั้นเนื้อหาต่อมาผู้แต่งจะบรรยายเหตุการณ์เสด็จขึ้นครองราชย์และการแสดงสิทธิธรรมในการปกครองของพระมหากษัตริย์ โดยให้ข้อมูลตั้งแต่เหตุการณ์การเสด็จสวรรคตของพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน จากนั้นกล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ตามลำดับ โดยมุ่งแสดงสิทธิธรรมในการปกครอง ทั้งด้านพระชาติกำเนิด การสืบราชสันตติวงศ์ และการได้รับความเห็นชอบพร้อมใจจากคณะบุคคลต่าง ๆ ที่มาประชุมร่วมกัน ผู้แต่งจะแจกแจงให้ข้อมูลโดยละเอียด ทั้งนี้เพื่อแสดงถึงการเข้าสู่ตำแหน่งของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ที่ไม่ได้อาศัยพระราชอำนาจแห่งพระองค์เอง แต่พระองค์ทรงถึงพร้อมด้วยพระคุณสมบัติครบถ้วนทุกประการ นับว่าเนื้อหาส่วนนี้ผู้แต่งเรียบเรียงขึ้นเพื่อแสดงที่มาของการเสด็จขึ้นครองราชย์ ยืนยันความชอบธรรมในการปกครอง เพื่อนำไปสู่การสถาปนาแต่งตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการผ่านพระราชพิธีบรมราชาภิเษกต่อไป

การกล่าวถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนับเป็นเนื้อหาสำคัญของวรรณคดีกลุ่มนี้ ผู้แต่งจะมุ่งบันทึกข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทั้งแบบแผนขั้นตอนพิธีและองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพิธี อาทิ สถานที่ประกอบพิธี เครื่องประกอบพิธี ผู้ประกอบพิธี ฯลฯ ซึ่งปรากฏเด่นชัดในวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เนื่องจากแต่งขึ้นหลังจากพระราชพิธีเสร็จสิ้น ผู้แต่งจะบันทึกทุกองค์ประกอบสำคัญในแต่ละขั้นตอนพิธีไว้โดยละเอียดและเรียบเรียงไปตามลำดับพิธีอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่วรรณคดีประกอบพระราชพิธีจะพบข้อมูลเฉพาะองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในบางขั้นตอนพิธี ทั้งนี้ก็เป็นไปตามหน้าที่ของตัวบทที่มีส่วนร่วมในขั้นตอนพิธีนั้น ๆ เป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาร่วมกันจะเห็นว่าวรรณคดีกลุ่มนี้สามารถเก็บรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้อย่างครอบคลุม

ผู้แต่งไม่เพียงแต่นำเสนอเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเท่านั้น แต่ยังถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ บรรยายภาคในพิธี ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีผ่านประสบการณ์การรับรู้ของตนเองที่เข้าร่วมหรือสังเกตการณ์ในพิธี โดยเฉพาะอารมณ์แห่งความชื่นชมยินดีในวาระที่มีพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองอย่างเป็นทางการ เนื้อหาส่วนนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพรวมของเหตุการณ์พระราชพิธีและเกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับเหตุการณ์ในแต่ละขั้นตอนพิธี และที่สำคัญยังทำให้วรรณคดีกลุ่มนี้แตกต่างไปจากตำราพระราชพิธีและเอกสารทางประวัติศาสตร์ทั่วไปที่มุ่งบันทึกแบบแผนพิธีเป็นสำคัญ

เนื้อหาตอนท้ายของวรรณคดีกลุ่มนี้จะเป็นการถวายพระพรชัยมงคลและความสวามิภักดิ์แด่พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ เมื่อนำไปอ่านแต่ละขั้นตอนพิธีจึงเปรียบเสมือนว่าคณะกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่มีความสำคัญในพิธีและเป็นตัวแทนของปวงชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ร่วมกันกล่าวแสดง

ถ้อยคำยินดีร่วมกันถวายพระพรและแสดงความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ พร้อมตั้งสัจจาธิษฐานที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มกำลังความสามารถเพื่อสนองพระเดชพระคุณและสร้างคุณประโยชน์ต่อสยามประเทศ นัยหนึ่งบ่งบอกถึงความพร้อมใจและการยอมรับในพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่อันแสดงถึงความมั่นคงทางจิตใจของปวงชนที่ได้ฟังพระบรมโพิธิสมภาร อีกนัยหนึ่งถ้อยคำที่กล่าวถวายพระพรจะเน้นขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือบันดาลพรอันประเสริฐแต่พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะการกล่าวขอให้พระองค์ทรงพระเจริญ ทรงดำรงสิริราชสมบัติยั่งยืนนาน มีพระเกียรติยศคงอยู่สืบไป ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์และบ้านเมือง

ลักษณะเนื้อหาของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทั้ง 5 ลักษณะข้างต้นทำให้วรรณคดีกลุ่มนี้มีลักษณะเฉพาะบางประการที่ต่างจากวรรณคดีที่มีลักษณะใกล้เคียงกันอย่างไร วรรณคดียอพระเกียรติ เนื่องจากวรรณคดีกลุ่มนี้มีเนื้อหาหลักเป็นเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จึงให้ข้อมูลตั้งแต่ก่อนที่พระองค์จะเสด็จขึ้นครองราชย์ การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเพื่อเปลี่ยนผ่านสถานภาพพระมหากษัตริย์ตามโบราณราชประเพณีและการเข้าสู่ความเป็นพระราชอาธิบดีโดยสมบูรณ์ ในขณะที่เนื้อหาของวรรณคดียอพระเกียรติจะมุ่งกล่าวสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์ ทั้งพระปรีชาสามารถ พระราชจริยวัตร และพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติเพื่อบ้านเมืองและประชาชน หลังจากที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์แล้ว จะเห็นว่าวรรณคดีทั้งสองประเภทนี้มีการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์เหมือนกันแต่มีจุดเน้นด้านเนื้อหาที่ต่างกัน

เนื้อตัววรรณคดีกลุ่มนี้กล่าวถึงพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่จัดขึ้นเพื่อสถาปนาพระมหากษัตริย์อย่างเป็นทางการเพื่อให้ทรงมีพระราชอำนาจในการปกครองบ้านเมืองอันเป็นไปตามโบราณราชประเพณี ดังนั้นภาษาที่ผู้แต่งเลือกใช้ย่อมมีความพิเศษไปจากการแต่งหนังสือทั่วไป ผู้แต่งจึงเลือกใช้ภาษาวรรณศิลป์ทั้งในระดับคำและระดับความ เพื่อให้บทประพันธ์เกิดความไพเราะงดงามทั้งด้านเสียงและความหมาย จัดแบ่งได้เป็น 3 กลวิธีสำคัญ ได้แก่ 1) การเล่นเสียงสัมผัส 2) การสรรคำ และ 3) การใช้ความเปรียบ ดังนี้

การเล่นเสียงสัมผัสเป็นกลวิธีที่พบโดดเด่นในวรรณคดีประกอบพระราชพิธีและวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีที่แต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรอง ผู้แต่งสร้างความงามทางเสียงด้วยการเล่นเสียงสัมผัสทั้งสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ สำหรับการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ พบการเล่นเสียงพยัญชนะเป็นคู่และการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะข้ามวรรค การเล่นเสียงพยัญชนะดังกล่าวทำให้บทประพันธ์มีเสียงไพเราะงดงามเหมาะแก่การนำไปใช้ขับอ่านในพิธี อีกทั้งเสียงสัมผัสที่คล้องจองกันยังช่วยสร้างบรรยากาศในพิธีและสื่ออารมณ์ได้อย่างแจ่มชัด ส่วนการเล่นเสียงสัมผัสสระพบว่าผู้แต่งเลือกสรรคำเพื่อส่งสัมผัสสระในแต่ละวรรค โดยตำแหน่งของคำที่รับสัมผัสกันนั้นมักจะอยู่ในช่วงรอยต่อของ

การเว้นวรรคในการอ่านบทประพันธ์แต่ละประเภท ทำให้เอื้อต่อการนำไปใช้ขั้วอ่านขณะประกอบพระราชพิธี รวมทั้งถ้อยคำที่มาสัมผัสกันนั้นยังช่วยสื่อความหมายและสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่านอีกด้วย

ผู้แต่งมีความพิถีพิถันในการสรรคำมาใช้ในการแต่งวรรณคดี ทั้งนี้เพื่อช่วยสร้างความไพเราะให้แก่บทประพันธ์ สื่อความหมายสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตลอดจนฉายภาพเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การสรรคำเพื่อแสดงการสืบราชสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์จักรี การสรรคำเพื่อแสดงความเห็นชอบพร้อมใจและความเป็นมหาชนนิกรสโมสรสมมติ การสรรคำเพื่อเรียกขานพระนามพระมหากษัตริย์ที่ทรงบรมราชาภิเษกอันแสดงถึงการเข้าสู่สถานภาพพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ และการสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพ ทั้งคำแสดงภาพ แสง สี เสียง อากัปกริยาและอารมณ์ความรู้สึก การสรรคำดังกล่าวเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของวรรณคดีกลุ่มนี้ที่ต้องการแสดงถึงสิทธิธรรมในการปกครองและการเปลี่ยนผ่านสถานภาพพระมหากษัตริย์ตามโบราณราชประเพณีให้เป็นที่ประจักษ์ รวมถึงมุ่งถ่ายทอดภาพบรรยากาศ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพิธีไปสู่ผู้อ่าน โดยเฉพาะผู้แต่งชาวต่างประเทศจะนิยมสรรคำเพื่อสร้างจินตภาพทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านที่อยู่ต่างวัฒนธรรมสามารถนึกเห็นภาพเหตุการณ์ตามได้และเกิดความรู้สึกร่วมไปกับพิธี การสรรคำจึงเป็นกลวิธีสร้างความงามทางวรรณศิลป์แก่บทประพันธ์ทั้งด้านภาพและความหมายได้เป็นอย่างดี

ความเปรียบนับเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์อย่างหนึ่งที่ผู้แต่งนิยมเลือกใช้เพื่อช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพ เกิดจินตนาการกว้างไกล ำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับสิ่งที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอได้แจ่มชัดและลึกซึ้งมากกว่าคำอธิบายธรรมดาทั่วไป นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่สื่อความหมายมาสู่ผู้อ่าน โดยการเชื่อมโยงความหมายระหว่างสิ่งสองสิ่ง อันจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจสาระสำคัญที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบว่าผู้แต่งชาวไทยนิยมเปรียบเทียบการปรากฏพระองค์ของพระมหากษัตริย์และพระราชจริยวัตรอันงดงามในขณะทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกว่าเหมือนกับเทพเจ้าตามความคิดความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ฮินดูและพุทธศาสนา ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการยกย่องสถานภาพอันสูงส่งของพระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชาและพุทธราชาให้เป็นที่ประจักษ์ ในขณะที่ผู้แต่งชาวต่างประเทศจะนิยมใช้ความเปรียบเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศในพระราชพิธีและการให้รายละเอียดขององค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพิธี ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากผู้แต่งชาวต่างประเทศต้องการเก็บรายละเอียดของพระราชพิธีให้ครบถ้วนไว้เป็นหลักฐาน และต้องการนำภาพเหตุการณ์และสิ่งที่ตนเองสัมผัสได้ในการพระราชพิธีมานำเสนอให้ผู้อ่านที่ไม่ได้พบเห็นและอยู่ต่างบริบทสังคมวัฒนธรรมกันนั้นได้ร่วมรับรู้และสามารถจินตนาการสถานที่และภาพเหตุการณ์บรรยากาศในพิธีได้อย่างแจ่มชัด โดยอาศัยการเชื่อมโยงกับสิ่งที่ผู้แต่งนำมาเปรียบเทียบในบริบทสังคมของตนเอง ดังนั้นการใช้ความเปรียบในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่ช่วยแสดงพระ

เกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ที่เข้ารับการบรมราชาภิเษกให้เป็นที่ประจักษ์และยังขยายให้เห็นภาพของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะที่ประกอบพระราชพิธีได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

กลวิธีทางภาษาเป็นลักษณะสำคัญของวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้แต่งเลือกใช้ทั้งการเล่นเสียง การสรรคำ และการใช้ความเปรียบมาสร้างความงามทางวรรณศิลป์ให้แก่บทประพันธ์ อีกทั้งถ่ายทอดภาพเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและสื่อสารสำคัญของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาสู่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

ด้านกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาพบว่าผู้แต่งเรียบเรียงเนื้อหาไปตามลำดับวันเวลาและขั้นตอนพิธีเนื่องด้วยแกนหลักของวรรณคดีกลุ่มนี้ คือ “*เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก*” ที่มีระเบียบแบบแผนขั้นตอนพิธีอันซับซ้อนและต้องกระทำตามขั้นตอนพิธีไปตามลำดับ จะสลับหรือข้ามขั้นตอนพิธีได้ไปไม่ได้เพราะอาจทำให้การประกอบพิธีไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ ดังนั้นผู้แต่งจึงเน้นนำเสนอเนื้อหาตามลำดับวันเวลาและขั้นตอนพระราชพิธีเป็นสำคัญ เริ่มจากการระบุนเวลาก่อน จากนั้นค่อยกล่าวถึงรายละเอียดขั้นตอนพิธีที่จะเกิดขึ้นในวันดังกล่าว ทำให้ผู้อ่านรู้ว่าในแต่ละวันจะประกอบขั้นตอนพิธีอะไรบ้าง สามารถติดตามเหตุการณ์พระราชพิธีได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้แต่งยังนิยมจัดแบ่งเนื้อหาเป็นหัวข้อต่าง ๆ โดยตั้งชื่อหัวข้อตามขั้นตอนพิธีอันจะเป็นหลักฐานอ้างอิงแบบแผนการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในครั้งต่อไป

การบันทึกเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนอกจากจะนำเสนอตามวันเวลาและลำดับขั้นตอนพิธีแล้ว เมื่อวิทยาการการถ่ายภาพเข้ามาในสังคมไทย เริ่มมีการฉายพระรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ หมู่พระมหามณเฑียร ภายในพระบรมมหาราชวัง จากนั้นมีการฉายพระรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะประทับพระที่นั่งราชยานพุดตาน ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งหลัง พ.ศ.2416 ครั้นถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชมีการฉายพระรูปพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะประกอบแต่ละขั้นตอนพิธี รวมถึงภาพผู้เข้าร่วมพิธีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ส่งผลให้มีการนำรูปภาพการพระราชพิธีมาเรียบเรียงแทรกกับบทประพันธ์ ดังใน **โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหากวีวงศ์ พ.ศ.2468** พบการแทรกรูปภาพพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในแต่ละขั้นตอนพิธีพร้อมคำอธิบายได้ภาพอย่างชัดเจน จากนั้นองค์ผู้นิพนธ์บรรยายภาพเหตุการณ์การพระราชพิธีที่เกิดขึ้นไปอย่างต่อเนื่อง กล่าวได้ว่าการเรียบเรียงเนื้อหาโดยการแทรกรูปภาพประกอบทำให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์พระราชพิธีเด่นชัดขึ้นและเป็นหลักฐานการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

กล่าวได้ว่าวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์มีลักษณะเฉพาะด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ ทั้งการเลือกใช้ภาษาและการนำเสนอเนื้อหา ผู้แต่งพิถีพิถันในการเลือกใช้

ภาษาเป็นพิเศษ ทุกถ้อยคำที่เลือกใช้สามารถฉายภาพเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เสริมสร้างความยิ่งใหญ่และความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชพิธี รวมถึงสื่ออารมณ์ความรู้สึกได้อย่างแจ่มชัด นอกจากนี้ผู้แต่งยังเรียงร้อยภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพิธีอย่างเป็นระบบ ทำให้ผู้อ่านสามารถติดตามการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพิธีได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยความดีเด่นด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ โดยเฉพาะการเลือกใช้ภาษานี้เองที่ทำให้วรรณคดีกลุ่มนี้แตกต่างไปจากการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารทางประวัติศาสตร์ อย่างจดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ฯลฯ ที่มักใช้ภาษาตามแบบแผน มุ่งรายงานหรือบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ไปตามลำดับมากกว่าจะมุ่งเน้นพรรณนาแจ่มแจ้งรายละเอียดหรือเลือกใช้ถ้อยคำอย่างประณีตบรรจงเพื่อเสริมสร้างอารมณ์ในการอ่านมากขึ้น

วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์นอกจากจะสร้างสรรค์ขึ้นอย่างมีลักษณะเฉพาะทั้งด้านเนื้อหาและกลวิธีทางวรรณศิลป์อันสามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการจัดประเภทวรรณคดีได้แล้ว วรรณคดีกลุ่มนี้ยังมีบทบาทที่สัมพันธ์กับการประกอบพระราชพิธีและความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย จัดแบ่งได้เป็น 3 บทบาทสำคัญ ได้แก่ 1) บทบาทต่อการสร้างความสมบูรณ์ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก 2) บทบาทต่อการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และ 3) บทบาทต่อการแสดงเอกลักษณ์ของชาติที่มีวัฒนธรรม ดังนี้

บทบาทต่อการสร้างความสมบูรณ์ของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก วรรณคดีกลุ่มนี้เป็นส่วนประกอบสำคัญยิ่งในพระราชพิธี เนื่องจากการอ่าน ขับหรือท่องเป็นขั้นตอนหนึ่งของพระราชพิธีอันจะช่วยเสริมให้พระราชพิธีดำเนินไปอย่างราบรื่นสมบูรณ์ มีเนื้อหาสาระครบถ้วน สื่อสารกับผู้เข้าร่วมพิธีให้รับรู้วัตถุประสงค์และความหมายของการประกอบพระราชพิธีในแต่ละขั้นตอนไปพร้อมการดำเนินพิธีกรรม เมื่อใดที่เกิดการรับรู้ย่อมส่งผลให้พระราชพิธีราบรื่นและสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนช่วยสร้างบรรยากาศพระราชพิธีให้มีความศักดิ์สิทธิ์และขรึมขลังมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้เมื่อการพระราชพิธีเสร็จสิ้น วรรณคดีกลุ่มนี้ยังทำหน้าที่รวบรวมทุกองค์ความรู้ที่ใช้จัดพิธีและทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะประกอบพิธีไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เปรียบเสมือนเป็นขั้นตอนสุดท้ายของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังจะเห็นได้จากหลังการพระราชพิธีเสร็จสิ้นของแต่ละรัชกาลจะพบบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ด้วยเสมอ

วรรณคดีกลุ่มนี้ยังมีบทบาทต่อการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทำให้เหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชกาลไม่เลือนหายไปตามกาลเวลา ประกาศให้รับรู้ในวงกว้าง ช่วยย้ำเตือนความทรงจำของผู้คน และสามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงเกี่ยวกับการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละยุคสมัยได้ เนื่องจากผู้แต่งได้เก็บรวบรวมข้อมูลและบันทึกเนื้อหาสาระเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ครบทุกด้าน ทั้งในเชิงองค์ความรู้ ภาพเหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึก วรรณคดีกลุ่มนี้จึงเปรียบเสมือนบันทึกเหตุการณ์สำคัญแห่งยุคสมัย พร้อมกับเป็นชุดคำอธิบายประกอบ

ภาพเหตุการณ์ในพิธีเพื่อสื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดการรับรู้ เข้าใจความหมายของการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังนั้นเมื่อมีการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นในแต่ละรัชกาล วรรณคดีกลุ่มนี้จึงเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งดำเนินพิธี ให้ภาพเหตุการณ์และอธิบายแนวคิดสำคัญของพิธีเสมอ

เนื่องด้วยวรรณคดีกลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งเป็นราชประเพณีสำคัญของสังคมไทย จึงทำให้มีบทบาทต่อการแสดงเอกลักษณ์ของชาติที่มีวัฒนธรรม ไม่ว่าจะทำหน้าที่สืบทอดพระคุณสมบัติของผู้ที่จะขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์และแบบแผนราชประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ไทย ได้แก่ การมีพระชาติกำเนิดที่ดี การสืบราชสันตติวงศ์ การได้รับความเห็นชอบพร้อมใจของชนหมู่มากที่มาร่วมประชุมกัน การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามขัตติยราชประเพณี รวมถึงการสืบทอดพระคุณสมบัตินับสูงส่งตามอุดมคติทางพระพุทธศาสนา อันแสดงความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรม พระคุณสมบัตินี้ดังกล่าวยังหลอมรวมความเป็นพระมหากษัตริย์ไทยตามโบราณราชประเพณีและยืนยันความชอบธรรมในการปกครองอย่างเด่นชัด ดังนั้นวรรณคดีกลุ่มนี้จึงดำรงไว้ซึ่งพระคุณสมบัติของผู้ปกครองและแบบแผนราชประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชย์อันเป็นเอกลักษณ์ของชาติให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้ยังมีบทบาทต่อการแสดงศิลปวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของชาติผ่านเครื่องประกอบพิธีและการประกอบพระราชพิธีที่ยิ่งใหญ่ อันทำให้คนในชาติเกิดความภาคภูมิใจและธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่ และทำให้นานาประเทศยอมรับสยามในฐานะประเทศที่มีอารยะและมีชนบประเพณีอันดีงามเช่นกัน

วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์นับว่ามีบทบาทสัมพันธ์กับการประกอบพระราชพิธีโดยตรง ไม่ว่าจะทำหน้าที่สื่อสารในพิธีช่วยให้แต่ละขั้นตอนพิธีดำเนินไปอย่างราบรื่นสมบูรณ์ บันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อจดจำการดำรงอยู่ของพระราชพิธี ย้ำเตือนความทรงจำ เป็นหลักฐานการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชสมัย ตลอดจนดำรงแบบแผนราชประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ให้คงอยู่ในสังคมไทย และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วกัน

การศึกษาการสร้างสรรควรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากศึกษาลักษณะเฉพาะภายในตัวบทวรรณคดีและบทบาทสำคัญของวรรณคดีแล้ว การศึกษบริบททางสังคมก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน บริบททางสังคมไม่เพียงแต่ทำให้การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละยุคสมัยมีรายละเอียดบางประการแตกต่างกัน แต่ยังส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละยุคสมัยอย่างชัดเจน ดังจะแบ่งออกเป็น 3 ยุคต่อไปนี้

การสร้างสรรคัวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกช่วงรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 เป็น “ยุคก่อร่างสร้างตัวบทใหม่” เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่เพิ่งมีการสร้างสรรคัวรรณคดีที่มีเนื้อหาหลักเป็นการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นเป็นครั้งแรก ทั้งบันทึกพิธีและใช้ประกอบพิธี สำหรับวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในยุคแรกเริ่มนั้น ผู้แต่งจะเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงและพบเพียงเรื่องเดียว คือ โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระราชินีพินธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความรู้เรื่องการพระราชพิธียังจำกัดภายในราชสำนัก มีผู้รู้เรื่องแบบแผนการพระราชพิธีไม่มากนัก อีกทั้งกลุ่มคนที่มีโอกาสเข้าร่วมพระราชพิธียังจำกัดเฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และผู้ประกอบพิธีเท่านั้น ด้วยปัจจัยดังกล่าวจึงส่งผลต่อกลุ่มผู้แต่งและจำนวนตัวบทอย่างชัดเจน ส่วนรูปแบบคำประพันธ์พบการเลือกใช้ “โคลง” อันเป็นความนิยมที่มีมาแต่ครั้งสมัยอยุธยา เมื่อพิจารณาลักษณะทางฉันทลักษณ์จะเห็นว่าโคลงมีข้อบังคับทั้งเรื่องจำนวนคำ กำหนดคำเอกคำโท และการส่งสัมผัสในแต่ละบาท จึงทำให้เอื้อต่อการสร้างสุนทรียภาพทางเสียงและแสดงฝีมือการประพันธ์ของผู้แต่งในการเลือกสรรคำให้ครบรสและสื่อความได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้เมื่อพิจารณาการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ในยุคนี้พบการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม อันเป็นไปตามอุดมการณ์สำคัญในช่วงสร้างบ้านแปลงเมืองให้มั่นคง ทั้งนี้พระมหากษัตริย์ทรงถือหลักคิดที่ว่าผู้ปกครองที่ดีจะต้องมีธรรมและใช้ธรรมในการปกครอง เมื่อพระมหากษัตริย์ดำรงพระองค์ตั้งอยู่ในธรรมยิ่งเน้นย้ำความชอบธรรมในการปกครองอันจะช่วยเสริมให้ราชวงศ์ที่สถาปนาขึ้นใหม่ได้รับการยอมรับจากอาณาประชาราษฎร์และมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

สำหรับวรรณคดีประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พบจำนวน 2 ตัวบท ได้แก่ คำกราบบังคมทูลถวายสิริราชสมบัติและคำกราบบังคมทูลถวายพระมหาเศวตฉัตรที่ใช้อ่านขณะประกอบพิธีถวายสิริราชสมบัติและพระมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งภัทรบิฐ สาเหตุที่พบเฉพาะตัวบทดังกล่าวผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่าตัวบทนี้เรียบเรียงด้วยคำสยามหรือภาษาไทย อีกทั้งเนื้อหามุ่งแสดงความพร้อมใจของคณะบุคคลต่าง ๆ ที่อัญเชิญให้พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ปกครองบ้านเมืองและการประกาศให้เป็นที่ยอมรับร่วมกันว่าขณะนี้พระองค์ทรงเปลี่ยนผ่านสถานะภาพสู่ความเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ ในขณะที่ตัวบทในขั้นตอนพิธีอื่น ๆ โดยเฉพาะขั้นตอนกล่าวเชิญพระศิเวให้เสด็จมาสถิตย์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะแต่งเป็นคำมคร ถือว่าเป็นตัวบทศักดิ์สิทธิ์ พระมหาราชครูพราหมณ์จึงมุ่งสื่อสารกับเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์และองค์พระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ

บริบทสังคมช่วงรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7 เป็นช่วงที่บ้านเมืองเผชิญกับการเข้ามาของชาติตะวันตก ทำให้สยามต้องเปิดประเทศเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกพร้อมกันนั้นก็ต้องเร่งพัฒนาบ้านเมืองให้ทันสมัยทุกด้านอันจะช่วยรักษาเอกราชของชาติให้ดำรงอยู่ได้ ด้วยสภาพการณ์

เช่นนี้ย่อมทำให้การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจากเดิมที่เป็นพระราชพิธีแบบปิดกระทำเฉพาะราชสำนักสู่การเปิดพระราชพิธีให้เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง ทรงมีบรมราชานุญาตให้ชาวต่างประเทศเข้าร่วมพระราชพิธีได้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลให้การสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในยุคนี้เกิดจุดเปลี่ยนสำคัญหลายด้านกลายเป็น **“ยุคเฟื่องฟูและความหลากหลายของตัวบท”** ดังจะเห็นได้จากมีกลุ่มผู้แต่งที่ขยายกว้างขึ้น ไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง แต่ยังมีคณະหนังสือพิมพ์และกลุ่มผู้แต่งที่เป็นชาวต่างประเทศ ทั้งเจ้านายชั้นสูง ผู้แทนจากประมุขนานาชาติ และมีชนนารีที่เข้ามามีบทบาทต่อการบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีมากขึ้น มีการนำเสนอทั้งในรูปแบบบันทึกส่วนตัวและตีพิมพ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ทำให้เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระมหากษัตริย์สยามเป็นที่รู้จักในวงกว้างทั้งในและต่างประเทศ

เมื่อมีผู้แต่งหลากหลายมากขึ้นก็ส่งผลให้ตัวบทบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน นอกจากนี้ความก้าวหน้าด้านการพิมพ์ยังส่งผลให้มีการจัดพิมพ์เรื่องการพระราชพิธีออกสู่วงกว้างมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดพิมพ์จดหมายเหตุการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทำให้เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นที่รับรู้มากขึ้น รวมถึงทำให้พบตัวบทที่ใช้ประกอบพระราชพิธีมากขึ้นด้วยเช่นกัน

ด้านรูปแบบคำประพันธ์พบว่าวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีที่แต่งขึ้นในยุคนี้มีความหลากหลายมากขึ้นเปลี่ยนจากคำประพันธ์ร้อยกรองประเภท **“โคลง”** เป็น **“ลิลิต”** อันเป็นคำประพันธ์ที่ประกอบด้วยร้อยและโคลงทำให้ผู้แต่งบันทึกเรื่องการพระราชพิธีได้ครบทั้งการบรรยายภาพรวมของเหตุการณ์ผ่านการใช้ร้อยพร้อมทั้งให้รายละเอียดปลีกย่อยของเหตุการณ์ในพิธี ตลอดจนเครื่องประกอบพิธีและอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนผ่านคำประพันธ์ประเภทโคลงอันจะทำให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์ได้อย่างแจ่มชัดและเมื่ออ่านก็ได้เสียงอันไพเราะ นอกจากนี้ในช่วงสมัยนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกด้วยคำประพันธ์ **“ร้อยแก้วขนาดยาว”** ทั้งนี้ก็สืบเนื่องจากการขยายกลุ่มผู้เข้าร่วมพระราชพิธีที่มีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ รวมถึงความนิยมคำประพันธ์ร้อยแก้วที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยนั้น

ด้านการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์พบภาพพระมหากษัตริย์ที่หลากหลายขึ้นกว่ายุคก่อน ได้แก่ ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นราชาแห่งรัฐตามธรรมเนียมนิยมตะวันตก ผู้มีพระราชวิเทโศบายเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับชาติตะวันตก ผู้มีพระราชวิเทโศบายปฏิรูปสยามประเทศให้ทันสมัยและผู้มีพระราชวิเทโศบายประกาศความเจริญของชาติ ซึ่งภาพดังกล่าวสอดคล้องกับบริบททางสังคมในช่วงเวลานั้นที่ชาติตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลต่อสยามมากขึ้น ดังนั้นพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์จึงทรงถือพระราชวิเทโศบายร่วมกันทั้งการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศต่าง ๆ ควบคู่กับการพัฒนาบ้านเมืองสู่ความทันสมัยในทุกด้าน และยังทรงมุ่งหมายที่จะทำให้ชาติตะวันตกรู้ว่าสยามเป็นชาติที่มีอารยะ มีราช

ประเพณีการเสด็จขึ้นครองราชย์อันเก่าแก่ยิ่งใหญ่สมพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ไม่ต่างจากราชวงศ์ยุโรปเช่นกัน

เนื่องด้วยการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในช่วงรัชกาลที่ 4-7 มีการปรับเปลี่ยนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกหลายประการ โดยเฉพาะการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิม ศาสนาพราหมณ์ฮินดูเข้ากับกรอบวิธีคิดทางพระพุทธศาสนามากขึ้น และการเข้ามาของศาสนาต่าง ๆ ที่สะท้อนผ่านการสร้างสรรค์ตัวบทประกอบพระราชพิธีในแต่ละรัชสมัย เช่น ในรัชกาลที่ 4 ทรงเพิ่มขึ้นตอนการประกาศเทวดาก่อนวันพระฤกษ์ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ “ประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก” เพื่อใช้อ่านในพิธีเป็นครั้งแรก มีการเปลี่ยนเครื่องสังเวสังค์คีตลีลิตีไปตามหลักพระพุทธศาสนา จากเดิมที่เป็นการปลุกเสกด้วยการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมาเป็นการถวายพระพรราชกุศล ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงเพิ่มขึ้นตอนการแสดงพระธรรมเทศนาในพิธีเบี่ยงปลาย ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ “พระธรรมเทศนาพระราชพิธีบรมราชาภิเษก” เพื่อแสดงการปฏิบัติพระองค์ในพระราชสถานะพระมหากษัตริย์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ตั้งอยู่บนหลักของเหตุและผลของการกระทำ กล่าวคือ หากพระองค์ทรงปฏิบัติตามราชธรรม ย่อมทำให้ทรงดำรงสิริราชสมบัติยั่งยืนนาน บ้านเมืองมีความเจริญและประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ครั้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงเพิ่มขึ้นตอนการถวายราชสักการะในมหาเจดีย์สถาน จึงเกิดการสร้างสรรค์ “ประกาศเทวดาบูชาถวายราชสักการะในมหาเจดีย์สถาน 6 แห่ง” ขึ้นใช้ประกอบพิธี เพื่อแสดงพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาและการดำรงพระองค์เป็นองค์อุปถัมภ์คำพูดพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ในสมัยรัชกาลที่ 7 ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้คณะผู้แทนศาสนาต่าง ๆ ในสังคมไทย ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาอิสลาม ศาสนาลิกซ์ ศาสนาคริสต์ ฯลฯ เข้าร่วมถวายพระพรชัยมงคลในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้เป็นครั้งแรก จึงทำให้มี “คำถวายพระพรชัยมงคลจากผู้แทนศาสนา” เพิ่มเข้ามานับเป็นการเน้นย้ำถึงการยอมรับศาสนาต่าง ๆ ในสังคมไทยมากขึ้น รวมถึงความเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ไทยอย่างชัดเจน

การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยส่งผลให้การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ 9-10 มีการปรับเปลี่ยนหรือลดทอนการพระราชพิธีบางอย่างเพื่อให้เหมาะกับการปกครองแบบใหม่ เมื่อการพระราชพิธีปรับเปลี่ยนจึงส่งผลให้การสร้างสรรค์วรรณคดีในยุคนี้ต่างจากยุคก่อนหน้าหลายประการ โดยเฉพาะการเพิ่มบทบาทของประชาชนต่อการบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง อันเนื่องมาจากการพระราชพิธีที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้เรื่องการพระราชพิธีเพิ่มขึ้น ทำให้เห็นเหตุการณ์และสัมผัสบรรยากาศการพระราชพิธีด้วยตนเองกลายเป็น “ยุคตัวบทของประชาชน” นอกจากนี้ยังพบการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์แบบใหม่ ทั้งภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขตามระบอบประชาธิปไตย ทรงใช้พระราชอำนาจภายใต้รัฐธรรมนูญในการดูแลบ้านเมือง และภาพพระมหากษัตริย์ผู้

ทรงเป็นที่พึ่งและศูนย์รวมจิตใจของคนไทย อันแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชนได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารแบบใหม่ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการสื่อสารของคนในสังคมมากขึ้น เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้รับการนำเสนอผ่านสื่อที่หลากหลายขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ และสื่อออนไลน์ จึงส่งผลให้มีการสร้างสรรค์ตัวบทบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกน้อยลง กล่าวได้ว่าบริบททางสังคมส่งผลให้วรรณคดียุคนี้เป็น “ยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสาร” อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและบริบททางสังคมในแต่ละยุคสมัยมีผลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์โดยตรง ทั้งการเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ตามความนิยมของยุคสมัย เห็นได้ชัดในกลุ่มวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีที่มีทั้งคำประพันธ์ร้อยกรองและร้อยแก้ว การขยายกลุ่มผู้แต่งจากเดิมที่เป็นกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ไปสู่ผู้แต่งที่เป็นชาวต่างประเทศและประชาชนมากขึ้น การปรับเพิ่มหรือลดจำนวนตัวบทวรรณคดีทั้งที่ใช้ประกอบพิธีและบันทึกพิธี การนำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับเหตุการณ์สำคัญของแต่ละรัชสมัย ตลอดจนการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์สยามที่นอกเหนือจากภาพพระมหากษัตริย์ตามอุดมคติแต่ยังนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ที่มีลักษณะเฉพาะพระองค์และสอดคล้องกับยุคสมัย กล่าวได้ว่าการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสัมพันธ์กับบริบทสังคมและการเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีอย่างชัดเจน

6.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งลักษณะเฉพาะ บทบาท และความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับการสร้างสรรค์วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทำให้ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการจัดประเภทวรรณคดีไทย การสื่อความหมายสำคัญในพระราชพิธีและความสำคัญของการศึกษาเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ดังจะอภิปรายเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การจัดประเภทวรรณคดีไทยและการสร้างสรรค์วรรณคดีกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ผ่านวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์

ประเภทเป็นกรอบสำคัญประการหนึ่งในการศึกษาวรรณคดีไทย การแบ่งประเภทมีหลายลักษณะและเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกประเภทก็มีหลากหลาย เช่น การแบ่งประเภทตามรูปแบบคำประพันธ์ จำแนกได้เป็นประเภทร้อยแก้วและประเภทร้อยกรอง หากจำแนกตามวิธีการถ่ายทอด อาจแบ่งออกได้เป็นประเภทหลัก ๆ คือ วรรณคดีประเภทลายลักษณ์และวรรณคดีประเภทมุขปาฐะ นอกจากนี้ยังมี **การแบ่งประเภทตามวัตถุประสงค์ในการแต่ง** เป็นวรรณคดียอพระเกียรติ วรรณคดีการแสดง วรรณคดีคำสอน วรรณคดีเกี่ยวกับพิธีและขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น (น้ำผึ้ง ปัทมาลงคูล, 2561:63)

ความน่าสนใจของการจัดประเภทวรรณคดีไทยนอกจากจะมีเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกประเภทที่หลากหลายแล้ว วรรณคดีเรื่องหนึ่ง ๆ ก็มีลักษณะที่เป็นพลวัต ย่อมมีส่วนร่วมหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่มากกว่าหนึ่งประเภททำให้การจัดประเภทวรรณคดีย่อมมีความเลื่อนไหลและสามารถศึกษาด้วยบทวรรณคดีได้อย่างต่อเนื่อง ดังที่ฌาคส์ แดร์ริดา (Derrida, 1992, p.230 cited in Frow, 2006, p.25) กล่าวในหนังสือ **The Law of Genre** ว่า

The law of genre is a 'sort of participation without belonging a taking part in without being part of, without having membership of a set' ...a text would not *belong* to any genre. Every text *participates* in one or several genres, there is no genreless text, there is always a genre and genres, yet such participation never amounts to belonging.

ด้วยเหตุนี้การจัดประเภทวรรณคดีไทยจึงมีความเลื่อนไหลและมีความคาบเกี่ยวกับวรรณคดีประเภทต่าง ๆ อย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากด้วยบทวรรณคดีที่ใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นวรรณคดีประกอบและบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก็ได้รับการศึกษาวิจัยอยู่ในฐานะวรรณคดีประเภทต่าง ๆ เนื่องจากมีลักษณะร่วมบางประการตามลักษณะเฉพาะของวรรณคดีประเภทนั้น ๆ เช่น

“ประกาศการพระราชพิธี” และ “กาพย์เห่เรือ” เป็นตัวบทที่ได้รับการจัดประเภททั้งในฐานะวรรณคดีประกอบพระราชพิธีและวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ เช่น ชัยรัตน์ พลมุข (2552) ศึกษาเรื่อง **วรรณคดีประกอบพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์: แนวคิดธรรมเนียมราชากับกลวิธีทางวรรณศิลป์** ผู้วิจัยเสนอว่าประกาศการพระราชพิธีและกาพย์เห่เรือมีลักษณะสำคัญร่วมกันคือเป็นตัวบทที่นำไปอ่านหรือขับเห่ในการพระราชพิธีต่าง ๆ เพื่อดำเนินพิธีได้อย่างราบรื่นและสัมฤทธิ์ผล ด้วยหน้าที่ของตัวบทที่มีต่อพระราชพิธีจึงจัดเป็นวรรณคดีประกอบพระราชพิธี รวมถึงบาทย่น อิมสำราญ (2559) ที่เขียนตำรา **วรรณคดีพระราชพิธี** ก็นำประกาศการพระราชพิธีจัดอยู่ในวรรณคดีประกอบพระราชพิธีเช่นกัน โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับพระราชพิธีว่าเป็นไปในลักษณะที่วรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธี กล่าวคือ วรรณกรรมทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้พระราชพิธีดำเนินไปอย่างราบรื่นและสมบูรณ์แบบ

นอกจากด้วยบทวรรณคดีดังกล่าวจะจัดเป็นวรรณคดีประกอบพระราชพิธีแล้วยังสามารถจัดอยู่ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติได้อีกด้วย เช่น บทความวิจัยเรื่อง **มองวรรณกรรมพระราชพิธีในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ** ของคำยวง วราสิทธิชัย (2549) ผู้วิจัยเสนอว่าประกาศการพระราชพิธีและกาพย์เห่เรือมีลักษณะเนื้อหาคล้ายกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ โดยเฉพาะการแสดงคุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำและผู้ปกครองบ้านเมือง อีกทั้งสะท้อนความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน ด้วยลักษณะร่วมด้านเนื้อหาจึงสามารถพิจารณาในฐานะ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้อีกประเภทหนึ่ง จะเห็นได้ว่าตัวบทหนึ่ง ๆ มีความหลากหลายภายในตัวเอง ทำให้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวรรณคดีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับว่าเลือกใช้เกณฑ์ใดในการพิจารณาจัดประเภท

สำหรับวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก็ได้รับการจัดประเภทและศึกษาวิจัยในฐานวรรณคดีประเภทต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน เช่น การศึกษาในฐานวรรณคดียอพระเกียรติ ดังในหนังสือประวัติวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น แนวทางการศึกษาวรรณคดี ภาษาากวี การวิจักษ์และวิจารณ์ของประสิทธิ์ กาศย์กลอน (2518) **วิวัฒนาการวรรณคดีไทย** ของวัชร รมะนันทน์ (2535) หรือในการศึกษาวิจัยด้านวรรณคดี เช่น วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ ของเสาวณิต วิงวอน (2530) งานวิจัยเรื่องวรรณคดียอพระเกียรติ ของยุพร แสงทักษิณ (2537) ฯลฯ เนื่องจากมีลักษณะร่วมกับวรรณคดียอพระเกียรติคือการสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์และบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยที่ทรงปกครองบ้านเมือง

การศึกษาในฐานวรรณคดีประวัติศาสตร์ ตัวอย่างเช่น ตำราวรรณกรรมประวัติศาสตร์ของประสิทธิ์ กาศย์กลอน (2529) ได้นำโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นตัวอย่างหนึ่งในวรรณกรรมประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหาที่ยกย่องสรรเสริญบุคคลผู้ทำความดีด้านใดด้านหนึ่ง หรือนำโคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริววงศ์ พ.ศ.2468 ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชสมภพเทียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ฯลฯ มาจัดประเภทในวรรณกรรมประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหาบรรยายหรือพรรณนาเหตุการณ์ตอนใดตอนหนึ่งในประวัติศาสตร์ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาการเขียนตำราวรรณคดีประวัติศาสตร์ในช่วงสมัยต่อมา เช่น ตำราวรรณคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ของพัชลินจ์ จินนุ่น (2560) พบว่าได้นำวรรณคดีเรื่องดังกล่าวมาจัดประเภทอยู่ในวรรณคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เช่นกัน เนื่องจากมีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์เป็นแก่นของเรื่อง ทั้งการบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญของสังคมและบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์

นอกจากนี้ยังพบการศึกษาในฐานวรรณคดีบันทึก ตำนาน และตำรับตำรา ดังในหนังสือประวัติวรรณคดีไทยฉบับมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา (2565) นำวรรณคดีเรื่องลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจัดอยู่ในกลุ่มบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และสังคม ส่วนวรรณคดีเรื่องโคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริววงศ์ พ.ศ.2468 จัดอยู่ในกลุ่มตำราเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรม เช่นเดียวกับวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาโคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริววงศ์ ของสิริมาส บำรุงสิน (2564) ที่นำวรรณคดีเรื่องดังกล่าวมาศึกษาในฐานวรรณกรรมประเภทตำรับเช่นกัน แต่ทั้งนี้ผลการศึกษาทำให้เห็นว่าวรรณคดีเรื่องนี้ก็มีแนวคิดและเนื้อหาที่ต่างจากวรรณกรรมประเภทตำรับโดยทั่วไปอันเกิดจากการผสมผสานลักษณะของตำราพระราชพิธี บันทึกพระราชพิธี และยอพระเกียรติเข้าไว้ด้วยกันอย่างลงตัว

จากการยกตัวอย่างข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการจัดประเภทวรรณคดีไทย 2 ประการ คือ **ประการแรก** วรรณคดีไทยเรื่องหนึ่งมีความหลากหลายภายในตัวบท ทำให้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวรรณคดีหลายประเภท ดังที่น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล (2561:73) กล่าวได้ว่า “ชนบทหรือลักษณะเฉพาะของงานกลุ่มต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัวเพราะธรรมชาติของตัวบทมีความเป็นสหบทอยู่ในตัวเอง กล่าวคือ ตัวบทหนึ่งตัวบทอาจเกี่ยวพันกับประเภทหลายประเภท และความสัมพันธ์กับประเภทต่าง ๆ นี้ก็กลายมาเป็นปัจจัยที่ปรับขยายประเภทที่ตัวบทเป็นสมาชิกอยู่...”

ประการที่สอง วรรณคดีแต่ละประเภทยังมีลักษณะคาบเกี่ยวสัมพันธ์กัน เช่น วรรณคดียอพระเกียรติก็มีลักษณะบางประการที่คล้ายกับวรรณคดีประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะการนำเสนอเนื้อหาที่กล่าวยกย่องบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์และบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เป็นต้น

หากพิจารณาการนำตัวบทกลุ่มนี้ไปศึกษาตามที่เคยศึกษามาก่อนหน้านี้ พบข้อสังเกตประการหนึ่งที่น่าสนใจ ก็คือบางตัวบทจะนำไปศึกษาเฉพาะวรรณคดียอพระเกียรติ บางตัวบทศึกษาในฐานะวรรณคดีตำรา และบางตัวบทศึกษาในฐานะวรรณคดีพระราชพิธี เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มตัวบทนี้ร่วมกันทั้งหมด พบว่าถึงแม้ตัวบทจะมีลักษณะที่ต่างรูปแบบกันทั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว และต่างหน้าที่การนำไปใช้ แต่ก็พบว่าวรรณคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกกลุ่มนี้มีลักษณะร่วมกันที่โดดเด่นไม่ว่าจะเป็นการนำเอาลักษณะเฉพาะของประเภทวรรณคดีที่หลากหลายมารวมกันอย่างกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน เช่น วรรณคดียอพระเกียรติ วรรณคดีพระราชพิธี วรรณคดีประวัติศาสตร์ ฯลฯ วรรณคดีกลุ่มนี้จึงทำหน้าที่อย่างทรงพลังในการขับเคลื่อนลักษณะของวรรณคดีที่หลากหลายประเภทไปพร้อมกัน

นอกจากนี้ยังมีลักษณะโดดเด่นสำคัญในฐานะที่เป็น “วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์” นั่นคือวรรณคดีกลุ่มนี้สร้างสรรค์ขึ้นเฉพาะวาระโอกาสที่ตั้งใจบันทึกทุกขั้นตอนของพระราชพิธีอย่างครบถ้วนและละเอียดทั้งก่อนดำเนินพิธี ขณะดำเนินพิธี และหลังพระราชพิธีเสร็จสิ้น ซึ่งแตกต่างกับวรรณคดีพระราชพิธีอื่น ๆ ที่จะเกิดตัวบทที่สัมพันธ์กับพระราชพิธีบางส่วน เช่น ตัวบทคำฉันท์ดุขุฎีสังเวยกล่อมช้าง วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งใจจะแสดงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์เป็นเนื้อหาหลักของเรื่องและครบถ้วน ทั้งการให้ข้อมูลลักษณะการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้โดยละเอียดครบทุกขั้นตอนพิธี รวมถึงระบุงค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในพิธี พร้อมทั้งบันทึกภาพเหตุการณ์บรรยากาศที่เกิดขึ้นในพิธีไปอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนถ่ายทอดอากัปกริยา อารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีผ่านประสบการณ์ของผู้แต่งที่ได้มีส่วนร่วมในการพระราชพิธีและนำมาเรียงร้อยอย่างมีวรรณศิลป์ ดังนั้นเมื่ออ่านวรรณคดีกลุ่มนี้ผู้อ่านจะได้รับความรู้เรื่องพระราชพิธี สามารถนึกภาพเหตุการณ์และมีประสบการณ์เสมือนหนึ่งได้อยู่ร่วมการพระราชพิธีนี้ การจะสร้างตัวบทที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีที่มีรายละเอียดมากมาย ซับซ้อน และล้วนมีนัยความหมายในทุกส่วน (อันจะกล่าวอภิปรายไว้ในประเด็นที่ 2

ต่อไป) นับเป็นกิจที่ยิ่งใหญ่ การจะสร้างตัวบทเพียงหนึ่งเดียวหรือรูปแบบเดียว ก็ย่อมไม่สามารถนำไปใช้ในพระราชพิธีครบถ้วน ดังนั้นวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์จึงมีตัวบทที่หลากหลายลักษณะในกลุ่มของตัวบทที่สามารถนำไปทำหน้าที่ในพระราชพิธีส่วนต่าง ๆ แต่ทุกตัวบทยังหลอมรวมและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเอกภาพได้

เนื่องด้วยวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์มีเนื้อหาสำคัญอยู่ที่การนำ “เรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษก” มานำเสนอไว้อย่างละเอียดและเป็นลำดับขั้นตอนเพื่อแสดงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพสู่ความเป็นกษัตริราชโดยสมบูรณ์ จึงทำให้มีลักษณะเนื้อหาที่ต่างไปจากวรรณคดียอพระเกียรติที่มีเนื้อหาสำคัญอยู่ที่การสรรเสริญพระเกียรติ “องค์พระมหากษัตริย์” ที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติโดยสมบูรณ์แล้ว โดยเฉพาะการนำพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่ทรงปฏิบัติมาตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชย์เพื่อมุ่งแสดงพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์ นอกจากนี้ด้วยความดีเด่นด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ทั้งการเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์และการเลือกใช้ถ้อยคำอันวิจิตรบรรจงก็ทำให้วรรณคดีกลุ่มนี้มีลักษณะบางประการที่ต่างจากงานบันเทิงประเภทอื่น ๆ ที่นำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมารวบรวมไว้เช่นกัน

เมื่อนำวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์มาพิจารณาร่วมกับวรรณคดีพระราชพิธีเรื่องอื่น ๆ ก็พบลักษณะดีเด่นบางประการที่ต่างไปด้วยเช่นกัน **ประการแรก** เรื่องการสืบทอดและความสืบเนื่องของตัวบท วรรณคดีกลุ่มนี้มีการสืบทอดตัวบทที่ใช้ประกอบพระราชพิธีเพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของพิธี อีกนัยหนึ่งก็มีการปรับเพิ่มเติมตัวบทเพื่อให้สอดคล้องกับขั้นตอนพิธีที่เพิ่มขึ้นมาในแต่ละรัชกาล รวมถึงมีการสร้างสรรค์ตัวบทบันทึกพระราชพิธีอย่างต่อเนื่องตั้งแต่รัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงรัชกาลปัจจุบัน **ประการที่สอง** การมุ่งเฉพาะพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเพียงพระราชพิธีเดียว โดยที่ไม่ได้เป็นการกล่าวร่วมกับการพระราชพิธีอื่น ๆ เหมือนอย่าง **โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส** พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยาบวรประภักษ์ที่มีเนื้อหากล่าวถึงพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และบรรยายการพระราชพิธีที่เกิดขึ้นในรอบปี เริ่มจากเดือนห้าคือพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาจบที่เดือนยี่คือพระราชพิธีตรีปวาย **ประการที่สาม** สร้างสรรค์จากเจตจำนงของผู้แต่งที่มุ่งนำไปใช้ดำเนินพิธีและต้องการถ่ายทอดภาพเหตุการณ์บรรยากาศขณะประกอบพิธีผ่านประสบการณ์ของตนเอง **ประการสุดท้าย** ความหลากหลายของผู้แต่ง โดยเฉพาะกลุ่มบันทึกพระราชพิธีจะเห็นว่าทั้งผู้บันทึกชาวไทยและชาวต่างประเทศ อันเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมและการขยายกลุ่มผู้เข้าร่วมพระราชพิธี ในขณะที่การพระราชพิธีอื่น ๆ บางพระราชพิธียังจำกัดกลุ่มผู้เข้าร่วมพระราชพิธี และกระทำภายในพระบรมมหาราชวัง ทำให้กลุ่มผู้แต่งส่วนมากเป็นชนชั้นสูงชาวไทยเท่านั้น

กล่าวได้ว่า การศึกษาครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยกลับมาศึกษาทำความเข้าใจความหมายของตัวบทวรรณคดีด้วยวิธีการอ่านแบบใหม่ ทำให้มองวรรณคดีไทยเรื่องหนึ่งหลากหลายมากขึ้น ไม่ได้จำกัดการอ่านตามกรอบที่เคยมีมาแต่เดิม เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีประเภทต่าง ๆ และการสร้างสรรค์ประเภทวรรณคดีภายใต้บริบททางสังคมที่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นเหตุการณ์สำคัญแห่งยุคสมัย และเป็นที่น่าสนใจว่าเมื่อมีการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชกาลก็พบการสร้างสรรควรรณคดีกลุ่มนี้อย่างต่อเนื่อง อันแสดงถึงความสำคัญของวรรณคดีกลุ่มนี้ที่มีต่อสังคมไทยอย่างชัดเจน อีกทั้งผลการศึกษายังเป็นแนวทางสำคัญต่อการศึกษากิจการจัตประเภทวรรณคดีไทยและช่วยต่อเติมประวัติวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ 2 วรรณคดีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกกับการประกอบสร้างความหมายให้แก่พิธีกรรมและการสถาปนาพระมหากษัตริย์ไทย

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีที่มีความหมายสูงสุดต่อการเปลี่ยนผ่านสถานะของผู้สืบราชสมบัติสู่สถานะพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรโดยสมบูรณ์และมีความสำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้นการพระราชพิธีนี้จึงมีขั้นตอนพิธีอันซับซ้อนและมีองค์ประกอบพระราชพิธีที่ล้วนสื่อความหมายอันเป็นมงคลและเฉลิมเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ผ่านวัตถุสัญลักษณ์และขั้นตอนต่าง ๆ ความหมายของวัตถุสัญลักษณ์และขั้นตอนพิธีจะไม่มีทางถ่ายทอดให้คนสามัญเข้าใจได้เลยหากไม่มีตัวบทวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ทำหน้าที่แสดงความหมายนั้นให้เข้าใจร่วมกัน ดังนั้นวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในฐานะองค์ประกอบหนึ่งของพระราชพิธีจึงมีบทบาทสำคัญต่อการถ่ายทอดความหมายของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้เป็นที่รับรู้มากขึ้น เมื่อใดที่เกิดการรับรู้ความหมายย่อมเข้าใจถึงสาระสำคัญของพระราชพิธีและสถานภาพพระมหากษัตริย์ไทย ดังเช่น

1. ความหมายของ “น้ำ” ในพระราชพิธี เนื่องด้วยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นการรดน้ำเพื่อสถาปนาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ขั้นตอนพิธีที่เกี่ยวข้องกับ “น้ำ” ทั้งการสรองพระมูรธาภิเษกและการรับน้ำอภิเษกจึงเป็นขั้นตอนสำคัญที่สุด “น้ำ” จึงเป็นสื่อกลางที่ใช้ดำเนินพิธีและเป็นวัตถุสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายหลายนัย ดังจะเห็นได้จากพิธีสรองพระมูรธาภิเษกจะมี “น้ำมูรธาภิเษก” ที่ตักมาจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์และผ่านการทำพิธีกรรมมาแล้ว ดังในลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมนเฑียร ฯ (2514:31) ที่กล่าวถึงน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้สรองพระมูรธาภิเษกไว้ว่า “แล้วสมเด็จพระจอมคน เสด็จไปมณฑลกระยาसनาน พระนฤบาลขึ้นประทับ กับอุทุมพรราชาอาสน์ แพรพระพักตร์ โอภาสทิศบุรพา สรงพระมูรธาภิเษก เอกโหรลั่นฆ้องชัย พนักงานไซสหัสธารา อันเจื่อน้ำหาปัญจนที่ น้ำที่เบญจคงคา อิกธาราทังสี่สระ สำหรับกษัตริย์सनาน ตามประเพณีโบราณมีมา...” เมื่อถึงพระฤกษ์เจ้าพนักงานไซสหัสธาราที่เจือด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์ เมื่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ไหลผ่านพระวรกาย ณ ช่วงเวลานั้น

นอกจากจะสื่อถึงการชำระล้างร่างกายและจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์แล้วยังสื่อความถึงการเปลี่ยนผ่านจากสถานะเดิมเพื่อก้าวเข้าสู่สถานะใหม่ที่สูงขึ้น ในที่นี้ก็คือการดำรงสถานะพระมหากษัตริย์ของสยามประเทศ สอดคล้องกับคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่ถือว่าพระมหากษัตริย์จะทรงสิทธิ์อำนาจได้นั้นจะต้องกระทำด้วยพิธีรดน้ำศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งบรรยากาศพิธีในช่วงเวลานั้นยังเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงการเปลี่ยนผ่านให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้รับรู้ผ่านเสียงต่าง ๆ ทั้งเสียงสวดเจริญพระพุทธรูปของพระภิกษุสงฆ์ เสียงประโคมสรรพุดริยางค์ดนตรี แตร สังข์ เสียงยิงปืนใหญ่ มหาฤกษ์ มหาชัย มหาจักร มหาปราบที่ตั้งขึ้นพร้อมกันเพื่อประกาศให้รู้ว่าเวลานี้สยามมีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ปกครองอย่างเป็นทางการ ดังความที่ว่า “...พระสงฆ์เจริญคาถาเอาชัย พนักงานไช้ระโคมสังข์แตร แลมหโหรทีกดนตรีสรรเสริญพระบารมีเสนาะเสียง แสนจำเรียงเพราะพร้อมปืนใหญ่ยิงสุดก้อง สนั่นทั้งธรณี” (ลิลิตราชาภิเชก บรมราชาภิเชก และเฉลิมพระราชสมเ็จิรฯ, 2514:31) การรับรู้ถึงสถานะภาพใหม่ของพระมหากษัตริย์ยังเห็นได้จากหลังจากขั้นตอนพิธีนี้พระองค์เปลี่ยนฉลองพระองค์ทรงพระภูษาเศวตพัสดร์ขลิบทองเป็นเครื่องบรมราชาภิษิตาภรณ์ซึ่งเป็นเครื่องทรงเต็มยศใหญ่เฉพาะองค์พระมหากษัตริย์ที่ใช้ในการพระราชพิธีสำคัญนับเป็นการแสดงพระเกียรติยศสูงสุดและแสดงพระราชสถานะแห่งองค์พระมหากษัตริย์ตามโบราณราชประเพณี

เมื่อถึงขั้นตอนการรับน้ำอภิเชก พระมหากษัตริย์จะประทับเหนือพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์เพื่อทรงรับน้ำอภิเชกจากผู้ประจำแต่ละทิศ ทั้งนี้ผู้ประจำแต่ละทิศจะกล่าว **คาถาถวายน้ำอัฐทิศ** เพื่อถวายแผ่นดินและประชาชนให้พระองค์ทรงปกครองพร้อมกับถวายน้ำอภิเชกเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนการยินยอมพร้อมใจของประชาชนที่ร่วมกันแต่งตั้งพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อทรงผันพระองค์รับน้ำอภิเชกจนครบทั้งแปดทิศจึงสื่อความถึงการรับพระราชอำนาจสิทธิขาดจากปวงชนทั่วราชอาณาจักร (นภาพร เล้าสินวัฒนา, 2549:35) “น้ำ” ที่นำมาประกอบพระราชพิธีตามปกติก็คือ น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติทั้งหลายในสถานที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ แต่เมื่อน้ำเหล่านั้นถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีและผ่านขั้นตอนการทำให้ศักดิ์สิทธิ์ “น้ำ” ที่เคยเป็นน้ำสามัญทั่วไป จึงกลายมาเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจและคุณวิเศษในการจะเปลี่ยนแปลงสถานภาพของบุคคลจากคนสามัญเป็นเทพหรือเทวดาหรือเสมือนเทพได้ นั่นก็คือ “พระมหากษัตริย์” ผู้คนจะไมู้เลยว่า “น้ำ” ที่ประกอบพระราชพิธีนี้มีความหมายเพื่อชำระล้างสถานภาพเดิมออกไปและเสกสรรค์สถานภาพใหม่ที่ยิ่งใหญ่ขึ้นให้แก่บุคคล หากไม่มีตัวบวพรรณคติที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเชกสมัยรัตนโกสินทร์ทำหน้าที่แสดงความหมายให้เห็นหรืออธิบายให้รับรู้ร่วมกัน

2. ความหมายจากการเปลี่ยน “พระปรมาภิไธย” ใหม่ หลังจากที่พระมหากษัตริย์ทรงรับน้ำอภิเชก พระองค์จะเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งภัทรบิฐ เพื่อทรงรับการถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ พระมหाराชครูจะร้ายเวทศิवासรรเสริญไกรลาส เชิญพระอิศวรให้เสด็จลงจากเขาไกรลาสมาสถิตองค์

พระมหากษัตริย์ จากนั้นพระมหाराชครูจะกล่าว **คำกราบบังคมทูลเฉลิมพระปรมาภิไธยและกราบบังคมทูลถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์** พบถ้อยคำสื่อความให้รับรู้ว่ามีเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงรับมูรธาภิเษก พระองค์เปลี่ยนสถานภาพสู่สถานะอันศักดิ์สิทธิ์เป็น “พระบรมราชาธิราช” ดังความที่ว่า “...ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงรับพระมูรธาภิเษกเป็นพระบรมราชาธิราช เป็นเจ้าเป็นใหญ่ของปวงประชาชนชาวสยาม...” นอกจากนี้พบคำเรียกขานพระนามว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ซึ่งเป็นคำเรียกสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ทรงรับบรมราชาภิเษก แสดงถึงความเคารพเทิดทูนสูงสุด รวมถึงได้รับการขนานพระปรมาภิไธยใหม่จารึกลงในพระสุพรรณบัฏนับเป็นการมอบสถานภาพใหม่พร้อมกับบ่งบอกความเป็นองค์พระมหากษัตริย์ไทย เช่น “...อันได้ทรงพระปรมาภิไธยประกาศคิดว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร...” (ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก, 2562:473-474) จากพระปรมาภิไธยข้างต้นสื่อความหมายพระคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ เริ่มจากทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ทรงเป็นพลังของแผ่นดิน ทรงเป็นผู้ยิ่งใหญ่ดุจพระราม ทรงเป็นผู้ยิ่งใหญ่แห่งราชวงศ์จักรี ทรงเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในแผ่นดินสยามและเป็นที่พึ่งของประชาชน กล่าวได้ว่าการขนานพระปรมาภิไธยใหม่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงพระคุณสมบัติ สิทธิธรรมในการปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์เรื่อง **พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไทย** ของตนัย พลอยพลาย (2558) ที่พบว่าพระนามได้แสดงสิทธิธรรมทางการเมืองและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ อีกทั้งเน้นย้ำสถานภาพของพระองค์ว่ามีใช้บุคคลธรรมดาสามัญแต่ทรงเป็นสมมติเทพ ดังพระนามที่ประกาศพระองค์ว่าเป็น “**รามาริบัติ**” ซึ่งความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์เรื่อง **กฎหมายเทียรบาลในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาถึงพ.ศ.2348** ของวรพร ภู่งศ์พันธุ์ (2549) ที่พบว่าพระนามเป็นตัวแทนของความคิดเกี่ยวกับสถานภาพที่เป็นทิพของพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นทั้ง “พระพุทธเจ้า” และ “เทพมนุษย์” หรือมนุษย์ผู้มีทิพภาวะอย่างชัดเจน

3. ความหมายของ “พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร” และ “เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์”

หลังจากทรงรับพระปรมาภิไธย พระมหाराชครูจะถวายพระนพปฎลมหาเศวตฉัตรเพื่อแสดงพระอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ที่ทรงรับบรมราชาภิเษกตามโบราณราชประเพณี ดังใน **คำกราบทูลถวายนพปฎลมหาเศวตฉัตร** ตอนหนึ่งที่ว่า “**ขอพระราชทานมอบถวายนพปฎลมหาเศวตฉัตรดิฉัตรอันอลงกฏด้วยสุพรรณวิภัติ ล้วนทองคำธรรมชาติเป็นเครื่องหมายเฉลิมลักษณะแก่สิริราชสมบัติ** ซึ่งกางกั้นบรรดนมหาราชบัลลังก์กาญจนวิจิตรอยู่ ณ ภายนอกนั้น **ขอพระองค์ได้ทรงรับดำรงไว้เพื่อจะไม่มละให้ผิดโบราณราชประเพณี...**” จากนั้นพระมหाराชครูจะถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ซึ่งเป็นสิ่งของเครื่องใช้ของพระมหากษัตริย์ สื่อความหมายถึงความเป็นพระราชาธิบดี ซึ่งสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์เรื่อง **กฎหมายเทียรบาลในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาถึงพ.ศ.2348** ของวรพร ภู่งศ์พันธุ์

(2549) ที่กล่าวถึงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ว่าเป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายของความเป็นพระราชาธิบดี หรือเป็นสิ่งที่สะท้อนทิพภาวะของพระมหากษัตริย์เช่นกัน โดยเฉพาะ **“เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์”** ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดประกอบด้วยพระมหาพิชัยมงกุฏ พระแสงขรรค์ชัยศรี ธารพระกรชัยพฤกษ์ วาลวิชนี และฉลองพระบาทเชิงงอน เพราะถือเป็นสิ่งของเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์บุคคลอื่นไม่มี สิทธิใช้และเป็นเจ้าของ เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์แต่ละองค์ล้วนมีความหมายอันเป็นมงคลและเป็น สัญลักษณ์แสดงความเป็นพระราชาธิบดี ดังเช่น **“พระมหาพิชัยมงกุฏ”** อดีตมีความสำคัญเท่าเทียมกับ เครื่องราชกกุธภัณฑ์อื่น ๆ เมื่อเจ้าพนักงานทูลเกล้าฯ ถวายจะทรงรับแล้ววางข้างพระองค์มิได้ทรงสวม กระทั่งในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 4 เมื่อทรงรับพระมหาพิชัยมงกุฏแล้วทรงสวมพระเศียร อันเป็นประเพณีที่ได้รับอิทธิพลจากราชสำนักยุโรป ซึ่งถือคติว่าพระมหากษัตริย์จะทรงดำรงสภาวะอัน สมบูรณ์สูงสุดก็ต่อเมื่อได้ทรงสวมมงกุฏแล้ว นับแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา จึงถือว่าพระมหาพิชัยมงกุฏ เป็นหนึ่งในเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ที่มีความสำคัญยิ่งในพระราชพิธี (นนทพร อยู่มั่งมี และพัสวีสิริ เปรม กุลนันท์, 2562:180) และเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นประมุขของแผ่นดิน ส่วนเครื่องราชกกุธภัณฑ์องค์ อื่น ๆ ก็มีความหมายสำคัญเกี่ยวข้องกับพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์เช่นกัน ดังที่ภาพร เล้า สีนวัฒนา (2549:47) กล่าวไว้ในหนังสือการเสด็จขึ้นครองราชย์ พระราชพิธี คติ ความหมายและ สัญลักษณ์แห่ง **“สมมติเทวราช”** ที่ว่า **“พระแสงขรรค์ชัยศรี”** สัญลักษณ์แห่งความกล้าหาญและความ ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจหรืออาญาสิทธิ์อันล้นพ้นในการปกครองแผ่นดิน **“ธารพระกร”** สัญลักษณ์แห่ง การทรงพระชนมายุยืนนาน และทรงไว้ซึ่งพระปัญญาอันยิ่งใหญ่ **“พิตวาลวิชนีและพระแส้หาง จามรี”** สัญลักษณ์แห่งการทรงบันดาลความอยู่เย็นเป็นสุข และปิดเป่าผองภัยให้สิ้นไปจากพสกนิกร และ **“ฉลองพระบาทเชิงงอน”** สัญลักษณ์แห่งการทรงไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพในทุกหนทุกแห่งที่ ประทับอย่างพระบาทไปพร้อมๆกับพระราชภาระอันหนักของแผ่นดิน จะเห็นได้ว่าเครื่องเบญจราช กกุฎภัณฑ์แต่ละองค์ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเน้นความเป็นพระราชาธิบดีและความสำคัญของ พระมหากษัตริย์อันสอดคล้องกับคติความเชื่อที่ว่าทรงเป็นเทพองค์หนึ่งเสด็จลงมาจากสวรรค์เพื่อทรง อำนวยความสุขและทรงจัดทุกข์เข็ญแห่งมวลมนุษย์โดยแท้จริง เมื่อพิจารณาหนังสือและงานวิจัยในยุค หลังพบการกล่าวถึงความหมายเกี่ยวกับเครื่องราชกกุธภัณฑ์ในแบบเดียวกันอันแสดงถึงความทรงจำ ร่วมที่คนในสังคมไทยต่างรับรู้และเข้าใจตรงกัน

สรุปได้ว่าวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ในฐานะ องค์ประกอบหนึ่งของพระราชพิธีมีบทบาทสำคัญต่อการประกอบสร้างความหมายให้แก่การพระราชพิธี บรมราชาภิเษกและการสถาปนาพระมหากษัตริย์ไทยให้เป็นที่ประจักษ์ผ่านการอธิบายขยายความ แต่ละขั้นตอนพิธี โดยเฉพาะขั้นพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งเป็นขั้นตอนแสดงการเปลี่ยนผ่านสถานะจากผู้ที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์อย่างเป็นทางการ อันเกิดจากการได้รับพระราชอำนาจและ

ความเห็นชอบพร้อมใจของปวงชนทั่วทุกทิศ ดังเช่น การรับน้ำอภิเชกจากผู้แทนประจำทั้ง 8 ทิศ รวมถึง การเคลื่อนผ่านจากบุคคลธรรมดาสามัญเป็นสมมติเทพ ดังจะเห็นจากพระนามที่ปรากฏในพระสุพรรณบัฏ ที่เน้นย้ำสถานภาพความเป็นทิพภาวะ การได้รับเครื่องราชกกุธภัณฑ์อันเป็นเครื่องหมายแสดงความเป็น พระราชา ฯลฯ กล่าวได้ว่าวรรณคดีกลุ่มนี้หลอมรวมความหมายสำคัญเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อันจะทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรับรู้พระเกียรติยศความยิ่งใหญ่ของความเป็นพระมหากษัตริย์ไทย อีกทั้งยังส่ง ต่อความหมายสำคัญดังกล่าวผ่านการนำไปใช้ประกอบพิธีทุกยุคสมัยและการจดจารไว้เป็นลายลักษณ์ อักษรจนถึงปัจจุบัน

ประเด็นที่ 3 ความสำคัญต่อการศึกษาเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นโบราณราชประเพณีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสถาปนา พระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์โดยสมบูรณ์ การศึกษาลักษณะการพระราชพิธีในแต่ละรัชสมัย นอกจากจะศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ เช่น หมายรับสั่ง พระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ การพระราชพิธี ฯลฯ แล้ว วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์นับว่า เป็นอีกแหล่งรวมความรู้เรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่น่าสนใจ เนื่องจากผู้แต่งให้ข้อมูลเรื่อง พระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้อย่างละเอียดครอบคลุมทั้งลักษณะการพระราชพิธีและภาพเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพิธีทำให้เห็นการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละรัชกาลที่มีทั้ง การสืบทอดแบบแผนราชประเพณีดั้งเดิมและการปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคม จนสามารถใช้ เป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ได้ ดังนั้นเมื่อคนต่าง ยุคสมัยต้องการศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษก วรรณคดีกลุ่มนี้จะเป็น หลักฐานหนึ่งที่มีได้รับการอ้างอิงอยู่เสมอ

ดังจะเห็นได้จากเมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพมีพระราชประสงค์เรียบเรียงเรื่อง พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไว้ในพระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 พระองค์ทรงศึกษาลักษณะการพระราชพิธีจากโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธ เลิศหล้านภาลัย ดังที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (2511: คำนำ) กล่าวในคำนำหนังสือว่า “เมื่อสมเด็จพระ เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ก็ได้ทรงใช้หนังสือโคลงยอพระเกียรตินี้ เป็นหลักฐานประกอบ ช่วยให้ได้ทราบรายละเอียดทาง ตำนาน เช่น งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ 2 ได้ทรงใช้หนังสือโคลงยอพระเกียรตินี้ เป็น หลักฐานประกอบพระวินิจฉัย นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่การศึกษาประวัติศาสตร์และจารีต ประเพณี” แสดงถึงความสำคัญของวรรณคดีเรื่องนี้ที่รวบรวมความรู้เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ อย่างละเอียดสมบูรณ์

นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาบำราบปรปักษ์ทรงนำหมายรับสั่งฯ มาพิจารณาร่วมกับพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ด้วย เพื่อจะได้ข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์ ความน่าสนใจก็คือเมื่อเนื้อความตอนใดคลาดเคลื่อนกัน พระองค์จะถือว่าเนื้อความในพระราชนิพนธ์นั้นถูกต้อง ดังความที่ว่า “...ข้าพเจ้าได้เอาหนังสือ 2 ฉบับนี้สอบกันดู เห็นความข้อสำคัญคลาดเคลื่อนกันอยู่บ้าง ข้าพเจ้าเข้าใจว่าหมายรับสั่งเป็นหนังสือแต่งก่อนงานอาจจะถูกแก้ไข แต่ส่วนพระราชนิพนธ์นั้น ทรงเมื่อทำการพระราชพิธีแล้ว พรรณนาลักษณะการถ้วนถี่ควรฟังยิ่งกว่าร่างหมายรับสั่ง แห่งใดที่ความผิดกัน ข้าพเจ้าจึงถือว่าพระราชนิพนธ์เป็นถูกต้อง...” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาบำราบปรปักษ์, 2511:24-25) แสดงให้เห็นว่าวรรณคดีเรื่องนี้มีความน่าเชื่อถือและสามารถใช้สอบทวนเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้

ในจดหมายเหตุบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2468 (2492:คำนำ) พบการกล่าวถึงความสำคัญของโคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหาจักรีวงศ์ ฯ ต่อการศึกษาการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานการพระราชพิธีได้อีกเล่มหนึ่ง ดังความที่ว่า “...หลักฐานงานบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 7 นอกจากหนังสือ 2 เรื่องที่กล่าวมานี้แล้วยังมี 1.โคลงลิลิตสุภาพงานพระบรมราชาภิเษกสัปตมหาราชจักรีวงศ์ (พ.ศ.2469) 2 เล่มจบ พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ซึ่งเป็นหนังสือแบบฉบับสมควรยึดถือเป็นหลักงานพิธีได้เรื่องหนึ่ง..”

วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ยังคงเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญต่อการศึกษาเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสืบเนื่องจนถึงรัชกาลปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากการจัดทำหนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชฉลองการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 คณะกรรมการผู้จัดทำหนังสือที่ระลึกได้นำตัววรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาอธิบายเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละยุคสมัย ดังในหนังสือประมวลองค์ความรู้พระราชพิธีบรมราชาภิเษก นอกจากนี้ยังพบการรวบรวมเอกสารสำคัญและตัววรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์มาจัดพิมพ์เป็นหนังสือ เช่น หนังสือประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (รวบรวมตัวบทที่ใช้ประกอบพระราชพิธี) หนังสือประมวลบทความเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (รวบรวมเอกสารที่กล่าวถึงพระราชพิธีบรมราชาภิเษก) หนังสือพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ (รวบรวมบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของชาวต่างประเทศที่เข้าร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ฯลฯ

นอกจากนี้ เมื่อมีการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันฉัตรมงคล 4 พฤษภาคม 2564 ผู้จัดทำหนังสือยังคงอ้างอิงวรรณคดีกลุ่มนี้ประกอบการอธิบายรายละเอียดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่น หนังสือ “มหากักรังสรรค์บรมราชาภิเษก” (2564) พบการนำโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยประกอบการอธิบายเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และนำโคลงลิลิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์ มาอธิบายสิทธิธรรมในการปกครองและบรรยายเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังพิจารณาได้จากภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 การนำโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทที่ 9-11 และ 141-147 ประกอบการอธิบายเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ภาพที่ 3 การนำโคลงกลอนมหามกุฏราชคุณานุสรณ์ประกอบการอธิบาย เรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กล่าวได้ว่าการที่หน่วยงานภาครัฐได้นำตัวบทวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดความรู้เรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกออกเผยแพร่สู่ประชาชนคนไทย ทุกภาคส่วนนั้น นับหนึ่งแสดงถึงความสำคัญของตัวบทวรรณคดีกลุ่มนี้ในฐานะที่เป็นแหล่งเก็บรวบรวม ความรู้เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและภาพเหตุการณ์ในพิธีของแต่ละรัชสมัยไว้โดยละเอียด ทำให้คนต่างสมัยสามารถสืบค้นและร่วมรับรู้เรื่องการพระราชพิธีที่เกิดขึ้นในอดีต นอกจากนี้ยังช่วย ยืนยันว่าตัวบทวรรณคดีกลุ่มนี้มีความน่าเชื่อถือ สามารถใช้เป็นแหล่งอ้างอิงความรู้เรื่องพระราชพิธีบรม ราชาภิเษกได้ วรรณคดีกลุ่มนี้จึงมีความสำคัญต่อการธำรงความรู้เกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอัน เป็นโบราณราชประเพณีให้ดำรงอยู่ในสังคมไทย

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาผลการวิจัยที่นำวรรณคดีกลุ่มนี้มาศึกษาไว้ ผู้วิจัยกล่าวถึงความสำคัญ ของวรรณคดีเรื่องที่น่ามาศึกษาว่ามีความสำคัญต่อการบันทึกความรู้เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ เช่นกัน ตัวอย่างเช่น วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์ลิลิตกระบวนแห่งพระกฐินพยุหยาตรา ฯ พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ฯ ของนิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต (2523:30) กล่าวถึงวรรณคดีเรื่องโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่า “เป็นหลักฐานสำคัญในการบันทึกภาพรวมของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธ เลิศหล้านภาลัย รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาถึงรายละเอียดในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกใน โอกาสต่อไป” หรือในบทความวิจัยเรื่อง “การเสด็จพระราชดำเนินของมกุฏราชกุมารแห่งรัสเซียใน พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว”:วรรณกรรมบันทึกที่สะท้อน

ภาพสังคมและพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชของไทยสมัยรัชกาลที่ 6 ของอมรรชัย คหกิจโกศล (2560:1722) ที่ได้เสนอว่า “วรรณกรรมบันทึกเรื่องนี้ทำหน้าที่เป็นชุดความรู้เกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชซึ่งจะเป็นหลักฐานอ้างอิงในการศึกษาประวัติศาสตร์และขนบธรรมเนียมของราชสำนักสยามได้ด้วย” เป็นต้น

กล่าวได้ว่าวรรณคดีกลุ่มนี้สืบทอดธำรงรักษาองค์ความรู้เกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งเป็นโบราณราชประเพณีสำคัญของไทย ทั้งในเชิงองค์ความรู้แบบแผนการจัดพระราชพิธี ภาพเหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึกในพิธีไว้อย่างครบถ้วน จนเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ เนื่องจากเป็นหลักฐานที่บันทึกโดยบุคคลร่วมสมัยและร่วมเหตุการณ์ สามารถใช้สอบทวนเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ ได้ ทำให้คนต่างยุคสมัยใช้เป็นข้อมูลศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแต่ละรัชสมัยได้เป็นอย่างดี

6.3 ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะวรรณคดีประกอบพระราชพิธีและวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยเห็นว่าตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา มีการสร้างสรรค์วรรณคดีรำลึกถึงวันคล้ายวันบรมราชาภิเษกของพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชวงศ์จักรีและพระราชพิธีเฉลิมฉลองเนื่องในวโรกาสการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ อาทิ พระราชพิธีสมโภชภาคภิเษก พระราชพิธีรัชดาภิเษก พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก พระราชพิธีกาญจนาภิเษก ฯลฯ เป็นจำนวนมาก ปรากฏทั้งในรูปแบบคำประพันธ์ร้อยแก้วและร้อยกรอง จึงน่าจะนำวรรณคดีดังกล่าวมาศึกษาการจัดประเภทวรรณคดีไทย โดยพิจารณาว่ามีลักษณะร่วมหรือแตกต่างจากวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์อย่างไร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฎมณเฑียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ. (2548). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กรมศิลปากร. (2509). **เรื่องราชาภิเษกและจดหมายเหตุบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 5**. พระนคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2525). **ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี.
- กรมศิลปากร. (2535). **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่มที่ 2 (หมวดศาสนจักร) : ไตรภูมิโลกวินิจยยก**
ถากกรุงเทพฯ:กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2542). **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2562). **ประมวลบทความเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2562). **ประมวลองค์ความรู้พระราชพิธีบรมราชาภิเษก**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2562). **ประมวลเอกสารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2562). **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเอกสารต่างประเทศ**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. (2562). **น้ำอภิเษก พระราชพิธีบรมราชาภิเษก**
พุทธศักราช 2562 วันที่ 4-6 พฤษภาคม 2562. นนทบุรี: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.
- กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอ. (2517). **ขุมนุมนพระนิพนธ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
พระจันทร์.
- กรรณิการ สัตพรปรุง. (2536). “โลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 1: ศึกษาจากเรื่อง
ราชาธิราช สามก๊กและไซอิ๋ว.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กระทรวงวัฒนธรรม คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ. (2564).
มหากักรวิวงศ์บรมราชาภิเษก. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.

- กระบวนพยุหยาตราชลมารค: เนื่องการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562.** (2562). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กรีกมล หนูเกื้อ. (2566). “ลักษณะเด่นและคุณค่าในฐานะบันทึกทางประวัติศาสตร์ของภาพยนต์เทวเรื่อในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.” **วารสารนาคนุตรปริทรรศน์** 15,3 (กันยายน-ธันวาคม): 95-105.
- กฤตยา อาชวนิจกุล, บรรณาธิการ. (2551). **จินตนาการความเป็นไทย**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคมและศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กอบกาญจน์ ภิณฑุมาศ. (2542). “การศึกษาพัฒนาการของคำฉันท์ดุขฎิสังเวทยกล่อมช้างสมัยรัตนโกสินทร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กาญจนา วิชญาปกรณ์. (2548). “คุณค่าจากภาพยนต์เทวเรื่อ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.” **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร** 2,2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 1-7.
- กิตติ โล่ห์เพชรรัตน์. (2562). **ประวัติพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**. กรุงเทพฯ: ก้าวแรก.
- กิตติธัช ศรีฟ้า. (2561). “พระอินทร์ในบริบทสังคมไทย.” **วารสารศิลป์ พีระศรี** 6,1: 68-87.
- กฤษณา รักษมนี (2534). **การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต**. มุลินีโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เกริกเกียรติ ไพบูลย์ศิลป์. (2557). “พุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย พ.ศ. 2310-2394.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกษม ประสมพงศ์. (2527). “แนวพระบรมราโชบายทางการเมืองและการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พ.ศ.2325-2352.” วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2548). **การเมืองการปกครองไทย:หลายมิติ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไกรฤกษ์ นานา. (2562). “งานบรมราชาภิเษก บูรพมหากษัตริย์ไทย ประวัติศาสตร์ที่เคยขึ้นหน้า 1.” **ศิลปวัฒนธรรม** 40,7 (พฤษภาคม): 183-206.
- คาถา คำกราบบังคมทูลและพระราชดำรัสตอบในพระราชพิธีเสด็จขึ้นพระที่นั่งอัฐทิศในรัชกาลที่ 6.** ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- คาถาอธิษฐานเทียนชัยในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ร.ศ.129.** ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- คำยวง วราสิทธิชัย, ม.ล. (2549). “มองวรรณกรรมพระราชพิธีในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ.” **วรรณวิทัศน์** 6 (พฤศจิกายน): 33-71.
- คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์.** (2510). พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวิชราวุธ พระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว. (2518). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

จตุพร มีสกุล. (2556). “การศึกษาวรรณคดีโศกาลัยในสมัยรัตนโกสินทร์ในฐานะวรรณคดีเฉพาะประเภท.”
วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษร
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จารึกในประเทศไทย เล่ม 1. (2529). กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.

จิณณพัฒน์ ไรจวงศ์. (2549). “ภาษาจินตภาพในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จิรภา อ่อนเรือง. (2514). **ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก เถลิงพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระ
พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช**. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2539). “ราชาศัพท์อันเนื่องด้วยเครื่องราชูปโภค.” รายงานการประชุมทาง
วิชาการ เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยกาญจนาภิเษก 22-23 สิงหาคม 2539 ณ ห้องประชุม 101.

จุลลา งอนรด,ม.ล. (2513). “กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์
ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

เจือ สตะเวทิน. (2522). **ตำรับวรรณคดี**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2472). พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม.

ชมพูนุท นาศิริรักษ์. (2559). “มหาจักรีราชสันตติวงศ์.” **วารสารประวัติศาสตร์** (มกราคม-ธันวาคม
2549): 1-31.

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (2538). “คติเรื่องพุทธราชาในวรรณคดีไทย.” ใน **วรรณกรรม-ศิลปะสดุดี
จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “ยอยศธรรมิกราช” ในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี**, 57-75. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี คณะ
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (2547). **อ่านโองการแข่งน้ำ: ฉบับวิเคราะห์และถอดความ**. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (2552). “ภาพย่นเหวเรือพระราชพิธีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว:
ศิลปะการประพันธ์‘เหวเรือยุคใหม่’.” **วารสารนิดาภาษาและการสื่อสาร** 14,15 (ธันวาคม): 39-45.

ชลลดา หงส์งาม. (2561). “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสองรัชกาล.” **PULINET Journal** 5,1: 283-
293.

ชัชพล ไชยพร. (2562). “พระบรมราชกุศโลบายของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าในการจัดพระราชพิธี
บรมราชาภิเษก 2 ครั้ง.” **ศิลปวัฒนธรรม** 40,9 (กรกฎาคม): 76-83.

- ซัชพล ไชยพร. (2562). **Westernization ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช แตกต่างจากโบราณราชประเพณีอย่างไร?** เข้าถึงเมื่อ 4 มีนาคม 2565. เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_32045
- ชัยรัตน์ พลมุข. (2552). “วรรณคดีประกอบพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์: แนวคิดธรรมราชาที่บ่งชี้วิถีทางวรรณศิลป์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชำนาญโวหาร, พระ.(2546). **โคลงสรรเสริญพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์.** กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- แฮร์วส, นิโกลาส์. (2550). **ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยามของนิโกลาส์แฮร์วส.** แปลโดยสันต์ ท.โกมลบุตร. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- ญาณสังวร, สมเด็จพระ (เจริญ สุวฑฺฒโน). **ธรรมมาภิธาน:พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ: คณะรัฐบาล.
- ญาดา อารุณเวช. (2526). “ความเปรียบในบทละครในพระราชพิธีในรัชกาลที่สอง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐภัทร จันทวิช. (2530). **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ดนัย พลอยพลาย. (2558). “พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงกมล ธงชมเชย. (2561). “โครงสร้างเนื้อหาในประกาศการพระราชพิธี สมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์.” **ตำรงวิชาการ** 17,2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 113-135.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2534). “คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394).” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2536). **สุนทรียภาพในภาษาไทย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2556). **วรรณคดีวิจารณ์เบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.
- ตำรงราชานุกาภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา. (2490). **ความทรงจำพระนิพนธ์สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ.** พระนคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม.
- ตำรงราชานุกาภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา. (2493). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5 [ตอนที่ 1-7].** กรมศิลปากร.
- ตำรงราชานุกาภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา. (2511). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2.** พระนคร:ท.ส.น.บุญส่งการพิมพ์.

- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. (2531). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) เรียบเรียง.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. (2546). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2.** กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. (2550). “คำนำ.” ใน **ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 1, (1)–(3).** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ตินาร์ บุญธรรม. (2550). “การสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี.” ในบทวิชาการ **พระราชประวัติสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7** เสนอต่อพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับการทำบทนิทรรศการสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี จัดแสดงครั้งแรกเดือนมกราคม พ.ศ.2551 ณ พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.
- ตินาร์ บุญธรรม. (2555). **พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ดิเรก หงษ์ทอง. (2556). “พระราชนิพนธ์ภาพย์เหเรือในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: เครื่องมือกระตุ้นความรักชาติในหมู่ราษฎรชาวสยาม.” **วารสารมนุษยศาสตร์** 20,2: 40-64.
- เดอ เซค, อีวาน. (2546). **การเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.** แปลโดยนันทพร บรรลือสินธุ์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- โตม ไกรปกรณ์. (2542). “ตำราพระราชพิธีสมัยรัชกาลที่ 4–5.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 1 พ.ศ.2456.** (2456). โรงพิมพ์เดลิเมต์. เข้าถึงเมื่อ 26 สิงหาคม 2564. เข้าถึงได้จาก https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:171856.
- ทรงศรี อัจอรุณ. (2506). **สิทธิสภาพนอกอาณาเขต.** พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์.
- ทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (ม.ร.ว.เฉลิมลาภ ทวีวงศ์), หม่อม. (2514). **ประเพณีในพระราชสำนัก (บางเรื่อง).** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2540). “การปรับตัวทางความรู้ ความจริง และอำนาจของชนชั้นนำสยาม พ.ศ.2325-2411.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทัตพล พุนสุรธรรม. (2562). “อ่าน “พระธรรมเทศนาบรมราชาภิเษก” ในฐานะตัวบ่งชี้ด้วยพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์.” **ศิลปวัฒนธรรม** 40,7 (พฤษภาคม): 114-138.

ทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบตี (ข้า), เจ้าพระยา. (2504). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

ทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบตี (ข้า), เจ้าพระยา. **พระราชพงษาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1**. [ม.ป.ท.]: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 1743. เข้าถึงเมื่อ 10 มกราคม 2566. เข้าถึงได้จาก https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:48352.

เทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. (2549). **บันทึกเรื่องการปกครองของไทยสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธงทอง จันทรางศุ, บรรณาธิการ. (2562). **ดวงใจในทรงจำ**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ธนิต อยู่โพธิ์. (2550). **อานุกาพพระปริตต์**. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธนศ เวศร์ภาดา. (2547). **สัมผัส:ปฐมบทแห่งวรรณศิลป์ไทย**. เข้าถึงเมื่อ 26 สิงหาคม 2564 เข้าถึงได้จาก [file:///C:/Users/ASUS/Downloads/songyot3,+JournalVol26_1page54_68%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/ASUS/Downloads/songyot3,+JournalVol26_1page54_68%20(1).pdf)

ธานินทร์ จัตุหะศรี. (2555). “ลิลิตกระบวนพยุหยาตราสถลมารคและชลมารค: จากพระราชพิธีสู่วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ.” **วารสารมนุษยศาสตร์** 19,1 (มกราคม-มิถุนายน): 39-62.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2542). **การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475**. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.

นงเยาว์ จิตตะปุตตะ. (2520). “บทบาทของสิ่งพิมพ์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเมืองการปกครอง (พ.ศ.2453-2468).” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร**.

นนทพร อยู่มั่งมีและพัสวีสิริ เปรมกุลนันท์. (2562). **เสวยราชสมบัติกษัตรา**. กรุงเทพฯ: มติชน.

นภาพร เล้าสินวัฒนา. (2549). **การเสด็จขึ้นครองราชย์ พระราชพิธี คติ ความหมาย และสัญลักษณ์แห่ง “สมมติเทวราช”**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2469). **มหามกุฏราชคุณานุสรณ์**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2472). **โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหাজักริวศ์ เมื่อพุทธศก 2468 (เล่มต้นและเล่มปลาย)**. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ.

นรินทรเทวี, พระเจ้าไยิกาเธอ กรมหลวง. (2526). **จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี (พ.ศ.2310-2381) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. ม.ป.พ.

นฤมล ชีรวัดน์. (2525). “พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.

- นลินพรรณ บุรินทรามาตย์. (2537). “แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในพระราชพิธีในรัชกาลที่ 9.”
วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2511). **โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน
นภลัย**. กรุงเทพฯ: cursa.
- นายสวน มหาดเล็ก. (2465). **โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี**. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนา
กร.
- น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคูล. (2561). “ความซับซ้อนเรื่องประเพณีกับข้อถกเถียงเรื่องความเป็น “นิราศ”.”
วารสารไทยศึกษา 14,1 (มกราคม-มิถุนายน): 61-78.
- นิตยา แก้วคัลณา. (2542). “ภาพสะท้อนเกี่ยวกับสถานการณ์ของกษัตริย์ในวรรณกรรมไทย.” **วารสาร
ธรรมศาสตร์** 25,1(มกราคม-เมษายน): 127-135.
- นิตติ เอียวศรีวงศ์. (2539). “โลกของนางนพมาศ.” ใน **ไม่มีนางนพมาศ ไม่มีลอยกระทงสมัยสุโขทัย**, 122-
177. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นิตติ เอียวศรีวงศ์. (2543). **ปากไก่และใบเรือ: ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์**.
พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- นิติวดี มะปะวงค์. (2533). “วิวัฒนาการศัพท์การเมืองการปกครองไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่
7.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต. (2523). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ลิลิตกระบวนแห่งพระกฐินพยุหยาตรา ฯ พระนิพนธ์
สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสฯ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหา
บัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นियะดา เหล่าสุนทร. (2539). **การฟื้นฟูอักษรศาสตร์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
โลกมหาราช**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม่คำผาง.
- นियะดา เหล่าสุนทร. (2562). “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก: ศึกษาจากหลักฐานด้านวรรณคดี.”
ศิลปวัฒนธรรม 40,7 (พฤษภาคม): 140-161.
- นุชนารถ กิจงาม. (2546). **พระราชพิธีบรมราชาภิเษก : ประวัติศาสตร์จารีตประเพณีจากพระราชนิพนธ์
“ยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภลัย รัชกาลที่ 2”**. กรุงเทพฯ: สำนัก
วรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- บาทย์ อิมสำราญ. (2559). **วรรณคดีพระราชพิธี**. นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

- บุญชู เจนพนัส. (2493). **ราชกิจจานุเบกษา ฉบับจดหมายเหตุพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมนเทียร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดชสยามินทราธิราช พ.ศ. 2493.** ม.ป.ท.
- บุญสมหญิง พลเมืองดี. (2551). “สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง : ประวัติศาสตร์กับมุมมองทางคติชนวิทยา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล.(2543). **วิเคราะห์วรรณคดีไทย.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- บุรยา ศราภีวานิช. (2556). “เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- “ประกาศเรื่องสถาปนาสมเด็จพระราชินี.” (2562). **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 136, ตอนที่ 11 ข (1 พฤษภาคม): 1.
- “ประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมราชินี.” (2493). **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 67, ตอนที่ 26 (5 พฤษภาคม): 10-11.
- ประกาศอักษรกิจ (เสงี่ยม รามนันทน์), พระยา. (2492). **จดหมายเหตุบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2468.** พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2542). “ภาพพระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดีขอพระเกียรติ.” **ภาษาและวรรณคดีไทย**, 16: 1-24.
- ประชุมกาพย์เห่เรือ.** (2503). โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย.** (2548). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 64 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม).** (2479). พระนคร ไสภณพิพรรฒนาการ.
- ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 65 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม).** (2480). พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล์.
- ประชุมพงศาวดาร เล่ม 39 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 64 (ต่อ) พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม).** (2512). พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1.** (2521). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ประมวลบทมาตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475.** (2495). บางกอก: ไทม์.
- ประวัติวรรณคดีไทย ฉบับมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ภาค ข วรรณคดีไทยประเภทต่าง ๆ เล่ม 1.** (2565). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.

- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. (2518). **แนวทางการศึกษาวรรณคดี ภาษา กวี การวิจักษ์และวิจารณ์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. (2529). **ตำราวรรณกรรมประวัติศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปรัชญา ปานเกต. (2551). “การศึกษาวิเคราะห์โคลงพระราชพิธีทวาทศมาสพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปราโมทย์ สุกุลรักความสุข. (2554). “ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีของพระเกียรติสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปริยัติธรรมธาดา (แพ), อำมาตย์เอก พระยา, 2405-2469 .(2514). **พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ; และ, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)**. กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- ปิ่นฉัตร หมอยาดี. (2565). “หน่วยที่ 3 การเมืองการปกครองไทย.” เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา 10151 หน่วยที่ 1-7.
- ปัทมา ฑิตประเสริฐกุล. (2547). “ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ไทยในวรรณคดีสมัยอยุธยา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปาริชาติ กัณหาทรัพย์. (2558). “เทวราชากับธรรมราชาในวรรณคดีสมัยอยุธยา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ผ.กิตติสารโร. (2499). **สวดมนต์สิบสองตำนานแปล พร้อมด้วยโยจักษ์ขุมาแปล และปกิณณคคาถาแปล**. พระนคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง.
- พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม รอดจากทุกข์) และพระสาโรจน์ ฐมมสโร (แช่ฮู้). (2563). “แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ : แม่น้ำเพชรบุรี.” **วารสาร มจร เพชรบุรีปริทัศน์** 3,2: 15-30.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). **อานุภาพพระปริตร**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธโฆษาจารย์, สมเด็จพระ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2560). **ธรรมของพระราชา**. กรุงเทพฯ: เพ็ทแอนด์โฮม.

พระยามหานุภาพ. (2461). **นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน ครั้งกรุงธนบุรี เมื่อปีฉลู พ.ศ.2324.**

พระนคร:โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 3 ภาคที่ 1. (2543). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พฤทธิสาดน ชุมพล, ม.ร.ว., (2559). **รายงานวิจัยการสังเคราะห์ประวัติศาสตร์บอกเล่าในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7. พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้า.**

พัชลินจ์ จินนูน. (2560). **วรรณคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์.** สงขลา : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.

พัชวีสิริ เปรมกุลนันท์.(2566). “ศิลปกรรมในหมู่พระมหามณเฑียรกับคติจักรวาลวิทยาโบราณและพระมหากษัตริย์.” **ดำรงวิชาการ** 22,1: 63-88.

พิชัย ยินดีน้อย. (2555). “การศึกษาประกาศการพระราชพิธีในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย (รัชกาลที่ 1-6).” **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.**

พิชัย ยินดีน้อย. (2556). “การศึกษาประกาศการพระราชพิธีในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย (รัชกาลที่ 1-6).” **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร** 35,1: 185-218.

พิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. (2489). **เรื่องบรมราชาภิเษก.** โรงพิมพ์พานิชสุภผล.

พิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. (2514). **พระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช พ.ศ. 2493 และเรื่องบรมราชาภิเษก.** โรงพิมพ์กรมสรรพสามิต.

พิธีต่าง ๆ ในศาสนสมเด็จ. (2520). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญธรรม.

พิพาดา ยังเจริญ และสุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. (2529). **การศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2394).** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพ็ญพักตร์ เตียวสมบุญภักจ. (2557). “ความรู้เท่าทันสื่อของผู้ใช้สื่อโทรทัศน์ไทยภายใต้ภูมิทัศน์สื่อโทรทัศน์ที่เปลี่ยนไป.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**

ภัชราพร ช้างแก้ว. (2530). “พุทธศาสนากับการก่อตัวของรัฐไทยแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**

ภาวาส บุญนาค. (2543). **พระปรมาภิไธยสมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ภูริชญา วัฒนรุ่ง. (2545). **หลักกฎหมายมหาชน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2530). “พระมหาจักรพรรดิราช.” **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร** 8, 1-2: 9-16.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2554). “พระราชา.” **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร** 33, 2: 11-26.
- มยุรี นกยูงทอง. (2520). “ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468-2477).” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- มหาธีรราชเจ้าราชสวดี : ครอบงำรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.** (2524). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. (2561). **เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่8-15. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช.**
- มัทนา เกษกมล. (2517). “การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครอง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2463).” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- มารศรี สอทิพย์. (2551). “เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- ยุพร แสงทักษิณ. (2537). **วรรณคดีของพระเกียรติ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ยุวพาส (ประทีปเสนา) ชัยศิลป์วัฒนา. (2552). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2538). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2539). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์ โวหาร และกลการประพันธ์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ:ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ภาคฉันทลักษณ์**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ:ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราม วชิราวุธ [นามแฝง]. (2555). **ประวัติต้นรัชกาลที่ 6**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์.(2556). **กาพย์เห่เรือจากสมัยอยุธยาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล. (2562). “หมายรับสั่งงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.” **ศิลปวัฒนธรรม** 40,9 (กรกฎาคม): 84-107.
- เรื่องเฉลิมพระยศเจ้านาย ฉะบับมีพระรูป**. (2538). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งพับลิซซิ่ง.
- เรื่องเฉลิมพระยศเจ้านาย เล่ม 2**. (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). (2538). กรุงเทพฯ: กองทัพเรือ.
- เรื่องราชาภิเษก**. (2479). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์. (หม่อมเจ้าทองบรรณาการ ทองแถม ให้พิมพ์ขึ้นในการศพ หม่อมเจ้าหญิงเฝ้า ทองแถม พ.ศ.รับพระราชทานเพลิง ณ วัดประทุมวนาราม, 2479)
- โรม บุนนาค. (2561). **เกลิงกษัตริราช**. กรุงเทพฯ: บู้ค ดอท คอม.
- ลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. (2472). พระนคร:โรงพิมพ์ไทยเชษม.
- วงเดือน นาราัจจ์. (2518). “การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อมหาอำนาจตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2367-2394).” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- วงเดือน นาราัจจ์. (2549). “แนวพระราชดำริในการธำรงรักษาเอกราชสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.” **วารสารประวัติศาสตร์ (มกราคม-ธันวาคม): 32-55**.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (2458). **พระธรรมเทศนา**. พระนคร: ม.ป.พ.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (2514). **ลิลิตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช. ในพระนิพนธ์ต่างเรื่อง**. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วรพร กุ์พงศ์พันธุ์. (2549). “กฎมณเฑียรบาลในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาถึง พ.ศ. 2348.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.

- วรรณภา ชำนาญกิจ. (2549). “ชนบวรณศิลป์กับประพันธศาสตร์ไทยสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรเวทย์พิสิฐ, พระ. (2516). **บันทึกสภาคมวารณคดี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- วสวัตดี เนตรประหาส. (2564). “ความรู้ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแหล่งน้ำอภิเชกในจังหวัดชัยนาท.” **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์** 16,2: 31-45.
- วสวัตดี เนตรประหาส. (2565). “ปัจจัยการใช้แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์เป็นน้ำอภิเชกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 6-7.” **วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา** 14,2: 22-34.
- วสวัตดี เนตรประหาส. (2566). “การวิเคราะห์ตำแหน่งที่ตั้งของตระพังข้างฝือกจังหวัดสุโขทัยแหล่งน้ำอภิเชกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 6-7.” **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย** 6,1: 75-87.
- วสวัตดี เนตรประหาสและภาณุวิชญ์ วุ่นชุม. (2566). “น้ำสร้อยพระพุทธรูปจังหวัดสระบุรีคติความเชื่อที่ส่งผลต่อการเป็นแหล่งน้ำอภิเชกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.” **วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนคร** 7,2: 287-300.
- วัชร รมะนันท์. (2535). **วิวัฒนาการวรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วาสนา เผ่าพุทธชาติ. (2533). “กาพย์เห่เรือ: การศึกษาเชิงวิเคราะห์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิจิตรธรรมประวัติ, มหาเสวกเอก พระยา (ผู้แปล). (2468). **คาถาถวายน้ำอัฐิและคำแปลที่ราชบัณฑิตใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก**. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- วิลเลียม, เจ้าชายแห่งสวีเดน. (2563). **ดินแดนแห่งแสงตะวัน: บันทึกความทรงจำจากการเดินทางในดินแดนตะวันออก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- วีระนุช จารวัฒน์. (2550). “ศึกษาขนบการสืบทอดและศิลปะการประพันธ์กาพย์เห่เรือ.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2557). “พระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครอง: พระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการปกครองแผ่นดิน.” **วารสารประวัติศาสตร์ (ฉบับพิเศษ 50 ปี เอกประวัติศาสตร์)**: 3-29.
- ศราวุฒิ วัชรบัณฑิต. (2549). “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ศรีนวล ภิญโญสุนันท์. (2528). “พิธีราชาภิเษกในคติอินเดียและไทย: การศึกษาเปรียบเทียบ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศักดิ์ชัย ตระกูลเลิศงาม. (2557). “ลักษณะเด่นของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, **พระราชวิเทโศบายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: การรักษาเอกราชจากจักรวรรดินิยมตะวันตก.** เข้าถึงเมื่อ 9 มีนาคม 2564. เข้าถึงได้จาก https://www.silpamag.com/quotes-in-history/article_10078
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2562). “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม” พระสัจจาจากอันศักดิ์สิทธิ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.” **ศิลปวัฒนธรรม** 40,7 (พฤษภาคม): 10-14.
- ศานติ ภักดีคำ. (2563). **จากจารึกทำเนียบหัวเมือง สู่ประกาศพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 4 : “เมืองไทย” ใครว่าไม่มีพรมแดน.** เข้าถึงเมื่อ 27 กันยายน 2564. เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=i3Dn9gD1ye>
- ศาสนโสภณ, พระ (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2501). **พระธรรมเทศนา.** กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- ศิริพร ดาบเพชร. (2553). “นัยยะทางการเมืองของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ 6.” **วารสารประวัติศาสตร์** (2553-2554), ฉบับพิเศษ 50 ปี เอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ : 30-47.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2544). **สารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ.2540).** นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า
- สมบัติ จันทร์วงศ์. (2559). **บทพิจารณาว่าด้วยวรรณกรรม การเมืองและประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- สมมติอมรพันธุ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2550). **ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 1.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- สมมติอมรพันธุ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2550). **ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 2.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา. (2524). **เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล. (คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี พิมพ์เนื่องในวาระสมโภชเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี)
- สมานไมตรี, คณะหนังสือพิมพ์. (2454). **หนังสือเฉลิมพระเกียรติแลปลูกกระตัญญู.** ม.ป.ท.

- สยาม ภัทรานุประวัติ. (2553). “ธรรมาภิรมณ์ (ถึก จิตรถึก), หลวง.” ใน **นามานุกรมวรรณคดีไทยชุดที่ 2**
ชื่อผู้แต่ง, 101-102. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์. (2552). “การบริหารราชการส่วนภูมิภาค: หลักการและแนวทางการจัดส่วนราชการ
 ของไทย.” **วารสารการเมือง บริหาร และกฎหมาย**, 1: 1-26.
- สายชล วรรณรัตน์. (2525). “พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลก.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะ
 อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สายพิน แก้วงามประเสริฐ. (2537). “ภาพลักษณ์ท้าวสุรนารีในประวัติศาสตร์ไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ 14.** (2542). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย
 ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สารันสมเด็จ เล่ม 4 พ.ศ.2476.** (2536). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
 มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาตำราภิรมย์เกล้า และองค์การการค้าของคุรุสภา (จัดพิมพ์ฉลองพระชนมายุ
 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ครบ 3 รอบ พุทธศักราช 2534).
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกากระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. (2562).
**พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของบูรพกษัตริย์ไทยมรดกโบราณราชประเพณีจากอดีตสู่
 ปัจจุบัน.** กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.ซี.พี.เคชั่น จำกัด.
- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ร่วมกับสถาบันพระปกเกล้า,
 ผู้จัดพิมพ์. (2558). **รายการละเอียดพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เฉลิมพระราชมนต์เหียร (พระ
 บาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แล แสดงเลียบพระนคร
 พระพุทธศักราช 2468).** กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สำราญ ผลดี. (2565). **ประวัติศาสตร์ การเมือง การสงคราม สมัยต้นรัตนโกสินทร์.** นนทบุรี: ศรี
 ปัญญา.
- สิริมาส บำรุงสิน. (2564). “การวิเคราะห์โคลงกลิตสุภาพ ตำรับ พระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหากวี
 วงศ์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุจรรยา เหลืองธาดา. (2513). “พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
 ศิลปบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2528). “สีในบทกวีสัมผัสกับสัญลักษณ์.” **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 5**
 (ธันวาคม): 45-56.

- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2549). **เจิมจันทน์กัสดาล ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2556). **หวังสร้างศิลป์นฤมิต เพรศแพรว: การสืบทอดขนบกับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนิสา มั่นระวัง. (2529). “วิเคราะห์ภาพแห่งเรือสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตพิษณุโลก.
- สุนทร ชุตินทรานนท์. (2522). “ลิลิตโองการแข่งน้ำและพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในสังคมไทย.” **วารสารธรรมศาสตร์** 9,1: 32-35.
- สุปาณี พัดทอง. (2550). “กษัตริย์ที่ดี ศึกษาจากอรรถกถาชาดกและปัญญาชาดก.” **วรรณวิทัศน์** 7 (พฤศจิกายน): 87-126.
- สุภาพร พลายเล็ก. (2560). ““จักรีนฤปดินทร สยามินทราธิราช”: พระมหากษัตริย์ผู้ทรงบทบาทของพระวิษณุ.” **วรรณวิทัศน์** 17, (พฤศจิกายน): 34-83.
- สุมาลี วีระวงศ์. (2547). **ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย (พ.ศ.2417-2453)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม.สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2560). **ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ ยอดมณี. (2528). “การเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติกับการนิยมไทย.” **วารสารไทย** 5,18 (เมษายน-มิถุนายน): 22-26.
- เสฐียรโกเศศ [นามแฝง]. (2533). **การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- เสาวณิต วิงวอน. (2530). “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตสาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวณิต วิงวอน. (2538). “เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมยอพระเกียรติ.” ใน **วรรณกรรม-ศิลปะ สดุดี จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “ยอพระเกียรติ” ในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี**, 76-87. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เสาวณิต วิงวอน. (2555). **เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมยอพระเกียรติ**. อักษรสรรค์ รวมบทความทางวิชาการในโอกาสเกษียณอายุราชการของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ เดือนตุลา จำกัด.
- แสงสุรย์ ลดาวัลย์, ม.ร.ว. (2514). **กระบวนพยุหยาตรา**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

แสงสุรย์ ฤดาวัลย์, ม.ร.ว. (2527). **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว. และวิมล พงศ์พิพัฒน์. (2523). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2325-2394)**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี.

หน่วยราชการในพระองค์. (2562). “คำถวายพระพรชัยมงคล สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนพระบรมวงศานุวงศ์ ในการเสด็จออกมหาสมาคม ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย วันเสาร์ที่ 4 พฤษภาคม 2562.” 4 พฤษภาคม 2562.

หน่วยราชการในพระองค์. (2562). “คำถวายพระพรชัยมงคล ของ นายชีพ จุลมนต์ ประธานศาลฎีกา กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนข้าราชการตุลาการ ในการเสด็จออกมหาสมาคม ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย วันเสาร์ที่ 4 พฤษภาคม 2562.” 4 พฤษภาคม 2562.

หน่วยราชการในพระองค์. (2562). “คำถวายพระพรชัยมงคล ของ นายพรเพชร วิชิตชลชัย ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนฝ่ายนิติบัญญัติ ในการเสด็จออกมหาสมาคม ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย วันเสาร์ที่ 4 พฤษภาคม 2562.” 4 พฤษภาคม 2562.

หน่วยราชการในพระองค์. (2562). “คำถวายพระพรชัยมงคล ของ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนคณะรัฐมนตรี ข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ และพลเรือนทุกหมู่เหล่า ในการเสด็จออกมหาสมาคม ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย วันเสาร์ที่ 4 พฤษภาคม 2562.” 4 พฤษภาคม 2562.

หน่วยราชการในพระองค์. (2562). “คำถวายพระพรชัยมงคล ของ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี กราบบังคมทูลพระกรุณาแทนพลเรือนทุกหมู่เหล่า ในโอกาสที่ประชาชนเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ สีหบัญชร พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท วันจันทร์ที่ 6 พฤษภาคม 2562.” 6 พฤษภาคม 2562.

เหตุการณ์ตอนต้นรัชกาลที่ 4. (2475). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

อคิน ธิพัฒน์, ม.ร.ว. (2518). **สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2416)**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

อภิรักษ์ ภิเกษมผลกุลและกมล การกิจเจริญ. (2562). ““ปญฺจราชาภิเษก” : วรรณกรรมตำราแบบแผนพิธีราชาภิเษกของสยามเมื่อแรกสถาปนาพระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงรัตนโกสินทร์.” **ศิลปวัฒนธรรม** 40, 7 (พฤษภาคม): 162-172.

- อมรชัย คหกิจโกศล. (2560). “การเสด็จพระราชดำเนินของมกุฎราชกุมารแห่งรัสเซียในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : วรรณกรรมบันทึกที่สะท้อนภาพสังคม และพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชของไทยสมัยรัชกาลที่ 6.” **เวอร์ลิเดียน (veridian E-journal) ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ** 10,2 (พฤษภาคม-สิงหาคม) : 1702-1725.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2531). “ความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพ.ศ.2475.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อวยพร มลิินทางกูร. (2519). “ลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรองของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2501.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2523). **เทวคาพุทธ**. เชียงใหม่:ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2527). “เอกลักษณ์ไทยที่มีผลต่อการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ.” **วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม)** 5, 1: 31-40.
- เอมอร นิรัญราช. (2521). “ทัศนะทางสังคมในนวนิยายไทยสมัยรัชกาลที่ 7.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Frow, John. (2006). **Genre**. New York: Routledge Oxen.
- M. Swales, John. (1990). **Genre Analysis**. Great Britain: Cambridge University.
- Robinson, C., & Barlow,W. (1959). “Image public relations.” **Public Relations Journal** 15:10-13.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

เก๋ แดงสกุล

วุฒิการศึกษา

พ.ศ.2553 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1)

(ภาษาไทย) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ.2556 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ.2561 ศึกษาต่อระดับปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย)

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

